

ΠΟΛΗΥΠΛΟΚΑΤΑΣΚΕΥΗ

σχέδια, διαδικασίες και πρακτικές για τον χώρο της Θεσσαλονίκης
ΔΙΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ | ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ, 12-13 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 2018

Π Ρ Α Κ Τ Ι Κ Α Σ Υ Ν Ε Δ Ρ Ι Ο Υ

ΠΟΛΗ **ΥΠΟ** ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ

Ο τόμος αυτός περιεχει τις εργασίες του διεπιστημονικού συνεδρίου με τίτλο **ΠΟΛΗ υπό ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ - σχέδια διαδικασίες και πρακτικές για το χωρο της Θεσσαλονίκης** που πραγματοποιήθηκε στη Θεσσαλονίκη στο αμφιθέατρο Π.Παναγιωτόπουλος της Πολυτεχνικής Σχολής ΑΠΘ στις 12-13 Οκτωβρίου 2018. Διοργανώθηκε απο την Ερευνητική Μονάδα για τις Πόλεις του Ευρωπαϊκού Νότου, το Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, υπό την αιγίδα της Κοσμητείας της Πολυτεχνικής Σχολής ΑΠΘ. Το συνέδριο είναι η πρώτη δραστηριότητα της νεοσύστατης Ερευνητικής Μονάδας για τις Πόλεις του Ευρωπαϊκού Νότου που απευθύνεται στο επιστημονικό κοινό. Η Ερευνητική Μονάδα για τις Πόλεις του Ευρωπαϊκού Νότου δημιουργήθηκε στο πλαίσιο του Τομέα Πολεοδομίας Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης του Τμήματος Αρχιτεκτόνων Μηχανικών ΑΠΘ.

επιμέλεια τόμου πρακτικών:

Ευαγγελία Αθανασίου
Χάρης Χριστοδούλου

γραφιστική επιμέλεια τόμου πρακτικών και υλικού συνεδρίου:

DESIGNfor[?] Έλλη Καρυάτη
Δανάη Μαυρίδου
Ξανθή Σωτηράκη

studio.designfor@gmail.com

εκτύπωση και βιβλιοδεσία υλικού συνεδρίου: UNIVERSITY STUDIO PRESS

ISBN: 978-618-83231-3-1

Copyright © για τα κείμενα: οι συγγραφείς

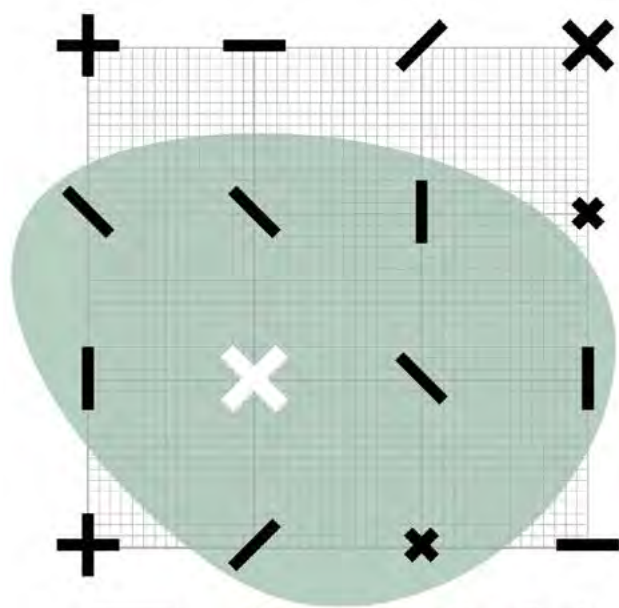
Copyright © για την έκδοση: Ερευνητική Μονάδα για τις Πόλεις του Ευρωπαϊκού Νότου

Το παρόν έργο αδειοδοτείται υπό τους όρους της άδειας Creative Commons Αναφορά Δημιουργικού - Μη Εμπορική Χρήση - Παρόμοια Διανομή 3.0. Για να δείτε ένα αντίγραφο της άδειας αυτής επισκεφτείτε τον ιστότοπο [Creative Commons](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/3.0/)

Email: south-european-cities@arch.auth.gr

Θεσσαλονίκη, Μάιος 2019

ΠΟΛΗ^{ΣΤΟ} ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ

σχέδια, διαδικασίες και πρακτικές
για τον χώρο της Θεσσαλονίκης

.ΑΜΦΙΘΕΑΤΡΟ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥ

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

ΚΑΤΑΡΤΙΣΤΕΣ

ΚΑΤΑΡΤΙΣΤΕΣ

ΚΑΤΑΡΤΙΣΤΕΣ

ΚΑΤΑΡΤΙΣΤΕΣ

ΚΑΤΑΡΤΙΣΤΕΣ

ΚΤΙΡΙΟ
ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥ

Λ Ο Σ Η

ΟΚΑΤΑΣΚΕΥΗ
Ρ Α Μ Μ Α

Επιλογή συστατικών της
κόλλης και υδατοδιαλυτού
απορρυπαντικού

Επιλογή συστατικών της
κόλλης και υδατοδιαλυτού
απορρυπαντικού

Από το 1970 φέρουμε και στα ελληνικά
παίδια, τα ελληνικά και
δυτικά παιδιά

Από το 1970 φέρουμε και στα ελληνικά
παίδια και στα δυτικά
παιδιά και στα ελληνικά παιδιά
τα ελληνικά παιδιά

+ - / x

+ / x - ΠΟΛΗ
ΥΠΟΚΑΤΑΣΚΕΥΗ

ΑΣΕΠΕΣ ΔΙΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ
12-13 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 2018 / ΑΘΗΝΑ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

ΚΤΙΣΜΟ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

- #1 **ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ**
- #2 **ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ**
- #5 **ΠΛΑΙΣΙΟ**
- #7 **ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ**

- #13 **ΠΡΟΣΚΕΚΛΗΜΕΝΟΙ ΟΜΙΛΗΤΕΣ/ΤΡΙΕΣ**

- #16 **ΝΕΟΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ Η ΠΑΡΑΛΕΙΨΗ ΤΗΣ ΧΩΡΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ**
ΚΩΣΤΗΣ ΧΑΤΖΗΜΙΧΑΛΗΣ

- #18 **PLACE-BASED MOBILITY AND URBAN REGENERATION: CHALLENGES FOR SOUTHERN EUROPEAN CITIES**
IGNAZIO VINCI

- #20 **CROSS BORDER TRANSFORMATIONS - REIMAGINING THE SOUTH EASTERN EUROPEAN CITY**
STEFAN BOUZAROVSKI

- #22 **ΤΟΜΕΣ ΣΤΟ ΧΩΡΟ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΧΑΜΕΝΗΣ ΑΚΤΙΝΟΒΟΛΙΑΣ ΤΩΝ ΠΟΛΕΩΝ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΜΕΣΟΓΕΙΟΥ**
ΛΙΛΑ ΛΕΟΝΤΙΔΟΥ

- #24 **ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ**

- #27 **ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΠΡΩΤΗ**
ΑΣΤΙΚΕΣ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΕΣ ΣΕ ΚΙΝΗΣΗ:
ΑΝΘΡΩΠΟΙ, ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΔΙΚΤΥΑ

- #29 **ΑΣΤΙΚΗ ΜΟΡΦΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ-ΧΩΡΙΚΕΣ ΔΙΑΡΘΡΩΣΕΙΣ: ΑΝΑΚΑΤΑΣΚΕΥΑΖΟΝΤΑΣ “ΕΝΔΙΑΜΕΣΕΣ” ΕΝΝΟΙΕΣ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ**
ΑΘΗΝΑ ΓΙΑΝΝΑΚΟΥ | ΠΑΝΟΣ ΧΑΤΖΗΠΡΟΚΟΠΙΟΥ

- #40 **ΧΡΟΝΙΚΟ ΜΙΑΣ ΠΡΟΑΝΑΓΓΕΛΘΕΙΣΑΣ ΕΞΟΔΟΥ: Η ΑΣΤΙΚΗ ΣΥΡΡΙΚΝΩΣΗ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ**
ΓΑΡΥΦΑΛΛΙΑ ΚΑΤΣΑΒΟΥΝΙΔΟΥ | ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ ΚΟΥΡΤΗ

- #51 **ΚΕΝΤΡΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΚΑΙ ΘΕΣΜΟΘΕΤΗΜΕΝΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ: ΣΥΓΚΡΟΥΣΕΙΣ ΣΕ ΜΙΑ ΡΕΥΣΤΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ**
ΜΑΡΙΑ ΛΑΤΙΝΟΠΟΥΛΟΥ | ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΤΣΙΓΔΙΝΟΣ
ΓΙΑΝΝΗΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΟΠΟΥΛΟΣ

- #64 **«ΕΜΦΥΛΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΤΟΥ ΑΣΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ» : Η ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΠΑΡΕΝΟΧΛΗΣΗ ΣΤΟΝ ΑΣΤΙΚΟ ΧΩΡΟ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ**
ΜΑΡΙΑ ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ | ΜΑΡΙΑ ΣΑΣΣΑΛΟΥ

- #77** **Η ΑΝΑΔΥΣΗ ΤΟΠΩΝ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΗΣ ΕΤΕΡΟΤΗΤΩΝ ΚΑΙ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΥ ΤΑΥΤΟΤΗΤΩΝ – Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΚΕΝΤΡΩΝ ΥΠΟΔΟΧΗΣ ΚΑΙ ΦΙΛΟΞΕΝΕΙΑΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΩΝ ΠΛΗΘΥΣΜΩΝ ΣΤΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ**
ΝΙΚΗ ΕΦΡΑΙΜΙΔΟΥ
- #85** **ΑΠΟ ΤΗ ΓΕΙΤΟΝΙΑ ΣΤΟ ΠΡΟΑΣΤΙΟ: Ο ΜΕΤΑΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗΣ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ ΣΤΗ ΝΕΑ ΚΡΗΝΗ ΚΑΛΑΜΑΡΙΑΣ**
ΑΓΓΕΛΙΝΑ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ
- #94** **Η ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΖΩΟΓΟΝΗΣΗ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ: Η ΓΕΙΤΟΝΙΑ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΛΑΖΑΡΙΣΤΩΝ**
ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ ΚΕΡΤΕΜΕΛΙΔΟΥ
- #101** **ΑΣΤΙΚΗ ΧΩΡΙΚΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ: ΠΑΡΑΚΑΤΑΘΗΚΗ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΗ, Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ - ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΑΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ 1997**
ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ Μ. ΠΑΠΑΡΗ
- #121** **8+ ΠΡΟΒΛΗΤΕΣ: ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΤΟΝ ΤΟΠΟ ΚΑΙ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ**
ΑΝΔΡΕΑΣ ΝΙΚΟΛΟΒΓΕΝΗΣ
- #130** **ΘΥΛΑΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ / ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ : ΔΙΕΡΕΥΝΩΝΤΑΣ ΤΟ ΑΣΤΙΚΟ ΤΟΠΙΟ ΤΗΣ Δ. ΓΟΥΝΑΡΗ**
ΙΩΑΝΝΗΣ ΤΡΙΚΟΛΑΣ | ΑΛΚΜΗΝΗ ΠΑΚΑ
- #141** **ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΕΥΤΕΡΗ**
ΕΠΙΣΗΜΟΙ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΙ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΖΗΤΗΣΕΙΣ ΝΕΟΥ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΟΣ
- #143** **Ο ΧΩΡΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΚΑΙ Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΣΤΗ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΧΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ**
ΜΑΓΔΑ ΣΕΓΚΟΥΝΗ
- #152** **ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ ΚΑΙ ΧΩΡΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ: Η ΑΝΟΔΟΣ ΚΑΙ Η ΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΦΑΝΤΑΣΜΑΓΟΡΙΑΣ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΤΗΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΙΣΟΔΟΥ**
ΠΑΝΤΟΛΕΩΝ ΣΚΑΓΙΑΝΝΗΣ
- #163** **ΣΧΕΔΙΑΖΟΝΤΑΣ ΤΗ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ: ΑΠΟ ΤΗ ΔΥΣΚΟΛΙΑ ΤΩΝ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΩΝ ΕΠΙΛΟΓΩΝ ΚΑΙ ΔΕΣΜΕΥΣΕΩΝ ΣΕ ΕΠΙΜΕΡΟΥΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥΣ;**
ΕΛΙΣΑΒΕΤ ΘΩΙΔΟΥ
- #171** **ΥΠΕΡΕΘΝΙΚΟΣ ΧΩΡΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΝΙΣΗ ΧΩΡΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΣΤΑ ΒΑΛΚΑΝΙΑ**
ΠΛΕΥΡΗΣ ΚΩΣΤΗΣ

- #188 ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΕΝΟΣ ΝΕΟΥ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΚΙΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑ ΣΤΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ ΜΕ ΑΞΟΝΑ ΤΑ ΜΕΣΑ ΣΤΑΘΕΡΗΣ ΤΡΟΧΙΑΣ**
ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΑΚΗΣ | ΑΘΗΝΑ ΓΙΑΝΝΑΚΟΥ
ΑΘΗΝΑ ΒΙΤΟΠΟΥΛΟΥ
- #199 ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΟΙ ΔΡΟΜΟΙ (COMPLETE STREETS): ΓΙΑ ΜΙΑ ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΔΙΑΝΟΜΗ ΤΟΥ ΑΣΤΙΚΟΥ ΟΔΙΚΟΥ ΔΙΚΤΥΟΥ**
ΣΠΥΡΟΣ ΒΟΥΓΙΑΣ | ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑ ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΔΟΥ
- #212 Η ΕΞΕΛΙΚΤΙΚΗ ΛΟΓΙΚΗ ΣΤΟ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟ ΨΗΦΙΑΚΩΝ ΥΠΟΔΟΜΩΝ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ**
ΝΙΚΟΣ ΚΟΜΝΗΝΟΣ | ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΚΑΚΔΕΡΗ | ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΠΑΝΩΡΗ
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΤΣΑΡΧΟΠΟΥΛΟΣ | ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΜΑΡΤΖΟΠΟΥΛΟΥ
- #220 ΨΗΦΙΑΚΕΣ ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ ΓΙΑ ΤΗ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΙΚΗ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΣΤΟ ΠΕΔΙΟ ΤΟΥ ΧΩΡΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ: ΔΕΚΑ ΧΡΟΝΙΑ ΜΕΤΑ**
ΜΑΡΓΑΡΙΤΑ ΑΓΓΕΛΙΔΟΥ | ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΤΑΣΟΠΟΥΛΟΥ
- #233 ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΤΡΙΤΗ**
ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΤΟ ΦΥΣΙΚΟ ΚΑΙ ΣΤΟ ΑΣΤΙΚΟ:
«ΠΡΑΣΙΝΕΣ» ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΚΑΙ ΒΙΩΜΕΝΕΣ ΦΥΣΕΙΣ
- #235 Η ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ ΤΩΝ ΣΤΡΑΤΟΠΕΔΩΝ ΣΤΟ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΟ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ. Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΟΥ ΚΟΔΡΑ ΣΤΗΝ ΚΑΛΑΜΑΡΙΑ ΩΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΙΚΟ ΠΑΡΚΟ**
ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΜΑΤΙΚΑ
- #248 ΑΠΟ ΤΟΝ ΔΗΜΟΣΙΟ ΣΤΟΝ «ΚΟΙΝΟ» ΧΩΡΟ. Η ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΚΗ ΤΗΣ ΕΝΕΡΓΟΠΟΙΗΣΗΣ «ΑΣΤΙΚΩΝ ΚΟΙΝΩΝ» ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΣΤΟ ΒΕΡΟΛΙΝΟ ΚΑΙ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΟ ΠΕΙΡΑΜΑ ΤΟΥ ΠΑΡΚΟΥ ΤΗΣ ΔΟΞΑΣ ΣΤΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ**
ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΓΑΒΡΙΗΛΙΔΟΥ | ΜΑΡΙΑ ΤΡΑΤΣΕΛΑ
- #261 ΣΥΝ-ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΣΕ ΑΝΟΙΧΤΟΥΣ ΠΡΑΣΙΝΟΥΣ ΧΩΡΟΥΣ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ: ΣΧΕΔΙΑΖΟΝΤΑΣ ΓΙΑ ΤΟ ΑΠΘ**
ΑΘΗΝΑ ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΣΥΡΑΚΟΥ | ΕΛΕΝΗ ΚΑΛΑΝΤΖΗ | ΤΖΕΝΗ ΛΙΤΣΙΟΥ
ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ ΜΑΚΡΙΔΟΥ | ΕΛΕΝΗ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ
- #271 ΑΠΟ ΤΟΝ ΟΡΑΜΑΤΙΣΜΟ ΣΤΗΝ ΣΥΝΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ: ΤΟ ΝΕΟ ΜΟΝΤΕΛΟ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ ΤΟΥ ΜΕΛΛΟΝΤΟΣ**
ΚΑΛΛΙΓΑΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ | ΝΑΝΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ
- #280 ΣΧΕΔΙΟ ΔΡΑΣΗΣ ΑΕΙΦΟΡΟΥ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ: ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ ΚΑΙ ΒΗΜΑΤΑ ΠΡΟΣ ΤΟ 2030**
ΕΥΗ ΤΖΑΝΑΚΑΚΗ | ΙΩΑΝΝΑ ΤΣΙΚΩΤΗ

- #289 ΒΕΛΤΙΩΣΗ ΜΙΚΡΟΚΛΙΜΑΤΙΚΩΝ ΣΥΝΘΗΚΩΝ ΣΤΗΝ ΠΛΑΤΕΙΑ ΣΤΑΜΑΤΗ ΚΑΡΑΜΑΝΛΗ**
ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΒΑΡΘΟΛΟΜΑΙΟΣ | ΑΝΤΙΓΟΝΗ ΜΑΝΤΣΙΟΥ | ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ ΧΑΛΙΑΖΗ | ΑΘΗΝΑ ΣΙΒΗ | ΝΙΚΟΣ ΠΡΩΤΟΓΕΡΟΣ
- #300 ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ. ΑΠΟ ΤΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑΣ ΣΤΗΝ RESILIENT CITY**
ΜΑΡΙΑ ΑΝΑΝΙΑΔΟΥ – ΤΖΗΜΟΠΟΥΛΟΥ
- #309 ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΕΙΣ ΑΣΤΙΚΗΣ ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑΣ, ΔΙΚΤΥΟ ΕΝΕΡΓΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΖΩΗΣ ΣΤΑ ΟΡΙΑ ΤΗΣ ΑΝΩ ΠΟΛΗΣ**
ΖΑΡΜΠΟΥ ΜΗΝΑ | ΚΕΧΑΓΙΑ ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ | ΠΙΝΑΚΑ ΑΦΡΟΔΙΤΗ
- #225 ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΤΕΤΑΡΤΗ**
ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΤΟ ΙΔΙΩΤΙΚΟ ΚΑΙ ΣΤΟ ΔΗΜΟΣΙΟ ΚΑΙ ΠΕΡΑ ΑΠΟ ΑΥΤΑ: ΔΡΩΝΤΕΣ ΚΑΙ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΤΟΥ ΑΣΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ
- #327 Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ Η ΜΝΗΜΗ ΩΣ ΚΑΘΟΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΤΟΥ ΑΣΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ: ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ**
ΣΤΥΛΙΑΝΗ ΛΕΦΑΚΗ | ΛΕΑΝΔΡΟΣ ΖΩΙΔΗΣ
- #348 ΣΧΕΔΙΑΖΟΝΤΑΣ (Σ)ΤΟ ΠΑΛΙΜΨΗΣΤΟ ΤΟΥ ΑΞΟΝΑ ΑΓΙΟΥ ΜΗΝΑ-ΕΔΕΣΣΗΣ**
ΣΤΕΛΛΑ ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗ
- #372 TRANSITIO LINEALIS Η ΕΝΤΑΞΗ ΤΩΝ ΣΤΟΩΝ ΣΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΑΣΤΙΚΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ / ΜΙΑ ΓΡΑΜΜΙΚΗ ΑΦΗΓΗΣΗ**
ΣΟΦΙΑ ΠΑΣΣΙΑ
- #390 ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ ΣΕ ΔΥΟ ΑΞΟΝΕΣ “Η ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΙΚΗ ΎΡΑΞΗ ΩΣ ΜΕΘΟΔΟΣ ΣΥΝΤΑΞΗΣ ΜΙΑΣ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗΣ ΣΧΗΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΠΟΛΗ-ΚΑΤΟΙΚΗΣΗΣ”**
ΑΛΙΚΗ ΙΟΒΙΤΑ | ΜΑΡΙΑ ΒΛΑΧΟΣΤΕΡΓΙΟΥ
- #416 Ο ΠΕΡΙΠΑΤΟΣ ΩΣ ΜΕΣΟ ΕΜΠΕΙΡΙΑΣ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ**
ΜΠΟΥΚΗ ΜΠΑΜΠΑΛΟΥ-ΝΟΥΚΑΚΗ | ΑΝΤΩΝΗΣ ΝΟΥΚΑΚΗΣ
- #430 ΕΞΑΣΦΑΛΙΖΟΝΤΑΣ ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΤΩΝ ΑΤΟΜΩΝ ΜΕ ΑΜΑΞΙΔΙΟ ΓΙΑ ΜΙΑ ΑΣΦΑΛΗ ΚΑΙ ΑΝΕΤΗ ΜΕΤΑΚΙΝΗΣΗ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ**
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΛΑΛΙΩΤΗΣ
- #440 Η ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΤΙΚΗ ΤΗΣ ΑΣΤΙΚΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ: ΤΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ**
ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΤΣΙΚΗΣ

- #448 ΑΝΑΖΗΤΩΝΤΑΣ ΜΙΑ ΝΕΑ ΑΣΤΙΚΗ ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΙΑ: ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΤΗΣ ΔΥΝΑΜΙΚΗΣ ΣΧΕΣΗΣ ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΣΥΝΙΣΤΩΣΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ ΠΟΥ ΔΙΑΜΟΡΦΩΝΟΥΝ ΤΗΝ ΕΙΚΟΝΑ ΤΟΥ ΕΥΡΥΤΕΡΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΤΗΣ ΘΕΣ/ΝΙΚΗΣ**
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΗΜΟΠΟΥΛΟΣ
- #455 ΠΡΟΣ ΕΝΑ ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΟ ΜΕΛΛΟΝ;
ΤΑ ΑΝΑΔΥΟΜΕΝΑ ΟΙΚΟΣΥΣΤΗΜΑΤΑ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ ΣΤΟ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΟ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ**
ΘΕΟΔΩΡΑ ΙΣΤΟΡΙΟΥ | ΓΕΩΡΓΙΑ ΠΟΖΟΥΚΙΔΟΥ
- #467 ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΜΟΝΑΔΑ ΓΙΑ ΤΙΣ ΠΟΛΕΙΣ ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΝΟΤΟΥ**
- #469 ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΟΝΟΜΑΤΩΝ**
- #471 ΔΙΟΡΓΑΝΩΣΗ**
- #472 ΧΟΡΗΓΟΙ**

ΔΙΕΘΝΕΣ ΔΙΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ
12-13 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 2018 | ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

οργάνωση Π. Παναγιωτόπουλος / ΠΟΛΥΤΕΧΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ Α.Π.Θ.

ΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ

ΑΣΤΙΚΕΣ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΕΣ ΣΕ ΚΙΝΗΣΗ: ΑΝΘΡΩΠΟΙ,
ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΔΙΚΤΥΑ

ΕΠΙΣΗΜΟΙ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΙ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΖΗΤΗΣΕΙΣ
ΝΕΟΥ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΟΣ

ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΤΟ ΦΥΣΙΚΟ ΚΑΙ ΣΤΟ ΑΣΤΙΚΟ: «ΠΡΑΣΙΝΕΣ»
ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΚΑΙ ΒΙΩΜΕΝΕΣ ΦΥΣΕΙΣ

ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΤΟ ΙΔΙΩΤΙΚΟ ΚΑΙ ΣΤΟ ΔΗΜΟΣΙΟ ΚΑΙ ΠΕΡΑ ΑΠΟ
ΑΥΤΑ: ΔΡΩΝΤΕΣ ΚΑΙ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΤΟΥ ΑΣΤΙΚΟΥ
ΧΩΡΟΥ

πληροφορίες | εγγραφές
πρόγραμμα συνεδρίου

southeuropean-cities.arch.auth.gr/conference2018

ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Ευαγγελία Αθανασίου

Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Τμήματος
Αρχιτεκτόνων Μηχανικών ΑΠΘ
evieath@arch.auth.gr

Χάρης Χριστοδούλου

Επίκουρη Καθηγήτρια Τμήματος
Αρχιτεκτόνων Μηχανικών ΑΠΘ
christodoulou@arch.auth.gr

Μαρία Καραγιάννη

Υποψήφια Διδάκτωρ Τμήματος
Αρχιτεκτόνων Μηχανικών ΑΠΘ
maria.a.karagianni@gmail.com

Ματίνα Καψάλη

Υποψήφια Διδάκτωρ Τμήματος
Αρχιτεκτόνων Μηχανικών ΑΠΘ
kapsali.matina@gmail.com

Δήμητρα Κωνσταντινίδου

Υποψήφια Διδάκτωρ Τμήματος
Αρχιτεκτόνων Μηχανικών ΑΠΘ
(Γραμματεία Συνεδρίου)
dimkon@arch.auth.gr

Ευθυμία Φράγκου

Μαθηματικός, Γραμματεία Τμήματος
Αρχιτεκτόνων Μηχανικών ΑΠΘ
(Οικονομική διαχείριση)
efragou@arch.auth.gr

Άρτεμις Ψαλτόγλου

Υποψήφια Διδάκτωρ Τμήματος
Αρχιτεκτόνων Μηχανικών ΑΠΘ
artemispsaltoglou@yahoo.com

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Ευαγγελία Αθανασίου

Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών ΑΠΘ

Σταύρος Αλιφραγκής

Δρ. αρχιτέκτων μηχανικός, ΣΕΠ ΕΑΠ, διδάσκων Τμήμα Αρχιτεκτόνων ΑΠΘ

Άγης Αναστασιάδης

Καθηγητής, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών ΑΠΘ

Ελένη Ανδρικοπούλου - Καυκαλά

Ομότιμη Καθηγήτρια, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών ΑΠΘ

Αθηνά Βιτοπούλου

Επίκουρη Καθηγήτρια Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών ΑΠΘ

Γεωργία Γεμενετζή

Δρ. Αρχιτέκτων Μηχανικός, ΣΕΠ ΕΑΠ

Αλέκα Γερόλυμπου - Καραδήμου

Ομότιμη Καθηγήτρια, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών ΑΠΘ

Αθηνά Γιαννακού

Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας και Ανάπτυξης ΑΠΘ

Άσπα Γοσποδίνη

Καθηγήτρια, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, ΠΘ

Μαρία Δούση

Επίκουρη Καθηγήτρια, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών ΑΠΘ

Δέσποινα Ζαβράκα

Καθηγήτρια Εφαρμογών, Τμήμα Αρχιτεκτονικής Τοπίου, ΤΕΙ ΑΜΘ

Ελισάβετ Θωΐδου

Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας και Ανάπτυξης ΑΠΘ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Κωνσταντίνος Ιωαννίδης

Επίκουρος Καθηγητής, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών ΑΠΘ

Θανάσης Καλογερέσης

Επίκουρος Καθηγητής, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας και Ανάπτυξης ΑΠΘ

Νίκος Καλογήρου

Καθηγητής, Αναπληρωτής Πρόεδρος Τμήματος Αρχιτεκτόνων Μηχανικών ΑΠΘ

Απόστολος Καλφόπουλος

Επίκουρος Καθηγητής, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών ΑΠΘ

Γαρυφαλλιά Κατσαβουνίδου

Εντεταλμένη Διδάσκουσα, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας και Ανάπτυξης ΑΠΘ

Γρηγόρης Καυκαλάς

Ομότιμος Καθηγητής, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών ΑΠΘ

Βασίλης Κολώνας

Καθηγητής, Τμήμα Αρχιτεκτόνων, Πολυτεχνική Σχολή ΠΘ

Νίκος Κομνηνός

Καθηγητής, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών ΑΠΘ

Αναστασία Λαδά

Ομότιμη Καθηγήτρια, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών ΑΠΘ

Κωνσταντίνος Μανωλίδης

Αναπληρωτής Καθηγητής, Τμήμα Αρχιτεκτόνων, Πολυτεχνική Σχολή ΠΘ

Αναστασία Μαρτζοπούλου

Δρ. ΕΔΙΠ, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών ΑΠΘ

Αλκμήνη Πάκα

Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, Πρόεδρος Τμήματος Αρχιτεκτόνων Μηχανικών ΑΠΘ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Απόστολος Παπαγιαννάκης

Επίκουρος Καθηγητής, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας και Ανάπτυξης ΑΠΘ

Λόης Παπαδόπουλος

Ομότιμος Καθηγητής, Τμήμα Αρχιτεκτόνων ΠΘ

Κωνσταντίνος Σακαντάμης

Επίκουρος Καθηγητής, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών ΑΠΘ

Γιάννης Σταυρακάκης

Καθηγητής, Τμήμα Πολιτικών Επιστημών, ΑΠΘ

Γιώργος Συνεφάκης

Αρχιτέκτονας-Πολεοδόμος, επιστημονικός συνεργάτης ΑΠΘ

Αναστασία Τασοπούλου

Δρ. Χωροτάκτης-Πολεοδόμος Μηχ., ΣΕΠ ΕΑΠ

Μαρία Τρατσέλα

Επίκουρη Καθηγήτρια, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών ΑΠΘ

Κυριακή Τσουκαλά

Καθηγήτρια, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών ΑΠΘ

Ιωάννης Φραγκόπουλος

Επίκουρος Καθηγητής, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας και Ανάπτυξης ΑΠΘ

Βίλμα Χαστάογλου

Ομότιμη Καθηγήτρια, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών ΑΠΘ

Παναγιώτης - Αρίων Χατζηπροκοπίου

Επίκουρος Καθηγητής, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας και Ανάπτυξης ΑΠΘ

Χάρις Χριστοδούλου

Επίκουρη Καθηγήτρια, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών ΑΠΘ

ΠΛΑΙΣΙΟ

Ο τρόπος που αντιλαμβανόμαστε, κατανοούμε και συζητάμε τον χώρο επηρεάζει καθοριστικά τον τρόπο που τον σχεδιάζουμε, τον βιώνουμε, τον διαφοροποιούμε, τον ξαναδημιουργούμε. Το συνέδριο επιχειρεί να ανοίξει την συζήτηση για τον χώρο της Θεσσαλονίκης, όχι ως ένα παγιωμένο αστικό τοπίο αλλά ως μία διαδικασία σε εξέλιξη, στον Ευρωπαϊκό Νότο. Μια διαδικασία που συντελείται συνεχώς σε πολλές κλίμακες, από την παγκόσμια κλίμακα των αόρατων ροών της οικονομίας και της πληροφορίας μέχρι αυτήν της γειτονιάς και του δρόμου, και στις μεταξύ τους συναρθρώσεις. Η αέναη αυτή διαδικασία κινητοποιείται, εμπλέκει και αφορά ανθρώπους, κοινότητες, θεσμούς και φορείς, σε συνεχή αλληλεπίδραση. Μέσα από τις πολλαπλές αλληλεπιδράσεις παράγεται ο χώρος, συγκεκριμένος και χειροπιαστός, φαντασιακός και αφηρημένος, φυσικός και συμβολικός. Ακολουθώντας τους στοχασμούς αστικών γεωγράφων όπως της Doreen Massey και του David Harvey, αλλά και θεωρητικών του αστικού χώρου όπως της Patsy Healy και του Ali Madanipour, στο συνέδριο υιοθετείται η κατανόηση του χώρου ως ένα δυναμικό πεδίο υπό κατασκευή, χωρίς αναπόφευκτες κατευθύνσεις, αποκλειστικές διαδρομές και μονοσήμαντες ταυτότητες. Ο χώρος της πόλης συνεχώς διαμορφώνεται, τροποποιείται, αλλάζει με διαρκείς μεταθέσεις σχέσεων και συσχετισμών. Δεν ολοκληρώνεται ποτέ.

Η Θεσσαλονίκη παρουσιάζει στοιχεία σχεδιασμού και διαχείρισης του χώρου της ως τυπική ελληνική πόλη αλλά και ιδιαιτερότητες λόγω της κλίμακας της και των ιδιαίτερων δικτυώσεων της στον ευρύτερο γεωγραφικό χώρο μέσα στο χρόνο. Ο κυρίαρχος λόγος για τον χώρο της πόλης αντανακλά ένα μικρό μόνο μέρος από τις αστικές πραγματικότητες, τις χωρικές συνθήκες και τις δυναμικές που την διαμορφώνουν και την χαρακτηρίζουν, ενώ ο επιστημονικός λόγος τίθεται αποσπασματικά. Η κοινή αντίληψη για τη σύγχρονη Θεσσαλονίκη μετεωρίζεται ανάμεσα στις προβεβλημένες εικόνες και τις βιωμένες καθημερινότητες, ανάμεσα στις αναθεωρημένες περιηγήσεις του παρελθόντος και την αδυναμία συγκρότησης κοινών οραμάτων για το μέλλον. Τα κατακεραματισμένα τοπία της αστικής διάχυσης ανατολικά και δυτικά του πυκνοδομημένου ιστού, η ανεπάρκεια χώρων πρασίνου και οι πολλαπλές υποβαθμίσεις ρεμάτων και ακτογραμμών, τα σενάρια των τοπικών επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής, συνθέτουν το φάσμα των περιβαλλοντικών αλλοιώσεων της πόλης, όπως αυτές συνδιαλέγονται με τους χώρους της καθημερινής ζωής. Η κατοίκηση του αστικού χώρου παράγεται συνεχώς από πολλούς δρώντες σε πολλαπλές συσχετίσεις, που θέτουν υπό αμφισβήτηση τα όρια ανάμεσα στο ιδιωτικό και το δημόσιο, την κατοικία και τον δημόσιο χώρο, και παράγουν νέα τοπία ανάμεσα ή πέρα από αυτά.

ΠΛΑΙΣΙΟ

Οι εισηγήσεις που παρουσιάζονται στο συνέδριο αφορούν στον χώρο της Θεσσαλονίκης και τον τρόπο που αυτός κατασκευάζεται συνεχώς. Διευρύνουν τον προβληματισμό για τη σύγχρονη Θεσσαλονίκη εστιάζοντας σε σχέδια, διαδικασίες και πρακτικές που προσδιορίζουν τις συνθήκες αστικοποίησης και τις εξελίξεις στο χώρο. Αναδεικνύουν ερευνητικές προσεγγίσεις που αφορούν τόσο στα μεγάλα σχέδια, στα ανοικτά χωρικά θέματα και τις αποκρίσεις, συνεισφορές, αντιστάσεις των πολλαπλών εμπλεκόμενων σε αυτά, όσο και στις αναδυόμενες πραγματικότητες, τάσεις και φαινόμενα στον χώρο της πόλης. Επιχειρούν να κάνουν ορατούς τους διαφορετικούς δρώντες και να φωτίσουν τις μεταξύ τους αλληλεπιδράσεις, τις ταυτότητές τους και τα οράματά τους για το μέλλον.

Το συνέδριο φιλοδοξεί να ιχνηλατήσει τις διαδρομές των ροών και των δυνάμεων που διαμορφώνουν διαλεκτικά τις διαφορετικές πραγματικότητες της σύγχρονης αστικής συνθήκης, στις διαφορετικές κλίμακες που αυτές συγκροτούνται, να εντοπίσει συνδέσεις, ταυτοχρονίες, διαφορετικότητες αλλά και δυνατότητες νέων συνθηκών. Επιδιώκει να αναδείξει κριτικές προσεγγίσεις, αναλύσεις, κατανοήσεις και αναπαραστάσεις του χώρου της Θεσσαλονίκης, στο πλαίσιο σύγχρονων θεωρήσεων και πρακτικών του χωρικού σχεδιασμού, της αρχιτεκτονικής της πόλης, της αστικής γεωγραφίας, που διαπερνούν τις κλίμακες του αστικού χώρου και υπερβαίνουν μονοσήμαντες επιστημονικές πειθαρχίες, στοχεύοντας σε γόνιμες αλληλεπιδράσεις.

Το συνέδριο οργανώνει τη συζήτηση σε τέσσερις θεματικές ενότητες:

1. Αστικές πραγματικότητες σε κίνηση: Άνθρωποι, καθημερινότητες και δίκτυα
2. Επίσημοι σχεδιασμοί της πόλης και αναζητήσεις νέου παραδείγματος
3. Ανάμεσα στο φυσικό και στο αστικό: «πράσινες» στρατηγικές και βιωμένες φύσεις
4. Ανάμεσα στο ιδιωτικό και στο δημόσιο και πέρα από αυτά: δρώντες και διαδικασίες παραγωγής του αστικού χώρου

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

12ΟΚΤ18

09:00 - 9:30

09:30 - 10:00

10:00 - 10:45

ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ

Προσέλευση | Εγγραφή Συνέδρων

Καλωσόρισμα | Χαιρετισμοί | Έναρξη Συνεδρίου

Προσκεκλημένος ομιλητής:

ΚΩΣΤΗΣ ΧΑΤΖΗΜΙΧΑΛΗΣ

Ομότιμος Καθηγητής, Τμήμα Γεωγραφίας, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο

Νεοφιλελευθερισμός και η παράλειψη της χωροκοινωνικής δικαιοσύνης

ΘΕΜΑΤΙΚΗ

ΠΡΩΤΗ

10:45 - 12:15

Αστικές πραγματικότητες σε κίνηση:

Άνθρωποι, καθημερινότητες και δίκτυα

Α' Μέρος

Προεδρείο: ΙΡΙΣ ΛΥΚΟΥΡΙΩΤΗ, ΙΩΑΝΝΗΣ ΦΡΑΓΚΟΠΟΥΛΟΣ

ΑΘΗΝΑ ΓΙΑΝΝΑΚΟΥ

ΑΡΙΩΝ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΧΑΤΖΗΠΡΟΚΟΠΙΟΥ

Αστική μορφή και κοινωνικο-χωρικές διαρθρώσεις:

ανακατασκευάζοντας «ενδιάμεσες» έννοιες με βάση το παράδειγμα της Θεσσαλονίκης

ΓΑΡΥΦΑΛΛΙΑ ΚΑΤΣΑΒΟΥΝΙΔΟΥ | ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ ΚΟΥΡΤΗ

Χρονικό μιας προαναγγελθείσας εξόδου: η αστική συρρίκνωση της Θεσσαλονίκης

ΜΑΡΙΑ ΛΑΤΙΝΟΠΟΥΛΟΥ | ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΤΣΙΓΔΙΝΟΣ

ΓΙΑΝΝΗΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΟΠΟΥΛΟΣ

Κεντρικές περιοχές και θεσμοθετημένος σχεδιασμός: συγκρούσεις σε μια ρευστή πραγματικότητα

ΜΑΡΙΑ ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ | ΜΑΡΙΑ ΣΑΣΣΑΛΟΥ

«Έμφυλες προσεγγίσεις του αστικού χώρου»: Η σεξουαλική παρενόχληση στον αστικό χώρο της Θεσσαλονίκης

ΝΙΚΗ ΕΦΡΑΙΜΙΔΟΥ

Η ανάδυση τόπων συγκέντρωσης ετεροτήτων και προσδιορισμού ταυτοτήτων – η περίπτωση κέντρων υποδοχής και φιλοξενίας μεταναστευτικών πληθυσμών στη Θεσσαλονίκη

12:15 - 12:45

Διάλειμμα

12:45 - 14:15

Β' Μέρος

Προεδρείο: ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ

ΑΡΙΩΝ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΧΑΤΖΗΠΡΟΚΟΠΙΟΥ

ΑΓΓΕΛΙΝΑ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ

Από τη γειτονιά στο προάστιο: ο μετασχηματισμός της κοινωνικής και πολιτισμικής γεωγραφίας στη Νέα Κρήνη Καλαμαριάς

ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ ΚΕΡΤΕΜΕΛΙΔΟΥ

Η πολιτιστική αναζωογόνηση της Θεσσαλονίκης: η γειτονιά της Μονής Λαζαριστών

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΠΑΠΑΡΗ

Αστική χωρική ταυτότητα μητροπολιτικών περιοχών: παρακαταθήκη και προοπτική, η περίπτωση της Θεσσαλονίκης Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης 1997

ΑΝΔΡΕΑΣ ΝΙΚΟΛΟΒΓΕΝΗΣ

8+ προβλήτες: Ανάμεσα στον τόπο και τον κόσμο

ΙΩΑΝΝΗΣ ΤΡΙΚΟΛΑΣ | ΑΛΚΜΗΝΗ ΠΑΚΑ

Θύλακες δραστηριοτήτων / Αρχαιολογικός χώρος: διερευνώντας το αστικό τοπίο της Δ. Γούναρη

14:15 - 15:30

Διάλειμμα

15:30 - 15:45

ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ | ΧΑΡΙΣ ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

Ερευνητική Μονάδα για τις πόλεις

του Ευρωπαϊκού Νότου

ΓΙΩΡΓΟΣ ΑΡΤΟΠΟΥΛΟΣ

Επίκουρος Καθηγητής, Science and Technology in Archaeology and Culture Research Center, The Cyprus Institute

Networks of Mediterranean Built Histories: The Use of Design and ICT for the Co-management of Urban-Coastal Environments

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ ΚΑΛΟΓΗΡΟΥ

Στέλεχος της Μονάδας Οργάνωσης Διαχείρισης Αναπτυξιακών Προγραμμάτων Α.Ε. του ΥΠΑΝ, Δ/νων Σύμβουλος στην Μητροπολιτική Αναπτυξιακή Θεσσαλονίκης ΑΑΕ/ΟΤΑ

ανα-ΣΧΕΔΙΟ ΕΓΝΑΤΙΑ / ΕΓΝΑΤΙΑ re-PROJECT & Εργαστήριο Αστικής Καινοτομίας & Εφαρμογών Πόλης / Thessaloniki "CITY LAB"

**ΘΕΜΑΤΙΚΗ
ΔΕΥΤΕΡΗ**

15:45 - 17:15

Επίσημοι σχεδιασμοί της πόλης και αναζητήσεις νέου παραδείγματος

Α' Μέρος

Προεδρείο: ΑΘΗΝΑ ΓΙΑΝΝΑΚΟΥ | ΝΙΚΟΣ ΚΑΛΟΓΗΡΟΥ

ΜΑΓΔΑ ΣΕΓΚΟΥΝΗ

Ο χωρικός σχεδιασμός και η εξέλιξή του στη μητροπολιτική περιοχή Θεσσαλονίκης

ΕΛΙΣΑΒΕΤ ΘΩΙΔΟΥ

Σχεδιάζοντας τη μητροπολιτική περιοχή της Θεσσαλονίκης: από τη δυσκολία των στρατηγικών επιλογών και δεσμεύσεων σε επιμέρους σχεδιασμούς;

ΠΑΝΤΟΛΕΩΝ ΣΚΑΓΙΑΝΝΗΣ

Θεσσαλονίκη και χωρικός σχεδιασμός: η άνοδος και η πτώση της φαντασμαγορίας μέσα από το παράδειγμα της Δυτικής Εισόδου

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

	<p>ΑΘΗΝΑ ΒΙΤΟΠΟΥΛΟΥ Θεσμικοί ιδιοκτήτες και αστικοί μετασχηματισμοί στη Θεσσαλονίκη: αποτίμηση, προκλήσεις και προοπτικές</p> <p>ΚΩΣΤΗΣ ΠΛΕΥΡΗΣ Η Νοτιοανατολική Ευρώπη μπροστά σε έναν κοινό χωρικό σχεδιασμό</p>
17:15 - 17:45	Διάλειμμα
17:45 - 19:15	<p>Β' Μέρος Προεδρείο: ΕΛΙΣΑΒΕΤ ΘΩΙΔΟΥ ΘΑΝΑΣΗΣ ΚΑΛΟΓΕΡΕΣΗΣ</p> <p>ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΑΚΗΣ ΑΘΗΝΑ ΓΙΑΝΝΑΚΟΥ ΑΘΗΝΑ ΒΙΤΟΠΟΥΛΟΥ</p> <p>Διερεύνηση ενός νέου παραδείγματος για την αστική ανάπτυξη και κινητικότητα στη Θεσσαλονίκη με άξονα τα μέσα σταθερής τροχιάς</p> <p>ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΒΟΥΓΙΑΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑ ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΔΟΥ Ολοκληρωμένοι δρόμοι (Complete streets): για μια βιώσιμη αναδιανομή του αστικού οδικού δικτύου</p> <p>ΝΙΚΟΣ ΚΟΜΝΗΝΟΣ ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΚΑΚΔΕΡΗ ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΠΑΝΩΡΗ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΤΣΑΡΧΟΠΟΥΛΟΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΜΑΡΤΖΟΠΟΥΛΟΥ</p> <p>Η εξελικτική λογική στο σχεδιασμό ψηφιακών υποδομών της Θεσσαλονίκης</p> <p>ΜΑΡΓΑΡΙΤΑ ΑΓΓΕΛΙΔΟΥ ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΤΑΣΟΠΟΥΛΟΥ Ψηφιακές εφαρμογές για τη μητροπολιτική διακυβέρνηση στο πεδίο του χωρικού σχεδιασμού: δέκα χρόνια μετά</p> <p>ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ ΤΑΡΑΝΗ Ο σχεδιασμός της πόλης ως διαδικασία συλλογικής γνώσης</p>
19:15 - 20:00	<p>ΠΡΟΣΚΕΚΛΗΜΕΝΟΣ ΟΜΙΛΗΤΗΣ IGNAZIO VINCI Associate Professor, Department of Architecture, Scuola Politecnica, Università degli Studi di Palermo</p> <p>Place-based mobility and urban regeneration: challenges for Southern European cities</p>
13 ΟΚΤ18	ΣΑΒΒΑΤΟ
09:00 - 09:30	Προσέλευση Εγγραφή Συνέδρων
ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΤΡΙΤΗ	Ανάμεσα στο φυσικό και στο αστικό: «πράσινες» στρατηγικές και βιωμένες φύσεις
09:30 - 10:45	<p>Α' Μέρος Προεδρείο: ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΖΑΒΡΑΚΑ ΜΑΡΙΑ ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗ</p> <p>ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΜΑΤΙΚΑ Η κληρονομιά των στρατοπέδων στο πολεοδομικό συγκρότημα Θεσσαλονίκης. Η περίπτωση του Κόδρα στην Καλαμαριά ως μητροπολιτικό πάρκο</p>

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

	<p>ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΓΑΒΡΙΗΛΙΔΟΥ ΜΑΡΙΑ ΤΡΑΤΣΕΛΑ Από τον Δημόσιο στον «Κοινό» χώρο. Η προβληματική της ενεργοποίησης «αστικών κοινών» μέσα από σύγχρονες συμμετοχικές πρακτικές στο Βερολίνο και μέσα από το πείραμα του πάρκου της Δόξας στη Θεσσαλονίκη</p> <p>ΑΘΗΝΑ ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΣΥΡΑΚΟΥ ΕΛΕΝΗ ΚΑΛΑΝΤΖΗ ΤΖΕΝΗ ΛΙΤΣΙΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ ΜΑΚΡΙΔΟΥ ΕΛΕΝΗ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Συν-δημιουργία σε ανοιχτούς πράσινους χώρους στην πόλη: σχεδιάζοντας για το ΑΠΘ</p> <p>ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΚΑΛΛΙΓΑΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΝΑΝΟΣ Από τον οραματισμό στην συνδημιουργία: Το νέο μοντέλο σχεδιασμού για την Θεσσαλονίκη του μέλλοντος</p>
10:45 - 11:15	Διάλειμμα
11:15 - 12:30	<p>Β' Μέρος Προεδρείο: ΝΑΝΣΥ ΜΑΡΤΖΟΠΟΥΛΟΥ ΚΩΣΤΑΣ ΣΑΚΑΝΤΑΜΗΣ ΕΥΗ ΤΖΑΝΑΚΑΚΗ ΙΩΑΝΝΑ ΤΣΙΚΩΤΗ Σχέδιο δράσης αειφόρου ενέργειας του Δήμου Θεσσαλονίκης: αποτίμηση και βήματα προς το 2030</p> <p>ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΒΑΡΘΟΛΟΜΑΙΟΣ ΑΝΤΙΓΟΝΗ ΜΑΝΤΣΙΟΥ ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ ΧΑΛΙΑΖΗ ΑΘΗΝΑ ΣΙΒΗ ΝΙΚΟΣ ΠΡΩΤΟΓΕΡΟΣ Βελτίωση μικροκλιματικών συνθηκών στην πλατεία Σταμάτη Καραμανλή</p> <p>ΜΑΡΙΑ ΑΝΑΝΙΑΔΟΥ ΤΖΗΜΟΠΟΥΛΟΥ Θεσσαλονίκη. Από τη στρατηγική βιωσιμότητας στην resilient city</p> <p>ΜΗΝΑ ΖΑΡΜΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ ΚΕΧΑΓΙΑ ΑΦΡΟΔΙΤΗ ΠΙΝΑΚΑ Διερευνήσεις αστικής βιωσιμότητας, δίκτυο ενεργοποίησης της δημόσιας ζωής στα όρια της Άνω Πόλης</p>
12:30 - 13:15	<p>Προσκεκλημένος ομιλητής STEFAN BOUZAROVSKI Professor, Department of Geography, University of Manchester Cross border transformations - reimagining the Southeastern European city</p>
13:15 - 15:30	<p>Διάλειμμα Ξεναγηση στην έκθεση «Πανεπιστημίου ΠΟΛΗ Α.Π.Θ. 90+ χρόνια λειτουργίας/100+ χρόνια σχεδιασμού», επιμέλεια Νίκος Καλογήρου</p>
ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΤΕΤΑΡΤΗ	<p>Ανάμεσα στο ιδιωτικό και στο δημόσιο και πέρα από αυτά: δρώντες και διαδικασίες παραγωγής του αστικού χώρου</p>
15:30 - 17:00	<p>Α' Μέρος Προεδρείο: ΜΑΡΙΑ ΔΟΥΣΗ ΑΛΚΜΗΝΗ ΠΑΚΑ ΣΤΥΛΙΑΝΗ ΛΕΦΑΚΗ ΛΕΑΝΔΡΟΣ ΖΩΙΔΗΣ Η ιστορία και η μνήμη ως καθοριστικοί παράγοντες σχεδιασμού του αστικού χώρου: προτάσεις για τη Θεσσαλονίκη</p>

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

	<p>ΣΤΕΛΛΑ ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗ Σχεδιάζοντας (σ)το παλίμψηστο του άξονα Αγίου Μηνά-Εδέεσης</p> <p>ΣΟΦΙΑ ΠΑΣΣΙΑ Transitio Linealis. Η ένταξη των στοών στη σύγχρονη αστική πραγματικότητα της Θεσσαλονίκης / μια γραμμική αφήγηση</p> <p>ΑΛΙΚΗ ΙΟΥΒΙΤΑ ΜΑΡΙΑ ΒΛΑΧΟΣΤΕΡΓΙΟΥ Σχεδιάζοντας για την επιθυμία: ένα μοντέλο εμπειρίας του συλλογικού κατοικείν</p> <p>ΜΠΟΥΚΗ ΜΠΑΜΠΑΛΟΥ - ΝΟΥΚΑΚΗ ΑΝΤΩΝΗΣ ΝΟΥΚΑΚΗΣ Ο περίπατος ως μέσο εμπειρίας της πόλης</p>
17:00 - 17:30	Διάλειμμα
17:30 - 19:00	<p>Β' Μέρος</p> <p>Προεδρείο: ΑΘΗΝΑ ΒΙΤΟΠΟΥΛΟΥ ΜΑΤΙΝΑ ΚΑΨΑΛΗ</p> <p>ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΛΑΛΙΩΤΗΣ Εξασφαλίζοντας το δικαίωμα των ατόμων με αμαξίδιο για μια ασφαλή και άνετη μετακίνηση στην πόλη</p> <p>ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΤΣΙΚΗΣ Η διαχειριστική της αστικής βιομηχανικής κληρονομιάς: το παράδειγμα της πόλης της Θεσσαλονίκης</p> <p>ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΗΜΟΠΟΥΛΟΣ Αναζητώντας μια νέα αστική εικονογραφία: διερεύνηση της δυναμικής σχέσης μεταξύ των συνιστωσών δυνάμεων που διαμορφώνουν την εικόνα του ευρύτερου ιστορικού κέντρου της Θεσσαλονίκης</p> <p>ΘΕΟΔΩΡΑ ΙΣΤΟΡΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΑ ΠΟΖΟΥΚΙΔΟΥ Προς ένα συμμετοχικό μέλλον; Τα αναδυόμενα οικοσυστήματα πρωτοβουλιών πολιτών στο Πολεοδομικό Συγκρότημα Θεσσαλονίκης</p> <p>ΙΡΙΣ ΛΥΚΟΥΡΙΩΤΗ Κοινωνικοί χώροι, νέες αστικότητες και νέα μοντέλα αρχιτεκτονικής πρακτικής ανάμεσα στις δημοτικές αρχές και την κτηματαγορά. Η χωρο-θεσμική εμπειρία της Μαδρίτης μετά το 2011</p>
19:00 - 19:45	<p>Προσκεκλημένη ομιλήτρια</p> <p>ΛΙΛΑ ΛΕΟΝΤΙΔΟΥ Επισκέπτρια Καθηγήτρια, Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών Σχέσεων, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου</p> <p>Τομές στο χώρο της Θεσσαλονίκης στο πλαίσιο της χαμένης ακτινοβολίας των πόλεων της Ανατολικής Μεσογείου</p>
19:45 - 20:15	Ανασκόπηση Λήξη συνεδρίου

**ΠΡΟΣΚΕΚΛΗΜΕΝΟΙ/ΕΣ
ΟΜΙΛΗΤΕΣ/ΤΡΙΕΣ**

+

ΠΟΛΗ ΠΡΟΚΑΤΑΣΚΕΥΗ

ΠΕΡΙΣΤΡΟΦΙΜΟΙ, ΚΑΙ ΠΡΟΚΑΤΑΣΚΕΥΗ, ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

ΔΕΛΦΙΝΑ ΔΑΔΕΥΣΤΗΡΙΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΥΠΟΧΡΩΜΑΤΑ, 14-15 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 2014

Κ Ε Ν Ο Ο

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ | ΚΩΣΤΗΣ ΧΑΤΖΗΜΙΧΑΛΗΣ

Ο Κωστής Χατζημιχάλης (Διπλ. Αρχ. Μηχ. ΑΠΘ 1968, MA Regional Planning UCLA 1976, Ph.D Geography and Planning, UCLA 1980), είναι Ομότιμος Καθηγητής στο Τμήμα Γεωγραφίας του Χαροκοπείου Πανεπιστημίου. Έχει διατελέσει επίκουρος και αναπληρωτής καθηγητής στο ΑΠΘ, Τμήμα Αρχιτεκτόνων, Τομέας Πολεοδομίας, Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης. Πρόσφατα βιβλία του είναι: Κρίση Χρέους και Υφαρπαγή Γης, Αθήνα: Εκδόσεις ΚΨΜ (2014, στα Γερμανικά 2016 β' έκδοση 2017), Ζητήματα Γεωγραφίας (κατάλληλα και για μη γεωγράφους) (2016), Αθήνα: Νήσος, Crises Spaces: Structures, Struggles and Solidarity in Southern Europe, London: Routledge (2017).

ΝΕΟΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ Η ΠΑΡΑΛΕΙΨΗ ΤΗΣ ΧΩΡΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ

Κωστής Χατζημικάλης

Ομότιμος Καθηγητής, Τμήμα Γεωγραφίας, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο_chadj@hua.gr

Λέξεις κλειδιά: πόλεις της Νότιας Ευρώπης, οικονομική κρίση, χωροκοινωνική δικαιοσύνη, χωρική ανισότητα

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην παρουσίαση σκοπεύω να συζητήσω συγκεκριμένα ζητήματα της θεωρίας και την πολιτικής της χωρικής ανάπτυξης σε συνδυασμό με τις ξεχασμένες αρχές και αξίες της χωροκοινωνικής δικαιοσύνης, στο πλαίσιο της σύγχρονης οικονομικής και κοινωνικής κρίσης στη Νότια Ευρώπη. Οι κυρίαρχες ερμηνείες της κρίσης είναι κυρίως μακρο-οικονομικές και χρηματοοικονομικές, αλλά στην παρουσίασή μου, θα υποστηρίξω τις χωρικές της διαστάσεις και βάσεις. Υπό την νεοφιλελεύθερη ηγεμονία, οι θεωρίες της αστικής και περιφερειακής ανάπτυξης και οι πολιτικές της ΕΕ και των κρατών-μελών αγνόησαν την χωρική ανισότητα και έδωσαν ελάχιστη, αν όχι καθόλου, προσοχή στις επιπτώσεις της και, συνεπώς, στη χωροκοινωνική δικαιοσύνη. Οι νεοφιλελεύθερες προσεγγίσεις βοήθησαν να συσκοτιστεί η αλληλεπίδραση ανάμεσα στους εσωτερικούς/ενδογενείς και τους εξωτερικούς/εξωγενείς παράγοντες και τις διαδικασίες ανταγωνισμού που ευθύνονται για την χωρική ανισότητα. Από αυτή την οπτική, η κρίση στις πόλεις της Νότια Ευρώπης από το 2009 αποδόθηκε μόνο στα «δικά τους προβλήματα», δηλαδή στο ότι δεν είναι αρκετά ανταγωνιστικές ή έξυπνες, αναπαράγοντας έτσι το παλιό δόγμα «κατηγόρησε το θύμα».

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ | IGNAZIO VINCI

Ο Ignazio Vinci είναι Αναπληρωτής Καθηγητής Πολεοδομίας, της Πολυτεχνικής Σχολής του Πανεπιστημίου του Παλέρμο, όπου είναι επίσης υπεύθυνος για θέματα Διεθνούς Κινητικότητας. Στο Τμήμα Αρχιτεκτονικής, είναι μέλος της διδακτικής ομάδας του Διδακτορικού προγράμματος Τέχνες, Αρχιτεκτονική και Σχεδιασμός και διευθυντής του Διπλού προγράμματος Οικοδομική Μηχανική-Αρχιτεκτονική στο Πολυτεχνικό Πανεπιστήμιο της Μαδρίτης (UPM). Το διάστημα 2014-2015, ήταν επισκέπτης λέκτορας στην Σχολή Γεωγραφίας, Σχεδιασμού και Περιβαλλοντικής Πολιτικής του University College στο Δουβλίνο (UCD).

Τα ερευνητικά του ενδιαφέροντα συμπεριλαμβάνουν την αστική πολιτική στην Ευρώπη και την Ιταλία, την αστική αναζωογόνηση και την τοπική ανάπτυξη, τον στρατηγικό σχεδιασμό, την καινοτομία στον χωρικό σχεδιασμό και την εδαφική διακυβέρνηση. Πάνω σε αυτά τα θέματα έχει εκδόσει περίπου 130 δημοσιεύσεις, στις οποίες συμπεριλαμβάνεται το τελευταίο του βιβλίο *The spatial strategies of Italian regions* (2014). Επίσης, έχει διατελέσει σύμβουλος σε αρκετές εθνικές, περιφερειακές και τοπικές αρχές σε ζητήματα σχεδιασμού, εφαρμογής και αξιολόγησης σχεδίων και προγραμμάτων εδαφικής ανάπτυξης.

Από το 2015, είναι μέλος του μέλος του διοικητικού συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης Αστικών Ερευνών (EURA), όπου είναι υπεύθυνος για την ομάδα εργασίας με τίτλο "Urban change and regional development at the margins of Europe: evaluating the effects of the EU's policy".

PLACE-BASED MOBILITY AND URBAN REGENERATION: CHALLENGES FOR SOUTHERN EUROPEAN CITIES

Ignazio Vinci

Associate Professor, Department of Architecture, Scuola Politecnica, Università degli Studi di Palermo _ ignazio.vinci@unipa.it

ABSTRACT

In contemporary cities the connection between transport and urban development is increasingly reconsidered under the light of new planning paradigms and the greater role given to sustainable mobility. This process is driven by a series of social, economic and cultural changes, including the new ways citizens experience urban life and the multiple functions requested to public space by the growing flows of temporary users in our cities. Such processes are particularly critical in the case of the historic districts, where mobility is constrained by the fragile nature of the built environment, the potential conflicts for the use of space, but also where attractivity is generally fostered by cultural heritage and the intrinsic quality of places.

This contribution draws on the experience of the pedestrianisation of the old town being carried out in Palermo, the second largest cities in Southern Italy and an urban area characterised by a chronic dependency from the private mobility. In the framework of an integrated strategy of redevelopment of public transport, in the late 2000s the municipality started a progressive closure to cars of Via Maqueda, a monumental road crossing the heart of the old town. After an experimental phase being characterised by conflicts with residents and local retailers, the municipality's initiative has gathered increasing support from the citizens, at the point that an extension of the pedestrianisation strategy has been claimed by local stakeholders.

The effects of this planning process in terms of physical and functional reconfiguration will be explored under a critical perspective aimed at providing general lessons for future urban policy in Southern European cities: at what conditions sustainable mobility is able to stimulate new creative connections between places and citizens? How public policy can create a sustainable balance between old and new functions, formal and informal use of space? Which are the risks for the local communities and how to avoid gentrification?

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ | STEFAN BOUZAROVSKI

Ο Stefan Bouzarovski είναι Καθηγητής Γεωγραφίας στο Πανεπιστήμιο του Μάντσεστερ, όπου διευθύνει το Collaboratory for Urban Resilience and Energy στο Manchester Urban Institute. Είναι, επίσης, Επισκέπτης Καθηγητής στο Τμήμα Γεωγραφίας του Πανεπιστημίου του Bergen της Νορβηγίας. Ο Stefan Bouzarovski προεδρεύει στο Παρατηρητήριο Ενεργειακής Φτώχειας της Ευρωπαϊκής Ένωσης καθώς και στην Δράση ENGAGER COST. Είναι ένας διεθνούς κύρους εμπειρογνώμονας σε θέματα ενέργειας και αστικής πολιτικής, με περισσότερες από 80 δημοσιεύσεις σε διεθνή ακαδημαϊκά περιοδικά με κριτές και 60 ερευνητικά έργα χρηματοδοτούμενα από ερευνητικά προγράμματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου Έρευνας, ερευνητικά συμβούλια του Ηνωμένου Βασιλείου, καθώς και πολλούς διεθνείς και τοπικούς φιλανθρωπικούς και ιδιωτικούς φορείς.

Έχει συγγράψει τις μονογραφίες Energy Poverty (Macmillan 201), Retrofitting the City (IB Tauris 2015) και Energy Poverty in Eastern Europe (Ashgate 2007). Παλαιότερα είχε εργασθεί σε θέσεις πλήρους απασχόλησης στα Πανεπιστήμια της Οξφόρδης, του Λονδίνου και του Μπέρμινχαμ, και ως επισκέπτης καθηγητής στα πανεπιστήμια της Πράγας, του Γκανσκ, του Βερολίνου, της Στοκχόλμης της Μπριζ και της Μπριζμπέιν. Η έρευνά του έχει αξιοποιηθεί από την Ευρωπαϊκή Ένωση, τα Ηνωμένα Έθνη, την Παγκόσμια Τράπεζα και τον Διεθνή Οργανισμό Ενέργειας. Είναι μέλος των Εκδοτικών Συμβουλίων των περιοδικών European Urban and Regional Studies και Energy and Buildings, και υπήρξε ένα από τα ιδρυτικά μέλη της Ερευνητικής Ομάδας για τις Γεωγραφίες της Ενέργειας της UK Royal Geographical Society.

CROSS BORDER TRANSFORMATIONS - REIMAGINING THE SOUTHEASTERN EUROPEAN CITY

Stefan Bouzarovski

Professor of Geography, Department of Geography, University of Manchester stefan.bouzarovski@manchester.ac.uk

Keywords: urban transformations, transboundary co-operation, Southeastern Europe, infrastructure investment

ABSTRACT

The major political displacements that marked Southeastern Europe's twentieth century history led to radical reconfigurations in the status and character of urban centres in the region. Cities and towns that found themselves close to newly-established international borders were particularly affected. While Thessaloniki is a paradigmatic case, Bitola (Monastiri), Plovdiv (Philippopouli) and Edirne (Adrianoupoli), among others, faced similar circumstances.

The integration of Balkan states in the European Union is offering new opportunities to reshape both the international connectivity and economic development of these cities. Emergent discourses around transboundary co-operation increasingly seek to reposition and re-imagine the economic futures of various Balkan urban centres in relation to new socio-political and geographical realities. However, these developments have not been accompanied by a corresponding rise in academic attention; nor have they led to the rise of a critical and informed polity about the future path of urban transformations in the region.

In this presentation, I connect theoretical thinking on 'multiple urban transformations' (Sykora and Bouzarovski 2012) with ongoing efforts to promote transboundary sub-national level collaboration in Southeastern Europe. Originally developed as a conceptual framework to explain the movement away from the centrally planned economy and one-party state in the former communist bloc, multiple transformations are based on the premise that urban and regional reconfigurations involve sequential dynamics of large-scale institutional change, everyday practice and spatial reorganization. I examine the applicability of this logic to the case of Southeastern European inter-urban cross-border collaboration. In addition to identifying challenges in existing thinking and policy on the subject, I foreground the domain of everyday practice as a primary arena for reshaping the fundamentals of urban development in the region. In the presentation, I argue in favour of a comprehensive, multi-level understanding of cross-border transformation – enabling a new social contract around international collaboration accompanied by reconfigurations in the socio-spatial fabric of cities and regions.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ | ΛΙΛΑ ΛΕΟΝΤΙΔΟΥ

Η Λίλα Λεοντίδου είναι Αρχιτέκτων (Διπλ. ΕΜΠ), Πολεοδόμος, Γεωγράφος (MSc (LSE), PhD University of London). Είναι επισκέπτρια καθηγήτρια στο Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου, Τμήμα ΠΕΔΙΣ. Έχει διαδοχικά εκλεγεί Καθηγήτρια, Πρόεδρος Τμήματος και/ ή Κοσμήτωρ σε 4 Ελληνικά Πανεπιστήμια (ΕΑΠ, Αιγαίου, ΕΜΠ, ΑΠΘ) και ένα Αγγλικό (King's College London). Έχει συνεργαστεί με το UN ECE, τον OECD, τις EU DG XI (με το ΠΕΡΠΑ), DG V (με το ΕΚΚΕ) και με το ΚΕΠΕ. Είναι μέλος επιστημονικών επιτροπών και κριτής σε πολλά διεθνή περιοδικά και εκδοτικούς οίκους. Δημοσιεύει στα ελληνικά, αγγλικά και γαλλικά, ενώ έργα της έχουν μεταφραστεί στα ισπανικά, ιταλικά, γερμανικά και ιαπωνικά. Είναι συγγραφέας των βιβλίων *The Mediterranean City in Transition* (Cambridge U.P. 1990/2006), *Πόλεις της Σιωπής* (ΕΤΒΑ/ ΠΙΟΠ, 1989/2013), *Αγεωγράφητος Χώρα* (Ελληνικά Γράμματα/ Προπομπός, 2005/2011), συνεπιμελήτρια των τόμων *Mediterranean Tourism* (Routledge 2001), *Urban Sprawl in Europe* (Blackwell 2007) και έχει δημοσιεύσει 220 εργασίες ως μονογραφίες, κεφάλαια σε βιβλία και άρθρα σε διεθνή επιστημονικά περιοδικά, μεταξύ των οποίων τα: *International Journal of Urban & Regional Research*· *Environment and Planning*· *Greek Review of Social Research*· *Identities: Studies in Culture & Power*· *Urban Studies*· *European Planning Studies*· *European Urban & Regional Studies*· *City: Analysis of urban trends, culture, theory, policy, action*· *Espaces et Sociétés*· *New Geographies* (Harvard)· κ.λπ.

<http://eap.academia.edu/LilaLeontidou/>

ΤΟΜΕΣ ΣΤΟ ΧΩΡΟ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΧΑΜΕΝΗΣ ΑΚΤΙΝΟΒΟΛΙΑΣ ΤΩΝ ΠΟΛΕΩΝ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΜΕΣΟΓΕΙΟΥ

Λίλα Λεοντίδου

Επισκέπτρια Καθηγήτρια, Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών Σχέσεων,
Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου _ leonti@aegean.gr

Λέξεις κλειδιά: Πολιτιστική ταυτότητα, Κοσμοπολιτισμός, Σύνορα, Σμύρνη, Κωνσταντινούπολη, Αλεξάνδρεια.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Καθώς η Μεσόγειος μετασχηματίζεται από γέφυρα πολιτισμών σε σύνορο μεταξύ ηπείρων, ιδιαίτερα μετά το 15ο αιώνα (1453, 1492) και ξανά μετά τη διάλυση της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, πλήθος πόλεων χάνουν την ακτινοβολία τους και διαφοροποιούν την πολιτιστική τους ταυτότητα. Στην Ανατολική Μεσόγειο διαφορετικές φάσεις ακολουθούν η Κωνσταντινούπολη και η Αλεξάνδρεια από τη Θεσσαλονίκη και τη Σμύρνη, πάντα όμως αυτές οι μεγαλουπόλεις μοιράστηκαν ενός είδους γεωγραφική συρρίκνωση: από βασιλεύουσες, κοσμοπολίτικες «παγκοσμιοπόλεις» περασμένων εποχών μεταμορφώθηκαν σε εθνοκεντρικές ή περιφερειακές πόλεις του 20ου αιώνα.

Η πόλη υπό κατασκευή ανά τους αιώνες καθοριζόταν από τη χωρική της εμβέλεια με την έννοια, όχι μόνο της συγκοινωνιακής υποδομής και των επικοινωνιών της, αλλά και του πολυ-πολιτισμικού πλούτου στον πληθυσμό της και των διευρυμένων κοινωνικών δικτύων στα Βαλκάνια, τη Μεσόγειο και την Ευρώπη, που αυτός συνεπαγόταν. Οι πόλεις που στράφηκαν κατά του εαυτού τους με την εκδίωξη των κοσμοπολίτικων κοινοτήτων τους έχασαν και την αίγλη τους στη μακρά διάρκεια. Η συνεχής καθοριστική ελληνική παρουσία καταστράφηκε μαζί με άλλες στη Σμύρνη, την Αλεξάνδρεια και την Κωνσταντινούπολη και η ισραηλίτικη λεβαντίνικη παρουσία στη Θεσσαλονίκη.

Σε μια απόπειρα ανάδειξης παραγόντων που έφεραν αυτές τις Ανατολικομεσογειακές πόλεις από την κοσμοκρατορία στη συρρίκνωση της επιρροής τους, θα εστιάσουμε στη Θεσσαλονίκη, που κυριάρχησε, καταστράφηκε και ξαναδημιουργήθηκε σε άμεση αλληλεπίδραση με άλλες πόλεις-λιμάνια. Θα αναζητήσουμε κύριες τομές, πρώτα στις πυρκαγιές και τις καταστροφές που οδήγησαν στον ανασχεδιασμό των πόλεων αυτών από Γάλλους (αντί Βαυαρούς της παλιάς Ελλάδας), και έπειτα στην εκδίωξη των κοσμοπολίτικων κοινοτήτων τους και το συνακόλουθο πλήγμα στην πολιτιστική τους ταυτότητα. Ο χώρος της κάθε πόλης ανακατασκευαζόταν κάθε περίοδο σε συνάρτηση με αυτές τις εξελίξεις, αλλά και τους μετασχηματισμούς του ευρύτερου χώρου της Ανατολικής Μεσογείου και του κόσμου.

ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ

+

+

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΠΡΩΤΗ

ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

ΕΜΠΕΔΩΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

60

ΑΣΤΙΚΕΣ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΕΣ ΣΕ ΚΙΝΗΣΗ: ΑΝΘΡΩΠΟΙ, ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΔΙΚΤΥΑ

Η Θεσσαλονίκη συνεχίζει να αποτελεί ένα μωσαϊκό ανθρώπων σε συνεχή κίνηση. Το παρόν διαπλέκεται με το παρελθόν σε πολυάριθμες ιστορίες, σε αφανείς δεσμεύσεις και εμφανείς προβολές κοινοτήτων στο χώρο. Παράλληλες καθημερινότητες συγκροτούν την πολυπλοκότητα μιας πλούσιας και πυκνής ασκικότητας που αντανάκλαται στον υλικό χώρο, στις πλατφόρμες κοινωνικής δικτύωσης αλλά και στα μεταλλασσόμενα τουριστικά προϊόντα των πολιτικών branding. Νέα δεδομένα και κρίσεις στο γεωπολιτικό και παγκόσμιο οικονομικό σκηνικό δημιουργούν αναπάντεχες ροές εγκαθιστώντας νέες συνθήκες απασχόλησης και κατοίκησης, κοινωνικής ανάμειξης αλλά και κοινωνικο-χωρικών διαχωρισμών και πολιτισμικών αποκλεισμών.

Σε ποια δίκτυα ροών ανιχνεύεται η Θεσσαλονίκη και πώς αυτά επηρεάζουν τη συγκρότηση του αστικού χώρου; Πώς συγκροτείται η εικόνα της πόλης και ποια η σχέση της με τις βιωμένες καθημερινότητες των ανθρώπων της; Σε ποιους τόπους και με ποιους τρόπους διασταυρώνονται κοινωνικές, πολιτισμικές, έμφυλες, ηλικιακές και άλλες ταυτότητες; Πώς εντάσσονται ή αποκλείονται στο χώρο της πόλης νεοεισερχόμενοι πληθυσμοί και κοινότητες - μετανάστες, πρόσφυγες, φοιτητές, επισκέπτες, τουρίστες; Πώς εγγράφονται στον αστικό ιστό αναδυόμενοι χώροι κατοίκησης, απασχόλησης, παραγωγής, διασκέδασης, αλλά και τόποι σύγκρουσης, ανοχής, συνύπαρξης ή αλληλεγγύης; Ποιες είναι οι τοπικές εκφάνσεις του φαινομένου του εξευγενισμού; Πώς αναδύονται στο χώρο νέες αστικές οικονομίες, «δημιουργικές», εταιρικές και άλλες, και ποια η επιρροή τους στον ρευστό υλικό και άυλο ιστό της πόλης; Πώς αντανάκλονται ή (ανα-)παράγονται αυτές οι νέες αστικές συνθήκες στο διαδίκτυο;

ΑΣΤΙΚΗ ΜΟΡΦΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ-ΧΩΡΙΚΕΣ ΔΙΑΡΘΡΩΣΕΙΣ: ΑΝΑΚΑΤΑΣΚΕΥΑΖΟΝΤΑΣ “ΕΝΔΙΑΜΕΣΕΣ” ΕΝΝΟΙΕΣ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Αθηνά Γιαννακού¹, Πάνος Χατζηπροκοπίου²

¹Καθηγήτρια, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας και Ανάπτυξης ΑΠΘ_ adgianna@plandevl.auth.gr

²Επίκουρος Καθηγητής, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας και Ανάπτυξης ΑΠΘ_ pmchatzi@plandevl.auth.gr

Λέξεις κλειδιά: αστική μορφή, κοινωνικο-χωρικές διαρθρώσεις, “ενδιάμεση” έννοια, Θεσσαλονίκη

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Είναι κοινή παραδοχή πως οι διαφορετικές μορφές αστικής ανάπτυξης συνδέονται άμεσα ή έμμεσα με την κοινωνική σύνθεση, μέσα από τις δημογραφικές αλλαγές, τις αλλαγές στα χαρακτηριστικά των νοικοκυριών και της οικογένειας, τις μεταναστεύσεις κ.ο.κ., όλα διαστάσεις που επηρεάζουν καθοριστικά τον τρόπο και τον τόπο κατοίκησης επηρεάζοντας με τη σειρά τους τα κοινωνικά χαρακτηριστικά του χώρου. Ωστόσο, η αντίστροφη σχέση, δηλαδή με ποιο τρόπο η ίδια η αστική μορφή, η οποία ενσωματώνει κρίσιμα χωρικά και μορφολογικά χαρακτηριστικά, επηρεάζει την κοινωνικο-χωρική διάρθρωση δεν έχει μελετηθεί επαρκώς. Η παρούσα εργασία διερευνά πώς συνδέεται και αλληλεπιδρά η αστική μορφή με τις κοινωνικο-χωρικές διαρθρώσεις στην πόλη. Εστιάζοντας στο παράδειγμα της Θεσσαλονίκης και αναδεικνύοντας τα ιδιαίτερα χωρικά και μορφολογικά χαρακτηριστικά της (είτε “κατασκευασμένα” ως αποτέλεσμα σχεδιασμού ή αυτογενώς παραγόμενα), επιχειρεί να “προκαλέσει” ορισμένες βασικές έννοιες, οι οποίες τις τελευταίες δεκαετίες χρησιμοποιούνται για να περιγράψουν ευρύτερες διαδικασίες αστικών μετασχηματισμών.

Τέτοιες έννοιες αποτελούν, αφενός, η αστική παρακμή (decline) ή συρρίκνωση (shrinkage) και οι συναφείς όροι, όπως ερήμωση, εγκατάλειψη, μαρασμός, κ.ο.κ., και, αφετέρου, η αστική διάχυση και η μητροπολιτικοποίηση. Πρόκειται για έννοιες, οι οποίες, παρότι έχουν επινοηθεί προκειμένου να περιγράψουν διαδικασίες διαμορφωμένες και εξελισσόμενες σε συγκεκριμένα πλαίσια και συνθήκες, έχουν προσλάβει θεωρητική υπόσταση και καθολική ερμηνευτική αξία, παραγνωρίζοντας έτσι συχνά τον ιδιαίτερο ρόλο του εκάστοτε πλαισίου. Συνήθως, σημείο αφετηρίας για την ερμηνεία των φαινομένων που επιχειρούνται να περιγραφούν αποτελούν πολιτικο-οικονομικές και κοινωνικο-χωρικές αλλαγές, όπως οι πληθυσμιακές ανακατατάξεις, οι μεταβολές της κοινωνικής και εθνοτικής διαστρωμάτωσης, και οι μετατοπίσεις στη γεωγραφία της οικονομικής δραστηριότητας.

Η εργασία φιλοδοξεί να αναδείξει τη Θεσσαλονίκη ως πεδίο θεωρητικής προσέγγισης, μέσα από το οποίο μπορούν να διερευνηθούν παρόμοια θέματα αντιστρέφοντας το ερώτημα και τοποθετώντας στην αφετηρία τον ίδιο το χώρο, την ιστορική του συγκρότηση, τον τρόπο με τον οποίο είναι οργανωμένος, καθώς και τις διαδικασίες, πρακτικές και πολιτικές μέσα από τις οποίες (επ)αναπροσδιορίζεται στις διάφορες κλίμακες που ορίζουν την πόλη. Λαμβάνονται υπόψη τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της πόλης της Θεσσαλονίκης, όπως η συμπαγής αστική μορφή, οι συνεπαγόμενες έντονες πυκνότητες δόμησης και κατοίκησης, η μείξη χρήσεων και λειτουργιών και η κοινωνική ανάμειξη του πληθυσμού, ενώ εξετάζονται οι μεταβολές των τελευταίων δεκαετιών μέσα από πληθυσμιακά και πολεοδομικά δεδομένα, καθώς και στοιχεία που αφορούν την οικονομική δραστηριότητα. Μέσα από αυτά τίθεται σε συζήτηση η υποτιθέμενη καθολική ισχύς «ενδιάμεσων» εννοιών όπως αυτές που αναφέρθηκαν παραπάνω, αναδεικνύοντας το ρόλο του πλαισίου και της κατανόησης του ίδιου του χώρου, προβάλλοντας παράλληλα την πόλη της Θεσσαλονίκης ως παράδειγμα ικανό να παράγει θεωρία.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Οι δυνάμεις και οι διεργασίες που καθορίζουν την 'αστική μορφή' (urban form) ή σωστότερα τις μορφές της αστικής ανάπτυξης είναι σύνθετες και ποικίλες και διαφέρουν ανάλογα με τον τόπο και το χρόνο, όπως εξάλλου είναι σύνθετες οι διεργασίες που διαμορφώνουν την πόλη συνολικά. Οι διαφορετικές μορφές με τις οποίες συντελείται η αστική ανάπτυξη, όπως η πυκνή και συνεκτική δόμηση, η μικρής πυκνότητας ή/και διάσπαρτη δόμηση, τα ποικίλα πρότυπα αστικής εξάπλωσης και προαστιακής ανάπτυξης, η μείξη ή ο διαχωρισμός των ποικίλων λειτουργιών της πόλης και των αστικών χρήσεων γης συνιστούν εν τέλει την «μορφολογική» έκφραση της διάρθρωσης της ιδιοκτησίας, των ειδικότερων χαρακτηριστικών του οικιστικού τομέα, των επενδύσεων και επανεπενδύσεων στον αστικό χώρο, της συμπεριφοράς νοικοκυριών ή επιχειρήσεων κλπ. Μέσα από τις συνεπαγόμενες δημογραφικές αλλαγές, τις αλλαγές στα χαρακτηριστικά των νοικοκυριών και της οικογένειας, τις μεταναστεύσεις κ.ο.κ., η 'αστική μορφή' συνδέεται άμεσα ή έμμεσα με την κοινωνική σύνθεση, χωρίς ωστόσο να είναι πάντα ευθεία ή ακόμα και ευκρινής η συσχέτισή της με τα κοινωνικά χαρακτηριστικά του χώρου.

Παρά το γεγονός ότι η αναζήτηση μιας γενικής κανονιστικής θεωρίας για την 'καλή αστική μορφή' έχει προ πολλού θεωρηθεί ότι δεν είναι εύκολο να απαντηθεί, ακόμα από κλασικούς θεωρητικούς της πόλης όπως ο Kevin Lynch (Lynch 1981), ωστόσο, η συζήτηση αυτή ενυπάρχει σε όλες τις βασικές αναζητήσεις για τις σχέσεις αστικής μορφής και ποιότητας ζωής στην πόλη. Τις τελευταίες δεκαετίες το ζήτημα της αστικής μορφής ή της μορφής αστικής ανάπτυξης συνδέθηκε πρωτίστως με τη βιώσιμη αστική ανάπτυξη και ακόμα ειδικότερα με τις επιδράσεις της αστικής ανάπτυξης στο φυσικό περιβάλλον και τους φυσικούς πόρους. Η αστική μορφή που μοιάζει να έχει αποκτήσει την κοινή αποδοχή πολεοδόμων, οικονομολόγων και κοινωνικών επιστημόνων είναι η συμπαγής πόλη. Η έννοια της συμπαγούς πόλης, έτσι όπως υιοθετείται από τις επίσημες και πλέον διαδεδομένες ιδέες και πολιτικές σχεδιασμού, περιλαμβάνει ουσιαστικά τόσο την έννοια της πυκνότερης και συνεκτικότερης ανάπτυξης όσο και τη μείξη των χρήσεων σε περισσότερο κοντινές αποστάσεις, καθώς και την ενθάρρυνση της χρήσης δημόσιων μεταφορών και εναλλακτικών μέσων μεταφοράς (Ανδρικοπούλου, κ.ά. 2014). Η αναζήτηση τέτοιων μορφών είχε εξάλλου ακόμη νωρίτερα θεωρηθεί στρατηγική 'καλής αστικής μορφής' από κλασικές θεωρίες για την πόλη όπως της

Jane Jacobs και του κινήματος της Νέας Αστικότητας και της δικής του smart growth πρότασης (Grant 2002, Jenks και Jones 2010). Έτσι, μοιάζει πως η συνεκτική μορφή, σε συνδυασμό με την ανάπτυξη της πόλης με μεικτές χρήσεις, υπόσχεται οικονομική βιωσιμότητα, κοινωνική ισότητα και περιβαλλοντική ποιότητα, γεγονός που φαίνεται να αναδεικνύουν και πρόσφατες έρευνες (Mouratidis 2017), αν και έχει αμφισβητηθεί πόσο εύκολα μπορεί να αποφέρει τέτοια οφέλη σε ένα πλαίσιο όπου εκ των πραγμάτων οι πολιτιστικές και οικονομικές δυνάμεις προάγουν τον διαχωρισμό των χρήσεων γης (Grant 2002).

Πως συνδέεται, λοιπόν, και αλληλεπιδρά η αστική μορφή με τις κοινωνικο-χωρικές διαρθρώσεις και αναδιαρθρώσεις στην πόλη? Πολύ περισσότερο επηρεάζει η αστική μορφή κρίσιμες διεργασίες που συμβαίνουν στην πόλη, όπως για παράδειγμα μετά από μεγάλες κρίσεις και δομικές αναδιαρθρώσεις που επιδρούν δραστικά στη χωρική της διάρθρωση? Τέτοιες κοινωνικο-χωρικές αναδιαρθρώσεις ενυπάρχουν στην νομομαζόμενη αστική συρρίκνωση όπως, εξάλλου, και στο φαινόμενο της μητροπολιτοποίησης που συχνά θεωρείται αιτία της αστικής συρρίκνωσης. Πολλές μελέτες έχουν επικεντρωθεί στη δημογραφική, παραγωγική και λειτουργική συρρίκνωση των πόλεων της Ευρώπης και της Αμερικής (Pallaagst 2009, Wiechmann and Pallagst, 2012) και στη συσχέτιση της με την μητροπολιτοποίηση. Έχει έτσι διαμορφωθεί ένα καθολικό παράδειγμα που επιχειρεί να περιγράψει διαδικασίες διαμορφωμένες και εξελισσόμενες σε συγκεκριμένα πλαίσια και συνθήκες με καθολική ερμηνευτική αξία, παραγνωρίζοντας έτσι συχνά τον ιδιαίτερο ρόλο του εκάστοτε πλαισίου. Αν και οι μελέτες αυτές αναγνωρίζουν γενικά πως η έκταση και η χωρική κατανομή της συρρίκνωσης διαφέρει ανάμεσα στις Ευρωπαϊκές και στις Αμερικανικές πόλεις, δεν αναδεικνύουν άλλες κρίσιμες διαφορές ανάμεσα στις πόλεις που προκύπτουν από τα ίδια τα οικιστικά πρότυπα ανάπτυξης.

Εστιάζοντας στο παράδειγμα της Θεσσαλονίκης και αναδεικνύοντας τα ιδιαίτερα χωρικά και μορφολογικά χαρακτηριστικά της (είτε “κατασκευασμένα” ως αποτέλεσμα σχεδιασμού ή αυτογενώς παραγόμενα), η εργασία επιχειρεί να “προκαλέσει” ορισμένες βασικές έννοιες, οι οποίες τις τελευταίες δεκαετίες χρησιμοποιούνται για να περιγράψουν ευρύτερες διαδικασίες αστικών μετασχηματισμών.

ΜΟΡΦΕΣ ΑΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ ΣΤΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ: ΣΥΝΕΧΕΙΣ, ΑΣΥΝΕΧΕΙΣ ΚΑΙ ΚΡΙΣΙΜΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

“Η πόλη της Θεσσαλονίκης στην Ελλάδα ενσωματώνει πολλά στοιχεία που οι πολεοδόμοι στην Αμερική θα ανέφεραν ως έξυπνη ανάπτυξη. Η δεύτερη πόλη της χώρας, αυτό το λιμάνι του Αιγαίου, είναι συνεκτική με την οικιστική περιοχή να χαρακτηρίζεται από κτίρια διαμερισμάτων των πέντε έως οκτώ ορόφων. Οι μικτές χρήσεις γης είναι ο κανόνας. Τα ισόγεια των πολυκατοικιών στους σημαντικούς δρόμους καταλαμβάνονται συνήθως από εστιατόρια, λιανικό εμπόριο και άλλες επιχειρήσεις. Οι πεζοί κατακλύζουν τους δρόμους και τις πλατείες σχεδόν όλες τις ώρες. Ενώ απολαμβάνει αυτά τα οφέλη, η πόλη επίσης αγωνίζεται με τα μειονεκτήματα της πυκνότητας, συμπεριλαμβανομένου του κυκλοφοριακού συνωστισμού, την έλλειψη ανοικτών χώρων, τον θόρυβο και τις συνέπειες στη θερμοκρασία στο εσωτερικό της πόλης” (Levine 2007 p. 171).

Στο παραπάνω απόσπασμα ο Αμερικανός πολεοδόμος Levine (2007) μοιάζει να αποτυπώνει μια αστική μορφή έξυπνης ανάπτυξης αναδεικνύοντας παράλληλα τα προβλήματα, περιβαλλοντικού πρωτίστως χαρακτήρα μιας τέτοιας μορφής. Βέβαια, η περιγραφή αυτή αφορά το συνεκτικό τμήμα του αστικού ιστού της πόλης, ωστόσο, τα

κρίσιμα χαρακτηριστικά αυτής της μορφής δεν παρήχθησαν μέσα από την αναζήτηση μιας 'καλής αστικής μορφής', αλλά πρωτίστως μέσα από σύνθετες διαχρονικές διεργασίες στενά συσχετισμένες και το κοινωνικό-χωρικό μοντέλο αστικής ανάπτυξης των Ελληνικής πόλης.

Μέχρι το τέλος της δεκαετίας 1980, η Θεσσαλονίκη αναπτυσσόταν ως μια τυπική συμπαγής πόλη με ψηλές πυκνότητες στην κεντρική περιοχή, που επεκτεινόταν σταδιακά προς τα βόρεια και βορειοδυτικά σε γειτονιές εργατικών κυρίως τάξεων και λίγο αργότερα προς τα νότια και νοτιο-ανατολικά σε γειτονιές μεσαίων τάξεων με στοιχεία οικιστικής διάχυσης ακριβώς στα άμεσα εξωτερικά της όρια που σταδιακά ενσωματώνονταν στη φυσική συνέχεια της πόλης, συνέχεια που εξασφάλιζε θεσμικά ο εκ των υστέρων σχεδιασμός (Γιαννακού 1993, Χριστοδούλου 2015). Η πιο σύγχρονη δομή της μεταλλάσσεται δραστικά από τη δεκαετία του 1990 ως αποτέλεσμα της εξόδου πληθυσμού προς τα προάστια και της έντονης οικιστικής ανάπτυξης της περιφερειακής ζώνης με μορφές είτε προαστιακού τύπου είτε διάχυτες βασισμένες στην εκτός σχεδίου δόμηση. Την περίοδο 1991-2011, όπως θα δούμε παρακάτω, ο πληθυσμός της περιφερειακής ζώνης αυξήθηκε με πολύ υψηλότερους ρυθμούς, ενώ η εσωτερική ζώνη δείχνει τάσης μείωσης του πληθυσμού. Η οικιστική ανάπτυξη και η αστική εξάπλωση ανακόπηκαν δραστικά μετά την οικονομική κρίση οπότε άλλες διεργασίες φαίνεται να κυριαρχούν στο πεδίο της αστικής μορφής, όπως η υποβάθμιση του οικιστικού αποθέματος, η μείωση του πληθυσμού, αλλά και μια διαφαινόμενη προσέλευση πληθυσμού από τα προάστια προς την εσωτερική συνεκτική πόλη, χωρίς όμως αυτό να έχει καταγραφεί με σαφήνεια.

Η μεγέθυνση του κύριου οικιστικού όγκου του Πολεοδομικού Συγκροτήματος Θεσσαλονίκης φαίνεται να κυριαρχείται από το μοντέλο της συμπαγούς πόλης και των μεικτών χρήσεων γης. Στη Θεσσαλονίκη οι κύριοι οδικοί άξονες αποτέλεσαν τους ίδιους τους χωρικούς άξονες οικονομικής δυναμικής της συνεκτικής πόλης, στενά συνδεδεμένης με τη μείξη χρήσεων. Σε συνάρτηση με τους κύριους οδικούς άξονες αναπτύσσεται εκτεταμένη γενική κατοικία σε δευτερεύοντες ή ακόμα και μικρότερους τοπικούς άξονες. Στο ισχύον μοντέλο χωρικής οργάνωσης υπάρχουν και αναπτύσσονται (συχνά ανεξάρτητα από ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της οικιστικής περιοχής) και πυρήνες αμιγούς κατοικίας, πάντα στο εσωτερικό αυτών των αξόνων (Γιαννακού κ.ά. 2010, Εικόνα 1). Περισσότερο διαχωρισμένες φαίνονται οι χρήσεις γης στον περιφερειακό χώρο καθώς το μεγαλύτερο μέρος των προαστίων αναπτύσσεται ως αμιγής κατοικία, αν και τα βασικά επίκεντρα προαστιακής ανάπτυξης, όπως για παράδειγμα ο οικισμός της Θέρμης, αναπτύσσονται στο βασικό τους πυρήνα το μοντέλο των μεικτών χρήσεων γης. Παράλληλα, όλη η αστική διάχυση κατά μία έννοια συντελείται με τη διάσπαρτη ανάπτυξη ποικίλων χρήσεων. Μάλιστα ο ίδιος ο σχεδιασμός των χρήσεων γης στην πραγματικότητα δεν οσμώθηκε με αυτό το κυρίαρχο μοντέλο αλλά εν τέλει «υποχρεώθηκε» να το ακολουθήσει μέσα από τροποποιήσεις των σχετικών σχεδίων.

Εικόνα 1. Η μείξη των χρήσεων γης στο τέλος της δεκαετίας του 2000 σε δύο περιοχές του ΠΣΘ (Καλαμαριά και Πολίχνη), πηγή: αρχείο ΓΕΩΧΩΡΟΣ Α.Ε.

Σε ό,τι αφορά την κοινωνική γεωγραφία της πόλης, φαίνεται να είναι ιστορικά παγιωμένος ένας ευρύς διαχωρισμός μεταξύ των βορείων και δυτικών Δήμων των εργατικών και μικρομεσαίων τάξεων και των νοτίων και νοτιοανατολικών δήμων των μεσαίων και ευπορότερων τάξεων (Tsoulouvis 1996, Λαμπριανίδης και Χατζηπροκοπίου 2008), ενώ ανάλογοι διαχωρισμοί μπορεί να ανιχνευθούν και στους προαστιακούς οικισμούς. Το ιστορικά διαμορφωμένο αυτό πρότυπο, μεταξύ άλλων, αποτελεί διαχρονικό αποτύπωμα της εγκατάστασης των Μικρασιατών και Ποντίων προσφύγων, η ιστορική παρουσία των οποίων είναι ευδιάκριτη τόσο σε υψηλότερης πυκνότητας συνοικίες του κεντρικού δήμου (π.χ. Τούμπα, Τριανδρία, Α. Πόλη), όσο κυρίως σε περιφερειακούς δήμους με διαφορετικά και ετερόκλητα κοινωνικά χαρακτηριστικά, όπως είναι για παράδειγμα η περίπτωση της περιοχής Φοίνικα στο Δήμο Καλαμαριάς (Yiannakou 1993, Χριστοδούλου 2015).

Ωστόσο, οι διαχωρισμοί αυτοί κρίνονται μάλλον ήπιοι σε σχέση με τους αντίστοιχους στη μητροπολιτική περιοχή της Αθήνας, πολύ δε περισσότερο σε σχέση με τις εκφάνσεις του κοινωνικού/στεγαστικού διαχωρισμού σε ευρωπαϊκές μητροπόλεις ή αλλού (χωρίς αυτό να αποκλείει την ύπαρξη θυλάκων φτώχειας ή πλούτου). Παράλληλα, ιδιαίτερα στο πυνοκατοικημένο και συνεκτικό τμήμα του Πολεοδομικού Συγκροτήματος, η μείξη των χρήσεων γης παραμένει έντονη, αντανακλώντας αλλά ταυτόχρονα καθορίζοντας αφενός τις - σε γενικές γραμμές - κατατμημένες και διάσπαρτες οικονομικές δραστηριότητες (παλαιότερα ακόμη και στον δευτερογενή τομέα, π.χ. βλ. Chronaki et al 1993) και αφετέρου τη σχετική κοινωνική ανάμειξη του πληθυσμού. Ακόμη εντονότερα η τελευταία αποτυπώνεται στην περιοχή του κεντρικού Δήμου και ιδιαίτερα του ιστορικού κέντρου, παράλληλα με την καθολικού χαρακτήρα μείξη χρήσεων, για τουλάχιστον τρεις πρόσθετους λόγους. Καταρχήν, τη διάσπαρτη μεσαία τάξη, έστω με διαφορετικές κοινωνικές καταβολές, προϊόν της (ανοδικής) κοινωνικής κοινωνικότητας που χαρακτήρισε την ύστερη μεταπολεμική περίοδο και ιδιαίτερα τη μεταπολίτευση. Δεύτερον, την καθ' ύψος ανάπτυξη που διαμόρφωσε κάθετα πρότυπα κοινωνικού διαχωρισμού τουλάχιστον στον πυκνοδομημένο ιστό του ΠΣΘ, με την κοινωνική διαφοποίηση στους ορόφους των πολυκατοικιών να «συγκρατεί», ως ένα βαθμό, την κοινωνική ανάμειξη που χαρακτηρίζει οριζόντια τον κοινωνικό

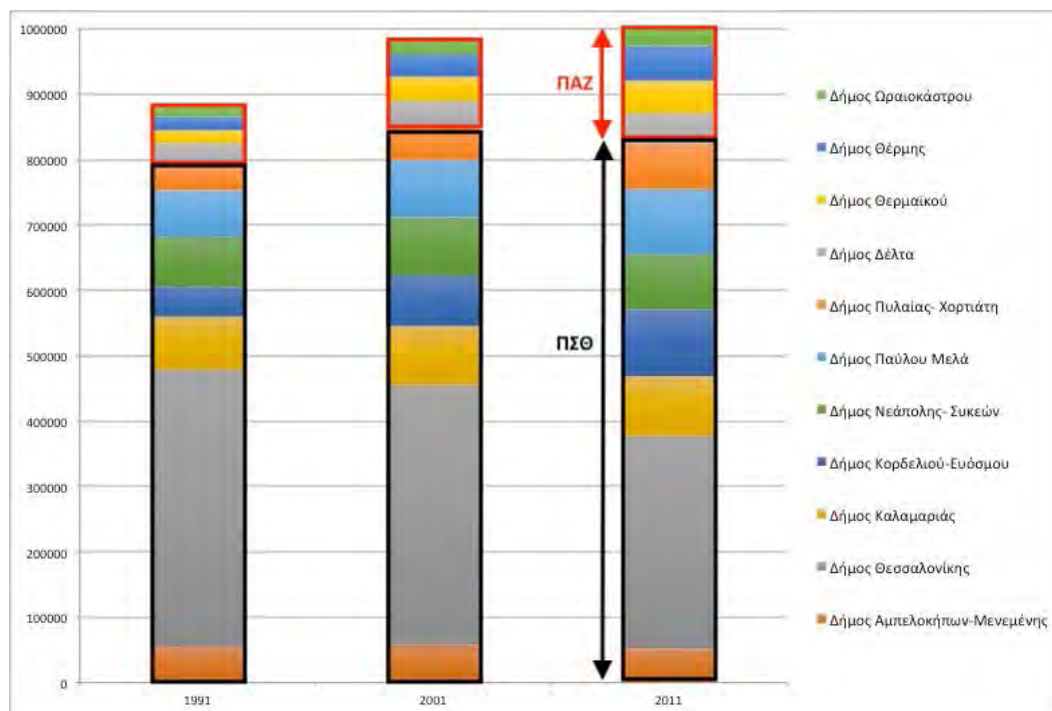

χάρτη της πόλης (βλ. Μαλούτας & Σπυρέλλης, 2005, για την περίπτωση της Αθήνας). Τρίτον, την κυριαρχία των νέων ηλικιών, ιδιαίτερα σε συνοικίες που γειτνιάζουν με τα Πανεπιστήμια, λόγω της έντονης παρουσίας φοιτητικού πληθυσμού.

“ΣΥΡΡΙΚΝΩΣΗ” ΚΑΙ “ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΠΟΙΗΣΗ”: ΚΡΙΣΙΜΕΣ ΤΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΙΘΑΝΕΣ ΣΥΣΧΕΤΙΣΕΙΣ ΜΕ ΤΗΝ ΑΣΤΙΚΗ ΜΟΡΦΗ

Δύο κρίσιμες εξελίξεις από τη δεκαετία του 1990 και μετά συμβάλλουν σε ουσιαστικές μετατοπίσεις στον κοινωνικό χάρτη της πόλης όπως παγιώθηκε στο 2^ο μισό του 20^{ου} αιώνα: η προαστιοποίηση και η μετανάστευση.

Ενδεικτικά, το 1991, δηλαδή λίγο πριν την επέκταση του φαινομένου της προαστιοποίησης και της εξωαστικής διάχυτης ανάπτυξης, ο πληθυσμός της συνεκτικής περιοχής του ΠΣΘ (χωρίς την περιοχή Πανοράματος) αντιπροσώπευε περίπου το 80% του πληθυσμού της Περιφερειακής Ενότητας Θεσσαλονίκης, το 2001 αυτή η συμμετοχή μειώθηκε στο 76%, ενώ το 2011 ήταν περισσότερο μειωμένη και έφθασε στο 70%, μια μείωση δηλαδή που συντελέστηκε με ρυθμούς μεγαλύτερους από αυτούς της δεκαετίας του 1990. Ακόμη εντονότερη ήταν η μείωση της συμμετοχής του κεντρικού δήμου, ο οποίος, εκτός του ότι συγκεντρώνει την πλειοψηφία του πληθυσμού, είναι και αυτός στον οποίο αποτυπώνονται ευκρινέστερα και εντονότερα τα παραπάνω χαρακτηριστικά της συμπαγούς μορφής, του συνεκτικού ιστού, των υψηλών πυκνοτήτων δόμησης και κατοίκησης και της σημαντικής μείξης χρήσεων, δραστηριοτήτων και κοινωνικών ομάδων. Το ποσοστό του πληθυσμού του Δήμου στο σύνολο του ΠΣΘ έχει μειωθεί από 53,5% το 1991 σε 47% το 2001 και 39,5 το 2011: συνολικά η μείωση της συμμετοχής του Δ. Θεσσαλονίκης στον πληθυσμό του ΠΣΘ την εικοσαετία 1991-2011 ξεπέρασε το 26%, ενώ σε απόλυτους όρους ο Δήμος είχε το 2011 περίπου 100,000 κατοίκους λιγότερους απ’ ότι το 1991 (Σχήμα 1).

Σχήμα 1. Η εξέλιξη του πληθυσμού των Δήμων του ΠΣΘ και της Περιαστικής Ζώνης, 1991-2011

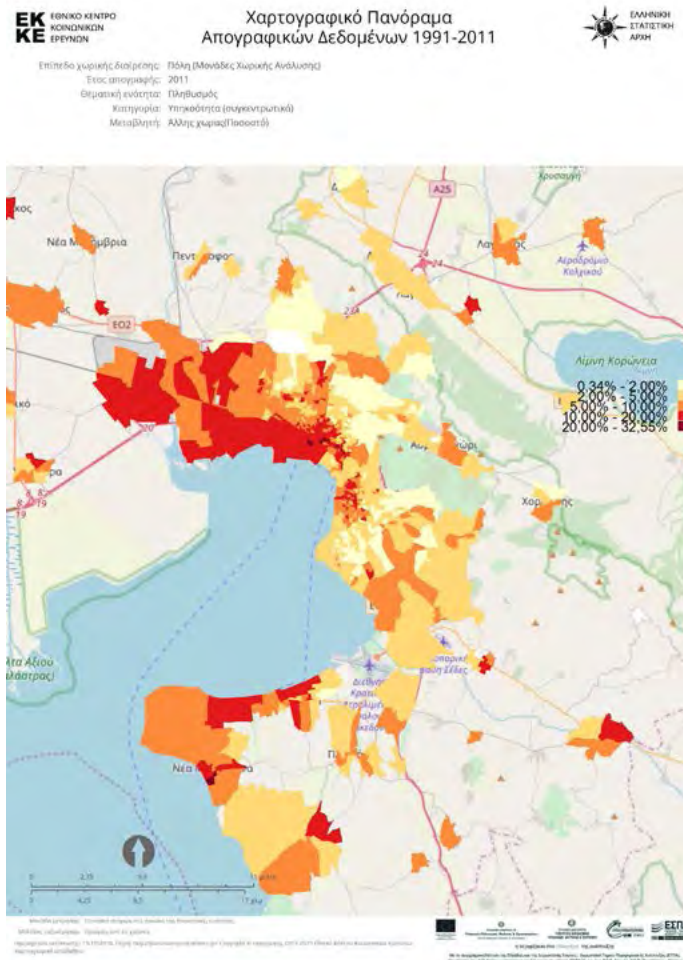

Αντίστοιχα εμφανώς μειώθηκε και ο πληθυσμός των επόμενων δύο εσωτερικών περιοχών του ΠΣΘ, των Δημοτικών Ενοτήτων Αμπελοκήπων και Νεάπολης. Η μείωση αυτή (εν μέρει) αντισταθμίζεται με τη μετακίνηση του πληθυσμού σε άλλους δήμους του ΠΣΘ, αλλά κυρίως στην περιαστική ζώνη της οποίας ο πληθυσμός υπερδιπλασιάστηκε. Η αύξηση των κατοίκων των Δήμων Θερμαϊκού, Θέρμης και Ωραιοκάστρου που ήταν τα βασικότερα επίκεντρα της αστικής εξάπλωσης και προαστιακής ανάπτυξης την εικοσαετία 1991-2011 ήταν της τάξης του 140-160%. Ωστόσο, αν και οι τάσεις προαστιοποίησης και αστικής εξάπλωσης συνοδεύτηκαν από τη γεωγραφική διάχυση των οικονομικών δραστηριοτήτων, μάλιστα με την ανάδυση νέων περιοχών μαζικής κατανάλωσης και αναψυχής τόσο βορειοδυτικά όσο κυρίως νοτιοανατολικά, οι εξελίξεις αυτές δε φαίνεται να επέδρασαν σε μορφές δραστηρικής συρρίκνωσης της οικονομική δραστηριότητας σε συνοικίες του ΠΣΘ ή στο ιστορικό κέντρο, όπως ίσως συνέβη αλλού.

Η εγκατάσταση μεταναστών, από την άλλη, κυρίως από χώρες της πρώην ΕΣΣΔ και των Βαλκανίων (Αλβανία) δε φαίνεται να αλλάζει σημαντικά την εικόνα. Άλλωστε, η Θεσσαλονίκη υποδέχθηκε αναλογικά πολύ λίγους μετανάστες σε σχέση με την Αθήνα, ενώ η παρουσία τους σε τοπικό επίπεδο είναι λιγότερο αισθητή (Λαμπριανίδης & Χατζηπροκοπίου 2008). Ενδεικτικά, το 2011, όταν σχεδόν οι μισοί (45%) ξένοι πολίτες ήταν εγκατεστημένοι στην Περιφέρεια Αττικής και ένας στους πέντε στην Περιφερειακή Ενότητα του Κεντρικού Τομέα Αθηνών, η Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας συγκέντρωνε μόλις το 12,8% του συνόλου και η Περιφερειακή Ενότητα Θεσσαλονίκης 7,7%. Επιπρόσθετα, στην τελευταία οι ξένοι πολίτες δεν ξεπερνούν το 6,3% του πληθυσμού, ποσοστό κάτω του ελληνικού μέσου όρου (8,4%) και πολύ μικρότερου από αυτό της ΠΕ Κεντρικού Τομέα Αθηνών όπου σχεδόν ένας στους τέσσερις κατοίκους είναι ξένος πολίτης. Βέβαια, τα δεδομένα που παρατίθενται αγνοούν την αναλογικά εντονότερη παρουσία και σχετική βαρύτητα στην περίπτωση της Θεσσαλονίκης των παλιννοστούντων ομογενών από χώρες της πρώην ΕΣΣΔ (Κατσαβουνίδου & Κούρτη 2006α, Λαμπριανίδης & Χατζηπροκοπίου 2008, Kokkali 2011).

Η εγκατάσταση μεταναστευτικών πληθυσμών στη Θεσσαλονίκη χαρακτηρίστηκε από δύο βασικές τάσεις που λειτούργησαν ως ένα βαθμό αντισταθμιστικά τόσο μεταξύ τους, όσο και απέναντι στην προαστιοποίηση και αστική διάχυση που περιγράφηκαν πιο πάνω. Η μία είναι η εύλογη υπερεκπροσώπηση των μεταναστών στις βόρειες-βορειοδυτικές περιοχές, ως αποτέλεσμα κυρίως της γεωγραφίας των τιμών αγοράς κατοικίας, προφανώς σε συνδυασμό με τη δυσμενέστερη θέση των μεταναστών στην αγορά εργασίας και την κοινωνική διαστρωμάτωση, σε κάποιον βαθμό ενισχυμένη λόγω των επιλογών στεγαστικής γειτνίασης σε συγγενική βάση ή και πρακτικών συσπείρωσης κάποιων μεταναστευτικών ομάδων. Η δεύτερη τάση ωστόσο αφορά στη σχετική διασπορά του μεταναστευτικού πληθυσμού στο σύνολο της πόλης (Εικόνα 2), όπου – με δεδομένη την εντονότερη συγκέντρωσή τους στο ΠΣΘ και το Δήμο Θεσσαλονίκης (49,3%, δηλ. σχεδόν οι μισοί ξένοι κάτοικοι του ΠΣΘ το 2011 κατοικούσαν στον κεντρικό Δήμο) – εντάσσονται στο διαμορφωμένο πρότυπο του κάθετου διαχωρισμού, καταλαμβάνοντας φθηνότερα διαμερίσματα στους χαμηλότερους ορόφους. Οι παραπάνω τάσεις ως ένα βαθμό αντανakλούν τα πρότυπα εγκατάστασης των δύο πολυπληθέστερων μεταναστευτικών ομάδων. Αφενός, οι λεγόμενοι παλιννοστούντες ομογενείς από χώρες της πρώην ΕΣΣΔ (κυρίως Γεωργία, Ρωσία, Αρμενία), σε σημαντικό βαθμό λόγω συγκεκριμένων πολιτικών ένταξης με γεωγραφικό προσανατολισμό που σε ορισμένες περιπτώσεις περιλάμβανε τη ανάπτυξη νέων οικισμών (Νικόπολη, Ευξεινούπολη), οδηγήθηκαν κυρίως στους βορειοδυτικούς δήμους όπου και υπερεκπροσωπούνται (Κατσαβουνίδου & Κούρτη 2006α,β). Αφετέρου, οι Αλβανοί μετανάστες, λιγότεροι εδώ απ' ότι αλλού ή γενικά στην Ελλάδα (46%, του συνόλου το 2001, ή κατ' εκτίμηση περίπου 30% αν συνυπολογιστούν οι παλιννοστούντες ομογενείς), ακολούθησαν ένα διάσπαρτο πρότυπο εγκατάστασης στην πόλη που χαρακτηρίστηκε από στρατηγικές «αορατότητας» (εν μέρει λόγω και των ξενοφοβικών στάσεων σε βάρος τους) (βλ. Kokkali 2011).

Εικόνα 2. Η διασπορά του μεταναστευτικού πληθυσμού στη Θεσσαλονίκη, 2011

Ενώ λοιπόν η πρώτη τάση ενίσχυσε τον ήδη παγιωμένο διαχωρισμό βοριοδυτικής-νοτιοανατολικής Θεσσαλονίκης, η δεύτερη λειτούργησε αντισταθμιστικά συμβάλλοντας στη διατήρηση, ίσως και ενίσχυση, της κοινωνικής ανάμειξης, με σημαντικές προεκτάσεις π.χ. στη μικρής κλίμακας οικονομική δραστηριότητα που αφορά σε τοπικές εξυπηρετήσεις, στη «ζωντανία» σε επίπεδο γειτονιάς, κ.ο.κ.

ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ: ΕΝΔΙΑΜΕΣΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ ΚΑΙ Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΛΑΙΣΙΟΥ

Η οικιστική ανάπτυξη και η αστική εξάπλωση ανακόπηκαν δραστικά μετά την οικονομική κρίση, οπότε άλλες διεργασίες φαίνεται να κυριαρχούν στο πεδίο της αστικής μορφής, όπως η υποβάθμιση του οικιστικού αποθέματος, η μείωση του πληθυσμού αλλά και μια διαφαινόμενη προσέλευση πληθυσμού, χωρίς όμως αυτό να έχει καταγραφεί με σαφήνεια. Είναι μάλλον πρώιμη οποιαδήποτε αποτίμηση των πρόσφατων εξελίξεων π.χ. στην αγορά ακινήτων, όπου διαφαίνεται ένα αναδυόμενο επενδυτικό ενδιαφέρον ή παρατηρείται ραγδαία εξάπλωση των βραχυπρόθεσμων μισθώσεων (AirBnb). Από την άλλη πλευρά, παραμένει άγνωστο κατά πόσο η άνθηση της αγοράς κατοικίας στο προηγούμενο διάστημα οδήγησε σε γενικευμένη μετακίνηση μέρους των μακροπρόθεσμα εγκατεστημένων μεταναστών προς την ιδιοκατοίκηση, φαινόμενο

που είχε αρχίσει να παρατηρείται ως τα πρώτα χρόνια της κρίσης. Παράλληλα, δεν έχουν ακόμη μελετηθεί οι επιπτώσεις της τελευταίας στην παρουσία των μεταναστών σε τοπικό επίπεδο, αν και έχουν καταγραφεί τάσεις παλιννόστησης ή φυγής από την Ελλάδα μεταναστών με καταγωγή π.χ. από την Αλβανία ή άλλες χώρες που πλέον είναι κράτη-μέλη της ΕΕ (Βουλγαρία, Ρουμάνια).

Ωστόσο, στο δημόσιο και στον επιστημονικό λόγο έχουν ανακύψει συζητήσεις που συνδέουν άμεσα πρόσφατες εξελίξεις και προκλήσεις για τη χώρα συνολικά (όπως π.χ., μεταξύ άλλων, στη δημογραφική γήρανση, τη μετανάστευση των νέων πτυχιούχων, κ.α.) με την αστική κρίση και αναδιάρθρωση (κυρίως στην Αθήνα) και γενικότερα με ζητήματα της πόλης και του χώρου. Μεταξύ αυτών, συμπεριλαμβάνονται και θεματικές που αφορούν στον αστικό μαρασμό, την παρακμή, ή την ερήμωση των αστικών κέντρων ή κεντρικών περιοχών, ή και τη συρρίκνωση των ελληνικών πόλεων - με αναφορά σε μεταφρασμένους στα ελληνικά όρους που χρησιμοποιούνται στη διεθνή βιβλιογραφία (βλ. π.χ. Anastasiou & Manika 2015, Skoufoglou 2017). Σε αυτή τη μάλλον πρώιμη κουβέντα, η έμφαση δίνεται κυρίως σε μια άκριτη μεταφορά των εννοιών αυτών στην ελληνική πραγματικότητα, αναδεικνύοντας κυρίως τη μείωση του πληθυσμού σε συγκεκριμένες διοικητικές ενότητες (π.χ. δήμους, οικισμούς), που για τη Θεσσαλονίκη περιγράφηκαν παραπάνω. Όμως οι προαναφερθέντες όροι συνιστούν μάλλον “ενδιάμεσες” θεωρητικές έννοιες μέτριου βαθμού αφαίρεσης, κατά την επιχειρηματολογία που αναπτύσσει π.χ. ο Maloutas (2018) αναφορικά με έννοιες που περιγράφουν διαφορετικές διαστάσεις της αστικής αναδιάρθρωσης, όπως αυτές του διαχωρισμού και κυρίως του εξευγενισμού.

Σύμφωνα με αυτήν, ορισμένες έννοιες και θεωρήσεις που αρχικά διαμορφώθηκαν προκειμένου να περιγράψουν διαδικασίες εντοπισμένες σε πολύ συγκεκριμένα πλαίσια “ταξιδεύουν” σε άλλα, όπου επικρατούν διαφορετικές ενδεχομένως συνθήκες. Αποκτούν έτσι γενικευμένη καθολική ερμηνευτική αξία, ορισμένες φορές παραγνωρίζοντας τις ιδιαιτερότητες του τοπικού πλαισίου που αποπειρούνται να εξηγήσουν, καταλήγοντας ίσως να λειτουργούν ως παραμορφωτικοί φακοί που χάνουν τα όποια ερμηνευτικά τους πλεονεκτήματα. Όπως παρατηρεί ο συγγραφέας, ειδικά στη μελέτη της γεωγραφίας και του χώρου είναι ιδιαίτερα δύσκολο να παραχθούν καθολικής σημασίας θεωρητικές έννοιες, ενώ αυτές που έχουν επικρατήσει αφενός θα πρέπει να αναγνωριστούν ως μέτριου βαθμού αφαίρεσης, όπου ενδείκνυται η αναγνώριση του πλαισίου που τις γέννησε και η εμβάθυνση στις ιδιαιτερότητές του πλαισίου αναφοράς, βέβαια σε καμία περίπτωση στατικού και διαρκούς, αλλά πάντα πολύπλοκου και πολυδιάστατου. Τονίζει, επίσης ότι, ακόμη και σε κριτικές προσεγγίσεις, η μεταφορά τέτοιων “ενδιάμεσων” εννοιολογικών εργαλείων και θεωριών, έχει συνήθως μονοδιάστατη κατεύθυνση που αντανακλά τις ιεραρχίες και ανισότητες στον παγκόσμιο “ακαδημαϊκό καταμερισμό εργασίας”: οι έννοιες “ταξιδεύουν” κυρίως από τις μητροπόλεις του παγκόσμιου Βορρά, τις μόνες (;) ικανές να προσφέρουν παραδειγματικές περιπτώσεις ικανές να παράγουν θεωρία, προς την περιφέρεια που βρίσκεται ενδεχομένως “πίσω” και δε μένει παρά “να ακολουθήσει”.

Λαμβάνοντας υπόψη την παραπάνω κριτική, θα χρειαστεί καταρχήν να υιοθετηθούν ορισμοί των “φαινομένων” της αστικής συρρίκνωσης, παρακμής κλπ. που να αποτρέπουν την καθολική εφαρμογή τους παραγνωρίζοντας συγκεκριμένες παραμέτρους τις οποίες αποπειράθηκαν να περιγράψουν (π.χ. τη δημογραφική συρρίκνωση ή τον οικονομικό μαρασμό λόγω αποβιομηχάνισης ολόκληρων πόλεων στα “κλασικά” παραδείγματα του Detroit ή της Λειψίας). Θα χρειαστεί έτσι να εξεταστούν πολλαπλές διαστάσεις και όχι απλώς η πληθυσμιακή μείωση μεμονωμένων περιοχών ενός συνεκτικού και συνεχούς αστικού ιστού. Στην περίπτωση της Θεσσαλονίκης, για παράδειγμα, η μείωση του πληθυσμού στον κεντρικό δήμο και το ΠΣΘ συνοδεύτηκε από αύξηση της εξωτερικής ζώνης του ίδιου του ΠΣΘ και της άμεσης περιφερειακής ζώνης, ενώ η πληθυσμιακή μεταβολή στο σύνολο της μητροπολιτικής περιοχής μέχρι το 2011 ήταν – έστω οριακά

– θετική. Ακόμη, είναι αναγκαία η ειλικρινής εμβάθυνση στο συγκεκριμένο και ιστορικά διαμορφωμένο πλαίσιο της πόλης και στις παραμέτρους που το συγκροτούν. Πέραν του κράτους, της αγοράς και της κοινωνίας πολιτών, που αναφέρει χαρακτηριστικά ο Maloutas (2018), θεωρούμε ότι η ίδια η αστική μορφή αξίζει προσοχής, όπως ίσως υπονοείται από το απόσπασμα του Levine παραπάνω για τη μείξη χρήσεων και κοινωνικών ομάδων. Αν π.χ. στην περίπτωση της Θεσσαλονίκης συμφωνήσουμε ότι οι προαναφερθείσες ενδείξεις “συρρίκνωσης” κατά την έννοια της πληθυσμιακής μείωσης κεντρικών δήμων δεν αποτελούν παρά την άλλη όψη της αστικής διάχυσης, και αν η τελευταία οριστεί σε κλίμακα που υπερβαίνει αυτήν της προαστιοποίησης (ως επέκταση της πόλης πέρα από τα προάστια, όπως συμβατικά γίνεται αντιληπτή διεθνώς), οπωσδήποτε διακρίνουμε τέτοιες τάσεις εδώ και τρεις δεκαετίες. Όμως, τόσο τα ιστορικά όσο και τα νέα μεσοαστικά προάστια συνορεύουν ή βρίσκονται κοντά στον κυρίως αστικό ιστό, με σχετικά μικρές αποστάσεις και εν μέρει περιορίζονται από ένα συγκεκριμένο γεωφυσικό ανάγλυφο, που ενδεχομένως απέτρεψαν την κυριαρχία των προαστίων και περιαστικών οικισμών σε βάρος των κεντρικών συνοικιών της πόλης.

Εν κατακλείδι, Θεσσαλονίκη είναι μια Ευρωπαϊκή Μεσογειακή πόλη της οποίας το μέγεθός και τα ειδικότερα ιστορικά και πρόσφατα χαρακτηριστικά επιτρέπουν τη μελέτη ευρύτερων αστικών φαινομένων που αφορούν σε μεγάλους και κρίσιμους μετασχηματισμούς στην αστική γεωγραφία, καθώς και τις επιδράσεις τους για το σχεδιασμό των πόλεων. Κατά την έννοια αυτή, η επιχειρηματολογία που αναπτύχθηκε στο παρόν άρθρο, με τη μορφή πρωτίστως υποθέσεων εργασίας, θα μπορούσε να αναδείξει πόλεις σαν τη Θεσσαλονίκη, όχι μόνο της (παγκόσμιας) «περιφέρειας» αλλά και περιφερειακές εντός του αστικού δικτύου στο έθνος-κράτος όπου ανήκουν, ως πόλεις παραδειγματικές, δηλαδή ικανές να παράγουν θεωρία.

ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Γιαννακού, Α., Έππας, Δ., Ζέκα, Δ., Τασοπούλου, Α. (2010). Μετασχηματισμοί του αστικού χώρου και πολεοδομικός σχεδιασμός μετά από μια μεταρρύθμιση: Η περίπτωση των Δήμων Πολίχνης και Καλαμαριά. *Πρακτικά 9^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου Γεωγραφίας*, Αθήνα 4-6/11/2010.

Κατσαβουνίδου, Γ., Κούρτη, Π. (2006α). Δημογραφικά στοιχεία για τους μετανάστες και τους παλινοστούντες ομογενείς στο Πολεοδομικό Συγκρότημα Θεσσαλονίκης. Στο *Αρχιτεκτονικοί και Πολεοδομικοί Μετασχηματισμοί στη Θεσσαλονίκη λόγω του Φαινομένου της Μετανάστευσης*, Έκθεση Ομάδας Εργασίας, Θεσσαλονίκη: ΤΕΕ/ΤΚΜ.

Κατσαβουνίδου, Γ., Κούρτη, Π. (2006β). Νικόπολη, Ευξεινούπολη και οι άλλες Νέες Πολιτείες. Σενάρια κατοίκησης μεταναστών στα δυτικά όρια της πόλης. Στο *Αρχιτεκτονικοί και Πολεοδομικοί Μετασχηματισμοί στη Θεσσαλονίκη λόγω του Φαινομένου της Μετανάστευσης*, Έκθεση Ομάδας Εργασίας, Θεσσαλονίκη: ΤΕΕ/ΤΚΜ.

Λαμπριανίδης, Λ., Χατζηπροκοπίου, Π. (2008). “Μετανάστευση και κοινωνική αλλαγή στη Θεσσαλονίκη: η ένταξη των μεταναστών και η νέα πολυπολιτισμική πραγματικότητα της πόλης”, στο *Η Θεσσαλονίκη στο μεταίχμιο: η πόλη ως διαδικασία αλλαγών*, επιμ. Γρ. Καυκαλάς, Λ. Λαμπριανίδης και Ν. Παπαμίχος. Αθήνα: Κριτική, σσ.217-264.

Χριστοδούλου, Χ. (2015). Τοπία αστική διάχυσης. Αστικοποίηση και Πολεοδομικός Σχεδιασμός. *Η Περιφέρεια της Θεσσαλονίκης*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press.

Anastasiou E. and Manika S. (2015). Population dynamics: economic crisis and shrinking Greek cities. Στο *International Conference on Changing Cities II: Spatial, Design, Landscape & Socio-economic Dimensions, Conference Proceedings*, 2368-2376. http://www.demography-lab.prd.uth.gr/Papers/Manika_Anastasiou_2015.pdf (access 10.09.2018).

Chronaki, Z., C. Hadjimichalis, L. Labrianidis & D. Vaiou (1993), 'Diffused industrialisation in Thessaloniki: from expansion to crisis', *International Journal of Urban and Regional Research* 17(2): 178–194.

Grant, J. (2002). Mixed use in theory and practice: Canadian experience with implementing a planning principle. *Journal of American Planning Association*, 68 (1): 71-84.

Jenks, M., Jones, C., (eds) (2010). *Dimensions of the Sustainable City*, Dordrecht: Springer και London: Heidelberg.

Kokkali, I. (2011). Absence of a “community” and spatial invisibility: migrants from Albania in Greece and the case of Thessaloniki. In Eckardt, Frank and Eade, J. (eds.) *Ethnically Diverse City. Future Urban Research in Europe*, 4. Berliner-Wissenschafts-Verlag, 85-114.

Levine, J. (2007). *Zoned Out*. Washington DC: Resources for the Future

Lynch, K. (1981). *A Theory of Good City Form*. Massachusetts Institute of Technology.

Maloutas, Th. (2018). Travelling concepts and universal particularisms: A reappraisal of gentrification's global reach". *European Urban & Regional Studies*, 25(3): 250-265.

Mouratidis, K. (2017). Is compact city livable? The impact of compact versus sprawled neighborhoods on neighborhood satisfaction. *Urban Studies*, 1-23.

Pallagst, K. (2008). Shrinking Cities: Planning Challenges from an International Perspective. In *Cities Growing Smaller*. Kent State University: Kent State University's Cleveland Urban Design Collaborative, 5–16.

Skoufoglou, E.S. (2017). Crisis and Long Wave urbanization patterns: the case of Greece. Paper presented at the *54eme ASRDLF colloque / 15th ERSA-GR conference Les défis de développement pour les villes et les régions dans une Europe en mutation / Cities and Regions in a Changing Europe: Challenges and Prospects*, Athens, Greece, 5-7 July 2017. http://asrdlf2017.com/asrdlf2017_com/envoitextefinal/auteur/textedef/305.pdf (accessed 11.09.2018).

Tsoulouvis, L. (1996). Urban planning, social policy and networks of urban inequality and social exclusion in Greek cities. *International Journal of Urban and Regional Studies*, 20 (4): 718-732.

Wiechmann and Pallagst, 2012, Urban shrinkage in Germany and the USA: a comparison of transformation patterns and local strategies. *International Journal of Urban and Regional Research*, 36(2):261-80.

Yiannakou A (1993). *Residential Development and Urban Policy in Greece. The case of Greater Thessaloniki*. PhD Thesis. London: London School of Economics, <http://etheses.lse.ac.uk/1233/1/U056071.pdf>

ΧΡΟΝΙΚΟ ΜΙΑΣ ΠΡΟΑΝΑΓΓΕΛΘΕΙΣΑΣ ΕΞΟΔΟΥ: Η ΑΣΤΙΚΗ ΣΥΡΡΙΚΝΩΣΗ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Γαρυφαλλιά Κατσαβουνίδου¹, Παρασκευή Κούρτη²

¹Δρ Αρχιτέκτων Μηχανικός, Εντεταλμένη Διδάσκουσα, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας και Ανάπτυξης ΑΠΘ_fyllio.katsavounidou@gmail.com

²Δρ Αρχιτέκτων Μηχανικός, Προϊσταμένη Διεύθυνσης Σχεδιασμού, Αστικής Ανάπτυξης και Χρηματοδοτικών Προγραμμάτων, Δήμος Παύλου Μελά_kourtips@gmail.com

Λέξεις κλειδιά: αστική συρρίκνωση, δημογραφική γήρανση, προαστιοποίηση, Θεσσαλονίκη

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η αστική συρρίκνωση αφορά την απώλεια πληθυσμού και οικονομικών δραστηριοτήτων στα αστικά κέντρα, και συνήθως εκδηλώνεται μαζί με άλλους συντελεστές υποβάθμισης όπως είναι η γήρανση του οικιστικού αποθέματος και ο μαρasmus των δημόσιων χώρων. Το μέγεθος του φαινομένου της συρρίκνωσης και οι τρόποι εκδήλωσής του διαφοροποιούνται σημαντικά από πόλη σε πόλη, ανάλογα με τις εθνικές, πολιτικές και οικονομικές δομές, τη διεθνή οικονομική σημασία κάθε πόλης, τις δυνάμεις που στηρίζουν την αστική ανάπτυξη αλλά και τους μηχανισμούς παραγωγής του κτισμένου περιβάλλοντος. Παρόλα αυτά, σε όλες τις επί μέρους περιπτώσεις παρατηρούνται βασικά κοινά στοιχεία: μείωση του πληθυσμού και ειδικά του νεαρότερου και του πληθυσμού των παραγωγικών ηλικιών, σημαντική αύξηση των κενών κατοικιών και των κενών καταστημάτων, μείωση των τιμών ακινήτων και διάφορες άλλες ενδείξεις μαρasmus της οικονομικής και κοινωνικής ζωής.

Η μεταφορά αυτής της υπόθεσης στην ελληνική πόλη – εν προκειμένω, στη Θεσσαλονίκη – αποκτά ιδιαίτερο ενδιαφέρον και ταυτόχρονα προκαλεί σημαντικά θεωρητικά και εμπειρικά ζητήματα. Είναι σαφείς οι ενδείξεις των τελευταίων δύο δεκαετιών σχετικά με την μείωση του πληθυσμού του ιστορικού κέντρου, αλλά επίσης και των πυκνοδομημένων περιοχών κατοικίας τόσο στην ανατολική όσο και στη δυτική Θεσσαλονίκη. Όπως αποτελεί μια σχεδόν κοινότοπη γνώση - ιδιαίζοντως μάλιστα προβεβλημένη από τα ΜΜΕ - ότι στα πρόσφατα χρόνια της οικονομικής κρίσης οι τιμές ακινήτων και οι αγοροπωλησίες έχουν μειωθεί σημαντικά, ενώ έχουν αυξηθεί κατακόρυφα τα κενά καταστήματα ακόμη και στις εμπορικότερες οδούς. Τα παραπάνω ωστόσο τελούν υπό ένα γενικά διαπιστωμένο κενό συστηματικά τεκμηριωμένων ερευνών οι οποίες να βασίζονται σε ποσοτικά και ποιοτικά στοιχεία, και κυρίως σε δεδομένα που να μπορούν να συσχετιστούν με την ιδιαίτερη χωρική δομή, λειτουργία και ανθρώπινη γεωγραφία της ελληνικής πόλης.

Βάσει των παραπάνω, στην παρούσα εισήγηση, γίνεται μία απόπειρα χωρο-κοινωνικής διερεύνησης του φαινομένου της συρρίκνωσης, δηλαδή της εξόδου πληθυσμού και οικονομικών δραστηριοτήτων τόσο από το κέντρο της Θεσσαλονίκης, όσο και από τις πυκνοδομημένες περιοχές στην ανατολική και στη δυτική Θεσσαλονίκη, αναζητώντας

ερμηνείες που ξεφεύγουν από τη στερεοτυπική απόδοση του φαινομένου στην οικονομική κρίση της τελευταίας δεκαετίας. Η προσέγγιση αυτή παίρνει υπόψη της αφενός τα μοντέλα ανάλυσης που έχουν διαμορφωθεί στη διεθνή βιβλιογραφία, ιδιαίτερα αναφορικά με πόλεις με παρόμοια χαρακτηριστικά, όπως είναι τα αστικά κέντρα του ευρωπαϊκού Νότου, και αφετέρου – και κυρίως – τις ιδιαίτερες κοινωνικοοικονομικές συνθήκες που έχουν αποτελέσει το πλαίσιο της μεταπολεμικής πολεοδομικής ιστορίας της πόλης.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το παρόν κείμενο αποτελεί μία πρώτη διατύπωση του εννοιολογικού πλαισίου, των ερευνητικών ερωτημάτων και της μεθοδολογίας μίας εργασίας που βρίσκεται σε εξέλιξη και παρουσιάζεται στο συνέδριο ως work-in-progress. Σκοπός μας είναι η μελέτη του φαινομένου της συρρίκνωσης στη Θεσσαλονίκη, με πεδίο μελέτης τόσο την κεντρική περιοχή της πόλης (δηλαδή το ιστορικό κέντρο), αλλά και τις πυκνοδομημένες περιοχές που ανοικοδομήθηκαν σε γενικές γραμμές μεταξύ 1960 και 1985 τόσο στην ανατολική όσο και στη δυτική Θεσσαλονίκη. Παρότι οι περιοχές αυτές έχουν σαφώς διακριτά χαρακτηριστικά, η συρρίκνωση εμφανίζεται σε όλες αυτές τις ζώνες, και θεωρούμε ενδιαφέρον να μελετήσουμε ακριβώς το διαφορετικό ιστορικο-κοινωνικό πλαίσιο κάθε ζώνης και τις διαφορετικές εμφανίσεις του φαινομένου μέσα σε αυτές, ώστε να μπορέσουμε να συγκροτήσουμε μια συνολική εικόνα για τη μητροπολιτική περιοχή της Θεσσαλονίκης, και κυρίως σε αντιδιαστολή με τη δημογραφική έκρηξη των επεκτάσεων και των προαστιακών περιοχών εντός αυτής.

Ειδικά για το ιστορικό κέντρο, η συρρίκνωση πρέπει να εξεταστεί λαμβάνοντας υπόψη ότι τα κέντρα των ελληνικών πόλεων αποτελούσαν και συνεχίζουν να αποτελούν περιοχές υψηλής έντασης λειτουργιών και πυκνής κατοίκησης, πόλοι μιας ποικιλόμορφης και ζωνηρής αστικής ζωής, λόγω κυρίως της περιορισμένης ανάπτυξης του φαινομένου της προαστικοποίησης. Η πυκνή κεντρική περιοχή θα αποτελέσει το πεδίο διερεύνησης των τάσεων οικιστικής και οικονομικής εγκατάλειψης, όπως αυτές διαμορφώνονται παράλληλα με τα πολεοδομικά και αστικά χαρακτηριστικά του κέντρου, την γενεαλογία κατοίκησης του και την σημερινή του ανθρωπογεωγραφία. Θα εντοπιστούν περιοχές που βρίσκονται σε μαρασμό και άλλες που διατηρούν τη ζωτικότητά τους ενώ θα διερευνηθούν παράμετροι που επηρεάζουν κάθε μία από αυτές τις περιπτώσεις. Οι διαφοροποιήσεις που θα εντοπιστούν θα συμπυκνώνουν τους σημαντικότερους μετασχηματισμούς στον αστικό χαρακτήρα της κατοίκησης τα τελευταία χρόνια.

Σε συνέχεια των πρώτων αυτών διαπιστώσεων θα εξεταστεί ο βαθμός αντίληψης του φαινομένου ως τέτοιου από τα κέντρα λήψης αποφάσεων σε σχέση πάντα και με τον βαθμό εκδήλωσής του. Θα καταγραφούν επίσης οι αστικές πολιτικές, τα μέτρα που λαμβάνονται ή τα έργα/δράσεις που υλοποιούνται οριζόντια ή εστιασμένα και προκειμένου να αντιμετωπιστούν προβλήματα που σχετίζονται με το φαινόμενο. Τέλος το θεωρητικό σχήμα στο οποίο θα καταλήξουν οι διαπιστώσεις της εμπειρικής έρευνας θα συγκριθεί με αντίστοιχα μοντέλα «συρρίκνωσης» στην ευρωπαϊκή ήπειρο προκειμένου να καταταχθεί τόσο σε σχέση με τους συντελεστές που το προκαλούν όσο και σε σχέση με τις πολιτικές αντιμετώπισης του.

ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Παρά το ότι τα ποσοστά αστικοποίησης σε παγκόσμια κλίμακα αυξάνονται συνεχώς, η μείωση του πληθυσμού πολλών πόλεων είναι ταυτόχρονα ένα διογκούμενο διεθνές φαινόμενο. Η διαδικασία της παγκοσμιοποίησης συγκέντρωσε πόρους, υλικό και ανθρώπινο κεφάλαιο στις «παγκοσμιοπόλεις» (Sassen, 1991) ενώ άλλες πόλεις αντιμετωπίζουν μια σημαντική συρρίκνωση (Martinez-Fernandez et al, 2012). Σύμφωνα με τη Lindsey (2007), μία στις τέσσερις μεγάλες πόλεις απώλεσαν μέρος του πληθυσμού τους ανάμεσα στο 1990 και το 2000. Σε μια παγκόσμια έρευνα, οι Oswalt & Reinerts (2006) καταλήγουν σε ανάλογα συμπεράσματα εφόσον διαπιστώνουν ότι 450 πόλεις άνω των 100.000 κατοίκων έχασαν 10% περίπου του πληθυσμού τους μεταξύ των οποίων και 59 πόλεις των βιομηχανικών βορειοανατολικών και μεσο-δυτικών πολιτειών των ΗΠΑ. Σύμφωνα με την ίδια έρευνα το φαινόμενο εμφανίζεται εξίσου στην Βόρεια Κορέα και τη Δυτική Ασία αλλά και τις πρώην σοσιαλιστικές χώρες της βορειοανατολικής Ευρώπης.

Η μείωση του πληθυσμού στις πόλεις δεν αποτελεί καινούργιο φαινόμενο και όπως σημειώνει ο Beauregard (2009) έχει εμφανιστεί σε διάφορες ιστορικές στιγμές και για διάφορους λόγους όπως οικονομικές κρίσεις, μετασχηματισμοί, πόλεμοι, επιδημίες, φυσικές καταστροφές κ.α. (Beauregard, 2009· Rieniets, 2009). Στα πιο πρόσφατα χρόνια μελετήθηκε αρχικά σε σχέση με τις διαδικασίες προαστισποίησης και από-αστικοποίησης (Berry, 1977; Rust 1975), η συστηματική όμως υιοθέτηση και εφαρμογή πολιτικών αστικής αναγέννησης βελτίωσαν έκτοτε την ελκυστικότητα πολλών κεντρικών περιοχών. Ωστόσο το φαινόμενο παρέμεινε ή αναπτύχθηκε εκ νέου σε άλλες πόλεις και εντατικά από τη δεκαετία του '80 οπότε και εισήχθη με βάση διάφορες μελέτες η ορολογία της «συρρικνούμενης πόλης» (shrinking city) (Hoekveld, 2014). Άλλοι όροι που έχουν χρησιμοποιηθεί παλαιότερα για να εκφράσουν αντίστοιχα φαινόμενα είναι «αστική παρακμή» (urban decay), «αστική εγκατάλειψη» (urban abandonment), «αστική κρίση» (urban crisis) κ.α. (Haase et al, 2014). Ο Beauregard (2009) θεωρεί ορθή τη χρήση του συγκεκριμένου όρου μόνο σε σχέση με τα φαινόμενα εκ-πληθυσμού που παρατηρήθηκαν μετά το '80.

Η συζήτηση για τις συρρικνούμενες πόλεις έγινε πιο εντατική στην Ευρώπη από τις αρχές τις δεκαετίας του '90, καθώς εκτός από τις αποβιομηχανοποιούμενες περιοχές του βορρά, το φαινόμενο άρχισε να εμφανίζεται σε διάφορες πόλεις κυρίως λόγω των σημαντικών πολιτικών και οικονομικών αλλαγών που εγκαινίασε το τέλος της ψυχροπολεμικής περιόδου. Στη Γερμανία, για παράδειγμα, μια ραγδαία απώλεια του πληθυσμού στις πόλεις της πρώην ανατολικής πλευράς άνοιξε μια ευρεία πολιτική συζήτηση και ακολούθησε μια μεγάλη κλίμακας επένδυση στην ανακαίνιση – επανάχρηση κατοικιών για την προσέλκυση νέων κατοίκων (Elzerman & Bontje 2015· Haase et al, 2014). Η Πολωνία, η Τσεχία, η Ρουμανία και η Ουκρανία είναι χώρες στις οποίες έχουν επίσης εντοπιστεί έντονα φαινόμενα αστικής συρρίκνωσης που σχετίστηκαν με την αδύναμη οικονομική θέση στην οποία βρέθηκαν οι χώρες αυτές μετά την πτώση των σοσιαλιστικών καθεστώτων. Στο Ηνωμένο Βασίλειο η σχετική συζήτηση συνδέθηκε κυρίως με την οικονομική κρίση που δοκίμαζαν τα βιομηχανικά κέντρα της Γλασκόβης, του Λίβερπουλ, του Μάντσαστερ, του Σέφιλντ και του Νιούκαστλ (Hospers, 2014). Στο τέλος του 20ου αιώνα διάφορες πτυχές του φαινομένου άρχισαν να παρατηρούνται και στις πόλεις του ευρωπαϊκού νότου με βάση γνωστές ήδη αλλά και νέες αιτιάσεις. Στις πόλεις της Πορτογαλίας για παράδειγμα παρατηρήθηκε μια ποικιλομορφία τόσο στους τρόπους εκδήλωσης του φαινομένου όσο και στους μηχανισμούς που το προκαλούν που αφορούν την αστική διάχυση, την οικονομική αναδιάρθρωση, την προσέλκυση του πληθυσμού από ελκυστικότερες πόλεις - δορυφόρους ή και συνδυασμούς αυτών των παραμέτρων (Panagoroulos et al, 2015).

Για την κατανόηση και μέτρηση της συρρίκνωσης οι Haase et al (2014) προτείνουν ένα πολυ-μεθοδολογικό μοντέλο υπογραμμίζοντας ότι για την έννοια αυτή δεν θα πρέπει να υιοθετείται μια μακρο-ερμηνεία που θα επιχειρεί να καλύψει όλες τις περιπτώσεις. Γενικά οι περισσότεροι μελετητές αντιμετωπίζουν τη συρρίκνωση ως όρο – πλαίσιο που σηματοδοτεί διάφορες εκδοχές αστικής παρακμής όπου οι αλληλοσυσχετισμοί των οικονομικών μετασχηματισμών, η προαστιοποίηση και η δημογραφική αλλαγή οδηγούν στην απώλεια πληθυσμού σε ένα συγκεκριμένο τόπο. Οι μελέτες για την εξέλιξη των διάφορων περιπτώσεων υποδεικνύει επίσης ότι τα αποτελέσματα κυμαίνονται ανάλογα και με τις πολιτικές που ακολουθήθηκαν καθώς παρατηρούνται διάφορες διάδοχες καταστάσεις όπως η επαν-αστικοποίηση, η επιδείνωση της εγκατάλειψης και του αστικού μαρασμού αλλά και άλλες πιο σύνθετες καταστάσεις (Cheshire, 1995).

Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΠΟΛΗΣ

Η μελέτη της συρρίκνωσης στην ελληνική πόλη θα πρέπει αρχικά να λάβει υπόψη τους εγγενείς μηχανισμούς ανάπτυξης της και τα δεδομένα του πολεοδομημένου χώρου, αναλογίες των οποίων έχουν βρεθεί και σε άλλες νοτιοευρωπαϊκές πόλεις. Πολλοί μελετητές έχουν συμβάλει στο να στοιχειοθετηθεί η «ιδιαιτερότητα» της ελληνικής περίπτωσης (Οικονόμου, 1993· Φιλιππίδης, 1990· Hastaoglou et al, 1993· Πετράκος & Οικονόμου, 1999· Ιωάννου & Σερράος, 2006) η οποία συντίθεται κυρίως από την εμπέδωση του καθεστώτος της μικροϊδιοκτησίας (Αντωνοπούλου, 1991), και από τον χαμηλό βαθμό παρέμβασης του κράτους, τόσο μέσα από τον αποσπασματικό χαρακτήρα της πολεοδομικής πολιτικής (Βαΐου et al, 2002· Οικονόμου, 2000) όσο και από την αμελητέα ουσιαστικά παροχή λαϊκής στέγης ή άλλων μέτρων οικιστικής ανάπτυξης (Κοτζαμάνης & Μαλούτας, 1984· Μαλούτας & Οικονόμου, 1989). Σημαντική παράμετρος του συστήματος αστικής ανάπτυξης ήταν η μικρή έγγεια ιδιοκτησία. Το καθεστώς γαιοκτησίας στη χώρα έχει ένα «κοινωνικό» χαρακτήρα, με την έννοια ότι η ιδιοκτησία της γης κατανέμεται σε όλα και κυρίως τα χαμηλότερα στρώματα του πληθυσμού. Με βάση το μικρό μέγεθος των οικοπέδων προέκυψε το αντίστοιχο μικρό μέγεθος της οικοδομής, γεγονός που αποτέλεσε «εμπόδιο» στη διείσδυση μεγάλου κεφαλαίου στον οικοδομικό τομέα και αντίθετα παράμετρο ανάπτυξης ενός ιδιόμορφου συστήματος αυτοχρηματοδότησης της οικοδομής, την «αντιπαροχή». Η όλη διαδικασία της «αντιπαροχής» λειτούργησε ως ένας μηχανισμός κατανομής εισοδημάτων προς όφελος των χαμηλότερων και μεσαίων στρωμάτων του πληθυσμού (Αντωνοπούλου, 1991· Ψυχοπαίδης, 1989). Θετική πλευρά του συστήματος χωρικής ανάπτυξης στην Ελλάδα ήταν η συσσωμάτωση ευρύτερων μικροαστικών στρωμάτων στον κοινωνικό σχηματισμό και η αποφυγή ακραίων φαινομένων κοινωνικής πόλωσης και διαχωρισμού (Μαντούβαλου & Μαυρίδου, 1993). Αρνητικά από την άλλη στοιχεία είναι ένας πολεοδομημένος χώρος με ιδιαίτερα υψηλές πυκνότητες στα κέντρα των πόλεων, σημαντικά προβλήματα κοινωνικών και υποδομών διαβίωσης και μεγάλες ελλείψεις σε δημόσιους χώρους.

Για τις προσεγγίσεις που τοποθετούν τις ελληνικές πόλεις στην ομάδα των Νοτιο-Ευρωπαϊκών Μεσογειακών πόλεων (Allen et al 2004· Hastaoglou et al 1995· Leontidou, 1990), οι αστικοί πόλοι σε αυτή τη γεωγραφική ενότητα ακολουθούν εναλλακτικούς κύκλους ανάπτυξης σε σχέση με τις πόλεις των χωρών του φορντικού καπιταλισμού και του ανεπτυγμένου κράτους πρόνοιας. Ένα βασικό χαρακτηριστικό των μεσογειακών πόλεων είναι ότι δεν διήλθαν μέσα από τις επάλληλες φάσεις προαστιοποίησης, αποαστικοποίησης και επαναστικοποίησης (δηλαδή της επιστροφής των εύπορων κυρίως πληθυσμών στα κέντρα των πόλεων) που σημάδεψαν την μετά τα μέσα του 70 ιστορία της βόρειας ευρωπαϊκής πόλης (Leontidou, 1990). Η αστικοποίηση των Μεσογειακών πόλεων φαίνεται να μην σταμάτησε ποτέ, ως μια ένδειξη της αστυφιλίας

που διατηρούν οι μεσογειακοί λαοί για τα πυκνά και συμπαγή, με ελάχιστους αλλά ιδιαίτερα ζωντανούς δημόσιους χώρους, οικοδομικά περιβάλλοντα. Ωστόσο σημαντικές αλλαγές έχουν συμβεί τα τελευταία 30 χρόνια στις ελληνικές πόλεις. Μια σειρά από μελέτες έχουν αναδείξει ότι αν και η ιεραρχία μεταξύ των ελληνικών πόλεων δεν έχει αλλάξει ουσιαστικά, τα μεγάλα αστικά κέντρα και μεσαίες και μικρότερες πόλεις διέρχονται από σημαντικές αλλαγές στα γεωγραφικά τους όρια και την εσωτερική τους διάρθρωση ως συνέπεια της αστικής διάχυσης (Πετράκος & Οικονόμου, 1999· Γεμενετζή, 2011· Χριστοδούλου, 2015). Οι τρόποι διάχυσης ποικίλλουν ή συντίθενται από χαμηλής πυκνότητας επεκτάσεις, γραμμικές αναπτύξεις κατά μήκος οδικών αξόνων ή και πύκνωση οικισμών δορυφόρων και μικρότερων πόλεων στη ζώνη επιρροής των δύο μεγάλων μητροπολιτικών κέντρων, τα οποία μπορούν να θεωρούνται πια λειτουργικές αστικές περιφέρειες. Οι αλλαγές αυτές συμπορεύονται με αναδιαρθρώσεις στην παραγωγική βάση των πόλεων που έχει το χαρακτήρα ενίσχυσης της οικονομικής δραστηριότητας του τριτογενή τομέα. Το χαλαρό πολεοδομικό πλαίσιο ρύθμισης των χρήσεων γης στις περιαστικές εκτάσεις (Γιαννακού & Καυκαλάς, 1999), η διαθεσιμότητα μεγαλύτερων ιδιοκτησιών (Δελλαδέτσιμας, 2004) καθώς και οι δημόσιες επενδύσεις σε μεγάλα έργα κυκλοφοριακής υποδομής (Αίσωπος, 2011), ενίσχυσαν την τάση κωροθέτησης μεγάλων και μικρότερων ιδιωτικών επενδύσεων στην περιφέρεια των πόλεων που φαίνεται να αποδίδουν στα μέτρα της ελληνικής πόλης την πολυκεντρικότητα του δυτικού μοντέλου (Γοσποδίνη & Μπεριάτος, 2006). Την τάση αυτή ακολούθησαν και υπερ-επενδύσεις κατασκευής συγκροτημάτων εμβληματικής αρχιτεκτονικής που υιοθέτησαν μεγάλα ιδρύματα πολιτισμού. Στην περίπτωση της Αθήνας, η διοργάνωση των Ολυμπιακών Αγώνων ήταν επίσης ο λόγος υιοθέτησης ενός εκτεταμένου και πολυδάπανου προγράμματος «ανασυγκρότησης» της πρωτεύουσας που αν και βασικός του κορμός ήταν η δημιουργία μιας πόλης υποδομών και δικτύων (Αίσωπος, 2011), ωστόσο περιελάμβανε μεγάλης κλίμακας αστικές αναπλάσεις δημόσιων χώρων και συστηματικές παρεμβάσεις έστω και εξωραϊστικού χαρακτήρα σε διάφορες περιοχές του κέντρου. Σημαντικοί πόροι των Ευρωπαϊκών Διαρθρωτικών Ταμείων διοχετεύονται επίσης εδώ και χρόνια σε αναπλαστικά έργα στις μεγάλες και μεσαίες πόλεις. Οι παρενέργειες του εξευγενισμού που παλαιότερα είχαν γίνει σημειακά αντιληπτές από τις περιπτώσεις της Πλάκας στην Αθήνα ή των Λαδάδικων στη Θεσσαλονίκη, άρχισαν να αποκτούν μεγαλύτερη κλίμακα όταν η δραστηριότητα της αναψυχής άρχισε να «αποικιοποιεί» την μία μετά την άλλη τις υποτονικές σε οικονομική δραστηριότητα κεντρικές περιοχές (Γκάζι, Ψυρρή, Κεραμεικός, Μεταξουργείο, Βοτανικός, και στην κλίμακα της Θεσσαλονίκης Βαλαωρίτου, Κατούνη, η περιοχή της Γιαννιτσών) (Μαλούτας & Αλεξανδρή, 2009).

Η ανθρωπογεωγραφία των πόλεων άλλαξε επίσης σημαντικά τα τελευταία είκοσι χρόνια. Επάλληλα κύματα οικονομικών μεταναστών και προσφύγων προκάλεσαν μη ομοιόμορφους ωστόσο ισχυρούς μετασχηματισμούς στις πόλεις. Νέες περιχαρακωμένες γειτονιές παλινοσούντων, εστίες αλλογενούς εμπορικής επιχειρηματικότητας συγκεντρωμένες σε κεντρικές γειτονιές ή διάχυτες στον υπαίθριο χώρο, οριζόντιοι διαχωρισμοί στις πολυκατοικίες, χώροι που καταλήφθηκαν πρόχειρα και μετατράπηκαν σε καταλύματα και κυρίως μια μόνιμη παρουσία του «άλλου», του «διαφορετικού» στον δημόσιο χώρο ανήκουν στην κλίμακα των συμπτωμάτων αυτών των μετασχηματισμών (Βαΐου, 2007· Κούρτη & Κατσαβουνίδου, 2006). Οι παραπάνω μετασχηματισμοί αφορούν σε σημαντικό βαθμό και την πόλη της Θεσσαλονίκης. Η παράμετρος όμως που κάνει αναγκαία την προτεινόμενη έρευνα σχετίζεται πρώτιστα με τις σημαντικές πληθυσμιακές αλλαγές που έχουν παρατηρηθεί στο αστικό συγκρότημα της συμπρωτεύουσας. Γενικά η πληθυσμιακή εξέλιξη της Θεσσαλονίκης από το 1980 και μετά ακολουθεί και επιβεβαιώνει κάποιες δημογραφικές τάσεις που παρατηρούνται σε εθνική κλίμακα και όπως θα δούμε αναλυτικότερα παρακάτω προβάλλουν σημαντικά ερωτήματα σε σχέση με τις κεντρικές περιοχές των αστικών συγκροτημάτων.

Η δεκαετία του '80 θεωρείται δημογραφικά μια «μεταβατική» εποχή καθώς σημειώθηκαν σημαντικές αλλαγές σε σχέση με όλη την προηγούμενη περίοδο: η μετανάστευση από την χώρα περιορίστηκε σημαντικά και ταυτόχρονα αυξήθηκαν τα ρεύματα παλιννόστησης τόσο των μεταναστών των προηγούμενων δεκαετιών όσο και των ομογενών και πολιτικών προσφύγων από τις χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης. Σημαντική αύξηση σημείωσαν και τα ρεύματα εισόδου οικονομικών μεταναστών κυρίως από λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες (Μαλούτας, 2000). Ένα άλλο κρίσιμο χαρακτηριστικό της δεκαετίας του '80 είναι η σημαντική επιβράδυνση του ρυθμού πληθυσμιακής αύξησης των μεγάλων αστικών κέντρων της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης που θα σημειωθεί παρά το ότι η πλειοψηφία των παλιννοστούντων θα επιλέξει ως τόπο εγκατάστασης τις μεγάλες αυτές πόλεις. Ο Κ. Χατζημιάλης σημειώνει ότι σημαντικές παράμετροι για την διαμόρφωση της τάσης αυτής ήταν οι πολιτικές αποκέντρωσης που είχαν υιοθετηθεί τη δεκαετία του '80 και που προωθούσαν βιομηχανικές, αγροτικές και τουριστικές επενδύσεις από εθνικούς και ευρωπαϊκούς πόρους στην περιφέρεια (Χατζημιάλης, 2001).

Στη δεκαετία του 1990 όπως και σε αυτή του 2000 οι αποκεντρωτικές τάσεις θα είναι αμελητέες. Οι πόλεις θα συνεχίσουν να έλκουν πληθυσμό εφόσον η Αθήνα και η Θεσσαλονίκη αλλά και τα μεσαία αναπτυσσόμενα κέντρα όπως η Λάρισα, το Ηράκλειο και τα Ιωάννινα θα σημειώσουν σημαντικές αυξήσεις πληθυσμού (Μαλούτας, 2000). Ωστόσο, η πληθυσμιακή αύξηση των πόλεων και της χώρας (κατά 1,2 εκατ. άτομα), κατά την εικοσαετία 1990 – 2011, αποδίδεται σχεδόν αποκλειστικά, στην έλευση αλλοδαπών και την παλιννόστηση ομογενών δεδομένου του μικρού θετικού πλεονάσματος της φυσικής αύξησης (γεννήσεις μείον θάνατοι) (Κοτζαμάνης, 2015). Παράλληλα την εικοσαετία αυτή γενική έγινε μια τάση που είχε παρατηρηθεί ήδη από τα μέσα του '80 και αφορά την μετακίνηση πληθυσμού από τις κεντρικότερες και πιο πυκνές περιοχές προς τους περιφερειακούς οικισμούς και τον σχηματισμό κατ' αυτό τον τρόπο των ευρύτερων μητροπολιτικών περιοχών των αστικών συγκροτημάτων (Κοτζαμάνης, 2005: 168).

ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΛΛΑΓΕΣ ΣΤΟ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΟ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Με βάση τις εκτιμήσεις της Γιαννακού (2013) για το Πολεοδομικό Συγκρότημα Θεσσαλονίκης ήδη από την δεκαετία '90 διαφαίνονται σαφείς οι τάσεις μείωσης του πληθυσμού των κεντρικών και πυκνότερων περιοχών αλλά και σημαντική αύξηση στον πληθυσμό των περιφερειακών οικισμών της πόλης (Πίνακας 1). Την δεκαετία του 2000 η τάση μετακίνησης του πληθυσμού από τις κεντρικές περιοχές προς περιφερειακούς ή/ και περιφερειακούς οικισμούς θα συνεχίσει και θα αφορά αναλογικά σημαντικές μειώσεις και αυξήσεις πληθυσμού αντίστοιχα. Ανάλογες τάσεις καταγράφονται το 2011 και για το πολεοδομικό συγκρότημα της Αθήνας όπου η μείωση του πληθυσμού του αντίστοιχου δήμου έφτασε το 16,9% (Κοτζαμάνης, 2012).

Ζώνες Ανάλυσης	Μόνιμος πληθυσμός			Μεταβολή (%)			
	1991	2001	2011	1991 - 01		2001-11	
				Συνολική	Μέση	Συνολική	Μέση
ΠΣΘ (πλην Πανοράματος)	783.151	836.820	800.111	6,9	0,7	-4,4	-0,4
Λοιπή ΠΕ Θεσ/νικης	187.916	247.181	304.349	31,5	2,8	23,1	2,1
Σύνολο ΠΕ Θεσ/νικης	971.067	1.084.001	1.104.460	11,6	1,1	1,9	0,2
ΠΣΘ/ΠΕ Θεσ/νικης	80%	76%	70%	-4,8	-0,5	-7,3	-0,8

Πίνακας 1. Κατανομή του πληθυσμού και πληθυσμιακή εξέλιξη ανά ζώνη της Περιφερειακής Ενότητας Θεσσαλονίκης. Πηγή: Παννακού (2013), με βάση στοιχεία ΕΣΥΕ, Μόνιμος πληθυσμός 1991 και 2001 και ΕΛΣΤΑΤ, Μόνιμος πληθυσμός 2011 (προσωρινά αποτελέσματα).

Μια επιπλέον ένδειξη προς αυτή την κατεύθυνση είναι η «ηλικιακή» γεωγραφία της πόλης που μεθοδεύσαμε με βάση τα στοιχεία της απογραφής του 2011 και απεικονίζεται στον πίνακα που ακολουθεί. Σύμφωνα με τα στοιχεία αυτά, αυξημένα ποσοστά πληθυσμού στις παραγωγικές και νεαρότερες ηλικίες εντοπίζονται στους Δήμους Ευόσμου – Κορδελιού, Πυλαίας – Χορτιάτη και Παύλου Μελά (συνένωση των Σταυρούπολη, Πολίχνη και Ευκαρπία) όπου περιλαμβάνονταν όπως θα δούμε και στη συνέχεια περιοχές ανάπτυξης νεόδμητης κατοικίας. Αντίθετα τον «γηραιότερο» πληθυσμό και τα μικρότερα ποσοστά στις μικρές και παραγωγικές ηλικίες συγκεντρώνει ο δήμος Θεσσαλονίκης (Πίνακας 2).

Δήμοι μετά τις συνενώσεις του σχεδίου «Καλλικράτης»	Ποσοστά πληθυσμού ανά ηλικιακή ομάδα					
	0-14	15-19	20-29	30-54	55-64	65-85
ΔΗΜΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	10,36	5,90	17,00	33,36	12,15	21,23
ΔΗΜΟΣ ΑΜΠΕΛΟΚΗΠΩΝ - ΜΕΝΕΜΕΝΗΣ	13,47	5,59	13,94	36,90	12,79	17,27
ΔΗΜΟΣ ΚΟΡΔΕΛΙΟΥ - ΕΥΟΣΜΟΥ	19,67	5,52	13,06	42,61	8,72	10,40
ΔΗΜΟΣ ΝΕΑΠΟΛΗΣ - ΣΥΚΕΩΝ	15,61	5,52	12,17	38,89	11,39	16,39
ΔΗΜΟΣ ΠΑΥΛΟΥ ΜΕΛΑ	17,41	5,77	13,00	40,29	10,20	13,31
ΔΗΜΟΣ ΚΑΛΑΜΑΡΙΑΣ	14,30	4,88	11,48	39,30	12,78	17,23
ΔΗΜΟΣ ΠΥΛΑΙΑ - ΧΟΡΤΙΑΤΗ	18,33	5,53	11,34	40,31	11,51	12,94

Πίνακας 2. Ηλικιακή κατανομή του πληθυσμού ανά Δήμο της Περιφερειακής Ενότητας Θεσσαλονίκης. Πηγή: Ιδία επεξεργασία, με βάση στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ, Μόνιμος πληθυσμός 2011.

Παλαιότερες προβλέψεις της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής, εκτιμούσαν ότι ο ρυθμός αύξησης του πληθυσμού στην Ελλάδα θα σημειώνει σταδιακή και μικρή αύξηση έως το έτος 2035, μετά από το οποίο θα αρχίσει να μειώνεται σημαντικά ενώ άλλα δημογραφικά προβλήματα όπως η γήρανση του πληθυσμού, η εξάρτηση κλπ. θα επιδεινώνονται. Με

βάση την απογραφή του 2011, ο πληθυσμός της Ελλάδας σημείωσε μείωση της τάξης του 1,3%. Σε αυτή την ένδειξη δεν περιλαμβάνεται η μεταγενέστερη κλιμάκωση των δημογραφικών συνεπειών της οικονομικής κρίσης εφόσον η τελευταία θεωρείται ότι προκάλεσε σημαντική ανατροπή των θετικών μεταναστευτικών ισοζυγίων και η χώρα μετατράπηκε από τόπο προορισμού σε τόπο αφετηρίας μεταναστών και ειδικά των νεαρότερων και με υψηλά εκπαιδευτικά προσόντα ατόμων. Παρά την αυξανόμενη σημασία του φαινομένου που περιγράφεται στην διεθνή βιβλιογραφία ως «διαρροή εγκεφάλων», δεν υπάρχουν εμπειρικές μελέτες στην Ελλάδα. Όπως σημειώνουν οι Λαμπριανίδης & Βογιατζής (2013), η μετανάστευση των νέων στην Ελλάδα φαίνεται να έχει πάρει σημαντικές διαστάσεις κατά τη διάρκεια της κρίσης, καθώς ενώ το διάστημα 2005 – 2010 συμπληρώθηκαν περίπου 60.000 βιογραφικά σημειώματα Europass, το 2012 συμπληρώθηκαν 95.000 τέτοια σημειώματα. Σύμφωνα με τις παρατηρήσεις τους, η «διαρροή εγκεφάλων» παρατηρείται και σε άλλες χώρες της οικονομικής «περιφέρειας» της Ευρώπης. Ενδεικτικό των σημαντικών αλλαγών της τελευταίας δεκαετίας είναι ότι το Περιφερειακό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης που εγκρίθηκε το 2004 προέβλεπε δύο εναλλακτικά σενάρια για τον πληθυσμό της ΠΚΜ που και τα δύο εκτιμούσαν για το 2015 πληθυσμό μεγαλύτερο των 2,5 εκατομμυρίων. Ο πληθυσμός όμως της ΠΚΜ με βάση τα δεδομένα της τελευταίας απογραφής παρέμεινε στάσιμος την τελευταία δεκαετία (1.880.058 άτομα).

ΑΝΤΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΟΣ

Βάσει των όσων αναλύθηκαν παραπάνω, η μελέτη μας βρίσκεται στο στάδιο της κατάστρωσης της μεθοδολογίας και αποσαφήνισης των εργαλείων προσέγγισης. Ως πρώτο βήμα, δημογραφικά, κοινωνικά και οικονομικά στατιστικά δεδομένα θα συλλεχθούν με βάση την απογραφή πληθυσμού και κατοικιών της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής (ΕΛΣΤΑΤ) για το 2011, σε επίπεδο οικοδομικού τετραγώνου, για τρεις διακριτές ζώνες / πολεοδομικές ενότητες, μικρότερες ή μεγαλύτερες εδαφικές περιοχές που θα κριθούν ικανά συναφείς με βάση την πολεοδομική τους «γενεαλογία» και τα χωροκοινωνικά τους χαρακτηριστικά : μία στο κέντρο της πόλης, μία δεύτερη ανατολικά και μία τρίτη δυτικά. Η έρευνα θα λάβει βεβαίως υπόψη ότι η κατάσταση στο μεταξύ (από το 2011 μέχρι σήμερα) έχει πιθανώς διαφοροποιηθεί, καθώς έχουν μεσολαβήσει έξι χρόνια οικονομικής κρίσης. Για το λόγο αυτό και θα γίνει και επιτόπια αυτοψία σε ενδεικτικές μικρότερες περιοχές, με στόχο τη συλλογή επικαιροποιημένων στοιχείων και τη συγκριτική τους αναγωγή, συνδυαστικά με τα στοιχεία του 2011. Η σύνθεση ποσοτικών (δημογραφικών, κοινωνικών κλπ.) και ποιοτικών χαρακτηριστικών (πυκνοκατοίκηση, μέγεθος κοινοχρήστων χώρων και άλλα στοιχεία του πολεοδομημένου χώρου) θα αποδώσει το πεδίο αναφοράς για την εξαγωγή των συμπερασμάτων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ξένη Βιβλιογραφία

Allen, J., Barlow, J., Leal, J., Maloutas, T., Padovi, L. (2004). *Housing and Welfare in Southern Europe*. Oxford: Blackwell Publishing.

Beauregard, R. A. (2009). Urban population loss in historical perspective: United States, 1820 – 2000. *Environment and Planning*, 41, 514 – 528.

Berry, B. J. (Eds) 1977. *Urbanization and counter urbanization. Urban Affairs Annual Reviews*, Vol. II. London: Sage.

- Cheshire, P. (1995). A new phase of urban development in Western Europe? The evidence for the 1980s. *Urban Studies*, 32, 1045 – 1063.
- Elzerman, K., & Bontje, M. (2015). Urban shrinkage in Parkstad Limburg. *European Planning Studies*, 23(1), 87–103.
- Friedrichs, J. (1993). A theory of urban decline: Economy, demography and political elites. *Urban Studies*, 30, 907–917.
- Friedrichs, J., & Blasius, J. (2009). Attitudes of owners and renters in deprived neighbourhood. *International Journal of Housing Policy*, 9, 435–455.
- Haase, A., Rink, D., Grossmann, K., Bernt, M., & Mykhnenko, V. (2014). Conceptualizing urban shrinkage. *Environment and Planning A*, 46, 1519–1534.
- Hastaoglou V, Hadjimichalis, K., Kalogirou, N., Papamichos, N. (1987). Urbanization, crisis and urban policy in Greece. *Antipode* 19: 154 - 177.
- Hoekveld, J. J. (2014). Understanding spatial differentiation in urban decline levels. *European Planning Studies*, 22, 362–382.
- Hospers, G.-J. (2014). Policy responses to urban shrinkage: From growth thinking to civic engagement. *European Planning Studies*, 22, 1507–1523.
- Labrianidis L, Vogiatzis, N. (2013). The mutually reinforcing relation between international migration of highly educated labour force and economic crisis: the case of Greece. *Southern European and Black Sea Studies*, 13, 4, 525-551.
- Leondidou, L. (1990). *The Mediterranean City in Transition: Social Change and urban Development*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lindsey, C. (2007). Smart decline. *Panorama*, 15, 17-21.
- Martinez – Fernandez, C., Audirac, I., Fol, S. & Cunningham-Sabot, E. (2012). Shrinking cities: Urban challenges of globalization. *International Journal of Urban and Regional Research*, 36, 213-225.
- Oswald, P., & Rieniets, T. (Eds.). (2006). *Atlas of Shrinking Cities*. Ostfildern, Germany: Hatje Cantz Publishers.
- Oswald, P. (Ed.) (2005). *Shrinking Cities: International research*, Vol. 1. Ostfildern, Germany: Hatje Cantz.
- Pallagst, K. (2009). Shrinking cities in the United States of America: Three cities, three planning stories. Στο: K. Pallagst et al, επιμ. *The future of shrinking cities: Problems, patterns and strategies of urban transformation in a global context*. Διαθέσιμο στο: <http://iurd.berkeley.edu/sites/default/files/pubs/MG-2009-01.pdf>.
- Richardson H., Woon Nam, H. (2014). *Shrinking Cities. A Global Perspective*. London and New York: Routledge.
- Rieniets, T. (2009). Shrinking cities: Causes and effects of urban population losses in the twentieth century. *Nature and Culture*, 4, 231–254.
- Rust, E. (1975). *No growth: Impacts on metropolitan areas*. Lexington, MA: Lexington Books.
- Sassen, S. (1991). *The Global City, New York, London, Tokyo*. Princeton: Princeton University Press.

Panagopoulos, T., Guimarães, M.-H. & Barreira, A.-P. (2015). Influences on citizens' policy preferences for shrinking cities: a case study of four Portuguese cities. *Regional Studies, Regional Science*, 2:1, 141-17.

Wiechmann, T., & Pallagst, K. M. (2012). Urban shrinkage in Germany and the USA: A comparison of transformation patterns and local strategies. *International Journal of Urban and Regional Research*, 36, 261–280.

Ελληνική Βιβλιογραφία

Αίσωπος, Γ. (2011). Ο δημόσιος χώρος της διάχυτης Αθήνας. Στο: Γ. Αθηνελίδου, Α. Γουδίδη, Π. Κούρτη, Β. Μπεκιαρίδης, Π. Τaráνη, επιμ. *Δημόσιος Χώρος...Αναζητείται*. Θεσσαλονίκη: ΤΕΕ/ΤΚΜ.

Αντωνοπούλου, Σ. (1991). *Ο Μεταπολεμικός Μετασχηματισμός της Ελληνικής Οικονομίας και το Οικιστικό Φαινόμενο, 1950 – 1980*. Αθήνα: Παπαζήση.

Βαΐου, Ν, Μαντούβαλου, Μ., Μαυρίδου, Μ. (2002), Η Μεταπολεμική Ελληνική Πολεοδομία Μεταξύ Θεωρίας και Συγκυρίας. *Πρακτικά 2ου Συνεδρίου Εταιρείας Ιστορίας της Πόλης και της Πολεοδομίας*. 25-37.

Βαΐου, Ν. (2007) *Διαπλεκόμενες καθημερινότητες και χωρο-κοινωνικές μεταβολές στην πόλη. Μετανάστριες και ντόπιες στις γειτονιές της Αθήνας*. Αθήνα: L-Press και ΕΜΠ.

Γεμενετζή, Γ. (2011). Αστική Διάχυση και Οικιστικό Δίκτυο: Ένοιες και Εργαλεία Ανάλυσης με Εφαρμογή στην Περιοχή Επιρροής της Θεσσαλονίκης. Διδακτορική Διατριβή. Τμήμα Αρχιτεκτόνων, Α.Π.Θ.

Γιαννακού, Α., Καυκαλάς, Γ. (1999). Τάσεις χωροθέτησης του τριτογενή τομέα και η ρύθμιση της αστικής ανάπτυξης: Μαθήματα από την περίπτωση της Θεσσαλονίκης. Στο: Δ. Οικονόμου, Γ. Πετράκος, επιμ. *Η ανάπτυξη των Ελληνικών Πόλεων. Διεπιστημονικές προσεγγίσεις Αστικής Ανάλυσης και Πολιτικής*. Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας - Gutenberg, 93-115.

Γιαννακού, Α. (2013). Μετρό και αστική μορφή στη Θεσσαλονίκη: Χαρακτηριστικά, ιδέες σχεδιασμού για την αλληλοσύνδεσή τους και κρίσιμα εμπόδια. *Αειχώρος*, 18, 116-143.

Γοσποδίνη, Α., Μπεριάτος, Η. (2006). Εισαγωγή: Μετασχηματισμοί των αστικών τοπίων στις συνθήκες της παγκοσμιοποίησης, του ανταγωνισμού των πόλεων και των μεταμοντέρνων κοινωνιών. Στο: Α. Γοσποδίνη, Η. Μπεριάτος, επιμ. *Τα νέα αστικά τοπία και η ελληνική πόλη*. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική, 15-23.

Δελλαδέτσιμας, Π.- Μ. (2004). Η τρέχουσα δυναμική της ανάπτυξης της Αθήνας: Συμβατικό - νέο πρότυπο και έργα υποδομής. *Γεωγραφίες*, εξαμηνιαία έκδοση επιστημών του χώρου, Εξάντας 7: 48-64.

Ιωάννου, Β., Σερράος, Κ. (2006). Μετασχηματισμοί της ελληνικής πόλης. Επιπτώσεις στην εικόνα του αστικού τοπίου. Στο: Α. Γοσποδίνη, Η. Μπεριάτος, επιμ. *Τα νέα αστικά τοπία και η ελληνική πόλη*. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική, 128-147.

Κοτζαμάνης, Β., Μαλούτας, Θ. (1984). Η κρατική παρέμβαση στον τομέα της εργατικής – λαϊκής στέγης. *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 56, 121-146.

Κοτζαμάνης, Β. (2015). Ο πληθυσμός της Ελλάδας, τάσεις και προοπτικές. Στο ΕΛΙΑΜΕΠ (εκδ.) *Λευκή Βίβλος για την ελληνική εσωτερική πολιτική άμυνα και ασφάλεια*. Αθήνα: Εκδ. Σιδέρης, 347-354.

Κούρτη, Π., Κατσαβουνίδου, Γ. (2006). Νικόπολη, Ευξεινούπολη και οι άλλες Νέες Πολιτείες. Σενάρια κατοίκησης μεταναστών στα δυτικά όρια της πόλης. Στο: Σ. Βυζοβίτη, Θ. Καραμανλή, Γ. Κατσαβουνίδου, Π. Κούρτη, Ντ. Μπσιάκου, Μ. Ράσκου, Κ. Τσιτσελίκης, επιμ. *Αρχιτεκτονικοί και Πολεοδομικοί μετασχηματισμοί στη Θεσσαλονίκη λόγω του φαινομένου της μετανάστευσης*. Θεσσαλονίκη: ΤΕΕ/ΤΚΜ.

Μαλούτας, Θ., Αλεξανδρή, Γ. (2009). Αστικές αναπλάσεις και μεταβολές των κοινωνικών δομών στο κέντρο της Αθήνας στη στροφή του αιώνα. *25 κείμενα για το σχεδιασμό και την ανάπτυξη του χώρου*. Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, 295-333.

Μαλούτας, Θ., Οικονόμου, Δ. (1989). Εισαγωγή. Κράτος πρόνοιας: το 'πρότυπο' και η ελληνική εκδοχή του. Στο: Θ. Μαλούτας, Δ. Οικονόμου, επιμ. *Προβλήματα ανάπτυξης του κράτους πρόνοιας στην Ελλάδα. Χωρικές και τομεακές προσεγγίσεις*. Αθήνα: Εξάντας, 13-56.

Μαλούτας, Θ. (2011). *Χωρικές και Κοινωνικές Επιπτώσεις της Κρίσης στην Αθήνα. Από τις Ρυθμίσεις του Πελαταιακού Κράτους στην Κρίση των Ελλειμμάτων*. Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών 134-135: 51-70.

Μαλούτας, Θ. (επιμ.) (2000) *Κοινωνικός και Οικονομικός Άτλας της Ελλάδας, Τόμος 1ος: Οι Πόλεις*, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Ecole Francaise d' Athens, Αθήνα – Βόλος, ΕΚΚΕ – Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας

Μαντούβαλου, Μ., Μαυρίδου, Μ. (1993). Αυθαίρετη δόμηση: Μονόδρομος σε αδιέξοδο;. *Δελτίο Συλλόγου Αρχιτεκτόνων*, 7.

Οικονόμου, Δ. (1993). Στεγαστική Πολιτική: Σημερινή Κατάσταση και Προοπτικές στις Χώρες της Ε.Κ. και την Ελλάδα. Στο: Π. Γετίμης, Δ. Γράβαρης, επιμ. *Κοινωνικό Κράτος και Κοινωνική Πολιτική: Η Σύγχρονη Προβληματική*. Αθήνα: Θεμέλιο, 313-382.

Πετράκος, Γ., Οικονόμου, Δ. (1999). Διεθνοποίηση και Διαρθρωτικές Αλλαγές στο Ευρωπαϊκό Σύστημα Αστικών Κέντρων. Στο: Δ. Οικονόμου, Γ. Πετράκος, επιμ. *Η Ανάπτυξη των Ελληνικών Πόλεων: Διεπιστημονικές Προσεγγίσεις Αστικής Ανάλυσης και Πολιτικής*. Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας – Gutenberg

Φιλιππίδης, Δ. (1990). *Για την Ελληνική Πόλη. Μεταπολεμική Πορεία και Μελλοντικές Προοπτικές*. Αθήνα: Θεμέλιο.

Χατζημικάλης, Κ. (2001). *Γεωγραφία, Ανάπτυξη και Πολιτική. Δώδεκα Κείμενα για τη Γεωγραφία της Εξουσίας*. Αθήνα: Ο Πολίτης.

Χριστοδούλου, Χ. (2015). *Τοπία αστικής διάχυσης. Αστικοποίηση & πολεοδομικός σχεδιασμός. Η περιφέρεια της Θεσσαλονίκης*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press.

Ψυχοπαίδης, Κ., Γετίμης, Π. (1989). *Ρυθμίσεις τοπικών προβλημάτων*. Αθήνα: Ίδρυμα Μεσογειακών Μελετών.

ΚΕΝΤΡΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΚΑΙ ΘΕΣΜΟΘΕΤΗΜΕΝΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ: ΣΥΓΚΡΟΥΣΕΙΣ ΣΕ ΜΙΑ ΡΕΥΣΤΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

Μαριά Λατινόπουλου¹, Στέφανος Τσιγδινός²,
Γιάννης Παρασκευόπουλος³

¹Μεταπτυχιακή Σπουδάστρια, ΕΜΠ _ latinopoulou@gmail.com

²Μεταπτυχιακός Σπουδαστής, ΕΜΠ _ stef.tsigidinos@gmail.com

³Υποψήφιος Διδάκτωρ, ΕΜΠ _ parask.yannis@gmail.com

Λέξεις κλειδιά: Κεντρικές περιοχές, θεσμοθετημένος σχεδιασμός, δραστηριότητες, εντοπισμός κεντρικότητων

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εισήγηση διερευνά τη σχέση του επίσημου πλαισίου χωρικού σχεδιασμού με τη σημερινή πραγματικότητα, όπως αυτή διαμορφώνεται μέσα σε ένα ρευστό αστικό και κοινωνικό περιβάλλον.

Οι σύγχρονες πόλεις συνιστούν ένα πολυεπίπεδο φαινόμενο που μετασχηματίζεται διαρκώς μέσα από τις σχέσεις των στοιχείων που τις απαρτίζουν. Η υπόθεση εργασίας ξεκινά με τη θεώρηση του αστικού χώρου ως ένα σύστημα αλληλεξαρτώμενων μερών, όπου τα κοινωνικά και οικονομικά στοιχεία, η χωρική διαμόρφωση και η αστική μορφολογία διαπλέκονται, διαμορφώνοντας δυναμικά τον χώρο της πόλης. Οι κεντρικές περιοχές ακολουθούν αυτή την διαδικασία και διαχέονται στον χώρο, δημιουργώντας επιμέρους κεντρικότητες διαφορετικού μεγέθους και εμβέλειας. Ταυτόχρονα όμως, ο θεσμοθετημένος σχεδιασμός αποτελεί ένα στατικό και μονοδιάστατο πλαίσιο αναφοράς που αδυνατεί να προσαρμοστεί στις τάσεις του χώρου και τις νέες σχεδιαστικές που προκύπτουν, εξ αιτίας των χρονοβόρων και πολύπλοκων διαδικασιών που απαιτούνται.

Το επίσημο πλαίσιο χωρικού σχεδιασμού που μελετάται είναι το ισχύον Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο (ΓΠΣ) του δήμου Θεσσαλονίκης (ΦΕΚ 420/Δ/1993). Η εργασία εστιάζει στην έννοια του κέντρου. Συγκεκριμένα, αντιπαραβάλλει την χωρική κατανομή των θεσμοθετημένων από το ΓΠΣ κέντρων ('Κεντρικές Λειτουργίες Πόλης', 'Τοπικό Κέντρο Συνοικίας Γειτονιάς') με τις υφιστάμενες κεντρικές περιοχές που συνιστούν τη σημερινή λειτουργική πραγματικότητα της περιοχής μελέτης.

Η μεθοδολογία που επιλέγεται αποτελείται από δύο στάδια: τον εντοπισμό κεντρικών περιοχών και τη σύγκριση με τα κέντρα όπως αυτά ορίζονται από το ΓΠΣ. Ο εντοπισμός κεντρικών περιοχών πραγματοποιείται με βάση την πυκνότητα της μη-οικιστικής δραστηριότητας, όπως αυτή υπολογίζεται με τη Μέθοδο Εκτίμησης Πυκνότητας Πυρήνα (Kernel Density Estimation), σε κλίμακα ανάλυσης κέντρου. Ως κεντρικές περιοχές εννοούνται αυτές στις οποίες εντοπίζεται σημαντική συγκέντρωση χρήσεων πλην της κατοικίας (πχ αναψυχή, εμπόριο, πολιτισμός κ.α.). Περιοχή μελέτης είναι ο δήμος

Θεσσαλονίκης. Τα δεδομένα των υφιστάμενων χρήσεων προήλθαν από την πλατφόρμα ανοικτών δεδομένων του Δ. Θεσσαλονίκης και από την πλατφόρμα εθελοντικής γεωγραφικής πληροφορίας Open Street Map (OSM). Τα χαρτογραφικά υπόβαθρα προέρχονται από την πλατφόρμα ανοικτών δεδομένων του Δήμου.

Στόχος της εισήγησης είναι η ανάδειξη της ασυμφωνίας μεταξύ θεσμοθετημένου σχεδιασμού και τρέχουσας πραγματικότητας, συμβάλλοντας στον προβληματισμό γύρω από τις διαδικασίες του θεσμοθετημένου σχεδιασμού για τη Θεσσαλονίκη αλλά και γενικότερα. Από τα ευρήματα προκύπτουν δύο διακριτές διαφοροποιήσεις. Η πρώτη αφορά στην περιοχή του κέντρου της Θεσσαλονίκης, όπου οι «Κεντρικές Λειτουργίες Πόλης» δεν περιλαμβάνουν την πυκνωση κεντρικών χρήσεων στην περιοχή ανάμεσα στην οδό Αγίας Σοφίας και Εθνικής Αμύνης. Η δεύτερη είναι ότι στο ανατολικό τμήμα του Δήμου, τα σημερινά κέντρα τοπικής εμβέλειας έχουν αναπτυχθεί σε διαφορετικές θέσεις από τα «Τοπικά Κέντρα Συνοικίας Γειτονιάς» (ΓΠΣ). Κλείνοντας, επισημαίνεται ότι η παρούσα εργασία προσφέρει έναν τρόπο εντοπισμού κεντρικών περιοχών και της δυναμικής τους. Επιπλέον, συμβάλλει στην αναγνώριση των ελλείψεων του θεσμοθετημένου σχεδιασμού αναφορικά με την οργάνωση των κεντρικών περιοχών.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Εφαλτήριο για την παρούσα εργασία αποτελεί η θεώρηση του αστικού χώρου ως συνάρτηση αλληλεξαρτώμενων μερών, δηλαδή των κοινωνικών και οικονομικών στοιχείων, στοιχείων χωρικής διαμόρφωσης και αστικής μορφολογίας. Σε αυτό το πλαίσιο, αναπτύσσονται και διαχέονται οι κεντρικές περιοχές, δημιουργώντας επιμέρους κεντρικότητες. Εν τούτοις, η πολύπλοκη και χρονοβόρα φύση του θεσμοθετημένου σχεδιασμού τον καθιστά ένα στατικό πλαίσιο αναφοράς.

Η παρούσα εισήγηση διερευνά τη σχέση του επίσημου πλαισίου χωρικού σχεδιασμού με τη σημερινή πραγματικότητα, στοχεύοντας στην ανάδειξη της ασυμφωνίας μεταξύ τους. Η εισήγηση στοχεύει στο να συμβάλει στον επιστημονικό διάλογο γύρω από τις διαδικασίες του θεσμοθετημένου σχεδιασμού για τη Θεσσαλονίκη αλλά και γενικότερα.

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ

Αστικά κέντρα

Τα αστικά κέντρα μπορούν να κατανοηθούν ως περιγραφές φαινομένων ή σύμβολα για μια συγκεκριμένη λειτουργία σε ένα ευρύτερο πλαίσιο (γειτονιά, πόλη ή περιφέρεια) (Legeby, et al., 2017). Συχνότερα, ως αστικό κέντρο χαρακτηρίζεται ένα μέρος που εντοπίζεται σημαντική συγκέντρωση μη-οικιστικών δραστηριοτήτων. Η έννοια του «κέντρου» ως μια συγκεκριμένη και ξεχωριστή αστική μονάδα καθιερώθηκε κατά τον 20^ο αιώνα (Hanson & Hillier, 1987).

Οι μέθοδοι εντοπισμού κεντρικότητας που συναντώνται στην βιβλιογραφία χρησιμοποιούν διαφορετικά αστικά χαρακτηριστικά. Τέτοια είναι ο απασχολούμενος πληθυσμός (Giuliano & Small, 1991; Agarwal et al., 2012), η ανθρώπινη κίνηση (Zhong, et al., 2015; Sun, et al., 2016), το δομημένο περιβάλλον (Taubenböck et al., 2017; Cai, et al., 2017) και ο πληθυσμός (Liu & Wang, 2016; Li, et al., 2016).

Μια ακόμη αστική ιδιότητα που έχει χρησιμοποιηθεί είναι η πυκνότητα των μη-οικιστικών δραστηριοτήτων. Αυτή έχει εφαρμοστεί στη Σαγκάη και το Πεκίνο (Li, et al., 2018; Yang, et al., 2015), άλλα και σε ευρωπαϊκές πόλεις (Borruso & Porceddu,

2009; Thurstain-Goodwin & Unwin, 2000). Παρόμοια μεθοδολογία έχει εφαρμοστεί για τον δήμο Άλιμου (Παρασκευόπουλος & Πηγάκη, 2018) και το Κουκάκι (Ανδρακάκου, Παναγόπουλος, Παρασκευόπουλος, & Τσιγδινός, 2018).

Θεσμοθετημένος σχεδιασμός

Η έννοια του «σχεδιασμού» αναφέρεται στην παρέμβαση σε κάποιο πεδίο της ανθρώπινης πραγματικότητας με σκοπό τη βελτίωση της (Οικονόμου, 2008). Στον ελληνικό χώρο, αναγνωρίζεται συνταγματικά ότι ο σχεδιασμός ανήκει στην αρμοδιότητα του κράτους (Χριστοφιλόπουλος, 2002). Η νομοθεσία η οποία αναφέρει τους όρους και τις κατευθύνσεις που αφορούν στο χωρικό σχεδιασμό, συγκροτεί τον θεσμοθετημένο σχεδιασμό της χώρας.

Τα επίπεδα χωρικού σχεδιασμού είναι τρία: το εθνικό, το περιφερειακό και το τοπικό (Ανδρικοπούλου, et al. (2007); Οικονόμου (2008)). Τα επίπεδα αυτά παρουσιάζουν μια ιεραρχική σχέση από πάνω προς τα κάτω, αδυνατώντας ορισμένες φορές να λάβουν υπόψη τους τη συνεισφορά και την ανάδραση των κατώτερων επιπέδων. Η εν λόγω έρευνα εστιάζει στο τοπικό επίπεδο και συγκεκριμένα στο ΓΠΣ, που θεσπίστηκε με τον ν.1337/83 και συμπληρώθηκε από τον ν.2508/97 .

Το ΓΠΣ περιέχει κυρίως τα όρια των πολεοδομικών ενοτήτων, την γενική εκτίμηση των αναγκών της πόλης και μια γενική πρόταση πολεοδομικής οργάνωσης (Ζεντέλης, 2011; Σερράος, 2007). Ο χαρακτήρας του είναι κατευθυντήριο και αποτελεί μέτρο μεσοπρόθεσμου χαρακτήρα, το οποίο οφείλει να επικαιροποιείται συχνά για την καλύτερη πολεοδομική οργάνωση των πόλεων. Ωστόσο, η διαδικασία εκπόνησης και έγκρισής του αποδεικνύεται αρκετά χρονοβόρα, καθιστώντας παρωχημένες τις ρυθμίσεις του (Μέλισσας, 2010).

Κέντρα στο θεσμοθετημένο σχεδιασμό

Στο θεσμοθετημένο σχεδιασμό τα Κέντρα ορίζονται με ασαφή κι αυθαίρετο τρόπο. Χαρακτηριστικό παράδειγμα το νέο νομοθετικό πλαίσιο¹ που ρυθμίζει το περιεχόμενο των χρήσεων γης των ΓΠΣ όπου στο σχετικό άρθρο² ορίζονται μόνο οι επιτρεπόμενες χρήσεις σε κεντρικές περιοχές δίχως άλλη, πιο συγκεκριμένη, οργάνωση του χώρου (Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας, 2017).

Μία απόπειρα για καλύτερη οργάνωση των κεντρικών περιοχών πραγματοποιήθηκε στις αρχές του '80 με τη δημιουργία «δημοτικών διαμερισμάτων» στους δήμους με πληθυσμό άνω των 150000. Θετικά κριτήρια για το διαχωρισμό θεωρούνται η άμεση και τακτική συγκοινωνιακή εξυπηρέτηση του κέντρου, η ύπαρξη τοπικού κοινωνικού κέντρου, η γειτνίασή του με χώρους πρασίνου ή ελευθέρους χώρους και η ύπαρξη ανεκμετάλλευτης ακίνητης περιουσίας του δήμου (Αραβαντινός, 2007).

Τέλος, οι αστικές κεντρικότητες που δημιουργούνται σε μια πόλη είναι δυναμικά φαινόμενα που εξελίσσονται συνεχώς σύμφωνα με τις ανάγκες των χρηστών της. Αυτή η αστική διεργασία έρχεται σε ευθεία σύγκρουση με τη στατική μορφή των ΓΠΣ και γενικότερα με το μοντέλο θεσμοθετημένου σχεδιασμού, όπως αυτό έχει εφαρμοστεί.

1_Σχέδιο Προεδρικού Διατάγματος «Κατηγορίες και Περιεχόμενο Χρήσεων Γης», η διαβούλευση του ολοκληρώθηκε τον Μάρτη του 2017.

2_Άρθρο 05 – 4. Πολεοδομικό Κέντρο – Κεντρικές Λειτουργίες Πόλης – Τοπικό Κέντρο Συνοικίας-Γειτονιάς

ΑΣΤΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Ο Δήμος Θεσσαλονίκης βρίσκεται στο δυτικό τμήμα της ομώνυμης περιφερειακής ενότητας κι αποτελείται από τις δημοτικές ενότητες Τριανδρίας και Θεσσαλονίκης. Σύμφωνα με στοιχεία της Απογραφής του 2011, έχει πληθυσμό 325.128 κατοίκους .

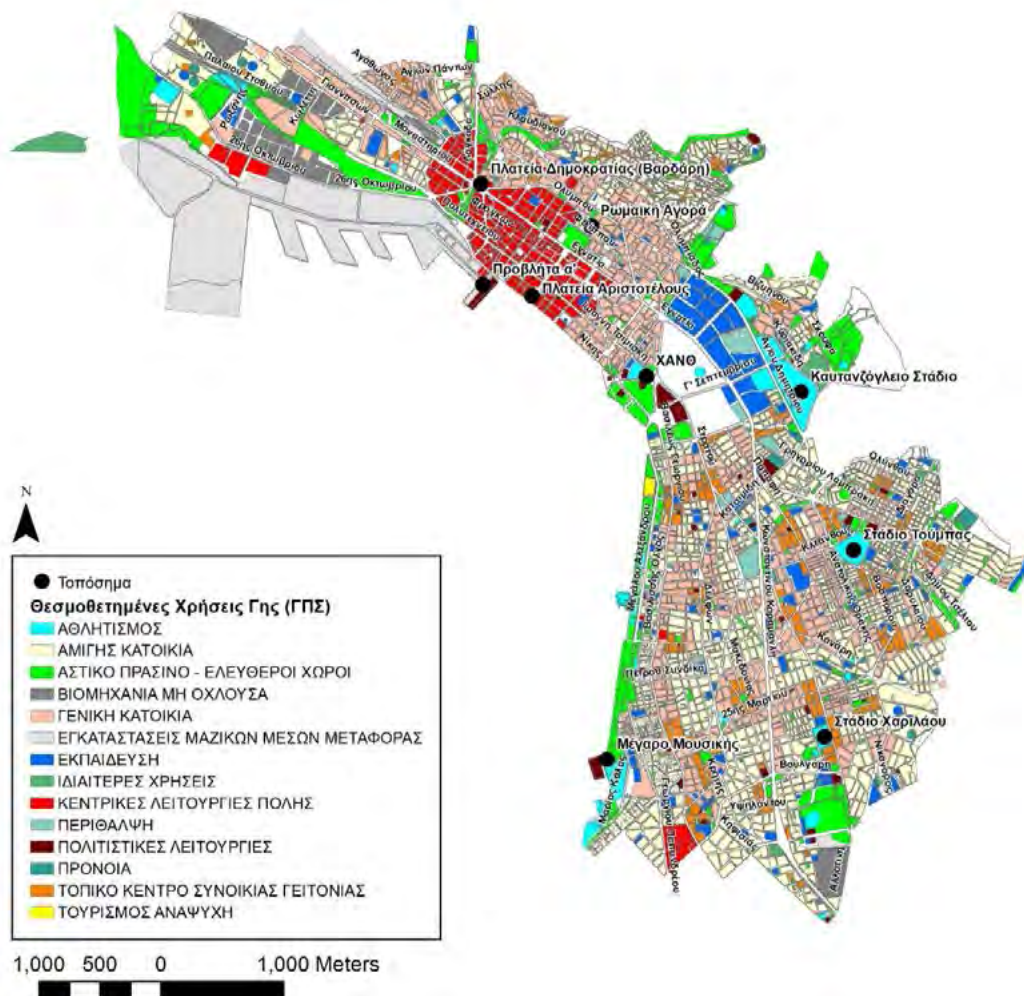
Ο τρόπος με τον οποίο εμφανίζεται και αντιμετωπίζεται η κεντρικότητα στη Θεσσαλονίκη έχει περάσει από διάφορα στάδια. Από πολυπυρηνική και οργανωμένη σε κοινότητες (Καραδήμου – Γερόλυμπου, Η ανοικοδόμηση της Θεσσαλονίκης μετά την πυρκαγιά του 1917, Ένα ορόσημο στην ιστορία της πόλης και στην ανάπτυξη της ελληνικής πολεοδομίας, 1995), μετατρέπεται σε μία πόλη με ένα ενιαίο κέντρο (Αβδελίδη, 2010) με το σχέδιο που εκπονήθηκε υπό την καθοδήγηση του Ε. Εμπράρ μετά την πυρκαγιά του 1917. Η ακόλουθη αύξηση του πληθυσμού της με την συνεπαγόμενη ραγδαία και πυκνή ανοικοδόμηση από το '60 κι έπειτα (Καραδήμου – Γερόλυμπου, Ο αστικός χώρος της Θεσσαλονίκης: Μακρές διάρκειες και γρήγοροι μετασχηματισμοί, με φόντο τη βαλκανική ενδοχώρα, 2008) οδήγησε στην ανάγκη της επαναδιαπραγμάτευσης της μονοκεντρικής δομής της πόλης.

Στις δεκαετίες 80' και 90' επιχειρείται η αλλαγή της μονοκεντρικής αυτής δομής με το Ρυθμιστικό Σχέδιο Θεσσαλονίκης (ΡΣΘ) (Καυκαλάς, 1999). Η εκπόνησή του βασίστηκε σε μία σειρά τομεακών εκθέσεων, μία εκ των οποίων αφορά στην οργάνωση των κέντρων. Σε αυτή αναγνωρίζεται ότι «η Θεσσαλονίκη έχει την εικόνα μίας συγκεντρωτικής πόλης με μονοκεντρική δομή», όπου στο παραδοσιακό κέντρο συγκεντρώνονται όλες σχεδόν οι κατηγορίες δραστηριοτήτων και λειτουργιών της πόλης καθώς και μία σημαντική επέκταση κεντρικών λειτουργιών στους βασικούς άξονες, δημιουργώντας προβλήματα συμφόρησης.

Έτσι, το ΡΣΘ (Νόμος υπ' αριθ. 1561/1985) αποτελεί την πρώτη εφαρμοσμένη προσπάθεια για έλεγχο και σχεδιασμό της αστικής ανάπτυξης (Χαστάογλου, 2008). Οροθετείται η κεντρική περιοχή Θεσσαλονίκης και λαμβάνονται όλα τα απαραίτητα μέτρα για την οργάνωση των κεντρικών λειτουργιών, την απομάκρυνση του χονδρεμπορίου και της οχλούσας βιομηχανίας και την τόνωση της κατοικίας (άρθρο 14). Για την κεντρική περιοχή προτείνει μεταξύ άλλων την ανάπλαση μερικών παραδοσιακών τμημάτων, καθώς και την ανάπλαση του παλιού λιμανιού που αποτέλεσε μία επέκταση του κέντρου της πόλης με χρήσεις μητροπολιτικής εμβέλειας (Χαστάογλου, 2008). Η δημιουργία πολυκεντρικής πόλης επιδιώκεται με την οργάνωση και ενίσχυση των σημερινών κέντρων (δήμων, συνοικιών, γειτονιών). Ειδικότερα, προτείνει τον καθορισμό των ακόλουθων κατηγοριών κέντρων: μητροπολιτικό, υπερτοπικό και τοπικό.

Ωστόσο, το ΓΠΣ Θεσσαλονίκης (Χάρτης 1) εγκρίθηκε μόλις το 1993 (ΦΕΚ 420/Δ/1993), όπου οι στόχοι του ΡΣΘ ενσωματώθηκαν μέσα από το σχεδιασμό των χρήσεων γης. Βασικές αρχές οργάνωσης είναι η πολυκεντρική δομή, η ανάσχεση της χωροθέτησης εμπορίου στους κύριους άξονες και η ανασυγκρότηση της γειτονιάς. Αναλυτικότερη περιγραφή αυτού θα γίνει σε επόμενη ενότητα.

Χάρτης 1. Θεσμοθετημένες χρήσεις γης (ΓΠΣ)

Σήμερα, για λόγους εμπλουτισμού, εξειδίκευσης, αντιμετώπισης ιδιαιτεροτήτων και προσαρμογής σε ειδικές απαιτήσεις, εκτελείται η Μελέτη «Αναθεώρησης Γενικού Πολεοδομικού Σχεδίου Δήμου Θεσσαλονίκης», η οποία ανατέθηκε από τον Δήμο Θεσσαλονίκης (υπ' αριθμ. 1526/2011 Απόφαση της Οικονομικής Επιτροπής του Δ.Θ) και εκπονείται βάσει της υπ' αριθμ. 100976/15.12.2011 Σύμβασης μεταξύ του Δήμου Θεσσαλονίκης και των Ανάδοχων Μελετητών.

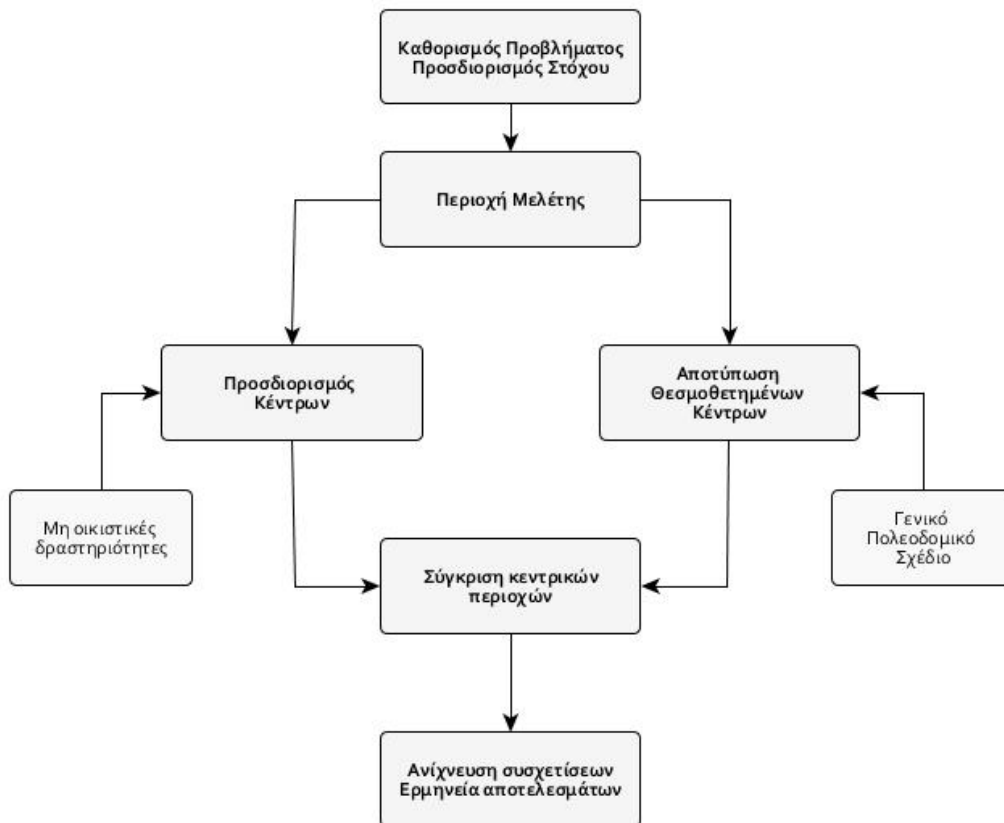
ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Το πρώτο μεθοδολογικό βήμα συνθέτουν ο καθορισμός του προβλήματος και ο προσδιορισμός του στόχου της εργασίας, ενώ το επόμενο βήμα αποτελεί η οριοθέτηση και περιγραφή της περιοχής μελέτης. Δομικό κομμάτι της έρευνας είναι ο εντοπισμός των υλοποιημένων κέντρων της περιοχής μελέτης. Αυτός πραγματοποιείται

υπολογίζοντας την Kernel πυκνότητα των μη-οικιστικών δραστηριοτήτων της περιοχής. Ως ακτίνα εφαρμογής της μεθόδου επιλέγονται τα 300m, κλίμακα κατάλληλη για ανάλυση κέντρων (Perry, 1927) που έχει χρησιμοποιηθεί σε αντίστοιχες έρευνες (Thurstain-Goodwin & Unwin, 2000; Porta, et al., 2012). Στη συνέχεια τίθεται κατώφλι ώστε να διερευνηθούν αποκλειστικά οι κεντρικότητες της περιοχής ενδιαφέροντος. Καθώς ενδιαφέρει η σύγκριση των θεσμοθετημένων από το ΓΠΣ Κέντρων με τα αντίστοιχα υλοποιημένα κέντρα του Δήμου, επιλέγεται ένα σχετικά χαμηλό κατώφλι (Πυκνότητα μη-οικιστικών δραστηριοτήτων > Μέσο Όρο Πυκνότητας μη-οικιστικής δραστηριότητας) για να εντοπιστούν τόσο τα πολύ ισχυρά κέντρα του Δήμου όσο και τα κέντρα επιπέδου γειτονιάς. Έτσι, δημιουργείται το πεδίο της μη οικιστικής έντασης για τον Δ. Θεσσαλονίκης και το αποτέλεσμα κατηγοριοποιείται σε 3 κλάσεις: **(1) Κέντρα επαρκούς μη-οικιστικής δραστηριότητας, (2) Κέντρα σημαντικής μη-οικιστικής δραστηριότητας, (3) Κέντρα υψηλής μη-οικιστικής δραστηριότητας**. Παράλληλα, μελετήθηκε το ΓΠΣ του Δήμου, προκειμένου να αναγνωριστούν τα θεσμοθετημένα κέντρα. Ως τέτοια θεωρούνται οι «Κεντρικές Λειτουργίες Πόλης» και το «Τοπικό Κέντρο Συνοικίας-Γειτονιάς».

Αφού προσδιοριστούν τα παραπάνω κέντρα, υλοποιημένα και θεσμοθετημένα, πραγματοποιείται η σύγκριση της χωρικής κατανομής τους. Συγκεκριμένα, μέσα από ανάλυση αλληλεπίθεσης (overlay analysis) προκύπτει εάν αυτά τα κέντρα ταυτίζονται ή διαφέρουν και κατά πόσο, αξιοποιώντας τόσο μια ποσοτική όσο και μια ποιοτική προσέγγιση του ζητήματος. Η μεθοδολογική ροή ολοκληρώνεται με την ανάλυση κι ερμηνεία των αποτελεσμάτων, συμβάλλοντας στην σύνθεση κρίσιμων ζητημάτων για την πόλη της Θεσσαλονίκης.

Γράφημα 1. Διάγραμμα μεθοδολογικής ροής

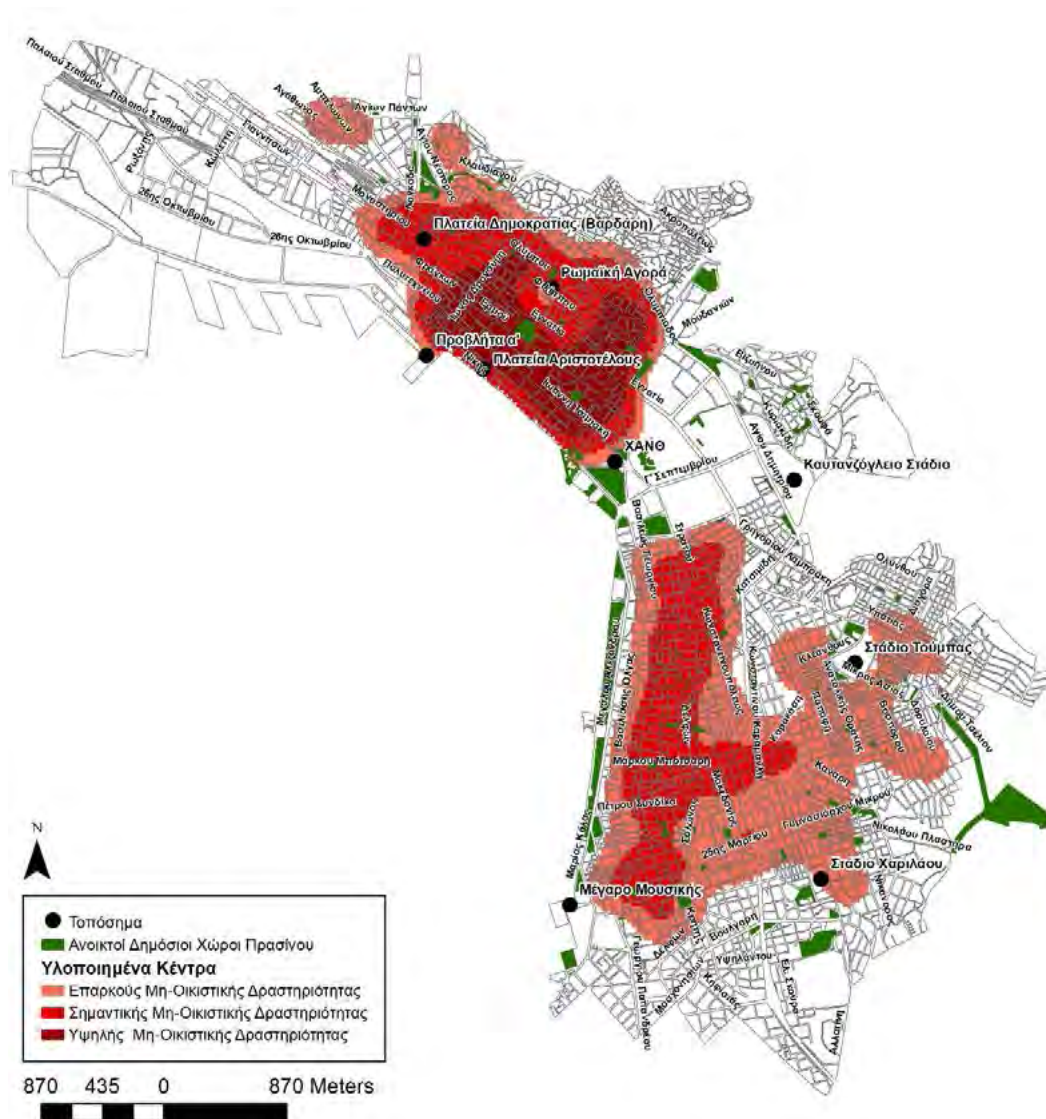

Για τον εντοπισμό των υλοποιημένων κέντρων είναι απαραίτητες όλες οι μη-οικιστικές δραστηριότητες της περιοχής μελέτης. Για αυτό και χρησιμοποιείται ένα υβριδικό σετ δεδομένων που περιέχει: (α) τα σημεία ενδιαφέροντος του Δήμου όπως αυτά παρέχονται από την πλατφόρμα ανοικτών δεδομένων του Δ. Θεσσαλονίκης και (β) τις εμπορικές δραστηριότητες που είναι διαθέσιμες στην πλατφόρμα Open Street Map (OSM), καθώς τέτοιες δραστηριότητες δεν περιλαμβάνονται στα ανοικτά δεδομένα του Δήμου και κρίνονται απαραίτητες για τον εντοπισμό κεντρικών περιοχών.

ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΚΕΝΤΡΙΚΟΤΗΤΩΝ, ΥΛΟΠΟΙΗΜΕΝΩΝ & ΘΕΣΜΟΘΕΤΗΜΕΝΩΝ

Στον χάρτη 2 παρουσιάζονται τα υλοποιημένα κέντρα του δήμου όπως εντοπίστηκαν από την μεθοδολογία.

Χάρτης 2. Υλοποιημένα Κέντρα

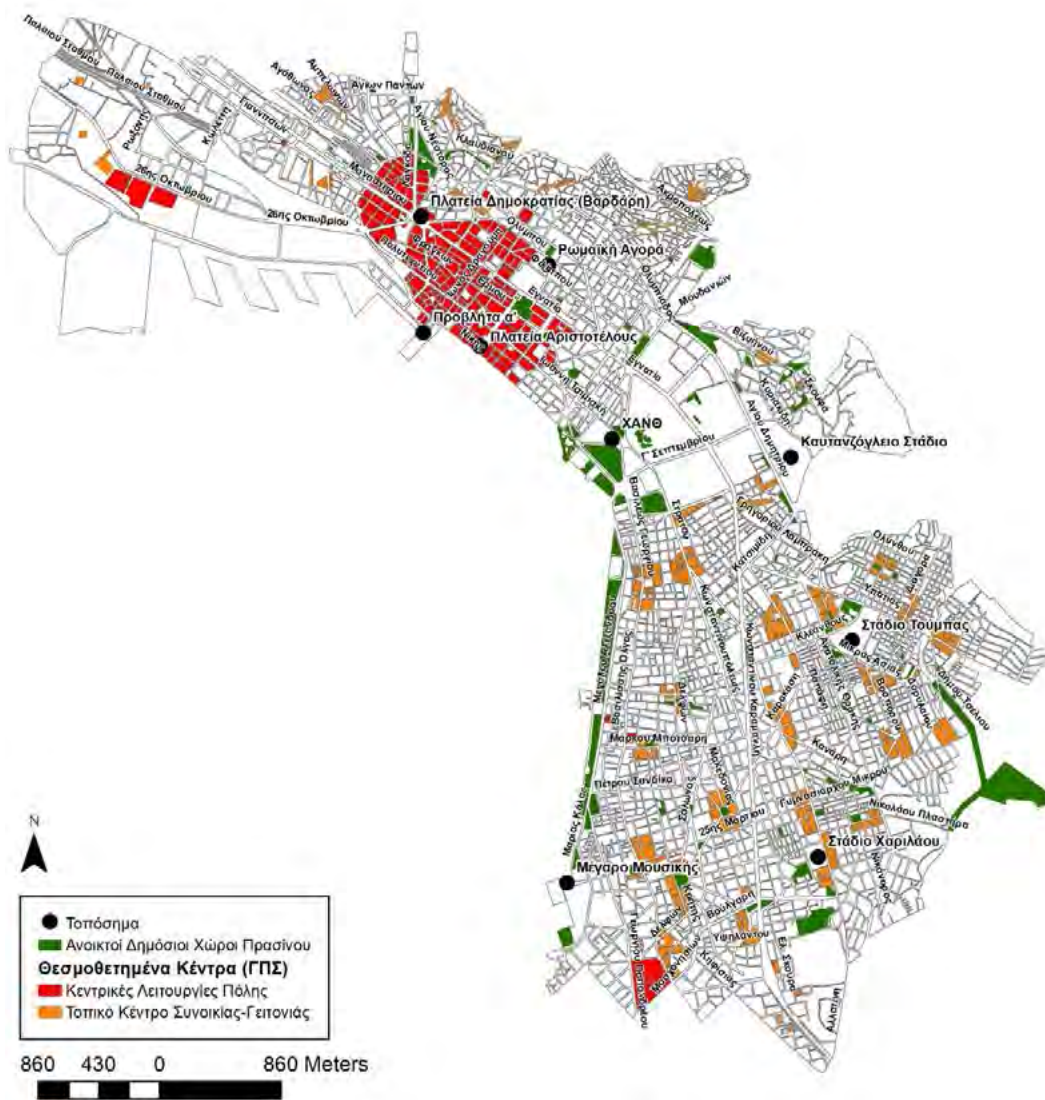

Όπως ήταν αναμενόμενο, εντοπίζεται ένα ισχυρό και συμπαγές κέντρο, δυτικά της Εθν. Αμύνης, από τη Μητροπόλεως μέχρι τη Αγίου Δημητρίου και από το Λιμάνι μέχρι το Μπιτ-Παζάρ. Το κέντρο αυτό διαχέεται δυτικά προς το Βαρδάρη και βόρεια μέχρι την οδό Κασσάνδρου.

Μια διακριτή σημαντική κεντρικότητα έχει αναπτυχθεί στο ανατολικό τμήμα του Δήμου, στο τμήμα ανάμεσα από την Ευζώνων μέχρι την συμβολή των Βασ. Όλγας και Σοφούλη, ανάμεσα στην Νέα Παραλία και στην Κων/νου Καραμανλή. Αξίζει να σημειωθεί η κάθετη ανάπτυξη κατά μήκος της οδού Μπότσαρη που λειτουργεί ως γραμμική κεντρικότητα.

Κεντρικότητες χαμηλότερης δυναμικής αναπτύσσονται σε περιοχές της Τούμπας, της Χαριλάου, της Ξηροκρήνης και της Παναγίας Φανερωμένης, ενώ σημαντική είναι η κεντρικότητα που αναπτύσσεται στη διασταύρωση των οδών Καραμανλή και 25^{ης} Μαρτίου.

Χάρτης 3. Θεσμοθετημένα κέντρα (ΓΠΣ)

Σύμφωνα με το ισχύον ΓΠΣ (Χάρτης 3), οι περιοχές Κεντρικών Λειτουργιών Πόλης εντοπίζονται συγκεντρωμένες στο μεγαλύτερο μέρος του ιστορικού κέντρου και στο Βαρδάρη, καθώς επίσης και στα Σφαγεία. Επιπλέον, το ΓΠΣ περιλαμβάνει τον καθορισμό τοπικών κέντρων στις πολεοδομικές ενότητες σε όλη την έκταση του Δήμου, τα οποία στο ανατολικό τμήμα του χωροθετούνται κυρίως γύρω ελεύθερους χώρους και χώρους πρασίνου ή στη διασταύρωση σημαντικών οδικών αξόνων. Τα κέντρα γειτονιάς ορίστηκαν ως Ζώνες Ειδικών Κινήτρων, μέτρο που περιλαμβανόταν στον Ν. 1337/1983, ωστόσο το εργαλείο αυτό δεν ενεργοποιήθηκε ποτέ (Καυκαλάς, 1999).

Η σύγκριση των υλοποιημένων κέντρων και κεντρικότητων με τις θεσμοθετημένες κεντρικές περιοχές επιβεβαιώνει την αρχική υπόθεση εργασίας για μεταξύ τους απόκλιση. Επιβεβαιώνεται η ύπαρξη ενός ισχυρού κέντρου στον ιστορικό πυρήνα της πόλης, που όμως εμφανίζεται πιο εκτεταμένο στην σημερινή του μορφή. Συγκεκριμένα, αυτό εκτείνεται ανατολικά μέχρι τη ΔΕΘ, περιοχή στην οποία ο θεσμοθετημένος σχεδιασμός δεν απέδιδε χρήση Κεντρικής Λειτουργίας.

Σημαντική διαφοροποίηση αποτελεί ο τρόπος που εμφανίζεται η κεντρικότητα σε περιοχές εκτός του Κέντρου Πόλης. Το ΓΠΣ του 1993 στόχευε στην ανάπτυξη κεντρικών περιοχών σημειακά σε κεντρικές περιοχές συνοικιών, ως κέντρα των συνοικιών αυτών. Ωστόσο, στα 20 χρόνια μετά την έγκρισή του, η πολιτική αυτή δεν ακολουθήθηκε αλλά αντιθέτως οι διάφορες κεντρικότητες αναπτύχθηκαν κατά μήκος κεντρικών αξόνων, όπως εντοπίζεται και στο Β1 στάδιο της μελέτης για την αναθεώρηση του ΓΠΣ του Δήμου (Διεύθυνση Μελετών Αρχιτεκτονικών Έργων / Τμήμα Πολεοδομικών Μελετών & Εφαρμογών του Δήμου Θεσσαλονίκης, 2015, σ. 29). Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι ο τρόπος που αναπτύσσεται η κεντρικότητα στο ανατολικό τμήμα και η απουσία σημαντικού θεσμοθετημένου κέντρου σε αυτό. Η σημαντική αυτή απόκλιση προέκυψε ακριβώς λόγω της στατικής φύσης των ΓΠΣ, όπου δε μπόρεσε να προβλέψει τη δημιουργία και τη διάχυση αυτής της κεντρικότητας.

Κρίσιμο στοιχείο αποτελεί όχι μόνο η μη πρόβλεψη σημαντικής κεντρικότητας, αλλά και η μη επιβεβαίωση από την πραγματικότητα περιοχών που έχουν χαρακτηριστεί ως περιοχές Κεντρικής Λειτουργίας Πόλης. Τέτοια περίπτωση αποτελεί το κομμάτι των Σφαγείων, όπου παρά το χαρακτηρισμό της γύρω περιοχής ως αναπτυξιακή ζώνη μη οχλουσών επαγγελματικών εγκαταστάσεων, η κεντρικότητα δεν έχει επιτευχθεί.

Γράφημα 2. Θεσμοθετημένα vs Υλοποιημένα κέντρα

Παρατηρείται (Γράφημα 2), ότι τα υλοποιημένα κέντρα είναι σημαντικά μεγαλύτερα από τα θεσμοθετημένα. Αυτό οφείλεται στη διάχυσή τους στην πάροδο των χρόνων, καθώς τα ίδια αποτελούν ένα δυναμικό φαινόμενο που καλείται να καλύψει της ανάγκες των χρηστών της πόλης. Μάλιστα, το ποσοστό «αστοχίας» του ΓΠΣ ως προς τον καθορισμό των κέντρων ανέρχεται στο 86,5%. Με άλλα λόγια, παρατηρείται πως το μεγαλύτερο

μέρος των περιοχών που λειτουργούν ως κέντρα προσδιορίζονται στο ΓΠΣ με άλλες χρήσεις (γενική και αμιγής κατοικία ως επί το πλείστον), παρουσιάζοντας έτσι μία εντελώς διαφορετική εικόνα της αστικής δομής.

Σχετικά με τα θεσμοθετημένα κέντρα, διαπιστώθηκε ότι το 70,9% αυτών ταυτίζεται με τα υλοποιημένα. Συγκεκριμένα, η ταύτιση της χαρακτηρισμένης ως περιοχή Κεντρικών Λειτουργιών Πόλης στο κέντρο με το εντοπισμένο κέντρο υψηλής μη-οικιστικής πυκνότητας, επιβεβαιώνει την ύπαρξη ενός ισχυρού Κέντρου Πόλης. Εξίσου σημαντικό είναι όμως ότι το 29,1% των θεσμοθετημένων κέντρων δεν επιβεβαιώνονται ως τέτοια από την πραγματικότητα. Το τελευταίο, ενισχύει τη σημασία της διαρκούς αναθεώρησης των κατευθύνσεων και των στόχων του σχεδιασμού, καθώς και τη βαρύτητα της σφαιρικής και όχι σημειακής προσέγγισής του.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Τα ευρήματα της παρούσας έρευνας επιβεβαιώνουν την αρχική υπόθεση εργασίας για απόκλιση μεταξύ θεσμοθετημένου σχεδιασμού και επικρατούσας πραγματικότητας. Η απόκλιση αυτή έγκειται σε δύο σημαντικές διαφοροποιήσεις: η πρώτη αφορά στο ότι το συμπαγές Κέντρο Πόλης εμφανίζεται αρκετά πιο διευρυνόμενο ως προς αυτό που έχει προσδιοριστεί στο ισχύον ΓΠΣ ως περιοχή Κεντρικών Λειτουργιών Πόλης και η δεύτερη αφορά στο ότι η ισχυρή κεντρικότητα στο ανατολικό τμήμα του Δήμου δεν είχε προβλεφθεί. Επιπλέον, τμήμα των περιοχών που προσδιορίστηκαν ως Κεντρικές Λειτουργίες Πόλης δεν φαίνεται να έχει αναπτύξει κάποια ισχυρή κεντρικότητα.

Σημειώνεται πως η μέθοδος εντοπισμού κεντρικότητας που επιλέχθηκε έχει ορισμένους περιορισμούς καθώς η ακτίνα εφαρμογής, το κατώφλι και ο αριθμός των κλάσεων που τίθενται, επηρεάζουν κρίσιμα το αποτέλεσμα. Ως εκ τούτου, πρέπει να επιλέγονται από τον ερευνητή σύμφωνα με τον λειτουργικό χαρακτήρα της.

Επίσης, όπως σε όλες τις χωρικές αναλύσεις, το αποτέλεσμα εξαρτάται από την ποιότητα των δεδομένων που χρησιμοποιούνται. Στην παρούσα εργασία χρησιμοποιείται ένα υβριδικό σετ δεδομένων από επίσημες πηγές (Ψηφιακή Πλατφόρμα δήμου) και από πηγές εθελοντικής γεωγραφικής πληροφορίας (OSM) γεγονός που ενισχύει την αξιοπιστία των αποτελεσμάτων. Ωστόσο πιο αναλυτικά δεδομένα θα είχαν ακόμη μεγαλύτερη ακρίβεια.

Ακόμα, ως θεσμοθετημένα κέντρα επιλέχθηκαν οι «Κεντρικές Λειτουργίες Πόλης» και τα «Τοπικά Κέντρα Συνοικίας Γειτονιάς». Μια άλλη προσέγγιση ενδεχομένως να περιλάμβανε ως κεντρικές και άλλες χρήσεις του ΓΠΣ (π.χ. «Πολιτιστικές Λειτουργίες», «Τουρισμός - Αναψυχή») ωστόσο επιλέχθηκαν μόνο οι συγκεκριμένες καθώς ενδιέφερε ο τρόπος που ο θεσμοθετημένος σχεδιασμός αντιλαμβάνεται τις κεντρικές περιοχές και τους προσδίδει την αντίστοιχη ταυτότητα.

Κλείνοντας, η παρούσα εργασία επιδιώκει να φωτίσει ζητήματα που αφορούν στο ρόλο των κέντρων στην οργάνωση της πόλης, τόσο θεσμικά όσο και λειτουργικά. Πραγματοποιεί δηλαδή μία ανάγνωση του ΓΠΣ υπό το πρίσμα της διερεύνησης της έννοιας του κέντρου σε συνδυασμό με το πως διαμορφώνεται σήμερα η κεντρικότητα στην πόλη με βάση την ένταση της μη-οικιστικής δραστηριότητας. Δεν αποτελεί επομένως μία μεθοδολογία για τον τρόπο οργάνωσης των κεντρικών περιοχών κατά τη διαδικασία του σχεδιασμού των χρήσεων γης. Η δημιουργία μίας τέτοιας μεθοδολογίας αποτελεί αναμφίβολα αντικείμενο περαιτέρω έρευνας.

Τέλος, η εργασία ενισχύει την επιστημονική συζήτηση για την ανάγκη ενός νέου μοντέλου σχεδιασμού. Μέσα από τα αποτελέσματα γίνονται καταφανείς οι αντιθέσεις που προκύπτουν μεταξύ θεσμοθετημένου σχεδιασμού και τρέχουσας αστικής πραγματικότητας, καθώς η στατική και εκ των άνω θεώρηση του ΓΠΣ φαίνεται να αδυνατεί να ανταποκριθεί στις ανάγκες των χρηστών της πόλης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Agarwal, A., Giuliano, G., & Redfearn, C. L. (2012). Strangers in our midst: The usefulness of exploring polycentricity, *48(2)*,. *The Annals of Regional Science* , 48 (2), 433–450.

Borruso, G., & Porceddu, A. (2009). A Tale of Two Cities: Density Analysis of CBD on Two Midsize Urban Areas in Northeastern Italy. In B. Murgante, G. Borruso, & A. Lapucci (Eds.), *Geocomputation and Urban Planning. Studies in Computational Intelligence* (Vol. 176, pp. 37 - 56). Berlin, Heidelberg: Springer.

Cai, J., Huang, B., & Song, Y. (2017). Using multi-source geospatial big data to identify the structure of polycentric cities. *Remote Sensing of Environment* , 202, 210–221.

Giuliano, G., & Small, K. A. (1991). Subcenters in the Los Angeles region. *Regional Science and Urban Economics* , 21 (2), 163–182.

Hillier, B. (2003). The knowledge that shapes the city: the human city beneath the social city. *4th International Space Syntax Symposium*. London, UK.

Li, J., Li, M. Y., Long, Y., & Dang, A. R. (2016). China polycentric cities based on Baidu Heatmap. *Shanghai Urban Planning Review*, 3, 30 - 36.

Li, J., Long, Y., & Dang, A. (2018). Live-Work-Play Centers of Chinese cities: Identification and temporal evolution with emerging data. *Computers, Environment and Urban Systems* .

Perry, C. A. (1927). The neighborhood unit. Στο *Monograph One, The Regional Plan of New York and Its Environs*. New York Regional Plan Association.

Porta, S., Latora, V., Wang, F., Rueda, S., Strano, E., Scellato, S., et al. (2012). Street centrality and the location of economic activities in Barcelona. *Urban Studies* , 49 (7), 1471-1488.

Sun, Y., Fan, H., Li, M., & Zipf, A. (2016). Identifying the city center using human travel flows generated from location-based social networking data. *Environment and Planning. B, Planning & Design* , 43 (3), 480–498.

Taubenböck, H., Standfuß, I., Wurm, M., Krehl, A., & Siedentop, S. (2017). Measuring morphological polycentricity-A comparative analysis of urban mass concentrations using remote sensing data. *Computers, Environment and Urban Systems* , 64, 42–56.

Thurstain-Goodwin, M., & Unwin, D. (2000). Defining and Delineating the Central Areas of Towns for Statistical Monitoring Using Continuous Surface Representations. *Transactions in GIS* , 4 (4), 305-317.

Yang, T., Li, M., & Shen, Z. (2015). Between morphology and function: How syntactic centers of the Beijing city are defined. *Journal of Urban Management* , 4 (2), 125 - 134.

Zhong, C., M. Schlapfer, M., Muller Arisona, S., Batty, M., Ratti, C., & Schmitt, G. (2015). Revealing Centrality in the Spatial Structure of Cities from Human Activity Patterns. *Urban Studies*, 54 (2), 437-455.

Αβδελιδη, Κ. (2010). *Κείμενα εργασίας: Η χωρική εξέλιξη 4 μεγάλων ελληνικών πόλεων*. Αθήνα: ΕΚΚΕ, Κείμενα Εργασίας.

Ανδρακάκου, Μ., Παναγόπουλος, Π., Παρασκευόπουλος, Γ., & Τσιγδινός, Σ. (2018). Διερευνώντας το χωροχρονικό αποτύπωμα κεντρικών περιοχών. Προσδιορισμός κεντρικότητας και ανθρώπινων ροών στην περιοχή Κουκάκι στην Αθήνα. Lavrion, Athens: *Proceedings of the 11th International Conference of Hellenic Geographical Society*.

Ανδρικοπούλου, Ε., Γιαννακού, Α., Καυκαλάς, Γ., & Πιτσιαβά-Λατινοπούλου, Μ. (2007). *Πόλη και πολεοδομικές πρακτικές*. Αθήνα: Κριτική.

Αραβαντινός, Α. (2007). *Πολεοδομικός Σχεδιασμός. Για μια βιώσιμη ανάπτυξη του αστικού χώρου* (Β' εκδ.). Αθήνα: Συμμετρία.

Γιαννακού, Α. (2008). Πολεοδομικά σχέδια για τη Θεσσαλονίκη: Ιδεολογία και πρακτική στη διάρκεια του 20ου αιώνα. Στο Γ. Καυκαλάς, Λ. Λαμπριανίδης, & Ν. Παπαμίχος (Επιμ.), *Η Θεσσαλονίκη στο μεταίχμιο* (σσ. 447-488). Αθήνα: Κριτική.

Διεύθυνση Μελετών Αρχιτεκτονικών Έργων / Τμήμα Πολεοδομικών Μελετών & Εφαρμογών του Δήμου Θεσσαλονίκης. (2015). *Μελέτη Αναθεώρησης Γενικού Πολεοδομικού Σχεδίου Δήμου Θεσσαλονίκης, Β1 Στάδιο – Πρόταση, Κεφάλαιο Π1*. Θεσσαλονίκη: Δήμος Θεσσαλονίκης.

Ζεντέλης, Π. (2011). *Περί Κτημάτων Λόγος και Κτηματολόγιο*. Αθήνα: Παπασωτηρίου.

Καλογήρου, Σ. Ν. (1991). *Αρχιτεκτονική και πολεοδομία στη μεταπολεμική Θεσσαλονίκη*. Θεσσαλονίκη: Μπαρμπουνάκης.

Καραδήμου – Γερόλυμπου, Α. (1995). *Η ανοικοδόμηση της Θεσσαλονίκης μετά την πυρκαγιά του 1917, Ένα ορόσημο στην ιστορία της πόλης και στην ανάπτυξη της ελληνικής πολεοδομίας*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press.

Καραδήμου – Γερόλυμπου, Α. (2008). Ο αστικός χώρος της Θεσσαλονίκης: Μακρές διάρκειες και γρήγοροι μετασχηματισμοί, με φόντο τη βαλκανική ενδοχώρα. Στο Γ. Καυκαλάς, Λ. Λαμπριανίδης, & Ν. Παπαμίχος (Επιμ.), *Η Θεσσαλονίκη στο μεταίχμιο* (σσ. 95-150). Αθήνα: Κριτική.

Καυκαλάς, Γ. (1999). *Θεσσαλονίκη, Μείωση της μονοκεντρικότητας στο πολεοδομικό συγκρότημα και ο ρόλος του τριτογενούς τομέα*. Θεσσαλονίκη: Ζήτη.

Μέλισσας, Δ. (2010). *Οι χρήσεις γης, το γενικό πολεοδομικό σχέδιο και η ζώνη οικιστικού ελέγχου*. Αθήνα: Σακκούλα.

Οικονόμου, Δ. (2008). *Σημειώσεις για το μάθημα "Πολεοδομική Πόλιτική"*. Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας.

Παρασκευόπουλος, Γ., & Πηγάκη, Μ. (2018). Συνδυαστική συντακτική ανάλυση προαστιακών κεντρικότητας: Εφαρμογή μεθοδολογικού πλαισίου για εντοπισμό, τυπολογική ανάλυση και αξιολόγηση κέντρων δραστηριότητας στον Δήμο Αλίμου. Lavrion, Athens: *Proceedings of the 11th International Conference of Hellenic Geographical Society*.

Σερράος, Κ. (2007). Οι πολεοδομικές μελέτες σύμφωνα με τις πιο πρόσφατες ρυθμίσεις στην Ελλάδα. Στο Α. Αραβαντινός, *Πολεοδομικός σχεδιασμός: για μια βιώσιμη ανάπτυξη του αστικού χώρου* (σσ. 213-242). Αθήνα: Συμμετρία.

Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας. (2017, Φεβρουαρίου 28). *opengov.gr*. Ανάκτηση Σεπτέμβριος 01, 2018, από <http://www.opengov.gr/minenv/?p=8438>

Χαστάογλου, Β. (2008). Νεωτερικότητα και μνήμη στη διαμόρφωση της μεταπολεμικής Θεσσαλονίκης. Στο Γ. Καυκαλάς, Λ. Λαμπριανίδης, & Ν. Παπαμίχος (Επιμ.), *Η Θεσσαλονίκη στο μεταίχμιο* (σσ. 151-198). Αθήνα: Κριτική.

Χατζοπούλου, Α. (2015). *Πολεοδομικό Δίκαιο*. Αθήνα: Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο.

Χριστοφιλόπουλος, Δ. (2002). *Πολιτιστικό περιβάλλον, χωρικό σχεδιασμός και βιώσιμη ανάπτυξη*. Αθήνα: Σάκκουλας.

«ΕΜΦΥΛΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΤΟΥ ΑΣΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ»: Η ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΠΑΡΕΝΟΧΛΗΣΗ ΣΤΟΝ ΑΣΤΙΚΟ ΧΩΡΟ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Μαρία Παπαδημητρίου¹, Μαρία Σάσσαλου²

¹Φοιτήτρια, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας και Ανάπτυξης- ΑΠΘ_ mrapadimi@plandevl.auth.gr

²Φοιτήτρια, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας και Ανάπτυξης- ΑΠΘ_ marisass64@hotmail.com

Λέξεις κλειδιά: δημόσιος χώρος, ανασφάλεια, έμφυλη ανισότητα, σεξισμός στην πόλη, χωρική αδικία

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η μελέτη του φύλου αλλά και οι ρόλοι που δημιουργούνται από την κοινωνία είναι ένα διαχρονικά αμφιλεγόμενο θέμα που έχει απασχολήσει πολλούς θεωρητικούς, ερευνητές αλλά και ολόκληρες κοινωνίες. Οι πατριαρχικές αντιλήψεις που επικρατούν έχουν καταστήσει μια κανονικότητα, το αρσενικό φύλο ως την κυρίαρχη έμφυλη νόρμα ορίζοντας έτσι τη γυναίκα ως το ασθενές και υποδεέστερο φύλο. Το ίδιο συμβαίνει και στο χωρικό σχεδιασμό όπου αντικατοπτρίζεται η έμφυλη ανισότητα με φανερές ελλείψεις της παραμέτρου του φύλου και των διαφορετικών αναγκών των γυναικών στην πόλη και το δημόσιο χώρο. Η σχέση φύλο-χώρος αποκτά μια υλική υπόσταση μέσα στην χωρική οργάνωση της σύγχρονης πόλης, αφενός από το έμφυλο κτισμένο περιβάλλον (αρσενικές-θηλυκές ζώνες, μετακινήσεις, ασφάλεια στο δημόσιο χώρο) και αφετέρου από την αναπαράσταση αυτού ως βίωμα μέσω της διαχρονικής ταύτισης του άνδρα με το δημόσιο και της γυναίκας με τον ιδιωτικό χώρο. Κατανοούμε λοιπόν πως τίθενται θέματα σεξισμού, κοινωνικής αδικίας η οποία έχει πολύ μεγάλο ενδιαφέρον να μελετηθεί πέρα από την κοινωνιολογική και ψυχολογική της έκφανση και στην χωρική. Η «χωρική αδικία» γίνεται αντιληπτή από την περιορισμένη πρόσβαση μιας γυναίκας στους ανοιχτούς χώρους της πόλης. Από τα παραπάνω λοιπόν τίθενται εύλογα ερωτήματα από μέσα και για τον χώρο: είναι το ίδιο για μια γυναίκα να περπατάει στις τέσσερις τα ξημερώματα στο κέντρο και για έναν άντρα, τα σκοτεινά δρομάκια τρομοκρατούν και τους άντρες, γιατί υπάρχει αυτή η διαχρονική ταύτιση της γυναίκας με την ιδιωτική σφαίρα κ.λ.π..

Στην παρούσα μελέτη γίνεται μια προσπάθεια προσέγγισης του σεξισμού στις σύγχρονες πόλεις, πως αντικατοπτρίζεται σε σχέση με τη δομή τους και το κατά πόσο αυτό υφίσταται ή αναπτύσσεται και στην περίπτωση της Θεσσαλονίκης. Σκοπός είναι η εμπειρική επαφή με το κοινωνικό-χωρικό περιβάλλον της πόλης μέσα από εμπειρική έρευνα για το πώς ο σχεδιασμός επηρεάζει, συχνά δυσχεραίνοντας, την καθημερινότητα των γυναικών. Επιπλέον, το κατά πόσο η κοινωνία και ο ίδιος ο χώρος όπως είναι διαμορφωμένος ευνοεί και γεννά την έμφυλη ανισότητα στις διάφορες εκφράσεις (ανασφάλεια στο δημόσιο χώρο, μέχρι και βίαια περιστατικά). Η μεθοδολογία εκπόνησης

της εργασίας περιλαμβάνει βιβλιογραφική έρευνα, συνεντεύξεις, ερωτηματολόγια, επεξεργασία στατιστικών δεδομένων, φωτογραφίες, γεωγραφικά συστήματα πληροφοριών (GIS), άρθρα και μεγάλο διαδικτυακό υλικό και βιωματικές εμπειρίες.

Λέξεις Κλειδιά : δημόσιος χώρος, σεξισμός, αστική ασφάλεια, φύλο και χώρος, γυναίκα στην πόλη

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα εργασία αποτελεί μια ανθρωπογεωγραφική μελέτη καθώς είναι ο κλάδος της γεωγραφίας που ασχολείται με το ανθρωπογενές περιβάλλον και υποστηρίζει πώς ο χώρος πέρα από την φυσική-υλική του υπόσταση κατασκευάζεται και από τις ανθρώπινες σχέσεις και διαδικασίες που εγγράφονται μέσα σε αυτόν (Τερκενλή Σ.κ.α., 2007:19-21). Οι προσεγγίσεις για το ζήτημα φύλο και χώρος αλλά και η εισαγωγή της έννοιας φύλο στον σχεδιασμό απασχόλησε το γυναικείο κίνημα στις δεκαετίες 1960-1970 θέτοντας στο επίκεντρο τη σχέση γυναίκα-χώρος με σκοπό τον επαναπροσδιορισμό των θεωριών για το χώρο μέσα από μια φεμινιστική ματιά (Λαδά, 2009:15). Το 1970 το δεύτερο φεμινιστικό κύμα άρχισε να διερευνά τη σχέση της γυναίκας με την πόλη και τις εμπειρίες αυτής μέσα στον αστικό χώρο αφού οι άντρες και οι γυναίκες ζουν τελείως διαφορετικά τη ζωή τους μέσα σε αυτή (Stevenson, 2007:72). Οι διαφορετικοί χώροι της πόλης στους οποίους τοποθετούνται πολιτισμικά άντρες και γυναίκες υποδεικνύουν το σημαντικό ρόλο του χώρου στην επιβολή των έμφυλων σχέσεων και στην διαιώνιση αυτών (Stevenson 2007:72). Η δυαδική λογική της δημόσιας και ιδιωτικής σφαίρας (παλαιότερα αναφερόταν την διάκριση αστικού και αγροτικού χώρου) υποδεικνύει την έμφυλη φύση του αστικού χώρου αφού οι άντρες μετακινούνται στην πόλη για να πάνε στις δουλειές τους και οι γυναίκες παραμένουν στο σπίτι, συχνά εκτοπισμένες στα προάστια, για τις οικιακές εργασίες και για την φροντίδα των παιδιών. Αυτή η κοινωνική και αστική διαφοροποίηση ονομάζεται έμφυλος καταμερισμός της εργασίας (Saegret 1980, Mc Dowell 1983, Matrix 1984 ανάφ. από Stevenson :73). Ταυτόχρονα, όμως, στόχος των προσεγγίσεων αυτών όπως υποστηρίζει και η Βαΐου (2007) είναι και η ένταξη των αποσιωπημένων ιστοριών των γυναικών στις αφηγήσεις της γεωγραφίας όπου μέχρι τότε «ο άνθρωπος», με ένα προφανές αρσενικό πρόσημο, αποτελεί και προϋπόθεση για την παραγωγή και τη μελέτη του χώρου παραγκωνίζοντας οποιαδήποτε άλλη ταυτότητα/σεξουαλικότητα η οποία εμπλέκεται στη διαδικασία συγκρότησης του χώρου και αλληλεπιδρά με αυτόν (Βαΐου, 2007:193). Η βασική υπόθεση εργασίας είναι πώς για την κατανόηση, την εξάπλωση αλλά και την διάρθρωση μιας πόλης δεν νοείται να μην λαμβάνεται υπόψη το κριτήριο του φύλου καθώς αυτό αλληλεπιδρά και επηρεάζει σχεδόν όλες τις εκφάνσεις του αστικού τρόπου ζωής.

«ΑΡΡΕΝΩΠΗ» ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ

Οι πιο καίριες οικονομικές εξελίξεις που επηρέασαν το σχεδιασμό των σύγχρονων πόλεων είναι η εκβιομηχάνιση και η ανάπτυξη της τεχνολογίας (Domosh, Seager, 2001:3-5), κυρίως το αυτοκίνητο (Γιαννακού, 2017). Πριν την ανάπτυξη των μεγάλων βιομηχανιών, οι επιχειρήσεις είναι συνήθως μικρές και εργάζεται σε αυτές όλη η οικογένεια με τα σπίτια συνήθως δίπλα ή ακόμα και στην ίδια οικοδομή για καλύτερη εξυπηρέτηση. Στις επόμενες περιόδους αυξάνεται ραγδαία ο πληθυσμός των πόλεων και ενώ επικρατούσε μίξη των χρήσεων γης η νέα εικόνα προβάλλει διαχωρισμένες κοινωνικά βιομηχανοποιημένες και κατοικημένες περιοχές (Little, 1994:45-47). Με την εμφάνιση μάλιστα, του αυτοκινήτου, αλλάζουν ριζικά οι δομές των πόλεων θέτοντας τις μεταφορές θεμέλιο οργάνωσής τους (Παπαγιαννάκης, 2015) αφού η πολεοδομική

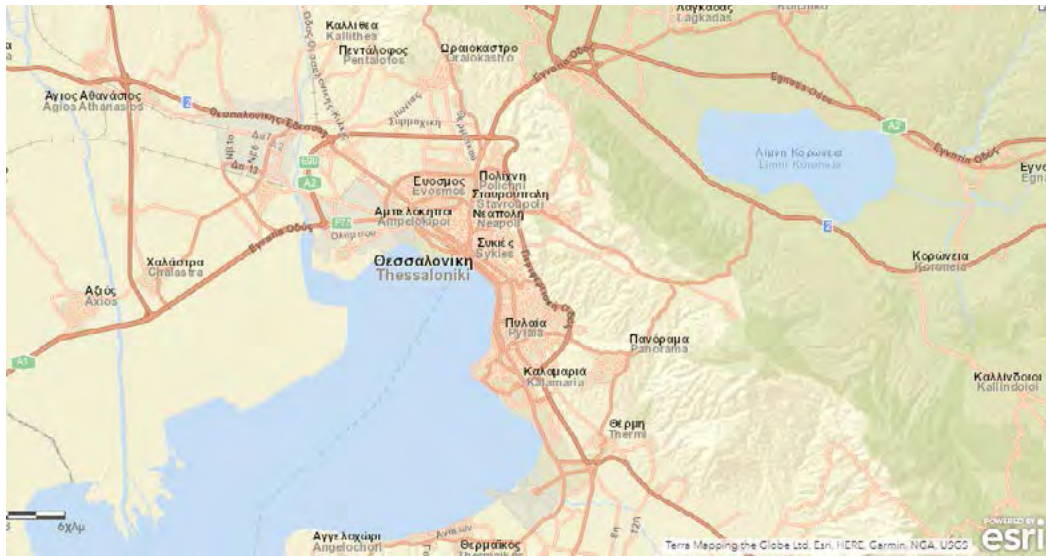

οργάνωση είναι προσανατολισμένη στη δημόσια συγκοινωνία (Ανδρικοπούλου, κ.ά., 2007). Οι πολιτικές ανάπτυξης και καινοτομίας στις μεταφορές είναι πολύ ανεπτυγμένες στην Ευρώπη, ωστόσο η ελληνική πρακτική διακρίνεται σε μια αποσπασματική προσέγγιση του συγκοινωνιακού σχεδιασμού, βασική αιτία των κυκλοφοριακών προβλημάτων στις ελληνικές πόλεις (Παπαγιαννάκης, 2015).

Οι πόλεις αναπτύσσονται και επεκτείνονται τόσο οικιστικά όσο και εμπορικά. Χαρακτηριστική τάση που συνδέεται και άμεσα με το ρόλο του φύλου είναι η προαστικοποίηση. Παράλληλα, η λειτουργία σε ζώνες ή το λεγόμενο zoning χωροθετεί τις δραστηριότητες μέσα στην πόλη (Madariaga, Roberts, 2013) αποκλειστικά βασιζόμενο στο πρότυπο του άντρα εργάτη αλλά και κάτοχο Ι.Χ καθώς ο χώρος εργασίας, ο τόπος κατοικίας και οι χώροι διασκέδασης έχουν μεγάλη χιλιομετρική απόσταση. Έτσι, οι γυναίκες που ασχολούνται με τα οικιακά αλλά και την ανατροφή των παιδιών, μη κατέχοντας πρόσβαση σε Ι.Χ αλλά και λόγω της ανεπάρκειας των μέσων μαζικής μεταφοράς είναι καταδικασμένες σε μια «τοπική ύπαρξη». Η προαστικοποίηση λοιπόν είναι ένας βασικός διαχωρισμός για τις έμφυλες σχέσεις καθώς μεταφράζεται σε σπίτι (προάστια) – εργασία (πόλη) που ιστορικά διαμορφώνει μεγάλο κομμάτι των ρόλων καθώς το σπίτι είναι ένα μέρος διαφορετικό από τη δουλειά (Madariaga, Roberts, 2013:2). Αναλύεται σε πολλές σχολές, κυρίως αυτή του Σικάγο, και συνήθως ταυτίζεται με τα ανώτερα στρώματα σε επίπεδο ζωής (Φραγκόπουλος, 2015). Στην Ευρώπη φαίνεται πως σε επίπεδο περιφέρειας αυτό δε συναντάται τόσο (π.χ. στη Γαλλία τα προάστια είναι πιο υποβαθμισμένα από την πόλη του Παρισιού) όμως σε επίπεδο πόλης γίνεται συχνά αντιληπτό.

Στην ελληνική περίπτωση φαίνεται πως κύριο χαρακτηριστικό αποτέλεσαν οι οικιστικές επεκτάσεις (Γιαννακού, 2017), και μάλιστα σε πολύ μικρό χρονικό διάστημα στις μεγάλες πόλεις, σε συνδυασμό με την έντονη αστικοποίηση. Μεγάλο κύμα πληθυσμού εγκαταστάθηκε στην Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη (αύξηση κατά 1/3 από 1950) κάνοντάς τις σύμφωνα με τον εθνικό χωροταξικό σχεδιασμό, μητροπόλεις-πόλεις εθνικής εμβέλειας (Γιαννακού, 2014). Από την άποψη χωρικής δομής, η αστική περιοχή της Θεσσαλονίκης επιμερίστηκε σε τρεις βασικές ζώνες: Πολεοδομικό Συγκρότημα Θεσσαλονίκης, Περιαστική Ζώνη, Λοιπή Ευρύτερη περιοχή. Η βασική χωρική δομή της πόλης συνίσταται από ένα συνεκτικό τμήμα πολύ υψηλών πυκνοτήτων (ΠΣΘ) και από μια ευρύτερη, περιαστικού χαρακτήρα, ζώνη με προαστιακού τύπου οικισμούς και πολύ εκτεταμένη διάσπαρτη εκτός σχεδίου δόμηση η οποία ουσιαστικά διαμορφώνεται από τα μέσα της δεκαετίας του 1990 και αναπτύσσεται ταχύτατα με όλων των ειδών τις αστικές λειτουργίες (Γιαννακού, 2017). Η πόλη αναπτύσσεται ακτινοκεντρικά, κατά μήκος των κύριων οδικών αξόνων-εισόδων στην πόλη, και η δομή αυτή δίνει την εικόνα μιας πιο συγκεντρωτικής πόλης (Χριστοδούλου, 2015 :69-70).

Εικόνα 1

Το λεγόμενο ιστορικό κέντρο φαίνεται πως διατηρεί υψηλές αξίες γης και αποτελεί τόπο συγκέντρωσης εμπορικών δραστηριοτήτων, βιοτεχνών, δημόσιων υπηρεσιών αλλά και κατοικίας (Χριστοδούλου, 2015). Η μίξη χρήσεων γης δίνει στην πόλη το στοιχείο της έντονης κινητικότητας στο δημόσιο χώρο. Το γεγονός αυτό λειτουργεί θετικά για το γυναικείο ζήτημα καθώς στο σύνολο των ρόλων που επωμίζεται κατά κύριο η γυναίκα, οι συγκεντρωμένες λειτουργίες λειτουργούν πιο εξυπηρετικά. Αν αναλογιστεί κανείς μια καθημερινότητα που περιλαμβάνει εργασία, ψώνια (για το σπίτι, ή ατομικά), δραστηριότητες παιδιών και προσωπικές, διασκέδαση κλπ (Madariaga, Roberts, 2013) γίνεται εύκολα κατανοητό πως η συγκεντρωτική δομή εξυπηρετεί. Αυτό βέβαια αφορά κυρίως όσες κατοικούν στο κέντρο της πόλης καθώς από άλλες περιοχές τον κύριο λόγο παίζουν οι μεταφορές. Ο αριθμός των δρομολογίων, όπως είναι φυσικό, αυξάνεται ανάλογα με την αύξηση των δραστηριοτήτων. Στην περίπτωση βέβαια της Θεσσαλονίκης συναντάται σχετικά σημαντικό ζήτημα το ότι έχει μια μόνο δημόσια συγκοινωνία για τα δρομολόγια εντός πόλης, αυτή του Οργανισμού Αστικών Συγκοινωνιών Θεσσαλονίκης (Ο.Α.Σ.Θ.). Παρατηρώντας το χάρτη των περιοχών εξυπηρέτησης και τον αριθμό των δρομολογίων φαίνεται πως εξυπηρετούνται συνολικά σημεία της πόλης ωστόσο φαίνεται πως για αρκετές περιοχές (όχι κεντρικές) η ανάγκη για ιδιωτικό όχημα είναι συχνή. Από τις απαντήσεις στο ερωτηματολόγιο φαίνεται πως το μεγαλύτερο κομμάτι του δείγματος δε θεωρεί ικανοποιητικό το παρόν δίκτυο.

Πίνακας 1

Παράλληλα, σε σχετική ερώτηση για τα αρνητικά αισθήματα στις στάσεις των λεωφορείων, υπάρχει πλήθος απαντήσεων που υποδεικνύει το φόβο και την ανασφάλεια απαντώντας θετικά αλλά και χωρικές αναφορές προς το σημείο του σιδηροδρομικού σταθμού και τις στάσεις στην περιοχή του Βαρδάρη(κυρίως την Κολόμβου).

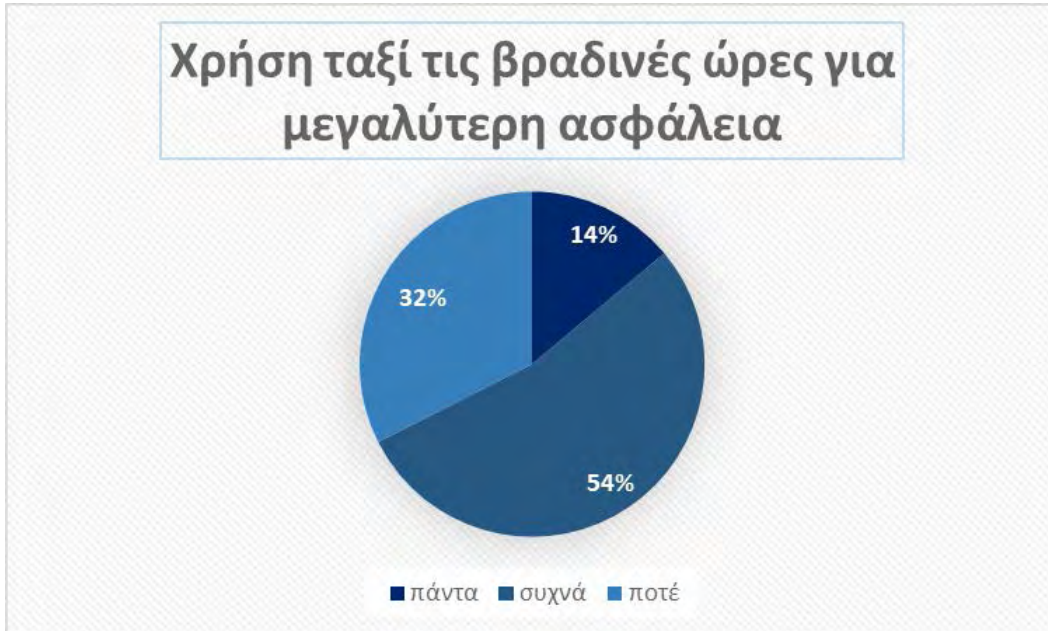

Εικόνα 2

Υπάρχει και ένα ποσοστό των απαντήσεων, περίπου το 40%, που αισθάνεται αρνητικά και κατά την πρόσβαση στο ιδιωτικό όχημα, είτε είναι παρκαρισμένο σε ιδιωτικό ή σε δημόσιο χώρο. Τέλος, στην ερώτηση για τη χρήση ταξί τις βραδινές ώρες ως πιο ασφαλές μέσο επιστροφής, το μεγαλύτερο ποσοστό των απαντήσεων ήταν θετικό και μάλιστα σε αναλογία που φαίνεται παρακάτω.

Πίνακας 2

Η ανασφάλεια βέβαια και τα αρνητικά συναισθήματα των γυναικών (και όχι μόνο) στο δημόσιο χώρο προσδιορίζονται και παρουσιάζονται στην επόμενη ενότητα.

Η παράμετρος του φύλου απουσιάζει από το κομμάτι του ελληνικού σχεδιασμού(π.χ. μελέτες για συγκροτήματα κατοικιών στις Σκανδιναβικές χώρες αναφ. από Gehl, 2013), καθώς δεν εντοπίζονται μελέτες(επίσημες ή σε εφαρμογή) που να σχετίζονται με αυτό ή να το μεριμνούν. Μέσα από τις συνεντεύξεις με γυναίκες που εργάζονται τόσο ως εκπαιδευτικοί όσο και ως μηχανικοί του χώρου, αναφέρεται καθολικά η απουσία της έμφυλης διάστασης στο σχεδιασμό. Στα πλαίσια της εναρμόνισης του σχεδιασμού με άξονες ανάπτυξης της ευρωπαϊκής ένωσης προκύπτουν κάποιες συνισταμένες που εντάσσουν, αυστηρά πλέον, ζητήματα κοινωνικών ανισοτήτων (που αφορούν κυρίως αμεα) ωστόσο παρά τις δράσεις που προβλέπονται για το γυναικείο ζήτημα στα αναπτυξιακά προγράμματα, σε χωρικό επίπεδο δεν υπάρχει ακόμα κάποια εξέλιξη. Ο σχεδιασμός των χρήσεων γης και γενικότερα ο πολεοδομικός πρέπει να εξασφαλίζει τη βέλτιστη παροχή του δημοσίου οφέλους οργανώνοντας τις λειτουργίες και δραστηριότητες μιας πόλης και εξασφαλίζοντας τους ανοιχτούς χώρους(Γιαννακού κ.α., 2007). Πρακτικά, λοιπόν, απαντά στο ερώτημα «τι πηγαίνει που και με ποιους όρους» (Γιαννακού, 2017). Το ίδιο συχνά επιβεβαιώνεται και με τους ανθρώπους που το χρησιμοποιούν.

ΤΟ ΦΥΛΟ ΣΤΟ ΔΗΜΟΣΙΟ ΑΣΤΙΚΟ ΧΩΡΟ

Ο διαχωρισμός βέβαια του ιδιωτικού και του δημόσιου ερμηνεύεται ποικίλα. Η πιο συχνή αναπαράσταση για να μπορέσουμε να κατανοήσουμε καλύτερα τον έμφυλο χώρο δεν είναι άλλη παρά αυτής των χωριστών σφαιρών του δημόσιου και ιδιωτικού

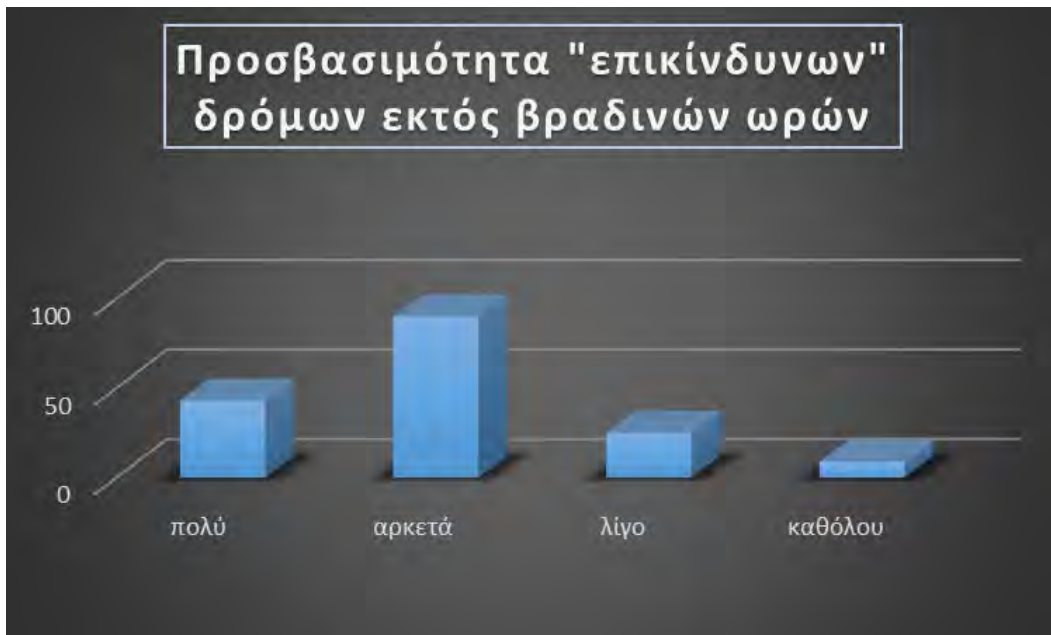
χώρου (Λαδά, 2009:18). Όπως αναλύεται και παραπάνω, παρατηρείται μια διαχρονική ταύτιση μεταξύ του δημόσιου χώρου και της αντρικής επικυριαρχίας (άντρας-πόλη) και του ιδιωτικού χώρου και της γυναικείας υποτίμησης (γυναίκα-σπίτι). Οι φεμινιστικές προσεγγίσεις για το φύλο και το χώρο ασκώντας αυστηρή κριτική σε αυτή την εδραιωμένη, δομική διάκριση (Φραγκόπουλος, 2018 :16) προσπαθούν να δώσουν και άλλες ερμηνείες για το πώς ο χώρος είναι έμφυλος πέρα των χωριστών σφαιρών.

Με το βιολογικό ντετερμινισμό, όπου η ανθρώπινη συμπεριφορά και ο χαρακτήρας κάθε ατόμου είναι αποτέλεσμα γενετικών πληροφοριών, οι γυναίκες είναι διαμορφωμένες για την αναπαραγωγή και την ανατροφή των παιδιών, ενώ οι άντρες για την παραγωγή (Little, 1994:17), ενώ στο πρώιμο καπιταλιστικό σύστημα, οι άνδρες εργάζονται για να κερδίσουν λεφτά και εξουσία ενώ οι γυναίκες για την αγάπη. Εισάγονται ωστόσο σε παραγωγικές διαδικασίες, εκτός της εργασίας, μέσω της κατανάλωσης (Hayden, 1983). Είτε για τη διαμόρφωση του σπιτιού στο μεγάλο εμπόριο οικιακών συσκευών και σύγχρονων διακοσμητικών (Μακρυγιάννη, 2016) ή και για την προσωπική τους εμφάνιση (ένδυση, προϊόντα και υπηρεσίες ομορφιάς). Μέρος των αστικών περιοχών, συνήθως κοντά στα προάστια ή γύρω από τον κεντρικό αστικό ιστό, φιλοξενεί εμπορικά κέντρα που διαθέτουν πλήθος καταστημάτων τόσο λιανικού εμπορίου όσο και δραστηριοτήτων αναψυχής και χώρους για τα παιδιά (Little, 1994:56-59). Η ανατροφή των παιδιών άλλωστε αποτελεί και σήμερα μέσο κοινωνικοποίησης για τις μητέρες (Little, 1994:56-59) με κύκλο γνωριμιών από τους παιδικούς σταθμούς, το σχολείο, το πάρκο. Οι τοποθεσίες αυτές είναι μια δραστηριότητα «δημόσιου χώρου» για τις γυναίκες, όχι με την έννοια της ιδιοκτησίας αλλά με αυτή της δημόσιας ζωής. Στο πέρασμα των χρόνων, η γυναικεία εργασία έξω από το σπίτι γίνεται σχεδόν απαραίτητη με τις οικονομικές εξελίξεις αλλά και τις κοινωνικοπολιτικές αλλαγές. Ο δημόσιος χώρος όμως δε μεταβάλλεται εξίσου με τα νέα δεδομένα. Είναι κοινωνική αξία και στοιχείο κοινωνικής ευθύνης καθώς στηρίζεται στο ηθικό ερώτημα για το «ποιος είναι εκεί» ή το «ποιος πρέπει να είναι εκεί» (Smith, 2000, αναφ. από Ρέντζος, 2006:24). Το υλικό περιβάλλον επηρεάζει τις ανθρώπινες δραστηριότητες είναι ποιότητά του η παρουσία αυτών (Gehl, 2013[1971]). Στις σύγχρονες πόλεις η εργασία, και ότι σχετίζεται με αυτή, διαμορφώνει ισχυρά το σχεδιασμό. Η κοινωνικότητα βέβαια εξαρτάται από την παρουσία (η και την απουσία) (Gehl, 2013) άλλων ανθρώπων και έχει άμεση εξάρτηση με το εξωτερικό περιβάλλον. Η χρόνια απόκλιση των γυναικών από το δημόσιο χώρο φαίνεται πως δεν τις αφήνει ανεπηρέαστες αλλά μοιάζει με την «αστική προσωπικότητα» του Simmel του ανθρώπου ως «πλάνητα» που νοσηματοδοτεί τον χώρο της πόλης όπου ζει, όχι ως περαστικός που πρόκειται να φύγει, αλλά ως ξένος που πρόκειται να ζει σε μια κοινωνία, από την οποία δεν προέρχεται, πλάι σε άλλους που έχουν αντίστοιχα χαρακτηριστικά (Simmel, 2004 αναφ. από Φραγκόπουλος, 2015). Οι σχέσεις των ανθρώπων με τα διάφορα μέρη της πόλης, τα συναισθήματά τους, η ικανότητά τους να αντιληφθούν το χώρο σχετίζεται με την αντίληψη του φόβου και το αίσθημα της ανασφάλειας (Little, 1994:44). Από την παιδική ηλικία τα αγόρια και τα κορίτσια διαμορφώνουν διαφορετικές προσδοκίες από το δημόσιο χώρο καθώς τα μεν τον αξιοποιούν έντονα και σαν «ιδιοκτησία» ήδη από τα πρώτα παιχνίδια τους ενώ τα δε οφείλουν να προστατεύονται από τα «κακά» που μπορεί να τους συμβούν εκεί έξω (Little, 1994:61-63). Οι προσδοκίες αυτές βέβαια εμφυτεύονται και αργότερα εφόσον οι γυναίκες κρατούν τα θεμέλια της ηθικής και τόσο για τις ίδιες (εμφάνιση, παρουσία, συμπεριφορά) όσο και για την κατανόηση στην «ανεμελιά» του ανδρικού φύλου (Little, 1994:60-70). Επιπλέον, για να κατανοηθεί καλύτερα ο τρόπος με τον οποίο δομούνται οι αναπαραστάσεις του γυναικείου φύλου και πώς αυτές αντικατοπτρίζονται μέσα στην πόλη, οι φεμινίστριες ερευνήτριες χρησιμοποιώντας στοιχεία σημειολογίας και ψυχανάλυσης διαπιστώνουν πως το «να επιθυμείς και να είσαι επιθυμητός» διαμορφώνει τις αναπαραστάσεις για το γυναικείο φύλο καθώς οι γυναίκες γίνονται αντικείμενα πια δημόσιας θέασης και οι άντρες σαν θεατές έχουν κάθε δικαίωμα να κοιτάζουν (Λαδά, 2009:19).

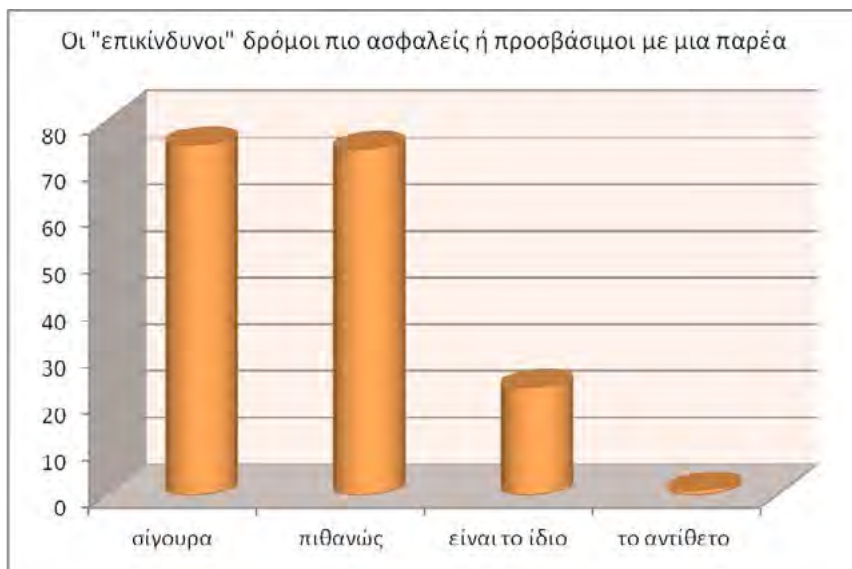

Είναι λογικό πως δεν ευθύνεται ο σχεδιασμός για την αντίληψη αυτή, καθώς δε δημιούργησε την τρωτότητα των γυναικών στο δημόσιο χώρο, ευθύνεται όμως για τη διαιώνιση του φόβου (Little, 1994:64). Σε αυτό εδώ το σημείο τίθεται λοιπόν το επίμαχο ζήτημα της αστικής ασφάλειας ή του φόβου στον δημόσιο χώρο, όπου αρκετές φεμινίστριες επιστήμονες που ασχολήθηκαν με την πόλη το διερεύνησαν. Υποστηρίζουν πως ο φόβος για κάποια επίθεση λεκτική, σωματική αλλά και ψυχολογική καθορίζει τις διαδρομές των γυναικών μέσα στην πόλη μέσω ασφαλών και μη ασφαλών δρόμων ειδικά τις νυχτερινές ώρες. Σε σχετική ερώτηση μάλιστα στο ερωτηματολόγιο μεγάλο μέρος των απαντήσεων θεωρούν την επικινδυνότητα στο δρόμο πολύ μικρότερη με το φως της ημέρας.

Πίνακας 3

Πίνακας 4

Αναγνωρίζουν δηλαδή χώρους ή δρόμους στους οποίους μπορούν να κυκλοφορήσουν μόνες τους και σε αυτούς που χρειάζονται συνοδεία ή ιδιωτικό όχημα (Epstein 1997, ανάφ. από Stevenson:75). Σε ορισμένες περιπτώσεις μάλιστα, κυρίως σε χώρες της Βόρειας Ευρώπης έχουν αναπτυχθεί δίκτυα όπου με τη συμμετοχή γυναικών σχεδιάζουν ενδείξεις και μονοπάτια για επικίνδυνες για αυτές περιοχές. Η πλειοψηφία των απαντήσεων όσον αφορά το αν επηρεάζει η κινητικότητα στην επιλογή ενός μέρους ή τοποθεσίας ψυχαγωγίας μας δείχνει πώς είναι ένας βασικός παράγοντας που λαμβάνεται υπόψη.

Πίνακας 5

Παρατηρούμε λοιπόν ένα σαφή μεν, άτυπο δε περιορισμό στην δημόσια εμφάνιση των γυναικών που όπως υποστηρίζεται στην μελέτη επισκόπησης για το Κ.Ε.Θ.Ι.(2001) συμβαίνει γιατί η πατριαρχική τάξη των πραγμάτων ακόμα και στις μέρες μας νομιμοποιεί το γεγονός ότι μια γυναίκα δεν υφίσταται να κυκλοφορεί μόνη της βραδινές ώρες σε δρόμους, πάρκα και πλατείες καθώς «καταπατάει» δημόσιους αντρικούς πλέον χώρους, στους οποίους τα σφυρίγματα, οι σεξουαλικές παρενοχλήσεις ακόμα και οι βιασμοί είναι ένα συνηθισμένο φαινόμενο. Στα περισσότερα αποτελέσματα παγκόσμιων ερευνών σε σχέση με την αντίληψη της ελευθερίας στο δημόσιο χώρο προκύπτουν κοινά αποτελέσματα(της τάξης περίπου στο 50%) για το φόβο ειδικά τις βραδινές ώρες και με ποσοστά μάλιστα(της τάξης του 20%) που μπορεί να αποφεύγει την έξοδο τις βραδινές ώρες(Little, 1994). Σε αντίστοιχη ερώτηση για το αν κυκλοφορούν το βράδυ μόνες-οι με τα πόδια παρατηρούμε πώς αυτοί που απάντησαν σχεδόν πάντα κατέχουν ένα μικρό ποσοστό της τάξης 11% και κυρίως ήταν από αντρικές απαντήσεις.

Πίνακας 6

Από τα στοιχεία διακρίνεται επίσης πώς στον δημόσιο αστικό χώρο της Θεσσαλονίκης οι επικίνδυνοι δρόμοι και σημεία για κάποια τυχόν επίθεση ψυχολογική, λεκτική ή και σωματική παρενόχληση ενώ θα περίμενε κανείς, δεν είναι μόνο σε όλους γνωστές κακόφημες ή «παραβατικές» περιοχές της πόλης (πχ Κορδελιό, Δενδροπόταμος, Γιαννιτών, το Α.Π.Θ, η Ροτόντα) αλλά και σε κεντρικούς δρόμους-δημόσιους χώρους (πάρκα-πλατείες).

Εικόνα 3

Εικόνα 4

Στις ερωτήσεις με το στοιχείο που επηρεάζει την ασφάλεια στον δημόσιο χώρο, οι περισσότερες απαντήσεις αφορούν τις υποδομές (φωτισμός, καλή κατάσταση κτιρίων και δρόμων), την κινητικότητα (24ώρα ανοιχτά μαγαζιά) αλλά και την ορατότητα (ανοιχτοί δρόμοι στενά, κρυφά σημεία). Σημαντικό έως και καθοριστικό στοιχείο για την Θεσσαλονίκη είναι τα κρυφά σημεία που έχουν δημιουργηθεί εδώ και καιρό από τα εργοτάξια του μετρό με «μονόδρομη» διαδρομή που ακόμα και αν βρίσκονται στα πιο κεντρικά σημεία της πόλης γεννώντας συχνά ανασφάλεια και φόβο ενώ κάποιες έχουν ευνοήσει μέχρι και ακραία περιστατικά (σωματική παρενόχληση).

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Γίνεται αντιληπτό, λοιπόν, πώς η σχέση φύλο-χώρος αποκτά μια υπόσταση μέσα στην πόλη αφενός από το έμφυλο κτισμένο περιβάλλον (χώροι εργασίας, χώροι κατοικίας) και αφετέρου από την αναπαράσταση αυτού ως βίωμα. Η έμφυλη ανισότητα δε σχετίζεται μόνο με τη βία κατά των γυναικών ή τη διαχρονική υποτίμησή τους σε διάφορες χρονικές στιγμές και εποχές. Αφορά ζήτημα υπαρκτό και στο σημερινό δυτικό κόσμο και αντικατοπτρίζεται σε όλους τους τομείς της ζωής στην πόλη αποκτώντας και χωρικό αποτύπωμα. Ο χώρος είναι άμεσα συνδεδεμένος με τους

ανθρώπους και η κοινωνία συνδέεται με την αλληλεπίδραση αυτή. Το θεωρητικό έργο του μαρξιστή φιλόσοφου Henri Lefevre (1968) είναι ένα σημαντικό πλαίσιο για το πώς γενικά η αναπαράσταση είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την κοινωνική παραγωγή του χώρου. Ο Lefevre ενδιαφέρεται πιο πολύ για το πώς ο χώρος παράγεται μέσω της νοηματοδότησης του και όχι από τεχνικής απόψεως (αρχιτεκτονική, πολεοδομικός σχεδιασμός, κατασκευαστική βιομηχανία). Γι' αυτό το λόγο διαχωρίζει την κοινωνική παραγωγή του χώρου σε τρεις διεργασίες: α) «χωρική πρακτική» δηλαδή ο υπαρκτός, λειτουργικός χώρος, β) «αναπαραστάσεις του χώρου» δηλαδή ο αντιληπτός, κατανοητός χώρος και γ.) «οι αναπαριστώμενοι χώροι» ο βιωμένος δηλαδή χώρος του κάθε ανθρώπου (Τσαβδάρου, 2016). Ο χώρος, επομένως, παράγεται από τους ανθρώπους ωστόσο όντας συνεχώς υπό εξέλιξη φτάνει να παράγει όντας ανοικτός ή και ταυτόχρονα κλειστός για τα ενεργά υποκείμενα (Massey, 2008[2005]). Δομές, λοιπόν, όπως αυτές της πατριαρχίας και του καπιταλισμού εκφράζονται χωρικά μέσα από υλικά, υποδομές και σημεία που μαρτυρούν την αρρενωπότητα. Η αρρενωπότητα του χώρου δεν μπορεί να μην είναι επακόλουθο ενός σχεδιασμού που έγινε από ανδρικά χέρια. Οι σύγχρονες πόλεις δεν είναι ισότιμες, δεν είναι καν προσβάσιμες για κάποια μερίδα του πληθυσμού. Ο λεγόμενος θηλυκός ή φεμινιστικός σχεδιασμός δε μεταφράζεται ως μια γυναικεία επανάσταση αλλά ως ανθρωποκεντρικός.

Η πόλη είναι μια μορφή ανώτερης κοινωνικής συνύπαρξης που εμπεριέχει όλες τις άλλες και αποβλέπει στο ανώτερο από όλα τα αγαθά, αυτό είναι ευδαιμονία του συνόλου των πολιτών (Αριστοτέλης).

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Domosh, M., & Seager, J. (2001). *Putting Women in a Place*. New York: The Guilford Press.
- Gehl, J. (2013). *Η ζωή ανάμεσα στα κτίρια*. Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας.
- Hayden, D. (1983). *The Grand Domestic Revolution*. London: The MIT Press.
- Ines Sanchez de Madariaga, M. R. (2013). *Fair Shared Cities*. England: Ashgate Publishing Limited .
- Little, J. (1994). *Gender, Planning and the policy process*. United Kingdom: Pergamon, rpt.
- Massey, D. (2008[2005]). *Για το χώρο*, (μτφρ. Ι. Μπιμπλή). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Matrix (1984). *Making Space, Women and the man made environment*, London and Sydney, Pluto Press.
- McDowell, L., (1993). *Space, place and gender relations:Part I. Feminist empiricism and the geography of social relations*. Στο: S. Publications, επιμ. *Progress in human geography*. Cambridge: Department of Geography, University of Cambridge, Downing Place, pp. 157-179.
- Stevenson, D., μτφ: Ιουλία Πεντάζου, (2007). *Πόλεις και αστικοί πολιτισμοί*. 1η έκδοση επιμ. Αθήνα: Εκδόσεις κριτική.
- Smith, D. M. (2000). *Moral Geographies*. Edinburgh: University Press Ltd .
- Αθανασίου Κ., Βασδέκη Ε., Καπετανάκη Ε., Καραγιάννη Μ., Καψάλη Μ., Μακρυγιάννη Β., Μάμαλη Φ., Πάγκαλος Ο., Τσαβδάρου Χ., (2015). *Urban Conflicts*. Στο: *Σώμα, φύλο και σεξουαλικότητα στον αστικό χώρο*. Θεσσαλονίκη: Εργαστήριο «συναντήσεις και συγκρούσεις στην πόλη», pp. 145-151.

Ανδρικοπούλου, Ε., Γιαννακού, Α., Καυκαλάς, Γ., & Πιτσιάβα-Λατινοπούλου, Μ. (2007). *Πόλη και πολεοδομικές πρακτικές*. Αθήνα: Κριτική.

Βαΐου Ν., Χατζιμικάλης Κ., 2012. *Ο χώρος στην αριστερή σκέψη*. 1η έκδοση επιμ. Αθήνα: Νήσος, Ινστιτούτο Νίκος Πουλαντζάς.

Γιαννακού, Α. (2014, 2017). Σημειώσεις μαθήματος (πολεοδομικός σχεδιασμός). Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης: Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας και Ανάπτυξης.

Κραλλή Ε., Λυκογιάννη Σ., Σύμβουλος: Βαΐου Ν., (2001) *Φύλο και χώρος: μελέτη επισκόπησης για το Κ.Ε.Θ.Ι*, Κέντρο ερευνών για θέματα ισότητας.

Λαδά Σ., Βαΐου Ν., Τεντοκάλη Β., Βρυχεία Α., Τροβά Β., Χριστοδούλου Χ., Λυκογιάννη Ρ., Χρονάκη Μ., Καλλιπολίτη Λ., Τσάμης Α., Χατζησάββα Δ., Boys J., Rendell J. (2009). *Μετατοπίσεις: Φύλο, διαφορά και αστικός χώρος*. 1η έκδοση επιμ. Αθήνα: Futura.

Μακρυγιάννη, Β. (2016). Σώμα, σεξουαλικότητα και χώρος. Θεσσαλονίκη: Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας και Ανάπτυξης, Πολιτισμική Γεωγραφία και Ανθρωπολογία του χώρου.

Ρέντζος, Γ. (2006). *Ανθρωπογεωγραφίες της πόλης*. Αθήνα: Τυπωθήτο-Γιώργος Δαρδανός.

Τερκενλή Θ., Ιωσιφίδης Θ., Χωριανόπουλος Ι. (2007). *Ανθρωπογεωγραφία: Βασικές έννοιες και θεωρητικές τάσεις*, Αθήνα, Κριτική.

Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας και Ανάπτυξης-Πολυτεχνική Σχολή ΑΠΘ. (2015). *Χώρου Ζητήματα*. Θεσσαλονίκη: Ζήτη.

Τσαβδάρου, Χ. (2016). Σημειώσεις μαθήματος (πολιτισμική γεωγραφία και ανθρωπολογία του χώρου). Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης: Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας και Ανάπτυξης.

Χριστοδούλου, Χ. (2015). *Τοπία αστικής διάχυσης*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press.

Φραγκόπουλος Ι., Παπαδημητρίου Ε. (2018). *Εμφυλες ταυτότητες και χώρος. Στο: Περιβαλλοντική Ανισότητα, Αναπαραστάσεις του χώρου και κοινωνικές πρακτικές*. Θεσσαλονίκη: Τζιόλας.

Φραγκόπουλος, Ι. (2015). Σημειώσεις μαθήματος (Κοινωνιολογία του χώρου). Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης: Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας και Ανάπτυξης.

Η ΑΝΑΔΥΣΗ ΤΟΠΩΝ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΗΣ ΕΤΕΡΟΤΗΤΩΝ ΚΑΙ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΥ ΤΑΥΤΟΤΗΤΩΝ - Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΚΕΝΤΡΩΝ ΥΠΟΔΟΧΗΣ ΚΑΙ ΦΙΛΟΞΕΝΕΙΑΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΩΝ ΠΛΗΘΥΣΜΩΝ ΣΤΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Νίκη Εφραιμίδου

Αρχιτέκτονας, ΑΠΘ, MSc ΠΚ _ nicky_efraimidou@yahoo.com

Λέξεις κλειδιά: κινητικότητα, μετανάστευση, ταυτότητα, ετερότητα, σύγχρονη πόλη

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η κινητικότητα και ο νομαδισμός είναι έννοιες που χαρακτηρίζουν τον ανθρώπινο βίο σε κάθε περίοδο της ιστορίας. Πολύ περισσότερο σήμερα που οι ρυθμοί της ζωής έχουν ενταθεί, η διαδοχή των γεγονότων είναι ραγδαία και τα όρια, τόσο τα γεωγραφικά όσο και αυτά της σκέψης, καταργούνται. Στο σύγχρονο παγκοσμιοποιημένο και διασυνδεδεμένο, σύνθετο κόσμο η τάση για μετακίνηση εντατικοποιείται. Προκειμένου να ανταποκριθεί στην πολυπλοκότητα, τη ρευστότητα και την ταχύτητα της ζωής, ο σύγχρονος άνθρωπος μετακινείται και μετεγκαθίστανται διαρκώς. Η σχέση του με το χώρο υφίσταται μεταβολές. Η έννοια του 'κατοικείν' επαναπροσδιορίζεται. Αναζητούνται νέα σενάρια κατοίκησης και βίωσης του χώρου.

Η συνύπαρξη διαφορετικών ταυτοτήτων στους ίδιους γεωγραφικά προσδιορισμένους τόπους εγείρει προβληματισμούς αναφορικά με την έννοια της ξενότητας και δημιουργεί την ανάγκη για επαναπροσδιορισμό της κοινωνίας που πλέον απαρτίζεται από σύνολα ανομοιογενή. Οι μετακινούμενοι πληθυσμοί τείνουν να συγκεντρώνονται σε θύλακες, ζώντας έξω από και μέσα στην κοινωνία ταυτόχρονα. Πρόκειται για ενδιάμεσους υβριδικούς χώρους υποδοχής- κατώφλια, όπου φιλοξενούνται οι διαφορετικότητες και συναντώνται οι ετερότητες. Εκεί οι διάφορες εμπειρίες και κουλτούρες έρχονται σε επαφή και αλληλεπιδρούν μεταξύ τους.

Στη σύγχρονη καθημερινότητα κανένας πολιτισμός δεν μπορεί να θεωρηθεί αμιγής, ή μια ομογενοποιημένη ολότητα, καθώς στα σύγχρονα έθνη συνυπάρχουν ομάδες ανθρώπων με διαφορετικές κουλτούρες στον ίδιο χώρο. Η έννοια της πολυπολιτισμικότητας - ποικιλομορφίας (diversity) εμπεριέχει την ταυτόχρονη παρουσία και συνεπώς τη σχετικιστική σύγκριση διαφορετικών ηθών, αισθητικής, τρόπων σκέψης και ορίζεται ως η αναγνώριση αλλά και αποδοχή αυτών των ήδη δεδομένων στοιχείων που απαντώνται στον ίδιο χώρο και χρόνο και σε συσχέτιση μεταξύ τους. Υπό αυτή την έννοια η ίδια η έννοια του τόπου ορίζεται ως συσχέτιση επιμέρους αφηγήσεων και μεταφράσεων. Προκύπτουν λοιπόν διάφορα ερωτήματα που αφορούν τον τρόπο που αυτές οι διαφορετικότητες συνυπάρχουν στον ίδιο γεωγραφικό τόπο και κάτω

από ποιες συνθήκες επιτρέπεται αυτή η συνυπαρξη. Πώς επηρεάζεται η δομή και η λειτουργία της πόλης από αυτή τη νέα πραγματικότητα, ποιες μεταβολές υφίσταται η οργάνωση του αστικού ιστού, κατά πόσο αυτές μπορεί να αποτελούν μέρος του πολεοδομικού σχεδιασμού κλπ

Στη σύγχρονη πραγματικότητα ο χώρος των Βαλκανίων είναι ο κύριος και άμεσος αποδέκτης τεράστιων μεταναστευτικών πληθυσμών και συνεπώς οι πόλεις αυτού του γεωγραφικού τόπου υφίστανται τις συνέπειες αυτών των μετακινήσεων. Η πόλη της Θεσσαλονίκης, λόγω της κομβικής της θέσης στη Βαλκανική χερσόνησο, βρισκόταν ανέκαθεν στην καρδιά των εξελίξεων σε ό,τι αφορά τη μετακίνηση πληθυσμών. Στη σύγχρονη εποχή που οι διεθνείς εξελίξεις εντατικοποιούν αυτό το φαινόμενο, ο χάρτης της πόλης αλλάζει. Το αστικό τοπίο βρίσκεται σε μια συνεχή διαδικασία ζύμωσης και αδιάκοπης κατασκευής. Παρατηρούνται μεταβολές που πολλές φορές αφορούν την ανάδυση τόπων συνάντησης και υποδοχής ετεροτήτων. Πρόκειται για τόπους με χαρακτήρα 'δημόσιας' χρήσης παρά του ότι δεν οργανώνονται σε δημόσιους αστικούς χώρους. Τέτοια παραδείγματα είναι το 'στέκι μεταναστών' (2009 / αυτοδιαχειριζόμενος χώρος) και το 'πολυδύναμο κέντρο μεταναστών και προσφύγων' (2017 / του ΕΕΣ). Στους χώρους αυτούς, η ντόπια κοινότητα υποδέχεται τους μετακινούμενους πληθυσμούς και βοηθά στη στήριξή τους στη διαδικασία προσαρμογής στη νέα τους πραγματικότητα, και ταυτόχρονα επιδιώκει την ομαλή τους ένταξη στη ζωή της πόλης. Συνεπώς τα παραδείγματα αυτά εξετάζονται ως χαρακτηριστικές περιπτώσεις των εξελικτικών διαδικασιών που λαμβάνουν χώρα στη Θεσσαλονίκη. Μέσα από την μελέτη αυτών των περιπτώσεων αναζητούνται οι τρόποι που η ανάδυση τόπων συγκέντρωσης ετεροτήτων επηρεάζει και μεταλλάσσει τη δομή και τη λειτουργία του αστικού ιστού της πόλης.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η κινητικότητα και ο νομαδισμός είναι έννοιες που χαρακτηρίζουν τον ανθρώπινο βίο σε κάθε περίοδο της ιστορίας. Πολύ περισσότερο σήμερα που οι ρυθμοί της ζωής έχουν ενταθεί, η διαδοχή γεγονότων είναι ραγδαία και τα όρια, τόσο τα γεωγραφικά όσο και αυτά της σκέψης, καταργούνται. Στο σύγχρονο παγκοσμιοποιημένο και διασυνδεδεμένο, σύνθετο κόσμο η τάση για μετακίνηση εντατικοποιείται. Προκειμένου να ανταποκριθεί στην πολυπλοκότητα, τη ρευστότητα και την ταχύτητα της ζωής, ο σύγχρονος άνθρωπος μετακινείται και μετεγκαθίστανται διαρκώς. Η σχέση του με το χώρο υφίσταται μεταβολές. Η έννοια του 'κατοικείν' επαναπροσδιορίζεται. Αναζητούνται νέα σενάρια κατοίκησης και βίωσης του χώρου.

Η συνύπαρξη διαφορετικών ταυτοτήτων στους ίδιους γεωγραφικά προσδιορισμένους τόπους εγείρει προβληματισμούς αναφορικά με την έννοια της ξενότητας και δημιουργεί την ανάγκη για επαναπροσδιορισμό της κοινωνίας που πλέον απαρτίζεται από σύνολα ανομοιογενή. Οι μετακινούμενοι πληθυσμοί τείνουν να συγκεντρώνονται σε *θύλακες*, ενδιάμεσους υβριδικούς χώρους υποδοχής- κατώφλια, όπου φιλοξενούνται οι διαφορετικότητες και συναντώνται οι ετερότητες.

Στη σύγχρονη καθημερινότητα κανένας πολιτισμός δεν μπορεί να θεωρηθεί αμιγής, ή μια ομογενοποιημένη ολότητα, καθώς στα σύγχρονα έθνη συνυπάρχουν ομάδες ανθρώπων με διαφορετικές κουλτούρες στον ίδιο χώρο. Η έννοια της πολυπολιτισμικότητας - ποικιλομορφίας (diversity) εμπεριέχει την ταυτόχρονη παρουσία και συνεπώς τη σχετικιστική σύγκριση διαφορετικών ηθών, αισθητικής, τρόπων σκέψης και ορίζεται ως η αναγνώριση αλλά και αποδοχή αυτών των ήδη δεδομένων στοιχείων που απαντώνται στον ίδιο χώρο και χρόνο και σε συσχέτιση μεταξύ τους. Υπό αυτή την έννοια η ίδια η έννοια του τόπου ορίζεται ως συσχέτιση επιμέρους αφηγήσεων και μεταφράσεων. Προκύπτουν λοιπόν διάφορα ερωτήματα που αφορούν τον τρόπο

και τις συνθήκες που αυτές οι διαφορετικότητες συνυπάρχουν στον ίδιο γεωγραφικό τόπο, τις επιρροές της νέας πραγματικότητας στη δομή και λειτουργία των πόλεων, την οργάνωση του αστικού ιστού, κατά πόσο αυτές μπορεί να αποτελούν μέρος του πολεοδομικού σχεδιασμού, κλπ.

Στη σύγχρονη πραγματικότητα ο χώρος των Βαλκανίων είναι ο κύριος και άμεσος αποδέκτης τεράστιων μεταναστευτικών πληθυσμών και συνεπώς οι πόλεις αυτού του γεωγραφικού τόπου υφίστανται τις συνέπειες αυτών των μετακινήσεων. Η πόλη της Θεσσαλονίκης, λόγω της κομβικής της θέσης στη Βαλκανική χερσόνησο, βρισκόταν ανέκαθεν στην καρδιά των εξελίξεων αναφορικά με τη μετακίνηση πληθυσμών. Στη σύγχρονη εποχή που οι διεθνείς εξελίξεις εντατικοποιούν αυτό το φαινόμενο, ο χάρτης της πόλης αλλάζει. Το αστικό τοπίο βρίσκεται σε μια συνεχή διαδικασία ζύμωσης και αδιάκοπης κατασκευής με αποτέλεσμα την ανάδυση τόπων συνάντησης και υποδοχής ετεροτήτων. Πρόκειται για τόπους με χαρακτήρα 'δημόσιας' χρήσης παρά του ότι δεν οργανώνονται σε δημόσιους αστικούς χώρους. Τέτοια παραδείγματα είναι το 'στέκι μεταναστών'(2009 / αυτοδιαχειριζόμενος χώρος) και το 'πολυδύναμο κέντρο μεταναστών και προσφύγων' (2017 / του ΕΕΣ). Στους χώρους αυτούς, η ντόπια κοινότητα υποδέχεται τους μετακινούμενους πληθυσμούς και στηρίζει την προσαρμογή τους στη νέα τους πραγματικότητα, επιδιώκοντας την ομαλή τους ένταξη στη ζωή της πόλης. Συνεπώς τα παραδείγματα αυτά εξετάζονται ως χαρακτηριστικές περιπτώσεις των εξελικτικών διαδικασιών που λαμβάνουν χώρα στη Θεσσαλονίκη. Μέσα από την μελέτη αυτών των περιπτώσεων αναζητούνται οι τρόποι που η ανάδυση τόπων συγκέντρωσης ετεροτήτων επηρεάζει και μεταλλάσσει τη δομή και τη λειτουργία του αστικού ιστού της πόλης.

ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΕΞΕΤΑΣΗ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΩΝ

1. σύγχρονος εννοιολογικός νομαδισμός

Ο όρος 'νομάς' συνδέεται στενά με την έννοια της μετακίνησης. Στην εποχή της ρευστής νεωτερικότητας, ο νομαδισμός μπορεί να ερμηνευτεί ως η απόλυτη αποδέσμευση από τους περιορισμούς του τόπου και την υπέρβαση των ορίων, δηλαδή συνιστά μια μορφή απελευθέρωσης. Η ελευθερία για τον νομάδα γίνεται η διαρκής μετακίνηση και κυρίως η μετατόπιση στερεοτυπικών δομών. Στη σύγχρονη εποχή 'η έννοια της νομαδικότητας τείνει να αντικαταστήσει αυτήν της μοναδικότητας και της μονιμότητας', όπως υποστηρίζει η Ελ. Χρυσοχοΐδη (Χρυσοχοΐδη, 2009). 'Ο τόπος δεν νοείται σαν σταθερός, οριοθετημένος χώρος νοσταλγικών περιχαράκωσεων, αλλά σαν μια δομή ανοιχτή σε απρόοπτα συμβάντα άμεσης ζωτικής εμπειρίας. Τόποι- υπαρξιακά πεδία κατοίκησης που επαναδιαπραγματεύονται την ουσία του 'κατοικείν' (Χατζησάββα, 2001: 26-27).

Ο σύγχρονος νομάδας ουσιαστικά βιώνει μια πλήρη απεδαφικοποίηση - η γη παύει να ερμηνεύεται ως συγκεκριμένος γεωγραφικός τόπος με ιδιαίτερα τοπιογραφικά χαρακτηριστικά και ξεχωριστή υφή, αποκτά το νόημα του χώρου υποδοχής του νομά. Η μετακίνησή του από σημείο σε σημείο χαρακτηρίζεται από ροϊκότητα. Κατά τον G. Deleuze 'ο βίος του νομάδας είναι το ενδιάμεσο' - *'the life of the nomad is the intermezzo'* (Deleuze & Guattari, 1987: 380). Ο ίδιος εξηγεί ότι για τον νομά το κάθε σημείο της πορείας του είναι ένας σταθμός και μόνο και η μετακίνηση αποτελεί μια συνδυαστική ροή ανάμεσα σε αυτά τα σημεία.

2. ακούσιοι νομάδες (καταστάσεις κρίσης)

Σε περιπτώσεις ιδιαίτερων συνθηκών, συνήθως βίαιων όπως είναι ο πόλεμος, οι θρησκευτικές διώξεις, οι πολιτικές ανατροπές, οι φυσικές καταστροφές, ή η δυσμενής οικονομική συγκυρία, πληθυσμοί ολόκληροι βρίσκονται ξαφνικά μετέωροι και εκτοπισμένοι, βιώνοντας την πλήρη απώλεια του τόπου τους ως ρυθμιστικό παράγοντα για την ταυτότητά τους, και των συνθηκών τους, δηλαδή του χρόνου που ρυθμίζει τον κύκλο των επαναλήψεων της καθημερινής ζωής. Ο περιπλανώμενος μετανάστης-πρόσφυγας βιώνει έντονα την αίσθηση της προσωρινότητας και αναγκάζεται να μεταπίπτει από τόπο σε τόπο, διαμένοντας κάθε φορά υπό όρους. Βρίσκεται σε μια χωροχρονική ασυνέχεια, ανακατασκευάζοντας διαρκώς την ταυτότητά του καθώς προσπαθεί να ταιριάξει το παρελθόν του με το καινούργιο περιβάλλον τού τώρα. Οι μεταναστευτικοί πληθυσμοί συχνά αναφέρονται ως «περιττοί» και χωρίς δικαίωμα, ιδιότητα, ή προορισμό, που γίνονται ανεκτοί μόνο όσο βρίσκονται ελεγχόμενοι και εκτός του πλαισίου της κανονικότητας.

Οι έκτακτες συνθήκες παράγουν εντοπισμένες εξαιρέσεις, δηλαδή θύλακες που τους απαρτίζουν πληθυσμοί σε κατάσταση κρίσης. Έτσι η εξαίρεση αποκτά χωρική εμβέλεια.

Σε πολλές περιπτώσεις οι μεταναστευτικοί πληθυσμοί εγκαθίστανται σε έναν νέο τόπο διεκδικώντας ένα δικό τους μερίδιο γης στο αστικό σύνολο στο οποίο μεταβαίνουν. Στην προσπάθειά τους να ενσωματωθούν στο νέο τόπο διατηρώντας παράλληλα την αυθεντικότητα της καταγωγής τους, δημιουργούν τις δικές τους γειτονιές, οι οποίες μεταβάλλουν τον τόπο υποδοχής. Στις σύγχρονες πόλεις (τόσο στην Ελλάδα όσο και στο εξωτερικό) υπάρχουν ποικίλα παραδείγματα αστικών περιοχών που πρωτοσηματίστηκαν από προσφυγικούς πληθυσμούς, πολλές φορές μάλιστα κατόπιν κρατικής υπόδειξης (περίπτωση της Καισαριανής - Αθήνα που παραχωρήθηκε σε Μικρασιάτες πρόσφυγες, Σταυρίδης, 2002).

Η έλευση προσφυγικών πληθυσμών συχνά ενεργοποιεί 'αστικά κενά' του αστικού ιστού -συνήθως πυκνοδομημένες περιοχές με χαμηλή αξία γης (Βαϊού, 2009). Η ανάγκη για αποφόρτιση από την έντονη συμπύκνωση που βιώνουν στους χώρους διαμονής τους συχνά ωθεί τις ομάδες αυτών των διαφορετικότητων να συγκεντρώνονται τοπικά και σε εξωτερικούς δημόσιους χώρους, τους οποίους εν τέλει, οικειοποιούνται σε μια μορφή προσωρινής κατοίκησης του δημόσιου χώρου (Παπατζανή, 2015).

3. πολιτισμική διαφοροποίηση και ετερότητα

Οι μετακινούμενοι πληθυσμοί τείνουν να δημιουργούν 'ομάδες συμβίωσης' και να συγκεντρώνονται σε θύλακες, ζώντας έξω από και μέσα στην κοινωνία ταυτόχρονα. Ο όρος 'θύλακας' χρησιμοποιείται για να περιγράψει την έννοια της ενσωμάτωσης και της ανάμειξης των ετεροτήτων που καλούνται να συνυπάρξουν, να έρθουν σε επαφή και να αλληλεπιδράσουν μεταξύ τους. Ο Η. Bhabha διακρίνει τον όρο της πολιτιστικής διαφοράς από την πολιτιστική ποικιλία - '*cultural difference - cultural diversity*' (Hernández, 2010) και εξηγεί ότι στη σύγχρονη καθημερινότητα κανένας πολιτισμός δεν μπορεί να θεωρηθεί αμιγής, ή μια ομογενοποιημένη ολότητα, καθώς στα σύγχρονα έθνη συνυπάρχουν ομάδες ανθρώπων με διαφορετικές κουλτούρες στον ίδιο χώρο. Η έννοια της πολιτιστικής διαφοράς (*difference*) σημαίνει τη διαδικασία ταυτοποίησης που στηρίζεται στην ιστορική και εμπειρική γνώση των στοιχείων πολιτισμού. Η έννοια της πολυπολιτισμικότητας - ποικιλομορφίας (*diversity*) εμπεριέχει την ταυτόχρονη παρουσία και συνεπώς τη σχετικιστική σύγκριση διαφορετικών ηθών, αισθητικής, τρόπων σκέψης και ορίζεται ως η αναγνώριση αλλά και αποδοχή αυτών των ήδη δεδομένων στοιχείων που απαντώνται στον ίδιο χώρο και χρόνο και σε συσχέτιση μεταξύ τους. Υπό αυτή την έννοια η ίδια η έννοια του τόπου ορίζεται ως συσχέτιση επιμέρους αφηγήσεων και μεταφράσεων.

Το βίωμα του χώρου που φιλοξενεί αυτές τις διαφορετικότητες, συχνά έχει αίσθηση μετεωρισμού. Ουσιαστικά πρόκειται για έναν *‘ενδιάμεσο’* χώρο, ένα κατώφλι μετάβασης από το ένα στοιχείο στο άλλο, ένα σημείο συνάντησης ετεροτήτων, ένας *τόπος-δοχείο*, όπως τον αποκαλεί ο Σ.Σταυρίδης (Σταυρίδης, 2010). Ο Η.Bhabha χρησιμοποιεί τον όρο *‘third space’* (Bhabha, 2006) για να περιγράψει το σημείο όπου επικοινωνούν το *‘εγώ’* και το *‘εσύ’*, την ταυτόχρονη σχέση έλξης-απώθησης και τον συσχετισμό στην έκφραση των διαφορετικών στοιχείων. Εδώ, στο ενδιάμεσο, νοήματα και σύμβολα πολιτισμών επαναπροσδιορίζονται, καθώς καμιά έννοια δεν μπορεί να είναι παγιωμένη εφόσον μπορεί να λάβει διαφορετική ερμηνεία ανάλογη του πλαισίου που την περιλαμβάνει (διαφορετική κουλτούρα), σε μια συνεχή διαδικασία μετάφρασης και διαπραγμάτευσης όρων.

4. Ξενότητα

Σύμφωνα με τη σύγχρονη ψυχαναλυτική θεωρία η συγκρότηση της ιστορικής ταυτότητας στηρίζεται στις μνημονικές αφηγήσεις και αποτελεί έναν τόπο αναφοράς οικείο, γνώριμο, ικανό να παρέχει ασφάλεια για την ανάπτυξη του εαυτού. Η μνήμη συμβάλει στην εκδήλωση των ανθρώπινων σχέσεων τα κοινά στοιχεία που αναγνωρίζουν μεταξύ τους τα μέλη μιας ομάδας βοηθούν στην ανάπτυξη των μεταξύ τους συνδέσεων. Η J. Kristeva, σχολιάζοντας τις μελέτες του S. Freud, επισημαίνει τη βαρύτητα που έχει η αίσθηση του ανήκειν στο άτομο και το πώς το υποσυνείδητο αντιδρά στη διαφορετικότητα, στην ξενότητα (Kristeva, 1997), σε ο,τιδήποτε άλλο από αυτό που το άτομο αναγνωρίζει ως οικείο. Η αναγνώριση ενός στοιχείου ως *‘ξένου’* δημιουργεί μια ακολουθία δράσεων που πηγάζουν ακριβώς από τον ενστικτώδη φόβο για ό,τι μη δικό.

Η περίπτωση της μετανάστευσης αποτελεί ένα ιδανικό παράδειγμα για να εξηγηθεί αυτή η κατάσταση. Από τη μία, το αρχικό *‘αυθεντικό’* σύνολο που υποδέχεται, τείνει να συσπειρώνεται ενάντια στο *‘ξένο’* στοιχείο που εισβάλλει, ώστε να προστατεύσει την ιστορικότητα και τις απαρχές του, από την αλλοτρίωση που ενδεχομένως να επιφέρει η συνύπαρξη με το *‘άλλο’*. Τείνει να θέλει να απομονώσει το διαφορετικό και να προσπαθήσει να ελέγξει τις αντιθέσεις που έχει μαζί του για να το εξουσιάσει. Από την άλλη μεριά, οι ξένοι βιώνουν επάνω τους την άρνηση. Αυτό τους οδηγεί στη δημιουργία δικών τους θυλάκων που τους επιτρέπουν να διατηρήσουν με ασφάλεια τα στοιχεία της δικής τους ταυτότητας, ενόσω βρίσκονται σε ένα περιβάλλον ανοίκειο γι’αυτούς.

5. ανομοιογενής κοινωνία πολιτών

Η έννοια της ατόφιας αυθεντικότητας και της καθαρής ιστορικής καταγωγής αμφισβητείται πλέον έντονα, αναφορικά με τη σύσταση ενός κοινωνικού συνόλου. Καθώς οι επιταγές της ζωής σήμερα ωθούν μεγάλες πληθυσμιακές μάζες σε συνεχή μετακίνηση, τα σύγχρονα έθνη φιλοξενούν στον γεωγραφικό τόπο τους πολλά επί μέρους σύνολα πληθυσμών διαφορετικής καταγωγής με πολλές ετερογενείς μοναδικότητες, θρησκευτικές, γλωσσικές, εκπαιδευτικές, συμπεριφορικές, κλπ, και αυτό σημαίνει ότι η έννοια του πολίτη γίνεται σχετική. Συχνά τα κράτη θεσπίζουν νόμους ώστε να ρυθμίσουν αυτήν την πολυπλοκότητα, την κοινή συμπεριφορά με την ταυτόχρονη ελευθερία της έκφρασης των ηθών. Έτσι το γενικό και ευρύτερο σύνολο μπορεί να εγγυάται την ύπαρξη του μικρότερου, εφόσον βέβαια αυτό ενσωματώνεται στο πρώτο και οι διαφορές απορροφούνται μπροστά στο γενικό συμφέρον και για χάρη της γενικής ισορροπίας. Αυτό σημαίνει ότι η συμφωνία των προθέσεων έχει ιδιαίτερη βαρύτητα και συνεπώς έννοιες όπως η κοινωνική θέση, ο τόπος καταγωγής, η φυλή δεν μπορεί να αποτελούν τα κύρια κριτήρια για το σχηματισμό ομάδων. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει η A. Dagnino *‘περνάμε από μια κοινωνία του ανήκειν σε μια κοινωνία του προσχωρείν’* (Dagnino, 2001: 79)

Ο Η. Bhabha κάνει λόγο για 'υβριδισμό' για να εξηγήσει τη συνύπαρξη ταυτοτήτων διαφορετικής πολιτιστικής προέλευσης σε ένα σύνθετο καθεστώς, μέσα στο οποίο τα διάφορα στοιχεία ιστορίας και κουλτούρας διασταυρώνονται και εμπλέκονται μεταξύ τους ανταλλάσσοντας επί μέρους χαρακτηριστικά (Hernández, 2010). Ο υβριδισμός είναι ένδειξη δημιουργικής αλληλεπίδρασης πολιτιστικών δυνάμεων, επανεξέτασης του όρου της αυθεντικότητας και επαναξιολόγησης της έννοιας των ταυτοτήτων (Bhabha, 1994). Σαν όρος δηλαδή, δεν αναφέρεται σε αυτή καθαυτή τη συνύπαρξη των διαφορετικότητων αλλά στη διαδικασία της ζύμωσης των ετεροτήτων.

6. η περίπτωση της Θεσσαλονίκης – παραδείγματα

Ο χώρος των Βαλκανίων επι σειρά αιώνων λειτούργησε και λειτουργεί ως σταυροδρόμι πολιτισμών, μεταξύ Ευρωπαϊκής και Ασιατικής ηπείρου και έχει αποτελέσει πολύ συχνά τόπο προσπέλασης ή και εγκατάστασης μεταναστευτικών πληθυσμών. Κατά συνέπεια οι πόλεις αυτού του γεωγραφικού τόπου υφίστανται τις άμεσες συνέπειες αυτών των μετακινήσεων. Η πόλη της Θεσσαλονίκης, λόγω της κομβικής της θέσης στη Βαλκανική χερσόνησο, βρισκόταν ανέκαθεν στην καρδιά των εξελίξεων σε ό,τι αφορά τη μετακίνηση πληθυσμών. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση της ανταλλαγής πληθυσμών κατά τη Μικρασιατική Καταστροφή, όταν η έλευση μεγάλου πληθυσμιακού όγκου στην πόλη οδήγησε στη δημιουργία ολόκληρων συνοικιών που αναπτύχθηκαν από το μηδέν όπως της Καλαμαριάς και της Νεάπολης.

Στη σύγχρονη εποχή οι διεθνείς εξελίξεις εντατικοποιούν το φαινόμενο της μετανάστευσης με αποτέλεσμα ο χάρτης της πόλης να αλλάζει. Το αστικό τοπίο βρίσκεται σε μια συνεχή διαδικασία ζύμωσης και αδιάκοπης κατασκευής. Παρατηρούνται μεταβολές που πολλές φορές αφορούν την ανάδυση τόπων συνάντησης και υποδοχής ετεροτήτων. Πρόκειται για τόπους με χαρακτήρα 'δημόσιας' χρήσης παρά του ότι δεν οργανώνονται σε δημόσιους αστικούς χώρους. Τέτοια παραδείγματα είναι το 'στέκι μεταναστών' (2009 / αυτοδιαχειριζόμενος χώρος) και το 'πολυδύναμο κέντρο μεταναστών και προσφύγων' (2017 / του ΕΕΣ). Στους χώρους αυτούς, η ντόπια κοινότητα υποδέχεται τους μετακινούμενους πληθυσμούς και βοηθά στη στήριξή τους στη διαδικασία προσαρμογής στη νέα τους πραγματικότητα, και ταυτόχρονα επιδιώκει την ομαλή τους ένταξη στη ζωή της πόλης.

Πιο συγκεκριμένα, στην περίπτωση του 'στεκιού μεταναστών' πρόκειται για ένα πολυχώρο 'έμπρακτης αλληλεγγύης' στους μετανάστες και στις μετανάστριες με δράσεις όπως τα μαθήματα ελληνικών και άλλων γλωσσών, η ενισχυτική διδασκαλία στα μαθήματα του σχολείου, η συντήρηση της νησίδας Η/Υ, η παροχή νομικής βοήθειας στους μετανάστες, καθώς και η κουζίνα αλληλεγγύης, ενώ σε τακτική συχνότητα πραγματοποιούνται συζητήσεις και συνελεύσεις των μελών. Όλες αυτές οι δράσεις έχουν σκοπό την υποστήριξη των μεταναστών και την ομαλή ένταξή τους στο νέο τους περιβάλλον μέσα από την συνύπαρξη των διαφορετικότητων και την δημιουργική αλληλεπίδραση των ετεροτήτων. Αυτή η αυτοδιαχειριζόμενη δομή, που από το 2009 έχει στεγαστεί σε ένα κεντρικό σημείο της Θεσσαλονίκης, στην οδό Ερμού, λειτουργεί κυρίως κατά τις απογευματινές και βραδυνές ώρες, και έτσι συμβάλλει στην ενεργοποίηση για αυτό το χρονικό διάστημα, ενός μέρους του κέντρου του αστικού ιστού της πόλης.

Στην περίπτωση του 'πολυδύναμου κέντρου μεταναστών και προσφύγων' του ΕΕΣ πρόκειται για ένα χώρο που ιδρύθηκε το 2017 και στεγάζεται και αυτός σε κεντρική περιοχή της Θεσσαλονίκης, στην οδό Ι. Δραγούμη. Το κέντρο στοχεύει στην παροχή βασικών υπηρεσιών σε πρόσφυγες και μετανάστες και στην συστηματική κάλυψη μιας διαπιστωμένης ανάγκης για βοήθεια αυτών των πληθυσμών. Στο κέντρο παρέχονται ψυχοκοινωνικές υπηρεσίες, συμβουλές και κατευθύνσεις μέσα από

ατομικές και συλλογικές συνεδρίες, υπηρεσίες αποκατάστασης οικογενειακών δεσμών, πληροφόρηση για θέματα ασύλου, ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης, στέγασης, απασχόλησης, εκπαίδευσης κλπ, υπηρεσίες δηλαδή που σκοπό έχουν την ομαλή ενσωμάτωση των μεταναστών στην ελληνική κοινωνία.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Καθώς εντείνεται η τάση για διερεύνηση νέων δυνατοτήτων διαμέσου της κινητικότητας και του νομαδισμού, η σχέση που αναπτύσσει ο σύγχρονος άνθρωπος με τον χώρο επαναπροσδιορίζεται. Έννοιες όπως η ταυτότητα και το 'χωρικό ανήκειν' επανεξετάζονται. Ετερότητες καλούνται να συνυπάρξουν γεωγραφικά σε πολύπλοκες συνθήκες αλληλεπιδρώντας μεταξύ τους, ανταλλάσσοντας χαρακτηριστικά και δημιουργώντας υβριδικούς κοινωνικούς σχηματισμούς.

Σε έκτακτες, κρίσιμες συνθήκες η μετακίνηση προκύπτει ως ανάγκη και μεταφράζεται ως περιπλάνηση και προσωρινή εγκατάσταση, για λόγους βιοποριστικούς. Συνήθως συνεπάγεται τη συγκέντρωση σε κεντρικούς ή δημόσιους χώρους προκειμένου να αναπτυχθεί μεταξύ των ευάλωτων ομάδων μια αίσθηση ασφάλειας ή αλληλεγγύης. Δημιουργούνται θύλακες ιδιαιτερότητας που μπορεί να λειτουργούν αναζωογονητικά για το ευρύτερο χωρικό περιβάλλον ή να αποτελούν ζώνες γκετοποίησης ή θεματικοποίησης του αστικού ιστού. Και στις δύο περιπτώσεις πάντως, ο τρόπος συσχέτισης του χρήστη με τον χώρο υφίσταται ισχυρές μεταλλάξεις.

Μέσα από την μελέτη των εξεταζομένων περιπτώσεων διαφαίνεται πως η παρουσία διαφόρων ετεροτήτων στον ίδιο γεωγραφικό τόπο συχνά οδηγεί στην ανάδυση τόπων συγκέντρωσής τους και στη δημιουργία θυλάκων που επηρεάζουν και μεταλλάσσουν τη δομή και τη λειτουργία του αστικού ιστού της πόλης. Και τα δύο εξεταζόμενα παραδείγματα αποτελούν χαρακτηριστικές περιπτώσεις των εξελικτικών διαδικασιών που λαμβάνουν χώρα στη Θεσσαλονίκη. Οι ραγδαίες εξελίξεις στη σύγχρονη εποχή δημιούργησαν την ανάγκη ανάπτυξης δομών που λαμβάνουν πλέον οργανωμένη υπόσταση και στεγάζονται σταθερά σε κεντρικές περιοχές του αστικού ιστού. Στους χώρους αυτούς οι ετερότητες συναντώνται και ανταλλάσσουν χαρακτηριστικά και στοιχεία της συγκρότησής τους, ζυμώνονται και αλληλεπιδρούν μεταξύ τους. Αξιοσημείωτο είναι το ότι οι δομές αυτές αναπτύσσονται σε κεντρικά σημεία της πόλης, σε τόπους δηλαδή όπου συνήθως εγκαθίστανται ή που χρησιμοποιούν οι μετακινούμενοι πληθυσμοί. Η επαναλαμβανόμενη έλευση μεταναστών (έστω και προσωρινής παραμονής) δημιουργεί την ανάγκη ανάπτυξης στην πόλη, δομών με χαρακτήρα περισσότερο μόνιμο, που αποτελούν πια μέρος της οργάνωσης του αστικού ιστού.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- βιβλία

Σταυρίδης, Σ. (2010), *Μετέωροι Χώροι της Ετερότητας*, Αλεξάνδρεια.

Bhabha, H. (1994), *Location of Culture*, Routledge.

Dagnino, A. (2001), *Οι νέοι Νομάδες*, οξυ ΑΕ.

Deleuze, G. & Guattari, F. (1987), *Capitalism and Schizophrenia – A Thousand Plateaus*, University of Minnesota press.

Hernández, F. (2010), *Bhabha for Architects*, Routledge.

Kristeva, J. (1997), *Έθνη Χωρίς Εθνικισμό*, ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ.

- άρθρα

Βαΐου, Ντ. & Καλαντίδης, Α. (2009), Πόλεις των «άλλων». Καθημερινές πρακτικές και συγκρότηση του δημόσιου χώρου, *Μετασχηματισμοί του Χώρου: κοινωνικές και πολιτισμικές διαστάσεις*, επιμέλεια Σπυριδάκης, Μ., Νήσος.

Παπατζανή, Ε. (2015), Διαπραγματεύσεις Ορίων και Όρων Συμβίωσης στο κέντρο της Αθήνας, *Γεωγραφίες*, τεύχος 25.

Σταυρίδης, Στ. (2002), Κατοίκηση και ετερότητα: πρόσφυγες και μετανάστες στην πόλη, *Athens 2002: Absolute Realism*, 8η Διεθνής Εκθεση Αρχιτεκτονικής, Biennale Βενετίας 2002, ΠΕΑ.

Σταυρίδης, Στ. (2010), Οι δρόμοι της Μεγαλόπολης ως Αμφισβητούμενοι Χώροι, *Αμφισβητούμενοι Χώροι στην Πόλη – χωρικές προσεγγίσεις του πολιτισμού*, επιμέλεια Γιαννακόπουλος Κ. & Γιαννιτσιώτης Γ., Αλεξάνδρεια.

Χατζησάββα, Δ. (2001), Το θέμα του διαγωνισμού της 3ης Biennale: Τόποι νομαδικής κατοίκησης, *Τόποι Νομαδικής Κατοίκησης – 3η Biennale νέων Ελλήνων Αρχιτεκτόνων*, επιμέλεια Παπαρούνης, Μ., ΕΙΑ.

- ιστοσελίδες

Κέντρο μεταναστών και προσφύγων ΕΕΣ

<http://www.voria.gr/article/neo-polidinamo-kentro-prosfigon-ke-metanaston-sti-thessaloniki>

<http://webtv.ert.gr/ert3/news-ert3/15dek2017-1900-deltio-idiseon/>

Στέκι μεταναστών

<https://socialcenter.espivblogs.net/>

<http://webtv.ert.gr/ert3/antidrastirio/29ian2018-antidrastirio-allilengyi-sto-steki-metanaston/>

Χρυσοχοΐδη, Ελ. (2009), *‘Το νομαδικό διαμέρισμα’*

<https://www.vimaideon.gr//Default.aspx?d=20090206>

Bhabha, H. (2006), *‘Cultural Diversity and Cultural Differences’*

monumenttotransformation.org/atlas-of-transformation/html/c/cultural-diversity/cultural-diversity-and-cultural-differences-homi-k-bhabha.html

ΑΠΟ ΤΗ ΓΕΙΤΟΝΙΑ ΣΤΟ ΠΡΟΑΣΤΙΟ: Ο ΜΕΤΑΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗΣ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ ΣΤΗ ΝΕΑ ΚΡΗΝΗ ΚΑΛΑΜΑΡΙΑΣ

Αγγελίνα Αποστόλου

Υποψήφια Διδάκτωρ, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας και Ανάπτυξης, Πολυτεχνική Σχολή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης _ angelina.apostolou@yahoo.gr

Λέξεις κλειδιά: Νέα Κρήνη, προάστιο, προσφυγικός συνοικισμός, μνήμη, ανθρωπολογία του χώρου.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η μελέτη αυτή επιχειρεί να εξετάσει – από τη σκοπιά της ανθρωπολογίας του χώρου - τη διαδικασία μετάβασης του οικισμού της Νέας Κρήνης Καλαμαριάς στη Θεσσαλονίκη, από μια τυπική προσφυγική συνοικία Μικρασιατών σε ένα δυναμικό μεσο-αστικό προάστιο της Θεσσαλονίκης, όπως αυτό φαίνεται να είναι σήμερα. Δίνοντας έμφαση στον τρόπο με τον οποίο η προσφυγική εμπειρία συγκροτεί τον τόπο, τις ταυτότητες και τη μνήμη των κατοίκων, η μελέτη παρακολουθεί τον μετασχηματισμό του χώρου από “συνοικισμό μνήμης” σε “προάστιο λήθης”.

Η μελέτη επικεντρώνεται στη κατανόηση του τρόπου με τον οποίο νοηματοδοτούν και βιώνουν τη φυσιογνωμία και τον χαρακτήρα της Νέας Κρήνης σήμερα οι κάτοικοί της. Στο πλαίσιο αυτό, επιχειρείται μια ενθογραφική μελέτη βασισμένη σε επιτόπια έρευνα και συμμετοχική παρατήρηση αναζητώντας τα χαρακτηριστικά που συγκροτούν σήμερα τη φυσιογνωμία / χαρακτήρα της Νέας Κρήνης από τους σημερινούς κατοίκους της περιοχής, παρακολουθώντας παράλληλα και τη δράση του τοπικού “Πολιτιστικού Συλλόγου Προσφύγων Μικρασιατών Νέας Κρήνης «η Αγία Παρασκευή»” ο οποίος δραστηριοποιείται επιχειρώντας να επαναδιαμορφώσει τη φυσιογνωμία της Νέας Κρήνης ξανακάνοντάς τη “γειτονιά” σε αντίθεση με τη τρέχουσα δυναμική του χώρου.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ως μελέτη περίπτωσης επιλέγεται η περιοχή της Νέας Κρήνης που χωροθετείται ανατολικά της πόλης της Θεσσαλονίκης και αποτελεί σήμερα τμήμα του δήμου Καλαμαριάς. Κατοικήθηκε για πρώτη φορά το 1922 με την έλευση των προσφύγων από την ευρύτερη περιοχή της Σμύρνης, ενώ το σύγχρονο αστικό της πρόσωπο δεν αποκαλύπτει άμεσα το προσφυγικό παρελθόν της.

Η παρουσία της θάλασσας στο τοπίο είναι ισχυρή, πάντα παρούσα και μαρκάρει την περιοχή, ως βασικό χαρακτηριστικό της φυσιογνωμίας της, ενώ αποτέλεσε και το κύριο στοιχείο επιλογής της ως τόπου εγκατάστασης των συγκεκριμένων κατοίκων οι

οποίοι όντας κυρίως ψαράδες στους τόπους καταγωγής τους είχαν ανάγκη την παράλια κατοίκηση. Τα υλικά τεκμήρια αυτής της εποίκησης στην περιοχή χαρακτηρίζονται σήμερα από μια διακριτική παρουσία στο χώρο. Το πέρασμα του χρόνου έχει σβήσει στο μεγαλύτερο μέρος τους τα στοιχεία της πρώτης αυτής κατοίκησης. Ωστόσο, αρκεί μια πιο οξυδερκής ματιά ώστε να αρχίσει να αναγιγνώσκεται μια ιδιαίτερα ζωντανή οντότητα της ιστορικής πορείας της περιοχής έστω σε μικρά θραύσματα. Αντίθετα με τη περιορισμένη πλέον υλική παρουσία τεκμηρίων κατοίκησης του παρελθόντος, η παρουσία πλήθους ενεργών προσφυγικών συλλόγων στην περιοχή δείχνει πως το προσφυγικό παρελθόν είναι ακόμη ζωντανό. Η δράση τους επιχειρεί να διατηρήσει τη μνήμη και τις άυλες μαρτυρίες ζωντανές.

Ο αφηρημένος χώρος συγκροτείται ως τόπος με τη διαδικασία της πρόσληψης του μέσα από ένα σύνολο αντιλήψεων και γνώσεων. Η διαδικασία αυτή έχει ισχυρή απόδοση αφενός στο συναισθηματικό επίπεδο (λόγος) και αφετέρου στο ιδεολογικό επίπεδο (μύθος). Ο τόπος είναι άρρηκτα συνδεδεμένος με την έννοια της συνειδήσης, της φυσιογνωμίας και της ταυτότητας (Στεφάνου, 2000; Αποστόλου, 2013). Παράλληλα, ο τόπος αποτελεί τον χώρο μέσα στον οποίο αναπτύσσονται οι ατομικές συνειδήσεις των ανθρώπων αλλά εγχαράζονται και οι μνήμες τους. Κατ' επέκταση, η φυσιογνωμία συγκροτεί την κοινή αντίληψη μιας κοινότητας για την φύση μιας οντότητας, μιας δομής, ενός συστήματος, ενώ η ταυτότητα συνιστά το όνομα και το σύμβολο που αποδίδεται για την περιγραφή και την συμπύκνωση του νοήματος αυτής της μοναδικότητας (Στεφάνου, 2000). Στο πλαίσιο της παραπάνω διατύπωσης κύριο αντικείμενο αυτής της εργασίας αποτελεί η κατανόηση της διαδικασίας εγχάραξης νοήματος (νοηματοδότηση) στην περίπτωση της περιοχής ενδιαφέροντος μας.

Η ΕΡΕΥΝΑ ΠΕΔΙΟΥ ΚΑΙ Η ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ

Αντικείμενο της έρευνας αποτελεί αφενός η ίδια η γειτονιά της Νέας Κρήνης και οι κάτοικοί της, αφετέρου ο τοπικός σύλλογος Μικρασιατών της περιοχής που φέρει τον τίτλο: "Πολιτιστικός Σύλλογος Προσφύγων Μικρασιατών Ν. Κρήνης «η Αγία Παρασκευή»". Ο σύλλογος ιδρύθηκε το 2002 από Μικρασιάτες δεύτερης και τρίτης γενιάς και έχει έδρα την συνοικία της Νέας Κρήνης του δήμου Καλαμαριάς στη Θεσσαλονίκη.

Είναι ενδιαφέρον ότι αποτελεί έναν από τους λίγους συλλόγους Μικρασιατών που ιδρύθηκαν στην Ελλάδα και οι οποίοι χρησιμοποιούν τη λέξη "σύλλογος προσφύγων" και όχι απλά σύλλογος Μικρασιατών για να αυτοπροσδιοριστεί. Φαίνεται πως η ιδιότητα του πρόσφυγα είναι μια ιδιότητα που εισχωρεί στη συνειδησιακή ταυτότητα των ανθρώπων και γίνεται μέρος της ίδιας της ενθοτοπικής ταυτότητάς τους. Ενδιαφέρον επίσης, αποτελεί το γεγονός ότι ιδρύεται από Μικρασιάτες τρίτης κυρίως γενιάς που δεν έχουν βιωματική εμπειρία της Μικρασίας.

Η μελέτη αυτού του συλλόγου αποτελεί ένα ενδιαφέρον πεδίο έρευνας διότι ο σύλλογος συγκροτεί τη μόνη οργανωμένη μορφή διαχείρισης "από τα κάτω προς τα πάνω" της φυσιογνωμίας της περιοχής αλλά ταυτόχρονα και τον κύριο διαχειριστή της ανάγκης για "αυθεντικότητα". Ένα από τα πρώτα τεκμήρια που συγκεντρώθηκαν είναι μια αρκετά εμβληματική αφίσα του συλλόγου που καλεί σε συστράτευση προκειμένου "Να ξαναγίνει η Κρήνη γειτονιά". (βλ.εικ.1) Μια πρόταση που δεν αναφέρεται στη διαχειριστική κάποιας απώτατης καταγωγής αλλά θέτει το επίδικο θέμα από το "εκεί" στο "εδώ" και από το "τότε" στο "τώρα". Αυτή η διαδικασία επαναχάραξης νοήματος στη γειτονιά αποτελεί το κίνητρο αυτής της έρευνας.

Εικόνα 1: Αφίσα. Προμετωπίδα της ιστοσελίδας του Συλλόγου
Πηγή: <http://politistikosneaskrinis.blogspot.gr/>

Τεχνικές Συλλογής και Πηγές Στοιχείων

Όσον αφορά τις τεχνικές συλλογής στοιχείων η εργασία βασίστηκε στη διενέργεια συζητήσεων υπό τη μορφή άτυπων συνεντεύξεων, κυρίως στη συμμετοχική παρατήρηση και τη βιωματική εμπειρία του χώρου, επικουρικά στη χρήση εθνογραφικών σημειώσεων και (όπου ήταν δυνατό) οπτικοακουστικών μέσων, φωτογραφίας, καθώς και υλικού διαθέσιμου στον επίσημο διαδικτυακό χώρο του συλλόγου. Η χρονική διάρκεια της παρατήρησης από τον Ιανουάριο του 2016 μέχρι και τον Αύγουστο του 2017 και η επαναλαμβανόμενη παρουσία στο πεδίο συνέβαλλαν τόσο στην καλύτερη κατανόηση αυτών που συμβαίνουν εκεί και όσο και στην καλύτερη ερμηνεία τους.

Κύριοι πληροφορητές για τον σύλλογο υπήρξαν τα ίδια τα μέλη του συλλόγου. Οι περισσότεροι αποτελούν ιδρυτικά μέλη του με διαδοχικές θητείες στο Δ.Σ. Είναι όλοι κάτοικοι της Νέας Κρήνης αλλά όχι όλοι Μικρασιατικής καταγωγής. Ταυτόχρονα, η έρευνα διευρύνθηκε προκειμένου να συμπεριλάβει και πληροφορητές από την τοπική κοινωνία οι οποίοι δεν ήταν μέλη του συλλόγου. Στη λογική αυτή διευρύνθηκε η επιτόπια έρευνα και η συμμετοχική παρατήρηση περιέλαβε και κατοίκους της περιοχής, μη μέλη του συλλόγου αλλά και μη μικρασιατικής καταγωγής προκειμένου να επιχειρήσει να απαντήσει στο ποια είναι τα χαρακτηριστικά που συγκροτούν σήμερα τη φυσιογνωμία / χαρακτήρα της Νέας Κρήνης και πως τα αντιλαμβάνονται από τη πλευρά τους οι νέοι κάτοικοι της περιοχής.

ΑΝΑΛΥΤΙΚΗ ΤΟΥ ΒΙΩΜΑΤΟΣ: Η ΒΙΩΜΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΤΗΣ ΧΩΡΙΚΗΣ ΕΜΠΕΙΡΙΑΣ

Στην ενότητα αυτή παρουσιάζονται συνοπτικά τα ευρήματα της εθνογραφικής έρευνας κυρίως μέσα από τις συνεντεύξεις - συζητήσεις. Η παρουσίαση ακολουθεί τη δομή των κύριων ερευνητικών ερωτημάτων που τέθηκαν προς διερεύνηση .

Τη συνέντευξη – συζήτηση με τον πρόεδρο του συλλόγου αλλά και με άλλα μέλη του, μονοπώλησε, όπως ήταν αναμενόμενο, η ίδρυση και η λειτουργία του συλλόγου. Πρόκειται για ένα σχετικά νέο σύλλογο που ιδρύθηκε μόλις το 2002 από τους απογόνους κυρίως τρίτης γενιάς των προσφύγων. Όπως χαρακτηριστικά μας ανέφερε ο πρόεδρος του συλλόγου η σημαντική δημογραφική αλλαγή που επέφερε η εγκατάσταση μεγάλου αριθμού νέων κατοίκων στη Νέα Κρήνη κατά τη τελευταία κυρίως 20ετία είχε ως αποτέλεσμα την αλλοίωση του πληθυσμού. Ορισμένοι από τα μέλη πιστεύουν πως οι νέοι κάτοικοι αλλοιώνουν το χαρακτήρα της περιοχής και έτσι η ανάγκη για τη λειτουργία του συλλόγου γίνεται για αυτούς ακόμη μεγαλύτερη. Ένας σύλλογος είναι μια ομάδα που συσφίγγει αλλά και δημιουργεί νέες σχέσεις – μια που τόνισαν πως είναι ανοιχτοί να δεχτούν και έχουν ήδη δεχτεί, άτομα νέα στην περιοχή ακόμη και με μη προσφυγική καταγωγή.

Στο παραπάνω πλαίσιο ο Σύλλογος έχει αναπτύξει μια εστιασμένη καμπάνια με στόχο να ξαναγίνει η Κρήνη γειτονιά.(βλ. εικ.1)Αυτή η καμπάνια είναι ένα κάλεσμα προς όλους τους κατοίκους της σημερινής Νέας Κρήνης προκειμένου να έρθουν κοντά στον σύλλογο, να μετέχουν στις δράσεις και δραστηριότητές του και έτσι να γνωριστούν μεταξύ τους. Παράλληλα, πρόθεση του συλλόγου είναι να διατηρήσει τις παραδόσεις, τα ήθη και έθιμα των Μικρασιατών. Ο σύλλογος ενώνει ανθρώπους διαφορετικούς με διαφορετικές φιλοσοφίες που όμως γίνονται μέλη μιας ομάδας που είχε ένα κοινό στοιχείο, την αγάπη για τον τόπο τους. Ο πρόεδρος του συλλόγου συμπλήρωσε ότι *“η ανάγκη του ανθρώπου να ανήκει σε μια ομάδα είναι έμφυτη τη φυσική, είναι μια προσωπική και εσωτερική ανάγκη”*.

Τα μέσα και οι τεχνικές που χρησιμοποιεί ο σύλλογος για την εφαρμογή του προγράμματός του συνίσταται κατά κύριο λόγο στη διοργάνωση εκδηλώσεων που λειτουργούν ως αφορμές για τη συνάντηση των κατοίκων και την ανάπτυξη δεσμών μεταξύ τους αλλά ταυτόχρονα και για τη διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς. Οι βασικές εκδηλώσεις έναν θεσμικό χαρακτήρα καθώς είναι επαναλαμβανόμενες σε ετήσια βάση. Σημαντικό γεγονός είναι πως οι περισσότερες από αυτές έχουν γίνει πλέον αναγνωρίσιμες ως τοπικές εκδηλώσεις στη Νέα Κρήνη, ενώ συχνά λαμβάνουν την υποστήριξη – χορηγία του Δήμου Καλαμαριάς. Είναι σημαντικό να τονίσουμε πως ο Δήμος Καλαμαριάς δεν φαίνεται να διοργανώνει άλλες – δικές του εκδηλώσεις ειδικά στη Νέα Κρήνη και έτσι οι εκδηλώσεις του συλλόγου είναι επιπλέον σημαντικές καθώς αυτές διαμορφώνουν το πολιτιστικό κλίμα στην περιοχή.

Από την άλλη πλευρά, σε πολλές από τις συζητήσεις γίνεται αναφορά – εκτενής τις περισσότερες φορές – στη διάκριση Νέας Κρήνης και Καλαμαριάς. *“Στην Καλαμαριά είναι οι Πόντιοι. [...] Με αυτούς στην αρχή οι δικοί μας δεν είχαν πολλές σχέσεις. Ήταν κλειστοί άνθρωποι, εγωιστές, πειθαρχημένοι και οργανωτικοί ενώ οι δικοί μας περισσότεροι γλεντζέδες και έξω καρδιά, πιο κοινωνικοί και εξοικειωμένοι με το εμπόριο.”* Αυτή η διάσταση της διάκρισης μεταξύ Ποντίων και Μικρασιατών και άρα μεταξύ Νέας Κρήνης και Καλαμαριάς φαίνεται να διατηρείται αν και νοθευμένη ακόμη και στις μέρες μας. Τονίζεται η διαφορά των δύο γειτονικών περιοχών με βάση την καταγωγή των κατοίκων τους και ως εκ τούτου των εθίμων τους. Παρουσιάζεται η ύπαρξη αντιπαλότητας ανάμεσα τους. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός πως σε μια από τις μεγαλύτερες εκδηλώσεις που διοργάνωσε ο σύλλογος που μελετάμε – η εκδήλωση

μνήμης για τη Μικρασιατική καταστροφή – δεν υπήρξε στους επισήμους εκπρόσωπος από Ποντιακό Σύλλογο. Για τα μέλη του συλλόγου η Κρήνη πρέπει να διατηρήσει τη διακριτή ταυτότητά της και να μη συγχέεται, ούτε να θεωρείται μια γειτονιά της Καλαμαριάς.

Όσον αφορά στην εμπειρία κατοίκησης, η περιοχή χαρακτηρίζεται από τους πληροφορητές ως ήσυχη και κατάλληλη για οικογένειες, αρκετά κεντρική όσον αφορά στις λειτουργίες αλλά ταυτόχρονα και αρκετά ήρεμη ώστε να μεγαλώσουν παιδιά. Η Β. Μ. θυμάται την περιοχή με μονοκατοικίες και δηλώνει πως είναι έντονη η αλλαγή της εικόνας της Νέας Κρήνης με τις πολυκατοικίες και τα νέα – και σε ηλικία – άτομα που ήρθαν στην περιοχή. Οι γονείς της –που κατοικούν στην περιοχή από το 1986 αναφέρουν πως την επέλεξαν ως τόπο κατοικίας τους επειδή διέκριναν πως ήταν μια αναπτυσσόμενη περιοχή, αλλά κυρίως γιατί τα λίγα διαμερίσματα που υπήρχαν τότε, ήταν ιδιαίτερα οικονομικά. Το οδικό δίκτυο και η συνδεσιμότητα με τη Θεσσαλονίκη δεν ήταν ιδιαίτερα ανεπτυγμένα ακόμη. Έτσι, για αυτούς είναι ακόμη πιο ορατή η αλλαγή της περιοχής, ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια. Οι ίδιοι ως παλιοί κάτοικοι της περιοχής πια –όχι προσφυγικής καταγωγής – βιώνουν την έννοια της γειτονιάς. Καθημερινά ο πατέρας θα κατέβει στο φαρμακείο και στο καφενείο όπου θα συναντήσει όλους τους γνωστούς του, τους φίλους του και θα ενημερωθεί για τα νέα της γειτονιάς. Παρόλα αυτά, σημαντικό στοιχείο της συζήτησης είναι το γεγονός πως η έννοια της γειτονιάς που προβάλλει μέσα από το σλόγκαν αλλά και τα λεγόμενα των μελών του Συλλόγου, μεταφράζεται ως κλίμα, ως μία προσπάθεια του Συλλόγου «να κρατήσει κλειστά τα σύνορα της περιοχής της Νέας Κρήνης».

Όλοι σχεδόν οι πληροφορητές της έρευνας στάθηκαν στην ύπαρξη πολλών και κυρίως δραστήριων προσφυγικών συλλόγων στην περιοχή. Ένα μεγάλο ποσοστό των κατοίκων – παλαιών και νέων - της Νέας Κρήνης ακόμη και αν δεν είναι μέλη σε κάποιο σύλλογο, παίρνουν μέρος σε πολλές από τις εκδηλώσεις τους. Δηλώνουν πως κυρίως μέσα από αυτούς γίνεται εμφανές το Μικρασιατικό παρελθόν της περιοχής. Ένα άλλο χαρακτηριστικό της περιοχής μελέτης που δηλώνει το προσφυγικό παρελθόν αλλά και το επαγγελματικό προφίλ των πρώτων κατοίκων της όπως αναδύθηκε από τις συνεντεύξεις, είναι η ύπαρξη πολλών ταβερνών που σερβίρουν ψάρι και θαλασσινά. Το στοιχείο αυτό δίνει ιδιαίτερο χαρακτήρα στην περιοχή, τη διαχωρίζει από την Καλαμαριά και την υπόλοιπη Θεσσαλονίκη όπου σερβίρεται κυρίως κρέας. Κατά τους πληροφορητές αυτό είναι ένα από τα στοιχεία που μένει ως εικόνα χαρακτηριστική της περιοχής σε όποιον την επισκεφτεί ακόμη και για λίγο. Τέλος, αναφέρεται πως το προσφυγικό παρελθόν της περιοχής προδίδουν και τα ονόματα των οδών – τοπωνύμια της Μικράς Ασίας.

ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ

Ο συνοικισμός της Νέας Κρήνης στη Θεσσαλονίκη, ιδρύθηκε ως μια τυπική προσφυγική συνοικία Μικρασιατών σε μια περιοχή αρχικά λίγο έξω από τη Θεσσαλονίκη. Η φυσιογνωμία της περιοχής μελέτης φαίνεται να έχει αλλάξει ριζικά κατά τα τελευταία 30 χρόνια. Η επέκταση της δόμησης στη περιοχή της Νέας Κρήνης κατά τα παραπάνω χρόνια είχε ως αποτέλεσμα αυτή να διαμορφωθεί ως μια κατά κύριο λόγο περιοχή αμιγούς κατοικίας. Σε αυτή ήρθαν και κατοίκησαν νέα ζευγάρια που αναζήτησαν καλύτερους όρους ζωής / καλύτερη ποιότητα ζωής από αυτούς στο κέντρο της Θεσσαλονίκης. Με τον τρόπο αυτό η Νέα Κρήνη αναπτύχθηκε και συνεχίζει να αναπτύσσεται ως ένα προνομιακό προάστιο της Θεσσαλονίκης, το οποίο προσελκύει για εγκατάσταση νέους κατ' εξοχήν κατοίκους μεσαίων και υψηλότερων εισοδημάτων. Σήμερα κατοικείται από ανθρώπους χωρίς κοινή καταγωγή, από διάφορα μέρη της Θεσσαλονίκης αλλά

και της Ελλάδας που θα μπορούσαμε όμως να πούμε πως συνδέονται μεταξύ τους αν εξεταστούν με κοινωνικά κριτήρια, όπως για παράδειγμα η οικογενειακή ή η οικονομική κατάσταση, η μόρφωση κλπ., μετατρέποντάς την έτσι σε ένα μεσοαστικό προάστιο της Θεσσαλονίκης, όσον αφορά την κοινωνική της σύσταση αλλά και την εικόνα της.

Η μελέτη εστίασε στην κατανόηση του τρόπου με τον οποίο νοηματοδοτούν και βιώνουν τη φυσιογνωμία και τον χαρακτήρα της Νέας Κρήνης σήμερα οι κάτοικοί της αλλά και τα μέλη του προσφυγικού συλλόγου «Αγία Παρασκευή» σε μια προσπάθεια να απαντηθεί το πως ο τοπικός προσφυγικός σύλλογος αναγνωρίζει, ερμηνεύει και επιχειρεί να επανα-διαμορφώσει τα στοιχεία της φυσιογνωμίας της περιοχής σήμερα.

Τα αποτελέσματα της έρευνας μας δείχνουν την ανάγκη των μελών του συλλόγου για την αναπαραγωγή της Νέας Κρήνης του παρελθόντος ως μιας ιδανικής ευτοπίας. Πρόθεση τους είναι να επανα-συγκροτήσουν μια τοπική κοινότητα ανθρώπων που θα θυμίζει τις εμπειρίες που οι ίδιοι έζησαν μικροί στις προηγούμενες δεκαετίες, όταν ακόμη η Νέα Κρήνη ήταν ένα προσφυγικό ψαροχώρι κατοικημένο από Μικρασιάτες πρώτης γενιάς, που όλοι γνώριζαν ο ένας τον άλλο. Όπως αναφέρει ο Τσιμουρής (σελ. 261) επιβεβαιώνοντας τον Clifford, 1997, (σελ.250), η αίσθηση του εκτοπισμού και της βίαιης απώλειας δεν μπορεί να θεραπευθεί από τη συγχώνευση μιας ομάδας σε μια νέα εθνική ταυτότητα. Οι Μικρασιάτες της Νέας Κρήνης θέλουν να διατηρήσουν τη ταυτότητά τους και επιχειρούν να το πράττουν μέσα από τη συλλογική τους δράση και τις δραστηριότητες του Συλλόγου. Με τον τρόπο αυτό επιβεβαιώνονται τα επιχειρήματα των Τσιμουρή (σελ. 266) και Σταυρίδη (2006) ότι η δράση ενός Συλλόγου δεν αναπαράγει απλώς σύμβολα μιας τοπικής ταυτότητας, αλλά ανα-διαπραγματεύεται διαρκώς βιωμένες εκδοχές της στους νέους τόπους εγκατάστασης και σε διαφορετικές χρονικές στιγμές με αποδέκτες ένα συχνά ετερογενές κοινό.

Ο λόγος της κοινής ταυτότητας που προβάλλει ο σύλλογος δεν τονίζει απλώς την κοινή εντοπιότητα, αλλά μάλλον τη συλλογική οδύνη του εκτοπισμού: “το να έχεις από κοινού υποφέρει” αποτελεί πιο ισχυρό θεσμό ταυτοποίησης από τις κοινές χαρές, κατά τον Renan (1990). Με τα λόγια του Hall (1990), όπως τα μεταφέρει ο Τσιμουρής “αντί να σκεπτόμαστε την ταυτότητα ως ένα τετελεσμένο γεγονός [...] θα πρέπει, αντίθετα, να σκεπτόμαστε την ταυτότητα ως διαδικασία παραγωγής [έμφαση στο πρωτότυπο], που δεν είναι ποτέ τελειωμένη, αλλά πάντα σε εξέλιξη, και πάντα εντός, και όχι εκτός, της αναπαράστασης” (Hall, 1990, σελ.222), άρα ως γίνεσθαι και όχι μόνο ως είναι.

Ο Τσιμουρής (σελ. 286) υπογραμμίζει πως και σε άλλες περιπτώσεις εκτοπισμένων κοινοτήτων της διασποράς, δεν υπάρχει μια ενιαία απάντηση στην “υπόθεση” και μια ορισμένη εμπειρία ταυτότητας. Με τον τρόπο αυτό, η μικρασιατική ταυτότητα δεν διαφοροποιείται μόνο στη βάση των άμεσων εμπειριών του χώρου και του από-χωρισμού από αυτόν, αλλά και στη βάση των κοινωνιολογικών χαρακτηριστικών της τάξης, της ηλικίας, του φύλου, του μορφωτικού κεφαλαίου, του πολιτικού προσανατολισμού και, σε μεγάλο βαθμό του επικοινωνιακού περιβάλλοντος στο νέο τόπο εγκατάστασης. Η τελευταία αυτή παράμετρος αποτέλεσε συχνά, ιδιαίτερα για τους νεότερους, λόγο ανακάλυψης και δημιουργίας μιας πατρίδας της φαντασίας δια μέσου επαναλαμβανόμενων προφορικών αφηγήσεων, επισκέψεων, φωτογραφιών, αντικειμένων φετίχ, ενθυμίων, γεύσεων, και άλλων πρακτικών κοινοτικού χαρακτήρα.

Η αναπαράστασή του παρελθόντος προκύπτει ως μια αναγκαία συνθήκη για τη μνημονική συγκρότηση και διατήρησή του. Οι όροι δε, με βάση τους οποίους η αναπαράσταση αυτή μπορεί να επιτευχθεί είναι μάλλον όροι που υπόκεινται στο συλλογικό φαντασιακό παρά στην άμεση εμπειρία του χώρου ή του χρόνου. Τα μέσα για την επίτευξη αυτού του σκοπού που οι ίδιοι μεταχειρίζονται είναι η αυτό-οργάνωση μέσω της ίδρυσης του συλλόγου ως μιας τοπικής ανεξάρτητης συλλογικότητας με κίνητρο την επανα-

διαπραγμάτευση της σχέσης των μελών της με τον χώρο (Νέα Κρήνη ως γειτονιά vs Νέα Κρήνη ως προάστιο) και τον χρόνο (Νέα Κρήνη του παρελθόντος vs Νέα Κρήνη του παρόντος). Μέσα από τη λειτουργία αυτής της συλλογικότητας τα μέλη διοργανώνουν ομάδες ενδιαφερόντων για τη σύσφιξη των σχέσεων των εντός του συλλόγου (χορός, χορωδία) καθώς και εκδηλώσεις για τους εκτός του συλλόγου. Παράλληλα, χωρίς όμως να φαίνεται πως αποτελεί κεντρικό στόχο αλλά μάλλον λόγω συγκρότησής τους σε ένα κοινό, πρόθεση είναι η διατήρηση της πατροπαράδοτης ταυτότητας και της ανάπτυξης της συλλογικής μνήμης. Ως αποτέλεσμα, ο σύλλογος φαίνεται να ενδιαφέρεται περισσότερο για τη διαχείριση του παρόντος, στο εδώ, έχοντας το βλέμμα στραμμένο προς το μέλλον, παρά για την ανασκόπηση και ταυτοποίηση του παρελθόντος, στο εκεί.

Είναι μάλλον δύσκολη η εκτενής παρουσίαση και συζήτηση του εμπειρικού υλικού που αντλήθηκε κατά τη διάρκεια της παραμονής στο πεδίο. Το παραπάνω κείμενο περιορίστηκε στο να προσφέρει μια πρώτη – αρκετά συνοπτική – ματιά στη σύγχρονη Νέα Κρήνη. Μια μεγαλύτερη σε έκταση παρουσίαση θα μπορούσε να προσφέρει στοιχεία πιο συγκεκριμένα για το σύλλογο. Μια τέτοια κατεύθυνση θα μπορούσε ίσως να αναδείξει σημαντικές πτυχές αναφορικά με το πως αντιλαμβάνονται σήμερα τα μέλη του συλλόγου τη μικρασιατική τους ταυτότητα και τη νόημα αποδίδουν σε αυτή.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Anderson B., (1991), *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, rev. ed., London: Verso.

Basso, K., (1996), *Wisdom Sits in Places: Notes on a Western Apache Landscape*. In S. Feld and K. Basso (eds). *Senses of Place*, 53-90. Santa Fe: School of American Research Press.

Burke P., (1989), *History as Social Memory*. In Butler T. (ed.) *Memory: History, Culture and the Mind*, pp. 97-113. Oxford: Blackwell.

Castells M., (1983), *The City and the Grassroots. A Cross-Cultural Theory of Urban Social Movements*, University of California Press, Berkeley.

Clifford J., (1997), *Routes: Travel and Translation in the Late Twentieth Century*. Cambridge: Harvard University Press.

Connerton P., (1989), *How Societies Remember*, Cambridge University Press, UK. Eddy C., (1931), *Greece and the Greek Refugees*. London.

Geary P., (1994), *Phantoms of Remembrance. Memory and Oblivion at the end of the first millennium*. Princeton: Princeton University Press.

Halbwachs M., (1980), *The Collective Memory* [1950]. New York and London: Harper and Row. Hall S., (1990), *Cultural Identity and Diaspora*. In Rutherford J., (ed.), *Identity: Community, Culture, Difference*. London: Lawrence & Wishart.

Hirschon – Φιλιππάκη R., (1993), *Μνήμη και Ταυτότητα. Οι Μικρασιάτες Πρόσφυγες της Κοκκινιάς*, στο Παπαταξιάρχης Ε. & Παραδέλλης Θ., (1993), *Ανθρωπολογία και Παρελθόν. Συμβολές στην Κοινωνική Ιστορία της Νεότερης Ελλάδας*. Εκδ. Αλεξάνδρεια.

Olick J.K., (2007), *Collective Memory and Nonpublic Opinion: A Historical Note on a Methodological Controversy about a Political Problem*, *Symbolic Interaction*, Vol. 30 (1), pp. 41–55.

Renan E., (1990), What is a Nation?, in Bhabha H., (ed.), Nation and Narration. London, Routledge.

Βρυχέα Α., (1999), Για την Κατοίκηση των Προσφύγων: Χώροι Διαφοράς και Συλλογικής Μνήμης, στο "Ο Ξεριζωμός και η Άλλη Πατρίδα. Οι Προσφυγοπόλεις στην Ελλάδα", Εκδ. Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας, Αθήνα.

Γαβριηλίδης Γ.Χ., (1933), *Μέγας Οδηγός Θεσσαλονίκης και Περιχώρων, 1932 – 1933*, Θεσσαλονίκη.

Γιαννακόπουλος Γ., (2003), Η Ελλάδα με τους Πρόσφυγες: Η Δύσκολη Προσαρμογή στις Νέες Συνθήκες, στο *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού: Ο Μεσοπόλεμος 1922-1940*, Τόμος 7ος, Εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.

Ιντζεσίλογλου Ν. (2000), *Περί Κατασκευής Συλλογικών Ταυτοτήτων: Το Παράδειγμα της Εθνικής Ταυτότητας, στο Εμείς και οι Άλλοι: Αναφορά σε Τάσεις και Σύμβολα*, Τυπωθήτω, Αθήνα.

ιστορικό Αρχείο Προσφυγικού Ελληνισμού – ΙΑΠΕ, (1998), *Η Καλαμαριά στο Μεσοπόλεμο (1920 - 1940). Πρόσφυγες. Δημιουργώντας τη Νέα Πατρίδα*, University Studio Press.

Ιστορικό Αρχείο Προσφυγικού Ελληνισμού – ΙΑΠΕ, (1998), *Η Καλαμαριά γράφει Ιστορία. 1940 – 1967. Από την Επιβίωση στη Δημιουργία*, University Studio Press.

Καραδήμου - Γερολύμπου Α., (1999), Προσφυγική Εγκατάσταση και ο Ανασχεδιασμός των Βορειοελλαδικών Πόλεων (1912-1940), στο "Ο Ξεριζωμός και η Άλλη Πατρίδα. Οι Προσφυγοπόλεις στην Ελλάδα", Εκδ. Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας, Αθήνα.

Καραμούζη Α., (1999), Καταγραφή και Χαρτογράφηση των Προσφυγικών Οικισμών στον Ελληνικό Χώρο από το 1821 έως Σήμερα. Προσέγγιση στα πλαίσια των Πολιτικών Εξελίξεων και της Παράλληλης Κρατικής Δραστηριότητας, στο "Ο Ξεριζωμός και η Άλλη Πατρίδα. Οι Προσφυγοπόλεις στην Ελλάδα", Εκδ. Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας, Αθήνα.

Καστοριαδης Κ., (1999), *Η Φανταστική Θέσμιση της Κοινωνίας*, Εκδ. Κέδρος – Ράππα, Αθήνα.

Κατοίκης Ι., (2010), *Συλλογικότητες & Μνήμη: Διαδικασίες Συγκρότησης, Κατασκευής & Διαχείρισης*, Μεταπτυχιακή Διατριβή, Σχολή Αρχιτεκτόνων, ΕΜΠ

Κούρος Π., (2004), Μνημονικές Διαδράσεις ως Πρακτικές Σύγχρονης Τέχνης στην πόλη, *Αρχιτέκτονες*, τ.45, Μάιος-Ιούν. 2004.

Λιάκος Α., (2007), *Πως το Παρελθόν γίνεται Ιστορία*, Εκδ. Πόλις, Αθήνα.

Μπενβενίστε Ρ., Παραδέλης Θ., (1999), *Διαδρομές και Τόποι της Μνήμης. Ιστορικές και Ανθρωπολογικές Προσεγγίσεις*. Εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα.

Ξανθοπούλου – Κυριακού Α., (1998), *Έστω εις Ενθύμησιν*, στο Ιστορικό Αρχείο Προσφυγικού Ελληνισμού – ΙΑΠΕ, (1998), *Η Καλαμαριά στο Μεσοπόλεμο (1920 - 1940). Πρόσφυγες. Δημιουργώντας τη Νέα Πατρίδα*, University Studio Press.

Παπαταξιάρχης, Ευθ., (Επιμ.), 2006, *Περιπέτειες της Ετερότητας: Η παραγωγή της πολιτισμικής διαφοράς στη σημερινή Ελλάδα*, Αθήνα, Αλεξάνδρεια.

Σταυρίδης Σ., (επιμ.), 2006, *Μνήμη και Εμπειρία του Χώρου*, Εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα.

Σταυρίδης Στ., 1990, Η συμβολική σχέση με το χώρο: Πώς οι κοινωνικές αξίες διαμορφώνουν και ερμηνεύουν το χώρο, Αθήνα, Κάλβος.

Στεφάνου, Ι. και Στεφάνου, Ι. (1999), *Περιγραφή της εικόνας της πόλης*, Αθήνα: Πανεπιστημιακές εκδόσεις Ε.Μ.Π.

Τσιμουρής Γ., (2008), *Ίμβριοι, «Φυγάδες απ' τον Τόπο μας, Όμηροι στην Πατρίδα»*, Εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.

Χαστάογλου Β., (1998), *Η Κατασκευή των Προσφυγικών Συνοικισμών Κάμπελ – Βότση, Βυζαντίου και Καλαμαριάς*, στο Ιστορικό Αρχείο Προσφυγικού Ελληνισμού – ΙΑΠΕ, (1998), *Η Καλαμαριά στο Μεσοπόλεμο (1920 - 1940). Πρόσφυγες. Δημιουργώντας τη Νέα Πατρίδα*, University Studio Press.

Χαστάογλου Β., (1999), Η Προσφυγική Εγκατάσταση και ο βίαιος Μετασχηματισμός του Αστικού Χώρου στη Θεσσαλονίκη, 1922-1930, στο *“Ο Ξεριζωμός και η Άλλη Πατρίδα. Οι Προσφυγοπόλεις στην Ελλάδα”*, Εκδ. Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας, Αθήνα.

Χωρίς συγγραφέα, (1999), Στο *“Ο Ξεριζωμός και η Άλλη Πατρίδα. Οι Προσφυγοπόλεις στην Ελλάδα”*, Εκδ. Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας, Αθήνα.

Στεφάνου, Ι. και Στεφάνου, Ι. (1999), *Περιγραφή της εικόνας της πόλης*, Αθήνα: Πανεπιστημιακές εκδόσεις Ε.Μ.Π.

Αδημοσίευτες εργασίες

Αποστόλου Α., (2013), Η Μαγνησία ως Τόπος – Πυκνωτής Μύθου και Λόγου στο Χώρο και στο Χρόνο, Διπλωματική διατριβή, επιβλ. Καθ. Ιωσήφ Στεφάνου, Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Αρχιτεκτονική – Σχεδιασμός του Χώρου, Σχολή Αρχιτεκτόνων, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Αθήνα.

Η ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΖΩΟΓΟΝΗΣΗ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ: Η ΓΕΙΤΟΝΙΑ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΛΑΖΑΡΙΣΤΩΝ

Παρασκευή Κερτεμελίδου

Δρ αρχιτέκτων μουσειολόγος, Τμήμα Κινηματογράφου Α.Π.Θ. _ pkertem@film.auth.gr

Λέξεις κλειδιά: αστική αναγέννηση, πολιτιστική αναζωογόνηση, Δυτική Θεσσαλονίκη

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Τις τελευταίες δεκαετίες η πολιτιστική πολιτική έγινε πλέον ένας ισχυρός παράγοντας στον σχεδιασμό και την στρατηγική για την ανάπτυξη και την αναζωογόνηση των πόλεων. Μια πόλη χαρακτηρίζεται μητροπολιτικό κέντρο όχι μόνο για την έκταση ή για τον πληθυσμό της αλλά και για την ανάπτυξη του πολιτισμού της. Στη λίστα με τις βιώσιμες και ποιοτικές πόλεις στον κόσμο, τις οποίες προτείνουν διάφορα περιοδικά και τουριστικές ιστοσελίδες, πέρα από τις γνωστές ευρωπαϊκές πόλεις όπως Παρίσι, Βερολίνο κ.α., βρίσκουμε πια και πόλεις του ευρωπαϊκού Νότου που πλήττεται μάλιστα από την οικονομική κρίση, οι οποίες αποκτούν ένα νέο πρόσωπο βασιζόμενο κυρίως στο πολιτιστικό τους απόθεμα.

Το 1998 στη Θεσσαλονίκη δημιουργήθηκε ένα νέος πολιτιστικός πυρήνας στα δυτικά της πόλης με αφορμή την αποκατάσταση της Μονής Λαζαριστών, ένα εμβληματικό κτιριακό συγκρότημα με ιδιαίτερη ιστορική, αρχιτεκτονική αλλά και κοινωνιολογική σημασία. Η στέγαση και λειτουργία του Κρατικού Μουσείου Σύγχρονης Τέχνης, των δυο σκηνών και της Δραματικής Σχολής του Κρατικού Θεάτρου Βορείου Ελλάδος καθώς και του Φεστιβάλ της Μονής Λαζαριστών στον υπαίθριο χώρο έδωσαν σε μια τυπική αστική γειτονιά της δυτικής Θεσσαλονίκης φιλότεχνο προφίλ το οποίο ενισχύθηκε με τη στέγαση σε μια καπναποθήκη σε κοντινή απόσταση, του Τμήματος Κινηματογράφου και του Τμήματος Εικαστικών και Εφαρμοσμένων Τεχνών του Α.Π.Θ.

Στην παρούσα ανακοίνωση θα εξεταστεί κατά πόσο, 20 χρόνια μετά, η ιδέα της αστικής αναζωογόνησης βρήκε εφαρμογή στην παρούσα περίπτωση, αν επηρέασε τη ζωή των κατοίκων της γειτονιάς και σε πιο βαθμό οι κάτοικοι συμμετέχουν στο νέο πολιτιστικό γίγνεσθαι της περιοχής τους.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Από τα τέλη της δεκαετίας 1960 έγινε φανερή η δυνατότητα συμμετοχής της πολιτιστικής βιομηχανίας στην αναγέννηση των ευρωπαϊκών πόλεων, όχι μόνο των μητροπόλεων αλλά κυρίως των περιφερειακών πόλεων που είχαν πληγεί περισσότερο από την οικονομική κρίση ως αποτέλεσμα της σταδιακής αποβιομηχάνισης, της

απώλειας των θέσεων εργασίας που αυτή επέφερε και του οικονομικού μαρασμού με ευρείες κοινωνικές επιπτώσεις στη ζωή των πολιτών. Ο πολιτισμός έγινε το μέσο για να ενδυναμωθεί η εικόνα της πόλης, να ενισχυθεί η αυτοεκτίμηση των κατοίκων, να βελτιωθεί η καθημερινότητα τους και να γίνει η πόλη τους ελκυστική στους επισκέπτες. Ιδιαίτερα η στέγαση χώρων πολιτισμού σε υπάρχοντα εγκαταλελειμμένα κτίρια, θεωρήθηκε ότι μπορεί να αναγεννήσει την ευρύτερη περιοχή καθιστώντας τα πόλο έλξης για νέες οικονομικές δραστηριότητες που σχετίζονται άμεσα με αυτά ή με το τουριστικό προϊόν που αυτά δημιουργούν. Ως τέτοια περίπτωση μελέτης θα εστιάσουμε στο Πολιτιστικό Κέντρο Δυτικής Θεσσαλονίκης το οποίο στεγάστηκε στο κτίριο της Μονής Λαζαριστών στην Σταυρούπολη.

Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΑΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΖΩΟΓΟΝΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ

Η εξέλιξη της ανανέωσης του αστικού ιστού των ευρωπαϊκών πόλεων μετά τον 2^ο Π.Π. ήταν μία συνεχής διαδικασία που μπορεί να διακριθεί σε φάσεις, ξεκινώντας από την αποκατάσταση των κατεστραμμένων πόλεων, τις επεκτάσεις τη δεκαετία του 1960, την ανανέωση και την ανάπλαση των επόμενων δύο δεκαετιών και την αναζωογόνηση ή αναγέννηση που επιχειρείται από το 1990 μέχρι σήμερα με έμφαση στα περιβαλλοντικά, κοινωνικά και οικονομικά προβλήματα κάθε τύπου (Roberts & Sykes, 2000). Οι πολιτιστικές δραστηριότητες βέβαια πάντα συνέβαλαν στην ζωτικότητα των πόλεων και την αστική ανανέωση, ήταν όμως η στροφή στον τριτογενή τομέα, των υπηρεσιών, που δημιούργησε νέες επιχειρήσεις, πολλές από αυτές στον τομέα του πολιτισμού με την ευρεία έννοια, τα αποκαλούμενα «δημιουργικά» επαγγέλματα όπως η διαφήμιση, τα media, οι εκδόσεις, η γραφιστική, η αρχιτεκτονική, η τεχνολογία της πληροφορίας κ.α. (Voase, 1997). Είναι πολλά τα παραδείγματα περιοχών πόλεων που αναζωογονήθηκαν μέσω του πολιτισμού: Φρανκφούρτη, Ρότερνταμ, Μπιλμπάο, Μπρίστολ, Λίβερπουλ, Σέφιλντ, Γλασκώβη μεταξύ άλλων. Επίσης περιοχές ή γειτονίες μητροπόλεων όπως το SoHo της Νέας Υόρκης, το Covent Garden του Λονδίνου και οι αποβάθρες του Τάμεση, οι γειτονίες εκατέρωθεν του Σηκουάνα στο Παρίσι. Τα στρατηγικά σχέδια οικονομικής και αστικής αναγέννησης που συντάχθηκαν είτε από τις κεντρικές κυβερνήσεις είτε από την τοπική αυτοδιοίκηση βασίστηκαν κυρίως σε πολεοδομικές παρεμβάσεις μεγάλης κλίμακας στην κατοικία, τα δίκτυα και τις υποδομές, τη δημιουργία «πολιτιστικών περιοχών», τη διοργάνωση μεγάλων πολιτιστικών γεγονότων και τέλος την ανάδειξη των μνημείων πολιτιστικής κληρονομιάς κάθε τύπου.

Τα εμβληματικά νέα κτίρια πολιτισμού ιδιαίτερα, αποτέλεσαν βασικό παράγοντα στην προσπάθεια επαναπροσδιορισμού της εικόνας των πόλεων (rebranding) με πιο γνωστό παράδειγμα το Μουσείο Γκουγκενχάιμ στο Μπιλμπάο το οποίο έγινε το νέο σύμβολο της πόλης ανακόπτοντας τη βιομηχανική της παρακμή (Plaza, 2000). Έχουν όμως εκφραστεί επιφυλάξεις για το κατά πόσο τα μεμονωμένα έργα έχουν επιδράσει θετικά στη τοπική πολιτιστική παραγωγή ή κατά πόσο έχουν ωφεληθεί οι πιο μειονεκτικές ομάδες της τοπικής κοινωνίας (Bianchini, 1993). Εκτός από τη δημιουργία νέων κτιρίων ξεκίνησε μία τάση αποκατάστασης παλαιών, εγκαταλελειμμένων κτιρίων και επανάχρησής τους για τη στέγαση πολιτιστικών δραστηριοτήτων. Η τάση αυτή έγινε ευμενώς αποδεκτή και από τις τοπικές κυβερνήσεις καθώς με αυτό τον τρόπο αξιοποιούνται σημαντικά κτίρια της πολιτιστικής κληρονομιάς τα οποία παρέμεναν κενά χρήσης, προσδίδοντας μια εικόνα εγκατάλειψης και μαρασμού στην περιοχή. Αντίστοιχα ο ιδιωτικός τομέας της πολιτιστικής βιομηχανίας στράφηκε σε αυτά καθώς αποτελούσαν μία οικονομικά προσιτή λύση, ευρισκόμενα συνήθως σε κεντρικά σημεία των πόλεων, εύκολα προσβάσιμα από τα υπάρχοντα δίκτυα συγκοινωνιών. Πιο γνωστά παραδείγματα τέτοιων επαναχρήσεων είναι το δύο νέα μουσεία Tate, στο Λονδίνο και το Λίβερπουλ.

Είναι βέβαια γεγονός ότι τα πρώτα εγχειρήματα αστικής αναγέννησης απέτυχαν να ενσωματώσουν τις χαμηλά εισοδηματικές τάξεις και τις εθνικές μειονότητες, τόσο πολιτιστικά όσο και κοινωνικά ή χωρικά (Bianchini, 1993). Από τα τέλη της δεκαετίας του 1990 και μετά όμως, η πολιτιστική αναγέννηση σταμάτησε να επικεντρώνεται στα οικονομικά οφέλη αλλά να θεωρείται ως παράγοντας κοινωνικής αλλαγής: πως θα βελτιωθεί η καθημερινή ζωή των κατοίκων, θα αποκατασταθεί η ταυτότητα τους, η έννοια της «ιδιοκτησίας» του δημόσιου χώρου, η ενσωμάτωση των μειονοτήτων ή περιθωριακών ομάδων και εντέλει το αίσθημα περηφάνιας για τη γειτονιά τους ή τη πόλη τους (Zarkali, 2003). Έγινε φανερό ότι η αστική αναγέννηση με όχημα τον πολιτισμό (culture-led) δεν πρέπει να είναι ελιτίστικη αλλά προς όφελος όλων των κατοίκων και δεν πρέπει να περιορίζεται μόνο στη αποκατάσταση κτιριακών εγκαταστάσεων για τη στέγαση πολιτιστικών φορέων αλλά στην εφαρμογή ενός προγράμματος κοινωνικών δραστηριοτήτων πολιτιστικού και ψυχαγωγικού χαρακτήρα, όπως φεστιβάλ, παραστάσεις θεάτρου, χορού, μουσικής, καλλιτεχνικές συναντήσεις, εκθέσεις και προβολές, με στόχο να φέρουν κοντά τους κατοίκους της γειτονιάς και παράλληλα να προσελκύσουν επισκέπτες από την ευρύτερη περιοχή.

Το εγχείρημα της πολιτιστικής αναγέννησης μιας πόλης ή μιας γειτονιάς πάνω σε αυτές τις βάσεις δεν είναι πάντα μία εύκολη υπόθεση. Σε πολλές περιπτώσεις αντιμετωπίζεται με καχυποψία από τους κατοίκους, ιδιαίτερα όταν ο σχεδιασμός είναι κεντρικός, χωρίς τη συμμετοχή των τοπικών αρχών. Είναι σημαντικό να συμμετέχει η τοπική κοινότητα στο σχεδιασμό μέσω των αντιπροσώπων της σε αρχικό στάδιο ώστε να οικειοποιηθούν το έργο και να το νιώσουν δικό τους (Lorente, 1996). Αποκτώντας φωνή στο κέντρο λήψεων των αποφάσεων όχι μόνο θα εμπλακούν περισσότερο αλλά θα αφοσιωθούν σε αυτό καθώς θα θεωρήσουν ότι καλύπτει τις δικές τους ανάγκες και δεν απευθύνεται μόνο στην ευρύτερη περιφέρεια.

ΑΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΛΑΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΜΕΣΩ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΒΑΘΜΙΣΗΣ

Στην Ελλάδα η πρακτική της αστικής αναγέννησης βασισμένης στον πολιτισμό έχει αρχίσει να εφαρμόζεται από τη δεκαετία του 1980. Το θεσμικό πλαίσιο αστικής «ανάπλασης», όπως είναι ο όρος που χρησιμοποιείται στα διατάγματα, βασίζεται σε Π.Δ του 1971 και 1997 περί «ενεργούς πολεοδομίας» αλλά ο θεσμός παρέμεινε ανενεργός καθώς δεν τέθηκε ποτέ σε εφαρμογή (Καυκαλάς κ.ά., 2015). Η συνήθης πρακτική ήταν η αποκατάσταση ιστορικών, διατηρητέων κτιρίων ή εγκαταλελειμμένων βιομηχανικών εγκαταστάσεων και η μετατροπή τους σε χώρους πολιτισμού κυρίως μουσείων, πολιτιστικών κέντρων ή «πολυχώρων πολιτισμού», θεάτρων και χώρων μουσικής, θεωρώντας ότι αρκεί η παρουσία τους για να αναβαθμιστεί μια γειτονιά ή το κέντρο μιας πόλης.

Η αποκέντρωση των διοικητικών υπηρεσιών και η αυξημένη διαθεσιμότητα των αναγκαίων πόρων οδήγησε την τοπική αυτοδιοίκηση, σε επίπεδο δήμου ή περιφέρειας, στην ίδρυση τέτοιων χώρων πολιτισμού παράλληλα με την διοργάνωση πολιτιστικών γεγονότων (φεστιβάλ, κ.α.) ως μέσο βελτίωσης της πολιτιστικής ζωής των κατοίκων, τόνωσης της τοπικής οικονομίας και προσέλκυσης επισκεπτών. Παράλληλα, ο ιδιωτικός τομέας στράφηκε στην απόκτηση εγκαταλελειμμένων κτιρίων κυρίως της βιομηχανικής κληρονομιάς, εργοστάσια ή αποθήκες ευρισκόμενα στα μεγάλα αστικά κέντρα, τα οποία γρήγορα μετέτρεψε σε χώρους αναψυχής και ψυχαγωγίας. Μπορεί στις περισσότερες των περιπτώσεων το κίνητρο αυτών των εγχειρημάτων να ήταν το κέρδος αλλά οπωσδήποτε δεν μπορεί να αμφισβητηθεί το γεγονός ότι συνέβαλαν στην αναζωογόνηση της γειτονιάς (Μύλος, ίδρυμα DESTE, Αθηναίς, FIX, μουσεία ΠΙΟΠ, κ.α.). Ο δημόσιος τομέας, μέσω προγραμμάτων της Ε.Ε. ή άμεσων κρατικών

επενδύσεων χρηματοδοτεί τη δημιουργία χώρων πολιτισμού είτε με νέες κατασκευές είτε αξιοποιώντας το υπάρχον κτιριακό απόθεμα. Οι χώροι αυτοί προορίζονται αποκλειστικά για τη στέγαση συλλογών στην περίπτωση των μουσείων ή κρατικών θεατρικών και μουσικών φορέων.

Η ΜΟΝΗ ΛΑΖΑΡΙΣΤΩΝ ΚΑΙ Η ΓΕΙΤΟΝΙΑ ΤΗΣ ΤΕΡΨΙΘΕΑΣ ΣΤΗ ΣΤΑΥΡΟΥΠΟΛΗ

Οι καθολικοί μοναχοί του Τάγματος του Αγίου Βικέντιου, περισσότερο γνωστοί ως Λαζαριστές και οι οποίοι είχαν ήδη παρουσία στην πόλη, ανέγειραν το αρχικό κτίριο για χρήση εκπαιδευτηρίου και ιεροσπουδαστηρίου. Το κτίριο της Μονής Λαζαριστών ξεκινά να κτίζεται το 1883 σε σχέδια του αρχιτέκτονα μοναχού Aubauer και λειτουργεί ως οικοτροφείο και ιεροσπουδαστήριο με τμήματα πρακτικής εξάσκησης στην ξυλουργική, τη ραπτική, την υποδηματοποιία, τη μαγειρική και την κηπουρική (Λαζαρίδης, 2012α). Το 1917 μετατρέπεται σε νοσοκομείο ενώ το 1922 δέχεται καθολικούς πρόσφυγες της Μικρασιατικής Καταστροφής και το 1949 φιλοξενεί πληγέντες του εμφυλίου, κάποιοι εκ των οποίων θα μείνουν εκεί ως το 1978 (Λαζαρίδης, 2012β).

Οι δυτικές συνοικίες της Θεσσαλονίκης άρχισαν να δέχονται αλληπάλληλα κύματα προσφύγων, από το 1912 ως το 1922 οπότε και δημιουργείται προσφυγικός συνοικισμός βόρεια της Μονής, η σημερινή γειτονιά της Τερψιθέας (Μπρέντας, κ.ά., 2017). Ακολουθούν οι πρόσφυγες του 2^{ου} Π.Π. και αργότερα πολιτικοί πρόσφυγες από την ανατολική Ευρώπη και παλινοστούντες από τις πρώην Σοβιετικές Δημοκρατίες και, πιο πρόσφατα, οικονομικοί μετανάστες από την Αλβανία και τις άλλες βαλκανικές χώρες. Ο ανομοιογενής όμως πληθυσμός αντιμετωπίζει προβλήματα γλωσσικής επικοινωνίας, ανεργίας, ελλιπούς εκπαίδευσης, κοινωνικού αποκλεισμού. Η περιοχή θεωρείται υποβαθμισμένη σε σχέση με την υπόλοιπη πόλη καθώς υπάρχουν ελλείψεις στο δίκτυο εγκαταστάσεων κοινωνικού εξοπλισμού ενώ παράλληλα και το φυσικό περιβάλλον είναι επιβαρυνόμενο από ρυπογόνες μεταποιητικές μονάδες που λειτουργούν μέσα στις περιοχές κατοικίας (Παπαμίχος, 2000). Η νέα φτώχεια που την τελευταία περίοδο πλήττει κυρίως τις αστικές περιοχές ωθεί τα πιο ευάλωτα τμήματα του πληθυσμού στην περιθωριοποίηση. Παρόλα αυτά η ζωτικότητα των κατοίκων (οι νεαρές ηλικίες εμφανίζονται ενισχυμένες σε σχέση με την υπόλοιπη χώρα) και η ενεργητικότητα των τοπικών φορέων εκδηλώνεται με μια προσαρμοστικότητα στις νέες μεταβαλλόμενες συνθήκες της αγοράς εργασίας που στρέφονται πλέον από τον δευτερογενή τομέα στον τριτογενή όπου η τοπική επιχειρηματικότητα βρίσκει διεξόδους στη παροχή υπηρεσιών και τις μικρές βιοτεχνίες. Οι Δήμοι της περιοχής στέκονται αρωγοί ενισχύοντας τις δομές υποδοχής και ενσωμάτωσης μειονεκτικών ομάδων, βελτίωσης του περιβάλλοντος και των πολιτιστικών παροχών. Στη γειτονιά της Μονής Λαζαριστών οι κάτοικοι οικειοποιήθηκαν τους εγκαταλελειμμένους χώρους, έχοντας ίσως αποκτήσει ένα αίσθημα ιδιοκτησίας μετά τη συμβίωση δεκαετιών με τη Μονή, χρησιμοποιώντας τους για ψυχαγωγία, διοργανώνοντας κάθε χρόνο ένα φεστιβάλ ακόμα και την περίοδο που τα κτίρια είχαν εγκαταλειφθεί, ενώ τα παιδιά της γειτονιάς συνέχιζαν να παίζουν μπάλα στις αλάνες του οικοπέδου.

Η αποκατάσταση του κτιρίου και οι νέες χρήσεις

Το κτίριο της Μονής κηρύχθηκε διατηρητέο το 1980, αγοράστηκε από το Ελληνικό Δημόσιο το 1983 επ' ευκαιρία του εορτασμού των 2300 χρόνων από την ίδρυση της πόλης (1985) και αποκαταστάθηκε για τη δημιουργία Πολιτιστικού Κέντρου υπερτοπικής εμβέλειας. Η αποκατάσταση και επέκταση του κτιρίου αποτέλεσε αντικείμενο αρχιτεκτονικού διαγωνισμού (1988-1990). Η κατασκευή ξεκίνησε άμεσα και ολοκληρώθηκε το 1998 εντασσόμενο στο Τεχνικό Πρόγραμμα του ΟΠΠΕΘ'97. Σκοπός του διαγωνισμού ήταν η σύνταξη αρχιτεκτονικής μελέτης για τη δημιουργία

ενός Πολιτιστικού Κέντρου της Δυτικής Θεσσαλονίκης που θα περιελάμβανε ένα κλειστό θέατρο, εκθεσιακούς χώρους, συνεδριακό κέντρο, βιβλιοθήκη, ξενώνα, διαμόρφωση της πλατείας και υπόγειο χώρο στάθμευσης. Η βραβευθείσα πρόταση (της αρχιτεκτονικής ομάδας Υ.Ρ.Ν.Ο.Σ.) συμπλήρωνε το υπάρχον κτίριο με ένα συμμετρικό ώστε να σχηματισθεί η κλειστή μοναστηριακή αυλή με μία τετράγωνη υπόσκαφη πλατεία που κωνεύει τον όγκο του θεάτρου και τον πύργο σκηνής.

Οι τρεις βασικοί χρήστες της Μονής σήμερα είναι το Κ.Θ.Β.Ε, το Κ.Μ.Σ.Τ και το Φεστιβάλ του οποίου μάλιστα η πρώτη διοργάνωση έγινε τον Ιούνιο του 1992 και από τότε κάθε καλοκαίρι πραγματοποιούνταν ένα ιδιαίτερο φεστιβάλ με φόντο το ερειπωμένο κτίριο. Με τα σημερινά του χαρακτηριστικά θεσμοθετείται και διοργανώνεται από το 2002 φιλοξενώντας καλλιτέχνες και παραστάσεις από όλο το φάσμα της καλλιτεχνικής παραγωγής κόβοντας 25.000 – 30.000 εισιτήρια. Δυστυχώς δεν υπάρχει σχετική έρευνα που να προσδιορίζει πόσοι θεατές είναι από τη Δυτική Θεσσαλονίκη. Προσπαθώντας πάντως να διατηρήσει μια ζωντανή σχέση με τη γειτονιά, στους προσκεκλημένους καλλιτέχνες έχουν συμπεριληφθεί κάτοικοι της Σταυρούπολης και των δυτικών συνοικιών. Το Φεστιβάλ διοργανώνεται από την Αστική Εταιρεία της Μονής Λαζαριστών με τη συμμετοχή της Περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας και του Δήμου Παύλου Μελά.

Οι πρώτες παραστάσεις του Κ.Θ.Β.Ε. στη Μονή Λαζαριστών ξεκίνησαν αμέσως με την αποπεράτωση του θεάτρου τον Οκτώβριο του 1998 με δικές του παραγωγές και φιλοξενίες. Η νεόκτιστη πτέρυγα, όπου λειτουργεί η Δραματική Σχολή, παραδόθηκε στις αρχές του 1999. Το Κ.Θ.Β.Ε. έχει κάνει τα τελευταία χρόνια τρεις μεγάλες έρευνες κοινού (2008, 2014, 2017) με κύριο στόχο να αναζητηθεί ο βαθμός ικανοποίησης των επισκεπτών από τη συνολική τους επαφή με τον οργανισμό και τις υπηρεσίες που προσφέρει. Μέσα από τα αποτελέσματα της έρευνας του 2017 προκύπτει ότι το μεγαλύτερο μέρος των θεατών ανήκουν στην Ανατολική Θεσσαλονίκη ενώ οι κάτοικοι του κέντρου και της Δυτικής Θεσσαλονίκης εμφανίζονται με σχεδόν ισόποσα ποσοστά, με το θέατρο της Μονής να συγκεντρώνει το 72% των θεατών. Φυσικά δεν είναι τυχαίο ότι για την Κεντρική Σκηνή Σωκράτης Καραντινός, επιλέγονται έργα ευρείας απήχησης, όπως το Τρίτο Στεφάνι (2017).

Ως προσωρινή λύση στέγασης του ιδρυθέντος το 1997 Κ.Μ.Σ.Τ. προτάθηκε το κτίριο της Μονής, όπου και εγκαταστάθηκε καταλαμβάνοντας τους εκθεσιακούς χώρους της ανατολικής πτέρυγας, εμβαδού 3300μ². Η ύπαρξη ενός κρατικού μουσείου με σημαντική συλλογή διεθνούς απήχησης (συλλογή Κωστάκη) αναβάθμισε την αναγνωρισιμότητα της Μονής ως κέντρου πολιτισμού και, αν και δεν ήταν μέρος του αρχικού σχεδιασμού, θεωρήθηκε ότι θα συμβάλλει θετικά όχι μόνο στην υπερτοπική απήχηση του Πολιτιστικού Κέντρου αλλά και στην όσμωση του με τη τοπική κοινωνία αναβαθμίζοντας το πολιτιστικό προφίλ της ευρύτερης περιοχής. Το μουσείο προσφέρει οργανωμένες ξεναγήσεις και εκπαιδευτικά προγράμματα, διοργανώνει συνέδρια και δράσεις, απευθυνόμενο σε διάφορες κοινωνικές ομάδες. Σύμφωνα με έρευνες κοινού που έγιναν κατά καιρούς από το μουσείο, οι κάτοικοι της γειτονιάς αν και έχουν θετική άποψη για αυτό, συμμετέχουν ελάχιστα, αποτελώντας μόλις 10% στο σύνολο των επισκεπτών.

Τα καπνομάγαζα

Μια άλλη κατηγορία κτιρίων στην περιοχή που εύλογα προκάλεσε την προσοχή των ιδιωτών επιχειρηματιών αλλά και φορέων του δημοσίου ήταν τα μεγάλα εγκαταλελειμμένα «καπνομάγαζα» (καπνεργοστάσια και καπναποθήκες) κτισμένα τη δεκαετία του '60 που λόγω του μεγάλου μεγέθους αλλά και της κεντρικής τους θέσης στη περιοχή αποτέλεσαν μία ιδανική και προσιτή λύση για τη στέγαση υπηρεσιών που μπορούσαν να προσαρμόσουν τις κτιριολογικές τους απαιτήσεις στα δομικά

χαρακτηριστικά των καπνομάγαζων. Η λειτουργική τους αξιοποίηση ξεκίνησε με την εγκατάσταση εργαστηρίων του τμήματος Εικαστικών Τεχνών Α.Π.Θ. αλλά και μορφωτικών δραστηριοτήτων από τον Δήμο Σταυρούπολης στο καπνομάγαζο Λάτση. Το 2004 αξιοποιήθηκε και το διπλανό καπνομάγαζο (Χατζηγεωργίου) με τη στέγαση του νεοϊδρυθέντος Τμήματος Κινηματογράφου το οποίο λειτούργησε εκεί για 2 χρόνια. Σήμερα το τμήμα Κινηματογράφου στεγάζεται στον 1^ο και 2^ο όροφο του καπνομάγαζου Λάτση.

Το καπνομάγαζο που βρίσκεται απέναντι από τη Μονή μετατράπηκε το 2004 σε πολυτελές ξενοδοχείο με την επωνυμία Domotel Les Lazaristes το οποίο μάλιστα διαφημίζει ότι βρίσκεται «σε μια από τις σημαντικότερες πολιτιστικές γειτονίες της Ελλάδας». Μάλιστα το Κ.Μ.Σ.Τ. έχει χρησιμοποιήσει το συνεδριακό κέντρο του ξενοδοχείου για εκδηλώσεις του μουσείου.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η ευρωπαϊκή και η ελληνική εμπειρία έχει δείξει ότι μια απλή δημιουργία ενός πολιτιστικού κέντρου σε ένα σημαντικό κτίριο, όσο εμβληματικό και αν είναι αυτό, δεν είναι αρκετή για την αναζωογόνηση μιας περιοχής. Για να επιτευχθεί θα πρέπει να υλοποιηθούν έργα και δράσεις που αφορούν τα δίκτυα, την κατοικία, το δημόσιο χώρο και την οικονομική δραστηριότητα της περιοχής.

Ίσως οι προθέσεις της πολιτείας όπως εκφράστηκαν στο στρατηγικό σχεδιασμό του Ο.Π.Π.Ε.Θ. '97 να ήταν ευρύτερες από την κάλυψη απλά των αναγκών της πόλης σε έργα πολιτιστικής υποδομής, στην περίπτωση όμως της Μονής οι επεμβάσεις περιορίστηκαν στην αποκατάσταση και επέκταση του αναμφίβολα εμβληματικού για την περιοχή μνημείου και την εγκατάσταση σε αυτό των προαναφερόμενων κρατικών οργανισμών. Δεν έγινε καμία άλλη παρέμβαση αναβάθμισης της περιοχής που θα δικαιολογούσε τον όρο της αστικής αναγέννησης. Δεν υπήρξε επέμβαση στο δημόσιο χώρο της γειτονιάς, τις πλατείες, νέοι χώροι άθλησης και αναψυχής, αναβάθμιση των δικτύων ή προσβάσεων, πεζοδρομήσεις ή άλλες δημόσιες χρήσεις βελτίωσης της καθημερινότητας των περιοίκων.

Οπωσδήποτε η λειτουργία αυτού του πυρήνα πολιτισμού στη συγκεκριμένη γειτονιά αποτελεί πόλο έλξης για όλους τους κατοίκους της πόλης και τους ξένους επισκέπτες, βάζοντας την στον πολιτιστικό χάρτη. Η σπουδαιότητα των δύο κύριων χρηστών προσδίδει κύρος και διεθνή απήχηση στη Μονή. Έχει καταγραφεί μικρή αύξηση των εμπορικών και ψυχαγωγικών δραστηριοτήτων και των τιμών των ακινήτων στους περιβάλλοντες δρόμους. Τέλος η εγκατάσταση του ξενοδοχείου αναβάθμισε τη περιοχή και πιστοποίησε τη Μονή ως τόπο προορισμού ξένων επισκεπτών ενώ τα καπνομάγαζα προσέλκυαν τις σχολές του Α.Π.Θ. ζωντανεύοντας αυτά τα εγκαταλελειμμένα κτίρια.

Από τη πλευρά των κατοίκων, όπως έχει καταγραφεί σε όσες έρευνες έγιναν ως τώρα, φαίνεται ότι σε μεγάλο ποσοστό εξακολουθούν να μη θεωρούν τη Μονή «δικό» τους χώρο, όπως πριν την αποκατάσταση. Αυτό μπορεί να οφείλεται στον αυστηρά δημόσιο χαρακτήρα του πολιτιστικού κέντρου καθώς η πρόσβαση τους σε αυτό είναι περιορισμένη, με την έννοια της εργασίας ή της δημιουργικής ενασχόλησης με τις δραστηριότητες της Μονής. Επίσης στην καθημερινή πρακτική δεν είναι ορατή κάποια αλληλεπίδραση ανάμεσα στους πολιτιστικούς οργανισμούς, κάτι που συμβάλει αρνητικά στη ζωντάνια της Μονής.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Bianchini, F. and Parkinson, M. (eds.) (1993). *Cultural Policy and Urban Regeneration: The West European Experience*. Manchester and New York: Manchester University Press.

Καυκαλάς Γ., Βιτοπούλου, Α., Γεμενετζή, Γ., Γιαννακού, Α. και Τασοπούλου, Α. (2015). *Βιώσιμες Πόλεις* [ηλεκτρ. βιβλ.], Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. κεφ 3. Διαθέσιμο στο: <http://hdl.handle.net/11419/2229> [Πρόσβαση: 3/7/2018].

Λαζαρίδης, Σπ., (2012α). *Η μοναξιά του Ζέιτενλικ*. Θεσσαλονίκη: ΖΗΤΡΟΣ.

Λαζαρίδης, Σπ., (2012β). *Ελαιώνας/ Ζέιτενλικ*. (κατάλογος έκθεσης) Θεσσαλονίκη: Μονή Λαζαριστών.

Lorente, P. (ed), (1996). *The Role of museums and the arts in the urban regeneration of Liverpool*. Leicester: University of Leicester, Center for urban history.

Μπρέντας, Γρ., Λαζαρίδης, Σπ. και Κρικέλης, Κ., (2017). *Οι Φράγκοι της Σαλονίκης*. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ιστορίας Αμπελοκήπων.

Παπαμίχος, Ν. (2000). Η κοινωνική ζωή: περιθωριοποίηση και δυναμισμός στο Σημαιοφορίδης, Γ. (επιμ.) *Το Δυτικό Τοξο στη Θεσσαλονίκη. Νέοι κοινόχρηστοι χώροι για την σύγχρονη πόλη*. Αθήνα: ΟΠΠΕΘ'97 European , Untimely Books, 38-43.

Plaza,B. (2000). Evaluating the influence of a large cultural artifact in the attraction of tourism: the Guggenheim Museum Bilbao Case, *Urban Affairs Review*, 36(2), 264-274. Διαθέσιμο στο: <http://doi.org/10.1177/10780870022184859> [Πρόσβαση: 20/7/2018].

Roberts, P. and Sykes, H. (2000). *Urban Regeneration: A Handbook*. Thousand Oaks, London: SAGE Publications.

Voase, R. (1997). The role of flagship cultural projects in urban regeneration: a case study and commentary, *Managing Leisure* 2(4), 230-241.

Zarkali, Ch. (2003). *Arts-led urban regeneration: Is it enough? Reality and challenges for a national museum in Greece*, MA Degree Dissertation, University of Leicester, Department of Museum Studies.(αδημοσίευτη διατριβή).

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ

Βέττας Απ., ομ. Καθηγητής Α.Π.Θ., συνέντευξη 26/7/2018.

Ζαρκαλή Χρ., υπεύθυνη Επικοινωνίας & Δημοσίων Σχέσεων Κ.Μ.Σ.Τ. ,συνέντευξη 19/7/2018 .

Ιωσηφέλλης Π., πρόεδρος Τμήματος Κινηματογράφου, συνέντευξη 28/8/2018.

Κωνσταντινίδης Λαζ., υπεύθυνος καλλιτεχνικού προγράμματος Φεστιβάλ Μονής Λαζαριστών, συνέντευξη 19/7/2018.

Τσιμά Μ., Αναπληρώτρια Καλλιτεχνική Διευθύντρια Κ.Θ.Β.Ε., συνέντευξη 26/7/2018.

Χατζηακώβου Ο., Τμήμα Εκδόσεων & Δημοσίων Σχέσεων Κ.Θ.Β.Ε., συνέντευξη 28/7/2018.

ΑΣΤΙΚΗ ΧΩΡΙΚΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ: ΠΑΡΑΚΑΤΑΘΗΚΗ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΗ, Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ - ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΑΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ 1997

Αναστασία Μ. Πάπαρη

Δρ Αρχιτέκτων Μηχανικός, Πολεοδόμος Α.Π.Θ. & Πολεοδόμος Πανεπιστημίου Λονδίνου (Master of Philosophy, University College London, Bartlett School of Architecture and Town Planning) / Διδάσκουσα Πανεπ. Θεσσαλίας & ARCHI.POLIS, Founder & CEO _ anastpara@teemail.gr, ecoc2021@gmail.com

Λέξεις κλειδιά: Δημόσιος Χώρος, Αστική Χωρική Ταυτότητα, Θεσσαλονίκη Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης 1997, Space Syntax Analysis, Ευρω-τοπική Χωρική Ταυτότητα

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Τις τελευταίες δεκαετίες, οι ευρωπαϊκές πόλεις έχουν αποδυθεί σε ένα αγώνα αναμόρφωσης της χωρικής τους ταυτότητας, υπό την επήρεια γενικών τάσεων, όπως η ανταγωνιστικότητα για την προσέλκυση ταλαντούχων κατοίκων, η απόδοση του κέντρου πόλης στον πεζό, η ανάδειξη της ιστορικής φυσιογνωμίας τους κ. ά. Σ' αυτό το πλαίσιο, οι πόλεις, που αναδέχονται το χρίσμα της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης (Π.Π.Ε.), ανεξαρτήτως μεγέθους και πέραν των ειδικών στόχων, όπως, π.χ., 'το αμοιβαίο πλησίασμα των λαών της Ευρώπης', καλούνται να σχεδιάσουν τις χωρικές παρεμβάσεις τους κατά τρόπο, ώστε να προάγουν τον τοπικό και τον ευρωπαϊκό πολιτισμό, την τοπική και την ευρωπαϊκή τους ταυτότητα.

Ειδικότερα, ο θεσμός της Π.Π.Ε., ο οποίος θεωρείται ο πλέον επιτυχημένος στον χώρο του πολιτισμού στην Ευρωπαϊκή Ένωση, έχει ωριμάσει και χρειάζεται να φροντίζει ταυτόχρονα για δύο ζητήματα: την *παρακαταθήκη* και την *προοπτική* του. Η εισήγηση πραγματεύεται τις δύο αυτές παραμέτρους στους άξονες του χρόνου και του χώρου με έμφαση στη δεύτερη, δηλαδή στην προοπτική των πόλεων – Π.Π.Ε., ως 'πόλεων (χωρικού) τοπικού / ευρωπαϊκού πολιτισμού'.

Με αφετηρία τον δημόσιο χώρο και την *αστική χωρική ταυτότητα*, αξιοποιείται το παράδειγμα της Θεσσαλονίκης – Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης 1997, ως μια μητρόπολη, που (οφείλει να) στηρίζει την χωρική της ανάπτυξη (και) στον πολιτισμό. Παρουσιάζεται ο πυρήνας Συντακτικής Ταυτότητας του Π.Σ.Θ., η σχέση του με το Πρόγραμμα Χωρικών Παρεμβάσεων (αστικών, αρχιτεκτονικών) της Θ '97 και εξάγονται συμπεράσματα για το 'είναι' και το 'γίνεσθαι' της πόλης, ικανά να στηρίξουν ένα σύνολο

προτάσεων για μελλοντικές παρεμβάσεις, που συνδέουν την πόλη με τον τοπικό και τον ευρωπαϊκό πολιτισμό. Τόσο η ανάλυση, όσο και οι προτάσεις, αναφέρονται στην μητροπολιτική κλίμακα (Π.Σ.Θ.) με εργαλείο την Space Syntax Analysis (UCL, AAS), που επιτρέπει την ανάλυση και σύγκριση χωρικών διατάξεων, οσοδήποτε μεγάλων. Οι προτάσεις στοχεύουν στην ενίσχυση και τον εκσυγχρονισμό της χωρικής ταυτότητας της πόλης, συνδέοντάς την ενδεικτικά με ενότητες, όπως, π.χ., 'πολιτιστικές διαδρομές', 'δίκτυο εναλλακτικών τρόπων μετακίνησης', 'δίκτυο πράσινων χώρων', ένα σύνολο, δηλαδή, αιτουμένων με πολιτισμικό / πολιτιστικό πρόσημο, που δεν έχουν λάβει επαρκείς απαντήσεις μέχρι και σήμερα και μάλιστα σε μητροπολιτικό επίπεδο.

Η εισήγηση επιχειρεί να καλύψει αυτό το μείζον κενό, που παρατηρείται και στα προγράμματα των προηγούμενων Π.Π.Ε., καινοτομώντας με ένα ακόμη στοιχείο: στην επιστημολογική θεμελίωση και πειραματική εφαρμογή της σύνθετης έννοιας της 'ευρω-τοπικής' χωρικής ταυτότητας, που μετουσιώνει στο χώρο κατά μοναδικό τρόπο το (μόνο λεκτικά και γενικά διατυπωμένο) κριτήριο αξιολόγησης των υποψηφιοτήτων εκ μέρους της Ε.Ε. για τη 'σύνθεση του τοπικού με τον ευρωπαϊκό πολιτισμό'.

A. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η ευρωπαϊκή πόλη και ο ευρωπαϊκός πολιτισμός συνδέονται άρρηκτα και μοναδικά στην ιστορική τους πορεία, μέσω της διττής έννοιας της *συλλογικής / χωρικής ταυτότητας*. Ο θεσμός της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης προσφέρεται για τη διερεύνηση αυτής της σχέσης, καθώς αποτελεί το κορυφαίο γεγονός στον χώρο του πολιτισμού. Η *Θεσσαλονίκη 1997* υπήρξε η πόλη, που άνοιξε τον δεύτερο κύκλο του θεσμού της Π.Π.Ε. και ταυτόχρονα κατέστρωσε ένα από τα πλέον εκτεταμένα προγράμματα χωρικών παρεμβάσεων, αστικής και αρχιτεκτονικής κλίμακας, για το πολεοδομικό της συγκρότημα. Η πόλη αξιοποιείται ως μελέτη περίπτωσης (case study), με στόχο α) την εκτίμηση των επιπτώσεων του θεσμού στην κεντρικής σημασίας ιδιότητα της Αστικής Χωρικής Ταυτότητας, β) τη διερεύνηση της σχέσης των σύγχρονων πολιτικών αστικών παρεμβάσεων με την Χωρική (συντακτική) Ταυτότητα και γ) τη διατύπωση προτάσεων αστικών παρεμβάσεων με στόχο αφενός την αναβάθμιση του δημόσιου χώρου της πόλης, αφετέρου την αξιοποίηση του τίτλου της πόλης ως 'πόλης πολιτισμού'.

B. ΕΝΝΟΙΕΣ

Πολιτισμός

Ο συντομότερος και ένας από τους πλέον περιεκτικούς ορισμούς του πολιτισμού είναι 'ένα σύστημα αξιών και ένας τρόπος ζωής'. Οι αστικές κοινωνίες – και όχι μόνον αυτές – αποτελούνται από πολίτες, οι οποίοι, σύμφωνα με το εθνικό, αλλά και το διεθνές δίκαιο, αυτο-προσδιορίζονται με κάποιο τρόπο, θεωρούν δηλαδή ότι ανήκουν σε μια κοινωνική ομάδα και επομένως, διαθέτουν συλλογική ταυτότητα. Το χωρικό 'ανάλογο' της συλλογικής ταυτότητας, είναι η Χωρική Ταυτότητα.

Αστικότητα, Καταληπτότητα, Αστική Χωρική Ταυτότητα

Η βιβλιογραφική επισκόπηση οδήγησε στην επιστημολογική αποσαφήνιση κατ' αρχήν της έννοιας της Αστικής Χωρικής Ταυτότητας. Η αστική χωρική ταυτότητα θα πρέπει να συσχετίζει, αφενός το 'τοπικό' με το 'συνολικό' με όρους καταληπτότητας του χώρου,

αφετέρου τους χώρους συνάντησης του 'οικείου' με το 'ξένο', δηλαδή τους χώρους όπου ευδοκίμει η αστικότητα (Correa, 1983, Lynch, 1960, 1981, Frampton, 1988, Benjamin,

1985a, 1985b, 1985c και 1985d, Loeckx, 1992, Zukin, 1994, Σταυρίδης, 2002). Επομένως, η σχέση της έννοιας με τις δύο δυαδικότητες διαλεκτικά αντίθετων εννοιών, του 'τοπικού' και του 'συνολικού' αφενός και του 'οικείου' και του 'ξένου' αφετέρου, οδηγεί σε ακριβέστερο, επιστημολογικό προσδιορισμό της έννοιας της **αστικής χωρικής ταυτότητας, ως παράγωγης των εννοιών της αστικότητας και της καταληπτότητας**. Με όρους αστικής μορφολογίας, θα λέγαμε, πως «*χωρική ταυτότητα είναι το σύνολο των κανόνων οργάνωσης μιας χωρικής διάταξης και η δυνατότητα συσχέτισής της με άλλες χωρικές διατάξεις, το ποιοτικό χαρακτηριστικό των ανοικτών δημοσίων χώρων μιας πόλης, που τους προσδίδει ταυτόχρονα και σε υψηλό συγκριτικά βαθμό τις ιδιότητες της αστικότητας και της καταληπτότητας, δηλαδή δυνατότητες συνάντησης και κοινωνικής επαφής του 'οικείου' με το 'ξένο', καθώς και συσχέτισης του 'τοπικού' με το 'συνολικό χωρικό σύστημα*».

Με αφετηρία τη χωρική δομή μιας πόλης, όπως την αντιλαμβάνεται η θεωρία της Αστικής Μορφολογίας, η οποία εξειδικεύθηκε από την θεωρία της Χωρικής Σύνταξης (Space Syntax Theory)¹,

Αστικότητα (Urbanity ή Movement Interface, MI) είναι το αποτέλεσμα της συμπαρουσίας και αμοιβαίας συνειδητότητας του 'οικείου' με το 'ξένο' στον δημόσιο χώρο. Είναι η πιο θεμελιώδης χωρική έκφραση των κοινωνιών, η προϋπόθεση για τη δημιουργία της δυνητικής κοινότητας (virtual community), η οποία μπορεί να οδηγήσει στη 'διαδραστική' κοινότητα (interactive community. B. Hillier, 1985).

Καταληπτότητα (Intelligibility, I) είναι ο βαθμός, κατά τον οποίο, αυτό που μπορεί να γίνει αντιληπτό και να βιωθεί τοπικά, επιτρέπει στο μεγάλης κλίμακας χωρικό σύστημα να γίνει κατανοητό χωρίς συνειδητή προσπάθεια (B. Hillier, 1985, 1988, 1996).

Επομένως, στο βαθμό που οι δύο έννοιες, της Αστικότητας και της Καταληπτότητας, είναι επιστημολογικά θεμελιωμένες και άρα αναλύσιμες, το ίδιο θα πρέπει να ισχύει και για την έννοια της Αστικής Χωρικής Ταυτότητας, ως παράγωγης αυτών (Διαγρ. 1 & 2).

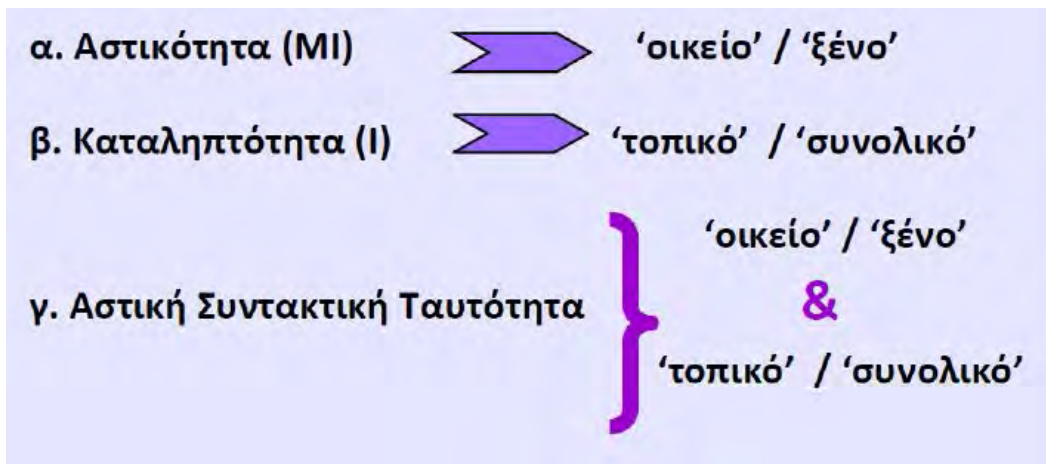
Η θεωρία της Χωρικής Σύνταξης², η οποία καθιστά εφικτή την ανάλυση των εννοιών της Αστικότητας και της Καταληπτότητας, λειτουργεί για την πόλη, όπως αναλογικά λειτουργεί για τη γλώσσα το νόημα: Για να υπάρξει νόημα στην πόλη – κυρίως στον δημόσιο χώρο της – θα πρέπει να υπάρξει πρώτα η κατανόηση της σύνταξής της.³

1_Η Αστική Μορφολογία είναι η επιστήμη, που ασχολείται με τον τρόπο συγκρότησης των καταστατικών στοιχείων μιας αστικής διάταξης (δρόμος, πλατεία, οικοδομικό τετράγωνο). Για τις θεωρίες γύρω απ' αυτή την έννοια και τις μεθόδους ανάλυσης, Βλ. Πάπαρη, Αν., 2011, *Η Χωρική Ταυτότητα της Ευρωπαϊκής Πόλης μέσα από τον θεσμό της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης*. Διδακτορική Διατριβή, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών Α.Π.Θ., σελ. 114 - 126.

2_ Advanced Architectural Studies (AAS), University College London, Bartlett School of Architecture and Town Planning (καθηγ. B. Hillier, J. Hanson κ. ά.).

3_Τα κυριότερα πλεονεκτήματα αυτής της μεθόδου είναι α) ότι πρόκειται για αντικειμενική μέθοδο, δηλαδή οποιοσδήποτε τη διέλθει θα φθάσει στα ίδια αποτελέσματα και β) υπάρχει δυνατότητα σύγκρισης μεταξύ διαφόρων στον χώρο και τον χρόνο χωρικών διατάξεων, οσοδήποτε μεγάλων.

Διάγραμμα 1. Αστικότητα, Καταληπτότητα, Αστική Χωρική Ταυτότητα: Συσχετίσεις

.....: Όριο θεωρίας Χωρικής Σύνταξης (Space Syntax Analysis, SSA)

Διάγραμμα 2. Επιστημολογική θεμελίωση της Χωρικής Συντακτικής Ταυτότητας

Ως Αστική Χωρική Ταυτότητα μπορεί να ορισθεί ‘το σύνολο των χωρικών συμπτώσεων των πλεγμάτων Αστικότητας και Καταληπτότητας (MI) & (I) μιας χωρικής διάταξης, $I_{den} = (MI) \cap (I)$ ⁴.

4_ Το \cap είναι το μαθηματικό σύμβολο για την έννοια της τομής, εν προκειμένω των χωρικών συμπτώσεων των δύο ιδιοτήτων, της Αστικότητας και της Καταληπτότητας.

Γ. ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΑ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ 1997

Όπως ήδη αναφέρθηκε, ο θεσμός της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης θεωρείται ο πλέον επιτυχημένος στον χώρο του πολιτισμού στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Μέχρι το 2018, πενήντα οκτώ (58) πόλεις υλοποίησαν τον θεσμό της Π.Π.Ε. από χώρες ενταγμένες ή υπό ένταξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση (Χάρτης 1). Ο θεσμός αυτός έχει φθάσει σήμερα σε μια ιστορική καμπή, καθώς θεωρείται, πως αφενός θα πρέπει να φροντίσει για την παρακαταθήκη, που αφήνει στις πόλεις, αφετέρου να αρθρωθεί με τον σύγχρονο προβληματισμό για το μέλλον της ευρωπαϊκής πόλης, δηλαδή την προοπτική του.

Το κεντρικό ερώτημα

Το κεντρικό ερώτημα, που τίθεται είναι 'πώς ανιχνεύεται η έννοια της Αστικής Χωρικής Ταυτότητας ως κεντρική ποιοτική ιδιότητα του Δημόσιου Αστικού Χώρου αναφορικά με τον θεσμό της Π.Π.Ε. και εάν αυτή η έννοια αξιοποιείται στις σύγχρονες μας πολιτικές χωρικών παρεμβάσεων'.

Χάρτης 1. Η Ευρώπη διάστικη από τις πόλεις – Π.Π.Ε. (Ε.Ε.)

Το πολεοδομικό συγκρότημα της Θεσσαλονίκης απέκτησε κατά τη δεκαετία του 1980 – 1990 (Επιχείρηση Πολεοδομικής Ανασυγκρότησης) τόσα πολεοδομικά σχέδια, όσοι και οι δήμοι του εκείνη την εποχή (12), όμως ουδείς μέχρι τότε είχε φροντίσει να ενώσει έστω και μόνο τους χάρτες των Γ.Π.Σ. με τις προτάσεις χρήσεων γης, ώστε να είναι δυνατή μια συνολική εικόνα του Π.Σ. Το έργο αυτό ανέλαβε η εισηγήτρια στα πλαίσια της ερευνητικής της εργασίας και έτσι προέκυψε ο Χάρτης (2), όπου φαίνεται η συνολική διάρθρωση του πλέγματος των δημοσίων χώρων, καθώς και η σχέση του με τις θεσμοθετημένες πολιτιστικές υποδομές. Από τον χάρτη αυτόν προέκυψε, ότι οι Αστικές και Αρχιτεκτονικές Παρεμβάσεις στα πλαίσια του θεσμού της Π.Π.Ε. είχαν προταθεί χωρίς τη διερεύνηση των πιθανών συνεπειών, συνεργιών – ακόμη και τυχόν συγκρούσεων – μεταξύ των υφιστάμενων και των προτεινόμενων χρήσεων, τόσο εντός των δήμων αυτών καθ' εαυτών, όσο και μεταξύ των δήμων του Π.Σ.Θ.

Χάρτης 2. Το Πολεοδομικό Συγκρότημα Θεσσαλονίκης με τα θεσμοθετημένα Γ.Π.Σ. των Δήμων, 2000 (επεξεργασία της συγγραφέα, 2010)

Το Πρόγραμμα των Χωρικών Παρεμβάσεων της Θ '97

Ο φορέας, που ανέλαβε την υλοποίηση του θεσμού, ο Θ '97, κατέστρωσε ένα από τα μεγαλύτερα σχέδια χωρικών παρεμβάσεων αστικής ή / και αρχιτεκτονικής κλίμακας, ενώ προκηρύχθηκε και ένας σημαντικός αριθμός εθνικών και διεθνών διαγωνισμών, ανοικτών και κλειστών. Η γενική αριθμητική εικόνα τόσο για το σύνολο, όσο και για τις νέες αστικές και αρχιτεκτονικές παρεμβάσεις αποτυπώνεται στον Πίνακα (1). Στον Χάρτη (3) φαίνεται η βαρύτητα του κέντρου πόλης στον προγραμματισμό των πολιτιστικών υποδομών, ενώ ταυτόχρονα παρατηρείται η χωροθέτηση στους περιφερειακούς δήμους του πολεοδομικού συγκροτήματος σημαντικού αριθμού εγκαταστάσεων και προκήρυξης διαγωνισμών. Σε σύγκριση με τις πόλεις της Αθήνας 1985, της Γλασκώβης 1990 και της Λισσαβόνας 1994, οι οποίες επίσης είχαν να επιδείξουν σημαντικό έργο στους τομείς των χωρικών παρεμβάσεων και υποδομών, η Θεσσαλονίκη υπερισχύει σε αριθμό και εξισορρόπηση των διαφόρων τυπολογιών, ώστε η πόλη αυτή να μπορεί να θεωρείται πρότυπο, ως προς την προσπάθεια, που κατέβαλε να στηρίξει με τον υλικό πολιτισμό της τον θεσμό.

Το Πρόγραμμα του Συνόλου των Αστικών και Αρχιτεκτονικών υποδομών, που αξιοποίησε η πόλη το 1997, προκύπτει, εάν συνδυασθούν οι Χάρτες (3) και (4). Από εδώ προκύπτει, πως το Πρόγραμμα ήταν αρκετά ρηξικέλευθο, αλλά και ισοσκελισμένο (εγκαταστάσεις 'Π' και 'π' πολιτισμού, διασπορά στο κέντρο και την περιφέρεια). Η τυπολογία των εγκαταστάσεων και διαδρομών πολιτισμού (Ε. & Δ. Π.), έχει ως εξής: Θεάματος / Ακρόασης, Θέασης, Εκπαιδευτικές Εγκαταστάσεις Πολιτισμού, Εγκαταστάσεις και Διαδρομές Επίσκεψης (χώροι ιστορικοί / σύγχρονοι), Συμμετοχής και Κοινωνικού Έργου.⁵

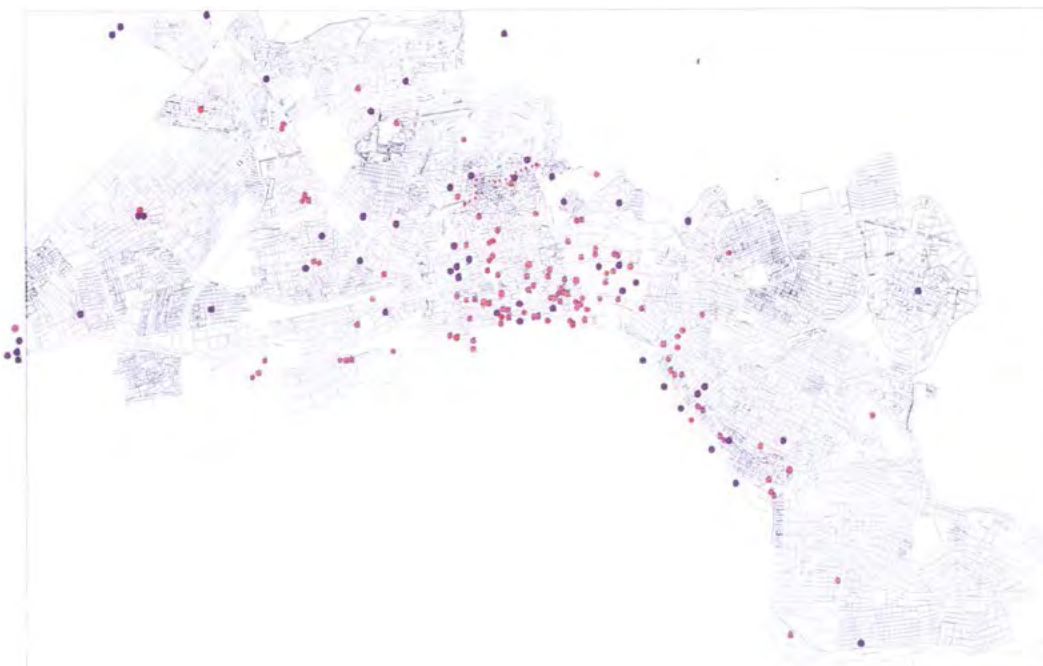
5_ Οι εγκαταστάσεις Θεάματος / Ακρόασης, Θέασης και οι Εκπαιδευτικές Εγκαταστάσεις Πολιτισμού θεωρούνται εγκαταστάσεις με 'Π' κεφαλαίο (πολιτιστική πολιτική 'από τα πάνω') και οι υπόλοιπες με 'π' μικρό (πολιτισμική δημιουργία 'από τα κάτω', ως κοινωνική συμμετοχή).

	ΕΙΔΟΣ ΧΩΡΙΚΗΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ	ΠΡΙΝ ΑΠΟ ΤΟΝ ΘΕΣΜΟ	ΜΕΤΑ ΑΠΟ ΤΟΝ ΘΕΣΜΟ
	Η ΕΠΕΚΤΑΣΗ ΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ		3
	ΟΙ ΠΥΛΕΣ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ		2
	ΜΕΙΖΟΝΕΣ ΑΣΤΙΚΕΣ ΑΝΑΠΛΑΣΕΙΣ		36
	ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑΣ		126
ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΥΠΟΔΟΜΗ			
	ΘΕΑΜΑΤΟΣ / ΑΚΡΟΑΣΗΣ	35	35
	ΘΕΑΣΗΣ	54	13
	ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ	28	6
	ΧΩΡΟΙ ΕΠΙΣΚΕΨΗΣ (ΙΣΤΟΡΙΚΟΙ / ΣΥΓΧΡΟΝΟΙ)	14	0
	ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ	73	0
ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΙ ΑΣΤΙΚΟΥ ΚΑΙ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ			
	ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΙ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΙ ΑΣΤΙΚΟΥ & ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ		15
	ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΙ ΑΣΤΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ		3
	ΠΡΟΣΚΛΗΣΗ ΟΚΤΩ ΕΥΡΩΠΑΙΩΝ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ: ΜΕΤΑΞΥ ΠΟΛΗΣ ΚΑΙ ΘΑΛΑΣΣΑΣ: ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΟΚΤΩ ΠΡΟΒΛΗΤΩΝ		1
ΣΥΝΟΛΑ		204	240

54

Πίνακας 1. Συνολική και Νέα Υποδομή Αστικών και Αρχιτεκτονικών Παρεμβάσεων της Θ '97

Χάρτης 3. Συνολική Πολιτιστική Υποδομή Αρχιτεκτονικής κλίμακας της Θ '97

+

+

Χάρτης 4. Οι Νέες Αστικές και Αρχιτεκτονικές Παρεμβάσεις της Θ '97

Χάρτης 5. Το πλέγμα των Δημοσίων Χώρων του Π.Σ.Θ. (figure / ground plan)

+

Η συντακτική ανάλυση

Η συντακτική ανάλυση προϋποθέτει, ως πρώτο βήμα, τη δημιουργία του 'ασπρόμαυρου' χάρτη, όπου με άσπρο φαίνεται το πλέγμα των δημοσίων χώρων του Π. Σ. Θ. (Χάρτης 5).

Με τη χρήση της μεθόδου Space Syntax Analysis προέκυψαν οι χάρτες (6-9). Η Αστικότητα προήλθε από τις χωρικές συμπτώσεις της Γενικής και Τοπικής Ένταξης και η Καταληπτότητα από τις χωρικές συμπτώσεις της Γενικής Ένταξης και της Συνδετότητας (Χάρτες 10-12).

Χάρτες 6-9. Αξονικότητας, Γενικής Ένταξης, Τοπικής Ένταξης και Συνδετότητας του Π.Σ.Θ. (κατά τη φορά κίνησης του ωρολογίου)

Χάρτης 10. Πυρήνας Αστικότητας (MI) του Π.Σ.Θ. ($R_n \cap R_3$)

+

+

Χάρτης 11. Πυρήνας Καταληπτότητας (I) του Π.Σ.Θ. ($R_n \cap Con$)

Χάρτης 12. Πυρήνας Συντακτικής Ταυτότητας (I_{den}) του Π.Σ.Θ. ($MI \cap I$)

+

Κατά τη συσχέτιση του Πυρήνα Συντακτικής Ταυτότητας με το Σύνολο των Αστικών και Αρχιτεκτονικών Παρεμβάσεων παρατηρήθηκαν τα εξής (Πίν. 2) :

Συντικές Ιδιότητες Κριτήριο	Γειτνόνση Μεταξύ Συντ. Πυρήνα & Ε. & Δ. Π.	Συντακτική Απόσταση Εγκαταστάσεων από Πυρήνα	Τοπολογική Εξειδίκευση εντός Ορίων Πυρήνα	Τοπολογική εξειδίκευση εκτός Πυρήνα	Συσχέτιση με Αστικές Τοπολογίες	Συσχέτιση με Κέντρο Πόλης/ Μητροκό Κέντρο	Συσχέτιση με Τοπικά & Ειδικά Κέντρα	Συσχέτιση με Διορισμούς Χωρικούς με Επέμβαση	Αστικό Τοπίο
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
ΓΕΝΙΚΗ ΕΝΤΑΣΗ	Εντός/ Εκτός	0-4 (Οι περισσότεροι 0-2)	ΘΕΑΜΑΤΟΣ-ΑΚΡΟΑΣΗΣ ΘΕΑΣΗΣ ΕΚΠ. ΠΟΛ. ΕΠΙΣΚΕΨΗΣ ΣΥΜΤΟΧΗΣ	ΘΕΑΜΑΤΟΣ-ΑΚΡΟΑΣΗΣ ΘΕΑΣΗΣ ΕΚΠ. ΠΟΛ. ΕΠΙΣΚΕΨΗΣ ΣΥΜΤΟΧΗΣ	Εκλεκτικό Πρ. Νεοτικό Νεοτερικό 'Οργανικό'			Κ.Π. Τ.Κ.	Τ.Α.Τ. Η.Σ.Α.Τ. (Π.) Κ.Α.Τ. Τ.Α.Τ. Η.Σ.Α.Τ. (Π./Φ.)
ΑΣΤΙΚΟΤΗΤΑ	Εντός (Μέρος του πυρήνα, πολύ ευρύτερες) Εκτός	Εντός Π: 1-2 Εκτός Π: 1-4	ΘΕΑΜΑΤΟΣ-ΑΚΡΟΑΣΗΣ ΘΕΑΣΗΣ ΕΚΠ. ΠΟΛ. ΕΠΙΣΚΕΨΗΣ ΣΥΜΤΟΧΗΣ	ΘΕΑΜΑΤΟΣ-ΑΚΡΟΑΣΗΣ ΘΕΑΣΗΣ ΕΚΠ. ΠΟΛ. ΕΠΙΣΚΕΨΗΣ ΣΥΜΤΟΧΗΣ	Εκλεκτικό Πρ. Νεοτικό Νεοτερικό 'Οργανικό'			Κ.Π. Τ.Κ.	Τ.Α.Τ. Η.Σ.Α.Τ. (Π.) Τ.Α.Τ. Η.Σ.Α.Τ. (Π./Φ.)
ΚΑΤΑΛΗΠΤΟΤΗΤΑ	Εντός (Μέρος του πυρήνα, πολύ ευρύτερες) Εκτός	Εντός Π: 0-2 Εκτός Π: 1-3	ΘΕΑΜΑΤΟΣ-ΑΚΡΟΑΣΗΣ ΘΕΑΣΗΣ ΕΚΠ. ΠΟΛ. ΕΠΙΣΚΕΨΗΣ ΣΥΜΤΟΧΗΣ	ΘΕΑΜΑΤΟΣ-ΑΚΡΟΑΣΗΣ ΘΕΑΣΗΣ ΕΚΠ. ΠΟΛ. ΕΠΙΣΚΕΨΗΣ ΣΥΜΤΟΧΗΣ	Επιλεκτικό Μεσοτερικό Νεοτερικό 'Οργανικό'			Κ.Π. Τ.Κ.	Η.Σ.Α.Τ. (Π./Φ.)
ΣΥΝΤ/ΚΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ	Συμπίπτει & Π.Ε. σημαντικά ευρύτερες του Π.Σ.Τ.	Εντός Π: 1-3 Εκτός Π: 1-3	ΘΕΑΜΑΤΟΣ-ΑΚΡΟΑΣΗΣ ΘΕΑΣΗΣ ΕΚΠ. ΠΟΛ. ΕΠΙΣΚΕΨΗΣ ΣΥΜΤΟΧΗΣ	ΘΕΑΜΑΤΟΣ-ΑΚΡΟΑΣΗΣ ΘΕΑΣΗΣ ΕΚΠ. ΠΟΛ. ΕΠΙΣΚΕΨΗΣ ΣΥΜΤΟΧΗΣ	Εκλεκτικό Πρ. Νεοτικό Νεοτερικό 'Οργανικό'			Κ.Π. Τ.Κ.	Η.Σ.Α.Τ. (Π.) Τ.Α.Τ. Η.Σ.Α.Τ. (Π./Φ.)

Πίνακας 2. Συσχέτιση των Συντακτικών Ιδιοτήτων με το Σύνολο των Αστικών και Αρχιτεκτονικών Παρεμβάσεων - Η Συντακτική Ταυτότητα

- Μεγάλη σχέση στο Κέντρο Πόλης – Προβολή του Σχεδίου της 'Νέας Θεσσαλονίκης'⁶
- Προβολή της χωρικής στρωματογραφίας και της πολυ-πολιτισμικής οργάνωσης στο κέντρο πόλης – προβολή των έντονων συμβολισμών της 'Νέας Θεσσαλονίκης'
- Περιορισμένη ενίσχυση της πολυκεντρικότητας
- Αδύναμη σχέση με τα Τοπικά και τα Ειδικά κέντρα
- Αντίστροφες τάσεις χωροθέτησης των Εγκαταστάσεων Πολιτισμού με 'Π' και 'π' στο κέντρο και την περιφέρεια (πρωτοτυπία της θ '97 σε σχέση με άλλες Π.Π.Ε.)
- Ανάπτυξη έντονων συμβολισμών στις απολήξεις του Πυρήνα Συντακτικής Ταυτότητας
- Μικρή σχέση με το τυπικό έως ήπια συμβολικό αστικό τοπίο στους περιφερειακούς δήμους
- Έμφαση στην αστική, έναντι των υπολοίπων χωρικών κλιμάκων.

Η συσχέτιση του Πυρήνα Συντακτικής Ταυτότητας με τις Νέες Αστικές και Αρχιτεκτονικές Παρεμβάσεις στα πλαίσια του θεσμού (Πίν. 3) έδειξε ότι:

- Εστίαση της σχέσης στο κέντρο πόλης, ενώ μέτρια έως μικρή με τα τοπικά και ειδικά κέντρα
- Έμφαση στην Αστική κλίμακα

6_ Σχέδιο Πόλης ομάδας Hébrard, 1917, 1921.

Συντελικές Ιδιότητες Χωρικό Χαρακτήρα	Παράβασις Μητροκλιμακός	Μεικτών Αστικές Παράσις	Ειδικές Παράβασις Μεγάλης Αστικής Κλίμακας	Αναστήλωση Επιστήρησης Ιστορικών Κτιρίων ή Συνόλων (+ Μνημεία)	Τοπ. Εξειδίωξη Εντός Πυρήνα	Τοπ. Εξειδίωξη Εκτός Πυρήνα	Σχέση με Αστική Τοπολογία	Σχέση με Ανοικτούς Δημοσ. Χώρους (Πάρκο κ.α.)	Σχέση με Κέντρα Πολιτ. Τοπικό Κέντρα	Προώθηση Βελτίωσης της Σχέσης Ε.Σ.Α.Π. & Περιήνων	Αστικό Τοπίο
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
ΓΕΝΙΚΗ ΕΝΤΑΣΗ					ΘΕΑΜ - ΑΚΡ. ΘΕΑΣ. ΕΚ. Π. ΕΠ. ΣΥΜ.	ΘΕΑΜ - ΑΚΡ. ΘΕΑΣ. ΕΚ. Π. ΕΠ. ΣΥΜ.	Εκλεκτικό Προϊόν Νεοτερικό		Κ. Π.	Μεγ.	Τ.Α.Τ. (Π.), Η.Σ.Α.Τ. (Π. Φ.), Τ.Α.Τ. Η.Σ.Α.Τ. (Φ.)
ΑΣΤΙΚΟΤΗΤΑ					ΘΕΑΜ - ΑΚΡ. ΘΕΑΣ. ΕΚ. Π. ΕΠ. ΣΥΜ.	ΘΕΑΜ - ΑΚΡ. ΘΕΑΣ. ΕΚ. Π. ΕΠ. ΣΥΜ.	Εκλεκτικό Προϊόν Νεοτερικό		Κ. Π.	Μεγ.	Τ.Α.Τ. (Π.), Η.Σ.Α.Τ. (Π. Φ.), Τ.Α.Τ. Η.Σ.Α.Τ. (Π.)
ΚΑΤΑΛΗΠΤΟΤΗΤΑ					ΘΕΑΜ - ΑΚΡ. ΘΕΑΣ. ΕΚ. Π. ΕΠ. ΣΥΜ.	ΘΕΑΜ - ΑΚΡ. ΘΕΑΣ. ΕΚ. Π. ΕΠ. ΣΥΜ.	Εκλεκτικό Προϊόν Διαδοχικό		Κ. Π.	Μεγ.	Τ.Α.Τ. (Π.), Η.Σ.Α.Τ. (Π. Φ.), Τ.Α.Τ. Η.Σ.Α.Τ. (Π.)
ΣΥΝ/ΚΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ					ΘΕΑΜ - ΑΚΡ. ΘΕΑΣ. ΕΚ. Π. ΕΠ. ΣΥΜ.	ΘΕΑΜ - ΑΚΡ. ΘΕΑΣ. ΕΚ. Π. ΕΠ. ΣΥΜ.	Εκλεκτικό Προϊόν Νεοτερικό		Κ. Π.	Μεγ.	Τ.Α.Τ. (Π.), Η.Σ.Α.Τ. (Π. Φ.), Τ.Α.Τ. Η.Σ.Α.Τ. (Π.)
					ΘΕΑΜ - ΑΚΡ. ΘΕΑΣ. ΕΚ. Π. ΕΠ. ΣΥΜ.	ΘΕΑΜ - ΑΚΡ. ΘΕΑΣ. ΕΚ. Π. ΕΠ. ΣΥΜ.	Νεοτερικό Οργανικό		Κ. Π.	Μεγ.	Τ.Α.Τ. (Π.), Η.Σ.Α.Τ. (Π. Φ.), Τ.Α.Τ. Η.Σ.Α.Τ. (Π.)

Πίνακας 3. Συσχέτιση των Συντακτικών Πορηνών Αστικότητας, Καταληπτότητας και Χωρικής Ταυτότητας με τις Νέες Παρεμβάσεις Αστικής και Αρχιτεκτονικής κλίμακας

- Πλήρης τυπολογική εξειδίκευση των Εγκαταστάσεων και Διαδρομών Πολιτισμού τόσο εντός, όσο και εκτός του περιγράμματος του πυρήνα
- Απουσία Εγκαταστάσεων και Διαδρομών Επίσκεψης
- Ήπιο συμβολικό αστικό τοπίο εντός του περιγράμματος του πυρήνα και τυπικό εκτός αυτού (αναμενόμενο, αλλά μη αποδεκτό για ευρωπαϊκή πόλη)

Σύγχρονα Προγράμματα Χωρικών Παρεμβάσεων

Μετά το 1997 οι φορείς της πόλης δεν συνέχισαν με τον ίδιο ζήλο προς την κατεύθυνση της προώθησης της παρακαταθήκης του θεσμού. Μέχρι σήμερα, έχει υλοποιηθεί το 70% περίπου των έργων (αριθμητικά), ενώ η κατάργηση του Οργανισμού Ρυθμιστικού Σχεδίου Θεσσαλονίκης και η δημιουργία της Μητροπολιτικής διοίκησης, έφεραν νέα δεδομένα στον χωρικό προγραμματισμό.⁷

Οι παρεμβάσεις αστικής κλίμακας, που εξαγγέλθηκαν από την Μητροπολιτική Ενότητα Θεσσαλονίκης τον περασμένο Μάιο, αφορούν στην ανάπτυξη συστήματος ποδηλατοδρόμων, πεζοδρόμων, καθώς και στη δημιουργία ή αναβάθμιση πυρήνων πρασίνου και πλατειών (<http://www.voria.gr/article/prasinizi-ti-thessaloniki-i-periferia-kentrikis-makedonias>).⁸

7_ Ν. 3852/2010 (Ν. Καλλικράτη).

8_ Προτείνεται η υλοποίηση παρεμβάσεων στον υφιστάμενο άξονα ποδηλατοδρόμου, που συνδέει την Ανατολική με τη Δυτική Θεσσαλονίκη (και αντιστρόφως), σε μία διαδρομή μήκους 6,2 κιλ., από το Μέγαρο Μουσικής έως και το Νέο Σιδηροδρομικό Σταθμό. Ενδιάμεσοι σταθμοί θα είναι οι πλατείες Λευκού Πύργου, Αριστοτέλους και Ελευθερίας, που πρόκειται σύντομα να αναπλαστεί, καθώς και το επιβατικό λιμάνι, στο τμήμα που βρίσκεται στο οδόστρωμα, στις οδούς Ν. Κουντουριώτη-Σαλαμίνας - Πολυτεχνείου και Αναγεννήσεως.

Σε ότι αφορά στους ποδηλατοδρόμους, ο πρώτος αναπτύσσεται από το Μέγαρο Μουσικής έως και το Νέο Σιδηροδρομικό Σταθμό (1) και ο δεύτερος συνδέει την οδό Καυτατζόγλου με το Παπάφειο Ορφανοτροφείο και το παλιό Κλωστοϋφαντουργείο Υφανέτ (2).⁹ Προβλέπονται ακόμη δεκατρείς (13) αστικές αναπλάσεις σε συνεργασία με τους ΟΤΑ του πολεοδομικού συγκροτήματος¹⁰ και δέκα (10) Παρεμβάσεις Αστικού Πρασίνου στο πλαίσιο της Στρατηγικής Βιώσιμης Αστικής Ανάπτυξης, ΣΒΑΑ Μητροπολιτικής Ενότητας Θεσσαλονίκης¹¹

(<https://www.amna.gr/macedonia/article/255922/Podilatodromoi-prasines-diadromes-sto-programma-biosimis-astikis-anaptuxis> 14/09/2018).

Από τον Χάρτη (14) προκύπτουν τα εξής:

1. Την καλλίτερη σχέση με τον Πυρήνα Συντακτικής Ταυτότητας διαθέτουν οι ποδηλατόδρομοι, τα πάρκα και οι πυρήνες πρασίνου (0-... αξονικά βήματα), κατόπιν οι πλατείες (≥ 1 α.β.) και τέλος, οι πεζόδρομοι (> 3 α.β., Βλ. και Πίν. 4).
2. Οι προτεινόμενες αστικές παρεμβάσεις παρουσιάζουν εικόνα αποσπασματικότητας στο σύνολό τους, καθώς δεν δημιουργούν ευρύτερες ενότητες ομοειδών (π.χ., πλατείες) ή μη παρεμβάσεων (π.χ. πλατεία και πεζόδρομος), ακόμη και μεταξύ αυτών, που γειτνιάζουν γεωγραφικά.
3. Η παρουσία των πεζοδρόμων είναι ελάχιστη (Πλ. Μαβίλη) και ασφαλώς ασύνδετη με την ευρύτερη περιοχή (λίγα αξονικά βήματα από τις οδούς Λαγκαδά και Καραολή & Δημητρίου, καθώς και από την Πλ. Δημοκρατίας).
4. Η αποσπασματικότητα είναι εντονότερη στις παρεμβάσεις των δήμων στα όρια του Π.Σ.Θ., όπου εκεί η έλλειψη συνεχειών και άρθρωσης με τον Πυρήνα Συντακτικής Ταυτότητας είναι πολύ καθαρή.

9_ Μέσω των οδών Παπάφη και Κλεάνθους. Τελικός προορισμός θα είναι το πολιτιστικό και αθλητικό κέντρο της πλατείας Μικρασιατικού και Θρακικού Πολιτισμού.

10_ Ανάπλαση πλατείας Μαβίλη (Δήμος Θεσσαλονίκης), δημιουργία πράσινου πυρήνα για την αστική αναζωογόνηση πολεοδομικών ενοτήτων Νικόπολης (Δήμος Παύλου Μελά), ανάπλαση πάρκου Ν. Παπάζογλου (πρώην Αγ. Θεράποντα, Δήμος Θεσσαλονίκης), αναβάθμιση πρασίνου της περιοχής των εργατικών κατοικιών Δαβάκη - Παπαφλέσσα - Γευγελή και Ν. Πλαστήρα (Δήμος Αμπελοκήπων - Μενεμένης), ανακατασκευή πάρκου Ούλφ Πάλμε, Νέα Κρήνη (Δήμος Καλαμαριάς), διαμόρφωση χώρου πρασίνου στη συμβολή των οδών Παπαναστασίου-Βούλγαρη (Δήμος Θεσσαλονίκης), ανάπλαση πάρκου "Ρουμανικών", μεταξύ των οδών Βενιζέλου, Καραμανλή, Παπανδρέου στη Δ.Ε. Νεάπολης (Δήμος Νεάπολης - Συκεών), διαμόρφωση πλατείας στο ΟΤ Γ646 (Αγ. Γλυκερία, Δήμος Πυλαίας - Χορτιάτη), διαμόρφωση χώρων πρασίνου στην επέκταση του Δ. Πυλαίας (Περιοχή Δελφών, Δήμος Πυλαίας - Χορτιάτη).

11_ *Δήμος Θεσσαλονίκης*: 12) Ανάπλαση Πλατείας Αγ. Σπυρίδωνα και δύο πλατειών γειτονιάς: 13) Πάρκο επί της Βαρώνου Χιρς και Γαμβέτα και 14) πάρκο επί των οδών Ορέστου - Μακεδονίας και Δελφών.

Δήμος Καλαμαριάς: Διαμόρφωση χώρων Πρασίνου μεταξύ των οδών 15) Γ. Γεννηματά - Δ. Στρογγύλη και Μακεδονίας (Αγ. Ιωάννης), 16) Βιοπούλου - Δεληγιαννίδη - Πάγκαλου - Αταλάντης, 17) Κυρίλλου και Μεθοδίου - Μαυρομάτη - Ιεροσαλτών και 18) Σταυριανίδη - Παπάζογλου - Καρυοφύλλη.

Δήμος Κορδελιού - Ευόσμου: Άνωθεν της εσωτερικής περιφερειακής οδού, μεταξύ των οδών Αναγεννήσεως και 19^{ης} Μαΐου στον Ευόσμο (19).

Δήμος Πυλαίας - Χορτιάτη: Πάρκο Τριανταφυλλοπούλου (20).

Δήμος Νεάπολης - Συκεών: Οδός Ρήγα Φεραίου- Λαϊκή Αγορά στις Συκιές (21).

Δήμος Αμπελοκήπων - Μενεμένης: Μεταξύ των οδών Καραντινού και Ρόδων (22).

Συντακτική Ανάλυση Δημ. Χώρος	Ποδηλατόδρομοι, (α.β.)	Πεζόδρομοι (α.β.)	Πάρκα / Πυρήνες Πρασίνου (α.β.)	Πλατείες (α.β.)
Πυρήνας Συντακτικής Ταυτότητας	0 -	> 3	0 -	1 -
Συσχέτιση	Μεγάλη	Μικρή	Μεγάλη	Μέτρια

Πίνακας 4. Σχέση Πυρήνα Συντακτικής Ταυτότητας του Π.Σ.Θ. με τις Αστικές Παρεμβάσεις της Μητροπολιτικής Ενότητας (αξονικά βήματα, 2018)

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Αν και πρωτοποριακά φιλόδοξο, το Πρόγραμμα των Χωρικών Παρεμβάσεων της Θ'97 δεν δημιούργησε ένα συνεκτικό σχέδιο ανάδειξης της Χωρικής Ταυτότητας της πόλης. Οι παρεμβάσεις Αστικής και Αρχιτεκτονικής κλίμακας ήταν ασύνδετες, τόσο μεταξύ τους, όσο και με τα πιο αντιπροσωπευτικά της μέρη, μια αδυναμία, που θα μπορούσε να αρθεί εάν αξιοποιούνταν το ερευνητικό κεφάλαιο, που εν τω μεταξύ έχει παραχθεί. Αυτό ανιχνεύθηκε και στην περίπτωση των πρόσφατων προγραμμάτων αστικών παρεμβάσεων. Η πόλη χρειάζεται ένα Συνολικό Σχέδιο Παρεμβάσεων στον Δημόσιο Χώρο σε επίπεδο Πολεοδομικού Συγκροτήματος, ώστε κάθε μελλοντική πρόταση ή πρόγραμμα να αρθρώνεται σ' αυτό, συμβάλλοντας στη συνολική αναβάθμιση της πόλης, με όραμα και νόημα.

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Οι προτάσεις αφορούν τόσο σε θέματα γενικής στρατηγικής, όσο και σε ειδικότερα θέματα, που σχετίζονται με την προοπτική της παρακαταθήκης του θεσμού της Π.Π.Ε., ώστε η πόλη να φέρει επάξια τον τίτλο της 'ευρωπαϊκής πόλης πολιτισμού' στο διηνεκές.

Ως γενική στρατηγική προτείνεται η άρθρωση στον Πυρήνα Συντακτικής Ταυτότητας α) των προτάσεων των θεσπισμένων Γ.Π.Σ. με τις κατάλληλες προσαρμογές και αναθεωρήσεις, β) των προγραμματισμένων Μειζόνων Αστικών Παρεμβάσεων¹² με προεκτάσεις τους προς τους περιφερειακούς δήμους, γ) των τοπικών, διοικητικών κλπ. κέντρων στους περιφερειακούς δήμους, δ) των περιοχών προς ανάπτυξη (ιστορικές και υποβαθμισμένες συνοικίες, σχολάζουσες βιομηχανίες κ. ά.), των μνημείων και των ιστορικών ιχνών προς ανάδειξη, ε) των δικτύων εναλλακτικών τρόπων μετακίνησης (πεζόδρομοι, ποδηλατόδρομοι, ΔΜΜ) και στ) του Θαλάσσιου Μετώπου, από το Καλοχώρι μέχρι την Περαία,¹³ καθώς και των δικτύων περιβαλλοντικού ενδιαφέροντος.

Για την προώθηση της παρακαταθήκης του θεσμού της Π.Π.Ε. προτείνεται α) η άρθρωση του Πυρήνα Συντακτικής Ταυτότητας με τις Εγκαταστάσεις Πολιτισμού (Π.Σ.Θ.) και η ανάδειξη των σημαντικότερων σε 'τοπόσημα', β) η δημιουργία και άρθρωση στον πυρήνα των Διαδρομών Πολιτισμού και Τουρισμού, γ) η δημιουργία και άρθρωση ενός Δικτύου 'Πολιτιστικών Γειτονιών' / 'Γειτονιών Γνώσης' με αξιοποίηση των κενών οικοπέδων και κτηρίων, δ) η δημιουργία και άρθρωση ενός Δικτύου Ανάδειξης της Συλλογικής Μνήμης,¹⁴

12_ Π.χ., Αρχαιολογικοί Περίπατοι.

13_ Έργο σε εξέλιξη με επισπεύδουσα Π.Κ.Μ.

14_ Π.χ., ιστορικά café, συμμαχικά κοιμητήρια κ. ά.

ε) η δημιουργία και άρθρωση ενός Δικτύου Δια-Πολιτισμικότητας, με αναφορές στα ευρωπαϊκά και άλλα ίχνη και τεκμήρια και στ) η Πειραματική εφαρμογή της έννοιας της 'ευρω-τοπικής χωρικής ταυτότητας' με την πεζοδρόμηση του άξονα Αγ. Σοφίας – Αχειροποιήτου, ο οποίος αποτελεί τον 4^ο Αρχαιολογικό Περίπατο και συνδυάζει στοιχεία του εκλεκτικιστικού σχεδίου της 'Νέας Θεσσαλονίκης' του 1917 στην πλατεία Αγ. Σοφίας, με στοιχεία του παλίμψηστου ελληνιστικού και ρωμαϊκού σχεδίου στην περιοχή της Αχειροποιήτου.¹⁵ Η 'ευρω-τοπική χωρική ταυτότητα' προτείνεται ως 'το χωρικό ανάλογο' του κεντρικού στόχου της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τον θεσμό, που είναι η σύνθεση και προβολή του τοπικού με τον ευρωπαϊκό πολιτισμό.

Χάρτης 14. Αστικές Παρεμβάσεις 2018 (Περιφερειακή Ενότητα Θεσ/νίκης, ΣΒΑΑ) και Πυρήνας Συντακτικής Ταυτότητας του Π.Σ.Θ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση

Benevolo, L., (1997). *Η Πόλη στην Ευρώπη*. Σειρά «Η Διαμόρφωση της Ευρώπης», Άν. Παπασταύρου (μτφρ.). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Δημητριάδης, Ευ., (1995). *Ιστορία της Πόλης και της Πολεοδομίας*. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.

EUROPAN, (1997). *Ο Διαγωνισμός του Δυτικού Τόξου*. Θεσσαλονίκη, Ο.Π.Π.Ε.Θ. -97. CES (89)1372.

Καραδήμου Αλ., (1985). *Επασχεδιασμός και Ανοικοδόμηση της Θεσσαλονίκης μετά την πυρκαγιά του 1917*. Θεσσαλονίκη, Α.Π.Θ.: Διδακτορική Διατριβή.

¹⁵ Ο Περίπατος αυτός είχε προγραμματισθεί με τους άλλους τρεις (Ανατολικός, Δυτικός και Αριστοτέλους) ήδη από τη δεκαετία του '80.

Λαγόπουλος, Α.-Φ., (1977). *Εγχειρίδιο Πολεοδομίας, Μέρος Α΄*. Θεσσαλονίκη: ΑΠΘ, Πολυτεχνική Σχολή.

Λαγόπουλος, Α.-Φ., (1977). *Εγχειρίδιο Πολεοδομίας, Μέρος Β΄*, Θεσσαλονίκη: ΑΠΘ, Πολυτεχνική Σχολή.

Λαγόπουλος, Α.-Φ., Δημητριάδης, Ευ., Σταθακόπουλος Π., Πάπαρη Αν. *et al.*, (1997). *Διερεύνηση της Γεωγραφίας του Πολιτισμού στη Μακεδονία*, Επιτροπή Ερευνών Α.Π.Θ., Πρόγραμμα Υπ. Ε.Π.Θ.: Ανθρωπιστικές Επιστήμες, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Εργαστήριο Πολεοδομίας και Ιστορίας της Πόλης. τόμ. Ι & ΙΙ. Θεσσαλονίκη: University Studio Press.

Ο.Π.Π.Ε. – Θ. - '97, (1997). *Θεσσαλονίκη 2000: Στο Χάρτη των Ευρωπαϊκών Μητροπόλεων*. Θεσσαλονίκη: Υ.Π.Ε.ΧΩ.Δ.Ε., Υ.Π.Π.Ο., Υ.ΜΑ.Θ.

Ο.Π.Π.Ε. – Θ. - '97 & ΟΤΑ Π.Σ. Θεσ/νίκης (1997). 'Καλλιτεχνικά Εργαστήρια'. Θεσσαλονίκη: Ο.Π.Π.Ε. – Θ. '97.

Ο.Π.Π.Ε. – Θ. - '97 & ΟΤΑ Π.Σ. Θεσ/νίκης (1997). 'Τεχνικό Πρόγραμμα Οργανισμού ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ '97', Αναλυτικός Πίνακας Έργων, τεύχος 2°. Θεσσαλονίκη: Ο.Π.Π.Ε.- Θ. '97.

Ο.Π.Π.Ε. – Θ. - '97 & ΟΤΑ Π.Σ. Θεσ/νίκης (1997). *Μουσεία της Θεσσαλονίκης*. Θεσσαλονίκη: Ο.Π.Π.Ε.- Θ. '97.

Ο.Π.Π.Ε.-Θ. '97 & EUROPAN, (1997). *Νέοι Κοινόχρηστοι Χώροι για τη Σύγχρονη Πόλη, Ο Διαγωνισμός του Δυτικού Τόξου*. Θεσσαλονίκη: Ο.Π.Π.Ε.- Θ. '97.

Ο.Π.Π.Ε.-Θ. '97 & EUROPAN, (1997). *Ενεήντα Επτά*. τεύχη **7,8,9,10,11,12**. Θεσσαλονίκη: Ο.Π.Π.Ε. - Θ. '97.

Πάπαρη, Αν., (1991). 'Η Ευρωπαϊκή Ταυτότητα της Θεσσαλονίκης'. *Το Βήμα*, 16/6/1991.

Πάπαρη, Αν., (1994). 'Θεσσαλονίκη Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης. Σχεδιάζοντας για τον Πολιτισμό', *Οικοδομική Επιχείρηση*, τεύχ. **31**, σσ. 22-23.

Πάπαρη, Αν., (1997). 'Έρευνα Πλαισίου Παραγωγής Πολιτισμού και Πολιτιστικών Δραστηριοτήτων στην Ευρώπη'. *Διερεύνηση της Γεωγραφίας του Πολιτισμού στη Μακεδονία*. Επιτροπή Ερευνών Α.Π.Θ., Πρόγραμμα Υπ. Ε.Π.Θ.: Εργαστήριο Πολεοδομίας και Ιστορίας της Πόλης, Θεσσαλονίκη, σσ. 12-68.

Πάπαρη, Αν., (1998). 'Ξανακτίζοντας τις Πόλεις'. *Το Βήμα* (εφημ.), 27/9/1998.

Πάπαρη, Αν., (1999). 'Το Ουράνιο Αστικό Τόξο της Θεσσαλονίκης'. *Το Βήμα*, 31/1/1999.

Πάπαρη, Αν., (2007). 'Πολιτιστικές Πρωτεύουσες της Ευρώπης: Οι Υποδομές Πολιτισμού, οι Αστικές Παρεμβάσεις και η Χωρική Ταυτότητα τεσσάρων πόλεων – Π.Π.Ε.' (Αθήνα, Γλασκώβη, Λισσαβόνα, Θεσσαλονίκη). Διεθνές Συμπόσιο, ΥΠΠΟ:Αθήνα, 18-20 Οκτωβρίου.

Πάπαρη, Αν., (2001). 'Αστικός Σχεδιασμός και Μετα-λειτουργική Πόλη'. Διάλεξη στο Τμήμα Αρχιτεκτόνων, Τομέας Πολεοδομίας, Χωροταξίας & Περιφερειακής Ανάπτυξης, Θεσσαλονίκη, Υπεύθυνοι μαθ/τος: Π. Σταθακόπουλος και Αγ. Αναστασιάδης.

Πάπαρη, Αν., (2011). *Η Χωρική Ταυτότητα της Ευρωπαϊκής Πόλης μέσα από τον θεσμό της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης (Αθήνα 1985, Γλασκώβη 1990, Λισσαβόνα 1994, Θεσσαλονίκη 1997)*. Διδακτορική Διατριβή: Αριστοτέλειο

Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Πολυτεχνική Σχολή, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών (Βλ. και αντίστοιχο DVD).

Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας, (1991). *Πρότυπο Σχέδιο Αναβίωσης και Ανάπτυξης του Ιστορικού Εμπορικού Κέντρου*. Θεσσαλονίκη: Π.Κ.Μ., τόμ. Α' & Β'.

Σταυρίδης, Στ., (2002). *Από την Πόλη Θόνη στην Πόλη Σκηνή*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Συμβούλιο της Ευρώπης, (1973). *Διακήρυξη για την Ευρωπαϊκή Ταυτότητα του 1973*. Cse 1973: 130.

Σύνοδος των Υπουργών Πολιτισμού Ε.Ε., (1985). 'Ευρωπαϊκή Πολιτιστική Πόλη'. Ψήφισμα 85/C153/02 της 13/05/1985.

ΥΠΕΧΩΔΕ- Ο.Π.Π.Ε. – Θ. '97, (1996). *200 Έργα Πολιτισμού για τη Θεσσαλονίκη του 21^{ου} αιώνα*. Θεσσαλονίκη: Ο.Π.Π.Ε. – Θ. '97.

ΥΠΕΧΩΔΕ, (1989). *Οργανισμός Θεσσαλονίκης*. Θεσσαλονίκη: ΟΡ.ΘΕ.

ΥΠΕΧΩΔΕ & Δ. Θεσ/νίκης, (1992). *Το Πρόσωπο της Θεσσαλονίκης από τη Θάλασσα*. Θεσσαλονίκη: ΥΠΕΧΩΔΕ & Δ. Θεσσαλονίκης.

Φατούρος, Δ., (1992). 'Η Κοινότητα, ο Πολιτισμός και η Θεσσαλονίκη'. *Το Βήμα*, 27/9/92.

Χαστάογλου, Β., (1986). 'Θέματα..... Αστικότητα – Urbanity', *Πόλη και Περιφέρεια*, τεύχ. 12, σσ. 3-6.

Χαστάογλου, Β., (επιμ.), (1996). *Νέοι Κοινόχρηστοι Χώροι για τη Σύγχρονη Πόλη*. Οργανισμός Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης Θεσσαλονίκη 1997 με τη συνεργασία του EUROPLAN, Διαγωνισμός Ιδεών για το Δυτικό Τόξο. Θεσσαλονίκη: Ο.Π.Π.Ε. – Θ. '97.

Ξενόγλωσση

Banerjee, Tr., (2001). 'The future of public space: beyond invented streets and reinvented places', in M. Carmona & St. Tiesdell (eds), *Urban Design Reader*. New York, London: Architectural Press (Elsevier), Oxford: Basil Blackwell, 2007, pp. 153 - 162.

Bekemans, L., (1993). 'European Driven Cultural Diversity: Reflections on the Promotion of Cultures in Europe'. *Europe of Cultures*, Copenhagen.

Bekemans, L., (1995). 'European Integration and Cultural Policies: Analysis of a Dialectic Polarity'. Bruges: College of Europe.

Bekemans, L., (2009). *European Identity and Values*. JMm / LBE La Sapienza, 2009, No 2.

Benjamin, W., (1985a, 1985b, 1985c, 1985d), 'Naples, Moscow, Marseilles, Berlin', in *One Way Street and Other Writings*, London: Verso.

Bianchini, Fr. & Parkinson, M. (eds) (1993). 'Remaking European Cities: The Role of Cultural Policies', in Fr. Bianchini & Parkinson, M., (eds), *Cultural Policy and Urban Regeneration, The West European Experience*. Manchester: Manchester University Press, pp. 1-20.

- Bianchini, Fr. & Landry, Ch., (1998). *The Creative City*. London: Demos.
- Broadbent, G., (1990). *Emerging Concepts in Urban Space Design*. USA: Van Nonstrand Reinhold.
- Carr, St. et al, (1992). *Public Space*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Conzen, M.R.G., (1981). *The Urban Landscape: Historical Development and Management*. London: Academy Press.
- Correa, Ch., (1983). 'Quest for Identity', in Rob. Powell (ed.), *Architecture and Identity*, Singapore: Concept Media / The Aga Han Award for Architecture.
- Deffner, Al. & Labrianidis, L., (2005). 'Planning culture and time in a Mega-event: Thessaloniki as the European City of Culture 1997'. *International Planning Studies*, vol. 20 (3-4), pp. 241- 264.
- Ellin, N., (1996). *Postmodern Urbanism*. Oxford: Basil Blackwell Enterprises.
- Fatouros, D. & Papadopoulos, L., (1996). *Provoking new identities between Sea and City - Eight Piers for Thessaloniki*. Amsterdam: Nai Publishers.
- Frampton, K., (1988). 'Place - Form and Cultural Identity', in J. Thackara (ed.), *Design After Modernism Beyond the Object*, London: Thames and Hudson, <http://www.arcadejournal.com/Public/IssueArticle.aspx?Volume=20&Issue=1&Article=30>
- Gospodinil, A.-A., (2002). 'European Cities and Place – Identity'. University of Thessaly, Department of Planning and Regional Development, Discussion Paper Series, 2002, vol. 8 (2), pp. 19-36.
- Hanson, J. & Hillier, B., (1987). 'The Architecture of Community: Some New Proposals on the Social Consequences of Architectural and Planning Decisions'. *Architecture and Behaviour*, vol. 3 (3), pp. 251-273.
- Hillier, B. & Hanson, J., (1983). 'Space After Modernism'. *9H*, No 3.
- Hillier, B. & Hanson, J., (1984). *The Social Logic of Space*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hillier, B. & Hanson, J., (1986 - 1987). 'The Architecture of Community'. *Architecture and Behaviour*, vol. 3 (3), pp. 251-271.
- Hillier, B. & Hanson, J., (1987). 'The Architecture of Community: Some New Proposals on the Social Consequences of Architectural and Planning Decisions'. *Architecture and Behaviour*, vol. 3 (3), Lausanne: Editions de la Tour, pp. 251-273.
- Hillier, B., Hanson, J., Peponis, J., (1987). 'Syntactic Analysis of Settlements'. *Architecture and Behaviour*, vol. 3 (3), Lausanne: Editions de la Tour, pp. 217-231.
- Loeckx, An., (1993). 'The city out of place. Questioning the peripheries: taxonomy, theory, design', in Pan. Getimis & Gr. Kafkalas (eds), *Urban and Regional Development in the New Europe*, Topos Special Series, 1993, pp. 245-261.
- Lynch, K., (1960). *The Image of the City*. Massachusetts: M.I.T. Press.

Lynch, K., (1981) *Good City Form*. Massachusetts: M.I.T Press.

Mawson, T., (1918). *Αι Αθήναι του μέλλοντος και η Θεσσαλονίκη της αύριον*. Αθήνα: Εθνικό Τυπογραφείο.

Milner, S., (2007). 'Cultural Identities and the European City', in M. Demossier (ed.), *The European Puzzle, The Political Structuring of Cultural Identities at a Time of Transition*. USA: Berghahn Books, pp. 103-183.

Mumford, L., (1938). *The Culture of Cities*. New York: Harcourt, Brace and World.

Paparis, An., (1988). *Socio-Spatial Transformations of Thessaloniki within the Walls: 1890 – 1990*. M. Phil. Thesis, University College London, Bartlett School of Architecture and Town Planning. Also, in *Technika Chronika*, (Technical Chamber of Greece) vol. 10 (4), pp. 119-150.

Paparis, An., (2005). 'Cultural Capitals of Europe 1985 – 1997: A Comparative Study of the Institution and its Impact on the Transformation of Cultural and Spatial Identity of the European City'. XXII UIA Congress Proceedings, Constantinople, 3-7 July, p. 426.

Paparis, An., (2007) 'Cultural Capitals of Europe: The Cultural Infrastructure, the Urban Interventions and the Spatial Identity of Four Cities – ECOCs: Athens, Glasgow, Lisbon & Thessaloniki'. *Productivity of Culture*, International Symposium, Athens, 18-20 Oct.

Rowe, C., Koetter, Fr., (1978). *Collage City*. Cambridge, Massachusetts: MIT Press.

Tibbalds, Fr., (1992) 'Places Matter Most', in M. Carmona & St. Tiesdell (eds), *Urban Design Reader*. London: Architectural Press, pp. 9-11.

Whitehand, J., R., (1987). 'Urban Morphology', in M. Pacione (ed.), *Historical Geography: Progress and Prospect*. London: Croom Helm, pp. 250 – 271.

Wycherly, R., (1962). *How Greeks Built Cities*. London: McMillan.

Zukin, Sh., (1994). 'Postmodern Urban Landscapes: Mapping Culture and Power', in Sc. Lash & J. Friedman, (eds), *Modernity and Identity*. Oxford UK & Cambridge, MA: Blackwell Publishers, pp. 221-247.

Νομοθεσία – Θεσμικές Δράσεις

- COM (86) 485 τελικό, Βρυξέλλες, 5 Φεβρουαρίου 1987, σελ. 62.

- Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 1990^α, *Πράσινη Βίβλος για το Αστικό Περιβάλλον*, COM (90) 218 τελικό.

- « 1995, Απόφαση C (95) 554, 28/03/95.

- « 1996, Απόφαση C (96) 1909, 30/07/96.

- « 1997, Απόφαση C (95) 1727 + C (97) 1511, 19/07/95 & 11/06/97.

- « 1998, «Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης», COM (1998) 350 final.

- « 1997, «Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης», COM (1997) 549 final.

-Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, 1999, Απόφαση 1419/1999/EC του Ε.Κ. και του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου «**Δημιουργώντας μια Κοινοτική δράση για το γεγονός της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης για τα έτη 2005 έως 2019**». *Official Journal L 166* , 01/07/1999 P. 0001 – 0005.

- Πανηγυρική Διακήρυξη της Ε.Ε. για τον θεσμό της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης, Στουτγάρδη Γερμανίας, 19/6/1983.

- Απόφαση των Υπουργών Πολιτισμού της Ε.Ε. για την Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης, 13 /06/ 1985.

- Οδηγός Υποψηφίων Πόλεων, Απόφαση ΕΕ 1419 / 1999.

- Απόφαση 1622 / 2006 / ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του /Συμβουλίου της 24^{ης} Οκτωβρίου 2006 για τη θέσπιση Κοινοτικής Δράσης όσον αφορά την εκδήλωση «Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης» για τα έτη 2007 έως 2009.

- Cse 1973, 130, Στοιχεία ευρωπαϊκής ταυτότητας.

- A Charta of European Identity, europa-web.de/europa/02wwwswwww/203chart/chart_gb.htm

8+ ΠΡΟΒΛΗΤΕΣ: ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΤΟΝ ΤΟΠΟ ΚΑΙ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ

Ανδρέας Νικολοβγένης

Αρχιτέκτων Μηχανικός, Διδάσκων, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων_nikolovgenis@gmail.com

Λέξεις κλειδιά: στάσεις, γεωγραφία, προβλήτες, δίκτυα, αρχιπέλαγος

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η εισήγηση παρουσιάζει τις μελέτες για τις οκτώ στάσεις της αστικής θαλάσσιας συγκοινωνίας Θεσσαλονίκης, έργα οκτώ διεθνούς φήμης αρχιτεκτόνων, που προσκλήθηκαν στα πλαίσια της πολιτιστικής πρωτεύουσας του 1997.

Οι οκτώ προβλήτες δεν σχολιάζονται γενικά αλλά συγκεκριμένα, ως προτάσεις μετασχηματισμού τις παράκτιας γεωγραφίας.

Η παράκτια γεωγραφία ήταν διαχρονικά εκεί όπου συντελέστηκαν οι μεγάλες αλλαγές της πόλης με αδιαμφισβήτητο αντίκτυπο στην ανάπτυξη της πληθυσμιακής σύνθεσης. Οι στάσεις προστίθενται ως γεγονός στη διαδοχική κατεδάφιση των τειχών, την ανάπτυξη της προκυμιάς και την πρόσφατη νέα παραλία.

Αφού οριστεί το πρωταρχικό γεωγραφικό τοπίο της Θεσσαλονίκης παρουσιάζεται το θεωρητικό υπόβαθρο των «νέων γεωγραφιών», όπως αναπτύχθηκε από ερευνητές στην Μεταπτυχιακή Σχολή Σχεδιασμού του Πανεπιστημίου Harvard από το 2009. Οι νέες γεωγραφίες, αφορούν σε ένα νέο ρόλο της αρχιτεκτονικής που, δίχως αλλαγή της κλίμακας αλλά μέσω μορφολογικών χειρισμών και της προγραμματικής οργάνωσης, αποκολλάται από το τοπικό και προσπαθεί να αποτανθεί στο ευρύτερο, γεωγραφικό περιβάλλον. Κατ' αυτόν τον τρόπο, όχι μόνο αφουγκράζεται τα επεκτεινόμενα όρια του σύγχρονου κόσμου αλλά δύναται να επηρεάσει την περιβάλλουσα γεωγραφία και να την επαναδιαπραγμα-τευτεί, μέσω της δημιουργίας μιας νέας, δυναμικής, εσωτερικής γεωγραφίας.

Μέσα από οκτώ διακριτά επεισόδια-αναλύσεις, που αναφέρονται σε θεωρητικές θέσεις, γεγονότα και άλλα αρχιτεκτονικά παραδείγματα, θα επιχειρηθεί να μετασχηματιστεί ο τίτλος του προγράμματος από «ανάμεσα στη θάλασσα και την πόλη» σε «ανάμεσα στον τόπο και τον κόσμο» και να τονιστεί η επικαιρότητα του εγχειρήματος και η συνάφειά του με τη συγκεκριμένη θεματική.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η πρόσκληση στη Θεσσαλονίκη οκτώ αρχιτεκτόνων εγνωσμένου κύρους το 1996, από τον αρχιτέκτονα καθηγητή Λόη Παπαδόπουλο, στα πλαίσια της πολιτιστικής πρωτεύουσας του 1997, για να σχεδιάσουν τις στάσεις της θαλάσσιας συγκοινωνίας,

είναι η αρχιτεκτονική ανταπόκριση στην από το 1983 ιδέα¹ του συγκοινωνιολόγου καθηγητή Σπύρου Βούγια. Η προτεινόμενη διαδρομή, θα ξεκινούσε από την προβλήτα του λιμένα που είχε αποδοθεί στην πόλη, και θα κατέληγε στο αεροδρόμιο. Τη στάση στο λιμάνι σχεδίασαν οι Aldo και Hannie van Eyck, την επόμενη στην απόληξη της οδού Αγίας Σοφίας που ονομάστηκε Αχίλλειο από γνωστό καφέ, ο Finn Geipel, τη στάση στο Φάληρο ο Mario Botta, στο Ποσειδώνιο ο Álvaro Siza, στο Καραμπουρνάκι ο Enric Miralles, στην Αρετσού το γραφείο Coop Himmelblau, στην Νέα Κρήνη ο Rem Koolhaas και την τερματική στάση στο αεροδρόμιο ο Giancarlo di Carlo. Για τις προτάσεις εκπονήθηκαν και οι μελέτες εφαρμογής.

Το θέμα ανακινήθηκε ενδιάμεσα, και αρχιτεκτονικά επανήλθε το 2011, με τον πανελλήνιο αρχιτεκτονικό διαγωνισμό για νέους αρχιτέκτονες που διοργανώθηκε από το ΥΠΕΚΑ σε συνεργασία με την τράπεζα Πειραιώς. Η βραβευμένη μελέτη των αρχιτεκτόνων Μαριάνθης Τατάρη και Κωνσταντίνου Χρυσού προχώρησε σε μελέτη εφαρμογής².

Η αστική θαλάσσια συγκοινωνία υιοθετείται ως το «όχημα» που θα μπορούσε να απευθυνθεί στη διευρυμένη ανθρώπινη κινητικότητα της Θεσσαλονίκης, τόσο λειτουργικά, ως δίκτυο ευέλικτο και υπερτοπικό, όσο και συμβολικά μέσω της αρχιτεκτονικής των στάσεων της –αντικειμένων που θα επανα-νοηματοδοτήσουν το παράκτιο όριο της πόλης.

ΚΥΡΙΩΣ ΣΩΜΑ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

Το παχύ όριο πόλης–θάλασσας

Στο κείμενο «Μεταστάσεις ή η πολλαπλή οικολογία του παράκτιου τοπίου» ο Λόης Παπαδόπουλος καταλήγει: «Οι στάσεις εισάγουν νέες παράκτιες τυπολογίες, υπονομεύουν τα αυτονόητα όρια και αναδημιουργούν τους όρους πρόσληψης της σχέσης της πόλης με το νερό. Με την έννοια αυτή, οι στάσεις αποτελούν προτάσεις μετασχηματισμού της παράκτιας γεωγραφίας και μεταστάσεις της διαφορικής οικολογίας της θάλασσας.»(Παπαδόπουλος, 2001:130)

Η θέση των στάσεων, στο όριο πόλης–θάλασσας, είναι κατ' εξοχήν κρίσιμη στην περίπτωση της Θεσσαλονίκης διότι τοποθετούνται επάνω ακριβώς στην «παχιά» γραμμή των μεγάλων μεταβολών που άλλαξαν διαδοχικά τη φυσιογνωμία της πόλης –η κατεδάφιση των τειχών, η προκυμαία, το «φράγμα» των πολυκατοικιών και, εσχάτως, η νέα, δημόσια παραλία.

Κάθε μεταβολή της παράκτιας γεωγραφίας, η επαναδιαπραγμάτευση του ορίου πόλης–θάλασσας, αναμοχλεύει την κοινωνική σύσταση όπως η κατεδάφιση των τειχών και η συνακόλουθη δημιουργία της παραλιακής promenade, στις οποίες οφείλεται η αναδιανομή των κατοίκων από τους μαχαλάδες σε κοινωνικά διαστρωματωμένα προάστια.

(Γερολύμπου, Χαστάογλου, 1992:18) Εύστοχα ο Δημήτρης Φατούρος επισημαίνει πως «η πόλη είναι βιολογικός οργανισμός και αν είχαν παραμείνει τα τείχη θα ήταν μια άλλη πόλη». (Φατούρος, 2018)

1_ Η ιδέα τροφοδότησε διπλωματική εργασία φοιτητών του ΑΠΘ υπό την επίβλεψη του καθηγητή Σπύρου Βούγια το 1983-84. Ακολούθησε η δημόσια παρουσίαση ως ανακοίνωση στο συνέδριο του Συλλόγου Ελλήνων Συγκοινωνιολόγων για τις θαλάσσιες μεταφορές το 1985.

2_ Την υλοποίηση της αστικής θαλάσσιας συγκοινωνίας Θεσσαλονίκης έχει αναλάβει η εταιρία Εγνατία Α.Ε.

Η πρωταρχικότητα της γεωγραφίας

Η πρωταρχικότητα της γεωγραφίας ενυπάρχει στη Θεσσαλονίκη της οποίας η θαλάσσια είσοδος σχηματίζεται από τον διαδοχικά στρεφόμενο και αμβλυνόμομο Θερμαϊκό κόλπο. Η ικνηλάτηση των διαδοχικών «στομιών» του Θερμαϊκού πριν την είσοδο στον μητρικό κόλπο της Θεσσαλονίκης³, περιγράφεται στους στίχους του τραγουδιού «Φανοί» του Νίκου Παπάζογλου. Αυτή η μοναδική και απολύτως ιδιόμορφη γεωγραφία που ολοκληρώνεται από τον Χορτιάτη ως φόντο, περιγράφει μια πρωταρχική μορφή αστικού χώρου, προοικονομεί την πόλη και λανθάνει σε όλες τις πόλεις-λιμάνια του ευρωπαϊκού νότου όπως σημειώνει ο Γιώργος Σημαιοφορίδης (Σημαιοφορίδης, 2001:305)

Ο πρωταρχικός γεωγραφικός προσδιορισμός της Θεσσαλονίκης μοιάζει να επιβεβαιώνει τη σημερινή εικόνα και λειτουργία του μητροπολιτικού συγκροτήματος, το οποίο περιλαμβάνει τις δυτικές συνοικίες, τις γειτνιαζουσες παραλίες της Χαλκιδικής, και τις παραλίες της Κατερίνης, ξεφεύγοντας από τον περιορισμό της πόλης στα στενά όρια του ιστορικού κέντρου.

Νέες Γεωγραφίες

Το 2009 στην Μεταπτυχιακή Σχολή Σχεδιασμού του Πανεπιστημίου Harvard⁴ μια ομάδα φοιτητών και διδασκόντων ίδρυσε το εργαστήριο *Νέες Γεωγραφίες*⁵ και άρχισε να εκδίδει το ομώνυμο περιοδικό. «*Η ιδέα ανέκυψε παρατηρώντας την ανάγκη να δημιουργηθεί μια πλατφόρμα που θα επανατοποθετήσει τον (αρχιτεκτονικό) σχεδιασμό στη νέα περιβαλλοντική κλίμακα που εμφανίζεται στον σύγχρονό μας πολιτισμό*», έγραψε ο Neyran Turan στο εισαγωγικό σημείωμα του τεύχους 0. (Turan, 2009:4)

Οι νέες γεωγραφίες διερευνούν την δυνατότητα της αρχιτεκτονικής να περιλάβει το σύγχρονο, επεκτεινόμενο περιβάλλον αλλά και τομείς όπως οι μεταφορές και η οικολογία. Διερευνούν επίσης τη δυνατότητα της αρχιτεκτονικής να λειτουργήσει ως πρότυπη γεωγραφία που θα επηρεάσει τη γεωγραφία ενός τόπου, δηλαδή τις σχέσεις μεταξύ γης και ανθρώπων. Η γεωγραφική αρχιτεκτονική σχετίζεται με τον κόσμο ως όλον, προηγείται της ζωής που θα την κατοικήσει και τη διαμορφώνει, όπως για παράδειγμα το ηλιακό υπόστεγο στο τέλος του Φόρουμ της Βαρκελώνης, *μια από τις πιο ισχυρές αρθρώσεις της σχέσης μεταξύ της δημοκρατίας και των οικολογικών της προσδοκιών*. (Sarkis, 2009:106-107)

8 επεισόδια ανάμεσα στον τόπο και τον κόσμο

Τα 8 παρακάτω επεισόδια επιχειρούν να εναλλάξουν τη γεωγραφική συνθήκη «ανάμεσα στη θάλασσα και την πόλη» σε συνθήκη «ανάμεσα στον τόπο και τον κόσμο», υπό το πρίσμα των νέων γεωγραφιών. Δεν αποτελούν διεξοδικές ή γενικές αρχιτεκτονικές αναλύσεις αλλά αυτόνομους σχολιασμούς που μπορούν να διαβαστούν αυτοτελώς ή συνδυαστικά, με όποια σειρά, παράλειψη ή επανάληψη –ακριβώς όπως και οι διαδρομές στις στάσεις.

3_ Οι φανοί, Νίκος Παπάζογλου

4_ Graduate School of Design, Harvard University

5_ New Geographies Lab

Επεισόδιο 1 – Παχιές ακμές (Aldo & Hannie van Eyck)

Στο κείμενο «100 εσωτερικές αυλές» ο Hashim Sarkis περιγράφει την δυναμική των εσωτερικών αυλών ως μια εσωτερική γεωγραφία που μπορεί ανακλαστικά να επηρεάσει την περιβάλλουσα γεωγραφία. Επιμένει στις ακμές τους, στα όριά τους, που τα χαρακτηρίζει έντονα, υπό την έννοια ότι μπορούν να ανταγωνισθούν και να επηρεάσουν το κενό που περιβάλλουν. Το κενό παραμένει ανοικτό, ως χώρος δυνατοτήτων, δράσεων που προτείνονται από τις περιβάλλουσες ακμές (Sarkis, 2010) –παχιές υπό την έννοια της λανθάνουσας δυναμικής τους.

Η διαδοχή περικλειστων χώρων στη στάση των Van Eyck συγγενεύει με το Ορφανοτροφείο στο Amsterdam αλλά αναβιβάζει το νόημα στην διατύπωση των ακμών. Τα «παχιά όρια» του Θερμαϊκού που σημαίνονται από φάρους και φωτοσημαντήρες, προεκτείνονται στην προβλήτα ως 2 διαπλεκόμενες κιονοστοιχίες. Το πάχος και η πυκνότητα των στύλων, τους αποκολλά από την κλίμακα της πόλης και των αστικών δρόμων ώστε να περιλάβουν την κλίμακα των θαλασσιών δρόμων, λειτουργώντας ομόλογα με την αφίδα του Τραϊανού στην Ancona. «Άλλο στοά με χονδρούς πεσσούς και άλλο με λεπτά μεταλλικά υποστυλώματα» σχολιάζει για την κλίμακα της στοάς ο Δημήτρης Φατούρος (Φατούρος, 2018). Ο κόλπος μοιάζει να εισχωρεί βαθύτερα στο σώμα της πόλης η οποία ταυτόχρονα ξετυλίγεται και επεκτείνει τα όριά της.

Επεισόδιο 2 – Η στραβομάρα κι ο απέναντι (Finn Geipel)

Ένα πρωί του περασμένου Ιουλίου, στον Ιανό της Αθήνας, πίσω από μια απόδειξη ο Λόης Παπαδόπουλος σχεδιάζει τον άξονα της Αριστοτέλους, υπερβολικά στραβό σπεύδοντας να επισημάνει το εμπρόθετο της «στραβομάρας» και την κομβική θέση του Ολύμπου.

Η θέα ήταν μάλλον η κυρίαρχη συνεισφορά των στάσεων: η θέα προς την πόλη για πρώτη φορά από ξηράς, η θέα από την πόλη στη θάλασσα, η οποία θα σηματοδοτούνταν από τις στάσεις, αλλά και η θέα αναμεταξύ τους, ως νέων σημείων αναφοράς του παράκτιου μετώπου.

Η προβλήτα του Finn Geipel, που τοποθετείται στην απόληξη του άξονα της Αγίας Σοφίας, αποσιωπά την ενδιάμεση κλίμακα του σχεδιασμού, και την αντικαθιστά από ένα κενό ικανό να υποδεχθεί τη διαπάλη μεταξύ θάλασσας και πόλης. Το δάπεδο του κενού εμφανίζει μια ελαφριά ανοδική κλίση προς τη θάλασσα αντηλώντας τη μακρινή γεωγραφία, προσπαθώντας να καταστήσει τον Όλυμπο κιναισθητικά απτό, επεκτείνοντας αδιαμφισβήτητα την αρχική γεωγραφική πρόθεση του Hébrard.

Στο ελληνικό τοπίο, γράφει ο Φατούρος, η θάλασσα ποτέ δεν εμφανίζεται απέραντη διότι πάντοτε υπάρχει κάποιος απέναντι –ένα άλλο νησί ή μια άλλη ξηρά. Ο απέναντι θεμελιώνει μια σχέση διαλόγου, μια σχέση ήπια, που συγκροτεί την ηπιότητα του ελληνικού τοπίου (Φατούρος, 2015:181).

Επεισόδιο 3 – Μια νέα αστική οικολογία (Mario Botta)

Στο κείμενό του στο βιβλίο «Τοπία Τουρισμού – Ανακατασκευάζοντας την Ελλάδα», ο Ηλίας Ζέγγελης χαρακτηρίζει τις ανανεούμενες και ισχυρές τουριστικές πληθυσμιακές ροές ως μια νέα αστική οικολογία. Υπενθυμίζοντας την σπουδαία αρχιτεκτονική παραγωγή των δεκαετιών του 1960 και 1970 επ' ευκαιρία της αλματώδους ανάπτυξης του ελληνικού τουρισμού επισημάνει: «καθίσταται σημαντικό να ξαναθυμηθούμε το αξίωμα ότι η Αρχιτεκτονική, ως τεχνούργημα, βρίσκεται σε αντίθεση προς τη Φύση και ότι

οφείλει να επιβάλλεται, εμφανιζόμενη επί του εδάφους, όπως και στις αρχαιότητες, με την εγγενή, μεγαλοπρεπή, εμβληματική και αδιαμφισβήτητη παρουσία της». (Ζέγγελος, 2015:189) Έτσι προδιαγράφει τα νέα πρότυπα που θα καταστήσουν τη διασύνδεση μεταξύ του εντόπιου και του φιλοξενούμενου, του σταθερού και του κινούμενου απτή.

Το πρωταρχικό κτίριο του Mario Botta δεν περιορίζεται μονάχα στο avant-corps ή το σήμα της πόλης. Στο Φάληρο, που αποκλίνει από την ομοιογενή δομή της μικρόκοκκης πολυκατοικίας και δοκιμάστηκε το μοντέρνο πρότυπο της ανά οικόπεδο δόμησης (Γερολύμπου, Χαστάογλου, 1992:20), η στάση εμφανίζεται σαν αρχετυπικό οικοδομικό τετράγωνο-κτίριο που ολοκληρώνει την προοπτική σύγκλιση μεταξύ του μονολιθικού ξενοδοχείου «Μακεδονία Παλλάς» και των βουνών στο βάθος του οπτικού πεδίου, εκκινώντας μια διαλεκτική σχέση ανάμεσά τους. Κατ' αυτή την έννοια δεν αναπαράγει μόνο αλλά αντηχεί την μεγαλιθική αρχιτεκτονική του παραλιακού ξενοδοχείου (Παπαδόπουλος, 2001:129). Η στάση αποσυνδέεται μεν από την προκυμαία (Botta, 1996:63) για να συνδεθεί με τη γεωγραφική –ελαφρά αμφιθεατρική– μορφολογία και να την επιβεβαιώσει.

Επεισόδιο 4 – Οι σοσιαλιστές (Álvaro Siza)

Το βράδυ που ο Álvaro Siza έφθανε στη Θεσσαλονίκη για να δει το «οικόπεδο» του, στο ταξί από το αεροδρόμιο, ο Λόης Παπαδόπουλος απολογήθηκε διότι ήταν βράδυ εκλογών και οι πανηγυρισμοί πιθανώς να τον ενοχλούσαν, για να λάβει την απάντηση πως κοιμάται βαριά. Το επόμενο πρωί ο Siza δεν εμφανίστηκε στη συνάντηση παρά μόνο κάποιες ώρες αργότερα, αγουροξυπνημένος. Απολογούμενος, εξήγησε ότι το βράδυ πανηγύριζε στους δρόμους τη νίκη των σοσιαλιστών (Παπαδόπουλος, 2018).

Η λατρεία στις δημόσιες τελετουργίες, και κατ' επέκταση στους ανοικτούς χώρους, σημειώνει ο Γιώργος Σημαιοφορίδης είναι συμφυής με τις μεσογειακές χώρες οι οποίες δέχθηκαν τον Καθολικισμό, σε αντίθεση με τις βόρειες, προτεσταντικές χώρες που εμμένουν σε έναν πυκνότερο αστικό ιστό (Σημαιοφορίδης, 2001:304).

Η πρόταση του Álvaro Siza, να μεν επιβεβαιώνει την οικολογία των οργανωτικών χαράξεων του πολεοδομικού σχεδίου του Hébrard (Παπαδόπουλος, 2001:130), αλλά τις μετατρέπει από οδούς κυκλοφορίας σε οδούς τελετουργίας, ανάμεσα στις οποίες ορίζεται ένα κενό –μια πλατεία. Η «διαβατήρια πύλη» (Παπαδόπουλος, 2001:128), ορίζει την μετάβαση από την στεριά στην θάλασσα αλλά και δυνητικά από τον Βορρά στο Νότο, από ένα τρόπο ζωής σε ένα άλλο, αντανακλώντας την γεωγραφία του μεσογειακού χώρου που ορίζεται από τις διαδοχικές οροσειρές των Πυρηναιών, των Άλπεων και των Βαλκανικών Ορέων.

Επεισόδιο 5 – «Κύμα δεν έχει σχεδόν ποτέ» (Coop Himmelb(l)au)

Το χειμερινό εξάμηνο του 2013, σχεδιάζοντας μερικές δημόσιες σκάλες, διάβασα το κείμενο του Jarrad Morgan, «Μια γεωγραφία των γραμμών: παραβιάζοντας τα τείχη της Μεσογειακής πόλης-λιμάνι» που πραγματεύεται πως η αρχιτεκτονική μπορεί να διατυπώσει τη σύνδεση με ένα άλλο απομακρυσμένο προορισμό. Τα παραδείγματα της σκάλας και της κολόνας του Brindisi στο σημείο όπου η Via Appia συναντούσε τη θάλασσα, ενσωμάτωναν την κλίμακα ολόκληρης της αυτοκρατορίας και έδιναν στον κόσμο παρουσία στην πόλη. Επίσης το Terrazzo di Marmo στη Γένοβα, μια υπερυψωμένη δημόσια λεωφόρος μεταξύ πόλης και λιμανιού που λειτουργούσε ως ένα αστικό μπαλκόνι. (Morgan, 2009:199) Οι δομές αυτές, παραλλαγμένες ως κλίμακα, αποσχισμένες από το περιβάλλον τους και ανοικτές προγραμματικά –λειτουργούν ως σύμβολα.

Ο Θερμαϊκός, σημείωσαν τόσο ο Λόης Παπαδόπουλος όσο και ο Σπύρος Βούγιας, δεν έχει κύμα παρά μόνο ελάχιστες μέρες το χρόνο. Εξ αυτού, προσφέρεται για την αστική θαλάσσια συγκοινωνία. Τι θα σήμαινε όμως ένα μεγάλο κύμα μπροστά από την περιοχή του Μεγάλου Μουσικής στο Ποσειδώνιο; Η στάση των Coop Himmelb(l)au διατηρεί όλα τα χαρακτηριστικά του συμβόλου: εκτός κλίμακας, αποσχισμένο από το περιβάλλον του και ρευστό προγραμματικά. Λειτουργώντας παραπληρωματικά προς την κολόνα του Brindisi, δεν δανείζεται από το λεξιλόγιο της πόλης, αλλά από εκείνο της θάλασσας. Λειτουργεί ως γεωγραφικό σημάδι του ταξιδιού, ως ανοικτή σημαία όλων των δυνατών διασυνδέσεων. Το κύμα αυτό τελικά δεν ανήκει στον Θερμαϊκό.

Επεισόδιο 6 – Το αρχιπέλαγος (Enric Miralles)

«Ετούτη η θάλασσα δεν είναι λοιπόν αφηρημένα χωρισμένη από τη Στεριά. Εδώ τα δύο στοιχεία προσκαλούν, νοσταλγούν το ένα το άλλο. Και η κατεξοχήν θάλασσα, το αρχιπέλαγος, η αλήθεια της θάλασσας, τότε φανερώνεται εκεί όπου αυτή γίνεται τόπος σχέσης, τόπος διαλόγου και αντιπαράθεσης ανάμεσα στα πολυάριθμα νησιά της: αυτή τα χωρίζει και αυτή τα ενώνει. Αυτή τα τρέφει και αυτή τα απειλεί», γράφει ο φιλόσοφος Massimo Cacciari. (Cacciari, 1999:16) Η διασύνδεση δεν είναι μόνο συμβολισμός ή εικόνα αλλά και οικονομική πραγματικότητα του γεωγραφικού χώρου της Μεσογείου. Ο Fernand Braudel σημειώνει για τον κάτοικο της Μεσογείου ότι για να επιβιώσει είναι αναγκασμένος να αξιοποιεί συγχρόνως τη γη και τη θάλασσα. (Braudel, 1990:51)

Προσπαθώντας να συμβιβάσει τη «χώρα», όπως γράφει στο ποίημα του ο Miralles, εκκινεί από τις καμπύλες της παραλίας και τις εξελίσσει καλλιγραφικά σε νησιά, τα οποία παίρνουν μορφές *τεράτων της θάλασσας* και εμφανίζονται ως διακριτές ατομικότητες. Όμως δεν είναι αποκομμένα. Η υποφώσκουσα πλατφόρμα-γέφυρα από γραμμικές δοκούς, υλοποιεί τεκτονικά την γεωγραφική σχέση του αρχιπελάγους και επιβεβαιώνει emphatically τα λόγια του Cacciari ότι κανένα νησί δεν ανήκει στον εαυτό του, τον οποίο αναγκάζεται να υπερβεί, πλέοντας προς κάποιο άλλο νησί και έπειτα όλα μαζί πλέον προς την απούσα *Πατρίδα* (Miralles, 1996:111), την *πόλι που ακόμα δεν υπάρχει* στον τελευταίο στίχο του ποιήματος του Miralles.

Επεισόδιο 7 – Η ιστορία της πισίνας (Rem Koolhaas)

ΜΟΣΧΑ, 1923

Στη σχολή ένας φοιτητής σχεδίασε μια επιπλέον πισίνα, ένα θύλακα κάθαρσης, μια απόπειρα βελτίωσης του κόσμου μέσω της αρχιτεκτονικής. Το μακρύ ορθογώνιο πρωτότυπο που φαινόταν ατελείωτο, κατέληγε σε 2 γυάλινα lobby που εξασφάλιζαν οπτική επαφή με τους κολυμβητές και τη μολυσμένη θάλασσα. Οι φοιτητές διαπίστωσαν πως κολυμπώντας συγχρονισμένα η πισίνα έπλεε αντίθετα και όταν το 1930 η πολιτική κατάσταση άλλαξε αποφάσισαν να αποδράσουν με την πισίνα προς την ελευθερία, τη Νέα Υόρκη. Η πισίνα εξάλλου έμοιαζε ως ένα από τα οικοδομικά τετράγωνα του Manhattan υλοποιημένο στη Μόσχα.

ΝΕΑ ΥΟΡΚΗ, 1976

Μετά από 4 δεκαετίες πλεύσης, έφτασαν στο Manhattan το οποίο όμως δεν είδαν καθότι ήταν αναγκασμένοι να πλέον αντίθετα. Όταν η πισίνα προσέδεσε στην Wall Street οι κολυμβητές σοκαρίστηκαν από την ομοιομορφία των Νεοϋορκέζων οι οποίοι πήδηξαν στην πισίνα αφηφώντας τις οδηγίες τους. *Είχε φθάσει ο Κομμουνισμός στην Αμερική ενόσω διέσχιζαν τον Ατλαντικό;* Αυτό που έβλεπαν ήταν ότι προσπάθησαν να

αποφύγουν. Η έλλειψη ατομικότητας δεν εξαφανίστηκε ούτε όταν οι επιχειρηματίες έβγαλαν τα Brooks Brothers κοστούμια τους. (Koolhaas, 1994:308)

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ, 1997

Οι υπερήλικες Ρώσοι αρχιτέκτονες, ιδιοκτήτες γραφείων με πολυάριθμο προσωπικό, δώρισαν την πίσινα στο πανεπιστήμιο Columbia διαφωνώντας για την διοίκησή της. Ομάδα φοιτητών αποφάσισε το καλοκαίρι να πλεύσει στην Ελλάδα, που είχαν εκθειάσει οι Έλληνες συμφοιτητές τους. Όχι βέβαια κολυμπώντας, αφού οι μηχανολόγοι συμφοιτητές τους είχαν ενσωματώσει μια ηλιακή μηχανή. Μετά από 1 μήνα πλεύσης έφθασαν στη Νέα Κρήνη ένα τοπίο ήπια αστικό.

Η στάση του Koolhaas ορίζει έναν δημόσιο χώρο πίσω από ένα απόσπασμα τείχους και αποπειράται να δημιουργήσει τις συνθήκες της πόλης εκεί που δεν υπήρχαν, δηλαδή μια προγραμματικά πυκνή και εντατική συμβίωση – μια μορφή πολυεθνικού μαχαλά με κοινά χαρακτηριστικά την αναψυχή και τη διασκέδαση. Η ισχύς αυτού του δημόσιου χώρου έγκειται επιπρόσθετα στην ισοτιμία που χαρακτηρίζει τους χρήστες του, οι οποίοι εκδεδυμένοι ή ντυμένοι ελαφρά κολυμπούν ή αθλούνται αντίστοιχα.

Επεισόδιο 8 - Μια στεριά που έπρεπε να κατακτηθεί (Giancarlo de Carlo)

«Και αναρωτιέμαι πόσοι είναι σήμερα οι Θεσσαλονικείς που θυμούνται τη λιμνοθάλασσα της Γεωργικής Σχολής και τον βάλτο που σχημάτιζε ο ποταμός βυθιζόμενος, από την κοιλάδα της Γαλάτιστας μέχρι περίπου το σημερινό αεροδρόμιο, δίπλα στο οποίο τα λιγοστά νερά του χύνονταν στον Θερμαϊκό. Γιατί πέρασαν περίπου εξήντα χρόνια από την εξαφάνισή τους» (Τσίζεκ, 2013).

Ο Braudel στο κείμενο του «η Γη» σημειώνει πως η ομορφιά της Μεσογείου μας αποκρύπτει πως τα πάντα χρειάστηκε να δημιουργηθούν. Η πεδιάδα ήταν τόπος λιμναζόντων υδάτων η οποία χρειάστηκε να κατακτηθεί, να αποξηρανθεί και να επανααρδευτεί με καθαρό νερό. (Braudel, 1999:27)

Η στάση του Giancarlo di Carlo, μια ανακατασκευή ενός σωρού από χώμα, επί σκελετού, με ένθετα αποσπάσματα ανθρώπινης κατοίκησης, συνδέει με τη γεωγραφία όλης της πεδιάδας της Θεσσαλονίκης και συντηρεί την διάκριση μεταξύ πόλης και υπαίθρου και των συμπληρωματικών οικονομικών κόσμων, του αστικού και του αγροτικού αντίστοιχα (Γερολύμπου, Χαστάογλου, 1992:18). Συνδέει κατ' επέκταση όμως και με την ευρύτερη γεωγραφία της Μεσογείου όπου τα καλλιεργήσιμα εδάφη ήταν προϊόν ευφυούς επεξεργασίας της γης με πρωτεργάτες τους Άραβες στην Ισπανία. (Braudel, 1999:27) Η κατασκευασμένη γη καθίσταται ορατή, τόσο από το εσωτερικό όσο και από ψηλά, αν κανείς ανέβει στην τεχνητή σκάλα-εξώστη που προβάλλει πάνω από το όριο, ένα όριο ή ύψωμα που έχει κατακτηθεί, και ως τέτοιο σημαιοστολίζεται.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Οι οκτώ προβλήτες, προσπαθώντας να διατυπώσουν τη ρευστή διεπαφή σχέσης και θάλασσας, αποκολλώνται από το τοπικό και αποτείνονται ευρύτερα. Μέσω του χειρισμού της θέας, της γεωμετρίας και της κλίμακας, ενσωματώνουν την γεωγραφία η οποία, κυριολεκτικά ή μεταφορικά, απευθύνεται σε άλλους, απομακρυσμένους τόπους. Η ευρύτητα αυτή θα μπορούσε να απορροφήσει από τη μία και να προκαλέσει από την άλλη νέες μορφές κοινωνικής ζωής, νέες πληθυσμιακές ομάδες, εν τέλει άλλους κόσμους.

Η στάση των Van Eyck αντανακλά τον Θερμαϊκό και υπαινίσσεται ένα συμβολικό, λειτουργικό και πληθυσμιακό επαν-ορισμό της πόλης. Το κενό του Geipel, «ανοίγει» το έδαφος της πόλης και προκρίνει τις διαλεκτικές σχέσεις και την επανασύνδεση με το τοπίο. Το παραδειγματικό οικοδομικό τετράγωνο του Botta επιχειρεί μια οργανική σύνδεση φυσικού και τεχνητού και λειτουργεί παραδειγματικά για μια πιο αραιή και συνάμα εντατική, περισσότερο ανοικτή, συλλογική και εναλλάξιμη εκμετάλλευση της αστικής γης. Τα νησιά του Miralles υπονοούν μια πολιτισμική και οικονομική σχέση με άλλους κόσμους, εσωτερικούς και εξωτερικούς, αλλά και το αμάλγαμα της συνύπαρξης ταυτοτήτων. Η προβλήτα της Νέας Κρήνης είναι μεν η αποκρυστάλλωση σε έργο της ιστορίας της πύσσας, αλλά επαν-εφευρίσκει μια προηγούμενη γεωγραφία για τη δημιουργία ενός πετυχημένου αστικού θύλακα. Ο παγιωμένος αμμόλοφος του di Carlo, ως τερματικός σταθμός, πανηγυρίζει την κοστροκτιβιστική δυνατότητα της αρχιτεκτονικής να ανα-σκευάσει την γεωγραφία και τελικά την κοινωνική μείξη.

Οι μελέτες για τις οκτώ στάσεις είναι αρχέτυπα που περιγράφουν μια πόλη πιο μεγάλη, επεκτείνοντας την, από ξηρά και από θάλασσα, ώστε να περιλάβει τις ροές από τον μεγαλύτερο εαυτό της, την χώρα ευρύτερα και το εξωτερικό. Ως τέτοιες είναι σήμερα απολύτως επίκαιρες.

Μένει μόνο το καράβι να τις θέσει σε λειτουργία...

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Βιβλία ή κεφάλαια βιβλίων:

Τσίτζεκ, Κ., (2013). *Η λιμνοθάλασσα της γεωργικής σχολής και άλλες αφηγήσεις*. Αθήνα: Κίχλη.

Cacciari, M., (1999). *Αρχιπέλαγος*. Αθήνα: Τραυλός.

Koolhaas, R., (1978). *Delirious New York*. New York: The Monacelli Press.

Ζέγγελης, Η., (2015). Ανακυκλώσιμη Ελλάδα: Μια νέα οικολογία. Στο: Γ. Αίσωπος, επιμ. *Τοπία Τουρισμού-Ανακατασκευάζοντας την Ελλάδα*. Αθήνα: Δομές. 188-189.

Παπαδόπουλος, Λ., (2001). Μεταστάσεις ή η πολλαπλή οικολογία του παράκτιου τοπίου. Στο: Γ. Αίσωπος, Γ. Σημαιοφορίδης, επιμ. *Η σύγχρονη (ελληνική πόλη)*. Αθήνα: Μετάπολις. 128-135.

Φατούρος, Δ., (2015). Η ηπιότητα του τόπου. Στο: Γ. Αίσωπος, επιμ. *Τοπία Τουρισμού-Ανακατασκευάζοντας την Ελλάδα*. Αθήνα: Δομές. 184-185.

Botta M., (1996). A cube on the Ocean. Στο: S. Lebesque, επιμ. *Between sea and city. Eight Piers for Thessaloniki*. Amsterdam: NAI. 62-63.

Braudel F., (1990). Η Γη. Στο: F. Braudel, M.Aymard, F.Coarelli, επιμ. *Η Μεσόγειος. Ο χώρος και η Ιστορία*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια. 15-40.

Miralles E., (1996). Karabournaki, Thessaloniki. Στο: S. Lebesque, επιμ. *Between sea and city. Eight Piers for Thessaloniki*. Amsterdam: NAI. 111.

Sarkis H., (2010). One Thousand Courtyards: Observations on the Courtyard as a Recurring Design Element. Στο: N. Rabbat, επιμ. *The Courtyard House*. London: Ashgate.

Simeoforidis Y., (2001). Four Commentaries from the South in the Relationship Between use and Space. Στο: E. Bru, επιμ. *Coming from the South*. Barcelona: Actar. 304-305.

Άρθρα σε επιστημονικά περιοδικά

Γερόλυμπος, Α. Και Χαστάογλου Β., (1992). Καταστροφές και μεταπλάσεις. Η γένεση της σύγχρονης πόλης. *Θέματα Χώρου + Τεχνών*, 23, 17-26.

Morgan, J. (2013). A geography of lines: breaching the walls of the Mediterranean port city. *New Geographies*, 5: The Mediterranean, 195-199.

Sarkis, H. (2001). New Geographics. Notes on an Emerging Aesthetic. *New Geographies*, 0, 98-109.

Turan, N. (2001). Editorial. *New Geographies*, 0, 4-5.

Συνεντεύξεις

Παπαδόπουλος Λ., (2018)

Φατούρος Δ., (2018)

*Χωρίς τις συζητήσεις με τους καθηγητές Σπύρο Βούγια, Λόη Παπαδόπουλο και Δημήτρη Φατούρο, η εισήγηση αυτή θα ήταν τελείως διαφορετική. Τους ευχαριστώ.

ΘΥΛΑΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ / ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ : ΔΙΕΡΕΥΝΩΝΤΑΣ ΤΟ ΑΣΤΙΚΟ ΤΟΠΙΟ ΤΗΣ Δ. ΓΟΥΝΑΡΗ

Ιωάννης Τρίκολας¹, Αλκμήνη Πάκα²

¹Αρχιτέκτονας Μηχανικός, ΕΜΠ, ΑΠΘ _ trikolasyannis@gmail.com

²Αναπληρώτρια καθηγήτρια, ΑΠΘ _ alkminip@arch.auth.gr

Λέξεις κλειδιά: Θύλακες δραστηριοτήτων, Αρχαιολογικός χώρος, Δημόσιος χώρος, Ετεροτοπία

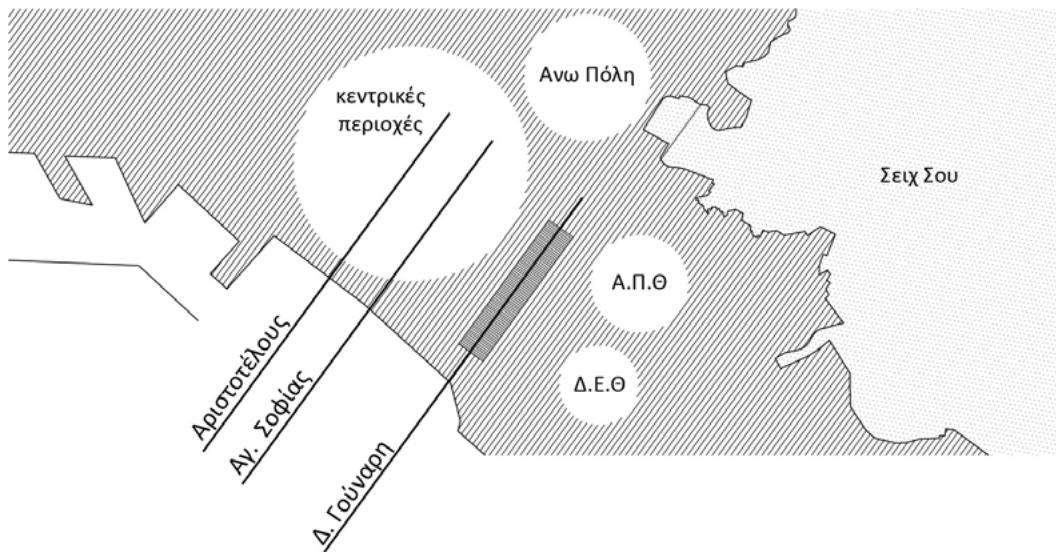
ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εργασία αποτελεί κατά βάση βιβλιογραφική έρευνα υποστηριζόμενη από επιτόπιες παρατηρήσεις των συγγραφέων στην περιοχή μελέτης. Αντικείμενο της έρευνας είναι η διερεύνηση της αντιπαράθεσης του δημόσιου και του αρχαιολογικού χώρου στην περιοχή της Δ. Γούναρη. Υπόθεση εργασίας αποτελεί η άποψη που υποστηρίζει πως λόγω τις εγγύτητας αυτών των δύο φαινομενικά αντιθετικών τόπων καλλιεργείται μια ιδιόμορφη επικοινωνία μεταξύ τους η οποία συμβάλει στο συνολικό μετασχηματισμό την ιδέας του τόπου της περιοχής. Στόχος της έρευνας είναι η βαθύτερη κατανόηση της συνθήκης κατοίκησης και η εξερεύνηση των δυναμικών τρόπων μετασχηματισμού της ιδέας του δημόσιου και του αρχαιολογικού χώρου της περιοχής. Για τη διερεύνηση της υπόθεσης εργασίας αναφερόμαστε σε πρακτικές οικειοποίησης του αρχαιολογικού χώρου που παρατηρούνται στην περιοχή και επιχειρούμε τη χωρική τους νοηματοδότηση. Για τους σκοπούς της έρευνας προσπαθούμε να προσδιορίσουμε το είδος του δημόσιου χώρου που εμφανίζεται κυρίως κατά μήκος της Δ. Γούναρη, τη δυναμική συνθήκη κατοίκησης του χώρου καθώς και την ερμηνεία της εικόνας του. Επιπλέον διερευνούμε την επίδραση των πρακτικών οικειοποίησης στο μετασχηματισμό της ετεροτοπικής συνθήκης του αρχαιολογικού χώρου, αναδεικνύοντας την ιδιόμορφη σχέση των δύο γειτονικών τόπων αλλά και θίγοντας ζητήματα σημασιολογίας και διαχείρισης των μνημείων της περιοχής.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η Δ. Γούναρη βρίσκεται στο νότιο μέρος του μητροπολιτικού κέντρου της Θεσσαλονίκης, είναι ένας από τους 3 περιπατητικούς άξονες του πολεοδομικού ιστού και ενώνει το θαλάσσιο μέτωπο με τα κάστρα και την Άνω πόλη. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι ορίζει το γραμμικό πυρήνα μιας ευρύτερης περιοχής, η οποία γίνεται αντιληπτή ως τμήμα του συστήματος των κεντρικών περιοχών της πόλης (Μάζης, 1987) (Γρ. 1).

Γρ. 1: Η θέση της Δ. Γούναρη στον πολεοδομικό ιστό της Θεσσαλονίκης

Αφορμή της έρευνας αποτέλεσε το ιδιαίτερο ενδιαφέρον που εμφανίζει ο δημόσιος χώρος της περιοχής καθώς και το γεγονός ότι συχνά οι αρχαιολογικοί και οι δημόσιοι χώροι, παρόλο του ότι είναι ρητά διαχωρισμένοι μεταξύ τους, εντούτοις επικοινωνούν μ' έναν παράδοξο τρόπο. Συνεπώς αναδείχθηκε το ερώτημα της κατανόησης της συνθήκης του δημόσιου χώρου καθώς και της επίδρασης αυτής της χωρικής επικοινωνίας στο μετασχηματισμό τόσο του δημόσιου όσο και του αρχαιολογικού χώρου. Για την πολλαπλότητα των ζητημάτων που εμπλέκονται στη βαθύτερη κατανόηση του τόπου, η αναφορά σε βιβλιογραφικές πηγές που διερευνούν ανάλογα προβλήματα του αστικού χώρου βοήθησε την ανάλυση των θεμάτων αντιληπτικής οργάνωσης του χώρου, κατοίκησης του δημόσιου χώρου-καθώς και σημασιοδότησης των μνημείων και των αρχαιολογικών χώρων, βασιζόμενοι κατά κύριο λόγο στις απόψεις των Kevin Lynch, David Grahame Shane και Σταύρο Σταυρίδη-

Η ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΧΩΡΟΥ

Τα συντακτικά στοιχεία και η εικόνα της Δ. Γούναρη

Η Δ. Γούναρη σύμφωνα με την ορολογία του Lynch αποτελεί γραμμικό μονοπάτι το οποίο συνδέει κόμβους και τοπόσημα (Lynch, 1960). Πιο συγκεκριμένα διαθέτει μια ρυθμική διαδοχή από παρτέρια και πλατώματα και συνδέει αντιληπτικά τρία ζεύγη αρχαιολογικών και δημόσιων χώρων. (Γρ. 2)

Γρ. 2: Οι θέσεις των αρχαιολογικών και των δημόσιων χώρων

Παρουσιάζει καθ' όλο το μήκος της σχετικά ομοιόμορφες αστικές-οπτικές ποιότητες και υπάρχει αίσθηση μνημειακότητας η οποία «προκύπτει περισσότερο από βραδύρυθμες διαδοχές πέρα απ' τα χαρακτηριστικά της συμμετρίας, της αξονικότητας και της οριοθέτησης» (Panerai, 1986:71). Ακόμα διατηρεί ήπια εμπορική δραστηριότητα και εμφανίζει ένα εξαιρετικά ενδιαφέρον υπόβαθρο αστικών δραστηριοτήτων. Ο ρόλος της ως περιπατητικός άξονας αλλά και ως τόπος εκτόνωσης της ευρύτερης περιοχής ενθαρρύνει εξαιρετικά ετερογενείς κοινωνικές ομάδες -φοιτητές, τουρίστες, ομάδες του κοινωνικού περιθωρίου, οικογένειες, ηλικιωμένους κ.α- και επιτυγχάνει μια πολλαπλότητα αστικών δραστηριοτήτων. Με αυτήν την έννοια εμφανίζει μια ικανοποιητική «γραμμική οργάνωση» (Shane, 2005: 22) η οποία επιμερίζεται σε ολόκληρο το μήκος της σε χωρικά επεισόδια προσδιορίζοντας τόπο για ποικίλες δημόσιες δράσεις οι οποίες κορυφώνονται στις τρεις μεγαλύτερες πλατείες της Ροτόντας της Καμάρας και της Ναυαρίνου. Με αυτόν τον τρόπο ενοποιείται η συνολική αστική εμπειρία της Δ. Γούναρη αλλά και κλιμακώνεται στα τρία ζεύγη των αρχαιολογικών και δημόσιων χώρων.

Η διαχείριση του δημόσιου χώρου και η συγκρότηση του θύλακα δραστηριοτήτων

Θα εστιάσουμε το ενδιαφέρον μας στα δύο από τα τρία ζεύγη αρχαιολογικών και δημόσιων χώρων δηλαδή στους τόπους που η διαχείριση του δημόσιου χώρου εμφανίζει τα χαρακτηριστικά του θύλακα δραστηριοτήτων. Θα αποκλείσουμε την περιοχή της Καμάρας καθώς το μνημείο λειτουργεί ως σημειακή στίξη στο δημόσιο χώρο, ο οποίος είναι απ' όλες τις πλευρές του διαμπερής, εμφανίζεται περισσότερο ως κόμβος διέλευσης παρά ως οριοθετημένος τόπος στάσης. Αντίθετα οι πλατείες Ροτόντα και Ναυαρίνου είναι σαφώς οριοθετημένες, διαθέτουν πολεοδομική βαθύτητα, είναι συσχετισμένες με τους αρχαιολογικούς χώρους της Ροτόντας και των Ανακτόρων του Γαλέριου αντίστοιχα οι οποίοι και τις διαχωρίζουν από τον πεζόδρομο της Δ. Γούναρη.

Στις πλατείες αυτές θα λέγαμε πως κορυφώνεται η πολλαπλότητα των αστικών δραστηριοτήτων στο δημόσιο χώρο της περιοχής μελέτης. Αποτελούν τόπους κορύφωσης της δημόσιας εμφάνισης η οποία σύμφωνα με την Arendt «γεννιέται εκεί όπου οι άνθρωποι συνευρίσκονται διαμέσου της ομιλίας και της πράξης [...]. Βρίσκεται δυνητικά εκεί όπου συναθροίζονται οι άνθρωποι, αλλά μόνο δυνητικά, ποτέ αναγκαία

και ποτέ για πάντα» (Αρεντ, 1986:272). Οι πλατείες αυτές λειτουργούν ως τέτοιοι τόποι συνάντησης όπου παρατηρείται η πύκνωση των αστικών δραστηριοτήτων και η μέγιστη χωρική τους αντιπαράθεση. Οι δραστηριότητες αυτές δε δείχνουν να υπάγονται σε κάποιο συνολικό συντονισμό. Παρατηρούμε πως αποτελούν κατά βάση εξατομικευμένες ενέργειες που εκφράζουν τις προθέσεις των κοινωνικά ετερογενών χρηστών του δημόσιου χώρου.

Κατά μια έννοια η διαχείριση του δημόσιου χώρου της περιοχής και ειδικότερα στις δύο συγκεκριμένες πλατείες διαμορφώνεται ως ένα ετερογενές και δυναμικό πεδίο από μη-κεντρικές και μη-ιεραρχημένες αστικές δραστηριότητες. Οι δράσεις αυτές όπως παρατηρεί ο Shane «επιτρέπουν τοπικές χωρικές οι οποίες διαμορφώνονται με μία αρμοστή-εσωτερική λογική η οποία και δημιουργεί το δικό της αυτοαναφορικό, εσωστρεφές χωρικό περιβάλλον» (Shane, 2005:124). Αυτή η εσωτερική λογική θα λέγαμε πως είναι το πλαίσιο διαχείρισης του θύλακα δραστηριοτήτων. Το πλαίσιο διαχείρισης αποτελεί έναν ελαστικό αλλά και ρυθμιστικό παράγοντα των αστικών δραστηριοτήτων στις δύο πλατείες που εξετάζουμε και προσδιορίζει τη δυναμική των δύο τόπων. Θα λέγαμε πως προκύπτει απ' την προοδευτική αναγωγή των εξατομικευμένων δράσεων στο συμβολικό χώρο του θύλακα και πλαισιώνει τη δυναμικότητα μελλοντικών αστικών δραστηριοτήτων. Με αυτόν τον τρόπο η αναγωγή του 'συνόλου' της νοηματικής παραγωγής των αστικών δραστηριοτήτων, των προθέσεων αλλά και των επιδράσεων τους στους υπόλοιπους δράστες διαμορφώνει το διαχειριστικό πλαίσιο του θύλακα δραστηριοτήτων ή αλλιώς τη βασική ιδεολογική συγκρότηση των δύο πλατειών η οποία και ρυθμίζει την ιδιοσυγκρασία του δημόσιου χώρου. Αυτού του είδους η χωρική διαχείριση διαφέρει σαφώς από μια συλλογική αυτοδιαχείριση του χώρου, καθώς δεν περιλαμβάνει –τουλάχιστον συνειδητά– την επικοινωνία μεταξύ των δραστών.

Η επικοινωνία στο δημόσιο χώρο: Ο θύλακας δραστηριοτήτων ως τόπος διαχείρισης της διαφοράς

Η εγγύτητα της αντιπαράθεσης των αστικών δραστηριοτήτων στο δημόσιο χώρο της περιοχής θεωρούμε πως καλλιεργεί την πιθανότητα «να οικοδομηθούν σχέσεις που χειρίζονται τις διαφορές σαν όρο επικοινωνίας» (Σταυρίδης, 2002: 31). Ιδίως στις πλατείες της Ναυαρίνου και της Ροτόντας, όπου παρατηρείται η μέγιστη πύκνωση των αστικών δραστηριοτήτων, οι δράστες περιστασιακά επικοινωνούν αυθόρμητα μεταξύ τους με αποτέλεσμα να διανοίγονται στη διαφορά των ταυτοτήτων τους. Οι αστικές δραστηριότητες στο δημόσιο χώρο, αφενός είναι δηλωτικές των προθέσεων και της ταυτότητας των υποκειμένων αφετέρου αποκτούν μια επικράτεια, ή αλλιώς, ένα πεδίο επίδρασης στο βαθμό που γίνονται δημόσια αντιληπτές από τους υπόλοιπους χρήστες του χώρου. Με αυτήν την έννοια η εγγύτητα της αντιπαράθεσης των δραστηριοτήτων αποτελεί την αναγκαία αλλά όχι πάντοτε και την επαρκή συνθήκη για να διαμορφωθούν κατώφλια επικοινωνίας μεταξύ των δραστών. Κατά το Σταυρίδη «το κατώφλι έχει τη δική του υπόσταση, ορίζει μια επικράτεια, οσοδήποτε μικρή, που μεσολαβεί ανάμεσα σε δύο επικράτειες που επικοινωνούν» (Σταυρίδης, 2002:293). Αποτελεί τον ενδιάμεσο τόπο συνάντησης μεταξύ των δραστών οι οποίοι διανοίγουν με θεατρικό τρόπο τις ταυτότητες τους και επιχειρούν να διαχειριστούν την 'απόσταση-διαφορά' μεταξύ τους. Με αυτόν τον τρόπο ο ένας έρχεται σε επαφή με την ετερότητα του άλλου, προκαλώντας με τη διαδοχή των συναντήσεων το διαρκή μετασχηματισμό των ταυτοτήτων.

Βασιζόμενοι στο παραπάνω νοητικό σχήμα του Σταυρίδη θα μπορούσαμε να παρατηρήσουμε πως η διαδοχή των τρόπων επικοινωνίας, είτε μέσω άμεσων περιστασιακών διαλόγων, είτε μέσω έμμεσων αντιπαραθέσεων των αστικών δραστηριοτήτων διαμορφώνει συνολικά, μια υπερπαραγωγή διαφορών στις πολλαπλές επικράτειες-ταυτότητες των δραστών η οποία οφείλεται σ' ένα μεγάλο βαθμό στο εξαιρετικά ετερογενές κοινωνικό υπόβαθρο των χρηστών του δημόσιου χώρου. Η

διαρκής εμφάνιση και διαχείριση των διαφορών στο δημόσιο χώρο πιστεύουμε πως εντέλει μετασχηματίζει την 'ταυτότητα' του θύλακα δραστηριοτήτων. Με άλλα λόγια διανοίγει συνεχώς το διαχειριστικό πλαίσιο του δημόσιου χώρου με τρόπο που προάγει τη δυνατότητα εμφάνισης νέων διαφοροποιημένων αστικών δραστηριοτήτων. Όπως επισημαίνει ο Shane το αποτέλεσμα της αντιπαράθεσης των αστικών δραστηριοτήτων είναι «μια εμπλοκή δραστών εντός ενός συστήματος ροών και προθέσεων, διατηρώντας μεταξύ τους ένα πολύπλοκο σύστημα ανατροφοδότησης [...]. Πολλαπλοί δράστες συνδέονται με πολλαπλές σχέσεις οι οποίες παράγουν θύλακες τοπικής επιρροής(ελέγχου) και όχι εμφανείς μηχανισμούς συνολικού συντονισμού» (Shane, 2005:305-306). Με αυτήν την έννοια η αντιπαράθεση των πολλαπλών δραστηριοτήτων στις πλατείες της Δ. Γούναρη, συσχετίζει τις διαφορές τους τις οποίες και ανάγει στο συμβολικό χώρο του θύλακα δραστηριοτήτων. Με αυτόν τον τρόπο καλλιεργείται η ιδεολογική συγκρότηση του δημόσιου χώρου ως τόπου διαχείρισης της διαφοράς και διανοίγεται συνεχώς το διαχειριστικό πλαίσιο του θύλακα προσδιορίζοντας τον τόπο ανοικτό σε νέες και διαφοροποιημένες δράσεις. Ο συνεχής και ανοικτός μετασχηματισμός της ιδιοσυγκρασίας του δημόσιου χώρου ως τόπου διαχείρισης της διαφοράς δείχνει πως ενθαρρύνει μεταξύ άλλων και δράσεις οι οποίες διαφεύγουν απ' το πλαίσιο της καθημερινής αναπαραγωγής της αστικής εμπειρίας. Ένα παράδειγμα που θα εξετάσουμε παρακάτω είναι η πράξη παραβίασης του αρχαιολογικού χώρου.

Η ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ

Η διαχείριση των μνημείων στη συνθήκη του αρχαιολογικού Χώρου

Τα μνημεία είναι πυκνωτές της ίδιας της ανθρωπότητας φέρουν και παράγουν ιστορία, είναι τόποι συλλογικής έκφρασης, «αστικοί συντελεστές» (Rossi, 1991) αλλά και προωθητικοί μηχανισμοί της αστικής ανάπτυξης. Ωστόσο τα μνημεία της Δ. Γούναρη στη συνθήκη του αρχαιολογικού χώρου έχουν αποκοπεί από την πόλη, καθώς δε συμμετέχουν στις κοινωνικές της εκδηλώσεις, κατά συνέπεια δε δημιουργούν νέες συλλογικές μνήμες. Εμφανίζονται παγιωμένα στο χρόνο καθώς δεν είναι αντιληπτές οι ιστορικές τους φάσεις και η σημασία τους. Σύμφωνα με τον Τερζόγλου «τα μνημεία συμπυκνώνουν ένα χώρο αφηγηματικό που συνθέτει τον 'έμμεσο' λόγο της ιστορίας με τον 'άμεσο' λόγο της μνήμης» (Τερζόγλου, 2006:272). Τα μνημεία της περιοχής διαχωρίζουν και ιεραρχούν αντί να συνθέτουν τα δύο επίπεδα αφήγησης -άμεσο και έμμεσο- του χώρου, καθώς αναπαράγουν μόνο την ιστορική αφήγηση. Με αυτήν την έννοια θα μπορούσαμε να πούμε πως οι αρχαιολογικοί χώροι της περιοχής αποτελούν «ετεροτοπίες» (Foucault,1993), ως θεσμοθετημένοι, περικλειστοί τόποι που στεγάζουν τη μη αφομοιώσιμη διαφορά, την ετερότητα της ιστορίας. Η χωρική αντιπαράθεση του αρχαιολογικού χώρου με το δημόσιο χώρο γίνεται αντιληπτή ως μία αντιθετική συνθήκη η οποία εξασφαλίζεται κατά κύριο λόγο απ' την περίφραξη των μνημείων και από την απουσία συστηματικών δράσεων αξιοποίησής τους. (Εικ. 1)

Εικόνα 1. Η χωρική αντιπαράθεση του αρχαιολογικού χώρου με το δημόσιο χώρο

Η περιφραξη αυτή θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε πως χωροποιεί το αξιολογικό πλαίσιο που διαχειρίζεται τα μνημεία με πρόθεση αποκλεισμού της δημόσιας σφαίρας και εγκαθίδρυσης μιας ειδικής χωρικής συνθήκης. Με άλλα λόγια αξιολογεί τη συνθήκη του τόπου και διαχωρίζει ρητά τον αρχαιολογικό από το δημόσιο χώρο καθώς τους διαχειρίζεται με αντιθετικό τρόπο προσδίδοντας τους τις αντίστοιχες ιδιότητες. Σ' αυτό το σημείο διαπιστώνουμε πως η προβολή του αξιολογικού πλαισίου των μνημείων στο φυσικό χώρο της Δ. Γούναρη υποβιβάζει τη σημασία του από καθοριστικό και ρυθμιστικό παράγοντα διευθέτησης του χώρου σ' ένα επικουρικό στοιχείο οριοθέτησης. Κατά τη μετάβαση αυτή πιστεύουμε πως μετατοπίζεται το κέντρο εστίασης του παρατηρητή από την ερμηνευτική συνθήκη -το ιδεολογικό πλαίσιο διαχείρισης των μνημείων- στο καθαυτό περιεχόμενο ερμηνείας- δηλαδή στα ίδια τα μνημεία-. Με άλλα λόγια η περιφραξη οριοθέτησης των δύο τόπων ανήκει μεν στον αρχαιολογικό χώρο, αλλά δεν είναι η ίδια μέρος των μνημείων. «Επιβεβαιώνει ή επιδεικνύει την ιδιότητα του μέλους μιας κατηγορίας, δεν είναι το ίδιο μέλος αυτής της κατηγορίας [...] η πλαισίωση μπορεί να θεωρηθεί ένα είδος ερμηνευτικής επιβολής που περιορίζει το αντικείμενο επιβάλλοντας του όρια» (Culler, 2006:312). Η περίπτωση της περιφραξης διαθέτει μερική αντιστοιχία με το κάδρο ενός ζωγραφικού πίνακα, με την έννοια ότι αποτελεί μια πλαισίωση που είναι αναγκαία για την νοηματοδότηση του έργου -δηλαδή του μνημείου-. Δηλαδή επιστρατεύεται για να ορίσει τα μνημεία ως κυρίαρχες μορφές στο χώρο παρόλο που εντέλει ελέγχει τη συνθήκη τους, ενώ ταυτόχρονα υποβιβάζεται σε σημασία καθώς κρίνεται αμελητέα σε σύγκριση με τα μνημεία ή με το θύλακα δραστηριοτήτων. Με αυτήν την έννοια η περιφραξη αυτή αποτελεί ένα καθοριστικό αξιολογικό πλαίσιο το οποίο διακρίνει τη συνθήκη του 'μέσα' από αυτήν του 'έξω'.

Η συγκεκριμένη διαχείριση των μνημείων και κυρίως η απουσία πρωτοβουλιών της αρχαιολογικής υπηρεσίας, παρόλο που εύλογα στοχεύει στη προστασία τους, δυστυχώς υποβιβάζει τη σημασία τους καθώς υπονομεύει το σημαντικότερο

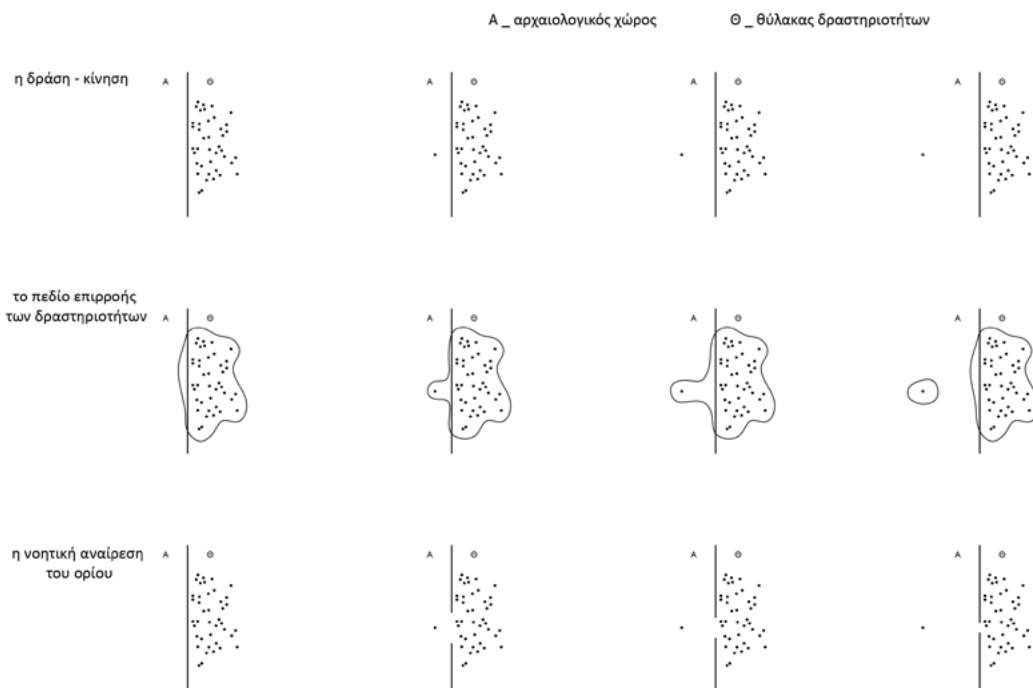

χαρακτηριστικό τους, το διαχρονικό και ενεργητικό τους ρόλο στην έκφραση και στην εξέλιξη της κοινωνίας. Μ' άλλα λόγια στερεί την ικανότητα των μνημείων να παράγουν ιστορία. Μ' αυτήν την έννοια τα μνημεία της Δ. Γούναρη παρόλη τη σπουδαιότητα τους και τη διαρκή τους παρουσία μέχρι σήμερα δεν καταφέρνουν να διαδραματίζουν το ρόλο που δυνητικά θα μπορούσαν. Αυτό συμβαίνει διότι η διαχείριση των μνημείων υιοθετεί ένα σχετικά άκαμπτο πλαίσιο το οποίο δεν αξιοποιεί τις δυνατότητες τους μέσα από συστηματικές πρωτοβουλίες ανάδειξης. Τα μνημεία αντιμετωπίζονται με παθητικό τρόπο και δε συμμετέχουν στα κοινωνικά δρώμενα της πόλης, γεγονός που φέρνει στην επιφάνεια το αίτημα της διάδρασης μαζί τους.

Η νοηματοδότηση της παραβίασης του φράχτη οριοθέτησης του Αρχαιολογικού χώρου

Παρόλο του ότι η υφιστάμενη περιήφραξη διαμεσολαβεί και οριοθετεί αυστηρά τους δύο τόπους, το αίτημα μιας καλύτερης αξιοποίησης των μνημείων -το οποίο πιστεύουμε πως οφείλει η αρχαιολογική υπηρεσία να διερευνήσει- τελικά διατυπώνεται με έναν παράδοξο τρόπο. Η παραβίαση της περιήφραξης από εξατομικευμένες δράσεις θα λέγαμε πως διατυπώνει την επιθυμία μιας πιο ελεύθερης διάδρασης των υποκειμένων με την πολιτισμική κληρονομία.

Θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε πως κατά την παραβίαση αυτή τα όρια του αρχαιολογικού και του δημόσιου χώρου νοητά αναιρούνται και οι δύο αντιθετικοί χώροι αποκτούν συγκυριακά ένα κοινό υπόβαθρο δραστηριότητας. (Γρ. 3)

Γρ. 3: Η παραβίαση της περιήφραξης του αρχαιολογικού χώρου

Κατά κύριο λόγο έχει παρατηρηθεί παιχνίδι παιδιών τα οποία μ' αυτόν τον τρόπο εξοικειώνονται με τα μνημεία αλλά και βανδαλισμοί -κυρίως γκράφιτι-. Οι δραστηριότητες αυτές συνήθως δε διαρκούν πολύ, άλλοτε αποσκοπούν στη ζωτική χρήση του χώρου και άλλοτε περιορίζονται απλώς στην παραβίαση της περιήφραξης. Κινητοποιούνται κυρίως από αυθόρμητες και προσωπικές προθέσεις και συνήθως δεν αφορούν κάποια συλλογική έκφραση ούτε και είναι οργανωμένες μεταξύ τους με κάποιο

τρόπο. Η παραβίαση αυτή πιστεύουμε πως εκφράζει ως ένα βαθμό τη διεκδίκηση του μνημείου από τους χρήστες του δημόσιου χώρου για οικειοποίηση, για επανένταξη στη ζωή και στην εξέλιξη της πόλης. Οι πράξεις αυτές δεν περνούν απαρατήρητες από τους υπόλοιπους χρήστες του δημόσιου χώρου διανοίγοντας μ' αυτόν τον τρόπο προσωπικές εμπειρίες στη δημόσια σφαίρα και εγγράφοντας νέες προσωπικές αλλά και συλλογικές μνήμες στον τόπο.

Η συνεχής αναίρεση των ορίων των δύο τόπων, δηλαδή η συχνή αλληλεπίδραση του αρχαιολογικού χώρου με το δημόσιο χώρο συνιστά τελικά μια αστική πρακτική που μετασχηματίζει με αμοιβαίο τρόπο την ιδεολογική τους συγκρότηση. Ο αρχαιολογικός χώρος μεν, διστακτικά αποσταθεροποιείται καθώς τα μνημεία ενεργοποιούνται και αρχίζουν να συμμετέχουν στα κοινωνικά δρώμενα της πόλης. Με αυτήν την έννοια ο αρχαιολογικός χώρος τείνει από ετεροτοπική συνθήκη σε τόπο ανάδυσης αστικών δραστηριοτήτων του δημόσιου χώρου. Ο δημόσιος χώρος δε, επιχειρεί να διαχειριστεί με διαφορετικό τρόπο τη βαθιά του ιστορικότητα αλλά και να αρχίζει να διευρύνεται καθώς αποκτά μια εξαιρετική πηγή-τόπο παραγωγής νέων αστικών εμπειριών. Το γεγονός αυτό εμπλουτίζει την αστική εμπειρία του τόπου αλλά και μετασχηματίζει την ιδεολογική του συγκρότηση, αφού ενθαρρύνει νέες διαφοροποιημένες αστικές δραστηριότητες.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Συμπερασματικά εκτιμούμε πως η Δ. Γούναρη αποτελεί ένα δυναμικά εξελισσόμενο δημόσιο χώρο της Θεσσαλονίκης, ο οποίος διαθέτει την ικανότητα να πυκνώνει τις αστικές δραστηριότητες της πόλης. Διαθέτει ένα ανοικτό και ευέλικτο διαχειριστικό πλαίσιο -το οποίο κορυφώνεται στις πλατείες της Ροτόντας και της Ναυαρίνου-. Το πλαίσιο αυτό σε συνδυασμό με την υφιστάμενη διαχείριση των μνημείων δείχνει να καλλιεργεί το μετασχηματισμό τόσο του αρχαιολογικού όσο και του δημόσιου χώρου προς μια νέα υπό διαμόρφωση χωρική συνθήκη παρόλο που οι δύο τόποι διαχωρίζονται ρητά μεταξύ τους.

Αφενός η ετεροτοπία του αρχαιολογικού χώρου δείχνει ως ένα βαθμό να μετασχηματίζεται μ' ένα μη ελεγχόμενο τρόπο και σε συντονισμό με το δημόσιο χώρο, αφού οι αλληπάλληλες παραβάσεις μετατοπίζουν τα μνημεία από τον ιστορικό τόπο και χρόνο στο σύγχρονο τόπο και χρόνο της αστικής ζωής. Αφετέρου ο δημόσιος χώρος δεν επωφελείται με το βέλτιστο τρόπο απ' τη διάδραση αυτή, καθώς η ανάκτηση των μνημείων είναι ασυντόνιστη και θα μπορούσε να χαρακτηριστεί προβληματική. Με αυτήν την έννοια οι δράσεις παραβίασης της περιφραγής υπονομεύουν την ειδική συνθήκη του αρχαιολογικού χώρου και καταδεικνύουν την ανάγκη εξοικείωσης των χρηστών του δημόσιου χώρου με τα μνημεία της περιοχής. Τελικά, επιχειρούν μ' έναν προβληματικό τρόπο να αντισταθμίσουν την εγγενή διαφορά δυναμικού των δύο τόπων. Αντίθετα, η ενεργοποίηση των μνημείων της περιοχής μέσα από συστηματικές πρωτοβουλίες ανάδειξης τους θα μπορούσε μ' έναν πιο γόνιμο τρόπο να συμβάλλει στη σχέση του αρχαιολογικού χώρου με το δημόσιο χώρο. Με αυτήν την έννοια διατυπώνεται στο χώρο το αίτημα ενός νέου και βιώσιμου τρόπου διαχείρισης των μνημείων που προάγει περισσότερο τη διάδρασή τους με την πόλη. Το γεγονός αυτό οφείλει να προβληματίσει την αρχαιολογική υπηρεσία η οποία θα μπορούσε να διερευνήσει τέτοιους τρόπους ενεργοποίησης των μνημείων ώστε να επαναπροσδιορίσει την υφιστάμενη δυναμική μετασχηματισμού του χώρου με έναν καλύτερο τρόπο.

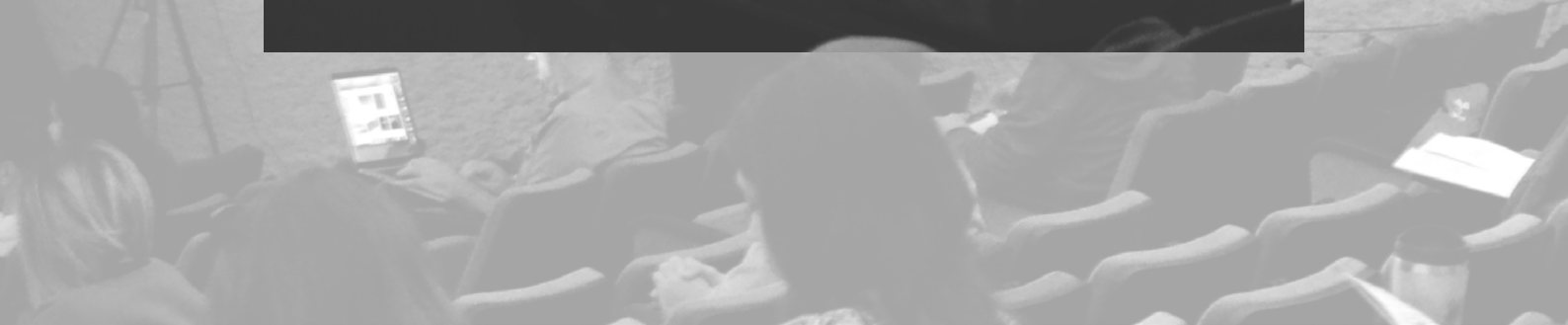

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αρέντ, Χ. (1986). *Η Ανθρώπινη Κατάσταση*, Γνώση, Αθήνα.
- Culler, J. (2006). *Αποδόμηση (θεωρία και κριτική μετα το δομισμό)* (μτφρ Λαμπρόπουλος, Α). Μεταίχμιο, Αθήνα.
- Foucault, M. (1993). «Of Other Spaces: Utopias and Heterotopias», στο *Architecture – Culture 1943 -1968 – A Document Anthology*, J. Ockman (ed.), Rizzoli, N. York.
- Lynch, K. (1960). *The image of the city*, MIT Press, Cambridge MA, Massachusetts.
- Μάζης, Α. (1987). *Αστυγραφία Και Ανασχεδιασμός Της Περιοχής Δ.Γούναρη Θεσσαλονίκης*, Υπηρεσία Δημοσιευμάτων Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη.
- Panerai, P. (1986). *Αστικό Τοπίο Και Εικονογραφική Ανάλυση* (Μτφρ Χαστάογλου Β). Στο Γερολύμπου, Α. Καλογήρου, Ν. Κακούλα, Κ. Παπαμίχος, Ν. Τσουλουβής, Λ. Χαστάογλου, Β. Χατζημικάλης, Κ (επιμ). Υπηρεσία Δημοσιευμάτων Αριστοτέλειου Πανεπιστήμιου Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη.
- Rossi, A. (1991). *Η αρχιτεκτονική της πόλης* (μτφ Β.Πετρίδου), Παπαδόπουλος. Λ, Παπακώστας. Γ, Τσιτιρίδου. Σ (επιμ), University Studio Press, Θεσσαλονίκη.
- Shane, D, G. (2005). *Recombinant Urbanism*, Willey-Academy, West Sussex Chichester.
- Σταυρίδης, Σ. (2002). *Από την πόλη οθόνη στην πόλη σκηνή*, Ελληνικά γράμματα, Αθήνα.
- Τερζόγλου, Ι. (2006). *Ιστορία – Μνήμη – Μνημείο*. Στο Σταυρίδης, Σ (επιμ). *Μνήμη και Εμπειρία του Χώρου*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα.

+

+

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΕΥΤΕΡΗ

/

ΕΠΙΣΗΜΟΙ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΙ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΖΗΤΗΣΕΙΣ ΝΕΟΥ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΟΣ

Το επίσημο πλαίσιο σχεδιασμού της Θεσσαλονίκης όπως επιτελείται «εκ των άνω» και σε διακριτές κλίμακες από θεσμοθετημένους φορείς σε ένα πλέγμα πολλαπλών αρμοδιοτήτων, διατηρεί μια αμφισβητούμενη συσχέτιση με τον πραγματικό χώρο και τις σύγχρονες προκλήσεις της πόλης. Οι διαδικασίες του επίσημου σχεδιασμού, οι εφαρμογές και τα αποτελέσματά του, παραμένουν σε μεγάλο βαθμό αχαρτογράφητα για το ευρύ κοινό αλλά συχνά για τους ίδιους τους/τις ειδικούς επιστήμονες του χώρου και τους εμπλεκόμενους φορείς. Στα πρόσφατα χρόνια της κρίσης, σε αναζήτηση νέου παραδείγματος, ο επιτελικός σχεδιασμός της πόλης κινείται με διαρκείς αναπληρώσεις, ανάμεσα στη ρύθμιση, σε ευέλικτες στρατηγικές και σε κατ' εξαίρεση αντιμετώπιση έκτακτων συνθηκών (λ.χ. περιβαλλοντικά τεχνικά έργα, προσφυγική εγκατάσταση). Λαμβάνει νέες κατευθύνσεις με ασαφείς διαδικασίες, με υιοθέτηση διφορούμενων «παγκόσμιων» αστικών προτύπων και με συμμετοχή νέων δρώντων στις αναπτυξιακές διαδικασίες.

Πώς αποτιμώνται κριτικά τα συγκεκριμένα σχέδια δημόσιων φορέων και των Δήμων με χωρικό αποτύπωμα (θεσμοθετημένα και υπό μελέτη) μέσα από τις διαδικασίες κατάρτισής τους; Σε ποιες πτυχές του χωρικού σχεδιασμού και σε ποιους τομείς χωρικής οργάνωσης εντοπίζονται κενά, αντιφάσεις ή κρίσιμες εκκρεμότητες; Ποιοι νέοι ρόλοι αναδεικνύονται στο πλέγμα δρώντων στο τοπικό σκηνικό σχεδιασμού της ανάπτυξης, και ποιοι οι ρόλοι των ειδικών του χώρου (αρχιτεκτόνων, πολεοδόμων, χωροτακτών); Με ποιες δομές και εργαλεία προωθείται η δημόσια διαβούλευση στην αστική διακυβέρνηση; Πώς εξελίσσονται τα μεγάλα χωρικά θέματα της πόλης (όπως το παράκτιο μέτωπο, η ΔΕΘ, τα στρατόπεδα); Υπάρχουν ιστορίες εξέλιξης σχεδίων που είναι σημαντικό να αναδειχθούν; Διαφαίνεται τα τελευταία χρόνια πράγματι ένα νέο παράδειγμα σχεδιασμού του αστικού χώρου;

Ο ΧΩΡΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΚΑΙ Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΣΤΗ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΧΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Μάγδα Σεγκούνη

Αρχιτέκτων Μηχανικός, Προϊσταμένη Τμήματος Μητροπολιτικού Σχεδιασμού
Θεσσαλονίκης, Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας _ msegkouni@orth.gr

Λέξεις κλειδιά: χωρικός και πολεοδομικός σχεδιασμός, ευρωπαϊκά δίκτυα και προγράμματα

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ο χωρικός και πολεοδομικός σχεδιασμός στην Ελλάδα εξελίσσεται με ταχείς ρυθμούς και νέες νομοθετικές ρυθμίσεις. Κατά τη διαδικασία εφαρμογής των ρυθμίσεων αυτών, εντοπίζονται νέες οπτικές και θέματα που απαιτούν συνεργασίες μεταξύ όλων των φορέων του σχεδιασμού. Επιχειρείται να γίνει μία κριτική αποτίμηση του εκτεταμένου έργου του Τμήματος Μητροπολιτικού Σχεδιασμού Θεσσαλονίκης της Διεύθυνσης Σχεδιασμού Μητροπολιτικών Αστικών & Περιαστικών Περιοχών του Υπουργείου Περιβάλλοντος και Ενέργειας, το οποίο αποτελεί σήμερα το διάδοχο σχήμα του Οργανισμού Ρυθμιστικού Σχεδίου και Προστασίας Περιβάλλοντος Θεσσαλονίκης (ΟΡΘΕ) που καταργήθηκε το 2014 και ασχολείται με το χωρικό σχεδιασμό, την καταγραφή, παρακολούθηση, κατάρτιση και τροποποίηση Γενικών Πολεοδομικών Σχεδίων και άλλων Ειδικών Μελετών αλλά και τη διαχείριση και εναρμόνιση ρόλων και σχέσεων μεταξύ εμπλεκόμενων φορέων. Επίσης επιχειρείται να καταγραφούν οι διαδικασίες γνωμοδότησης και ελέγχου ώστε να χαρτογραφηθεί η διαδικασία σχεδιασμού και θεσμοθέτησης. Τέλος καταγράφονται τα ευρωπαϊκά και διεθνή ενδιαφέροντα προγράμματα σε θέματα πολεοδομικού και χωρικού σχεδιασμού με τα οποία ασχολείται το Τμήμα ως θεσμικός φορέας στην περιοχή ευθύνης του Ρυθμιστικού Σχεδίου Θεσσαλονίκης και συσχετίζεται ο χωρικός σχεδιασμός σε τοπικό επίπεδο με τα ευρωπαϊκά δίκτυα και τα σύγχρονα παραδείγματα σχεδιασμού του αστικού χώρου.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Όταν ξεκίνησε η υλοποίηση της ιδέας της Ευρωπαϊκής Ενοποίησης, ο βασικός στόχος ήταν η επίτευξη της συνεργασίας των κρατών – μελών, κυρίως σε θέματα εμπορίου, οικονομίας, παραγωγής και διάθεσης αγαθών, προς την βελτίωση και αξιοποίηση του συνολικού οφέλους, σε σχέση με το μειωμένο όφελος που πιθανόν θα μπορούσε να επιτύχει ο κάθε εταίρος αν δρούσε μόνος του. Στην συνέχεια οι συνεργασίες αυτές διευρύνθηκαν, τα κράτη - μέλη αυξήθηκαν και προέκυψε η ανάγκη διεύρυνσης των συνεργασιών σε επίπεδο μικρότερο των κρατών. Τότε δημιουργήθηκε η λεγόμενη «Ευρώπη των Περιφερειών» και οι Περιφέρειες (Regions) εισέβαλλαν δυναμικά στο «παιχνίδι» της ανάπτυξης, της οικονομικής συνεργασίας, της προόδου και γενικά στην βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης των κατοίκων της κάθε περιοχής (Καυκαλάς κ.α. 1999).

Πολύ σύντομα, εμφανίσθηκαν δυναμικά και με κυρίαρχο ρόλο οι Μητροπόλεις των περιφερειών και διεκδίκησαν – πέρα από την συμμετοχή τους στην συνεργασία των Περιφερειών ή και των κρατών - μελών (ιδίως αν οι Μητροπόλεις αυτές αποτελούσαν και τις «πρωτεύουσες» των κρατών) – την ιδιαίτερη ανάπτυξη των μεταξύ των σχέσεων. Η δυναμική που υπήρχε ήδη σε κάθε μία από τις Μητροπόλεις αυτές, προσαρμόσθηκε ταχύτατα στις νέες συνθήκες που δημιουργήθηκαν και εξακολουθούν να δημιουργούνται, από τις μεταξύ των σχέσεις (σχέσεις συνεργασίας, αντιπαλότητας, αδιαφορίας, αναγκαστικής συνύπαρξης κτλ). Έτσι, σήμερα μιλάμε για την «Ευρώπη των Μητροπολιτικών Περιοχών» και όχι μόνο, καθώς και λοιπά αστικά ή μη κέντρα (όπως σημαντικές αγροτικές περιοχές) έχουν ήδη εμπλακεί στην διαδικασία της συνεργασίας, της διάχυσης της πληροφορίας, την βέλτιστη εκμετάλλευση των δυνατοτήτων της κάθε περιοχής καθώς και την επιδιωκόμενη «άνοδο του βιοτικού επιπέδου» των κατοίκων.

Στο πλαίσιο αυτών των δυναμικά εξελισσόμενων διαδικασιών, τόσο τα δύο μεγάλα Μητροπολιτικά Κέντρα της Ελλάδας (Αθήνα και Θεσσαλονίκη) όσο και τα λοιπά αστικά κέντρα των Περιφερειών, καλούνται να συμμετέχουν και να εξελιχθούν, αναμετρώντας τις δυνατότητες και ελαχιστοποιώντας τις αδυναμίες τους, μέσα σε ένα περιβάλλον που διαρκώς μεταβάλλεται με ταχύτατους ρυθμούς (Καυκαλάς κ.α.,2000).

Η χωρική κατανομή και η ανάπτυξη των πόλεων, ο συνδυασμός των Μητροπολιτικών περιοχών με τα λοιπά αστικά κέντρα και την περιβάλλουσα ενδοχώρα με τους επιμέρους τοπικούς θύλακες οργανωμένης κατοίκησης (πόλεις, κωμοπόλεις, χωριά κτλ) αποτέλεσαν αντικείμενο ευρύτερης έρευνας – πέρα από την ένταξή τους σε μια συγκεκριμένη κρατική και εθνική οντότητα – σε επίπεδα «ζωνών» ή ευρύτερων «ενοτήτων» (πχ. Περιοχή της Βαλτικής, περιοχή της Κεντρικής, της Βόρειας ή της Νοτιοανατολικής Ευρώπης, Περιοχής των Βαλκανίων, Περιοχής της Ιβηρικής χερσονήσου κτλ) καθώς και έρευνας σε ευρωπαϊκό αλλά και διεθνές επίπεδο. Επίσης, οι ραγδαίες εξελίξεις στον τομέα των μεταφορών, αλλά και –πιο πρόσφατα – η ολοφάνερη πλέον επιδείνωση του «κοινού» για όλο τον κόσμο περιβάλλοντος, οδήγησαν στην αναγκαιότητα της συνεργασίας και της συλλογικής αντιμετώπισης των προβλημάτων (Παπαδοπούλου, 1996).

Η δημιουργία «Δικτύων» (Networks), καθώς και διαφόρων τύπων συνεργασίας, υπήρξε ραγδαία τα τελευταία 20 χρόνια, δεδομένου ότι αυτά προέκυπταν, είτε άμεσα από την αναγκαιότητα επίλυσης θεμάτων κοινού ενδιαφέροντος, είτε έμμεσα μετά την ολοκλήρωση ευρωπαϊκών ή μη προγραμμάτων που μέσα από την –πολλές φορές τυχαία – συνεργασία ατόμων διαφόρων εθνικοτήτων και ειδικοτήτων, προέκυπτε η αναγκαιότητα και η επιθυμία, της επέκτασης και προώθησης του έργου που είχε ήδη παραχθεί. Φυσικά, εκτός από τα Δίκτυα, δόθηκε η ευκαιρία παραγωγής νέου, συλλογικού και αξιολογού έργου μέσα από φορείς (δημόσιους ή μη), οργανισμούς, συλλόγους, ομάδες εργασίας, ερευνητικά κέντρα, ινστιτούτα, οργανώσεις και γενικά κάθε μορφής συνεργασία μεταξύ ατόμων του ιδίου ή άλλων κρατών, της ίδιας ή διαφορετικών ειδικοτήτων κτλ. Σ' αυτό συνέβαλλε τα μέγιστα η τεχνολογική πρόοδος και ιδίως η πρόοδος των δικτύων επικοινωνίας και μεταφοράς γνώσεων και πληροφοριών (REMEDI, 2007).

ΧΩΡΙΚΟΣ – ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

Στον τομέα του χωρικού – πολεοδομικού σχεδιασμού, όπου εμπεριέχεται ο σχεδιασμός των επικοινωνιών, των μεταφορών, της διαμόρφωσης και προστασίας του περιβάλλοντος, αλλά και της διαχείρισης των πόρων, του ανθρώπινου δυναμικού και των δυνατοτήτων της τεχνολογικής, οικονομικής και πολιτισμικής δραστηριότητας, δόθηκε – ίσως για πρώτη φορά – η δυνατότητα παραγωγής πραγματικά σφαιρικού (Global) έργου, του οποίου η σημασία και η αναγκαιότητα της εφαρμογής του να

είναι παγκόσμια, εφόσον πλέον είναι σαφές ότι κάθε «τοπική» μεταβολή, έχει πολύ «ευρύτερες» συνέπειες - πιθανόν για όλο τον πλανήτη (Σεγκούνη 1999).

Βασική προϋπόθεση για τον χωρικό σχεδιασμό είναι η ύπαρξη ενός νομοθετικού πλαισίου κανόνων και διατάξεων που θα ρυθμίζουν με σαφήνεια τον τρόπο της χωρικής εξέλιξης του τόπου. Στην Ελλάδα, η σχετική νομοθεσία εξελίσσεται συνεχώς από το 1923 και εφεξής (Το 1923 έγινε το πρώτο ΝΔ 17.07.1923 «Περί σχεδίων πόλεων, κωμών και συνοικισμών του κράτους και οικοδομής αυτών» (ΦΕΚ228/Α'/1923/16.08.1923). Οι βασικοί πυλώνες που συνθέτουν ιστορικά το θεσμικό πλαίσιο του χωροταξικού σχεδιασμού στην Ελλάδα είναι αφενός η νομοθεσία για την χωροταξία, την οικιστική ανάπτυξη και τον πολεοδομικό σχεδιασμό, όπως επίσης και η νομοθεσία για τα αναπτυξιακά κίνητρα, τις επενδύσεις, το περιβάλλον και την δόμηση (Παπαμίχος κ.α. 1995).

Η νομοθεσία λοιπόν, και γενικότερα, το θεσμικό πλαίσιο, έρχεται να καθορίσει τόσο τη λειτουργία των φορέων άσκησης χωροταξικής πολιτικής, όσο και να ρυθμίσει τις σχέσεις μεταξύ των φορέων και να δώσει τις κατευθυντήριες αρχές και το βασικό προσανατολισμό της όποιας οριζόντιας ή τομεακής Πολιτικής που θα ακολουθείται (Παπαμίχος κ.α., 2000). Σύντομη αναφορά στους παρακάτω νόμους κρίνεται σκόπιμη:

- Ο Ν.360/1976 για τη Χωροταξική οργάνωση και την προστασία του περιβάλλοντος
- Ο Ν. 1337/1983 για επέκταση των πολεοδομικών σχεδίων και την οικιστική ανάπτυξη
- Το Π.Δ/γμα 81/80 για τη θεσμοθέτηση γενικών και ειδικών κατηγοριών χρήσεων γης των οικιστικών περιοχών, το οποίο αντικαταστάθηκε από το Π.Δ/γμα της 23.2/6.3.1987 (Δ'166) «περιεχόμενο και κατηγορίες χρήσεων γης» και φέτος αντικαταστάθηκε από το Π.Δ/γμα της 29.6/21.06.2018 (Δ'114)
- Ο Ν.998/79 «περί προστασίας των δασών και των δασικών εν γένει εκτάσεων της χώρας»,
- Ο Ν.960/79 «περί υποχρέωσης δημιουργίας χώρων στάθμευσης»,
- Ο Ν.880/79 «ανώτατα όρια ΣΔ – μεταφορά ΣΔ, οριοθέτηση ρεμάτων κ.α.».
- Ο Ν.1515/1985 για το Ρυθμιστικό Σχέδιο της ευρύτερης περιοχής της Αθήνας και ο Ν.1561/1985 για το Ρυθμιστικό Σχέδιο της ευρύτερης περιοχής της Θεσσαλονίκης
- Ο Ν. 1650/1986 (ΦΕΚ 160/Α'/1986) «για την προστασία του Περιβάλλοντος», ο οποίος τροποποιήθηκε και συμπληρώθηκε με το Ν.3937/2011 «για τη Βιοποικιλότητα»
- Ο Ν.2508/1997 ήταν το πλαίσιο για τη «βιώσιμη ανάπτυξη» των πόλεων και οικισμών της χώρας
- Ο Ν.2742/1999 για τον «Χωροταξικό Σχεδιασμό και Αειφόρο Ανάπτυξη και άλλες διατάξεις»

Από το 2016 ισχύει ο Ν. 4447/2016 «Χωρικός σχεδιασμός – Βιώσιμη ανάπτυξη και άλλες διατάξεις» (Α'241), με τα παρακάτω επίπεδα και είδη χωροταξικών σχεδίων:

ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΑ

- Εθνική Χωροταξική Πολιτική
- Εθνικά Χωροταξικά Πλαίσια (Ε.Χ.Π.)
- Περιφερειακά Χωροταξικά Πλαίσια (Π.Χ.Π.)

ΡΥΘΜΙΣΤΙΚΑ

- Τοπικά Χωρικά Σχέδια (Τ.Χ.Σ.)
- Ειδικά Χωρικά Σχέδια (Ε.Χ.Σ) (Τ.Χ.Σ. και Ε.Χ.Σ. στο ίδιο επίπεδο)
- Ρυμοτομικά σχέδια εφαρμογής (Ρ.Σ.Ε.)

Τέλος πρόσφατα υπογράφηκε το από 03.09.2018 Π.Δ.90 (ΦΕΚ 162/Α'/03.09.2018) «Αρμόδια διοικητικά όργανα, διαδικασίες και προθεσμίες έγκρισης, αναθεώρησης και τροποποίησης των πλαισίων και σχεδίων του συστήματος χωρικού σχεδιασμού του ν. 4447/2016 (Α' 241), καθώς και ειδικότερο περιεχόμενο αυτών» με σκοπό τον καθορισμό και την εξειδίκευση των διαδικασιών και προθεσμιών έγκρισης των αρμοδιοτήτων και σχεδίων του συστήματος χωρικού σχεδιασμού του ν. 4447/2016, των διοικητικών οργάνων που είναι προς τούτο αρμόδια, κτλ.

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Στη Θεσσαλονίκη, η Διεύθυνση Οικισμού του τότε Υπουργείου Χωροταξίας Οικισμού και Περιβάλλοντος (ΥΧΟΠ), ανέλαβε το δύσκολο έργο της πολεοδομικής ανασυγκρότησης της πόλης, παράλληλα με την προώθηση της οικιστικής μεταρρύθμισης της ευρύτερης περιοχής της. Συντάχθηκαν τότε αφενός μεν οι Τομεακές Μελέτες που ήταν αναγκαίες για να αποτελέσουν την βάση του σχεδιασμού και αφετέρου, το Ρυθμιστικό Σχέδιο της Θεσσαλονίκης (Ρ.Σ.Θ.) καθώς και τα Γενικά Πολεοδομικά Σχέδια (Γ.Π.Σ.) των Δήμων και Κοινοτήτων του Πολεοδομικού Συγκροτήματος της Θεσσαλονίκης. Επίσης, καταρτίσθηκε σχέδιο Ζωνών Οικιστικού Ελέγχου (Ζ.Ο.Ε.) της εκτός εγκεκριμένου πολεοδομικού σχεδίου περιοχής, ενώ για τους οικισμούς έγιναν σχέδια οριοθέτησης των μελλοντικών επεκτάσεών τους και κατατάχθηκαν σε προδιαγεγραμμένες κατηγορίες ανάλογα με τα ιστορικά, πολεοδομικά, γεωγραφικά κτλ χαρακτηριστικά τους (Καυκαλάς κ.α. 2002).

Το 1985 με τον Νόμο 1561/1985, ΦΕΚ 148 Α, με θέμα «Ρυθμιστικό Σχέδιο και Πρόγραμμα Προστασίας Περιβάλλοντος της Ευρύτερης Περιοχής της Θεσσαλονίκης και άλλες διατάξεις», ιδρύθηκε ο Οργανισμός Ρυθμιστικού Σχεδίου και Προστασίας Περιβάλλοντος Θεσσαλονίκης με την ονομασία «ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ» (ΟΡ.ΘΕ.) και θεσμοθετήθηκε το ΡΥΘΜΙΣΤΙΚΟ ΣΧΕΔΙΟ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ (ΡΣΘ).

Οι βασικοί άξονες του νόμου αυτού είναι δύο:

1. Το Ρυθμιστικό Σχέδιο και
2. Το Πρόγραμμα Προστασίας Περιβάλλοντος.

Το ΡΣΘ του 1985 εξακολουθεί να ισχύει μέχρι σήμερα. Η αναγκαιότητα όχι απλής επικαιροποίησής του, αλλά πλήρους επανασύνταξης ενός νέου ΡΣΘ είναι προφανής.

ΧΡΗΣΕΙΣ ΓΗΣ

Γενικά η εξέλιξη της γεωγραφικής εγκατάστασης και εξάπλωσης των χρήσεων γης στο πολεοδομικό συγκρότημα της Θεσσαλονίκης – όπως και σ' όλη την Ελλάδα - υπήρξε σε μεγάλο βαθμό υποκινούμενη από τα οικονομικά συμφέροντα. Η «Επιχείρηση Πολεοδομική Ανασυγκρότηση» (ΕΠΑ) που ξεκίνησε στις αρχές της δεκαετίας του '80 και μέσω της οποίας ξεκίνησε για πρώτη φορά η προσπάθεια ελέγχου της εγκατάστασης των νέων χρήσεων της γης αλλά και του περιορισμού της άναρχης εξάπλωσης των

υφιστάμενων χρήσεων, συνάντησε μεγάλες αντιστάσεις στην εφαρμογή της, τόσο από την κοινωνία, όσο και από τους ΟΤΑ.

Τα Γενικά Πολεοδομικά Σχέδια (Γ.Π.Σ.) κατ' αρχήν και οι Πολεοδομικές Μελέτες Επεκτάσεων και Αναθεωρήσεων των υφισταμένων σχεδίων (Π.Μ. Ε-Α) στην συνέχεια άρχισαν να γίνονται αποδεκτά προς το τέλος της δεκαετίας του '80, όταν τα ιδιαίτερα οξυμένα προβλήματα λόγω της υπερσυγκέντρωσης του πληθυσμού και της ραγδαίας αύξησης των οχημάτων δεν επέτρεπαν πλέον την άναρχη εξάπλωση των χρήσεων και των λειτουργιών της πόλης.

ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ Τ.ΟΡ.ΘΕ.

Ο Οργανισμός Θεσσαλονίκης ως υπεύθυνος φορέας για το Ρυθμιστικό και Στρατηγικό σχέδιο της περιοχής ευθύνης του, που συμπεριλάμβανε και την Προστασία του Περιβάλλοντος, είχε το παρακάτω πρόγραμμα δράσης, προσπαθώντας ταυτόχρονα:

α. Να προωθήσει μια σειρά προτάσεων σε επίπεδο επιτελικού σχεδιασμού προβάλλοντας τον Μητροπολιτικό ρόλο της πόλης και

β. Να αντιμετωπίσει μια σειρά από μεγάλα προβλήματα της Θεσσαλονίκης τα οποία είχαν διαπιστωθεί τις τελευταίες δεκαετίες και που η αντιμετώπισή τους και η προσπάθεια να βρεθούν λύσεις ήταν Μητροπολιτικού χαρακτήρα.

Ειδικότερα ο τ.ΟΡ.ΘΕ είχε το παρακάτω πρόγραμμα δράσης:

- Το Στρατηγικό Σχέδιο της Θεσσαλονίκης
- Επικαιροποίηση του Ρυθμιστικού Σχεδίου
- Προώθηση Π. Δ/γματος για τον Καθορισμό Ζώνης Οικιστικού ελέγχου (χρήσεων γης) στην περιαστική περιοχή Θεσσαλονίκης.
- Προώθηση και έγκριση 10 Γενικών Πολεοδομικών Σχεδίων (ΓΠΣ) στην Ευρύτερη Περιοχή Θεσσαλονίκης.
- Ολοκλήρωση και προώθηση των προτάσεων που έχουν προκύψει από τη «Γενική Κυκλοφοριακή Μελέτη Θεσσαλονίκης» που ανέθεσε σε μελετητικά γραφεία (N716/77) και επίβλεψε ο ΟΘ.
- Ολοκλήρωση της Μελέτης για τα στρατόπεδα της πόλης σε συνεργασία με το Υπουργείου Εθνικής Άμυνας.
- Μετά από Πανελλήνιο Αρχιτεκτονικό Διαγωνισμό ολοκληρώθηκε η οριστική μελέτη της Αλάνας ης Τούμπας.
- Αρχιτεκτονικός Διεθνής Διαγωνισμός για το Στρατόπεδο Φαρμάκη σε συνεργασία με την Π.Κ.Μ. και την ανέγερση κτιρίου για τη στέγαση της ΠΚΜ.
- Ανάπτυξη του Πανεπιστημίου Μακεδονίας στην περιοχή Δήμου Θερμαϊκού.
- Μελέτη για την Περιφερειακή Τάφρο Θεσσαλονίκης
- Περιαστικό δάσος Θεσσαλονίκης
- Αποκατάσταση και Αειφορική Διαχείριση του Θερμαϊκού κόλπου
- «Αποκατάσταση – διατήρηση της Λιμνοθάλασσας Καλοχωρίου «
- Εκπόνηση μελετών Στάθμευσης και Προώθηση προγράμματος χώρων στάθμευσης στο Π.Σ.Θ.

- Σε συνεργασία με το Συμβούλιο Αστικών Συγκοινωνιών ολοκληρώθηκε η μελέτη νέων λεωφορείο -λωρίδων στην πόλη.
- Κυκλοφοριακή μελέτη για διατύπωση πρότασης και σεναρίων χρηματοδότησης διαμόρφωσης δικτύου στην περιαστική περιοχή της πόλης.
- Στρατηγικό Σχέδιο Διατήρησης και Αποκατάστασης του Φυσικού Περιβάλλοντος του Νομού Θεσσαλονίκης
- Τεχνική μελέτη περιβαλλοντικής διαχείρισης και αποκατάστασης του Γαλλικού ποταμού»
- Πρόγραμμα για την αποκατάσταση υποβαθμισμένων βιομηχανικών περιοχών (βυρσοδεφία).
- Μελέτη για την αποκατάσταση ανενεργών λατομείων στην περιοχή.
- Μελέτη αποκατάστασης και ανάπλασης της Λιμνοθάλασσας του Καλοχωρίου.
- EXPO 2008 γενικός σχεδιασμός – σύνδεση με πόλη – οργάνωση για υποδοχή EXPO
- Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Σχέδιο για την αύξηση του πράσινου στη Θεσσαλονίκη.
- Προώθηση παράκτιας συγκοινωνίας στον Θερμαϊκό
- Προώθηση μελέτης σκοπιμότητας για την επέκταση της ζώνης του «ΜΕΤΡΟ».
- Ολοκλήρωση της παρέμβασης στην Κεντρική Αγορά Μοδιάνο.
- Μελέτη για την ανάπλαση των Λαχανόκηπων – Συνεργασία: ΟΘ – Δήμος Θεσσαλονίκης – Δήμος Μενεμένης.
- Ανάπτυξη ολοκληρωμένης μεθοδολογίας εκτίμησης σεισμικής τρωτότητας δικτύων κοινής ωφέλειας, υποδομών, κτιρίων στρατηγικής σημασίας, για την διαχείριση του σεισμικού κινδύνου σε πολεοδομικά συγκροτήματα. Εφαρμογή στο πολεοδομικό συγκρότημα της Θεσσαλονίκης.
- Πρόγραμμα URBAN (4 δις) για τέσσερις υποβαθμισμένους δήμους των δυτικών συνοικιών.
- Πρόγραμμα Δυτικού Τόξου

Ακολούθησε η κατάργηση του ΟΡ.ΘΕ. τον Σεπτέμβριο του 2014 με το ν.4250/2014 (ΦΕΚ 74/Α'/ 2014) και την σκυτάλη ανέλαβε το Τμήμα Μητροπολιτικού Σχεδιασμού Θεσσαλονίκης (ΤΜΣΘ) της Δ/σης Σχεδιασμού Μητροπολιτικών Αστικών & Περιαστικών Περιοχών (ή Τμήμα Β'), το οποίο αποτελεί το διάδοχο σχήμα των αρμοδιοτήτων του παραπάνω φορέα. Το ΤΜΣΘ έχει ως στόχο την ολοκλήρωση του Ν.Ρ.Σ.Θ. το οποίο παραμένει ως εκκρεμότητα για το σχεδιασμό της πόλης. Κυρίως όμως η ενασχόληση του ΤΜΣΘ αφορά στα παρακάτω:

- Παρακολούθηση της διαδικασίας εκπόνησης όλων των ΓΠΣ και ΣΜΠΕ της περιοχής ευθύνης του
- Παρακολούθηση διαδικασίας εκπόνησης Ειδικών Χωρικών Σχεδίων, όπως της α. Διεθνούς Έκθεσης Θεσσαλονίκης, β. του πρώην στρατοπέδου «Παύλος Μελάς», γ. του πρώην στρατοπέδου Μεγάλου Αλεξάνδρου, δ. του Θαλασσίου Μετώπου της Θεσσαλονίκης

- Συνεργασία για εκπόνηση νέων Τ.Χ.Σ. (Δήμο Θεσσαλονίκης, για την ΔΕ Σταυρούπολης του Δ. Παύλου Μελά και την ΔΕ Πανοράματος του Δ. Πυλαίας – Χορτιάτη κ.ά.)
- Γνωμοδοτήσεις – απόψεις για την διαχείριση και διευθέτηση κρίσιμων και πολύ σημαντικών για όλη την Μητροπολιτική Περιοχή της Θεσσαλονίκης έργων ή καταστάσεων (όπως η βιομηχανική επικινδυνότητα, τα μεγάλα συγκοινωνιακά έργα (ΜΕΤΡΟ, ΤΡΑΙΝΟΣΕ, ΠΑΘΕ, ΕΓΝΑΤΙΑ, Αεροδρόμιο, Λιμάνι κτλ), τα έργα χωροθέτησης μνημείων, πολιτιστικών εγκαταστάσεων (Μουσείο Ολοκαυτώματος, Γλυπτά, κτλ), τα έργα μεγάλων Αναπλάσεων και επεμβάσεων στην πόλη (Παραλιακό Μέτωπο, Ενοποίηση Αρχαιολογικών χώρων, Πράσινες Διαδρομές, Αστική Γεωργία, Ζώνη Καινοτομίας κτλ)
- Γνωμοδοτήσεις σε θέματα χρήσεων γης, εφόσον δεν απαντηθούν από τις αρμόδιες Υ.ΔΟΜ. των Δήμων, την ΔΙ.ΠΕ.ΧΩ.ΣΧ. της Περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας και την ΔΙ.ΠΕ.ΧΩ.ΣΧ. της Αποκεντρωμένης Διοίκησης Μακεδονίας – Θράκης.
- Παρακολούθηση και συμμετοχή σε Ευρωπαϊκά Προγράμματα που αφορούν το σχεδιασμό Αειφόρων Πόλεων (όπως τα: MAESTRALE, MADRE, INSPIRE, SUPREME, SPECIAL, ACCOLAGOONS, URBAN κτλ) καθώς και Ευρωπαϊκών και Διεθνών Δικτύων, Πρωτοβουλιών, Συνεργασιών (όπως το METREX και το MEDCITIES)
- Συμμετοχή σε ημερίδες, συνέδρια, εκδηλώσεις κτλ καθώς και σε ομάδες εργασίας κτλ
- Προτάσεις για έρευνα ή για διοργάνωση/στήριξη εκδηλώσεων που θα προσφέρουν και θα ενισχύσουν το έργο της υπηρεσίας .

Το ΤΜΣΘ ως στρατηγικός φορέας είναι σε θέση να μελετήσει και να αναδείξει τα προβλήματα του ευρύτερου Πολεοδομικού Συγκροτήματος Θεσσαλονίκης και την πρόβλεψη ανάπτυξης που αρμόζει στην πόλη οργανώνοντας και εποπτεύοντας το χωρικό σχεδιασμό, αλλά και συνδέοντας την έρευνα με την κοινωνία (Segkouni, 1999). Ειδικότερα, επιδιώκεται:

- η **παρουσίαση των χωρικών και πολεοδομικών μεταλλάξεων** του αστικού και περιαστικού περιβάλλοντος του μητροπολιτικού χώρου.
- η **προβολή/δημοσιοποίηση και διάχυση των αποτελεσμάτων των μελετών και ευρωπαϊκών προγραμμάτων** που διενεργούνται ή έχουν ήδη ολοκληρωθεί στους Δήμους της περιοχής ευθύνης του ΡΣΘ
- η **δημιουργία δικτύου συνεργασίας** μεταξύ πολιτείας και Τεχνικών επιμελητηρίων/μελετητών/ακαδημαϊκών φορέων/ινστιτούτων/
- η **προώθηση καινοτόμων προτάσεων σχεδιασμού**

Η συνέχιση των εργασιών για την παρακολούθηση των υπό εξέλιξη μελετών ΓΠΣ με στενή συνεργασία με τους ΟΤΑ και παράλληλη επίλυση των προβλημάτων που προκύπτουν τόσο στην χωροθέτηση των αναγκών και επιθυμητών λειτουργιών, όσο και στο περιβάλλον, την κυκλοφορία, την κοινωνική και οικονομική διάρθρωση των ΟΤΑ, τα μεγάλα ειδικά θέματα και προβλήματα της κάθε περιοχής κτλ. Ακόμα με την επίλυση ζητημάτων νομικού και νομοθετικού περιεχομένου που πρέπει να αντιμετωπίζονται άμεσα και να εφαρμόζονται σε όλους τους ΟΤΑ της περιοχής ευθύνης του ΤΜΣΘ – και όχι μόνο. Γι' αυτό απαιτείται καλή συνεργασία τόσο με τους ίδιους τους δήμους όσο και με τις Περιφέρειες (αιρετή και αποκεντρωμένη) και τις αρμόδιες υπηρεσίες των υπουργείων (Segkouni, 2005).

Το ΤΜΣΘ θα πρέπει να αποτελέσει ενορχηστρωτή μιας ολοκληρωμένης προσπάθειας ανάδειξης της Θεσσαλονίκης ως το κυρίαρχο μητροπολιτικό κέντρο της Βόρειας Ελλάδας και των Βαλκανίων.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Από την συνεκτίμηση όλων των παραπάνω, εύλογα προκύπτει ότι είναι απολύτως αναγκαίο να επιτευχθούν άμεσα:

1. Ο εξορθολογισμός της νομοθεσίας και η οργάνωσή της σε ένα πλήρες και κατατοπιστικό κείμενο.
2. Η καθιέρωση μιας οριστικής και σαφούς ορολογίας που δεν θα αλλάζει και δεν θα δημιουργεί παρανοήσεις ή προβλήματα λόγω της συχνής αλλαγής της
3. Η συμμετοχή και οργάνωση των αναγκαίων υπηρεσιών των Δήμων με στόχο την παρακολούθηση και την προώθηση του επιθυμητού σχεδιασμού σε συνεργασία με όλους τους λοιπούς φορείς
4. Η χάραξη ενιαίας στρατηγικής για τα επίπεδα σχεδιασμού και τον προγραμματισμό και υλοποίηση των μελετών σε βάθος και ορίζοντα 20ετίας

Για την πόλη της Θεσσαλονίκης, σημαντικές αλλαγές είναι ακόμα σε φάση εξέλιξης τόσο λόγω της κοινωνικής όσο και της οικονομικής κρίσης. Οι αλλαγές αυτές καθώς και οι πιθανές συνέπειές τους, θα πρέπει να μελετώνται και να αντιμετωπίζονται με στόχο την βιώσιμη και διαρκή ανάπτυξη της πόλης. Φυσικά, η Θεσσαλονίκη μέσα από την μακρόχρονη ιστορία της έχει μάθει πλέον να ζει και να αναπτύσσεται ισορροπώντας ανάμεσα στην «Ανατολή» του χθες και την «Ευρώπη» του σήμερα. Στόχος όλων όσων οραματίζονται, σχεδιάζουν και προγραμματίζουν το μέλλον αυτής της πόλης, οφείλει να είναι η αειφορία της, η βιώσιμη ανάπτυξή της μέσα από την κοινωνική της συνοχή και η ευημερία της μέσα από την εξέλιξη και την πρόοδο της οικονομίας της.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΒΙΒΛΙΑ

Παπαμίχος, Ν., Γερόλυμπου, Α., Καύκουλα, Κ., Χαστάογλου, Β., Χατζημιχάλης, Κ.,(1995). *Η Θεσσαλονίκη στον 21^ο αιώνα: ανάπτυξη-περιβάλλον-πολιτισμός: συμβολή στο στρατηγικό σχέδιο: έκθεση ερευνητικού προγράμματος*. Ερευνητικό πρόγραμμα, Θεσσαλονίκη: Ο.Θ.-ΑΠΘ- Παν. Μακεδονίας.

Καυκαλάς, Γ., Λαμπριανίδης, Λ., Παπαμίχος, Ν.,(2000). *Στρατηγικό Σχέδιο Βιώσιμης Ανάπτυξης Θεσσαλονίκης, Σχέδιο Δράσης*. Θεσσαλονίκη: ΑΠΘ, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, ΟΡ.ΘΕ.

Καυκαλάς, Γ., Λαμπριανίδης, Λ., Παπαμίχος, Ν., (2002). *Πρόταση για το Στρατηγικό Σχέδιο για τη βιώσιμη ανάπτυξη της Θεσσαλονίκης: Άξονες και δράσεις προτεραιότητας 2010. Αποτελέσματα του κοινωνικού διαλόγου*, Θεσσαλονίκη: Υπουργείο Μακεδονίας Θράκης, Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας, ΟΡ.ΘΕ.

Παπαδοπούλου, Π., (1996). *Πρόγραμμα στέγασης και επαγγελματικής ενσωμάτωσης ομογενών στο πολεοδομικό συγκρότημα Θεσσαλονίκης. Η περίπτωση δυτικών δήμων*. Θεσσαλονίκη.

Καυκαλάς, Γ., (1999). *Μείωση της Μονοκεντρικότητας στο ΠΣΘ και ο Ρόλος του τριτογενούς Τομέα*. Θεσσαλονίκη: ΟΡ.ΘΕ. – ΑΠΘ.

ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ ΣΕ ΣΥΝΕΔΡΙΑ

Segkouni, M. (1999). "2nd Biennial of the Cities of Europe, 1st European Exhibition on Urban Planning", *European Towns and Town Planners*, ΟΡΟΤΟ.

Segkouni, M. (2006). "Strategies of Regional Integration and Metropolitan Development in SEE Europe: A synergic Master Plan for the Urban Centres of Sofia, Skopje, Tirana and Thessaloniki", RIMED European Program, Sofia.

ΕΥΡΩΠΑΪΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ

Ευρωπαϊκό πρόγραμμα REMED (Regional Integration and Metropolitan Development in Southeaster Europe) INTERREG IIIB CADSES, 2006, University of Thessaly, Department of Planning and Regional Development, South and East European Development Center (SEED).

Ευρωπαϊκό πρόγραμμα PolyMETREXplus RINA, North – South Interface, INTERREG IIIC, City of Helsinki – City Planning Departement, 2007.

ΚΟΙΝΟΤΙΚΕΣ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΕΣ

Κοινοτική Πρωτοβουλία URBAN I – ΕΛΛΑΣ, Υποπρόγραμμα 5 «Δυτική Θεσσαλονίκη», (1996-2001), Φορείς υλοποίησης: α) ΟΘ, β) Δήμοι Ευόσμου, Μενεμένης, Πολίχνης, Σταυρούπολης, γ) 4 Δημοτικές Επιχειρήσεις, δ) Κοινοπραξία Τ.Α. «ΗΡΑΚΛΕΙΤΟΣ», Γεν. Περ. Νοσοκομείο «ΑΧΕΠΑ» και Θεραπευτική Κοινότητα «ΙΘΑΚΗ».

ΕΘΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ

N.1561/1985 (ΦΕΚ 148 Α' / 6-9-1985), «Ρυθμιστικό Σχέδιο και Πρόγραμμα Προστασίας Περιβάλλοντος της Ευρύτερης Περιοχής της Θεσσαλονίκης και άλλες διατάξεις».

ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ

METREX INTENTIONS 2007 ONWARDS.

[http://www.eurometrex.org/Docs/Meetings/veneto_2007/EN_Veneto_\(Vicenza\)_Minutes.pdf](http://www.eurometrex.org/Docs/Meetings/veneto_2007/EN_Veneto_(Vicenza)_Minutes.pdf)

CAPITAL REGIONS CONGRESS, "Planning and Sustainable Development of Metropolitan Capital Regions", MADRID, May 2006.

http://www.eurometrex.org/ENT1/EN/Meetings/meetings.php?TitleID=Madrid%202006&PicID=granada&Cat=Meetings&SubCat1=Madrid_2006

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ ΚΑΙ ΧΩΡΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ: Η ΑΝΟΔΟΣ ΚΑΙ Η ΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΦΑΝΤΑΣΜΑΓΟΡΙΑΣ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΤΗΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΙΣΟΔΟΥ

Παντολέων Σκάγιαννης

Καθηγητής, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Πολυτεχνική Σχολή, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας leonska@uth.gr

Λέξεις Κλειδιά: Θεσσαλονίκη, χωρικός σχεδιασμός, φάσεις οικονομικής ανάπτυξης, οικονομική κρίση, δυτική είσοδος Θεσσαλονίκης.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το παρόν κείμενο επιχειρεί να συσχετίσει τον χωρικό σχεδιασμό στη Θεσσαλονίκη από το 1985 (απαρχή των Οργανισμών Θεσσαλονίκης και Αθήνας, και έναρξη των νέων ρυθμιστικών σχεδίων) μέχρι το 2015, λαμβάνοντας ως βασικό χώρο αναφοράς τη Δυτική Είσοδο της πόλης, την περιοχή των Λαχανόκηπων. Στο κείμενο γίνεται αναφορά και κωδικοποίηση των προταθειών παρεμβάσεων σε όλες τις κλίμακες σχεδιασμού της πόλης και της περιφέρειας, καθώς και στον τομέα των μεταφορών. Ταυτόχρονα, αναλύονται οι οικονομικές φάσεις από τις οποίες έχει διέλθει η χώρα, από την οπτική γωνία της θεωρίας της ρύθμισης, αναγνωρίζοντας τη φάση προ της ωρίμανσης των διαφόρων μορφών των «κοινοτικών πλαισίων στήριξης» τη φάση της επεκτατικής δημοσιονομικής πολιτικής, και των οραματισμών για τον ευρύτερο διεθνή ρόλο της πόλης, την φάση της μετα-ολυμπιακής ευφορίας, αλλά και την επόμενη φάση της μεγάλης κρίσης.

Στο κείμενο επιχειρηματολογείται η σχέση ανάμεσα στις οικονομικές φάσεις της χώρας (στο πλαίσιο των διεθνών εξελίξεων), στους οικονομικούς οραματισμούς για τη Θεσσαλονίκη, και στα προϊόντα του χωρικού σχεδιασμού, δηλαδή στους στόχους και στις επιδιώξεις του, και στα ίδια τα παρηγμένα σχέδια για την πόλη, επιχειρώντας μια συσχέτιση των καθεστώτων συσσώρευσης με τους τρόπους ρύθμισης στους οποίους τα αντιστοιχίζει. Στη βάση αυτή, το κείμενο εισηγείται ότι η Θεσσαλονίκη έχει διέλθει από τρεις διακεκριμένες φάσεις χωρικού σχεδιασμού που αντιστοιχούν στις οικονομικές φάσεις και αντανakλούν αυτή την πορεία: τη φάση των χαμηλών προσδοκιών, τη φάση των φαντασμαγορικών σχεδίων, και τη φάση της ανώμαλης προσγείωσης.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο **σχεδιασμός (planning)** δεν ασκείται εν κενώ. Το αποτέλεσμά του, το σχέδιο είναι ένα πολύπλοκο προϊόν, αποτέλεσμα, μιας εξίσου πολύπλοκης διαδικασίας που υπόκειται η έχει ως υπόβαθρο πολύπλοκες και διεπιστημονικές μεθοδολογίες, και είναι επίσης

εγγεγραμμένη σε συγκεκριμένες λογικές (ή όχι, που είναι επίσης ένα πολιτικό θέμα) και επιστημονικές ή επαγγελματικές προσεγγίσεις. Σε κάθε περίπτωση, ο σχεδιασμός λειτουργεί είτε ως οδηγός για τον μετασχηματισμό του χώρου είτε έρχεται να εκφράσει μια ήδη κοινωνικά συμπεφωνημένη λύση, επιβεβαίωση νομιμοποίησης των κοινωνικά πεπραγμένων (βλ. αυθαίρετα στην Ελλάδα). Ο βαθμός εμπλοκής του «κράτους» είναι επίσης μια αβέβαιη παράμετρος, που μπορεί να είναι είτε η απλή παραγγελία του σχεδιασμού με διαφορετικούς βαθμούς καθοδήγησης ή να λειτουργεί με επιβολή κανονιστικών μοντέλων είτε επίσης να δρα ως νομιμοποίηση της όποιας πολιτικής πρόθεσης, ενώ ταυτόχρονα τα ίδια τα σχέδια διατρέχουν τον κίνδυνο να μείνουν ανεφάρμοστα καθώς οι εξελίξεις πλειστάκις τα καθιστούν ανεπίκαιρα, ή δεν υπάρχουν οι υλικοί και ανθρώπινοι πόροι ή η πολιτική βούληση να τα εφαρμόσουν οι κατά καιρούς διοικήσεις.

Κάτω από το σκεπτικό αυτό, με τον ένα ή με τον άλλο τρόπο ο σχεδιασμός εκφράζει (με την ευρεία έννοια του όρου) μια εποχή. Μια περίοδο εξέλιξης του κοινωνικού σχηματισμού. Γνωρίζουμε πως η μελέτη της εξέλιξης μας δίνει την ευκαιρία να διαιρέσουμε χρονικές περιόδους σε μικρότερα διαστήματα βάσει κριτηρίων που κάθε φορά ανάλογα με την έρευνά μας μπορούμε να θέσουμε. Για παράδειγμα η περίοδος του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής χωρίζεται σε μικρότερες περιόδους σύμφωνα με τις αλλαγές του καθεστώτος συσσώρευσης και του τρόπου ρύθμισης. Έτσι έχουμε την περίοδο της μανιφακτούρας, του τεύλορισμού, του φορντισμού, και του μεταφορντισμού (που με τη σειρά του μπορεί να διαιρεθεί σε άλλες μικρότερες περιόδους: κοινωνία πληροφορίας, κοινωνία γνώσης, κοινωνία μάθησης, κλπ). Η θεωρία της ρύθμισης που στην ουσία έχει εισαγάγει τη λογική αυτή (λαμβάνοντας ως ιδεολογική αφετηρία τις επιστημονικές του Γκράμσι για Αμερικανισμό και Φορντισμό [Gramsci, edn 1971]) με την εισαγωγή των εννοιών του βιομηχανικού παραδείγματος ή τεχνικο-οικονομικού κατά Chris Freeman (1987), του καθεστώτος συσσώρευσης και τρόπου ρύθμισης χρησιμοποιεί με μια κατά το μάλλον ή ήττον μαρξιστική λογική και μέθοδο αλλά με τη χρήση συμβατικών (νεοκλασικών) οικονομικών εννοιών, π.χ. ΑΕΠ, όρους εμπορίου, βιομηχανικούς δείκτες, μετρήσεις ανεργίας-απασχόλησης, αλλά και με γόνιμο τρόπο ξεφεύγοντας συχνά από τους καθιερωμένους τρόπους ανάλυσης των κατά τόπους στατιστικών υπηρεσιών. Με αντίστοιχο τρόπο, και εξετάζοντας ορισμένες παραμέτρους, μπορούμε να διαιρέσουμε τον «παρόντα» χρόνο για αναλυτικούς λόγους προκειμένου να φτάσουμε σε μια πειστική ερμηνεία της εξέλιξης των εξεταζόμενων φαινομένων.

Στη βάση αυτή θα επιχειρήσουμε να φωτίσουμε τον σχεδιασμό που έχει λάβει χώρα για τη Θεσσαλονίκη και την ευρύτερη περιοχή της μετά το 1985 (την θέσπιση του νόμου για τα ρυθμιστικά σχέδια), απλά ως μια συμβατική αρχή ανάλυσης μέχρι σήμερα. Η παρούσα προσέγγιση βασίζεται εν μέρει στο Skayannis and Kyrtzakos (2015) και αντλεί κάποιο υλικό από τον Κυρατζάκο (2014) αλλά επεκτείνει την επιχειρηματολογία σε πρόσθετες διαστάσεις. Προς αποφυγήν παρεξηγήσεων θα πρέπει εξ'αρχής να σημειωθεί ότι: α) τα ίδια τα σχέδια ως προϊόντα σχεδιασμού έχουν χρονική υστέρηση (όχι μόνον λόγω της μακράς διαδικασίας εκπόνησής τους) παρά τις προσπάθειες, από τις ίδιες τις εξελίξεις στην κοινωνία και ιδίως στην οικονομία. Αυτό σημαίνει ότι ένα οικονομικό ή κοινωνικο-πολιτικό «συμβάν» θα εκφραστεί στο σχεδιαστικό προϊόν (σχέδιο) ίσως ακόμη και λίγα χρόνια αργότερα, β) ότι η σχέση του σχεδιαστή (planner) και του τελικού προϊόντος με την κοινωνικο-οικονομική πίεση και τις εξελίξεις περνούν μέσω πολλών διαθλαστικών φίλτρων μέχρι με κάποιο τρόπο να εκφραστούν στα σχέδια. Τα φίλτρα αυτά δεν είναι πάντα συνειδητά και διέπονται από σύνολα αντιλήψεων, αξιών, στρατεύσεων, κλπ, συνειδητοποιημένων ή μη, καθώς και από την ίδια τη σχεδιαστική θεώρηση που μπορεί μεθοδολογικά να εμπερικλείει διάφορους βαθμούς των προσεγγίσεων της συμμετοχικότητας, συνηγορίας, κανονιστικότητας, κλπ.

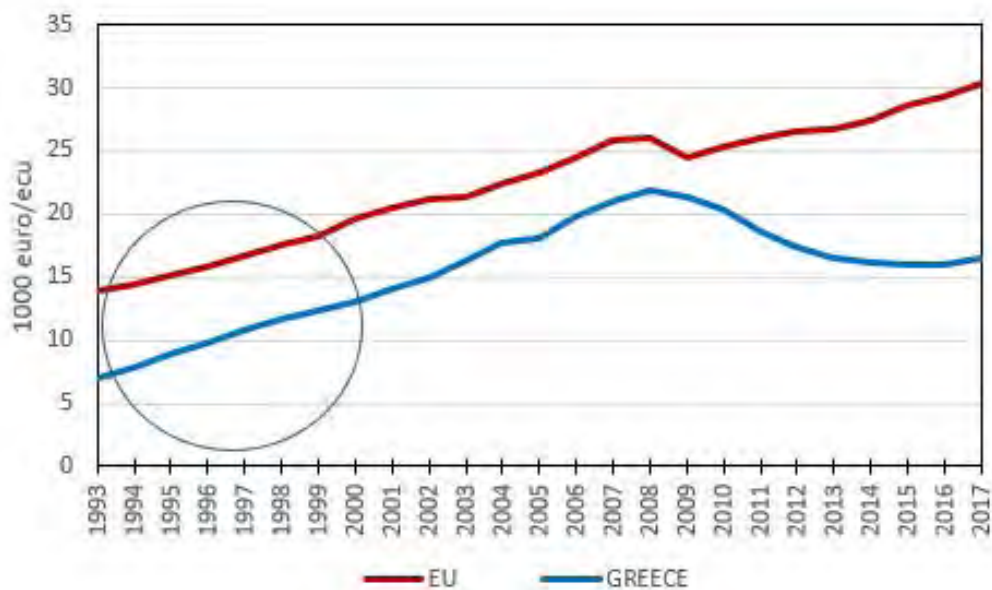

Η περιοδολόγηση που ακολουθήθηκε προκύπτει εκ των πραγμάτων από δύο σειρές συλλογιστικής: α) από την ίδια την εξέλιξη δύο σημαντικών μεγεθών, του ΑΕΠ και της ιδιωτικής αποταμίευσης, και β) από τις προτάσεις που διατυπώνονται στα ίδια τα σχέδια. Αμφότερα ερμηνεύονται μέσα ένα πλαίσιο που συσχετίζει τις σημαντικές κοινωνικο-πολιτικές εξελίξεις εντός και εκτός χώρας (όπως κάθε φορά είναι απαραίτητο) και την πορεία των μεγάλων έργων που παίζουν σημαντικό ρόλο (βλ. σχετ. Σκάγιαννης και Καπαρός, 2013 από όπου και αντλούνται ορισμένα στοιχεία). Σημειώνεται βέβαια ότι τα χωρικά σχέδια επί τη βάσει των οποίων γίνεται ο σχολιασμός αυτός είναι μερικά μόνον από αυτά που έχουν εκπονηθεί την κάθε περίοδο, τα θεώρησα όμως αρκετά αντιπροσωπευτικά.

Η ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΤΩΝ ΣΧΕΔΙΩΝ ΑΝΑ ΠΕΡΙΟΔΟ

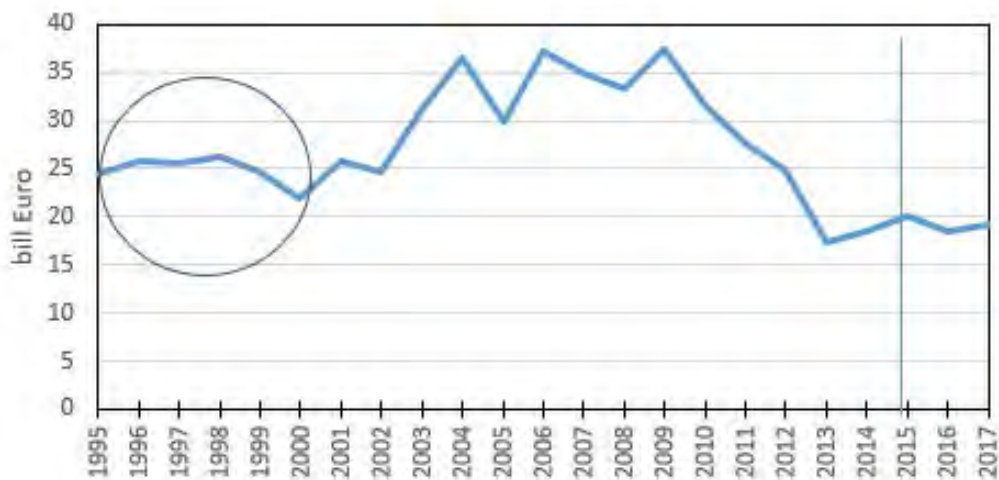
1985-2000 Η περίοδος των χαμηλών προσδοκιών

Η περίοδος 1985-2000 αυτή (προ Ευρώ) χαρακτηρίζεται από την κατάρρευση του «σοσιαλιστικού» μπλοκ και την εισροή οικονομικών μεταναστών στην Ελλάδα, την συστηματική εισροή κοινοτικών κονδυλίων, την άνοδο του κατά κεφαλήν ΑΕΠ και την συστηματική προετοιμασία για τη διεξαγωγή των Ολυμπιακών Αγώνων της Αθήνας (2004) που όμως αφορούσαν λίγο στη Θεσσαλονίκη. Ταυτόχρονα όμως το 1997 η πόλη γίνεται η Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης. Στο πλαίσιο της διαδικασίας αυτής εκπονήθηκαν πολλά σχέδια πολλά εκ των οποίων υλοποιήθηκαν.

Διάγραμμα 1. ΑΕΠ/κ σε ΕΕ & Ελλάδα [1993-2017] τρέχουσες τιμές
Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων από το Annual macro-economic database (AMECO), EU

Διάγραμμα 2. Μικτή Αποταμίευση του Ιδιωτικού Τομέα στην Ελλάδα [1995-2017] σε δις Euro (τρέχουσες τιμές)
 Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων από το Annual macro-economic database (AMECO), EU

Αξίζει να σημειωθεί ότι, σε επίπεδο χώρας, παρά την άνοδο του ΑΕΠ, η αποταμίευση στον ιδιωτικό τομέα σημείωσε με διακυμάνσεις μια ελαφρά πτωτική τάση, δείχνοντας μάλλον ότι τα όποια θετικά αποτελέσματα δεν είχαν ακόμη επαρκώς διεισδύσει στην πραγματική οικονομία.

Κατά την περίοδο αυτή εκπονούνται και θεωρούμε ότι την εκφράζουν τα παρακάτω σχέδια-προγράμματα:

- ① Το Ρυθμιστικό Σχέδιο της Θεσσαλονίκης (1985)
- ② Το Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο (ΓΠΣ) (1993) (μελέτη από το 1987)
- ③④ Οι «Στρατηγικές Επιλογές για την Ανάπτυξη της Θεσσαλονίκης» και η «Θεσσαλονίκη στον 21ο Αιώνα», 1993 και 1995 (Καυκαλάς/Παπαμίχος)

Από την αρχή της περιόδου και για κάποιο χρονικό διάστημα, τα σχέδια για την περιοχή των Λαχανόκηπων μετακινήθηκαν προς δύο κατευθύνσεις: α) προς την οικιστική ανάπτυξη της περιοχής, λαμβάνοντας υπόψη τους πράσινους και ανοικτούς χώρους και ορισμένες υποστηρικτικές δραστηριότητες, και β) προς τη μετατροπή της περιοχής σε επιχειρηματικό πάρκο. Η πρώτη έχει προταθεί από το πρώτο ΡΣΘ (1985) (ΥΠΕΧΩΔΕ, ΟΡΘΕ) και το ΓΠΣ (1993) (Δήμος), ενώ η δεύτερη από τη μελέτη Καυκαλά ήδη από το 1993 (Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας) και τη μελέτη Παπαμίχου (1995) (ΥΠΕΧΩΔΕ, ΟΡΘΕ, ΑΠΘ).

Είναι ενδιαφέρον να σημειωθεί ότι το σημείο εκκίνησης για όλες τις μελέτες ήταν οι οικιστικές χρήσεις γης και ότι ενώ το ΥΠΕΧΩΔΕ, μέσω μιας νέας μελέτης, δέχτηκε μια μετατόπιση αυτής της προσέγγισης, όπως αποτυπώνεται στη μελέτη του Παπαμίχου, ο Δήμος στο ΓΠΣ παρέμεινε πιστός στην ιδέα της κατοικίας, και δεν επηρεάστηκε ούτε από την μελέτη του Καυκαλά που εκπονείτο παράλληλα. Αυτό είναι ενδεικτικό του γεγονότος ότι το Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας (πρακτικά υπεύθυνο για τις προτάσεις για την Περιφέρεια της Κεντρικής Μακεδονίας) και ο Δήμος δεν είχαν κοινή στρατηγική για την πόλη κατά την ίδια χρονική περίοδο (1993). Αντικατοπτρίζει επίσης

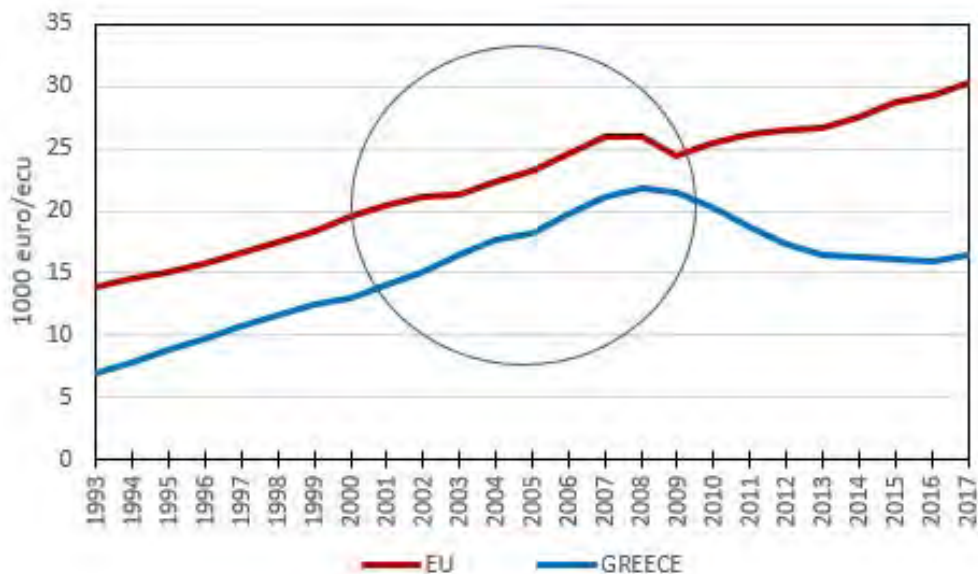
τη δυσκαμψία των χωροταξικών ρυθμίσεων και αντιλήψεων στην Ελλάδα σε αντίθεση με τις πιο ευέλικτες προσεγγίσεις των οικονομικών υπουργείων (που ασχολούνται με τα διαρθρωτικά προγράμματα της ΕΕ).

Αυτή η περίοδος των σχετικά μετριοπαθών ιδεών, παρά το γεγονός της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας, βλέπει σχετικά αναιμικά τις ευκαιρίες για τον τόπο, και αποκτά βαθμιαία την πλήρη επίγνωση των ευκαιριών που ενδεχομένως προσφέρονται. Υποκύπτει στις παραδοσιακές δυσκαμψίες, στην αναποφασιστικότητα, πιθανώς σε πολιτικούς ελιγμούς και στην παραμέληση των θεμάτων της Θεσσαλονίκης από την Κεντρική Κυβέρνηση. Με αυτή την έννοια, οι απειλές έχουν μεταφραστεί σε πραγματικότητες και τα ισχυρά σημεία της περιοχής δεν έχουν αξιοποιηθεί.

2000-2010 Η απογείωση των φαντασμαγορικών προβλέψεων σχεδιασμού

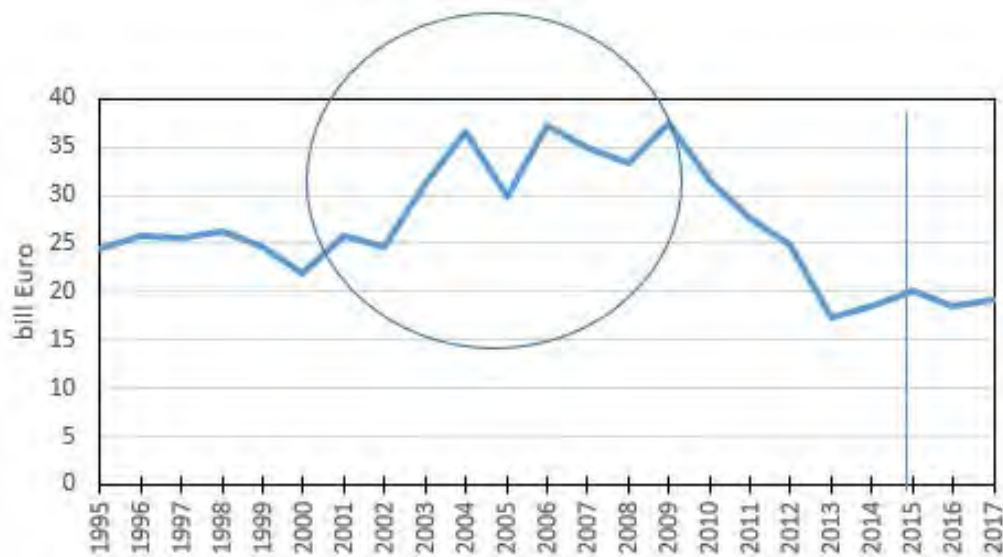
Κατά την δεύτερη περίοδο, καταρχάς διαχέονται τα θετικά αποτελέσματα των ΚΠΣ, και εισάγεται το ευρώ, ενώ κορυφώνονται οι προετοιμασίες και διενεργούνται οι Ολυμπιακοί Αγώνες που δίνουν ένα γενικότερο τόνο αισιοδοξίας στη χώρα, με όλα τα μεγάλα έργα που συνοδεύουν αυτά τα εγχειρήματα. Το γενικότερο κλίμα αφορά και στη Θεσσαλονίκη (με το υπόβαθρο της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας και με τα μεγάλα προτεινόμενα έργα σε αντίστιξη εκείνων της Αθήνας) καθώς μέσα στο κλίμα αισιοδοξίας κορυφώνεται το αφήγημα για την Πρωτεύουσα των Βαλκανίων.

Στο πεδίο της οικονομίας της χώρας, η άνοδος του κατά κεφαλήν ΑΕΠ συνεχίζεται, αλλά κατά την περίοδο αυτή σημειώνεται και αύξηση της αποταμίευσης στον ιδιωτικό τομέα που υποδηλώνει τους καρπούς που έχουν αρχίσει να δρέπονται και δημιουργεί υπόβαθρο κλίματος περαιτέρω αισιοδοξίας.

Διάγραμμα 3. ΑΕΠ/κ σε ΕΕ & Ελλάδα [1993-2017] τρέχουσες τιμές
Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων από το Annual macro-economic database (AMECO), EU

Διάγραμμα 4. Μικτή Αποταμίευση του Ιδιωτικού Τομέα στην Ελλάδα [1995-2017] σε δις Euro (τρέχουσες τιμές)

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων από το Annual macro-economic database (AMECO), EU

Κατά την περίοδο αυτή, εκπονούνται τα κατωτέρω σχέδια - προγράμματα:

- ⑤ Στρατηγικός Σχεδιασμός για την Ανάπτυξη της Δυτικής Θεσσαλονίκης: χωροταξική και επιχειρηματική προσέγγιση με βάση τις υποδομές μεταφορών (EUROTEC, 2000)
- ⑥ Το Στρατηγικό Σχέδιο Βιώσιμης Ανάπτυξης της ευρύτερης περιοχής της Θεσσαλονίκης 2001-2010 - Σχέδιο Δράσης (2002)
- ⑦ Μελέτη ΖΟΕ της εκτός σχεδίου και εκτός ορίου οικισμών περιοχής της περιαστικής ζώνης Θεσσαλονίκης (2002)
- ⑧ Περιφερειακό Πλαίσιο (ΠΠ) Χωροταξικού Σχεδιασμού και Βιώσιμης Ανάπτυξης της Περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας (2004)
- ⑨ Η διερεύνηση των δυνατοτήτων για τη βέλτιστη αστική ανάπτυξη και αξιοποίηση της περιοχής των Λαχανόκηπων (Φάση Ε) (2009)
- ⑩ Το Σχέδιο ενιαίας στρατηγικής υποδομής μεταφορών της Θεσσαλονίκης 2020 (2010)
- ⑪ Σχέδιο Δομικών Παρεμβάσεων Θεσσαλονίκης και της ευρύτερης περιοχής (2010), ΟΡΘΕ και Σταθακόπουλος

Από τις αρχές της δεκαετίας του '90, φαίνεται ότι η δεύτερη ιδέα, η κατεύθυνση της επιχειρηματικότητας, κέρδισε το παιχνίδι. Η μελέτη Eurotec (2000) στην ευφορία της περιόδου (επικείμενοι Ολυμπιακοί Αγώνες του 2004, η είσοδος της Ελλάδας στην ευρωζώνη και το ευρώ το 2000, η ανάπτυξη της οικονομίας κλπ.) υποστήριξε ότι η περιοχή (στην πραγματικότητα η ευρύτερη περιοχή) μπορεί να γίνει πύλη προς την παγκοσμιοποιημένη αγορά, και πρότεινε όλες τις ιδέες που είχαν διατυπωθεί έως τότε, όπως ήταν η μετεγκατάσταση της Διεθνούς Έκθεσης, η προσφορά για την EXPO, η μετεγκατάσταση του αεροδρομίου, η κατασκευή της υποθαλάσσιας σήραγγας κ.λπ.

Η μαξιμαλιστική αυτή προσέγγιση φέρει την προφανή υποκείμενη υπόθεση ότι τον τεράστιο κόστος που θα απαιτούσε ένα τέτοιο σχέδιο θα καλυπτόταν από τον δημόσιο τομέα με τη βοήθεια ευρωπαϊκών κονδυλίων. Η επίκληση από τους Αγγελίδη και Μάνο (2002) ορισμένων ευκαιριών για την περιοχή, δηλαδή η φτηνή γη, οι εξειδικευμένοι αλλά ανενεργοί (άνεργοι) ανθρώπινοι πόροι (εργατική δύναμη) που θα μπορούσαν να ενεργοποιηθούν αναπτυξιακές διαδικασίες, δεν αποτελούν επαρκές επιχειρήμα σε σχέση με τον τεράστιο προϋπολογισμό που απαιτείται.

Τα σχέδια για τον μεγάλο κόμβο υποδομών μεταφορών (τόσο σε διεθνές, εθνικό, όσο και σε τοπικό επίπεδο) επιταχύνθηκαν και το Περιφερειακό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Βιώσιμης Ανάπτυξης της Περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας (2004), κατά την ίδια περίοδο, επικεντρώθηκε σε τέτοιου είδους προοπτικές ενσωμάτωσης του λιμένα στη συνολική εικόνα, και στο άνοιγμα του προς την πόλη (και την γύρω περιοχή). Δεν υπάρχει τίποτα ιδιαίτερο μεταξύ των προτάσεων του περιφερειακού πλαισίου εκτός από το γεγονός ότι η περιοχή θεωρείται ως κόμβος μεταφορών με βάση την ανάπτυξη του λιμένα. Παράλληλα, το περιβαλλοντικό ζήτημα τίθεται πιο αποφασιστικά (καθώς τα ζητήματα της κλιματικής αλλαγής εμφανίζονται ολοένα και περισσότερο στον δημόσιο διάλογο).

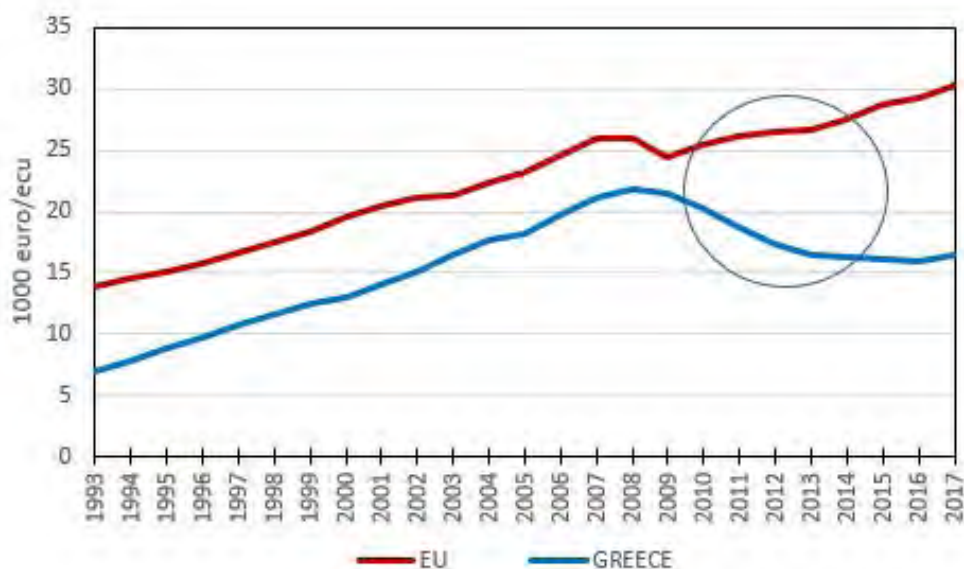
Η πολυπλοκότητα των προβλημάτων οδήγησε στην πρόταση του ολοκληρωμένου νέου εργαλείου του ΣΟΑΠ (Σχέδιο Ολοκληρωμένων Αστικών Παρεμβάσεων), το οποίο, ωστόσο, παρέμεινε απλώς μια πρόταση. Αυτή η ευφορία κατέληξε στο απόγειό της πριν από το ξέσπασμα της ελληνικής οικονομικής κρίσης, με τη μελέτη Σταθακόπουλου κ.ά. (2009) να ενσωματώνει μεταξύ των προτάσεων της τη δημιουργία ολλανδικού τύπου επέκτασης της γης και να υποστηρίζει, πρακτικά, ότι το μέλλον της περιοχής πρέπει να είναι ένα επιχειρηματικό πάρκο. Αυτό υποστηρίχθηκε από την μελέτη του Υπουργείου Υποδομών, Μεταφορών και Δικτύων για την περίοδο (2010) και ήταν συμβατό με επόμενη μελέτη του Σταθακόπουλου (2010).

Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, φαίνεται ότι δεν έχουν υπολογιστεί οι απειλές (εκτός από την πολύ εμπεριστατωμένη εξέταση των θεμάτων SEVESO II), στον μακροπρόθεσμο ορίζοντα. Οι μελέτες καταβάλλουν προσπάθειες να κεφαλαιοποιήσουν τα ισχυρά σημεία και να επωφεληθούν από τις ευκαιρίες, αλλά υπολείπονται στην ορθή πρόβλεψη των οικονομικών παγίδων και απειλών. Σε μια πόλη που υπέφερε από κακό σχεδιασμό (επιπόλαιες πρώιμες προσπάθειες για μετρό, αργά βήματα της σημερινής κατασκευής του, και αποτυχία της κακοσχεδιασμένης υποθαλάσσιας σήραγγας, περιπετειώδης εξωτερικός περιφερειακός, κλπ), η ανάκτηση νέων χερσαίων εκτάσεων από τη θάλασσα είναι μάλλον μια μη ρεαλιστική προοπτική και το ίδιο ισχύει και για την προταθείσα γεφύρωση του Θερμαϊκού Κόλπου, παρόμοια με τη γεφύρωση της Κοπεγχάγης με το Malmö, στο πλαίσιο της ιδιαίτερα προβληματικής οικονομικής κατάστασης της χώρας (και με αμφίβολες χωροταξικές αναγκαιότητες). Από την άλλη πλευρά, η προσπάθεια αξιοποίησης του κατασκευαστικού κεφαλαίου μετά τα Ολυμπιακά έργα δεν ήταν αρκετά επιτυχής στην Ελλάδα. Αυτή η μερίδα του κεφαλαίου έχει ήδη προσπαθήσει να αναζητήσει προοπτικές αξιοποίησης στο εξωτερικό.

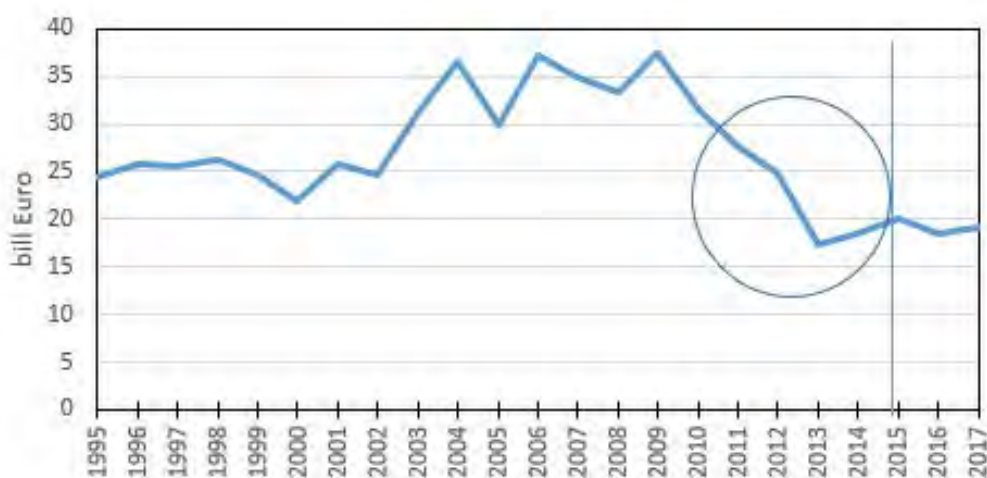
2010-2015 Η περίοδος μετά την κρίση: μια αναγκαστική σκληρή προσγείωση;

Η τρίτη περίοδος χαρακτηρίστηκε από την ελληνική οικονομική κρίση, το σταμάτημα των έργων (μέχρι περίπου το 2015). Πολύ σημαντική είναι η μείωση του ΑΕΠ και η δραματική πτώση της ιδιωτικής αποταμίευσης.

Διάγραμμα 5. ΑΕΠ/κ σε ΕΕ & Ελλάδα [1993-2017] τρέχουσες τιμές
Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων από το Annual macro-economic database (AMECO), EU

Διάγραμμα 6. Μικτή Αποταμίευση του Ιδιωτικού Τομέα στην Ελλάδα [1995-2017] σε δις Euro (τρέχουσες τιμές)
Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων από το Annual macro-economic database (AMECO), EU

Κατά την περίοδο αυτή, εκπονούνται μια σειρά σχέδια - προγράμματα που σε αρκετό βαθμό εκφράζουν τη νέα πραγματικότητα, χωρίς φυσικά να απωλέσουν τον «ρομαντισμό» των planners.

⑫ Η Μελέτη για την επικαιροποίηση του Ρυθμιστικού Σχεδίου Θεσσαλονίκης (2012: σχέδιο νόμου, που συνέταξε ο ΟΡΘΕ)

- ⑬ Το «Πρόγραμμα Θεσσαλονίκη 2012» του ΟΡΘΕ και του ΥΠΕΚΑ
- ⑭ Το Νέο Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο Θεσσαλονίκης, δεύτερη φάση (Ιανουάριος 2014)
- ⑮ Φοιτητική διπλωματική εργασία «West Challenge» των Αγγελόπουλου και Μπαρτζώκα-Τσιόμπρα (2011)

Μετά το ξέσπασμα της ελληνικής οικονομικής κρίσης, φαίνεται ότι οι προσδοκίες για την επιχειρηματική φαντασμαγορία τείνουν να έχουν προσγειωθεί. Το (προταθέν) νέο Ρυθμιστικό δεν περιλαμβάνει την επέκταση της γης της προηγούμενης μελέτης και φαίνεται πιο μετριοπαθές σε σχέση με τις επιχειρηματικές προοπτικές, κάνοντας κάποια προσπάθεια να συμπεριλάβει (για την ευρύτερη δυτική περιοχή) άλλες βιομηχανικές χρήσεις, όπως είναι η μεταποίηση και το χονδρικό εμπόριο. Η συνέχεια του, το πρόγραμμα «Θεσσαλονίκη 2012», δείχνει ρητά ότι η περιοχή των Λαχανόκηπων θα αποτελέσει επιχειρηματικό πάρκο, ως μία από τις επτά μεγάλες αστικές παρεμβάσεις. Προφανώς, το όλον εγχείρημα αφήνεται για μελλοντικές μελέτες και για την υλοποίησή του από χαμηλότερα επίπεδα προγραμματισμού (όπως το τρέχον ΓΠΣ), που θα προετοιμάσει το έδαφος ως θεσμικό πλαίσιο για όλες τις ενδεχόμενες νέες χρήσεις γης, τη μετεγκατάσταση συγκρουόμενων χρήσεων, και όλες τις πιθανά απαραίτητες ρυθμίσεις, τη νομοθεσία, κλπ. Η αξιολογημένη εργασία του West Challenge από τους Αγγελοπούλου και Μπαρτζώκα-Τσιόμπρα (2011) φαίνεται να κατευθύνεται προς τη σωστή κατεύθυνση, ούσα αρκετά ισορροπημένη και ρεαλιστική και με καλή κατανόηση των δυνατοτήτων της χρονικής αυτής περιόδου. Τα έξι cluster τους έχουν νόημα, αν και είναι αμφισβητήσιμο εάν τα άκαμπτα όρια θα ήταν μια ρεαλιστική και επιθυμητή επιλογή.

Παράλληλα, στο σημερινό, έγκυρο γενικό σχέδιο μεταφορών για το 2020, υπάρχουν διάφορες προτάσεις για τη βελτίωση των σημείων πρόσβασης στην πόλη από δυσμάς, αλλά όχι για τους Λαχανόκηπους. Η συζήτηση για τις βελτιώσεις στις μεταφορές περιορίζεται στη βελτίωση των συνθηκών του εσωτερικού δακτυλίου της πόλης και στην επέκταση των γραμμών του μετρό, όχι όμως από τους Λαχανόκηπους αλλά βόρεια τους. Αντίθετα, [ορισμένες] προτάσεις προβλέπουν τραμ που φθάνει στην περιοχή της παρακείμενης Μενεμένης. Επιπλέον, υπάρχει μια πρόταση για τη χωροθέτηση στην περιοχή ενός μεγάλου παρκινγκ.

Η κρίση φαίνεται να έχει φέρει έναν ορισμένο βαθμό ρεαλισμού. Τα ισχυρά σημεία και οι αδυναμίες τείνουν να λαμβάνονται υπόψη με πιο ρεαλιστικό τρόπο, κρίνοντας από την πιο πλουραλιστική στάση απέναντι στις μελλοντικές χρήσεις γης και από την απόσυρση από τα πιο ακριβά σχέδια που θα είχαν ένα επισφαλές αποτέλεσμα (υψηλός κίνδυνος). Δεν είναι ακόμη προφανές κατά πόσον λαμβάνονται υπόψη οι απειλές (αν και οι προσγειωμένες προτάσεις ενσωματώνουν ένα βαθμό μετριασμού της απειλής), ενώ φαίνεται ότι οι ευκαιρίες εξετάζονται σοβαρά.

Από την παραπάνω ανάλυση προκύπτει ότι ο σχεδιασμός της περιοχής έχει αντιμετωπίσει μείζονα προβλήματα: α) τα εργαλεία σχεδιασμού δεν ήταν αρκετά επαρκή και ο προγραμματισμός πραγματοποιούνταν αντιμετωπίζοντας μόνο εν μέρει τα προβλήματα δηλαδή από μια γενική προοπτική χωροταξικού σχεδιασμού σε συνδυασμό με σχέδια μεταφορών (στην καλύτερη περίπτωση με κάποια συμβατότητα μεταξύ τους), β) αν και σε ορισμένες περιπτώσεις οι προϋπολογισμοί υπολογίστηκαν κατά προσέγγιση, οι πηγές των κεφαλαίων αναμενόταν να προέλθουν από εξωτερικούς φορείς (πέραν του κράτους, όπως η ΕΕ), ενώ η ιδέα της μόχλευσης κεφαλαίων από ιδιώτες επενδυτές δεν ενσωματώθηκε στις διαδικασίες σχεδιασμού, γ) τα ζητήματα κοινωνικού ενδιαφέροντος, όπως η φτώχεια, τα επαγγέλματα κλπ., δεν αντιμετωπίστηκαν, λόγω της αντίληψης ότι η «ανάπτυξη» θα γίνει πανάκεια και θα λύσει τα προβλήματα.

ΣΧΟΛΙΟ ΑΝΤΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΟΣ

Πράγματι, ο σχεδιασμός δεν γίνεται εν κενώ. Η παραπάνω ανάλυση επιχειρήσε μια προσέγγιση που συνέδεσε την οικονομική εξέλιξη με τα εγχειρήματα σχεδιασμού για την πόλη. Οι ευσυνειδητοί planners, όπως αυτοί των οποίων τα σχέδια σχολιάσθηκαν, δεν παίρνουν «εντολές». Εκφράζουν όμως την εποχή τους και οραματίζονται ανάλογα. Σχεδιάζοντας, συνειδητά ή όχι, ακολουθούν σενάρια μιας δικής τους προοπτικής διερεύνησης (foresight) όσο και εάν αυτά πολλές φορές καταστρέφονται μέσα στις τετριμμένες επιλογές του «καθόλου-λίγο-πολύ» όπου συνήθως επιλέγεται το «μεσαίο» σενάριο. Η έκφραση της εποχής φάνηκε σε σημαντικό βαθμό στην περίπτωση της Θεσσαλονίκης, όπως αυτή εξετάστηκε κυρίως για την περιοχή της δυτικής της εισόδου. Μένει να εξετασθεί αν ισχύει το ίδιο και στα σχεδιαστικά εγχειρήματα της υπόλοιπης χώρας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Freeman, C. (1987). Information Technology and Change in Techno-Economic Paradigm. In Freeman, C. and Soete, L. (eds.) *Technical Change and Full Employment*, pp.49-69. Oxford: B.Blackwell.

Gramsci, A. (edn.1971). *Selection from Prison Notebooks*. London: Lawrence and Wishart.

Skayannis, P. και Kyratzacos, A. (2015) High Flights and Hard Landings: the adventures of planning for the regeneration of Thessaloniki's derelict Western Entrance? *International Journal of Architectural Research*, τομ. 9.2, Archnet/ Massachusetts Institute of Technology, σελ. 184-200.

Αγγελίδης, Γ. και Μάνος, Ε. (2002). *Δυτική Θεσσαλονίκη: παλιά και νέα προβλήματα και ευκαιρίες ανάπτυξης*. Στο Δημητριάδης, Ε., Κουσιδώνης, Χ., Λαγόπουλος, Α-Φ., (επιμ.) *Επανασχεδιασμός Υποβαθμισμένων και Κατεστραμμένων Περιοχών της Ευρώπης*. Θεσσαλονίκη, University Studio Press, σελ. 331-246.

Αγγελοπούλου, Δ.-Β., Μπαρτζώκας-Τσιόμπρας, Α. (2011). *Thessaloniki West Challenge – Αναζητώντας την εξωστρέφεια της πόλης: Σχέδιο αστικής αναγέννησης της περιοχής δυτικής εισόδου*, Διπλωματική εργασία, ΤΜΧΑ ΑΠΘ (επιβλέπουσα Α.Γιαννακού).

Αδαμογιάννης, Β., Μιχαηλίδης, Γ., Αυγουστίδου, Ε., Σταμέλος, Κ. (2002). *Μελέτη ΖΟΕ της εκτός σχεδίου και εκτός ορίου οικισμών περιοχής της περιστατικής ζώνης Θεσσαλονίκης*.

Δήμος Θεσσαλονίκης (2014). *Νέο ΓΠΣ Θεσσαλονίκης*. Δεύτερη Φάση. Ιανουάριος.

Καυκαλάς, Γ. κ.ά. (2002). *Στρατηγικό Σχέδιο Βιώσιμης Ανάπτυξης της ευρύτερης περιοχής της Θεσσαλονίκης 2001-2010. Άξονες και Δράσεις Προτεραιότητας 2010/ Σχέδιο Δράσης*. Θεσσαλονίκη, Υπουργείο Μακεδονίας-Θράκης, Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας & ΟΡΘΕ.

Καυκαλάς, Γ. κ.ά. (1993). *Στρατηγικές Επιλογές Ανάπτυξης της Θεσσαλονίκης*. Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας/ ΑΠΘ.

Κυρατζάκος, Α. (2014). *Δυτική Είσοδος και Τμήμα Λιμένα Θεσσαλονίκης: προτάσεις παρεμβάσεων μέσω πιλοτικής μελέτης ΣΟΑΠ*. Διπλωματική Εργασία ΤΜΧΠΠΑ ΠΘ (επιβλέπων Π.Σκάγιαννης).

Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Θεσσαλονίκης (2000). *Στρατηγικός Σχεδιασμός για την Ανάπτυξη της Δυτικής Θεσσαλονίκης: χωροταξική –επιχειρηματική προσέγγιση με βάση τις υποδομές μεταφορών*. Eurotec/ Tecnoman/ Interreg.

Νόμος 1561 (1985). *Ρυθμιστικό Σχέδιο και Πρόγραμμα Προστασίας Περιβάλλοντος της Ευρύτερης Περιοχής της Θεσσαλονίκης και άλλες Διατάξεις*. ΦΕΚ (Α) αρ. 148. (από 6/09/1985).

ΟΡΘΕ (2011). *Πρόγραμμα Έθνεσσαλονίκη 2012*.

ΟΡΘΕ (2009/ 2012). *Μελέτη Επικαιροποίησης του Ρυθμιστικού Σχεδίου Θεσσαλονίκης (Σχέδιο Νόμου)*.

Παπαμίχος, Ν. κ.ά. (1995). *Η Θεσσαλονίκη στον 21ο αιώνα*. ΥΠΕΧΩΔΕ/ ΟΡΘΕ/ ΑΠΘ.

Σκάγιαννης, Π., και Καπαρός, Γ. (2013). *Τα έργα Υποδομών στην Ελλάδα και η Παρουσία των Μεγάλων Έργων Μεταφορικών Υποδομών: μεταβαλλόμενα υποδείγματα και προτεραιότητες*. Αειχώρος, том. 18, σελ. 13-65.

Σταθακόπουλος, Π. (2010). *Σχέδιο Δομικών Παρεμβάσεων Θεσσαλονίκης και Ευρύτερης Περιοχής*. ΟΡΘΕ.

Σταθακόπουλος, Π., Λαγόπουλος, Α.-Φ., Δημητριάδης, Ε., Άσημος, Π., Βαρσακέλης, Ν., Μέλισσας, Δ., κ.ά. (2009). *Διερεύνηση Δυνατοτήτων για τη Βέλτιστη Πολεοδομική Ανάπτυξη και Αξιοποίηση Περιοχής Λαχανόκηπων*. (Φάση Ε), Δήμοι Θεσσαλονίκης και Μενεμένης. Ιανουάριος.

Υπουργείο Υποδομών, Μεταφορών και Δικτύων (2010). *Ενιαίο Στρατηγικό Σχέδιο Υποδομών Μεταφορών της Θεσσαλονίκης 2020/ Σύνοψη*.

Υπουργική Απόφαση (1993). *Έγκριση του Γενικού Πολεοδομικού Σχεδίου (ΓΠΣ) του Δήμου Θεσσαλονίκης (Ν. Θεσσαλονίκης)*. ΦΕΚ αρ.φ.420/Δ27-04-1993.

Υπουργική Απόφαση 674 (2004). *Έγκριση Περιφερειακού Πλαισίου Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης Περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας*. ΦΕΚ 218/Β/6-2-2004.

ΣΧΕΔΙΑΖΟΝΤΑΣ ΤΗ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ: ΑΠΟ ΤΗ ΔΥΣΚΟΛΙΑ ΤΩΝ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΩΝ ΕΠΙΛΟΓΩΝ ΚΑΙ ΔΕΣΜΕΥΣΕΩΝ ΣΕ ΕΠΙΜΕΡΟΥΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥΣ;

Ελισάβετ Θωίδου

Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, ΑΠΘ - Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας και Ανάπτυξης_ thoidouel@auth.gr

Λέξεις κλειδιά: στρατηγικός χωρικός σχεδιασμός, μητροπολιτική περιοχή Θεσσαλονίκης, Ειδικά Χωρικά Σχέδια

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η μητροπολιτική περιοχή της Θεσσαλονίκης, όπως και της Αθήνας, υπήρξε πεδίο εφαρμογής ολοκληρωμένου χωρικού σχεδιασμού με το Ρυθμιστικό της Σχέδιο ήδη από το 1985. Το ίδιο Σχέδιο λίγο πριν και μετά το 2000 αποτέλεσε τη βάση αναζητήσεων με σχέδια αμιγώς στρατηγικού χαρακτήρα που, ακολουθώντας τα Ευρωπαϊκά πρότυπα, ανέδειξαν παράλληλα την ανάγκη μητροπολιτικής διακυβέρνησης. Παρά τις πολύ αξιόλογες μελέτες και πρωτοβουλίες τα νέα στρατηγικά σχέδια δεν θεσμοθετήθηκαν, ξεκίνησε όμως η διαδικασία επικαιροποίησης του Ρυθμιστικού Σχεδίου, στα μέσα της δεκαετίας του 2000. Σε ένα μεταβαλλόμενο πλαίσιο λόγω και της οικονομικής κρίσης και με απουσία συναίνεσης στο τοπικό επίπεδο, η θεσμοθέτηση νέου ΡΣΘ παραμένει σε εκκρεμότητα, με εμφανή τη δυσκολία στρατηγικών επιλογών και δεσμεύσεων. Παράλληλα, εντείνεται η ανάγκη για διεξόδους σε προβλήματα χωρικής οργάνωσης της μητροπολιτικής περιοχής καθώς και για παρεμβάσεις χωρικής ανάπτυξης που θα υποστηρίξουν τις μελλοντικές προοπτικές της.

Το νέο θεσμικό πλαίσιο για τον χωρικό σχεδιασμό μετά το 2016 εισάγει νέα εργαλεία χωρικού σχεδιασμού για τη χωρική οργάνωση και ανάπτυξη περιοχών, τα Ειδικά Χωρικά Σχέδια (ΕΧΣ), με την πρόβλεψη ότι πρέπει να εναρμονίζονται με τον υπερκείμενο χωρικό σχεδιασμό. Ήδη έχουν ξεκινήσει δύο ΕΧΣ ως αστικές αναπλάσεις σε Δήμους του Πολεοδομικού Συγκροτήματος Θεσσαλονίκης και εκδηλώνονται πρωτοβουλίες για άλλα σε περιοχές παραγωγικών και άλλων δραστηριοτήτων. Παράλληλα όμως και πέρα από τα παραπάνω ΕΧΣ, διαφαίνεται μια προτίμηση σε επιμέρους σχεδιασμούς που αφορούν το επίπεδο του στρατηγικού χωρικού σχεδιασμού, με προτάσεις παρεμβάσεων χωρικής οργάνωσης μητροπολιτικής εμβέλειας. Χαρακτηριστική είναι η πρωτοβουλία για το ΕΧΣ της Παραλιακής Ζώνης του Πολεοδομικού Συγκροτήματος Θεσσαλονίκης το οποίο θα εκτείνεται σε εφτά Δήμους της περιοχής.

Προκύπτουν έτσι, ελλείψει ενός ανανεωμένου στρατηγικού σχεδίου και ενός μητροπολιτικού φορέα χωρικού σχεδιασμού, ερωτήματα: Ποιο είναι το πλαίσιο του στρατηγικού χωρικού σχεδιασμού για τη Θεσσαλονίκη που λειτουργεί ως υπερκείμενο στους επιμέρους σχεδιασμούς θέτοντας στρατηγικές επιλογές και δεσμεύσεις; Ποια

είναι η κλίμακα, τα όρια και ο ρόλος των επιμέρους σχεδιασμών και πως συνδέονται με τον στρατηγικό σχεδιασμό αλλά και μεταξύ τους; Και, τελικά, ποιοι φορείς μπορούν να εκφράσουν τον στρατηγικό σχεδιασμό και να αποκαταστήσουν το έλλειμμα της μητροπολιτικής διακυβέρνησης; Το άρθρο προσεγγίζει κριτικά τα παραπάνω θέματα, με άξονα τον στρατηγικό χωρικό σχεδιασμό για τη Θεσσαλονίκη.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Διαχρονικά, ένα κεντρικό ερώτημα στη συζήτηση και την πρακτική του χωρικού σχεδιασμού για τη Θεσσαλονίκη αφορά την επιλογή του κατάλληλου σχεδίου. Όλοι οι τύποι σχεδίων έχουν εμφανιστεί στον σχεδιασμό για τη Θεσσαλονίκη τα τελευταία πενήντα χρόνια, ξεκινώντας από τη 'Χωροταξική μελέτη Θεσσαλονίκης' το 1968, ως απόπειρα καθολικού ορθολογικού σχεδιασμού. Ωστόσο, παρά τα σχέδια και τις αντίστοιχες διαδικασίες σχεδιασμού, μόνο ένα έχει θεσμοθετηθεί και ισχύει ακόμα για την Ευρύτερη Περιοχή Θεσσαλονίκης (ΕΠΘ). Είναι το 'Ρυθμιστικό Σχέδιο και Πρόγραμμα Προστασίας Περιβάλλοντος Θεσσαλονίκης' (Ν. 1561/1985) που παραμένει σε ισχύ περισσότερο από τρεις δεκαετίες. Τα τελευταία χρόνια, η δυσκολία για επικαιροποίηση του σχεδίου αυτού είναι ενδεικτική των προβλημάτων του χωρικού σχεδιασμού και εν τέλει της δυσκολίας στρατηγικών επιλογών και δεσμεύσεων, τουλάχιστον για τη Θεσσαλονίκη.

Το άρθρο ξεκινά από το πλαίσιο και τα χαρακτηριστικά του στρατηγικού χωρικού σχεδιασμού και συνεχίζει με τη σύνδεσή του με το ελληνικό θεσμικό πλαίσιο και την περίπτωση της Θεσσαλονίκης. Στη συνέχεια, εξετάζει πρόσφατες τοπικές πρωτοβουλίες για τον χωρικό σχεδιασμό και ειδικότερα την πρόταση για ένα Ειδικό Χωρικό Σχέδιο (ΕΧΣ) του παραλιακού μετώπου της Θεσσαλονίκης, επιχειρώντας να διακρίνει τη σημερινή δυναμική ανάμεσα στη ρητορική και την πρακτική του χωρικού σχεδιασμού.

ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ

Στις χώρες του αναπτυγμένου βορρά, ο στρατηγικός χωρικός σχεδιασμός καθιερώθηκε κατά τη δεκαετία του 1990 με προνομιακό πεδίο τις μητροπολιτικές περιοχές. Στις συνθήκες της παγκοσμιοποίησης οι περιοχές αυτές απέκτησαν νέα δυναμική και συχνά ανέλαβαν την καθοδήγηση της ανάπτυξης των ευρύτερων περιοχών και των χωρών τους, εφαρμόζοντας πολιτικές προώθησης της ανταγωνιστικότητάς τους (Θωίδου και Φουτάκης 2006). Σύμφωνα με τον Βασενχόβεν (2002) ο στρατηγικός σχεδιασμός προϋπήρχε με τα χαρακτηριστικά του καθολικού σχεδιασμού από τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια στις χώρες με αναπτυγμένα συστήματα σχεδιασμού. Ακολούθησε ένα διάστημα που ο ιεραρχικός και ορθολογικός χωρικός σχεδιασμός αμφισβητήθηκε και στη συνέχεια υποχώρησε δίνοντας τη θέση του σε αποσπασματικές παρεμβάσεις, παράλληλα με την υποχώρηση του παρεμβατικού κράτους (δεκαετίες 1970, 1980). Ο σύγχρονος στρατηγικός σχεδιασμός προέκυψε ως αναγνώριση της ανάγκης για συντονισμό επιμέρους πολιτικών και παρεμβάσεων, για δημιουργία οραμάτων που καθοδηγούν τη χωρική οργάνωση και τη χωρική ανάπτυξη, για αποδοχή των προς υλοποίηση σχεδίων μέσω της συμμετοχής φορέων, πολιτών, και εκπροσώπων ομάδων συμφερόντων στη διαδικασία του σχεδιασμού. Αλληλένδετη με το περιεχόμενο των στρατηγικών σχεδίων είναι η διαδικασία ρύθμισης του χώρου η οποία μετατοπίστηκε από την τυποποιημένη ιεραρχικά δομημένη διαδικασία λήψης αποφάσεων προς τη λεγόμενη χωρική διακυβέρνηση, ακολουθώντας τις αλλαγές στον ρόλο του κράτους την ίδια περίοδο (Healey 1997; Brenner 2003) και τη στροφή στην τοπικότητα (Davoudi 2017).

Τελικά, ο στρατηγικός χωρικός σχεδιασμός μπορεί να υποστηρίξει διαφορετικά παραδείγματα ανάπτυξης. Η παρουσία του νεοφιλελεύθερου παραδείγματος είχε εντοπιστεί από τα πρώτα χρόνια της εφαρμογής του καθώς ο στρατηγικός σχεδιασμός επιδίωξε σε πολλές περιπτώσεις τη προώθηση της ανταγωνιστικότητας των πόλεων και των μητροπολιτικών περιοχών (Θωΐδου και Φουτάκης 2006). Ακολούθησε ένα δεύτερο κύμα νεοφιλελεύθερης στροφής (Thoidou 2014), καθώς όλο και περισσότερο οι πρακτικές του «επεδίωκαν να καθιερώσουν την οικονομική ανάπτυξη και την ανταγωνιστικότητα ως αυτονόητους στόχους πολιτικής» (Olesen, 2013, 2-7). Όπως αναφέρει η Davoudi (2017, 9) «η νεοφιλελευθεροποίηση του χωρικού σχεδιασμού είναι εμφανής (1) στη μετατόπιση των στόχων και των αξιών του σχεδιασμού, και (2) στην από-πολιτικοποίηση της διαδικασίας σχεδιασμού που κινητοποίησε αυτή τη μετατόπιση». Καθώς η επιρροή του νεοφιλελευθερισμού εντείνεται, φαίνεται ότι η έμφαση σε αποσπασματικές επιμέρους παρεμβάσεις επανέρχεται.

Τα τελευταία χρόνια οι πιέσεις λόγω της οικονομικής κρίσης επηρεάζουν πόλεις και περιφέρειες με δυσμενείς οικονομικές, περιβαλλοντικές και κοινωνικές επιπτώσεις, καθώς και τον ίδιο τον χωρικό σχεδιασμό. Η αβεβαιότητα αυξάνεται και πλέον ζητούμενο είναι η ανθεκτικότητά τους (Φουτάκης 2012). Στο επίκεντρο της έννοιας αυτής βρίσκεται η πρόκληση να ξανασκεφτούμε και αναπροσανατολίσουμε τους στόχους του στρατηγικού σχεδιασμού διαφοροποιώντας προτεραιότητες και περιεχόμενο (Dos Santos and Partidário, 2011). Οι στρατηγικές ανθεκτικότητας πόλεων και μητροπολιτικών περιοχών έρχονται να συμπληρώσουν τα στρατηγικά τους σχέδια. Καθώς η ανθεκτικότητα είναι μια ασαφής έννοια που επιδέχεται διαφορετικές επιλογές, υπάρχει ασάφεια για τον προσανατολισμό των στρατηγικών ανθεκτικότητας. Ο αναπροσανατολισμός μπορεί να γίνει στην κατεύθυνση της 'μετάβασης' (transition town movement) σε περισσότερο φιλικά προς το περιβάλλον και την τοπική κοινότητα πρότυπα. Μια άλλη εκδοχή υπό το πρίσμα της ανθεκτικότητας είναι η συνέχιση της επιδίωξης της χωρικής ανταγωνιστικότητας με στόχους και μέσα που δεν διαφέρουν από αυτά των προ της κρίσης περιόδων, χωρίς να λαμβάνει υπόψη τα όρια του προηγούμενου παραδείγματος (Bristow 2010).

ΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΧΩΡΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Το σύστημα χωρικού σχεδιασμού στην Ελλάδα είναι σε μεγάλο βαθμό συγκεντρωτικό καθώς το τοπικό επίπεδο εξαρτάται από το κεντρικό, τόσο για τους οικονομικούς πόρους όσο και τις αρμοδιότητες, ενώ η μεγάλη απόσταση μεταξύ θεωρίας και πράξης περιορίζει την ολοκληρωμένη προσέγγιση (Dasi et al. 2007).

Από τη δεκαετία του 1980 η ευαισθητοποίηση για τον ρόλο που θα έπρεπε να έχει ο χωρικός σχεδιασμός καθώς και μια αναδυόμενη περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση, οδήγησαν στη θεσμοθέτηση (1985) των δύο πρωτοποριακών για την εποχή τους Ρυθμιστικών Σχεδίων για την Αθήνα και την ΕΠΘ, τα οποία μπορούν να θεωρηθούν στρατηγικά σχέδια. Στη διάρκεια της δεκαετίας του 1990 η έμφαση που δόθηκε στην κατασκευή πολλών και μεγάλης κλίμακας υποδομών με συγχρηματοδότηση της ΕΕ και το ενδιαφέρον από την πλευρά της ΕΕ αλλά κυρίως από φορείς, πολίτες και επιστήμονες σε εθνικό επίπεδο για τις χωρικές και τις περιβαλλοντικές τους επιπτώσεις, οδήγησε σε θεσμοθέτηση νέας νομοθεσίας για τον πολεοδομικό και τον χωροταξικό σχεδιασμό με επίκεντρο τη βιώσιμη ανάπτυξη και στην ανάδειξη, παράλληλα, του στρατηγικού χωρικού σχεδιασμού.

Στις συνθήκες της κρίσης οι χωρο-κοινωνικές ανισότητες στις δύο μητροπολιτικές περιοχές της χώρας εντάθηκαν (Χατζημικαήλης 2011) ενώ αναδεικνύονται ερωτήματα για την ικανότητα του συστήματος σχεδιασμού να προλάβει ή/και να καθοδηγήσει τις

εξελίξεις. Ενδεικτικό είναι το γεγονός της εκπόνησης στρατηγικών ανθεκτικότητας από τους δύο μητροπολιτικούς δήμους, την Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη.

Μετά το 2010, κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης, τα μέτρα που εισήγαγαν τα μνημόνια είχαν αρκετές προβλέψεις για τον χωρικό σχεδιασμό με άξονα κυρίως τη διευκόλυνση των ιδιωτικών επενδύσεων (Καυκαλάς κ.ά. 2015). Το 2014 τέθηκε σε ισχύ ένας νέος νόμος για τον χωρικό σχεδιασμό και, μετά την τροποποίησή του, ισχύει πλέον ο νόμος 4447/2016 'Χωρικός σχεδιασμός και βιώσιμη ανάπτυξη'. Σημαντικά στοιχεία που εισάγει είναι, μεταξύ άλλων, η διάκριση αλλά και η συνέργεια μεταξύ στρατηγικού και του ρυθμιστικού σχεδιασμού καθώς και τα Ειδικά Χωρικά Σχέδια (ΕΧΣ) τα οποία εξειδικεύουν τον ρυθμιστικό χωρικό σχεδιασμό με ενιαίο τρόπο σε επιλεγμένες περιοχές για συγκεκριμένους σκοπούς, όπως προβλέπεται από τον νόμο (ΦΕΚ 241 Α'/23-12-2016):

«Για τη χωρική οργάνωση και ανάπτυξη περιοχών ανεξαρτήτως διοικητικών ορίων που μπορεί να λειτουργήσουν ως υποδοχείς σχεδίων, έργων και προγραμμάτων υπερτοπικής κλίμακας ή στρατηγικής σημασίας ή για τις οποίες απαιτείται ειδική ρύθμιση των χρήσεων γης και των λοιπών όρων ανάπτυξής τους, καταρτίζονται Ειδικά Χωρικά Σχέδια. Επίσης, Ειδικά Χωρικά Σχέδια μπορεί να καταρτιστούν και για προγράμματα αστικής ανάπτυξης ή και περιβαλλοντικής προστασίας ή αντιμετώπισης των συνεπειών από φυσικές καταστροφές».

Πρόκειται καταρχήν για προσαρμογή και ένταξη στο πλαίσιο του χωρικού σχεδιασμού ειδικών σχεδιασμών που εμφανίστηκαν την περίοδο της κρίσης, ως ρυθμίσεις για τη διευκόλυνση μεγάλων ιδιωτικών επενδύσεων (Ειδικά Σχέδια Χωρικής Ανάπτυξης Στρατηγικών Επενδύσεων - ΕΣΧΑΣΕ) και την 'αξιοποίηση' ακινήτων του δημοσίου μέσω του ΤΑΙΠΕΔ (Ειδικά Σχέδια Χωρικής Ανάπτυξης Δημοσίων Ακινήτων - ΕΣΧΑΔΑ). Όπως αναφέρει η Αθανασίου (2015, 210) «Επιχειρείται έτσι μεγαλύτερη ευελιξία στην ανάπτυξη της ιδιωτικής και δημόσιας γης έτσι ώστε να γίνει περισσότερο ελκυστική στους επενδυτές». Πλέον η εφαρμογή των ΕΧΣ είναι αυξανόμενη και φαίνεται ότι αναλαμβάνουν ουσιαστικό ρόλο ως εργαλεία προώθησης χωρικών επιλογών που εμπίπτουν στο πλαίσιο όχι μόνο του ρυθμιστικού αλλά και του στρατηγικού χωρικού σχεδιασμού.

ΧΩΡΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΓΙΑ ΤΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ ΜΕΤΑ ΤΟ 2010

Η εμπειρία στη μητροπολιτική περιοχή της Θεσσαλονίκης είναι ενδεικτική των αλλαγών και προοπτικών του χωρικού σχεδιασμού στην Ελλάδα σε ότι αφορά τον στρατηγικό και τον ρυθμιστικό του χαρακτήρα. Αυτό αποτυπώνεται στους διαδοχικούς σχεδιασμούς (Χριστοδούλου 2015) και ιδίως στην πορεία του ΡΣΘ και των ΕΧΣ καθώς και στη μεταξύ τους σχέση.

Το ΡΣΘ, που ξεκίνησε μάλλον με την πρόθεση ενός καθολικού ορθολογικού σχεδιασμού, τελικά υπήρξε ένα στρατηγικό σχέδιο με καινοτόμα στοιχεία (Thoidou 2013). Στα τέλη της δεκαετίας του 1990 με πρωτοβουλίες στο τοπικό επίπεδο εκπονήθηκαν δύο πολύ σημαντικές μελέτες για την αναθεώρηση του ΡΣΘ, με επίκεντρο η πρώτη την ανανέωση του περιεχομένου και των στοχεύσεων (Παπαμίχος κ.ά. 1995), η δεύτερη την ανανέωση της ίδιας της διαδικασίας του σχεδιασμού μέσω δομημένου διαλόγου και εκτεταμένης διαβούλευσης (Καυκαλάς κ.ά. 2002). Οι πρωτοβουλίες αυτές δεν οδήγησαν στο αναμενόμενο αποτέλεσμα, καθώς η τοπική δυναμική ήταν περιορισμένη και εξαρτώμενη αποσπασματικά από τις κεντρικές επιλογές (Καυκαλάς 2008, Kamaras and Giannakou 2017). Από τις αρχές της δεκαετίας του 2000 ξεκίνησε η επικαιροποίησή του παράλληλα με αυτού της Αθήνας, με πρωτοβουλία του αρμόδιου Υπουργείου. Τελικά, η

κατάθεση του σχεδίου νόμου, ενιαίου με της Αθήνας, έγινε το 2014 μέσα σε ένα ραγδαία μεταβαλλόμενο λόγω της κρίσης τοπίο. Κατά τη διάρκεια της συζήτησης στη Βουλή αποσύρθηκε το σχέδιο νόμου του ΡΣΘ μετά από αντιδράσεις σχετικά με προβλέψεις που δεν έβρισκαν σύμφωνους ορισμένους φορείς της πόλης. Το Τεχνικό Επιμελητήριο – Τμήμα Κεντρικής Μακεδονίας ανέλαβε πρωτοβουλία διεξόδου (Γιαννακού κ.ά. 2014), ενώ η επικαιροποίηση του Περιφερειακού Χωροταξικού Πλαισίου Κεντρικής Μακεδονίας αναμένεται να συμπεριλάβει αρκετές προβλέψεις για τη Θεσσαλονίκη.

Ήδη, τέσσερα χρόνια μετά τη θεσμοθέτηση του νέου ΡΣ για την Αθήνα, είναι σε ισχύ το ΡΣΘ του 1985, ενώ παγιώθηκε η απουσία του αρμόδιου φορέα σχεδιασμού, του Οργανισμού Ρυθμιστικού Σχεδίου και Προστασίας Περιβάλλοντος Θεσσαλονίκης και κατ' ακολουθία των διαδικασιών διαβούλευσης για τον στρατηγικό σχεδιασμό. Καθώς η Θεσσαλονίκη συνεχίζει την πορεία της εν μέσω προβλημάτων αλλά και σε αναζήτηση ευκαιριών, τοπικοί φορείς αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες χωρικών παρεμβάσεων οι οποίες προϋποθέτουν ανάλογες χωρικές ρυθμίσεις.

Το νέο θεσμικό πλαίσιο του χωρικού σχεδιασμού με τα Ειδικά Χωρικά Σχέδια δίνει την ευκαιρία να προωθηθούν τέτοιες πρωτοβουλίες. Φαίνεται ότι η Θεσσαλονίκη εξελίσσεται σε έναν προνομιακό πεδίο εφαρμογής των ΕΧΣ αφού την αφορούν δύο από τις σχετικές προεγκρίσεις στο σύνολο χώρας το διάστημα 2017-2018. Πρόκειται για περιορισμένες ως προς τον χώρο εφαρμογής παρεμβάσεις με το ΕΧΣ του πρώην στρατοπέδου Παύλου Μελά και το ΕΧΣ της Διεθνούς Έκθεσης Θεσσαλονίκης. Παράλληλα, από την Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας με υποστήριξη του Τμήματος Κεντρικής Μακεδονίας του Τεχνικού Επιμελητηρίου Ελλάδας προχωρά μια πρωτοβουλία χωρικού σχεδιασμού μεγάλης κλίμακας με την πρόταση για ΕΧΣ του παραλιακού μετώπου του 'ευρύτερου πολεοδομικού συγκροτήματος' Θεσσαλονίκης. Το Περιφερειακό Συμβούλιο ενέκρινε (Ιούνιος 2018) την εκκίνηση της διαδικασίας για την εκπόνηση του ΕΧΣ και την υποβολή αιτήματος προς το αρμόδιο Υπουργείο για την προέγκρισή του. Σύμφωνα με τη σχετική Απόφαση (ΠΚΜ 2018) πρόκειται για ένα θεσμικό εργαλείο «το οποίο θα ορίζει τα δεδομένα των έργων, μελετών και ρυθμίσεων για τον χωρικό σχεδιασμό των περιοχών που θα ενταχθούν σ' αυτό, με στόχο την ανάπτυξη έργων μητροπολιτικής κλίμακας και στρατηγικής σημασίας».

Η περιοχική παρέμβαση οριοθετείται εντός του ΠΣΘ και στην Περιαστική Ζώνη, από την εκβολή του Γαλλικού ποταμού έως το Μεγάλο Έμβολο του Αγγελοχωρίου, σε επιλεγμένα τμήματα 7 Δήμων. Στην Απόφαση, μετά τον εντοπισμό της περιοχής, την ανάλυση των χαρακτηριστικών ανά Δήμο, των ισχυουσών θεσμικών ρυθμίσεων, και των ορίων ανά Δήμο, διατυπώνεται η 'Πρόταση περιεχομένου και στόχευσης' του ΕΧΣ το οποίο «στοχεύει στην καταγραφή μιας ενιαίας ολοκληρωμένης άποψης και συστοίχισης σε αυτή, για την ανάδειξη της μεγάλης εικόνας». Εξειδικεύεται με προτάσεις για έργα μητροπολιτικής εμβέλειας καθώς και με προτάσεις για τις συγκεκριμένες περιοχές ανά Δήμο. Οι επιλογές και προτάσεις ξεκινούν από τη λεγόμενη μεγάλη εικόνα (ΠΚΜ 2018):

«[...] που αποτυπώνει το συνολικό εγχείρημα σχεδιασμού των Δήμων και της Περιφέρειας ΚΜ με στόχο την δημιουργία ενός παραλιακού μετώπου, που θα γίνει πόλος ανάπτυξης και οικονομικής δραστηριότητας και την αναβάθμιση του επιπέδου ζωής των πολιτών. [...] που θα περιλαμβάνει την συνεχή παράκτια ζώνη [...], με προτάσεις ισόρροπα κατανεμημένης ανάπτυξης, που αναδεικνύουν και ενισχύουν την μοναδικότητα όσον αφορά την χωροθέτηση τους.[...] η οποία θα επιβεβαιώνει τον Μητροπολιτικό χαρακτήρα του παραλιακού μετώπου ενισχύοντας το με αντίστοιχου επιπέδου προτάσεις»

Οι στόχοι εξειδικεύονται με προτάσεις για συγκεκριμένες παρεμβάσεις και έργα προς υλοποίηση, ή για διερεύνηση, ή για να ληφθούν υπόψη ως δυνατότητες. Οι προτάσεις είτε εισάγουν νέες επιλογές, ή επαναφέρουν θέματα που έχουν τεθεί στο παρελθόν για συγκεκριμένες περιοχές του ΠΣΘ.

Τα χαρακτηριστικά της πρότασης, όπως η μεγάλη έκταση, η ανομοιογένεια αλλά και η δυναμική της περιοχής παρέμβασης σε συνδυασμό με τις πιέσεις στις χρήσεις γης, καθώς και το είδος του φορέα που κινεί τη διαδικασία (Περιφερειακή Αυτοδιοίκηση) προσδίδουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον στη συγκεκριμένη πρόταση, αφενός σε ότι αφορά το ίδιο το εργαλείο των ΕΧΣ και τα όριά του και αφετέρου σε ότι αφορά τον χωρικό σχεδιασμό για τη Θεσσαλονίκη και τις δεσμεύσεις που αυτός προϋποθέτει και συνεπάγεται. Με βάση το γεγονός ότι η προτεινόμενη παρέμβαση κινείται σε διαφορετικές κλίμακες, από τη μητροπολιτική μέχρι την τοπική, ανακύπτουν ζητήματα τόσο για τον στρατηγικό σχεδιασμό όσο και για τον ρυθμιστικό σχεδιασμό.

Σε ότι αφορά το περιεχόμενο του ΕΧΣ, επιχειρείται να υλοποιηθούν επιλογές ενός άρρητου στρατηγικού χωρικού σχεδιασμού, χωρίς αναφορά, τουλάχιστον σε αυτήν τη φάση σε όλα τα υπερκείμενα σχέδια και ιδίως τα στρατηγικά, μέσω χωρικών ρυθμίσεων μητροπολιτικής εμβέλειας. Ωστόσο, τα ΕΧΣ δεν αποτελούν εργαλείο στρατηγικού σχεδιασμού αλλά ρυθμιστικού σχεδιασμού ο οποίος θα πρέπει να προχωρήσει σε λεπτομερείς ρυθμίσεις. Αυτό γεννά ερωτήματα και για την πορεία του πολεοδομικού σχεδιασμού που είναι σε εξέλιξη σε ορισμένους από τους Δήμους της περιοχής.

Σε ότι αφορά τους φορείς και τη διαδικασία, την πρωτοβουλία αναλαμβάνει η Περιφέρεια, εμπλέκοντας με διαβούλευση τους επιμέρους Δήμους και τοπικούς φορείς. Διαφαίνεται επομένως μια καταρχήν συμφωνία αρχών στρατηγικού επιπέδου. Ωστόσο, η όλη διαδικασία είναι πρωτόγνωρη. Ένα ζήτημα αφορά τον φορέα που θα αναλάβει έναν τέτοιο σχεδιασμό και την υλοποίησή του. Από την άλλη πλευρά, μπορεί κανείς να δει την αρμοδιότητα των Δήμων για τον ρυθμιστικό σχεδιασμό σε τοπικό επίπεδο καθώς και την απουσία ενός φορέα μητροπολιτικού σχεδιασμού για τον στρατηγικό σχεδιασμό.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Οι εξελίξεις στο πεδίο του χωρικού σχεδιασμού στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια, ιδίως το νέο θεσμικό πλαίσιο και τα εργαλεία του, αναδεικνύουν ζητήματα τόσο για τον στρατηγικό όσο και για τον ρυθμιστικό σχεδιασμό, το περιεχόμενό τους και τη μεταξύ τους σχέση. Τα ζητήματα αυτά έχουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τη Θεσσαλονίκη, καθώς ακόμα δεν έχει επικαιροποιηθεί ο στρατηγικός της σχεδιασμός, ενώ παραμένουν ανοιχτά θέματα που επιζητούν στρατηγικές δεσμεύσεις καταρχήν σε τοπικό επίπεδο. Παράλληλα, τα Ειδικά Χωρικά Σχέδια, ως νέα εργαλεία που ανταποκρίνονται μεταξύ άλλων στην αναγκαιότητα επιτάχυνσης της εφαρμογής του σχεδιασμού, δίνουν δυνατότητες υλοποίησης του σχεδιασμού στην πράξη και δημιουργούν προσδοκίες για τη Θεσσαλονίκη.

Χαρακτηριστική είναι η πρωτοβουλία για ένα ΕΧΣ του παραλιακού μετώπου Θεσσαλονίκης. Από αρκετά στοιχεία της διαφαίνεται η τάση να λειτουργήσει καταρχήν ως στρατηγικό πλαίσιο, κάτι που επιβεβαιώνει ότι στη Θεσσαλονίκη απουσιάζει τόσο το ένα σύγχρονο στρατηγικό σχέδιο με τις απαραίτητες δεσμεύσεις όσο και ο φορέας με το κατάλληλο πλαίσιο μητροπολιτικής διακυβέρνησης. Ωστόσο, γενικά ισχύει ότι το στρατηγικό πλαίσιο θα πρέπει να πηγάζει από τον υπερκείμενο σχεδιασμό ενώ για τα ΕΧΣ δεν προβλέπεται να αναλάβουν έναν τέτοιο τον ρόλο. Μπορεί έτσι να γίνει

η υπόθεση ότι αν και καταρχήν δηλώνονται στόχοι στρατηγικού σχεδιασμού από το ΕΧΣ του παραλιακού μετώπου Θεσσαλονίκης, το αποτέλεσμα θα είναι περισσότερο η προώθηση επιμέρους σχεδιασμών. Μια τέτοια εκδοχή συνηγορεί για την παρατηρούμενη γενικότερη στροφή από τον καθολικό στον αποσπασματικό σχεδιασμό.

Γενικότερα, τα Ειδικά Χωρικά Σχέδια, ως νέα εργαλεία του χωρικού σχεδιασμού, δημιουργούν προσδοκίες που θα πρέπει να οριοθετηθούν ως προς την κλίμακα, τον ρόλο και τη σχέση τους τα υπόλοιπα εργαλεία. Στην περίπτωση της Θεσσαλονίκης παράλληλα με την προώθηση συγκεκριμένων χωρικών παρεμβάσεων μπορεί να αποτελέσουν αφορμή να προχωρήσει ο στρατηγικός σχεδιασμός και η υλοποίησή του.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Brenner, N., (2003). Metropolitan institutional reform and the rescaling of state space in contemporary Western Europe. *European Urban and Regional Studies*, 10(4), 297-324.

Bristow, G., (2010). Resilient regions: re-'place'ing regional competitiveness. *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*, 3, 153-67.

Dasi F. et al., (2007). Governance of Territorial and Urban Policies from EU to Local Level, ESPON project 2.3.2, [online] Διαθέσιμο μέσω: <https://www.espon.eu/programme/projects/espon-2006/policy-impact-projects/governance-territorial-and-urban-policies> [1-7-2018].

Davoudi, S. (2017). Spatial Planning: the Promised Land or roll-out neoliberalism?. Στο M. Gunder, A., Madanipour, V. Watson, επιμ., *The Routledge Handbook of Planning Theory*.

Dos Santos, F.T. and Partidário, M.R., (2011). SPARK: Strategic Planning Approach for Resilience Keeping. *European Planning Studies*, 19 (8), 1517-1536.

Healey, P., (1997). The revival of strategic spatial planning in Europe. Στο, Healey P., Khakee A., Motte A., Needham B., επιμ., *Making strategic spatial plans*. London: U.C.L. Press, 3-19.

Kamaras, A., και Yiannakou, A., (2017). Interactions between strategic spatial planning and local state in weak institutional settings. *DiSP Town Planning Review*, 53 (3), 71-83.

Olesen, K., (2013). The neoliberalization of strategic spatial planning. *Planning Theory* 0(0), 1-16. [online] Διαθέσιμο μέσω: <http://plt.sagepub.com/content/early/2013/08/28/1473095213499340> [1-6-2014].

Thoidou, E., (2014). Spatial planning in the era of crisis: evidence from the Thessaloniki greater area. *AESOP annual Congress*, 9-12/7/2014, Utrecht.

Thoidou, E., (2013). Strategic spatial planning in the era of crisis: Current trends and evidence from the metropolitan area of Thessaloniki. *SPATIUM*, 30, 12-17.

Αθανασίου, Ε., (2015). Πόλη και φύση: Θεωρήσεις της φύσης στον πολεοδομικό σχεδιασμό, [ηλεκτρ. βιβλ.] Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. [online] Διαθέσιμο μέσω: <https://repository.kallipos.gr/handle/11419/563> [1-7-2018].

Βασενχόβεν, Λ., (2002). Η δημοκρατικότητα του σχεδιασμού του χώρου και η αμφισβήτηση του ορθολογικού 'μοντέλου. *ΑΕΙΧΩΡΟΣ Κείμενα πολεοδομίας, χωροταξίας και ανάπτυξης*, 1, 30-49.

Γιαννακού, Α., Έππας, Δ. και Μπελιμπασάκης Μ., (2014). Αποτελέσματα κύκλου διαλόγου για την προώθηση της θεσμοθέτησης του νέου Ρυθμιστικού Σχεδίου Θεσσαλονίκης. Έκθεση Ομάδας Εργασίας, Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας Τμήμα Κεντρικής Μακεδονίας, [online] Διαθέσιμο μέσω: http://portal.tee.gr/portal/page/portal/teetkm/THESEIS_TEETKM_2014_16/%B8%EA%E8%E5%F3%E7%20%CF.%C5.%20%E3%E9%E1%20%20%D1%D3%C8.pdf [1-10-2017].

Θωίδου, Ε. και Φουτάκης, Δ., (2006). Μητροπολιτική Θεσσαλονίκη και αστική ανταγωνιστικότητα. Προγραμματισμός, μετασχηματισμός και υλοποίηση ενός 'οράματος' για την πόλη. *ΓΕΩΓΡΑΦΙΕΣ* Εξαμηνιαία Έκδοση Επιστημών του Χώρου, 12, 25-46.

Καυκαλάς, Γ., (2008). Ο χωρικός σχεδιασμός της Θεσσαλονίκης: Η στρατηγική συνιστώσα μιας διαδρομής σε εξέλιξη. Στο Καυκαλάς, Γ., Λαμπριανίδης, Λ. και Παπαμίχος Ν., επιμ., *Η Θεσσαλονίκη στο μεταίχμιο. Η πόλη από την σκοπιά των αλλαγών*. Αθήνα: Κριτική, σελ.

Καυκαλάς, Γ., Λαμπριανίδης, Λ., Παπαμίχος, Ν., Ανδρικοπούλου, Ε. και Γιαννακού, Α., (2002). Στρατηγικό Σχέδιο Βιώσιμης Ανάπτυξης Θεσσαλονίκης: Σχέδιο Δράσης, [online] Διαθέσιμο μέσω: <http://thessaloniki.uom.gr/thess-action-plan-fin-Web.pdf> [1-7-2018].

Καυκαλάς, Γ., Βιτοπούλου, Α., Γεμεντζή, Γ., Γιαννακού, Α., Τασοπούλου, Α. (2015). *Βιώσιμες πόλεις*. [ηλεκτρ. βιβλ.] Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. κεφ 2, [online] Διαθέσιμο μέσω: <http://hdl.handle.net/11419/2228> [1-10-2017].

Παπαμίχος, Ν., Γερολύμπου, Α., Κακούλα Κ., Χαστάογλου, Β. και Χατζημιάλης, Κ., (1995). *Η Θεσσαλονίκη στον 21ο αιώνα: Ανάπτυξη – Περιβάλλον – Πολιτισμός, συμβολή στον στρατηγικό σχεδιασμό*. Έκθεση ερευνητικού προγράμματος, ΥΠΕΧΩΔΕ-ΟΡΘΕ και ΑΠΘ.

Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας, Περιφερειακό Συμβούλιο (ΠΚΜ), (2018). Απόφαση 108/2018 «Έγκριση για την κίνηση διαδικασίας και κατάθεση αιτήματος προέγκρισης του Ειδικού Χωρικού Σχεδίου για το Παραλιακό Μέτωπο του ευρύτερου πολεοδομικού συγκροτήματος Θεσσαλονίκης» [online] Διαθέσιμο μέσω: http://www.pkm.gov.gr/inst/pkm/gallery///PKM%20files/Regional%20Council/1_108_11062018_6%CE%A3%CE%A347%CE%9B%CE%9B-7%CE%9F%CE%9D.pdf [1-9-2018].

Φουτάκης, Δ., (2012). Χωρική ανάπτυξη και χωρική ανθεκτικότητα: εννοιολογικό πλαίσιο και πολιτικές, 10ο Συνέδριο ERSA-GR, ΑΠΘ & ΠΑΜΑΚ. [online] Διαθέσιμο μέσω: plandevol.web.auth.gr/ERSA_GR_CONF_2012/papers/Foutakis_paper.pdf [1-10-2017].

Χατζημιάλης, Κ., (2011). Το δημόσιο έλλειμμα σχεδιασμού για την πόλη. *Εφημερίδα Εποχή*, 19 Δεκεμβρίου 2011.

Χριστοδούλου, Χ. (2015). *Τοπία αστικής διάχυσης. Αστικοποίηση και πολεοδομικός σχεδιασμός – περιφέρεια Θεσσαλονίκης*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press.

ΥΠΕΡΕΘΝΙΚΟΣ ΧΩΡΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΝΙΣΗ ΧΩΡΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΣΤΑ ΒΑΛΚΑΝΙΑ

Πλεύρης Κωστής

Πολιτικός Μηχανικός, Διδάκτορας Πανεπιστημίου Paris 1 - Panthéon-Sorbonne _
kostisple@gmail.com

Λέξεις κλειδιά: Βαλκάνια, άνιση ανάπτυξη, στρατηγικός σχεδιασμός

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η χωρική πολιτική των υπερεθνικών οργανισμών, είτε αφορά πολιτικούς-χρηματοπιστωτικούς φορείς, είτε όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, συμπυκνώνεται σε άξονες οι οποίοι οξύνουν τη διαρροή αξιών από την πλατιά περιφέρεια προς ελάχιστες μητροπόλεις. Ο ρόλος των πόλεων-πυλών, των δικτύων μεταφοράς και των πληθωριστικών τίτλων αποτυπώνει ένα στρατηγικό σχεδιασμό που διευκολύνει τη διαρροή αξίας από την περιφέρεια και τη συγκέντρωση της σε ελάχιστους τόπους, με τη μορφή κοινωνικού πλούτου, επενδύσεων, δεξιοτήτων, καταναλωτικών αγορών και υποδομών. Το φαινόμενο αυτό λέγεται άνιση ανάπτυξη και συνδέεται με αντίστοιχες χωρικές μορφές. Σε αυτούς του γενικούς κοινωνικούς νόμους θα πρέπει να εγγραφεί οποιαδήποτε έρευνα για τον επίσημο σχεδιασμό της πόλης.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τα Βαλκάνια βρίσκονται στο πλέγμα του χωρικού σχεδιασμού διαφορετικών οργάνων, εθνικών ή υπερεθνικών. Σε αυτό το άρθρο ισχυριζόμαστε ότι ο υπερεθνικός σχεδιασμός βασίζεται και οξύνει τη διαρροή αξιών της χερσονήσου προς ελάχιστες μητροπόλεις. Το φαινόμενο αυτό, της **άνισης ανάπτυξης**, καθορίζει τον χώρο των πόλεων και μπορεί να προβλέψει τη γενική μορφή που θα πάρουν οι αστικές μορφές και την αδρή χωροθέτηση των χρήσεων γης. Αν και στα υπόλοιπα Βαλκάνια πήρε εδώ και πολλά χρόνια μια πιο «αυθεντική» μορφή λόγω του σοκ του μετασχηματισμού τους προς τον καπιταλισμό, η σύγχρονη Ελλάδα διέρχεται, πια, μια μόνιμη φάση βίαιης αναπροσαρμογής ισορροπιών, με πολλά κοινά με τους γείτονες της. Φυσικά, όλες αυτές οι αλλαγές πέρασαν -και μαρτυρήθηκαν- από τον περιφερειακό σχεδιασμό.

ΟΡΓΑΝΑ ΧΩΡΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ

Μπορούμε να πούμε ότι τρεις μεγάλες κατηγορίες οργάνων έχουν λόγο στο χωρικό σχεδιασμό της Νοτιοανατολικής Ευρώπης.

Αρχικά πρόκειται για **πολιτικούς-χρηματοπιστωτικούς φορείς**, οικονομικές ενώσεις και άλλους υπερεθνικούς οργανισμούς, όπως η Παγκόσμια Τράπεζα, η Ευρωπαϊκή τράπεζα επενδύσεων (EBRD), ο Οργανισμός Ανάπτυξης και Ανασυγκρότησης (ΟΑΣΑ) και φυσικά το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο. Το ιδιαίτερο στοιχείο αυτής της κατηγορίας είναι ότι η χωρική πολιτική εξασφαλίζεται δια μέσω χρηματοπιστωτικών πιέσεων (τύπος επιχορηγούμενων δανείων, επιλογή χρηματοδοτήσεων, εγγυήσεις και δημοσιονομικές διαταγές).

Δεύτερον, πρόκειται για προγράμματα της **Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ)** με αναφορές στην αστική ανάπλαση και τη χωρική ανάπτυξη, που συμπυκνώνουν τις γενικές πολιτικές της ένωσης. Κατά κανόνα, και εδώ, δεν έχουμε πάντα απευθείας υπαγόρευση παρεμβάσεων· αν εξαιρέσουμε αρκετές δεσμευτικές συμφωνίες για το περιβάλλον (SEA, EIA, Birds, Habitat, SEVESO...), την ενέργεια, τη ρύθμιση του ανταγωνισμού και τη ναυτιλία, μάλλον έχουμε κατά βάση μια διαμόρφωση χωρικών πολιτικών δια μέσω της διαπραγμάτευσης των πόρων των ταμείων συνοχής (ESI, CLLD, αγροτική πολιτική ITI, EAFRD, LEADER, δίκτυα αυτοκινητοδρόμων TEN...) (Dallhamer et al., 2018). Όμως, το ενδιαφέρον εδώ είναι ότι δεν λείπουν και μη-δεσμευτικά συγκροτημένα έγγραφα χωρικής ανάπτυξης, που καταλήγουν σε σαφείς προτάσεις και χαρτογραφία, είτε για το σύνολο της ΕΕ (European Spatial Development Perspective [ESDP], Territorial Agenda of the EU, χάρτα του Leipzig, Urban Agenda for the EU, συνθήκη του Amsterdam...), είτε για την διασυνοριακή συνεργασία των μελών (INTERREG, ISPA, URBACT, CADSES...). Το ιδιαίτερο στοιχείο αυτής της κατηγορίας, είναι μια χωρική πολιτική που εξασφαλίζεται δια μέσω ενός συμβιβασμού κορυφής, ανάμεσα σε ανταγωνιστικά κράτη-μέλη.

Τρίτον, πρόκειται για **εθνικά** ρυθμιστικά και στρατηγικά σχέδια και σχέδια περιφερειακής ανάπτυξης, γενικά πολεοδομικά σχέδια και ειδικές πολεοδομικές μελέτες και φυσικά τη νομοθεσία που προβλέπει τις αρχές κατάρτισης τους. Το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της τελευταίας κατηγορίας είναι η εκπόρευση τους από το κράτος, «την επίσημη περίληψη της κοινωνίας» (Μαρξ, 1986), γιατί εντρυφούν στοιχεία ηγεμονίας και συμβιβασμού ταυτόχρονα· μια σχετική θολότητα που υπηρετεί τις γενικές οικονομικές στρατηγικές ανάπτυξης ενώ μαζί κάνει παραχωρήσεις, ώστε να εξασφαλίσει τη γενική πολιτική της ύπαρξη.

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΥΠΕΡΕΘΝΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ

Ομολογουμένως, οι στρατηγικοί άξονες των υπερεθνικών οργανισμών για τα Βαλκάνια έχουν μια σαφήνεια, πολύ χρήσιμη για την κατανόηση των πολιτικών που σχεδιάζονται για εδώ, καθώς δεν διαμεσολαβούνται από τους πρόσκαιρους συμβιβασμούς που πρέπει να υιοθετούν τα εθνικά τοπικά σχέδια και η νομοθεσία.

Ας δούμε μερικά αντιπροσωπευτικά παραδείγματα μέσα από τη χαρτογραφία τους. Στην εικόνα 1, το πρόγραμμα PlaNetCenSe (INTERREG) προτείνει μια κατάταξη των αστικών ευρωπαϊκών κέντρων. Στην εικόνα 2 έχουμε τους σχεδιαζόμενους διευρωπαϊκούς αυτοκινητοδρόμους του ευρωπαϊκού χώρου. Σε διασυνοριακή αλλά και μικρότερη μητροπολιτική κλίμακα, το πρόγραμμα ESPON προτείνει την ομαδοποίηση των «ζωνών συνεργασίας» και την «πολυκεντρική ανάπτυξη» (Εικόνα 3 και 4). Η Παγκόσμια Τράπεζα προτείνει επίσης γενικά παραδείγματα προς υιοθέτηση, όπως αυτό που φαίνεται στην εικόνα 5, που καλεί στην «αύξηση της οικονομικής πυκνότητας» δια μέσω των μετακινήσεων πληθυσμού.

Εικόνα 1. Κατάταξη αστικών κέντρων. Πηγή: πρόγραμμα PlaNet CenSe

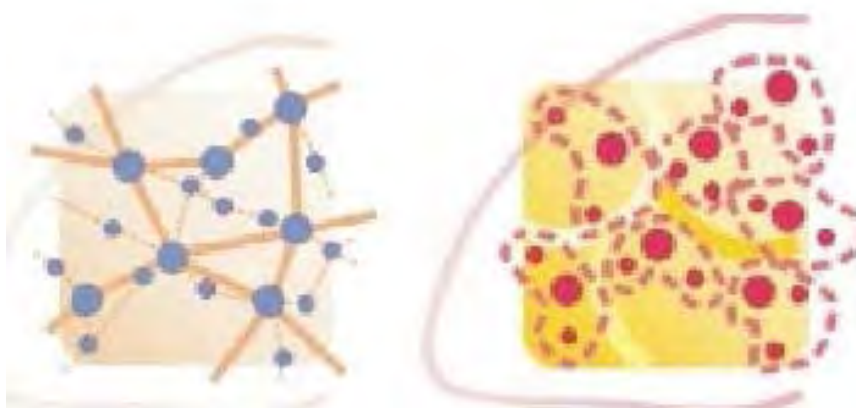

Εικόνα 2. Διευρωπαϊκά δίκτυα TEN. Πηγή: ESDP

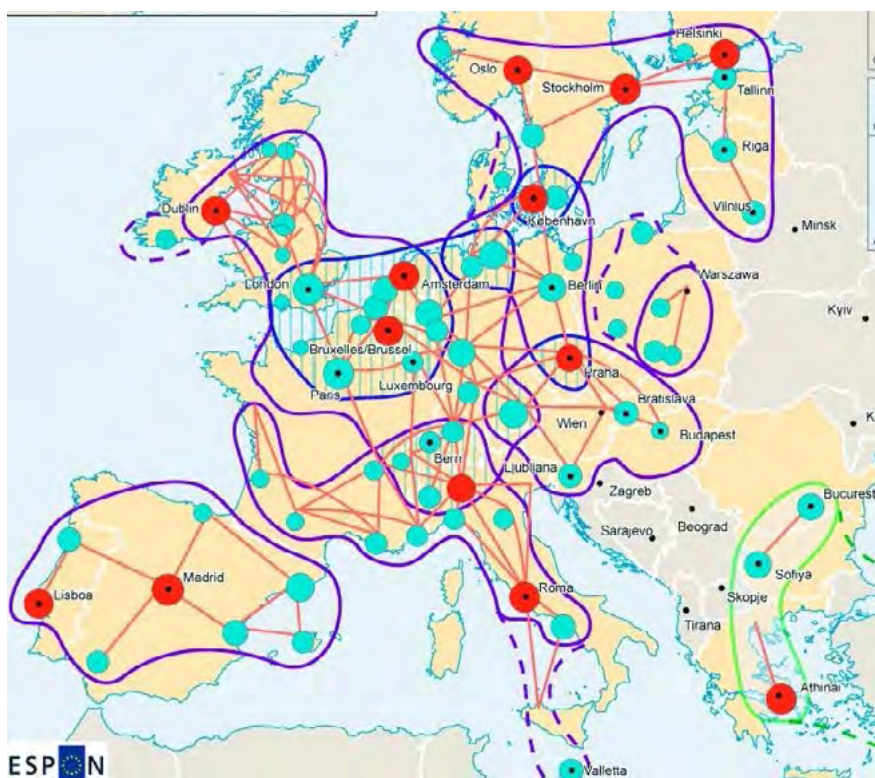

+

+

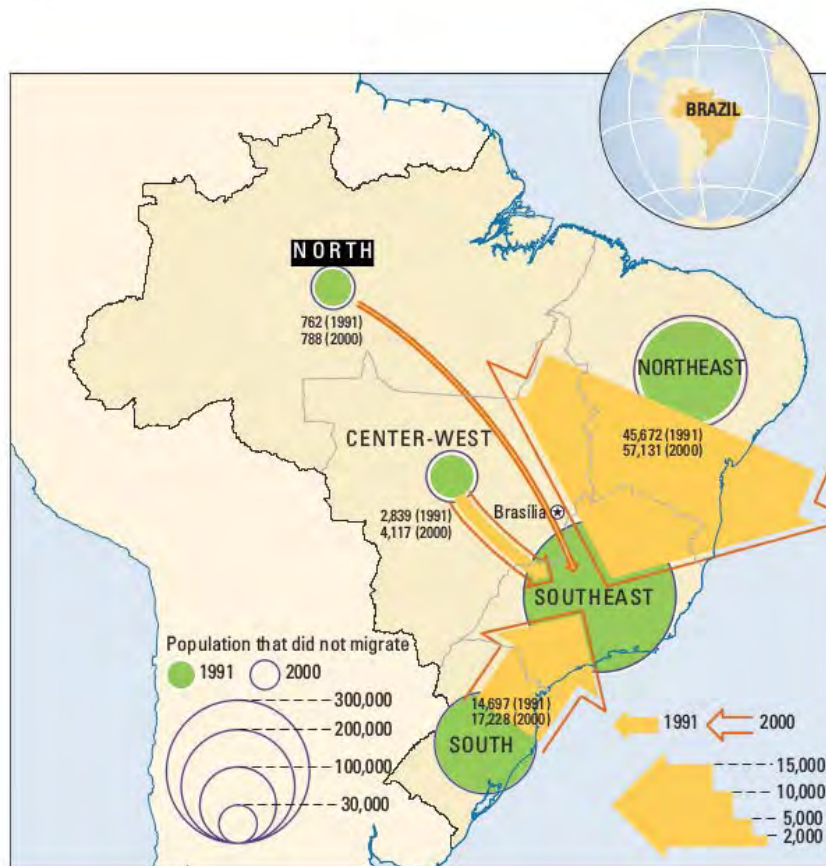

Εικόνα 3. Πολυκεντρικά δίκτυα. Πηγή: ESPON

Εικόνα 4. Ζώνες Συνεργασίας. Πηγή: ESPON

+

Εικόνα 5. Ενθάρρυνση μετακίνησης πληθυσμού για την «αύξηση της οικονομικής πυκνότητας». Πηγή: Παγκόσμια Τράπεζα

Παρεμπιπτόντως, να σημειώσουμε ότι η μετακίνηση πληθυσμών μέσω των πιέσεων της οικονομικής πραγματικότητας, είναι κάτι κοινό στις προτάσεις πολλών υπερεθνικών οργανισμών. Η στρατηγική 2020 της ΕΕ βασίζεται σε αυτήν για την αποτελεσματικότερη «ένταξη» του εργατικού δυναμικού (Belorgey et al., 2012:10), όπως και η Παγκόσμια Τράπεζα, που καλεί τις «παγκόσμιες πόλεις» να αναπτυχθούν περαιτέρω, ενώ οι υπολειπόμενες θα πρέπει να βρουν μια νέα ισορροπία, πρώτιστα δια μέσω της φυγής πληθυσμού (2008:231).

Αλλά ας δούμε και μερικά μεθοδολογικά σχήματα, των ίδιων οργανισμών. Πως ορίζεται η πόλη για τους παραπάνω; Είτε μιλάμε για το σύνολο των διαδρομών κατοικίας-εργασίας (Hall et al., 2006), είτε για «οικονομική πυκνότητα» (World Bank, 2008), είτε για «λειτουργικές εξαρτήσεις», εν τέλει είναι αυτά τα μεγέθη που καθορίζουν την «αστική ζώνη», την «μεγα-πόλη», την «λειτουργική αστική περιοχή» ή τους «δείκτες αστικοποίησης». Κατόπιν, οι οδηγίες των υπερεθνικών οργανισμών είναι να κατηγοριοποιηθούν σαφώς οι παραπάνω πόλεις, ανάλογα με την οικονομική δυναμικότητά τους (World Bank, 2008:258-9), τη θέση τους σε σταυροδρόμια συνεργειών (ESDP, 1999, ESPON, 2012:23), τα συγκριτικά πλεονεκτήματα και τις καταναλωτικές δυναμικές (EBRD, 2012), το «σχεσιακό ανθρώπινο κεφάλαιο» (OECD, 2001:159-160) ή τα περιθώρια καινοτομίας και γνώσης (Συνθήκη της Λισαβόνας, 2007).

Κατόπιν της μεγάλης κατηγοριοποίησης, έρχεται η εξειδίκευση των πλατιών ζωνών. Για την περίπτωση μας, το πρόγραμμα ESPON καλεί στην εξειδίκευση της ΒΔ Ευρώπης στην τεχνολογία και στα ανώτερα προϊόντα, ενώ της ΝΑ σε προϊόντα έντασης εργασίας και... πολυτελείας, προκειμένου να διακριθεί στην παγκόσμια αγορά... (2012:6,12)

Στο παραπάνω έδαφος έρχεται να αναπτυχθούν η «πολυκεντρικότητα» και οι «συνέργειες», δηλαδή η στρατηγική διασύνδεση των τόπων, ως στοίχημα περιφερειακής ένταξης αποκομμένων, μικρών, στατιστικών περιοχών NUTS (ESDP 1999:19, Glenn, 2008:250). Μια γεωγραφία «κατακερματισμού και προσβασιμότητας» ανακλύπει (Richardson et Jensen, 2003).

Σημαντικός είναι σε όλες τις περιπτώσεις ο ρόλος του χρηματοπιστωτικού τομέα, ο οποίος καλείται να «τονώσει την επιχειρηματικότητα» (EBRD, 2011:iv), να μετατρέψει την αγορά ακινήτων σε κομβική οικονομική δραστηριότητα των τόπων (Council of Europe, 2003), να ρυθμίσει το πληθωρισμό για την ωφέλεια του μεσιτικού κεφαλαίου (Bank for International Settlements, 1997:53-4) και να προσανατολίσει την εργατική δύναμη στα, αναπόφευκτα, κατά ομολογία τους, σοκ (IMF, 2011:80).

ΠΥΛΩΝΕΣ ΤΟΥ ΥΠΕΡΕΘΝΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ

Αφού δεν μπορούμε να εξαντλήσουμε τις πολιτικές του κάθε οργάνου σε ένα άρθρο, αυτό που νομίζουμε ότι θα ήταν ενδιαφέρον, είναι να επάγουμε τις βασικές κατηγορίες των αφαιρέσεων που επιλέγουν η χαρτογραφία και η μεθοδολογία για να συμπυκνώσουν την σχεδιαζόμενη ανάπτυξη. Η επιλογή τους είναι ταυτόχρονα μια θέση για το τι θα αφεθεί απ' έξω ως μη-σημαντική ποιότητα του χώρου (Albrechts, 2004).

Μπορούμε να πούμε ότι τρεις είναι οι μεγάλοι πυλώνες που συνοψίζουν την περιφερειακή πολιτική στη ΝΑ Ευρώπη. **Πρώτον, ο ρόλος των πόλεων-πυλών (gateways):** πρόκειται για επιλεγμένες μητροπόλεις, οι οποίες ενισχύονται περαιτέρω, χάρη σε προϋπάρχουσες σωρευτικές επενδύσεις σταθερού κεφαλαίου και εκπαιδευμένου εργατικού δυναμικού, αλλά και έντασης και επιτήρησης της εργασίας. Εν τέλει πρόκειται για **διαφορές παραγωγικότητας** υπέρ μιας μειοψηφίας τόπων (δες Hadjimichalis, 1987:κεφ.3). Η υπόδειξη τόπων επενδύσεων και οικονομικών ζωνών, η ομαδοποίηση δραστηριοτήτων (clustering), οι κατευθύνσεις των ξένων άμεσων επενδύσεων, οι προτάσεις για επικοινωνιακές υποδομές, όπως και τα «αθώα» μεγέθη της κατάταξης και της διασύνδεσης των ροών, είναι χωρικοί μάρτυρες των παραπάνω.

Δεύτερον, ο ρόλος των δικτύων μεταφοράς ενισχύεται και αποκτά μια μορφή βαροκεντρική, με δρόμους που οδηγούν στις «νέες Ρώμες» της Κεντρικής Ευρώπης, χωρίς να ξεχνάμε τους θαλάσσιους και αέριους διαδρόμους των άλλων ηπείρων. Η έλξη αυτή οξύνει την ανισότητα στην πρόσβαση των περιφερειακών περιοχών, αλλά και επιταχύνει τη διαρροή αξίας από τις χαμηλότερες κλάσεις του δικτύου. Και στις δύο ανώτερες περιπτώσεις έχουμε μια παρόμοια τοπογραφία: από ένα ιεραρχικό μοντέλο (στα πλαίσια του κυρίαρχου κράτους) περάσαμε σε ένα πιο άνισο δικτυακό μοντέλο, το οποίο καλύτερα θα ήταν να το φανταστούμε σε τρεις διαστάσεις, με τους πιο σημαντικούς του πόλους να «εξέχουν» στο ανώτερο επίπεδο.

Τρίτον, ο ρόλος του πληθωρισμού τίτλων -όπως ακίνητα, μετοχές, συνάλλαγμα και άλλες μορφές κινητού πλούτου- και του μανάτζμεντ τους, αποκτά μόνιμα χαρακτηριστικά, ως πεδίο συσσώρευσης. Εδώ εντάσσεται η τουριστική και η οικοδομική δραστηριότητα με σκοπό το μεσιτικό κέρδος, οι διαρροές που προκύπτουν από το κοινό νόμισμα και επενδύονται κτηματομεσιτικά, αλλά και οι χρηματοπιστωτικοί κύκλοι μεγαλύτερων ή μικρότερων επιχειρήσεων, γύρω από τη διασκέδαση «urban

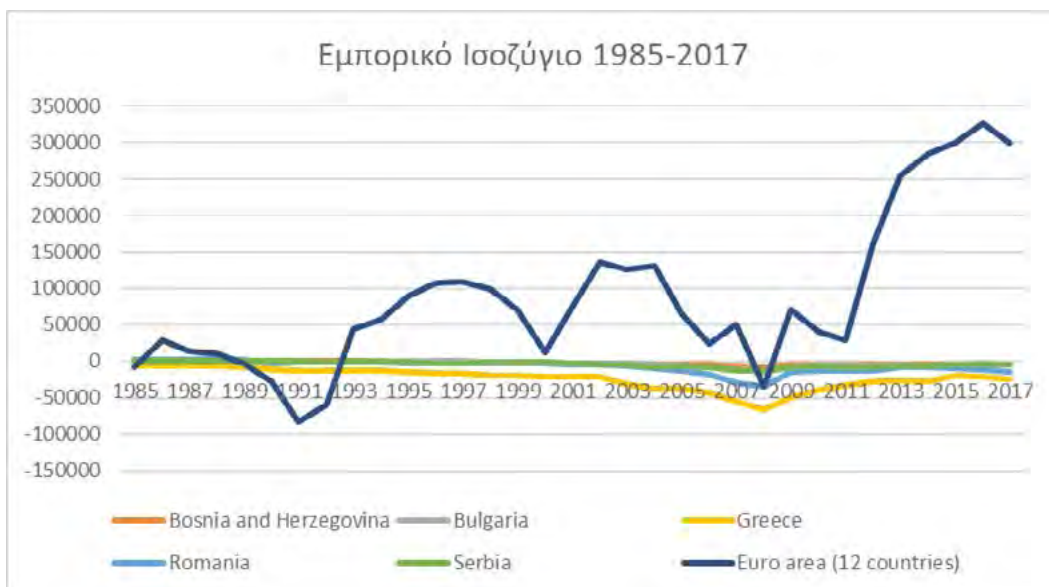

hip» τόπων, την αποκλειστική εκμετάλλευση της φυσικής ή πολιτιστικής κληρονομιάς και την κατανάλωση των «fashion avenues». Ο τομέας αυτός πρέπει να αναμένεται ότι θα προσαρμόζεται περιοδικά, λόγω ακριβώς του πληθωριστικού του χαρακτήρα: προαπαιτεί να καταναλωθούν αξίες που δεν έχουν αναγκαστικά παραχθεί. Πέρα όμως από την εφήμερη του ζωή, στο ενδιάμεσο πιέζει ουσιαστικά τις τιμές γης και έτσι φιλτράρει το χαρακτήρα των πόλεων. Ταυτόχρονα, ολοένα και λιγότερη σημασία αποκτά ο χωρικός σχεδιασμός για τους τόπους παραγωγής νέας αξίας, δηλαδή αγροτικά και βιομηχανικά σύνολα, για τις γεωγραφικές ζώνες που δεν προβλέπεται να ειδικευθούν σε τέτοιες δραστηριότητες.

ΧΩΡΙΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΑΝΙΣΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΣΤΑ ΒΑΛΚΑΝΙΑ

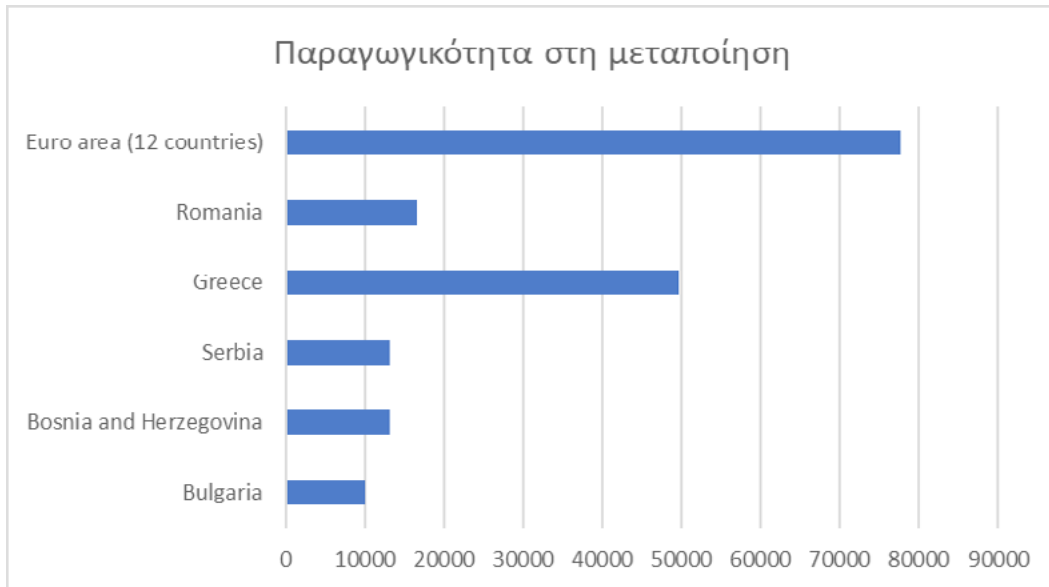
Οι παραπάνω άξονες συντείνουν σε χωρικές διαρροές αξίας από τον πλατύ χώρο των Βαλκανίων προς ελάχιστους παγκόσμιους πόλους, ή ταυτόσημα, ανάμεσα σε διαφορετικούς κλάδους παραγωγής, ή επίσης ταυτόσημα, ανάμεσα σε κοινωνικά στρώματα που εδράζονται στον παγκόσμιο χώρο. Για το ενδιαφέρον αυτού του άρθρου όμως, ας μείνουμε στη χωρική διάσταση της παραπάνω κοινής κοινωνικής διαδικασίας.

Η μεταφορά αξίας στις πόλεις-πόλους γίνεται κατά την ανταλλαγή εμπορευμάτων και υπηρεσιών, μέσω διαφορών κεφαλαιακής σύνθεσης, διαφορών προσβασιμότητας (υποδομών) που οδηγούν σε διαφορετικές ταχύτητες κυκλοφορίας, διαφορών περιθωρίων κερδοφορίας τίτλων και μεταξύ του παραγωγικού και μη-παραγωγικού τομέα της οικονομίας¹· εξάλλου, και μόνο η ύπαρξη ενός μη-παραγωγικού τομέα απαιτεί τη διανομή παραγωγικού κεφαλαίου που παράχθηκε αλλού (Mandel 1973:46). Όλοι οι μακροσκοπικοί δείκτες πολώνονται: στα διαγράμματα 1 έως 9 μπορούμε να δούμε τις διαρροές αξίας ως διαφορές στην παραγωγικότητα της εργασίας, ως άνιση ανταλλαγή (εμπορικό ισοζύγιο), ως υποδεέστερη αξιακή σύνθεση των βασικότερων προϊόντων και ως μεταφορές αξίας μεταξύ παραγωγικών/μη-παραγωγικών κλάδων της οικονομίας.

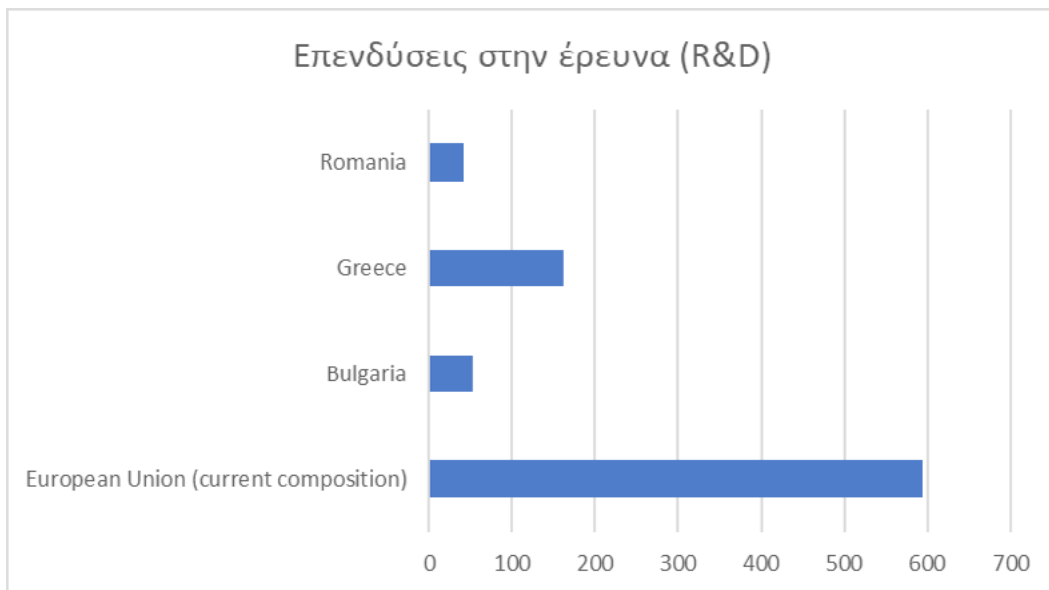

Διάγραμμα 1. Εμπορικό ισοζύγιο (δολάρια 2010) 1985-2017. Προσέξτε τα σημεία καμψής, 2002-2008 για την Ελλάδα και 1989 για τα υπόλοιπα Βαλκάνια. Πηγή: UNCTAD Statistics

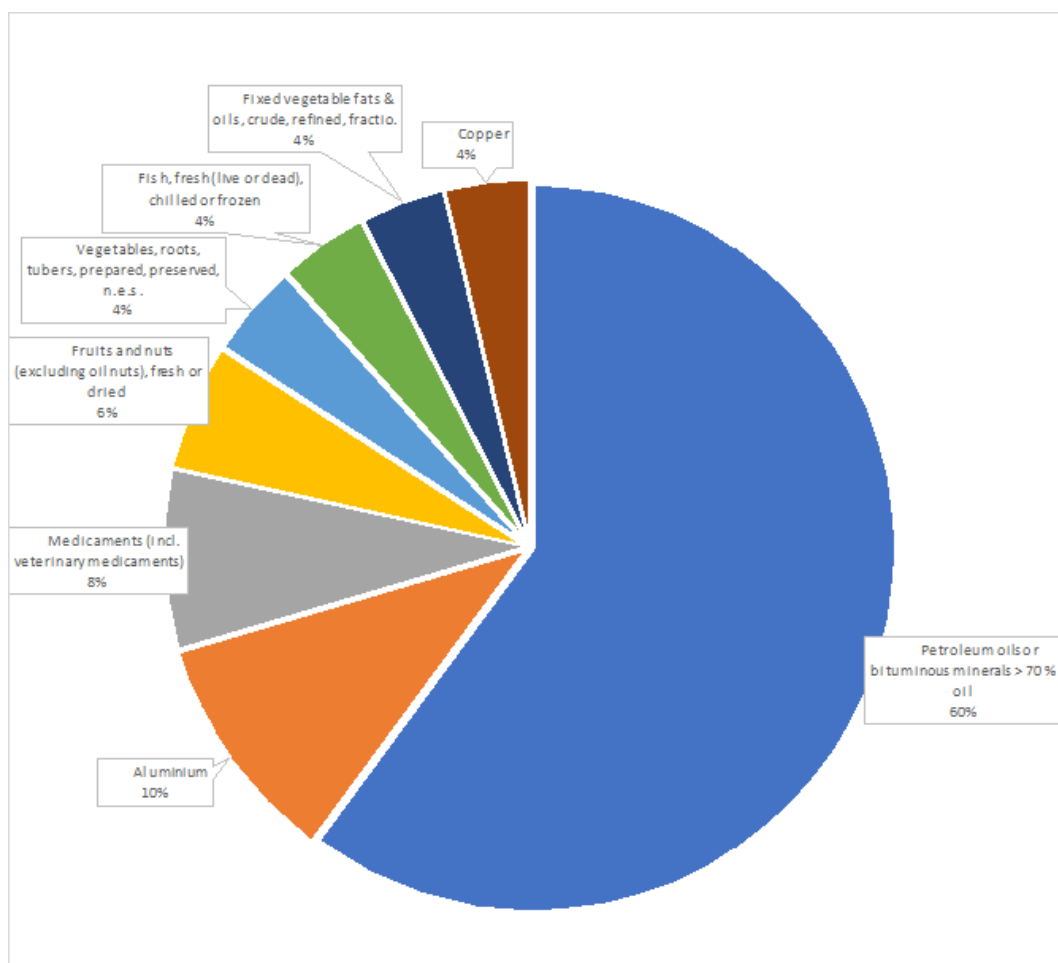

Διάγραμμα 2. Παραγωγικότητα της εργασίας στη μεταποίηση σε ευρώ ανά εργαζόμενο (2012 για όλες τις χώρες, πλην 2010 για τη Σερβία). Πηγή: AMECO database, προσωπικοί υπολογισμοί για Σερβία και Βοσνία σε στοιχεία των εθνικών στατιστικών υπηρεσιών.

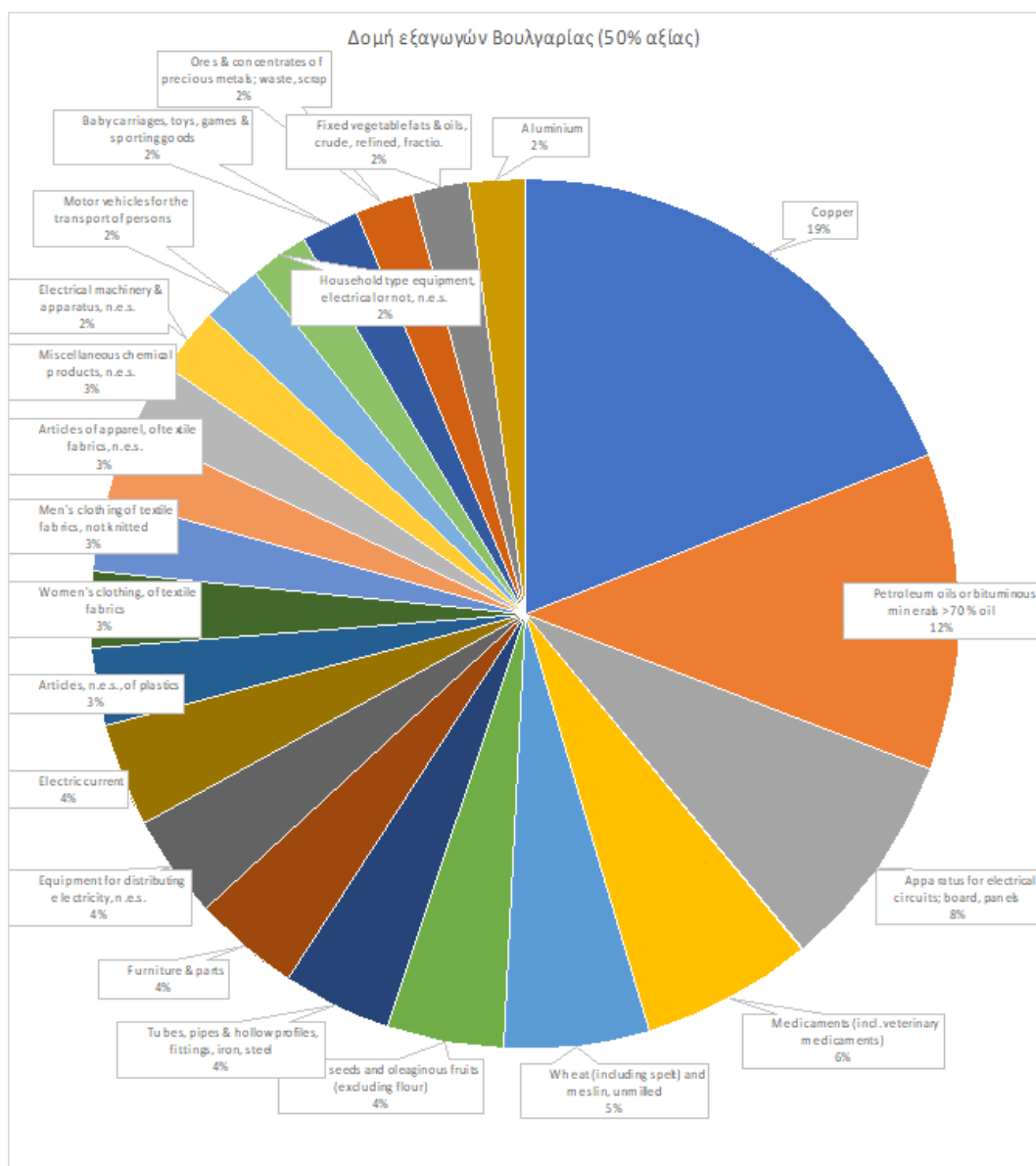

Διάγραμμα 3. Επενδύσεις στην έρευνα, ανά κάτοικο σε ευρώ. Πηγή: AMECO database.

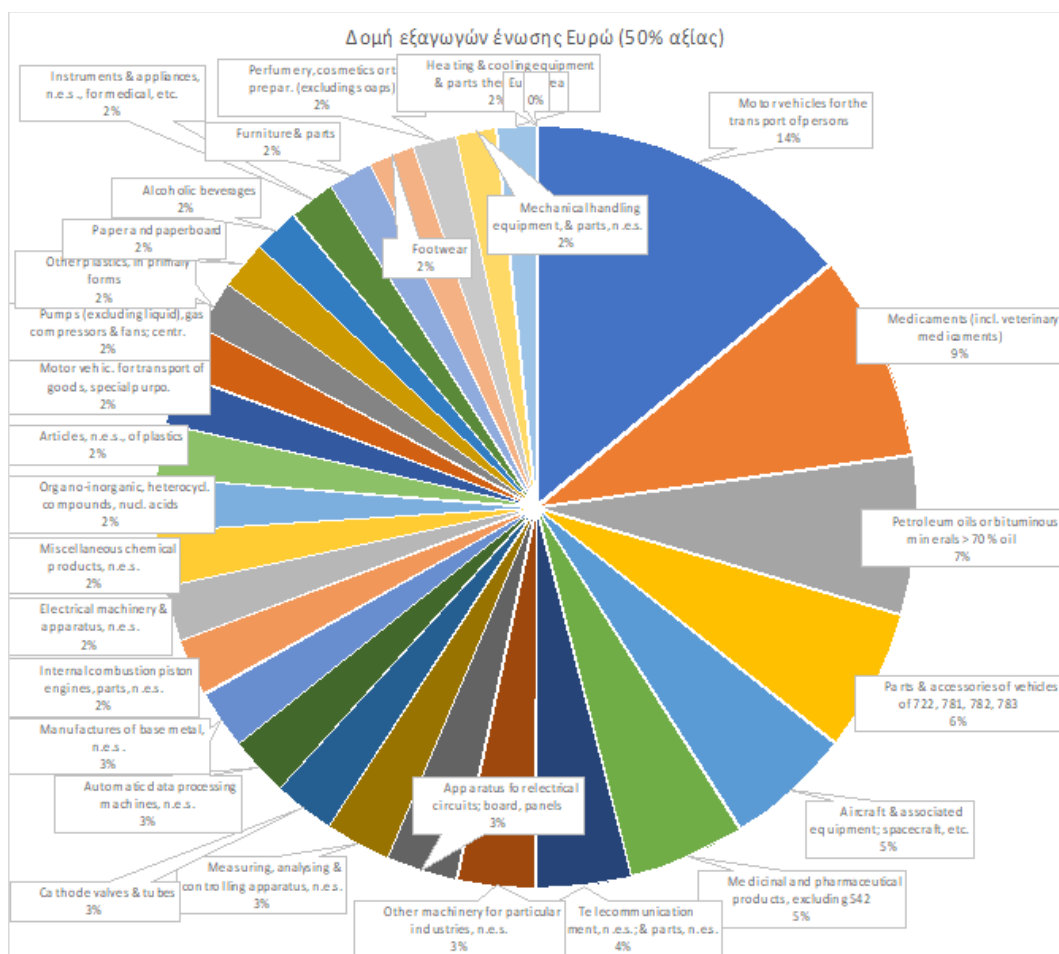

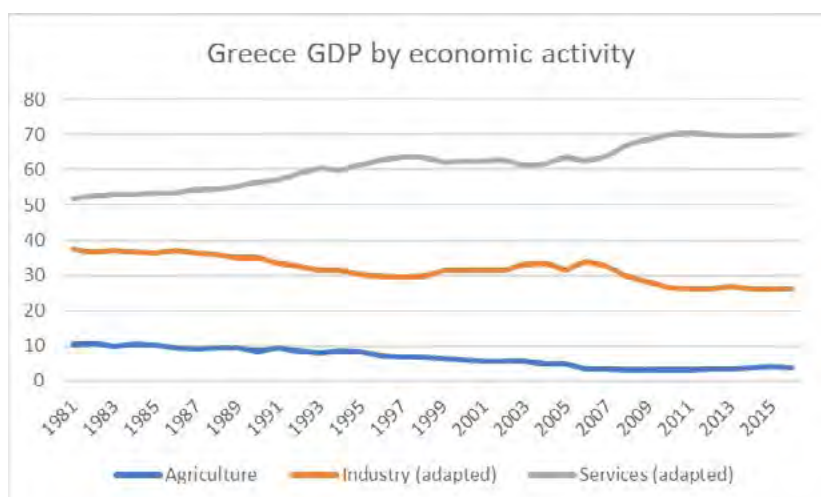
Διάγραμμα 4. Δομή εξαγωγών της Ελλάδας (2017), για το 50% της αξίας των εξαγόμενων προϊόντων. Πηγή: UNCTAD statistics.

Διάγραμμα 5. Δομή εξαγωγών της Βουλγαρίας (2017), για το 50% της αξίας των εξαγόμενων προϊόντων. Πηγή: UNCTAD statistics.

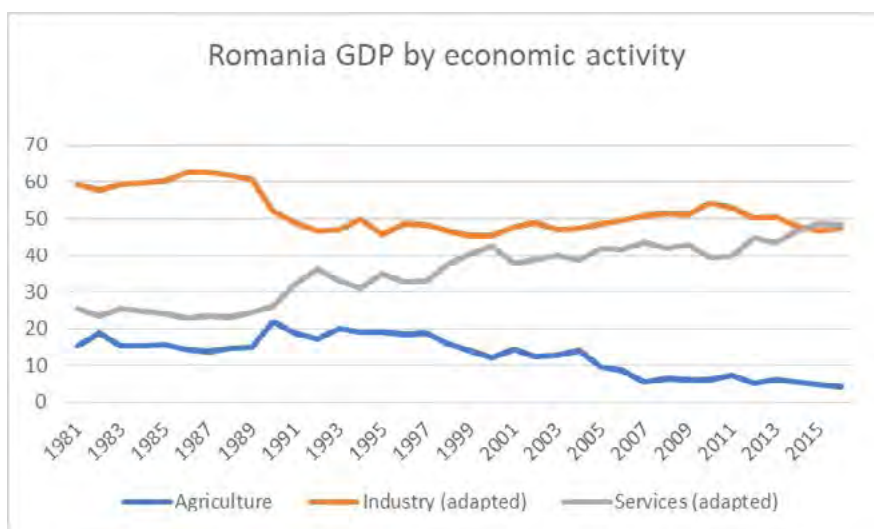

Διάγραμμα 6. Δομή εξαγωγών της ζώνης του Ευρώ (2017), για το 50% της αξίας των εξαγόμενων προϊόντων. Πηγή: UNCTAD statistics.

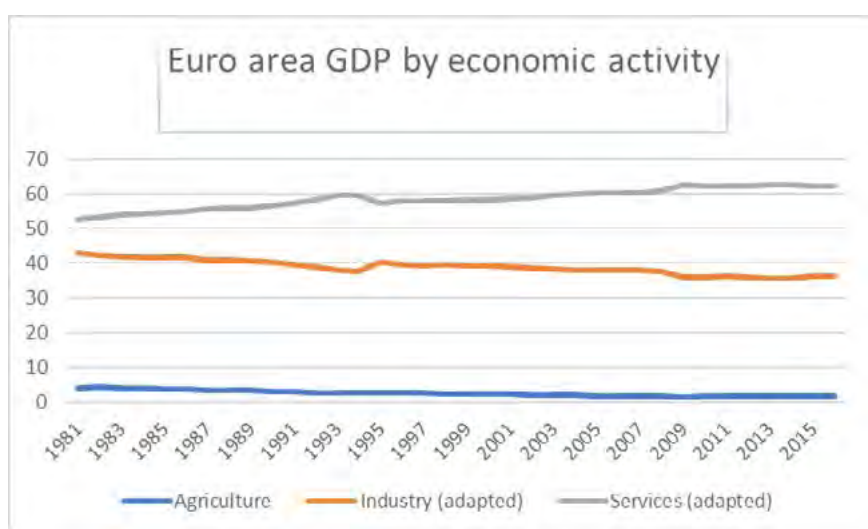

Διάγραμμα 7. ΑΕΠ ανά οικονομική δραστηριότητα της Ελλάδας, σε δολάρια 2010, αφού έχουμε αθροίσει τις μεταφορές στη βιομηχανία (παραγωγή αξίας). Πηγή: UNCTAD Statistics

Διάγραμμα 8. ΑΕΠ ανά οικονομική δραστηριότητα της Ρουμανίας, σε δολάρια 2010, αφού έχουμε αθροίσει τις μεταφορές στη βιομηχανία (παραγωγή αξίας). Προσέξτε την καμπή μετά το 1989. Πηγή: UNCTAD Statistics

Διάγραμμα 9. ΑΕΠ ανά οικονομική δραστηριότητα της ζώνης του ευρώ, σε δολάρια 2010, αφού έχουμε αθροίσει τις μεταφορές στη βιομηχανία (παραγωγή αξίας). Πηγή: UNCTAD Statistics

Ο υπερεθνικός χωροταξικός σχεδιασμός όμως δεν παράγει μόνο ένα άνισο χάρτη, αλλά δίνει και **εξαιρετική αδράνεια** στο παραπάνω σύστημα. Στα όρια ενός «στεγανού» κράτους οι διαφορές κερδοφορίας θα έτειναν θεωρητικά μακροπρόθεσμα να εξισωθούν, δια μέσω της μετακίνησης σταθερού κεφαλαίου ή εργατικού δυναμικού και δια μέσου νέων επενδύσεων σε μέσα μεταφοράς και υποδομές, έτσι ώστε οι εθνικοί επενδυτές να έβρισκαν μια ισορροπία μέσα σε έναν πολωμένο εθνικό χώρο. Ωστόσο, σε διεθνή πλαίσια αυτό είναι αδύνατο: η επιμονή των συνόρων, των δασμών, της διαφορετικής νομοθεσίας και των εκτελεστικών εξουσιών, των αγροτικών και βιομηχανικών προστατευτισμών, των χρηματοπιστωτικών διαταγών και άλλων πολιτικών καταναγκασμών που διατρέχουν τις διακρατικές σχέσεις, συμπεριλαμβανομένου του εσωτερικού της ΕΕ,

δεν επιτρέπει την διεθνή εξίσωση της κερδοφορίας και της παραγωγικότητας. Η διαδικασία δημιουργίας και καταστροφής των πόλεων-πυλών γίνεται πολύ **ρευστή και δυναμική**, ακόμα και για τους πρωταγωνιστές. Αυτό δεν είναι αναγκαστικά βλαπτικό για το σύστημα ως όλον: εξάλλου, δια μέσω και των δύο φάσεων, ανόδου και καθόδου, μπορεί και επιτυγχάνεται κερδοφορία.

ΟΙ ΑΣΤΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΗΣ ΑΝΙΣΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Οι αναμενόμενες αδρές αστικές μορφές που γεννάει η παραπάνω διαδικασία είναι οι εξής: οι διαφορές παραγωγικότητας οδηγούν σε ένα «άρμεγμα» των αξιών προς ελάχιστους εθνικούς πόλους, πριν και οι ίδιοι τροφοδοτήσουν διεθνείς μεγαλύτερους πόλους. Ανθίζουν οικονομικές δραστηριότητες, όπως βιομηχανικά πάρκα, clusters νεογνών επιχειρήσεων, επεκτείνονται τα κτήρια των εταιρειών, δημιουργούνται νέα αεροδρόμια, λιμάνια, γραμμές μετρό και εθνικές οδοί που συντείνουν στα παραπάνω.

Οι διαφορές πληθωριστικής μεγέθυνσης οδηγούν στην άνθιση των υπηρεσιών μανάτζμεντ της διαχείρισης κεφαλαίου (νομικές υπηρεσίες, ανακαινίσεις, διαφημιστές), στο στοκ ακινήτων με σκοπό την μεσιτική πώληση του και δευτερευόντως στις trending προσωπικές υπηρεσίες των ανώτερων στρωμάτων. Οι περιοδικές προσαρμογές αυτού του τομέα γεννάν όμως και αστικά κενά, όπως ανοίκιαστα κτήρια και ημιτελείς οικοδομές.

Στην πλατιά περιφέρεια του άλλου άκρου, αναμένουμε να δούμε ερήμωση βιοτεχνιών, επιχειρήσεις χαμηλής παραγωγικότητας και μικρά καταναλωτικά μαγαζιά ή εργαστήρια με δουλειά φασόν και απλήρωτη οικογενειακή εργασία, κακά συντηρημένες κατοικίες λόγω χαμηλής αγοραστικής δύναμης των κατοίκων, παλιές επιχειρήσεις που λειτουργούν σε χαμηλά επίπεδα παραγωγικού φορτίου (ακόμα και στοιχειώδη εργαστήρια που εδρεύουν στα κτίρια που κάποτε ανθούσαν σύγχρονες βιομηχανικές μονάδες), ανοίκιαστα και απούλητα ακίνητα, υψηλούς δείκτες ανεργίας, χαμηλή εκπαίδευση και υπό-συντηρημένες ενδοαστικές κυκλοφοριακές υποδομές, λόγω αδυναμίας της δημοτικής αρχής να τις χρηματοδοτήσει. Ταυτόχρονα, όμως, η ανάγκη για γρήγορη κυκλοφορία (διαρροή) αξίας, μπορεί να οδηγεί στο να συνδέει αυτά τα μέρη ένα καλό υπερεθνικό δίκτυο. Η Εικόνα 6 περιέχει φωτογραφίες από τέτοιους τόπων των Βαλκανίων (περαιτέρω στο Plevris, 2016).

Εικόνα 6: Ο αρνητικός πόλος της άνισης ανάπτυξης. Από πάνω προς τα κάτω και από αριστερά στα δεξιά: Novi Sad, Novi Sad, Timisoara, Trebinje, Sofa, Cluj, Βελιγράδι, Βουκουρέστι και Σόφια. Προσωπική πηγή.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ / ΠΕΡΑΙΤΕΡΩ ΕΡΕΥΝΑ

Για οποιαδήποτε συζήτηση στο έδαφος της «ανάπτυξης», πόλη ίσον συγκέντρωση. Η συγκέντρωση όμως αφορά μια μειοψηφία, είτε αυτή είναι ιδιώτες, ομάδες, αλλά και περιφέρειες, ακόμα και ολόκληρα έθνη. Η **διαδικασία πόλωσης των αξιών** και υλοποίησής τους σε έναν τόπο με τη μορφή κοινωνικού πλούτου, επενδύσεων, δεξιοτήτων, καταναλωτικών αγορών και υποδομών είναι αυτό που αποκαλούμε άνιση ανάπτυξη.

Για οποιαδήποτε θεωρία και πρακτική στο χώρο της Θεσσαλονίκης, νομίζουμε ότι προϋπόθεση είναι να κατανοηθεί το πλέγμα των ανώτερων νόμων που την κατατρέπει *de facto* και της παρέχει δυνατότητες και απειλές. Ζητήματα που ανοίγονται για μια περαιτέρω έρευνα, είναι τα παρακάτω:

Πρώτον, οι γενικοί χωρικοί και κοινωνικοί νόμοι δεν έχουν ισχύ αν δεν γίνουν **συγκεκριμένοι**, αν δεν γειωθούν δηλαδή σε ιδιαίτερα χωρικά σύνολα, όπως αυτό της Θεσσαλονίκης. Εδώ μας ενδιαφέρει ο ιδιαίτερος τρόπος που η εθνική νομοθεσία για τη χωρική ανάπτυξη προσαρμόζεται σε αυτή των υπερεθνικών οργανισμών. Για παράδειγμα, το ρυθμιστικό σχέδιο του Σεράγεβο μιλάει για «λειτουργικές εξαρτήσεις», το στρατηγικό σχέδιο της Σερβίας για «λειτουργική ιεράρχηση πόλεων» και η διαβούλευση του Ρυθμιστικού Σχεδίου Θεσσαλονίκης για «ισόρροπη αστική ανταγωνιστικότητα». Σε εθνικό επίπεδο, τα ευέλικτα στρατηγικά σχέδια (αντί για ρυθμιστικά-περιφερειακά-ΓΠΣ) και η υπόδειξη τόπων επενδύσεων από παράλληλους αναπτυξιακούς φορείς (αντί της ολικής προσέγγισης με περιορισμούς χρήσεων, όρων δόμησης κλπ.), αντανακλώνται στη λειτουργία του ΤΑΙΠΕΔ και της ΕΤΑΔ και της νομοθεσίας που τα διέπει, όπως ο Ν.3989/2011. Στα Βαλκάνια υπάρχουν αντίστοιχα νομικά σώματα, όπως η Beoland στο

Βελιγράδι, το γραφείο προώθησης ξένων επενδύσεων της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης και το γραφείο ιδιωτικοποίησης της Σόφια. Η λογική του σχεδιασμού τους ταιριάζει σαφώς καλύτερα στην «πολυκεντρικότητα» και για αυτό επίσημα προωθείται (Healey, 2004; Andrews, 2005:154).

Δεύτερον, το κράτος χρωματίζει τους παγκόσμιους άξονες με ιδιαίτερους συμβιβασμούς: αυτοί προκύπτουν από το **ρόλο του κράτους** ως γενικού εγγυητή της παραγωγής, αλλά και ως μιας εξουσίας που θέλει να εξασφαλίσει τη συνέχεια της μέσω εξω-οικονομικών συνθηκών. Τέτοιες είναι οι ισορροπίες μεταξύ ανταγωνιστικών κεφαλαίων, οι ψηφοθηρικές παραχωρήσεις σε κατώτερα στρώματα -όπως η οικοδομική αυθαιρεσία- και η εξαγοράσιμη εργασιακή ειρήνη. Από τη μια μεριά πρέπει να δούμε πως το κράτος κατευθύνει τη συσσώρευση των στρατηγικών επενδυτών δια μέσω της νομοθεσίας, της κανονιστικής πολεοδομίας και των περιφερειακών σχεδίων (μαρίνες, ιαματικές πηγές, λιμάνια, ξενοδοχεία...). Ταυτόχρονα, εκεί που το κράτος αλληθωρίζει, γιατί ίσως δεν μπορεί να δώσει «ίσες ευκαιρίες» σε όλα τα ανώτερα στρώματα, η απουσία σχεδιασμού ευνοεί και αυτή τη συσσώρευση των βασικών επενδυτών. Από την άλλη μεριά όμως, αυτή των από κάτω, πρέπει να δούμε και τους ιδιαίτερους παρασιτικούς (από άποψη διευρυμένης συσσώρευσης) κρατικούς συμβιβασμούς στη Θεσσαλονίκη του σήμερα: καταπατήσεις στην περιαστική ζώνη, υπερβάσεις συντελεστή δόμησης και κατοπινές νομιμοποιήσεις στις γειτονιές, ενοικιάσεις τύπου Airbnb σε όλο τον ιστό, θολές άδειες λειτουργίας μαγαζιών...

Τρίτον, μπορεί η Θεσσαλονίκη να ξεφύγει από τον κύκλο της άνισης ανάπτυξης που την οδηγεί σε διαρροές αξίας; Η θέση της στα παγκόσμια μεταφορικά σταυροδρόμια δεν επαρκεί. Ίσα-ίσα μπορεί να επιταχύνει τη διαρροή αξιών, σε σχέση π.χ. με ένα μεγάλο νησί. Το σύστημα δεν είναι στεγανό, όπως είδαμε, αλλά εξαιρετικά αδρανές. Θα πρέπει να θεωρούμε ότι η αποκλειστική επιμονή σε αρχιτεκτονικές αναπλάσεις, νέες γειτονιές γύρω από την εστίαση και πωλήσεις δημοσίου πλούτου εγγράφονται στον κύκλο της διαρροής αξιών. Η άνοδος των τιμών γης, π.χ. λόγω αστικού τουρισμού και γειτονιών διασκέδασης, συνδέεται με μια φούσκα που μπορεί να καταρρεύσει ανά πάσα στιγμή, καταστρέφοντας συσσωρευμένη αξία. Αν δεν υπάρχει πρόβλεψη του χωρικού σχεδιασμού για τόπους με ανώτερη κεφαλαιακή σύνθεση -δηλαδή συσσωρευμένη τεχνολογική γνώση και εξοπλισμό-, τόπους παραγωγής νέας αξίας -δηλαδή βιομηχανία και αγροτική παραγωγή-, που θα αντισταθμίζουν τις χρήσεις που απαιτούν ήδη παραγμένη αξία, και κέντρα έρευνας, τότε η διαρροή αξιών θα πρέπει να θεωρηθεί ότι ενισχύεται από το σχεδιασμό. Από την άλλη, ένας σχεδιασμός ανάπτυξης μη-παραγωγικών δραστηριοτήτων (νομικές υπηρεσίες, design, διαφημίσεις, μελέτες, προσωπικές υπηρεσίες...), αλλά παγκόσμιας εμβέλειας και άρα ανώτατης κεφαλαιακής σύνθεσης, θα μπορούσε και πάλι να συγκεντρώσει αξίες τρίτων τόπων, αντιστρέφοντας τη διαρροή. Πρόκειται για μια πιο «αρπακτική» ανάπτυξη, που ταιριάζει σαφώς στις σύγχρονες παγκόσμιες στρατηγικές.

Κλείνοντας, είδαμε ότι οι πολιτικές των υπερεθνικών οργανισμών θυσιάζουν πλατιές περιοχές για την ωφέλεια μιας μειοψηφίας τόπων. Σε αυτές τις «νησίδες ελέγχου», κατά τη Massey, η πολιτική του περιφερειακού σχεδιασμού παίζει πρωτεύοντα ρόλο για την αναδιανομή της οικονομικής δύναμης (1995:109,237). Ακόμα ουσιωδέστερα, ο Ανρί Λεφέβρ, ήδη από το 1973, επεσήμαινε ότι η σύγκρουση κέντρου-περιφέρειας εγγράφεται σε κάτι ακόμα γενικότερο, του κατακερματισμού του χώρου από τη μια μεριά, και τη ραγδαία ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων και της επιστημονικής γνώσης από την άλλη (1973:24).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Albrechts, L., (2004). Strategic (Spatial) Planning Reexamined. *Environment and Planning B – Planning and Design*. 31 (5), 743-758.

Andrews Dimitrovska, K., (2005). Mastering the post-socialist city: impacts on planning the built environment. Στο: F. Hamilton et al., επιμ. *Transformation of cities in Central and Eastern Europe - towards globalization*. Tokyo: United Nations University Press.

Bank for International Settlements, (1997). *67th annual report*. Basle: BIS.

Bélorgey, N. et al., (2003). Social impact of emigration and rural-urban migration in Central and Eastern Europe. Διαθέσιμο μέσω: <<http://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=89&newsId=1778&furtherNews=yes>> [12/01/2013].

Dallhammer, E., Roland G. και Neugebauer, W., (2018). Spatial planning and governance within EU policies and legislation and their relevance to the New Urban Agenda. Διαθέσιμο μέσω: <<https://cor.europa.eu/en/engage/studies/Documents/Spatial-planning-new-urban-agenda.pdf>> [06/09/2018].

IMF (International Monetary Fund), (2011). *World economic outlook 2011: slowing growth, rising risks*. Washington, D.C.: International Monetary Fund.

EBRD (European Bank for Reconstruction and Development), (1993). *Transition Report*. London: EBRD.

ESDP (European Spatial Development Perspective), (1999). *Towards balanced and sustainable development of the territory of the European Union*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.

ESPON (European Observation Network for Territorial Development and Cohesion), (2012). *Territorial Dynamics in Europe: Regions and cities in the global economy*. Luxembourg: ESPON.

Glenn, J., (2008). Οι οικονομικές ευκαιρίες της διεύρυνσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στο: Μ. Κούση και C. Tilly, επιμ. *Οικονομικές και πολιτικές συγκρούσεις σε συγκριτική προοπτική*. Αθήνα: Επικεντρο.

Hadjimichalis, C., (1987). *Uneven development and regionalism: state, territory et class in southern Europe*. Londres: Croom Helm.

Hall, P. και Pain, K. (2006). *The Polycentric metropolis: learning from mega-city regions in Europe*. London: Earthscan.

Healey, P., (2004). The Treatment of Space and Place in the New Strategic Spatial Planning in Europe. *International Journal of Urban and Regional Research*. 28 (1), 45-67.

Jensen, B. και Richardson, T., (2003). Being on the Map: The New Iconographies of Power over European Space. *International Planning Studies*. 8 (1): 9-34.

Mandel, E., (1973). *Μαρξιστική Οικονομική Θεωρία*. Τόμος 2. Αθήνα: Επιστημονικές Μελέτες.

Marx, K., (1986). Ο Μαρξ στον Άνευκοφ. Στο: Κ.Μαρξ, Φ. Ένγκελς. *Αλληλογραφία 1844-1860, Μέρος Α'*. Αθήνα: Μπάουρον.

Massey, D., (1995). *Spatial divisions of labour: social relations and the geography of production*. Basingstoke: Macmillan.

OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development), (2001). *Territorial outlook*. Paris: OECD.

Plevris, K. (2016). Le développement inégal dans les Balkans; des nouvelles centralités urbaines et des formes d'inégalité dans la période post-1989. Διδακτορική διατριβή, Université Paris 1 – Panthéon-Sorbonne.

Council of Europe of Ministers Responsible for Spatial Planning, (2000). *Guiding Principles for Sustainable Spatial Development of the European Continent*. Διαθέσιμο μέσω: http://www.mdrap.ro/_documente/dezvoltare_teritoriala/documente_strategice/Sustainable%20Spatial%20Development.pdf [05/09/2018].

World Bank, (2008). *World development report 2009: reshaping economic geography*. Washington, D.C.: World Bank.

ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΕΝΟΣ ΝΕΟΥ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΚΙΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑ ΣΤΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ ΜΕ ΑΞΟΝΑ ΤΑ ΜΕΣΑ ΣΤΑΘΕΡΗΣ ΤΡΟΧΙΑΣ

**Απόστολος Παπαγιαννάκης¹, Αθηνά Γιαννακού²,
Αθηνά Βιτοπούλου³**

¹Επίκουρος Καθηγητής, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας και Ανάπτυξης ΑΠΘ _
apa@plandevl.auth.gr

²Καθηγήτρια, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας και Ανάπτυξης ΑΠΘ _
adgianna@plandevl.auth.gr

³Επίκουρη Καθηγήτρια, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών_avitopoulou@arch.auth.gr

Λέξεις κλειδιά: βιώσιμη αστική ανάπτυξη και κινητικότητα, ενιαίος πολεοδομικός και κοινωνικο-οικονομικός σχεδιασμός, Transit Oriented Development, μέσα σταθερής τροχιάς, Θεσσαλονίκη

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το παρόν άρθρο επιχειρεί να διερευνήσει τις δυνατότητες προσαρμογής και εφαρμογής του πολεοδομικού-κοινωνικού προτύπου χωρικού σχεδιασμού «Transit Oriented Development» (TOD) ή «Ανάπτυξη Προσανατολισμένη στη Δημόσια Συγκοινωνία» (ΑΠΔΣ) στη Θεσσαλονίκη, με στόχο την επιτυχημένη πολεοδομική ένταξη των Μέσων Σταθερής Τροχιάς, την προώθηση της «πόλης μικρών αποστάσεων» και της βιώσιμης κινητικότητας, λαμβάνοντας υπόψη τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά καθώς και το πλαίσιο διαμόρφωσης του ελληνικού αστικού χώρου. Μέχρι σήμερα, το υπό κατασκευή Μετρό της Θεσσαλονίκης που αναμένεται να λειτουργήσει το 2020, καθώς και η πρόταση για δημιουργία Τραμ, δεν αποτέλεσαν πεδίο μελέτης και δημόσιας πολιτικής για μια στροφή προς περισσότερο βιώσιμες μορφές ανάπτυξης και κινητικότητας.

Με βάση την ευρωπαϊκή και διεθνή εμπειρία και τις βέλτιστες πρακτικές, η εργασία προτείνει καταρχάς μια τυπολογία των σταθμών του μετρό σε σχέση με τον αστικό χώρο που τους περιβάλλει όσον αφορά την αστική πυκνότητα, τις χρήσεις γης, την προσπελασιμότητα και τα λειτουργικά χαρακτηριστικά του δικτύου. Στη συνέχεια αναπτύσσει ένα πλαίσιο κατευθύνσεων, προσαρμοσμένο στις τοπικές ιδιαιτερότητες του συστήματος χωρικού σχεδιασμού, το οποίο επιδιώκει να ανταποκριθεί στις ακόλουθες προκλήσεις: 1) ανάπτυξη ενός ολοκληρωμένου συστήματος συνδυασμένων μεταφορών μητροπολιτικής εμβέλειας (μέσα σταθερής τροχιάς, λεωφορεία, ποδήλατο, πεζή μετακίνηση) και αύξηση της χρήσης των μέσων μαζικής μεταφοράς, 2) προώθηση της ισορροπημένης αστικής ανάπτυξης μειώνοντας τις διαφορές μεταξύ των διαφόρων γειτονιών που αντιμετωπίζουν κοινωνικο-χωρικά προβλήματα και αναπτυξιακά εμπόδια, 3) προστασία και ενίσχυση του ανθρωπογενούς και του φυσικού αστικού περιβάλλοντος με τη δημιουργία νέων «πράσινων διαδρόμων» και την ένταξή τους στο ευρύτερο οικοσύστημα της πόλης. Η κύρια συνεισφορά της ερευνητικής εργασίας

έγκειται στην προτεινόμενη διεπιστημονική προσέγγιση σχεδιασμού προκειμένου να επιτευχθεί η ένταξη του μητροπολιτικού σιδηροδρομικού δικτύου στον αστικό χώρο και να μεγιστοποιηθούν τα περιβαλλοντικά, κοινωνικά και οικονομικά οφέλη από τη λειτουργία του.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το πρότυπο πολεοδομικού-συγκοινωνιακού σχεδιασμού «Transit Oriented Development» (TOD) ή «Ανάπτυξη Προσανατολισμένη στη Δημόσια Συγκοινωνία» (ΑΠΔΣ) θεωρείται μια εναλλακτική στην αστική ανάπτυξη χαμηλής πυκνότητας και στη χωρική κατανομή χρήσεων γης που βασίζεται στη χρήση του αυτοκινήτου (Calthrope, 1990; Cervero, 2015). Πιο συγκεκριμένα, η επικέντρωση στην ανάπτυξη γύρω από τους σταθμούς μέσων σταθερής τροχιάς αποτελεί έναν τρόπο κεφαλαιοποίησης των επενδύσεων στις μεταφορές, λόγω της ενίσχυσης ή της δημιουργίας μιας πιο συμπαγούς αστικής μορφής, υψηλής σχετικά πυκνότητας και μικτών χρήσεων. Η σύζευξη των επενδύσεων στις δημόσιες μεταφορές με τον περιβάλλοντα αστικό χώρο, δηλαδή η βάση της ΑΠΔΣ, αναγνωρίζεται διεθνώς ως μια αποτελεσματική και βιώσιμη μορφή αστικής ανάπτυξης (Adelfio, 2014). Βασικοί στόχοι της εφαρμογής του μοντέλου ΑΠΔΣ είναι μεταξύ άλλων (Parker et al., 2002): α) η υψηλή ποιότητα ζωής των κατοίκων της κοινότητας, β) οι αυξημένες εναλλακτικές επιλογές μέσων μεταφοράς, γ) οι λιγότερες μετακινήσεις και σε μικρότερες αποστάσεις με το αυτοκίνητο ανά νοικοκυριό, δ) η μείωση της ενεργειακής κατανάλωσης, ε) οι μειωμένες δαπάνες για κρατικές υποδομές και για τα νοικοκυριά, στ) η αυξημένη ασφάλεια για τους πεζούς και τους ποδηλατιστές και η μείωση των οδικών ατυχημάτων. Πολλές επεμβάσεις που υλοποιήθηκαν σε ευρωπαϊκές πόλεις τα τελευταία 25-30 χρόνια υιοθέτησαν την προσέγγιση ΑΠΔΣ ως βάση των πολιτικών αστικής αναγέννησης, με στόχο τη συνολική αναζωογόνηση και την ενίσχυση της προσβασιμότητας των αστικών περιοχών που αφορούσαν. Στην Ελλάδα, τέτοιου είδους ενιαία πολεοδομικά και συγκοινωνιακά σχέδια δεν έχουν τεθεί στην ατζέντα της δημόσιας πολιτικής, καθώς η αστική πολιτική και η πολιτική των μεταφορών είναι περιορισμένες και αποσπασματικές χωρίς να λαμβάνουν υπόψη τα διατομεακά χαρακτηριστικά της αστικής ανάπτυξης και της κινητικότητας (Γιαννακού, 2013· Παπαγιαννάκης, 2015· Παπαγιαννάκης et al., 2017a).

Αυτά τα προβλήματα αποσπασματικού πολεοδομικού και συγκοινωνιακού σχεδιασμού αντανακλώνται και στην πόλη της Θεσσαλονίκης. Αν και μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1980 η Θεσσαλονίκη εξελίχθηκε ως μια τυπική συμπαγής πόλη με υψηλές πυκνότητες, ιδιαίτερα στις κεντρικές περιοχές, η σύγχρονη αστική δομή έχει αλλάξει δραστικά από τη δεκαετία του 1990, ως αποτέλεσμα της γρήγορης προαστιοποίησης και της εκτεταμένης αστικής διάχυσης (Γιαννακού, 2013· Χριστοδούλου, 2015). Ταυτόχρονα, το υφιστάμενο σύστημα δημόσιων μεταφορών, που βασίζεται αποκλειστικά στο δίκτυο λεωφορειακών γραμμών, υστερεί έναντι των αντίστοιχων ευρωπαϊκών σε πόλεις παρόμοιου μεγέθους και πολεοδομικών χαρακτηριστικών. Έτσι, η μητροπολιτική περιοχή χαρακτηρίζεται από αστική ανάπτυξη προσανατολισμένη στη χρήση του αυτοκινήτου και απουσία αστικού σιδηρόδρομου: το 55% των ημερήσιων διαδρομών πραγματοποιείται με ιδιωτικό αυτοκίνητο, ενώ μόνο το 25% με δημόσιες συγκοινωνίες (THEPTA, 2014). Κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης, παρατηρήθηκε μια μικρή μεταβολή των συμπεριφορών κινητικότητας προς πιο βιώσιμους τρόπους μετακίνησης (Paragiannakis et al., 2017b), η οποία ενισχύθηκε από μια σειρά χαμηλού κόστους αστικές επεμβάσεις στην κλίμακα του δρόμου για την προώθηση της πεζής μετακίνησης που υλοποιήθηκαν από τον Δήμο Θεσσαλονίκης (Paragiannakis & Vitoroulou, 2015). Το Μετρό της Θεσσαλονίκης είναι υπό κατασκευή και αναμένεται να λειτουργήσει το 2021. Επίσης, η αναβίωση ενός δικτύου Τραμ στην πόλη προτάθηκε κατά καιρούς από διάφορες

μελέτες και πιο πρόσφατα στο πλαίσιο ενός Σχεδίου Βιώσιμης Αστικής Κινητικότητας και μιας σχετικής μελέτης εφικτότητας που εκπονήθηκαν από το Συμβούλιο Αστικών Συγκοινωνικών Θεσσαλονίκης με τη συνεργασία του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (Πυργίδης, 2013). Εντούτοις, μέχρι σήμερα δεν έχουν μελετηθεί οι χωρικές, οικονομικές, περιβαλλοντικές και κοινωνικές επιπτώσεις, καθώς και οι δυνατότητες αστικής ανάπτυξης που σχετίζονται με τη λειτουργία του μετρό. Ως εκ τούτου, η μελλοντική λειτουργία του μέσου σταθερής τροχιάς αποτελεί μια ευνοϊκή συγκυρία για να επιχειρηθεί μια σημαντική μεταστροφή προς την προσέγγιση του ενιαίου πολεοδομικού και συγκοινωνιακού σχεδιασμού (Paragiannakis et al., 2017a).

Στόχος του παρόντος άρθρου είναι να καθορίσει τις βασικές αρχές για την επιτυχή ενσωμάτωση των μελλοντικών μέσων σταθερής τροχιάς στον αστικό χώρο. Αρχικά, επιχειρείται μια τυπολογία πόλων ΑΠΔΣ με βάση τα ιδιαίτερα χωρικά χαρακτηριστικά των ελληνικών πόλεων. Στη συνέχεια παρουσιάζονται ορισμένοι κατευθυντήριοι άξονες σχεδιασμού για την εφαρμογή του προτύπου ΑΠΔΣ σε σχέση με το Μετρό και Τραμ με βάση τα αποτελέσματα από τη διερεύνηση δύο μελετών περίπτωσης σε διαφορετικές περιοχές του Πολεοδομικού Συγκροτήματος Θεσσαλονίκης (ΠΣΘ). Τέλος, συζητούνται τα συμπεράσματα, οι προϋποθέσεις και οι προοπτικές για τη δημιουργία ενός ελληνικού παραδείγματος ΑΠΔΣ.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ ΠΟΛΩΝ ΑΠΔΣ

Η παρακάτω τυπολογία των σταθμών ΑΠΔΣ βασίζεται στις διεθνείς κατευθυντήριες γραμμές και τις προτάσεις της σχετικής βιβλιογραφίας προσαρμοσμένες στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της δομής και της μορφής του ελληνικού αστικού χώρου (Paragiannakis et al., 2017a):

Μητροπολιτικός πόλος ΑΠΔΣ: Χωροθετείται εντός της ευρύτερης κεντρικής περιοχής του πολεοδομικού συγκροτήματος όπου αναπτύσσονται οι βασικές οικονομικές, διοικητικές και πολιτιστικές αστικές λειτουργίες και προσδιορίζεται από υψηλής πυκνότητας χρήσεις γης, οικιστικές και εμπορικές καθώς και θέσεων απασχόλησης και αναψυχής. Πρόκειται για έναν πολυτροπικό πόλο επιβατικών μεταφορών που παρέχει υψηλό επίπεδο συγκοινωνιακής εξυπηρέτησης στη δημόσια συγκοινωνία και μπορεί να συνδυάζει τον σιδηρόδρομο (υπεραστικός, προαστιακός), τα αστικά μέσα σταθερής τροχιάς (Μετρό, Τραμ), τα λεωφορεία και το ποδήλατο.

Αστικός πόλος ΑΠΔΣ: Χωροθετείται σε αστικές περιοχές που λειτουργούν ως τοπικά κέντρα οικονομικής και κοινοτικής δραστηριότητας. Οι οικιστικές πυκνότητες είναι συνήθως υψηλές έως μεσαίες και χαρακτηρίζονται από τη μίξη λιανικού εμπορίου, αναψυχής, μικρότερης κλίμακας απασχόλησης και διοικητικών χρήσεων γης. Υποστηρίζονται από τις δημόσιες συγκοινωνίες με ικανοποιητική συχνότητα εξυπηρέτησης και συνδέονται με τους κόμβους απασχόλησης, τους σημαντικούς προορισμούς και τα σημαντικά σημεία ενδιαφέροντος του πολεοδομικού συγκροτήματος. Η προσπελασιμότητα στον πόλο από όμορες περιοχές μπορεί να εξασφαλίζεται με τροφοδοτικές γραμμές δημόσιας συγκοινωνίας αλλά και μέσω ποδηλάτου.

Πόλος ΑΠΔΣ Γειτονιάς: Βρίσκεται σε περιοχές κατά κύριο λόγο οικιστικές, με υψηλή έως μέτρια πυκνότητα δόμησης, στις οποίες συναντάται μια μίξη λιανικού εμπορίου, εμπορίου υπηρεσιών και αναψυχής που καλύπτουν τις βασικές καθημερινές ανάγκες των κατοίκων της περιοχής. Κανονικά, στην περιοχή του πόλου γειτονιάς δεν εντοπίζονται σημαντικοί προορισμοί ή σημεία έλξης μετακινήσεων ευρύτερης χωρικής εμβέλειας. Το πρωτεύον και δευτερεύον δίκτυο δημόσιας συγκοινωνίας διέρχεται κατά μήκος των κύριων αρτηριών ή συλλεκτήριων οδών. Ο πόλος γειτονιάς μπορεί να χωροθετείται

στο μεταίχμιο μεταξύ δύο παρακείμενων συνοικιών, αλλά δεν αποτελεί πρωτεύοντα κόμβο αστικών λειτουργιών και δραστηριοτήτων.

Προαστιακός πόλος ΑΠΔΣ: Χωροθετείται σε περιοχές μεταξύ του αστικού πυρήνα και των προαστίων, οι οποίες ενδέχεται να χαρακτηρίζονται από διαφορετικά μίγματα περιοχών κατοικίας, συστάδων απασχόλησης, λιανικού εμπορίου και αναψυχής, σε μεσαίες και χαμηλές πυκνότητες δόμησης ανάλογα με το τοπικό χωρικό πλαίσιο. Ο προαστιακός πόλος έχει ισχυρό αναπτυξιακό δυναμικό, μπορεί να εξυπηρετήσει υψηλές πληθυσμιακές πυκνότητες και να υποστηρίξει την ενδυνάμωση του εμπορίου, των υπηρεσιών, των εγκαταστάσεων και των ευκαιριών απασχόλησης. Οι προαστιακοί πόλοι αποτελούν τερματικούς σταθμούς δικτύων δημόσιας συγκοινωνίας ή πολυτροπικούς κόμβους επιβατικών μεταφορών που προσφέρουν πολλαπλές επιλογές προσβασιμότητας και συγκοινωνιακής διασύνδεσης με τα προάστια. Οργανωμένοι χώροι στάθμευσης-μεταπιβίβασης υψηλής δυναμικότητας χωροθετούνται συνήθως πλησίον των σταθμών αυτών.

Πόλος ΑΠΔΣ ειδικών δραστηριοτήτων: Βρίσκεται σε μονολειτουργικές κατά κύριο λόγο περιοχές με ευρύτερη χωρική εμβέλεια, όπου εντοπίζονται μεγάλα δημόσια ιδρύματα ή σημαντικά κέντρα απασχόλησης όπως νοσοκομεία, πανεπιστήμια, γήπεδα, ερευνητικά κέντρα καινοτομίας, μεγάλα εμπορικά κέντρα. Οι περιοχές αυτές δημιουργούν υψηλά επίπεδα δραστηριότητας και ζήτησης μετακινήσεων με τη δημόσια συγκοινωνία από πολλαπλά σημεία προορισμών του πολεοδομικού συγκροτήματος. Μπορεί να αποτελούν σημαντικές ευκαιρίες για την ανάπτυξη συστάδων συμπληρωματικών χρήσεων γης (κατοικία, εμπόριο και υπηρεσίες), με στόχο την κάλυψη των βασικών αναγκών των τοπικών κοινοτήτων και των εργαζομένων.

ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΠΡΟΤΥΠΟΥ ΑΠΔΣ ΣΤΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Σύμφωνα με τους Papagiannakis et al. (2017), ο βαθμός ωριμότητας για την εφαρμογή ΑΠΔΣ σε μια περιοχή προκύπτει από την αξιολόγηση της υφιστάμενης κατάστασης σε σχέση με τα τρία παρακάτω κριτήρια:

α. Τοπική διακυβέρνηση και χωρικός σχεδιασμός: Σύμφωνα με το κριτήριο αυτό είναι σημαντικό να υπάρχει ένα κοινό και με σαφήνεια διατυπωμένο όραμα και καλός συντονισμός των τοπικών αρχών όσον αφορά τις βασικές κατευθύνσεις του χωρικού και συγκοινωνιακού σχεδιασμού.

β. Αστική μορφή και κινητικότητα: Μέσω του κριτηρίου αυτού αξιολογούνται το δυναμικό και οι δυνατότητες της περιοχής όσον αφορά βασικούς παράγοντες της βιώσιμης κινητικότητας που σχετίζονται με τη δομή και τη μορφή του αστικού χώρου.

γ. Αγορά ακινήτων: Το κριτήριο αυτό αφορά τη διερεύνηση της κατάστασης της αγοράς ακινήτων της περιοχής και κυρίως το κατά πόσο είναι σε θέση να υποστηρίξει την ανάπτυξη ΑΠΔΣ σύμφωνα με την υπάρχουσα αλλά και την προβλεπόμενη ζήτηση.

Με στόχο τη διερεύνηση της ωριμότητας και των δυνατοτήτων εφαρμογής του προτύπου ΑΠΔΣ στη Θεσσαλονίκη, εξετάστηκαν δύο συγκεκριμένες περιοχές χωροθέτησης σταθμών των μελλοντικών μέσων σταθερής τροχιάς: Ο σταθμός Πατρικίου του Μετρό που αναμένεται να τεθεί σε λειτουργία το 2020, καθώς και ο προτεινόμενος σταθμός Μετρό-Τραμ στη Μίκρα. Πρόκειται για δύο πόλους, έναν επιπέδου γειτονιάς και έναν προαστιακό, για τους οποίους οι ακτίνες επιρροής καθορίστηκαν σε 400 και

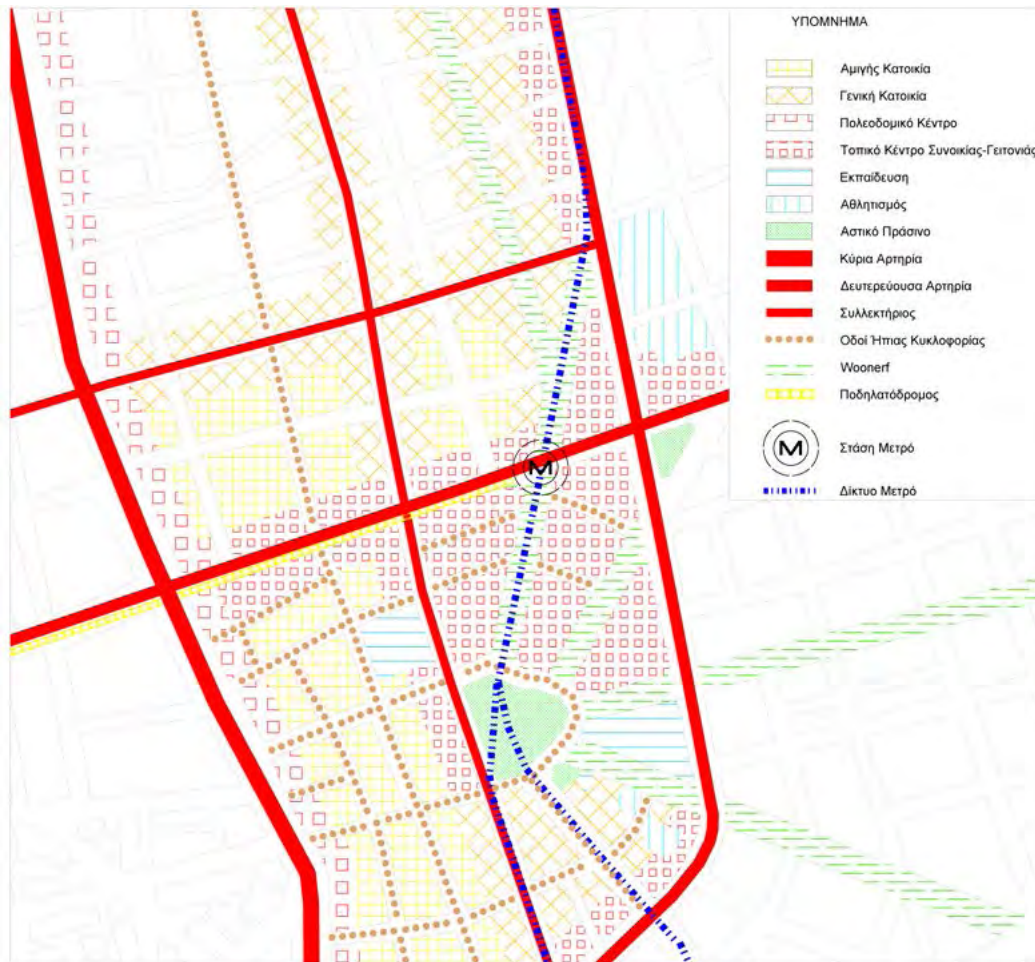
800 μέτρα αντίστοιχα. Η ανάλυση, αξιολόγηση και σχεδιαστική πρόταση ΑΠΔΣ στις δύο μελέτες περίπτωσης πραγματοποιήθηκαν βάσει καταγραφών πεδίου και ερευνών ερωτηματολογίων και συνεντεύξεων σε κατοίκους, εργαζομένους και επισκέπτες των περιοχών.

Πόλος ΑΠΔΣ Γειτονιάς Πατρικίου

Ο σταθμός Πατρικίου βρίσκεται στην Ε' δημοτική ενότητα του Δήμου Θεσσαλονίκης. Σύμφωνα με την παραπάνω τυπολογία, ανήκει στην κατηγορία πόλων ΑΠΔΣ γειτονιάς. Η περιοχή χαρακτηρίζεται από υψηλή οικιστική πυκνότητα, με μίξη χρήσεων γης (κυρίως λιανικό εμπόριο, υπηρεσίες και αναψυχή) και ικανοποιητικούς χώρους πρασίνου, με βασικότερο το πάρκο Μηνά Πατρικίου. Επίσης, διαθέτει καλή συγκοινωνιακή εξυπηρέτηση από τη δημόσια συγκοινωνία και προσβασιμότητα προς το κέντρο της πόλης. Οι βασικές αδυναμίες της περιοχής εντοπίζονται στην έλλειψη ενός ολοκληρωμένου σχεδίου διαχείρισης και οργάνωσης της στάθμευσης, στην έλλειψη δικτύου ποδηλατοδρόμων καθώς και στη γενικότερη ανεπάρκεια άνετα διαμορφωμένων και καλά συντηρημένων χώρων κίνησης πεζών.

Η προτεινόμενη σχεδιαστική πρόταση αστικής ανάπτυξης της περιοχής του σταθμού Πατρικίου επικεντρώνεται καταρχάς στον καθορισμό λειτουργιών τοπικού κέντρου κατά μήκος των βασικών συλλεκτήριων οδών γύρω από τον σταθμό (Κρήτης, Σόλωνος, Γρηγορίου Ε') που θα ενισχύσει και την υπάρχουσα μίξη χρήσεων και τη ζωτικότητα της περιοχής, καθώς, σύμφωνα με την καταγραφή (Ζαχαριάδου, 2018), ένα σημαντικό ποσοστό της τάξης του 47% των ισογείων των κτιρίων είναι χωρίς χρήση. Επίσης, περιλαμβάνει την εφαρμογή μέτρων ήπιας κυκλοφορίας στην οδό Σόλωνος, περιμετρικά του πάρκου Πατρικίου, αλλά και στην ευρύτερη περιοχή, με στόχο την αναβάθμιση της ποιότητας μετακίνησης πεζών και ποδηλάτων. Επιπλέον, η αναδιαμόρφωση των ακαλύπτων χώρων των οικοδομικών τετραγώνων με τη δημιουργία εσωτερικών πράσινων διαδρομών μπορεί να συμβάλει περαιτέρω στη δημιουργία ενός βιώσιμου και ελκυστικού περιβάλλοντος για τους κατοίκους (Εικόνα 1).

Εικόνα 1. Πιλοτικό σχέδιο εφαρμογής ΑΠΔΔ στη γειτονιά Πατρικίου

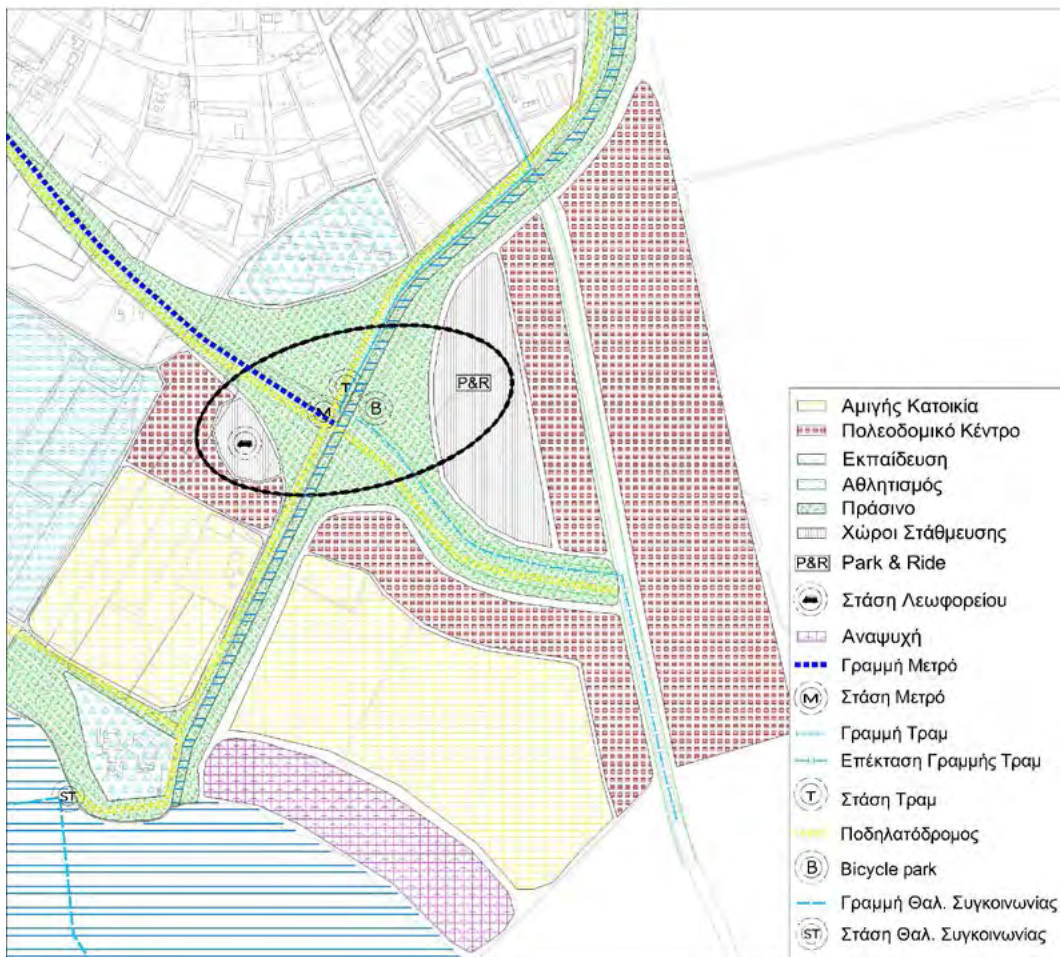
Προαστιακός πόλος ΑΠΔΣ Μίκρας

Τα χαρακτηριστικά του περιβάλλοντος χώρου αυτού του σταθμού εμπίπτουν στην περίπτωση του «προαστιακού» ΑΠΔΣ. Η εγγύτητα της περιοχής σε όλα τα υφιστάμενα και προγραμματιζόμενα δίκτυα μέσω μαζικής μεταφοράς (σταθμοί μετρό, τραμ, λεωφορείων και θαλάσσιας συγκοινωνίας), καθώς και η δυνατότητα άμεσης διασύνδεσης με το αεροδρόμιο, μπορούν να μετατρέψουν την περιοχή σε αναπτυξιακό πόλο-πύλη προς το συμπαγές τμήμα της πόλης της Θεσσαλονίκης και του αστικού κέντρου. Η περιοχή, το μεγαλύτερο τμήμα της οποίας βρίσκεται εκτός σχεδίου πόλεως, χαρακτηρίζεται από σχετικά χαμηλή οικιστική πυκνότητα με κυρίαρχες τις εμπορικές και άλλες εξωαστικές χρήσεις, μεγάλο ποσοστό πράσινων χώρων και αθλητικών δραστηριοτήτων υπερτοπικής εμβέλειας, αλλά και μεγάλα τμήματα χέρσας γης. Σήμερα, το Ι.Χ. αυτοκίνητο αποτελεί το κύριο μέσο μετακίνησης στην ευρύτερη περιοχή ενώ παράλληλα, η περιοχή εξυπηρετείται από ένα τερματικό σταθμό αστικών συγκοινωνιών και συνδέεται με την πόλη με τέσσερις λεωφορειακές γραμμές.

Προτείνεται η ανάπτυξη και πολεοδόμηση της περιοχής ως υποδοχέα έργων υπερτοπικής κλίμακας με το εργαλείο του Ειδικού Χωρικού Σχεδίου του Ν 4447/2016, έτσι ώστε αφενός να επιτευχθεί η συνέχεια του υφιστάμενου αστικού χώρου και αφετέρου να ενισχυθούν τα δυναμικά χαρακτηριστικά ενός νέου πόλου ανάπτυξης για

την ευρύτερη περιοχή (Εικόνα 2). Για να εξασφαλιστεί η επιτυχία της προτεινόμενης αστικής ανάπτυξης, είναι απαραίτητη η θέσπιση πλαισίου ανάπτυξης για την προσέλκυση επενδύσεων και την τόνωση της τοπικής οικονομίας. Το σχέδιο προβλέπει την ανάπτυξη κεντρικών λειτουργιών (γραφεία και εμπόριο κατά μήκος των δικτύων συγκοινωνιών), καθώς και χρήσεις κατοικίας και αναψυχής. Η ζώνη κατοικίας προτείνεται να σχεδιαστεί ως περιοχή χωρίς αυτοκίνητα, λαμβάνοντας παράλληλα υπόψη την εγγύτητα με τη θάλασσα. Όσον αφορά τον προγραμματισμό των μεταφορών, η περιοχή προτείνεται να λειτουργεί ως πολυτροπικός κόμβος δημόσιων συγκοινωνιών που θα διασυνδέει ολόκληρη τη νότια και νοτιοανατολική προαστιακή ζώνη και το κέντρο της πόλης. Ως εκ τούτου, αναμένεται υψηλό πλήθος μετακινήσεων και ρών πεζών καθώς και μεγάλη ζήτηση στάθμευσης και κατά συνέπεια, ο σχεδιασμός του δημόσιου χώρου οφείλει να διασφαλίσει υψηλή ποιότητα προσβασιμότητας και περπατησιμότητας. Τέλος, το τραμ μπορεί επίσης να λειτουργήσει ως ένας «πράσινος διάδρομος» που συνδέεται με το δίκτυο πράσινου διαδρόμου που ήδη προτείνεται από το Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο της Καλαμαριάς (Γιαννακού, 2013).

Εικόνα 2. Πιλοτικό σχέδιο εφαρμογής ΑΠΔΣ στη Μίκρα

ΚΑΤΕΥΘΥΝΤΗΡΙΟΙ ΑΞΟΝΕΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΠΡΟΤΥΠΟΥ ΑΠΔΣ ΣΤΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Με βάση τη διερεύνηση των δύο μελετών περίπτωσης, αλλά και τις γενικότερες δυνατότητες που παρέχει η εφαρμογή του προτύπου ΑΠΔΣ, αναπτύσσονται στη συνέχεια μια σειρά από γενικούς προγραμματικούς στόχους και κατευθυντήριους άξονες σχεδιασμού για την εφαρμογή του στη Θεσσαλονίκη. Σε κάθε περίπτωση, η έμφαση θα πρέπει να δίνεται σε συνάρτηση με τον χαρακτήρα και τις ανάγκες της περιοχής και τον τύπο του πόλου ΑΠΔΣ στον οποίο εντάσσεται.

- Ανάδειξη των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών και ενδυνάμωση της αστικής ταυτότητας των περιοχών όπου βρίσκονται οι σταθμοί με τον μετασχηματισμό τους σε δυναμικές μεικτές ζώνες κατοικίας και οικονομικών, ψυχαγωγικών, πολιτιστικών και κοινωνικών δραστηριοτήτων, με ελεγχόμενο ποσοστό για κάθε κατηγορία χρήσης ώστε να αποφευχθούν φαινόμενα υπερπροσφοράς ιδιαίτερα των πιο προσοδοφόρων χρήσεων (πχ. αναψυχή) και να επιτευχθεί ο ειδικότερος χαρακτήρας που επιδιώκεται για κάθε περιοχή.
- Λειτουργική ενσωμάτωση νέων περιοχών προς ανάπτυξη στον υφιστάμενο αστικό ιστό, με πλήρη αξιοποίηση των επενδύσεων στις δημόσιες μεταφορές.
- Ανάπτυξη ολοκληρωμένου, μητροπολιτικού συστήματος συνδυασμένων, δημοσίων συγκοινωνιών και ενίσχυση της προσπελασιμότητας των περιοχών.
- Προώθηση της ισορροπημένης ανάπτυξης μειώνοντας τις διαφορές μεταξύ των διαφόρων γειτονιών, αντιμετωπίζοντας κοινωνικά προβλήματα και αναπτυξιακούς περιορισμούς.
- Προστασία και ανάδειξη του αστικού φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος με τη δημιουργία νέων αστικών πράσινων διαδρόμων και χώρων πρασίνου, την αναδιαμόρφωση των υπαρχόντων, την αξιοποίηση όλων των διαφορετικών αδιαμόρφωτων τύπων αδόμητων χώρων και τον περιβαλλοντικό σχεδιασμό τους.
- Διαμόρφωση λειτουργικών, άνετων και υψηλής αισθητικής ποιότητας χώρων κίνησης πεζών, με τη δημιουργία οδών ήπιας κυκλοφορίας, πεζοδρόμων και διαπλάτυνση πεζοδρομίων (ή τον καθαρισμό κατάλληλου μεγέθους πεζοδρομίων στις περιοχές επέκτασης του σχεδίου πόλεως) στην περιοχή της ακτίνας επιρροής των σταθμών.
- Επίλυση του προβλήματος της στάθμευσης, ειδικότερα στις πυκνοδομημένες περιοχές των πόλων ΑΠΔΣ γειτονιάς, με την εφαρμογή σχεδίου ελεγχόμενης στάθμευσης και τη χρήση ευφυών συστημάτων (κάρτα κατοίκων, εγκατάσταση υπέργειων ή υπόγειων αυτόματων συστημάτων στάθμευσης σε αδόμητους χώρους), αλλά και εναλλακτικών λύσεων (πχ. αξιοποίηση ποσοστού των κενών ισόγειων καταστημάτων που προέκυψαν από την οικονομική κρίση).
- Κατάρτιση εφικτών και ευέλικτων σχεδίων δράσης, σταδιακής εφαρμογής, με τον καθορισμό μακροπρόθεσμων και βραχυπρόθεσμων στόχων και παρεμβάσεων, με την ενεργοποίηση του τοπικού δυναμικού και την ενίσχυση των διαδικασιών συμμετοχικού σχεδιασμού.

ΑΝΑΜΕΝΟΜΕΝΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ

Από την εφαρμογή του μοντέλου ΑΠΔΣ αναμένονται σημαντικά οικονομικά και κοινωνικά οφέλη (Πίνακας 1), όπως: αύξηση της χρήσης και της αποτελεσματικότητας των δημόσιων μεταφορών, τόνωση της οικονομικής ανάπτυξης και αύξηση της

απασχόλησης, αύξηση των εσόδων από τις ιδιοκτησίες που βρίσκονται στις ζώνες επιρροής των σταθμών του Μετρό, βελτίωση της ποιότητας ζωής και διεύρυνση των επιλογών κατοικίας για τους κατοίκους. Πρόσθετα οφέλη του μοντέλου ΑΠΔΣ για τον δημόσιο τομέα μπορούν να είναι: ο έλεγχος της αστικής εξάπλωσης, η αναζωογόνηση υποβαθμισμένων αστικών περιοχών, η δημιουργία αίσθησης κοινότητας, η ενίσχυση της δημόσιας ασφάλειας, η μείωση της κατανάλωσης ενέργειας και των εκπομπών αερίων, η εξοικονόμηση πόρων, η μείωση των κεφαλαίων υποδομής και των λειτουργικών δαπανών για την τοπική αυτοδιοίκηση (TCRB, 2004). Θεωρείται ότι ένα υψηλό επίπεδο χωρικής προσπελασιμότητας αποτελεί βασικό παράγοντα που επηρεάζει τις αποφάσεις για την εγκατάσταση ατόμων και επιχειρήσεων (Higgins et al., 2014, Wegener, 1999), γεγονός που σημαίνει ότι ενδέχεται να εμφανιστούν γενικευμένες και αναδιανεμητικές επιπτώσεις στην ανάπτυξη των χρήσεων γης και των τιμών ακινήτων. Ο ιδιωτικός τομέας μπορεί να αποκομίσει σημαντικά οικονομικά οφέλη λόγω της αύξησης των αξιών γης και των μισθωμάτων, η οποία μπορεί να φτάσει μέχρι και 30% υψηλότερα στην περιοχή γύρω από τον σταθμό (Curtis et al., 2009). Ωστόσο, οι ιδιοκτησίες και οι επιχειρήσεις που βρίσκονται σε απόσταση από το σταθμό ενδέχεται να υποστούν ισοδύναμες απώλειες. Έτσι, είναι σημαντικό οποιοδήποτε πλεόνασμα που δημιουργείται από το μοντέλο ΑΠΔΣ να επενδύεται για περαιτέρω χρηματοδότηση της επέκτασης του δικτύου δημόσιων μεταφορών και της ποιότητας των υπηρεσιών στην ευρύτερη περιοχή (Curtis et al., 2009, Higgins et al., 2014).

Αναμενόμενα οφέλη		
	Δημόσιος Τομέας	Ιδιωτικός Τομέας
Κύρια	Αύξηση της επιβατικής κίνησης της δημόσιας συγκοινωνίας	Αύξηση των αξιών γης, των ενοικίων και των επιδόσεων της αγοράς ακινήτων
	Δημιουργία ευκαιριών σύμπραξης δημόσιου-ιδιωτικού τομέα (ΣΔΙΤ)	Αύξηση των ευκαιριών κατοικίας και στέγασης
	Αναζωογόνηση γειτονιών	
	Οικονομική Ανάπτυξη	
Δευτερεύοντα	Μείωση εξωτερικού κόστους μεταφορών	Αύξηση λιανικού εμπορίου
	Περιορισμός αστικής διάχυσης και διατήρηση ανοιχτών χώρων	Βελτίωση προσπελασιμότητας στις περιοχές εργασίας
	Μείωση δαπανών για κατασκευή οδικών υποδομών	Μειωμένο κόστος στάθμευσης
	Αύξηση ασφάλειας περιοχών	
	Αύξηση κοινωνικού κεφαλαίου και βαθμού εμπλοκής του κοινού σε συμμετοχικές διαδικασίες	Αύξηση φυσικής δραστηριότητας

Πίνακας 1. Οφέλη εφαρμογής ΑΠΔΣ (TCRB, 2004, Curtis et al., 2009)

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Στην Ελλάδα, ο ενιαίος πολεοδομικός και συγκοινωνιακός σχεδιασμός δεν έχει αποτελέσει μέχρι πρόσφατα συγκροτημένη πολιτική, καθώς εμφανίζεται αποσπασματικά σε ορισμένα έγγραφα της κρατικής διοίκησης. Η μέχρι τώρα πολιτική γύρω από την κατασκευή μέσω σταθερής τροχιάς και στην Αθήνα και στη Θεσσαλονίκη, όπως και η σχετική δημόσια συζήτηση, ήταν αποκλειστικά προσανατολισμένα στις κατασκευαστικές και χρηματοδοτικές πλευρές των συγκεκριμένων δημόσιων έργων, χωρίς οποιαδήποτε σύνδεσή τους με τις διαστάσεις της ίδιας της αστικής ανάπτυξης, την οποία μπορούν να επηρεάσουν δραστικά, και φυσικά του πολεοδομικού σχεδιασμού. Αυτή η σύνδεση αποτελεί αντικείμενο κυρίως συγκεκριμένων προτάσεων αστικών επεμβάσεων και επιστημονικών ερευνών (Αθανασίου κ.αλ., 2012· Γιαννακού, 2013· Milakis & Vafeiadis, 2014· Paragiannakis et al. 2017a). Έτσι, οι συγκοινωνιακές μελέτες που εκπονήθηκαν για το Μετρό Θεσσαλονίκης δεν συνοδεύονταν από καμία πρόβλεψη σχετικά με την ένταξη μιας τόσο σημαντικής μεταφορικής υποδομής στις τάσεις αστικής ανάπτυξης, τα χαρακτηριστικά και τις δυνατότητες της πόλης. Ακόμη και οι ίδιες οι σημαντικές επιπτώσεις που προέκυψαν από την κατασκευή του μετρό στις γύρω περιοχές θα είχαν αντιμετωπιστεί διαφορετικά αν η δημόσια πολιτική είχε αναπροσανατολιστεί προς την κατεύθυνση των δυνατοτήτων που προσφέρει η λειτουργία ενός μέσου σταθερής τροχιάς στην αναζωογόνηση της πόλης και των γειτονιών της με την εφαρμογή προτύπων ΑΠΔΣ. Ως εκ τούτου, λίγα χρόνια πριν τη λειτουργία του μετρό Θεσσαλονίκης είναι σημαντικό να διερευνηθούν και να συζητηθούν οι πιθανές και οι ειδικές κατευθυντήριες γραμμές για τέτοιες ολοκληρωμένες παρεμβάσεις. Στην κατεύθυνση αυτή, η παρούσα εργασία επιχειρεί να φωτίσει τη νέα αστική πραγματικότητα που δυνάμει διαμορφώνει η μελλοντική λειτουργία του μετρό Θεσσαλονίκης, αλλά και του σχεδιαζόμενου τραμ, κάνοντας ορατή την κρισιμότητα της διεπιστημονικής προσέγγισης σχεδιασμού προκειμένου να επιτευχθεί η ένταξη των δικτύων σταθερής τροχιάς στον αστικό χώρο και να μεγιστοποιηθούν τα περιβαλλοντικά, κοινωνικά και οικονομικά οφέλη από τη λειτουργία του.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αθανασίου, Ε., Βιτοπούλου, Α., Καραδήμου-Γερόλυμπου, Α., Παπαγιαννάκης, Α., Χριστοδούλου, Χ., (2012). Από το εικονικό στο εφικτό: πράξεις αστικού σχεδιασμού για την καθημερινή ζωή. *Πρακτικά 3ου Πανελληνίου Συνεδρίου Πολεοδομίας, Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης*. Βόλος: Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Πολυτεχνική Σχολή Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, 651-656 (σε ηλεκτρονική μορφή/CD-rom).

Γιαννακού, Α., (2013). Μετρό και μορφή αστικής ανάπτυξης στη Θεσσαλονίκη: Χαρακτηριστικά, ιδέες σχεδιασμού και κρίσιμα εμπόδια. *Αειχώρος*, 18, 116-143.

Ζαχαριάδου, Π., (2018). *Αστική ανάπτυξη και διαμόρφωση τόπου με άξονα τα μέσα σταθερής τροχιάς: Η περίπτωση των σταθμών Πατρικίου και Καλαμαριάς του Μετρό Θεσσαλονίκης*. Διπλωματική εργασία, επιβλέποντες: Παπαγιαννάκης Α., Γιαννακού Α. Θεσσαλονίκη: Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας και Ανάπτυξης ΑΠΘ.

Παπαγιαννάκης, Α., (2015). Προκλήσεις για τη βιώσιμη αστική κινητικότητα: Αναγκαιότητα, κατευθύνσεις και εφικτότητα ενός χάρτη πορείας για τη διασφάλιση του δικαιώματος στη μετακίνηση στην πόλη». Στο συλλογικό τόμο *Χώρου ζητήματα: Θεωρίες και μεθοδολογίες για το σχεδιασμό και την ανάπτυξη*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Ζήτη, σελ. 119-160.

Πυργίδης, Χ., Πολίτης, Ι. (2014). Διερεύνηση για την υλοποίηση Τραμ στη Θεσσαλονίκη – Η πρόταση του ΣΑΣΘ. *Τεχνογράφημα*, τ. 488, 12-13 & 22.

Χριστοδούλου, Χ., (2015). *Τοπία αστικής διάχυσης. Αστικοποίηση & πολεοδομικός σχεδιασμός. Η περιφέρεια της Θεσσαλονίκης*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press.

Adelfio, M., Hamiduddin, I., (2014). Transit-Oriented Mixed Communities: Social sustainability lessons from case studies of Germany and Spain. *Proceedings of the ITRN2014*, September 4-5, Limerick, Ireland (electronic procedures).

Calthorpe Associates, (1990). *Transit-Oriented Development Guidelines for Sacramento County, Final Public Review Draft*. California: Sacramento County Planning & Community Development Dept.

Cervero, R., (2015). Transit-oriented development and the urban fabric. In Comtois C. and Loo B.P.Y. (eds), *Sustainable Railway Futures: Issues and Challenges*. London: Routledge, 75-93.

Curtis, C., Renne, J., Bertolini, L. (eds.), (2009). *Transit Oriented Development: Making it Happen*. Farnham, Surrey: Ashgate.

Higgins, C., Ferguson, M., Kanaroglou, P., (2014). Light Rail and Land Use Change: Rail Transit's Role in Reshaping and Revitalizing Cities. *Journal of Public Transportation*, 17 (2), 93-112.

Milakis, D., Vafeiadis, E., (2014). Ado(a)pting the transit-oriented development model in the Greek urban and transport contexts. *Planning Practice and Research*, 29 (5), 471-491, DOI: 10.1080/02697459.2014.893952.

Papagiannakis, A., Yiannakou, A., Pateraki, D., (2017a). The renaissance of tramway as a challenge for Transit Oriented Development: A pilot project in the city of Thessaloniki. *Proceedings of the International Conference on Changing Cities III: Spatial, Design, Landscape & Socio-economic Dimensions*, June 26-30, Syros, Greece.

Papagiannakis, A., Baraklianos, G., Spyridonidou, A., (2017b). Urban travel behavior and household income in times of economic crisis: Challenges and perspectives for sustainable mobility. *Transport Policy*, ISSN 0967-070X, DOI: /10.1016/j.tranpol.2016.12.006.

Papagiannakis, A., Vitopoulou, A., (2015). An urban strategy in time of crisis: Mobility management and low-cost public space design. *Spatium*, 33, 1-7. ISSN 1450-569X, DOI: 10.2298/SPAT1533001P.

Parker, T., McKeever, M., Arrington, G.B., Smith-Heimer, J., (2002). *Statewide Transit-Oriented Development Study Factors for Success in California. Final report*. California Department of Transportation, USA.

TCRB, (2004). *Report 102, Transit-Oriented Development in the United States: Experiences, Challenges, and Prospects*. TRB, Washington, D.C., USA.

THEPTA (Thessaloniki Public Transport Authority), (2014). *Investigation of integrated ticketing and smart card fare collection systems, with a special view to passenger behaviour and financial implications. Case study on pilot* [online] Διαθέσιμο μέσω: < http://attac-project.eu/sites/default/files/downloads/attachments/-attac_thepta_cs.pdf > [16/1/2018].

Wegener, M., Fürst, F., (1999). *Land-use transport interaction: State-of-the-Art. Deliverable 2a of the EU project TRANSLAND*. Dortmund: Institute of Spatial Planning, University of Dortmund.

ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΟΙ ΔΡΟΜΟΙ (COMPLETE STREETS): ΓΙΑ ΜΙΑ ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΔΙΑΝΟΜΗ ΤΟΥ ΑΣΤΙΚΟΥ ΟΔΙΚΟΥ ΔΙΚΤΥΟΥ

Σπύρος Βούγιας¹, Κωνσταντίνα Αναστασιάδου²

¹Καθηγητής, Τμήμα Πολιτικών Μηχανικών ΑΠΘ _ svougiyas@civil.auth.gr

²Υποψήφια Διδάκτωρ, Τμήμα Πολιτικών Μηχανικών ΑΠΘ _ kianasta@civil.auth.gr

Λέξεις κλειδιά: ολοκληρωμένοι δρόμοι, δημόσιος χώρος, βιώσιμη αστική κινητικότητα

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Αν η αναδιανομή του δημόσιου χώρου υπέρ των ανοιχτών, ελεύθερων ή κενών οικοπέδων σε σχέση με τα δομημένα ή πλήρη, μοιάζει δύσκολη μέσα στις σημερινές οικονομικές και πολιτικές συνθήκες, ευκολότερη φαίνεται η δυνατότητα αναδιανομής του αστικού οδικού δικτύου υπέρ των ηπιότερων τρόπων μετακίνησης σε σχέση με το ιδιωτικό αυτοκίνητο.

Η αναλογία της επιφάνειας δομημένου/αδόμητου χώρου στη Θεσσαλονίκη είναι περίπου 2:1 (65%-35%), ενώ στις περισσότερες Ευρωπαϊκές πόλεις ισχύει το αντίστροφο ή – το πολύ – 50%-50%. Στο 35% του μη δομημένου χώρου περιλαμβάνονται, βέβαια, και οι δρόμοι (25% περίπου, μαζί με τα πεζοδρόμια που καταλαμβάνουν ένα 10%) ενώ το υπόλοιπο 10% (στο βαθμό που δεν καταπατώνται) είναι συνολικά τα πάρκα, οι πλατείες και οι πεζόδρομοι, συμπεριλαμβανομένης και της παραλιακής ζώνης. Συμπερασματικά, προκύπτει ότι αυτός που ονομάζουμε ελεύθερο δημόσιο χώρο, στη Θεσσαλονίκη καλύπτει συνολικά (μαζί με τα πεζοδρόμια) μόλις το 20% περίπου της επιφάνειας της πόλης. Αυτή η αρνητική αναλογία μπορεί να αλλάξει (και να φτάσει μια ισορροπημένη σχέση 50%-50%) με ένα σταδιακό ανασχεδιασμό των οδών της πόλης, με στόχο να αυξηθούν (όπου και όπως αυτό είναι δυνατό) οι ποδηλατόδρομοι, οι αποκλειστικές λωρίδες για λεωφορεία ή τραμ και το πλάτος των πεζοδρομίων, με αποτέλεσμα την ευκολότερη κίνηση των πιο ευάλωτων χρηστών της οδού (πεζοί, ποδηλάτες και επιβάτες των μέσων μαζικής μεταφοράς).

Στην εργασία αυτή παρουσιάζονται κάποιες καλές πρακτικές που έχουν ήδη εφαρμοστεί για την υλοποίηση αυτής της αντίληψης, καθώς και ενδεικτικά παραδείγματα από οδούς της Θεσσαλονίκης που θα μπορούσαν να μετατραπούν σε «ολοκληρωμένους δρόμους», συμβάλλοντας στην εφαρμογή της ιδέας για μια βιώσιμη αναδιανομή του οδικού δικτύου της πόλης.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η ύπαρξη ελεύθερου δημόσιου χώρου και η ορθή διαχείριση του αστικού οδικού δικτύου είναι ζωτικής σημασίας θέματα για μια βιώσιμη πόλη. Η αναδιανομή του αστικού οδικού δικτύου μέσω π.χ. της υιοθέτησης της λογικής των «ολοκληρωμένων δρόμων» (“complete streets”) μπορεί να συμβάλει ουσιαστικά προς την κατεύθυνση αυτή.

Η Θεσσαλονίκη είναι μια πόλη η οποία χαρακτηρίζεται από την καταπάτηση του δημόσιου χώρου, είτε πρόκειται για ανοιχτούς χώρους, π.χ. πάρκα, είτε πρόκειται για το οδικό δίκτυο, με το έντονο πρόβλημα της παράνομης στάθμευσης (στο οδόστρωμα, αλλά και στα πεζοδρόμια), να δυσχεραίνει τις αστικές μετακινήσεις με αυτοκίνητο, αλλά και πεζή ή με ποδήλατο.

Με γνώμονα τις βέλτιστες πρακτικές σε διεθνές επίπεδο, θα μπορούσαν να δημιουργηθούν και στη Θεσσαλονίκη «ολοκληρωμένοι δρόμοι», με στόχο την ανάκτηση και την αναβάθμιση του δημοσίου χώρου.

ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΚΑΤΑΠΑΤΗΣΗΣ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΧΩΡΟΥ ΣΤΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ ΚΑΙ Η ΑΠΑΙΤΗΣΗ ΕΥΡΕΣΗΣ ΛΥΣΗΣ

Από τα μέσα της δεκαετίας του 1950, με τη μέθοδο της “αντιπαροχής”, η Θεσσαλονίκη άρχισε να χτίζεται παντού, άναρχα, βιαστικά και βίαια. Με αυτή τη νομοθετημένη συμπαιγνία, στην οποία συμμετείχαν κράτος, εργολάβοι, μηχανικοί, τεχνίτες κάθε ειδικότητας και μεγάλοι και μικροί ιδιοκτήτες, η γη μοιράστηκε και οικοδομήθηκε έτσι ώστε να κερδίζουν όλοι εις βάρος του απροστάτευτου δημόσιου χώρου. Κανείς δεν ενδιαφέρθηκε για μια πιο σωστή αναλογία μεταξύ των κτισμένων και των ανοιχτών οικοπέδων, ούτε για την αρμονική σχέση μεταξύ του ύψους των κτιρίων και του πλάτους των δρόμων. Ούτε, στη συνέχεια, για την εξασφάλιση υπόγειων χώρων στάθμευσης για τα αυτοκίνητα σε κάθε οικοδομή, ούτε, βέβαια, για τη διατήρηση των γραμμών του τραμ που ξηλώθηκαν το 1956 για να κινούνται ελεύθερα τα Ι.Χ και τα λεωφορεία. Με τους υψηλούς συντελεστές δόμησης και κάλυψης που δόθηκαν, οκταώροφες πολυκατοικίες αντικατέστησαν τα υπέροχα νεοκλασικά, ενώ οι δρόμοι διατήρησαν το ίδιο μικρό πλάτος, οι πλατείες εξαφανίστηκαν, αρχιτεκτονικά αριστουργήματα γκρεμίστηκαν και τα μνημεία «πνίγηκαν» ανάμεσα στις ψηλές οικοδομές χωρίς καθόλου ζωτικό χώρο. Επίσης, η παράνομη στάθμευση αυτοκινήτων και μοτοσικλετών στο οδόστρωμα, αλλά και στα πεζοδρόμια, καθώς και η «κατάληψη» πεζοδρομίων και πεζόδρομων από τραπεζοκαθίσματα, ενέτειναν το πρόβλημα. Έτσι προέκυψε μερικές δεκαετίες αργότερα μια πόλη άκαμπτη και σκληρή, αφόρητα πυκνοδομημένη και άχαρη, θορυβώδης και κουραστική, γκρίζα και μονότονη και καθόλου φιλική στους πεζούς και στους υπόλοιπους, κυρίως στους ευάλωτους, χρήστες του οδικού δικτύου.

Προκειμένου να αναδειχθεί το μέγεθος του προβλήματος, αξίζει να αναφερθεί πως η αναλογία της επιφάνειας δομημένου/αδόμητου χώρου στη Θεσσαλονίκη είναι περίπου 2:1 (65%-35%), ενώ στις περισσότερες ευρωπαϊκές πόλεις ισχύει το αντίστροφο ή, το πολύ, 50%-50%. Στο 35% του μη δομημένου χώρου περιλαμβάνονται, βέβαια και οι δρόμοι (25% περίπου, μαζί με τα πεζοδρόμια που καταλαμβάνουν ένα 10%) ενώ το υπόλοιπο 10% (στο βαθμό που δεν καταπατώνται) είναι συνολικά τα πάρκα, οι πλατείες και οι πεζόδρομοι, συμπεριλαμβανομένης και της παραλιακής ζώνης.

Εικόνες 1 και 2. Κατάληψη δημοσίου χώρου από «τραπεζοκαθίσματα» (1)

Εικόνες 3 και 4. Κατάληψη δημοσίου χώρου από μοτοσικλέτες (2)

Εικόνες 5 και 6. Το κυκλοφοριακό πρόβλημα στη Θεσσαλονίκη λόγω της παράνομης στάθμευσης (3)

ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΟΙ ΔΡΟΜΟΙ

Η έννοια του ολοκληρωμένου δρόμου

Ένας «ολοκληρωμένος δρόμος» μπορεί να περιλαμβάνει (ενδεικτικά) (4) :

Πεζοδρόμια

Ποδηλατόδρομους

Λεωφορειολωρίδες

Ασφαλείς, άνετες και προσβάσιμες στάσεις για τα Μ.Μ.Μ.

Διαβάσεις για ασφαλή διάσχιση της οδού από πεζούς ανά τακτά διαστήματα

Νησίδες

Κυκλικούς κόμβους

Εικόνες 7 και 8. Χαρακτηριστικό παράδειγμα μετατροπής συνήθους δρόμου σε ολοκληρωμένο δρόμο (5)

Τα βασικότερα πλεονεκτήματα ενός ολοκληρωμένου δρόμου είναι τα εξής (6):

Κάλυψη αναγκών όλων των χρηστών του οδικού δικτύου (πεζών, ποδηλατών, Ι.Χ., Μ.Μ.Μ., οχημάτων εξυπηρέτησης)

Αυξημένη ασφάλεια για όλους

Δυνατότητα για οικονομική – εμπορική ανάπτυξη

Βελτίωση βιωσιμότητας

Βελτίωση ποιότητας μετακινήσεων

Χαρακτηριστικά παραδείγματα ολοκληρωμένων δρόμων

Στις εικόνες φαίνονται χαρακτηριστικά παραδείγματα ολοκληρωμένων δρόμων από όλο τον κόσμο.

Εικόνα 9. Guadalupe Street, Austin, Texas, U.S.A. (7)

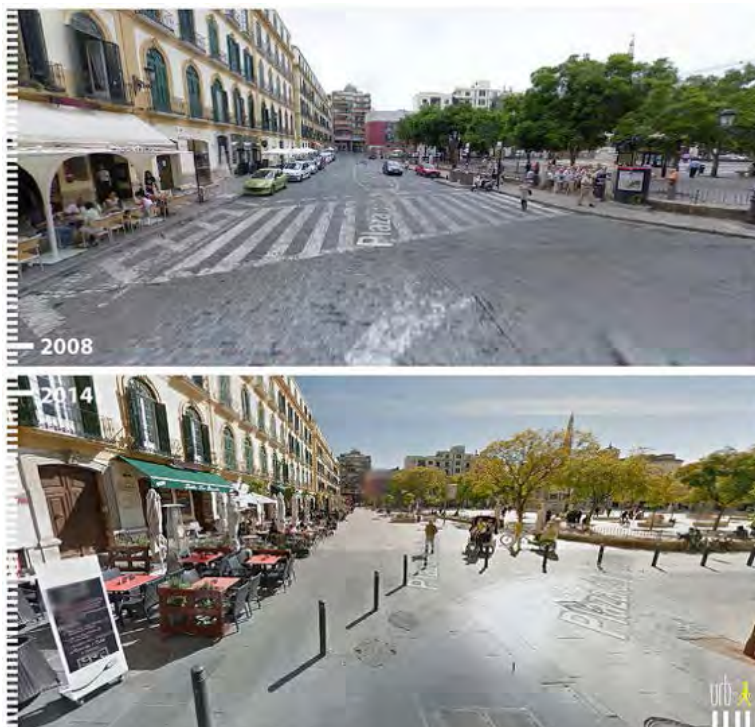

Εικόνες 10 και 11. Fort Street, Auckland, New Zealand (8)

Εικόνες 12 και 13. Hindley Street, Adelaide, Australia (9)

Εικόνες 14 και 15. Plaza de la Merced, Malaga, Spain (10)

Εικόνες 16 και 17. Franklin Street, W. Broadway, New York, U.S.A. (11)

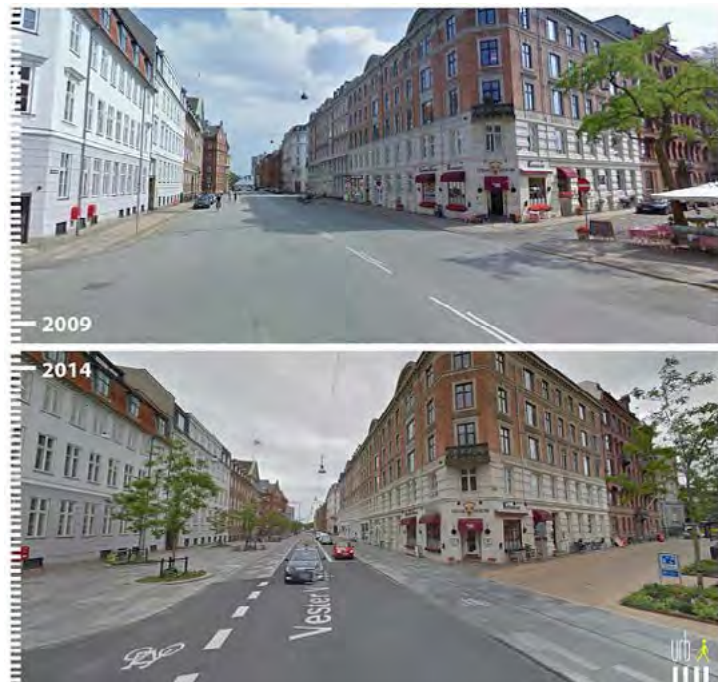

Εικόνες 18 και 19. 45th Avenue, Queens, New York, U.S.A. (12)

Εικόνες 20 και 21. Griffith Park Boulevard, Los Angeles, U.S.A. (13)

Εικόνες 22 και 23. Vester Voldgade, Copenhagen, Denmark (14)

Εικόνες 24 και 25. Havnegade, Copenhagen, Denmark (15)

Εικόνες 26 και 27. Largo Sao Francisco, Sao Paulo, Brasil (16)

Εικόνες 28 και 29. Avenue Shamrock, montreal, Canada (17)

Εικόνες 30 και 31. Rue St Hubert, Montreal, Canada (18)

Εικόνες 32 και 33. Market Street, Toronto, Canada (19)

Εικόνες 34 και 35. Η οδός Μεταμορφώσεως στην Καλαμαριά (20)

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Από όσα έχουν ήδη αναφερθεί, προκύπτει ότι αυτό που ονομάζουμε «ελεύθερο δημόσιο χώρο» στη Θεσσαλονίκη καλύπτει συνολικά (μαζί με τα πεζοδρόμια), μόλις το 20%, περίπου, της επιφάνειας της πόλης. Αυτό είναι το ελάχιστο που απέμεινε για τις καθημερινές (χωρίς αυτοκίνητο) μετακινήσεις, τις βόλτες και τις συναντήσεις, το δροσερό πράσινο των πάρκων, το παιδικό παιχνίδι στις πλατείες, την υπαίθρια ξεκούραση και αναψυχή. Και πρέπει να το προστατεύσουμε με κάθε τρόπο από εμπόδια, παραβιάσεις και καταπατήσεις, καθώς και διάφορες δραστηριότητες, που επιχειρούν να δημιουργήσουν μια «νέα αντιπαροχή», επιθυμώντας να κερδοσκοπήσουν αλόγιστα εις βάρος του δημόσιου χώρου που απέμεινε ελεύθερος. Απαιτείται, επομένως, μια γενναία αναδιανομή του υπάρχοντος σήμερα αστικού οδικού δικτύου στο πλαίσιο της αστικής βιώσιμης κινητικότητας.

Η αναδιανομή του αστικού οδικού δικτύου είναι μια ολιστική σχεδιαστική ιδέα, που αναλογεί στην οικονομική έννοια της αναδιανομής του κοινωνικού εισοδήματος (ή

π.χ. της αγροτικής γης) προς όφελος των πιο αδύναμων κοινωνικών ομάδων. Πιο συγκεκριμένα, σημαίνει ότι το διαθέσιμο αστικό δίκτυο πρέπει να αναδιανεμηθεί στους διαφορετικούς χρήστες της οδού, ανάλογα με τις ανάγκες τους και τις αρχές της βιώσιμης κινητικότητας, δίνοντας προτεραιότητα στους πιο ευάλωτους από αυτούς.

Η σταδιακή της εφαρμογή πρέπει να στοχεύει σε ένα προκαθορισμένο στόχο που θα τεθεί και θα αφορά στον επιθυμητό καταμερισμό του αστικού δικτύου μεταξύ του ποσοστού που καταλαμβάνουν τα ιδιωτικά αυτοκίνητα και αυτού που καταλαμβάνεται από τα πιο ήπια και φιλικά προς το περιβάλλον μέσα μεταφοράς (δημόσιες συγκοινωνίες, ποδήλατα, βάδισμα).

Ένας τέτοιος στόχος, για παράδειγμα, για τη Θεσσαλονίκη, θα μπορούσε να είναι ένας καταμερισμός 50%-50% σε χρονικό ορίζοντα δεκαετίας, που μπορεί να διορθώσει τη σημερινή αναλογία 70-30% υπέρ των ιδιωτικών οχημάτων, σταθμευμένων ή κινούμενων. Μια τέτοια επιλογή συνεπάγεται τη σταδιακή μετατροπή των οδών της πόλης σε «ολοκληρωμένους δρόμους», που θα εξυπηρετούν δίκαια και ισότιμα όλους τους χρήστες του συστήματος των μεταφορών και ιδιαίτερα τους πιο ευάλωτους από αυτούς (πεζούς, δικυκλιστές, επιβάτες λεωφορείων).

Όπως φαίνεται από τις εικόνες που παρατίθενται στην παρούσα εργασία, πετυχημένα παραδείγματα ολοκληρωμένων δρόμων υπάρχουν σε πολλές ανθρώπινες πόλεις της Ευρώπης και των ΗΠΑ, αλλά και στην Καλαμαριά (η οδός Μεταμορφώσεως). Καιρός είναι να εφαρμοστεί εκτεταμένα και στον κεντρικό Δήμο Θεσσαλονίκης. Μόνο με τον τρόπο αυτό θα γίνει δυνατή η ανάκτηση ενός τμήματος, έστω, του δημόσιου χώρου που χάθηκε λόγω της αντιπαροχής, της κατάληψης των πεζοδρομίων και των πεζόδρομων από τραπεζοκαθίσματα, καθώς και της παράνομης στάθμευσης στο οδόστρωμα και στα πεζοδρόμια, που αλλοίωσαν δραματικά την εικόνα της πόλης και επέδρασαν αρνητικά στη λειτουργία της και στην ποιότητα της καθημερινής ζωής των πολιτών.

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

1. <https://www.dailythess.gr/archisan-na-apomakrynoun-paranoma-trapezokathismata-sto-kentro-tis-thessalonikis/> , <http://www.stokokkino.gr/article/100000000025705/Trapezokathismata-O-megalos-efialtis-ton-pezon-sti-THessaloniki>
2. <http://www.stokokkino.gr/article/1000000000032636/THessaloniki-Meta-ta-trapezokathismata-irthan-ta-mixanakia>, <http://seleo.gr/thessalonikh/164683-se-parkingk-mixanon-metatrapike-pezodromio-stin-karolou-dil-foto>
3. <http://seleo.gr/thessalonikh/229698-tora-to-adiaxorito-sto-kentro-tis-thessalonikis-den-kineitai-tipota-sti-tsimiski-foto>, <http://www.thestival.gr/society/item/173882-erxontai-geranoi-gia-ta-diploparkarismena-ix-kai-allagi-orariou-fortoe克福toseon-sto-istoriko-emporiko-kentro-tis-thessalonikis>
4. <https://smartgrowthamerica.org/program/national-complete-streets-coalition/publications/what-are-complete-streets/>
5. <https://medium.com/@bhamcitycouncil/birmingham-city-council-passes-complete-streets-ordinance-e1699f743163>
6. <https://smartgrowthamerica.org/program/national-complete-streets-coalition/publications/what-are-complete-streets/>

7. http://austintexas.gov/sites/default/files/files/Transportation/Complete_Streets/CompleteStreets_GuidetoCityofAustinResources_1-7-16.pdf
8. https://www.raisethehammer.org/article/2713/complete_streets_presentation_for_spn_workshop
9. https://www.raisethehammer.org/article/2713/complete_streets_presentation_for_spn_workshop
10. https://www.raisethehammer.org/article/2713/complete_streets_presentation_for_spn_workshop
11. https://www.raisethehammer.org/article/2713/complete_streets_presentation_for_spn_workshop
12. https://www.raisethehammer.org/article/2713/complete_streets_presentation_for_spn_workshop
13. https://www.raisethehammer.org/article/2713/complete_streets_presentation_for_spn_workshop
14. https://www.raisethehammer.org/article/2713/complete_streets_presentation_for_spn_workshop
15. https://www.raisethehammer.org/article/2713/complete_streets_presentation_for_spn_workshop
16. https://www.raisethehammer.org/article/2713/complete_streets_presentation_for_spn_workshop
17. https://www.raisethehammer.org/article/2713/complete_streets_presentation_for_spn_workshop
18. https://www.raisethehammer.org/article/2713/complete_streets_presentation_for_spn_workshop
19. https://www.raisethehammer.org/article/2713/complete_streets_presentation_for_spn_workshop
20. <https://www.protothema.gr/city-stories/article/509394/to-prin-kai-to-meta-pezdromiseon-se-olo-ton-kosmo/>

Η ΕΞΕΛΙΚΤΙΚΗ ΛΟΓΙΚΗ ΣΤΟ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟ ΨΗΦΙΑΚΩΝ ΥΠΟΔΟΜΩΝ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

**Νίκος Κορνηνός¹, Χριστίνα Κακδέρη², Αναστασία Πανώρη³,
Παναγιώτης Τσαρχόπουλος⁴, Αναστασία Μαρτζοπούλου⁵**

¹Ερευνητική Μονάδα URENIO ΑΠΘ _ komninos@urenio.org

²Ερευνητική Μονάδα URENIO ΑΠΘ _ christina@urenio.org

³Ερευνητική Μονάδα URENIO ΑΠΘ _ apanori@urenio.org

⁴Ερευνητική Μονάδα URENIO ΑΠΘ _ patsar@auth.gr

⁵Ερευνητική Μονάδα URENIO ΑΠΘ _ amartzopoulou@arch.auth.gr

Λέξεις κλειδιά: ψηφιακές υποδομές πόλεων, ευφυείς πόλεις, εξελικτικός σχεδιασμός, συμμετοχική διακυβέρνηση

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στη θεωρία της ανάπτυξης των πόλεων, η εξελικτική κατανόηση του σχεδιασμού και της αστικής ανάπτυξης γίνεται κυρίαρχη. Οι πόλεις νοούνται ως σύνθετα συστήματα που διαμορφώνονται από μεγάλο αριθμό διεργασιών 'εκ των κάτω' με αποτελέσματα που είναι δύσκολο να προβλεφθούν και να σχεδιαστούν. Η προοπτική αυτή ενισχύεται από την τρέχουσα στροφή προς τις ευφυείς πόλεις και την εντατική χρήση ψηφιακών τεχνολογιών, υποδομών, και υπηρεσιών για τη βελτιστοποίηση των αστικών οικοσυστημάτων.

Η παρούσα ανακοίνωση επεκτείνει την εξελικτική σκέψη για την αναδυόμενη δυναμική των πόλεων στον πολεοδομικό σχεδιασμό. Βασίζεται στις πρόσφατες προσπάθειες σχεδιασμού και υλοποίησης μιας στρατηγικής ευφυούς πόλης στη Θεσσαλονίκη που ενισχύει την οικονομική, περιβαλλοντική και κοινωνική βιωσιμότητα της πόλης. Αξιοποιώντας ευκαιρίες που εμφανίστηκαν στον τομέα των έξυπνων πόλεων και προγράμματα όπως τα 'IBM Smarter Cities Challenge', 'Rockefeller 100 Resilient Cities', τη συνεργασία με την Παγκόσμια Τράπεζα, με το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης στο Πρόγραμμα Horizon 2020, και την πρωτοβουλία 'Digital Cities Challenge' της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η Θεσσαλονίκη έχει διαμορφώσει μια ψηφιακή στρατηγική για ανοιχτή οικονομία, βιώσιμη και ανθεκτική υποδομή και συμμετοχική διακυβέρνηση. Ο σχεδιασμός αυτός, ωστόσο, δεν έχει τα χαρακτηριστικά του συνήθους πολεοδομικού σχεδιασμού και σχεδιασμού υποδομών. Αναδεικνύει τα χαρακτηριστικά του πολεοδομικού σχεδιασμού για ψηφιακές υποδομές και υπηρεσίες ως σύνθεση τεχνολογιών, πρωτοβουλιών συμμετοχής, και ευκαιριών για δράσεις, οι οποίες είναι ασαφείς ή ανύπαρκτες στην αρχή της διαδικασίας σχεδιασμού.

Τα εξελικτικά χαρακτηριστικά της ανάπτυξης των πόλεων, τα οποία μέχρι τώρα αποδίδονταν στη λειτουργία της αγοράς, διαμορφώνουν τώρα τις θεσμικές πτυχές του πολεοδομικού σχεδιασμού. Ο σχεδιασμός ψηφιακών υποδομών των πόλεων επεκτείνει τη λογική πολυπλοκότητας του στρατηγικού προγραμματισμού, λόγω ψηφιακών τεχνολογιών που γρήγορα μεταβάλλονται και συμμετοχικής διακυβέρνησης σε μεγάλο εύρος πεδίων.

ΕΥΦΥΕΙΣ ΠΟΛΕΙΣ ΑΠΟ ΜΙΑ ΕΞΕΛΙΚΤΙΚΗ ΟΠΤΙΚΗ: ΠΛΑΙΣΙΟ ΑΝΑΦΟΡΑΣ

Η εξελικτική σκέψη διατηρεί μια διακεκριμένη θέση στη θεωρία της αστικής και περιφερειακής ανάπτυξης. Οι πόλεις και περιφέρειες προσφέρουν πόρους οι οποίοι διαμορφώνονται μέσα από μηχανισμούς επιλογής που καθοδηγούν την αλλαγή και ανάπτυξη. Ο Lambouy (2002) υποστηρίζει ότι οι αστικές περιοχές προσφέρουν ένα αποτελεσματικό πλαίσιο ανάπτυξης μέσα από μια εξελικτική διαδικασία κατά την οποία γνωσιακές, οργανωσιακές ικανότητες καθώς επίσης και ικανότητες καινοτομίας επηρεάζονται από ένα περιβάλλον επιλογής το οποίο συντίθεται από θεσμούς, την αγορά καθώς και τη χωρική δομή ενός τόπου. Το περιβάλλον αυτό είναι που καθορίζει την επιλογή μεταξύ εναλλακτικών προσεγγίσεων σχεδιασμού και σχεδίων για νέες επενδύσεις σε αστικές υποδομές και υπηρεσίες. Εδώ υπάρχει μια αναλογία στον τρόπο με τον οποίο οι Nelson και Winter (1977) περιγράφουν την καινοτομία ως μια σκόπιμη, αλλά εγγενώς στοχαστική δραστηριότητα, η οποία καθοδηγείται από ένα εξωτερικό περιβάλλον επιλογής που καθορίζει το πως επιλέγονται και αλλάζουν με την πάροδο του χρόνου οι διαφορετικές τεχνολογίες. Ο Boschma (2004) επισημαίνει τη μοναδικότητα των διαδρομών αστικής και περιφερειακής ανάπτυξης μέσα από μια εξελικτική οπτική, δεδομένου ότι η ανταγωνιστικότητα μιας περιοχής εξαρτάται από άυλα, μη εμπορεύσιμα στοιχεία τα οποία βασίζονται στη γνωσιακή βάση που έχει ενσωματωθεί μέσα στο συγκεκριμένο θεσμικό πλαίσιο της περιοχής. Η μεταφορά μοντέλων ανάπτυξης από μια περιοχή σε μια άλλη είναι αμφίβολη ως πρακτική, καθώς δεν υπάρχει ένα «βέλτιστο» μοντέλο ανάπτυξης ενώ νέες πετυχημένες διαδρομές και μονοπάτια ανάπτυξης αναδύονται αυθόρμητα και εντελώς απροσδόκητα στο χώρο.

Οι παραπάνω προσεγγίσεις είναι ουσιαστικές όσον αφορά το σχεδιασμό ευφυών πόλεων: μια διαδικασία η οποία αναδεικνύει τη μοναδικότητα της διαδρομής κάθε πόλης, βασίζεται στις ταχέως μεταβαλλόμενες ψηφιακές τεχνολογίες και είναι έτοιμη να αξιολογήσει ευκαιρίες που προσφέρονται στο χρόνο παρά να σχεδιάσει μιμούμενη, κλειδωμένη σε βέλτιστα μοντέλα και λύσεις τύπου «ένα μέγεθος για όλους».

Η ανάγκη υιοθέτησης ενός περισσότερο αποτελεσματικού σχεδιασμού είναι ιδιαίτερα έντονη σήμερα, καθώς η αυξανόμενη αστικοποίηση έχει διογκώσει μια σειρά από σύνθετα προβλήματα, όπως είναι η υποβάθμιση του περιβάλλοντος, οι κοινωνικές ανισότητες, η κυκλοφοριακή συμφόρηση και η αύξηση της εγκληματικότητας. Την ίδια στιγμή, οι πόλεις μπαίνοντας σε έναν παγκόσμιο ανταγωνισμό για προσέλκυση επενδύσεων, κατοίκων και επισκεπτών, διαμορφώνουν στρατηγικές ευφυών πόλεων αλλά και φιλόδοξους στόχους όπως οι στρατηγικές για το «όραμα μηδέν» (zero vision) που μπορεί να αναφέρονται σε «μηδενικά απόβλητα», «μηδενικές εκπομπές ρύπων» ή «μηδενικά θανάσιμα ατυχήματα» (Angelidou et al., 2018). Η πολυπλοκότητα των αστικών προβλημάτων, σε συνδυασμό με τους περιορισμένους πόρους των αστικών διοικήσεων και τις αυξανόμενες απαιτήσεις των πολιτών για καλύτερες συνθήκες διαβίωσης για όλους, κάνει μονόδρομο την υιοθέτηση πολυτμηματικών, πολυδιάστατων και περισσότερο συμμετοχικών δράσεων αντιμετώπισης των προκλήσεων αυτών σε συνδυασμό με τη χρήση νέων τεχνολογιών και εφαρμογών ευφυών πόλεων (Komninos, 2016c).

Ο σχεδιασμός ευφυών πόλεων ξεκινά με τη δημιουργία του αστικού ψηφιακού χώρου, μιας συνάθροισης ψηφιακού εξοπλισμού και λογισμικού, βάσεων δεδομένων από τη δημόσια διοίκηση, αισθητήρων και έξυπνων μετρητών, μέσω κοινωνικής δικτύωσης και νέων ψηφιακών υπηρεσιών σε κάθε τομέα της πόλης. Αυτό το νέο στρώμα ψηφιακού χώρου και τεχνολογιών έχει την ικανότητα να αλλάζει και να βελτιστοποιεί όλες τις πτυχές των πόλεων: την οικονομία, τις υπηρεσίες κοινής ωφέλειας και τη διακυβέρνηση. Έχουμε περιγράψει αυτή τη διαδικασία ως «κύκλωμα καινοτομίας 1» (IC1) το οποίο δημιουργεί τον ψηφιακό χώρο των πόλεων. Το συνολικό ευφυές αστικό

σύστημα αποτελείται από ετερογενείς και ασυντόνιστες πρωτοβουλίες από τη δημόσια διοίκηση, παγκόσμιες εταιρείες μέσων κοινωνικής δικτύωσης, εθνικές εταιρείες τηλεπικοινωνιών, προγραμματιστές, παρόχους ψηφιακών υπηρεσιών και χρήστες αυτών κ.α. Κάθε ένας από τους παραπάνω δράστες προσθέτει κάποιο ψηφιακό στοιχείο σε ένα κοινό χώρο συγκέντρωσης πόρων, και κάθε ένα τέτοιο στοιχείο, προσφέρει νέους τρόπους ενεργοποίησης, συμμετοχής και ενδυνάμωσης. Παράλληλα με το σχηματισμό του ψηφιακού αστικού χώρου, αναδύονται δυο επιπλέον διεργασίες καινοτομίας: μια περισσότερο πληροφορημένη λήψη αποφάσεων και διακυβέρνησης δημόσιων και ιδιωτικών επενδύσεων που καθοδηγούν την αλλαγή των πόλεων «κύκλωμα καινοτομίας 2» (IC2) και μια πιο αποτελεσματική συμπεριφορά των πολιτών βασισμένη στην αστική συνείδηση που καθοδηγεί τη χρήση του αστικού χώρου και των υποδομών μέσω ευφυών συστημάτων «κύκλωμα καινοτομίας 3» (IC3). Τα τρία αυτά κυκλώματα, τα οποία εργάζονται παράλληλα και πραγματοποιούνται ταυτόχρονα, καθορίζουν από κοινού το σχεδιασμό ευφυών πόλεων και περιγράφουν τη λειτουργία των έξυπνων ή ευφυών πόλεων ως σύνθετα ψηφιακά συστήματα καινοτομίας (Komninos, 2014; 2016a).

Η κατανόηση του σχεδιασμού και της δημιουργίας ευφυών πόλεων μέσα από την αντιπαράθεση ψηφιακών στοιχείων, τα οποία είναι ετερογενή, ασυντόνιστα και συνήθως μη ολοκληρωμένα, και μέσα από πρωτόγνωρες συμπεριφορές παραγωγών και χρηστών, οι οποίες είναι επίσης κατακερματισμένες και ποικιλόμορφες, είναι πολύ μακριά από τη συνήθη έννοια του πολεοδομικού σχεδιασμού. Έτσι, ο σχεδιασμός ευφυών πόλεων, ως έλεγχος και καθοδήγηση της συνολικής αλληλεπίδρασης μεταξύ των κυκλωμάτων καινοτομίας 1, 2 και 3, αποτελεί έναν «σχεδιασμό χωρίς σχέδιο». Αφορά τη δημιουργία πόλεων περισσότερο μέσω της εξέλιξης και λιγότερο μέσα από λεπτομερή σχεδιασμό και άκαμπτα σχέδια. Πρόκειται για ένα προγραμματισμό μέσα από συνθήκες αβεβαιότητας και τη χαοτική αλληλεπίδραση ταυτόχρονων ενεργειών πολλών οργανισμών, κάθε ένας από τους οποίους έχει τη δική του λογική και σχέδιο. Μπορεί να αφορά και το σχεδιασμό που πραγματοποιείται από έναν οργανισμό, ο οποίος όμως καθοδηγείται και διαμορφώνεται μέσα από ευκαιρίες που εμφανίζονται με την πάροδο του χρόνου, και με το συνολικό αποτέλεσμα να είναι απρόβλεπτο και ανεξέλεγκτο εκ των προτέρων. Η αβεβαιότητα αυτή προκαλείται κυρίως από τις τεχνολογίες ευφυών πόλεων και τις επιπτώσεις που έχουν στα συστήματα καινοτομίας.

Στο παρόν άρθρο επεκτείνουμε την εξελικτική οπτική αστικής ανάπτυξης για το σχεδιασμό ευφυών πόλεων. Υποστηρίζουμε ότι εξαιτίας της πολυπλοκότητας των διαδικασιών ανάπτυξης ευφυών πόλεων και του διεπιστημονικού χαρακτήρα των τεχνολογιών, ο σχεδιασμός ευφυών πόλεων διαμορφώνεται σε μεγάλο βαθμό από εξελικτικές διαδικασίες. Οι εξελικτικές διαδικασίες χαρακτηρίζονται και επηρεάζονται από ουσιώδεις διαφοροποιήσεις όσον αφορά την ικανότητα των κοινωνιών να δημιουργήσουν τεχνικές καινοτομίας που είναι κατάλληλες για τις ανάγκες τους (Rosenberg, 1982). Αυτές οι διαφορές συνδέονται επίσης με συστήματα σχεδιασμού πολιτικής μεγαλύτερης πολυπλοκότητας τα οποία σχηματίζουν ευκαιρίες για χρηματοδότηση και έρευνα (Komninos et al., 2018).

Στόχος του άρθρου είναι να αποκαλύψει την αβέβαιη οπτική του σχεδιασμού ευφυών πόλεων, ως μια συνάθροιση πρωτοβουλιών και δράσεων, καθώς και παράθυρων ευκαιριών, τα οποία είναι ασυντόνιστα αλλά και απρόβλεπτα. Κατά τη γνώμη μας, η δυνατότητα αυτή δεν είναι μια παρενέργεια μιας κάποιας κακώς σχεδιασμένης διαδικασίας προγραμματισμού, αλλά ένα διαρθρωτικό αποτέλεσμα των κινητήριων δυνάμεων ευφυών πόλεων, δηλαδή, των όρων του ψηφιακού/έξυπνου χώρου, της διαθεσιμότητας μεγάλων συνόλων δεδομένων, του βαθμού ενδυνάμωσης πολιτών όσον αφορά τη λήψη αποφάσεων και του σχεδιασμού και δημιουργίας ψηφιακών-φυσικών συστημάτων καινοτομίας (Κομνηνός, 2016a).

ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΕΥΦΟΥΣ ΠΟΛΗΣ ΣΤΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ: ΑΞΙΟΠΟΙΩΝΤΑΣ ΠΑΡΑΘΥΡΑ ΕΥΚΑΙΡΙΩΝ

Η Θεσσαλονίκη είναι η δεύτερη μεγαλύτερη πόλη της Ελλάδας με πληθυσμό πάνω από 1,100,000 κατοίκους (μητροπολιτική περιοχή). Η πόλη έχει κάνει σημαντικές προσπάθειες να υλοποιήσει μια σειρά από δραστηριότητες που θα συμβάλλουν στην μεταμόρφωσή της σε ευφυή πόλη. Όσον αφορά το στρατηγικό σχεδιασμό, το πρώτο ολοκληρωμένο σχέδιο για τη δημιουργία μια ευφυούς πόλης διαμορφώθηκε από την ερευνητική μονάδα URENIO, ένα εργαστήριο του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου, σε συνεργασία με την Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας το 2009. Η στρατηγική «Ευφυής Θεσσαλονίκη» δεν υλοποιήθηκε, κυρίως λόγω της αλλαγής της κυβέρνησης και της οικονομικής κρίσης που ακολούθησε, ωστόσο, η ψηφιακή Θεσσαλονίκη συνέχισε να αναδύεται εκ των κάτω ως ένα συνονθύλευμα εμπορικών και κοινοτικών ευρυζωνικών δικτύων και υπηρεσιών που βασίζονται στο web.

Από το 2013, ο Δήμος Θεσσαλονίκης είχε αναπτύξει προβάδισμα ως οργανισμός εφαρμογής προσπαθειών δημιουργίας μιας ευφυούς και ανθεκτικής πόλης, με πιο αξιοσημείωτες τη συμμετοχή της στην πρωτοβουλία «Σύμπραξη καινοτομίας για τις ευφυείς πόλεις και Κοινότητες» της Ευρωπαϊκής Επιτροπής¹, το μνημόνιο συνεργασίας ευφυών πόλεων με τις μεγαλύτερες ελληνικές πόλεις (Αθήνα και Ηράκλειο) και την οργάνωση του πρώτου διαγωνισμού εφαρμογών ευφυών πόλεων στην Ελλάδα, με την ονομασία «Εφαρμογές για τη Θεσσαλονίκη»² από κοινού με το ίδρυμα ανοικτής γνώσης Ελλάδας (Open Knowledge Foundation-OKF Greece).

ΑΝΟΙΧΤΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ

Η συμμετοχή του Δήμου Θεσσαλονίκης σε διαγωνισμούς εφαρμογών και hackathons, καθώς και η συνεργασία του με το OKF, οδήγησε στη δημιουργία ενός κινήματος για τα ανοιχτά δεδομένα και την ανοικτή διακυβέρνηση μέσα στο Δήμο. Η δέσμευση να ανοίξει δεδομένα απέδωσε καρπούς, καθώς η Θεσσαλονίκη επιλέχθηκε μέσα από μια ανταγωνιστική διαδικασία ως μια από τις 16 πόλεις που θα λάβουν χρηματοδότηση στο πλαίσιο του προγράμματος της IBM «Smarter Cities Challenge»³. Με την υποστήριξη της IBM, η πόλη επιδιώκει να ενσωματώσει ένα μεγάλο εύρος ανοικτών δεδομένων σε διάφορους τομείς όπως η διακυβέρνηση, η κινητικότητα, η εκπαίδευση, το περιβάλλον και η οικονομία. Το Φεβρουάριο του 2017, η ομάδα της IBM δημοσίευσε μια έκθεση που περιέχει συστάσεις και έναν οδικό χάρτη που θα βοηθήσει την πόλη στην επίτευξη αυτού του στόχου. Επί του παρόντος, η ειδική διαδικτυακή πύλη του Δήμου για τα ανοιχτά δεδομένα περιέχει 74 σύνολα δεδομένων σε οκτώ κατηγορίες: πολεοδομικός σχεδιασμός (36), δημόσια διοίκηση (13), περιβάλλον (13), τουρισμός (6), παιδεία (5), πολιτισμός (4), δημόσια ασφάλεια (1) και οικονομία (1)⁴.

1_ The European Innovation Partnership on Smart Cities and Communities<<http://ec.europa.eu/eip/smartcities/>> Accessed May 28, 2017

2_ Apps for Thessaloniki<<http://thessaloniki.appsforgreece.eu>> Accessed May 28, 2017.

3_ IBM Smarter Cities Challenge – Thessaloniki<<https://goo.gl/0CkA4i>> Accessed May 28, 2017.

4_ Open Data Portal of the Municipality of Thessaloniki<<http://opendata.thessaloniki.gr>> Accessed May 28, 2017

ΣΥΝΕΡΓΑΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Την τελευταία δεκαετία, ο Δήμος συμμετείχε σε διάφορα ερευνητικά προγράμματα χρηματοδοτούμενα από τον «Ορίζοντα 2020» για την ανάπτυξη ψηφιακών υπηρεσιών που σχετίζονται με την επιχειρηματικότητα και την προώθηση του τουρισμού στην πόλη. Ένα παράδειγμα είναι το έργο STORM CLOUDS (Surfing Towards the Opportunity of Real Migration to cloud-based public services), ένα ερευνητικό πρόγραμμα που χρηματοδοτήθηκε εν μέρει από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή στο πλαίσιο του προγράμματος ανταγωνιστικότητας και καινοτομίας (CIP PSP)⁵. Στο πλαίσιο αυτό (και με την υιοθέτηση μιας μεθοδολογίας με γνώμονα το χρήστη), η πόλη ξεκίνησε δύο δημοφιλείς εφαρμογές: το ψηφιακό εμπορικό κέντρο (Virtual City Market) και την προβολή της πόλης (City Branding). Επιπλέον, σε συνεργασία με πανεπιστήμια και συνδέσμους επιχειρήσεων της πόλης, ο Δήμος ξεκίνησε το 2016 την πρωτοβουλία «OK! Thess», ένα οικοσύστημα καινοτομίας για startups που προσφέρει ένα προσωρινό χώρο εργασίας νεοσύστατων επιχειρήσεων, καθώς και δραστηριότητες όπως η εκπαίδευση, διαβούλευση, η οργάνωση δραστηριοτήτων δικτύωσης, η αναζήτηση πηγών χρηματοδότησης, και η προώθηση προϊόντων και υπηρεσιών.

ΒΙΩΣΙΜΕΣ ΚΑΙ ΑΝΘΕΚΤΙΚΕΣ ΥΠΟΔΟΜΕΣ

Μια άλλη σημαντική διεθνής διάκριση για την πόλη ήταν η συμμετοχή της στην πρωτοβουλία του Ιδρύματος Rockefeller 100 ανθεκτικές πόλεις (100RC)⁶ αφιερωμένη στο να βοηθήσει πόλεις του κόσμου να γίνουν πιο ανθεκτικές απέναντι σε φυσικές, κοινωνικές και οικονομικές προκλήσεις. Η Θεσσαλονίκη επιλέχθηκε το 2014 στη δεύτερη ομάδα πόλεων που συμμετέχουν στο δίκτυο 100RC. Για μια περίοδο δύο ετών, περισσότερα από 2.000 άτομα και 40 οργανισμοί από όλη την πόλη συμμετείχαν στο σχεδιασμό της στρατηγικής, λαμβάνοντας μέρος σε σεμινάρια και συμπληρώνοντας ερωτηματολόγια και εκφράζοντας τις απόψεις τους όσον αφορά την ανθεκτικότητα της Θεσσαλονίκης. Η στρατηγική για την ανθεκτικότητα της Θεσσαλονίκης, εκδόθηκε το Μάρτιο του 2017, και είναι η πρώτη συλλογική στρατηγική για ολόκληρη την πόλη και ταυτόχρονα ένας οδικός χάρτης στην προσπάθεια της πόλης να εγγυηθεί την ευημερία των πολιτών της, να αναπτύξει το ανθρώπινο δυναμικό της, και να ενισχύσει την οικονομία της σεβόμενη παράλληλα τους φυσικούς της πόρους.

ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΗ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ

Η συμμετοχική διακυβέρνηση είναι ένα επίσης βασικό μέλημα της σημερινής διοίκησης, ενθαρρύνοντας προσπάθειες για βιώσιμη ανάπτυξη και ένα μοντέλο διακυβέρνησης που βασίζεται στις ανάγκες της Θεσσαλονίκης. Το Μάιο του 2017, η πόλη έλαβε το βραβείο "European Label of Governance Excellence" από το Συμβούλιο της Ευρώπης για την εφαρμογή «Βελτιώνω την πόλη μου» (Tsamroulatidis et al., 2013), μια εφαρμογή που επιτρέπει στους πολίτες να υποβάλουν και να σχολιάζουν προβλήματα που σχετίζονται με το αστικό περιβάλλον το οποίο χρησιμοποιείται από χιλιάδες ανθρώπους. Στα πλαίσια του έργου STORM η πόλη ανέπτυξε επίσης την εφαρμογή Cloudfunding, μέσω της οποίας, οι τοπικές αρχές μπορούν να υποστηρίξουν κοινότητες στη συλλογή χρημάτων για κοινωνικούς και φιλανθρωπικούς σκοπούς. Στις δύο αυτές περιπτώσεις, η συμμετοχική διακυβέρνηση εκφράζεται μέσα από την ικανότητα των πολιτών να

5_ STORM CLOUDS Project: See<<http://storm-clouds.eu>> Accessed May 28, 2017.

6_ 100 Resilient Cities<<http://www.100resilientcities.org>> Accessed May 28, 2017.

συμμετάσχουν και να παρέχουν πληροφορίες σχετικά με συγκεκριμένα θέματα που σχετίζονται με τις τοπικές τους κοινότητες. Οι πολίτες ορίζουν και γίνονται γνώστες των τοπικών ενεργειών, ενώ έργα και προβλήματα βαθμολογούνται από την κοινή γνώμη, και συνεπώς, η αντιμετώπισή τους καθοδηγείται από το συνολικό κοινωνικό όφελος στην τοπική κοινότητα.

ΣΥΖΗΤΗΣΗ: ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΕΥΦΥΟΥΣ ΠΟΛΗΣ ΧΩΡΙΣ ΣΧΕΔΙΟ

Η περίπτωση της Θεσσαλονίκης είναι ενδεικτική όσον αφορά τον πολυδιάστατο χαρακτήρα των δράσεων που πραγματοποιούνται για να μεταμορφωθεί μια πόλη σε ένα μέρος ευφρές και βιώσιμο. Δείχνει ότι η στρατηγική και οι δράσεις που καθοδηγούνται από το όραμα για μια ανοιχτή, παγκόσμια, ευφυή και ανθεκτική πόλη, διαμορφώθηκαν σε μεγάλο βαθμό από μια σειρά ευκαιριών που εμφανίστηκαν σταδιακά τα τελευταία χρόνια, τόσο σε παγκόσμιο όσο και τοπικό επίπεδο: την πρωτοβουλία του ιδρύματος Rockefeller για τις 100 ανθεκτικές πόλεις, τη δουλειά με την IBM στα πλαίσια του Smarter Cities Challenge, τη συνεργασία με την Παγκόσμια Τράπεζα, με το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο στα έργα «Ορίζοντας 2020», την ανάγκη ύπαρξης ψηφιακής στρατηγικής ως προϋπόθεση για την πρόσβαση χρηματοδότησης από τα Ευρωπαϊκά Διαρθρωτικά και Επενδυτικά Ταμεία (ΕΔΕΤ), καθώς και η συνεργασία με το OKF σε hackathons και διαγωνισμούς ανάπτυξης λογισμικού. Αυτές οι πρωτοβουλίες έχουν καθορίσει το πλαίσιο για την καθοδήγηση, την τεχνογνωσία, τη χρηματοδότηση και την ενεργοποίηση των πολιτών, και διαμόρφωσαν μια προσέγγιση σχεδιασμού ευφύων πόλεων, η οποία δεν είναι σχεδιασμένη εκ των άνω, ούτε μπορεί να προσδιοριστεί εκ των προτέρων. Στην πραγματικότητα, υπάρχει στρατηγική αλλά και σχέδιο δράσης για μια ευφυή πόλη (Thessaloniki, 2017; IBM, 2017; Municipality of Thessaloniki, 2017), ωστόσο αυτή διαμορφώθηκε σταδιακά, με έναν εξελικτικό τρόπο, μέσω της σύγκλισης ανεξάρτητων πρωτοβουλιών και από το ειδικότερο πλαίσιο και τους στόχους αυτών των πρωτοβουλιών.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ: ΠΡΟΣ ΜΙΑ ΕΞΕΛΙΚΤΙΚΗ ΟΠΤΙΚΗ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΕΥΦΥΩΝ ΠΟΛΕΩΝ

Αυτή η στρατηγική που περιγράψαμε στο άρθρο για τη δημιουργία μιας ευφυούς πόλης αλλά και η διαδικασία για τη διαμόρφωση ενός σχεδίου δράσης προκαλεί όχι μόνο τον εκ των άνω σχεδιασμό, αλλά και την ικανότητα συμμετοχής αποκλειστικά των κρατικών αρχών. Η έννοια του «σχεδιασμού χωρίς σχέδιο» αφορά ένα σχέδιο ευφυούς πόλης που διαμορφώνεται σταδιακά, εκ των κάτω, εκμεταλλευόμενο τις συνεχώς εξελισσόμενες τεχνολογίες και τις ευκαιρίες που προσφέρονται για δράση.

Για την καλύτερη κατανόηση του αστικού σχεδιασμού ως μια εξελικτική διαδικασία, θεωρούμε απαραίτητο να αναθεωρήσουμε τον οδικό χάρτη σχεδιασμού ευφύων πόλεων που παρουσιάσαμε σε προηγούμενη δημοσίευση (Κομνηνός, Tsarchopoulos και Kakderi, 2014). Στο Σχήμα 1, εκφράζεται μια πιο διευρυμένη προσέγγιση διακυβέρνησης, η οποία είναι μη-γραμμική, επιτρέποντας στις πόλεις να δράττουν συνεχώς ευκαιρίες και να εξασφαλίζουν μεγάλης κλίμακας συμμετοχή πολιτών και οργανισμών σε αστικά εργαστήρια τα οποία εστιάζουν σε διάφορους τομείς του αστικού συστήματος.

Αυτός ο εξελικτικός σχεδιασμός ευφυούς πόλης βλέπει πολύ πέρα από το φυσικό χώρο των πόλεων. Εν ολίγοις, εξετάζει όλες τις πτυχές των πόλεων, όχι μόνο το φυσικό χώρο, τις χρήσεις γης και τις υποδομές, στοιχεία στα οποία δίνει έμφαση η πολεοδομία του δέκατου ένατου και εικοστού αιώνα, αλλά όλες τις μεγάλες προκλήσεις του εικοστού πρώτου αιώνα που αφορούν τη ζωή στις πόλεις: την ανάπτυξη, την απασχόληση, τη φτώχεια, τη βιωσιμότητα και όλες τις πτυχές της. Η ενδυνάμωση αποτελεί

βασικό πυλώνα της ανάπτυξης της στρατηγικής, επιτρέποντας τη λήψη σημαντικής πληροφορίας (ενέργεια, εκπομπές CO2 κ.λπ.).

Στη συνέχεια, σε σχέση με την εφαρμογή και τη χρήση τεχνολογιών, πολύ ανταγωνιστικά επιχειρηματικά μοντέλα βασίζονται σε τεχνολογίες ανοικτού κώδικα, υπό τον όρο ότι αυτές επιλέγονται προσεκτικά και υποστηρίζονται από μεγάλες και ενεργές κοινότητες προγραμματιστών, πλατφόρμες στο cloud, οι οποίες αποσυνδέουν τις αρχές της πόλης, από την ανάγκη για πόρους τεχνική και εσωτερική δυναμικό· και πρωτοβουλίες ανοικτών δεδομένων που προσφέρονται μέσω hackathons και διαγωνισμούς για την ανάπτυξη λογισμικού και λύσεων ευφυών πόλεων.

Σχήμα 1. Χάρτης πορείας για το σχεδιασμό ευφυών πόλεων. Πηγή: Προσαρμοσμένο από Komninos, Tsarchopoulos, and Kakderi, 2014.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Angelidou, M., Psaltoglou, A., Komninos, N., Kakderi, C., Tsarchopoulos, P., Panori, A. (2018) Enhancing sustainable urban development through smart city applications, *Journal of Science and Technology Policy Management*, Vol. 9 Issue: 2, pp.146-169, <https://doi.org/10.1108/JSTPM-05-2017-0016>.

Boschma, R. (2004). Competitiveness of Regions from an Evolutionary Perspective, *Regional Studies*, 38: 9 (2004) 1001–1014.

IBM Thessaloniki, Greece 2017 Challenge, Smarter Cities Challenge (2017) <https://www.smartercitieschallenge.org/cities/thessaloniki-greece> Accessed on December, 16 2017.

Kakderi, C., Komninos, N. and P. Tsarchopoulos (2016) Smart Cities and Cloud Computing: Lessons from the STORM CLOUDS Experiment, *Journal of Smart Cities* 2: 1 (2016) 4–13.

Komninos, N. (2014) *The Age of Intelligent Cities: Smart Environments and Innovation-for-all Strategies*, New York City, NY: Routledge.

Komninos, N., Tsarchopoulos, P, and Kakderi, C. (2014) New Services Design for Smart Cities: A Planning Roadmap for User-Driven Innovation, *Proceedings of the 2014 ACM International Workshop on Wireless and Mobile Technologies for Smart Cities*, 29–38.

Komninos, N. (2016a) Smart Environments and Smart Growth: Connecting Innovation Strategies and Digital Growth Strategies, *International Journal of Knowledge-Based Development* 7: 3, 240–263.

Komninos, N. (2016b) Intelligent Cities and the Evolution toward Technology-Enhanced, Global and User-Driven Territorial Systems of Innovation, *Handbook on the Geographies of Innovation*, 187–200.

Komninos, N. (2016c) Afterword: Smart Urban Futures, Στο *Tan Yigitcanlar, Technology and the City: Systems, Applications and Implications*, Routledge, pp. 172-181.

Komninos, N., Kakderi, C., Panori, A. and Tsarchopoulos, P. (2018). Smart City Planning from an Evolutionary Perspective. *Journal of Urban Technology*, pp.1-18.

Lambooy, J. G. (2002) Knowledge and Urban Economic Development: An Evolutionary Perspective, *Urban Studies* 39: 5-6, 1019–1035

Nelson R. R. and Winter S. G. (1977) In Search of Useful Theory of Innovation, *Research Policy* 6: 1: 36–76.

Rosenberg, N. (1982) *Inside the Black Box: Technology and Economics*, Massachusetts: Cambridge University Press.

Thessaloniki, Resilient Thessaloniki, 100 Resilient Cities (2017) <www.100resilientcities.org/strategies/city/thessaloniki#/-/> Accessed on 17 November 2017.

Tsampoulatidis, I., D. Ververidis, P. Tsarchopoulos, S. Nikolopoulos, I. Kompatsiaris, and N. Komninos (2013) Improvemycity: An Open Source Platform for Direct Citizen-Government Communication, *Proceedings of the 21st ACM International Conference on Multimedia*, pp. 839–842.

ΨΗΦΙΑΚΕΣ ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ ΓΙΑ ΤΗ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΙΚΗ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΣΤΟ ΠΕΔΙΟ ΤΟΥ ΧΩΡΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ: ΔΕΚΑ ΧΡΟΝΙΑ ΜΕΤΑ

Μαργαρίτα Αγγελίδου¹, Αναστασία Τασοπούλου²

¹Δρ Αρχιτέκτων Μηχανικός - Πολεοδόμος, Πανεπιστημιακή Υπότροφος, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας και Ανάπτυξης, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης – mangel@auth.gr

²Δρ Χωροτάκτης-Πολεοδόμος Μηχανικός, Πανεπιστημιακή Υπότροφος, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης – ntasoro@yahoo.gr

Λέξεις κλειδιά: πολιτικές για την αστική ανάπτυξη, χωροταξικός και πολεοδομικός σχεδιασμός, έξυπνες πόλεις, Ελλάδα

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η ανάπτυξη των Τεχνολογιών Πληροφορίας και Επικοινωνίας (ΤΠΕ) αποτελεί ένα πεδίο μέσω του οποίου οι διοικήσεις είναι σε θέση να ανταποκρίνονται με περισσότερο διαφανή και αποτελεσματικό τρόπο στα προβλήματα των πόλεων, καθώς και να εξασφαλίζουν καλύτερη και αποδοτικότερη παροχή υπηρεσιών, διευρυμένη συμμετοχή των πολιτών, νέες μορφές συνεργασίας μεταξύ φορέων και, εν τέλει, 'χρηστή' διακυβέρνηση. Τα ζητήματα αυτά, στο πεδίο του χωρικού σχεδιασμού, είναι ιδιαίτερα κρίσιμα στην περίπτωση της Θεσσαλονίκης, καθώς η πόλη χαρακτηρίζεται γενικά από αδυναμία ολοκλήρωσης του χωρικού σχεδιασμού και, μετά τις εξελίξεις των τελευταίων χρόνων (βλ. κατάργηση Οργανισμού Ρυθμιστικού), από σοβαρά κενά στη μητροπολιτική της διακυβέρνηση.

Το 2008 ολοκληρώθηκε ερευνητικό πρόγραμμα με τίτλο "Χωρική ολοκλήρωση των πολιτικών για τη βιώσιμη αστική ανάπτυξη και ψηφιακή διακυβέρνηση. Εμπειρία και προοπτικές στη μητροπολιτική περιοχή της Θεσσαλονίκης" (Επιστ. Υπεύθυνος: Καθ. ΑΠΘ Γρ. Καυκαλάς, Συντονισμός: Ε. Θωΐδου), το οποίο είχε ως σκοπό, μεταξύ άλλων, να εντοπίσει τα οφέλη και τα προβλήματα που προκύπτουν ή αναμενόταν να προκύψουν από την εφαρμογή μέσων ψηφιακής διακυβέρνησης και να καταλήξει σε συμπεράσματα αναφορικά με τη συμβολή τους στη βιώσιμη αστική ανάπτυξη και την επίτευξη κάθετης και οριζόντιας συνεργασίας μεταξύ των φορέων της πόλης. Η ατζέντα για την ψηφιακή διακυβέρνηση την περίοδο εκείνη μόλις ξεκινούσε, ακόμα και σε εθνικό επίπεδο. Διαπιστώθηκε ότι εν έτει 2008 οι εφαρμογές ψηφιακής διακυβέρνησης στο πεδίο του χωρικού σχεδιασμού στη Θεσσαλονίκη υπολείπονταν σημαντικά άλλων πολιτικών όσον αφορά στην αξιοποίηση των ΤΠΕ για την υποστήριξη των οργανωτικών τους δραστηριοτήτων, την παροχή υπηρεσιών και εν τέλει την ολοκλήρωση των πολιτικών και την προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης. Σήμερα, δέκα χρόνια μετά, οι ψηφιακές τεχνολογίες έχουν κάνει τεράστια άλματα σε επίπεδο εξάπλωσης και εφαρμογών.

Ταυτόχρονα όμως, η πόλη της Θεσσαλονίκης αντιμετωπίζει σοβαρά οικονομικά, κοινωνικά και περιβαλλοντικά προβλήματα λόγω της πρόσφατης κρίσης χρέους (2009) και της ακόμη πιο πρόσφατης κρίσης μετανάστευσης (2015). Με αφορμή την έρευνα του έλαβε χώρα την προηγούμενη δεκαετία, σκοπός της παρουσιαζόμενης έρευνας είναι η καταγραφή των αλλαγών στο τοπίο της ψηφιακής διακυβέρνησης στο πεδίο του χωρικού σχεδιασμού στη Θεσσαλονίκη κατά το διάστημα που μεσολάβησε. Βρίσκουμε ότι σήμερα, δέκα χρόνια μετά, το τοπίο αυτό στη Θεσσαλονίκη παραμένει κατακερματισμένο, ενώ παλιές και νέες προκλήσεις, όπως η ανεπάρκεια οικονομικών πόρων για τη λειτουργία και συντήρηση του τεχνικού εξοπλισμού, η έλλειψη εξειδικευμένου προσωπικού και η χαμηλή αναγνωρισιμότητα των εφαρμογών έξυπνης πόλης από πλευράς χρηστών, εμποδίζουν την ολοκλήρωση των πολιτικών για την αστική διακυβέρνηση.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Πολλές από τις σήμερα προβαλλόμενες πρακτικές χωρικού σχεδιασμού, όπως ο συντονισμός μεταξύ των διαφόρων επιπέδων και κλιμάκων του σχεδιασμού και η χάραξη ολοκληρωμένων προσεγγίσεων με όραμα και συνεκτικό πρόγραμμα εφαρμογής (στρατηγικό επίπεδο σχεδιασμού) είναι εμποδωμένες –σε θεωρητικό τουλάχιστον επίπεδο– εδώ και δεκαετίες στις σύγχρονες πόλεις του ανεπτυγμένου κόσμου. Κατά τις τελευταίες δεκαετίες, όμως, αναδείχθηκαν νέες αρχές και καλές πρακτικές για την Αστική Διακυβέρνηση και τον Χωρικό Σχεδιασμό, οδηγούμενες από την ανάγκη ενδυνάμωσης της συμμετοχής των πολιτών και ενίσχυσης της συνεργασίας μεταξύ των φορέων της πόλης, καθώς και από την αξιοποίηση των νέων τεχνολογικών εργαλείων, τα οποία είναι σε θέση να συμβάλλουν στην καλύτερη διαχείριση των οικονομικών πόρων που διατίθενται για τον σχεδιασμό και την εφαρμογή προγραμμάτων για την αστική ανάπτυξη.

Παρά τις πρόσφατες αυτές προόδους, στην περιοχή της Θεσσαλονίκης παρουσιάζεται αδυναμία ενσωμάτωσης των σύγχρονων και εμποδωμένων καλών πρακτικών για την Αστική Διακυβέρνηση και τον Χωρικό Σχεδιασμό. Συγκεκριμένα, η πόλη της Θεσσαλονίκης πάσχει από i. αδύναμη μητροπολιτική διακυβέρνηση, με αποτέλεσμα να υπάρχει σοβαρή αδυναμία ολοκλήρωσης του χωρικού σχεδιασμού, ii. ανικανότητα να διαμορφώσει και να εφαρμόσει ένα στρατηγικό όραμα για την οικονομία και την αστική ευφύια περιορίζοντας παράλληλα την κατασπατάληση πόρων σε λύσεις με αμφίβολο όφελος, iii. διαχρονική αδυναμία να αξιοποιήσει το κοινωνικό κεφάλαιο της πόλης (ομάδες πολιτών, Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις, ομάδες επιχειρηματιών) και iv. επιχειρησιακές αγκυλώσεις και αντιφάσεις του πλαισίου που διέπει τον χωρικό σχεδιασμό και τις χρήσεις γης (Ανδρικοπούλου κ.α., 2015; Καυκαλάς, 1999; Labrianidis, 2011).

Την περίοδο 2005-2008 εκπονήθηκε από την Ερευνητική Μονάδα Χωρικής Ανάπτυξης ΑΠΘ, στο πλαίσιο του προγράμματος ΠΥΘΑΓΟΡΑΣ II/ΕΠΕΑΕΚ, ερευνητικό πρόγραμμα με τίτλο “Χωρική ολοκλήρωση των πολιτικών για τη βιώσιμη αστική ανάπτυξη και ψηφιακή διακυβέρνηση. Εμπειρία και προοπτικές στη μητροπολιτική περιοχή της Θεσσαλονίκης” (Επιστ. Υπεύθυνος: Καθ. ΑΠΘ Γρ. Καυκαλάς, Συντονισμός: Ε. Θωίδου). Από τη συγκεκριμένη έρευνα προέβλεπε ως αναγκαιότητα η θεσμική κατοχύρωση των σχετικών διαδικασιών, ενώ αναδείχθηκαν και μια σειρά άλλων ζητημάτων στην αποδοχή και υιοθέτηση τέτοιων εφαρμογών, όπως για παράδειγμα το ζήτημα της διαφάνειας και της δημοσιότητας, η ελλιπής ενημέρωση για σχετικά προγράμματα, η ανεπάρκεια σε εξειδικευμένο προσωπικό, η τεχνολογική απαξίωση κ.ά. Σήμερα, δέκα χρόνια μετά, με την τεχνολογία να έχει κάνει τεράστια άλματα σε επίπεδο εξάπλωσης και δυνατοτήτων, αλλά και με την πόλη της Θεσσαλονίκης να αντιμετωπίζει νέες

οικονομικές, κοινωνικές και περιβαλλοντικές προκλήσεις, προκύπτει το εξής ερώτημα: *Υπάρχουν εξελίξεις όσον αφορά στην υιοθέτηση ψηφιακών εφαρμογών που είναι σε θέση να συμβάλλουν στην καλύτερη μητροπολιτική διακυβέρνηση ή τα «παλιά» ζητήματα εξακολουθούν να μένουν ανοιχτά;* Το ερώτημα αυτό επιχειρείται να απαντηθεί μέσα από τη σύγκριση της διάθεσης και της ποιότητας των ψηφιακών εφαρμογών για τη μητροπολιτική διακυβέρνηση στο πεδίο του χωρικού σχεδιασμού ανάμεσα στα έτη 2008 και 2018.

ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΙΚΗ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΚΑΙ ΣΥΧΡΟΝΕΣ ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ

Από τα τέλη της δεκαετίας του '70 υπήρξε μια κριτική στην ορθολογική διαδικασία σχεδιασμού της δημόσιας πολιτικής βάσει της 'από τα πάνω προς τα κάτω' προσέγγισης, αμφισβητούμενη από την 'από τα κάτω προς τα πάνω'. Αντιλήψεις διαμόρφωσης πολιτικής μέσω διαδραστικών διαδικασιών, που εξελίσσονται διαρκώς στο χρόνο και προσεγγίζουν διαφορετικούς δρώντες σε διαφορετικά επίπεδα (Healey, 2002a), οδήγησαν σταδιακά στην ανάγκη για ένα πολυεπίπεδο πλαίσιο στη διαδικασία της ανάπτυξης, το οποίο αντανακλάται και ενισχύεται από αλλαγές στη διακυβέρνηση (Τασοπούλου, 2011). Τέτοιες αντιλήψεις συνδέονται με την προοπτική μιας ικανότητας στρατηγικής αστικής διακυβέρνησης που μπορεί να ανταποκρίνεται σε συγκεκριμένες συνθήκες, είναι διαδραστική, εξαρτώμενη από ένα γενικό πλαίσιο και υποστηρίζει την καινοτομία, και αντιθέτως δεν προωθείται «από τα πάνω», δεν επιβάλλεται από επαγγελματίες και κομματικές ομάδες και δεν βασίζεται σε γενικευμένους κανόνες, χωρίς δυνατότητα προσαρμογής και δημιουργικότητας (Healey, 2002b).

Στο αστικό και δη στο μητροπολιτικό επίπεδο, η συγκεκριμένη προοπτική αποτελεί επιτακτική ανάγκη αφενός λόγω του πλήθους τομέων πολιτικής που απαιτούν συντονισμό και αφετέρου λόγω του πλήθους των εμπλεκόμενων μερών που διαπραγματεύονται και συχνά συγκρούονται. Επομένως, η ανάγκη συντονισμού και αύξησης της συνέργειας αποτελεί κεντρικό αίτημα της μητροπολιτικής διακυβέρνησης (Γετίμης και Καυκαλάς, 2003). Όπως υποστηρίζει η Θωΐδου (2007α: 18), *"αυτός ο συντονισμός και η συνέργια μεταξύ των διαφορετικών πολιτικών θα πρέπει να ξεκινάει από την κοινή τους θεώρηση με βάση όχι μόνο τον τομέα ή το πεδίο πολιτικής αλλά τον χώρο αναφοράς ή εφαρμογής τους, δηλαδή τη μητροπολιτική περιοχή"*. Η μητροπολιτική διακυβέρνηση θεωρείται το σημείο τομής μεταξύ στρατηγικών και κανονιστικών ρυθμίσεων που αφορούν τον πολιτικό συντονισμό των διαφόρων επιπέδων της οικονομικής και κοινωνικής ζωής (Reimer et al, 2014; Rivolin, 2017), έχοντας ως βασικές αρχές την οριζόντια και κατακόρυφη ολοκλήρωση, το συντονισμό και τη συνέργεια με σχετιζόμενες πολιτικές.

Στο επίπεδο της ΕΕ, η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (ΕΕΚ) όρισε το 2001, στη Λευκή Βίβλο για την Ευρωπαϊκή Διακυβέρνηση, την έννοια διακυβέρνηση ως *"κανόνες, διαδικασίες και συμπεριφορά που επηρεάζει τον τρόπο άσκησης των εξουσιών σε ευρωπαϊκό επίπεδο, ειδικότερα όσον αφορά τη διαφάνεια, τη λογοδοσία, την αποτελεσματικότητα και τη συνοχή"* (ΕΕΚ, 2001: 9). Η Μητροπολιτική Διακυβέρνηση στην Ευρώπη εξακολουθεί να είναι πολύ λιγότερο ενισχυμένη σε σχέση με την Αστική και την Περιφερειακή (SPIMA, 2017; Tomàs, 2015) και η δημιουργία ενός ενιαίου πλαισίου Μητροπολιτικής Διακυβέρνησης στο Ευρωπαϊκό επίπεδο αποδεικνύεται σήμερα ιδιαίτερα δύσκολη έως και αδύνατη. Η κάθε χώρα διαθέτει τα δικά της συστήματα -έστω και υποτυπώδους- μητροπολιτικής διακυβέρνησης, με σημαντικότερες όμως διοικητικές και επιχειρησιακές διαφοροποιήσεις. Το αποτέλεσμα είναι ότι οι διοικητικές δομές, τα συστήματα σχεδιασμού και οι παραδόσεις της κάθε χώρας υπερισχύουν κάθε προσπάθειας υιοθέτησης ενός ενιαίου πλαισίου πολιτικής.

ΨΗΦΙΑΚΗ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ, ΕΥΦΥΕΙΣ ΠΟΛΕΙΣ ΚΑΙ ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Από τις αρχές του 21^{ου} αιώνα, οι κυβερνήσεις επιδίωξαν να βελτιώσουν τις σχέσεις τόσο μεταξύ των διαφορετικών κυβερνητικών οργάνων, όσο και μεταξύ κυβέρνησης, πολιτών και επιχειρήσεων. Καθοριστικό μέσο για την επίτευξη αυτού του σκοπού αποτέλεσε η ανάπτυξη των Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνιών (ΤΠΕ), που οδήγησε στην ανάδυση της ατζέντας για ‘ψηφιακή διακυβέρνηση’, η οποία αναφέρεται στη χρήση της τεχνολογίας με σκοπό την προώθηση της πρόσβασης των πολιτών και επιχειρήσεων στις κυβερνητικές υπηρεσίες (Τασσοπούλου και Κακδέρη, 2008).

Το Συμβούλιο της Ευρώπης υιοθέτησε στις 15/12/2004 μία σύσταση για την ψηφιακή διακυβέρνηση, η οποία παρότρυνε τα Κράτη-Μέλη να χρησιμοποιούν τις ΤΠΕ ώστε να προάγουν την καλή διακυβέρνηση και τη δημοκρατία. Τονίστηκε ότι, τα Κράτη-Μέλη χρειάζεται να αναπτύξουν μία στρατηγική ψηφιακής διακυβέρνησης η οποία μεταξύ άλλων: εντύνει την αποτελεσματικότητα των δημοκρατικών διαδικασιών, διευρύνει τις επιλογές που είναι διαθέσιμες στους χρήστες για να επικοινωνούν και να συναλλάσσονται με την κυβέρνηση, εμπλέκει τους χρήστες σε στρατηγικές επιλογές, παρέχει ένα πλαίσιο εταιρικών σχέσεων μεταξύ των δημοσίων αρχών, του ιδιωτικού τομέα και άλλων οργανισμών της κοινωνίας των πολιτών κ.ά. (iDABC, 2005, όπ. αναφ. στο Τασσοπούλου και Κακδέρη, 2008).

Σήμερα η λεγόμενη ‘ψηφιακή διακυβέρνηση’ εντάσσεται κάτω από την ομπρέλα των ‘ευφυών’ πόλεων. Οι έξυπνες/ευφυείς πόλεις αποτελούν ένα νέο μοντέλο ανάπτυξης, το οποίο αξιοποιεί καινοτόμες λύσεις προκειμένου να αναβαθμίσει το κοινωνικό κεφάλαιο της πόλης, καθώς και την ικανότητά της να ανταπεξέρχεται στις περιβαλλοντικές, οικονομικές και κοινωνικές προκλήσεις. Οι ευφυείς πόλεις περιλαμβάνουν ένα ευρύ πεδίο εφαρμογών που σχετίζονται με (i) την αστική διακυβέρνηση, (ii) την ποιότητα ζωής, (iii) τις αστικές υποδομές και (iv) συγκεκριμένες αστικές λειτουργίες / οικονομικούς τομείς της πόλης (Korninos, 2011) και διέπονται από σαφώς καθορισμένους στόχους που συμβάλουν στην ολοκληρωμένη, βιώσιμη και ανθρωποκεντρική ανάπτυξη (Angelidou, 2014, 2015; Angelidou et al, 2018). Οι επιμέρους αναπτυξιακοί στόχοι των ευφυών πόλεων μπορούν να περιλαμβάνουν:

- Συμμετοχή πολιτών, κοινωνική ενσωμάτωση, προσβασιμότητα.
- Ανάπτυξη πολιτισμού, τουρισμού.
- Οικονομική ανταγωνιστικότητα και εξωστρέφεια, προώθηση της επιχειρηματικότητας.
- Προστασία του περιβάλλοντος και των φυσικών οικοσυστημάτων.
- Εξοικονόμηση πόρων και μείωση περιβαλλοντικού αποτυπώματος της λειτουργίας των τεχνικών υποδομών.
- Προστασία και ετοιμότητα απέναντι σε χρόνιες πιέσεις, φυσικές καταστροφές, απρόβλεπτα γεγονότα.
- Δημιουργία πόλεων πιο ζωντανών και φιλικών προς τους ανθρώπους.

Οι ΤΠΕ στο ‘ανακαινισμένο’ μοντέλο της ψηφιακής διακυβέρνησης που λέγεται ‘έξυπνες πόλεις’ είναι μεν απαραίτητος και ενεργοποιητικός παράγοντας της αστικής και κοινωνικής καινοτομίας, αλλά δεν μπορεί να υπάρξει χωρίς την πρόθεση της διοίκησης να καινοτομήσει και να ενισχύσει τη βιώσιμη και ανθεκτική ανάπτυξη. Επίσης δεν μπορεί να υπάρξει χωρίς τη συμμετοχή και την ενδυνάμωση των πολιτών να καινοτομήσουν ‘εκ

των κάτω'. Οι έξυπνες πόλεις αναφέρονται, λοιπόν, στη δημιουργία οικοσυστημάτων αστικής καινοτομίας, με κόμβους τα ενδιαφερόμενα μέρη της πόλης και με σχέσεις συνεργασίας και ανταλλαγής γνώσης που διευκολύνονται από τις νέες ΤΠΕ (Bibri and Krogstie 2017; Hilty et al, 2015; Marsal-Llacuna et al, 2015; Collier et al, 2013; Desouza and Flanery, 2013).

Στο ίδιο πνεύμα, και οι πολιτικές για τη βιώσιμη ανάπτυξη έχουν κατά τα πρόσφατα χρόνια εμπλουτιστεί επίσημα με τη διάσταση της 'ευφυίας' των ανθρώπινων κοινοτήτων και των ΤΠΕ, εξυπηρετώντας στόχους όπως α) η μείωση της ευαισθησίας των πόλεων απέναντι στην αστική μετανάστευση, τις δημογραφικές αλλαγές, την υποβάθμιση του περιβάλλοντος και την αλλαγή του κλίματος, β) η μείωση του περιβαλλοντικού αποτυπώματος των πόλεων, γ) η βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων, δ) η βελτίωση της ποιότητας του περιβάλλοντος των πόλεων, και ε) η δημιουργία Συμπράξεων Δημόσιου - Ιδιωτικού τομέα (United Nations Economic Commission for Europe, 2014). Στην έκθεση των Ηνωμένων Εθνών σχετικά με την παγκόσμια βιώσιμη ανάπτυξη γίνεται ρητή αναφορά στις ευφυείς πόλεις ως πεδίου ευκαιρίας ενίσχυσης της κοινωνικής ενσωμάτωσης, της ασφάλειας και της ανθεκτικότητας των πόλεων (United Nations, 2016).

Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Μητροπολιτική Ψηφιακή Διακυβέρνηση το 2008

Στο πλαίσιο του ερευνητικού προγράμματος με τίτλο "Χωρική ολοκλήρωση των πολιτικών για τη βιώσιμη αστική ανάπτυξη και ψηφιακή διακυβέρνηση. Εμπειρία και προοπτικές στη μητροπολιτική περιοχή της Θεσσαλονίκης", το οποίο ολοκληρώθηκε το 2008, πραγματοποιήθηκε έρευνα για το πεδίο του χωρικού σχεδιασμού¹ με σκοπό να διερευνηθεί η δυνατότητα των νέων τεχνολογιών να συμβάλλουν στον ολοκληρωμένο σχεδιασμό της μητροπολιτικής Θεσσαλονίκης, στα πλαίσια των σύγχρονων μορφών διακυβέρνησης και ειδικότερα της ψηφιακής διακυβέρνησης (Θωίδου, 2007β). Τα αποτελέσματα της έρευνας βασίστηκαν αφενός σε δεδομένα που συλλέχθηκαν από δευτερογενείς πηγές και αφορούν κατά κύριο την αποδελτίωση έργων και προγραμμάτων, καθώς και τη διερεύνηση των παρεχόμενων ηλεκτρονικών υπηρεσιών μέσα από τις ιστοσελίδες των εμπλεκόμενων φορέων, και, αφ' ετέρου, στη διεξαγωγή προσωπικών συνεντεύξεων με εκπροσώπους τεσσάρων βασικών φορέων, οι οποίοι εμπλέκονταν στην πολιτική χωρικού σχεδιασμού στη μητροπολιτική περιοχή της Θεσσαλονίκης. Η επιλογή των φορέων στηρίχθηκε τόσο στο είδος των αρμοδιοτήτων όσο και στο βαθμό εμπλοκής τους στα διάφορα στάδια προγραμματισμού, διαχείρισης και εφαρμογής της πολιτικής (Τασσπούλου και Κακδέρη, 2008). Πρόκειται συγκεκριμένα για τη Διεύθυνση Περιβάλλοντος και Χωροταξίας Περιφέρειας Κεντρ. Μακεδονίας (Δι.ΠΕ.ΧΩ.), τη Διεύθυνση Πολεοδομίας (Τμήμα Πολεοδομικών Σχεδίων και Κανόνων) Νομαρχίας Θεσσαλονίκης, τον Οργανισμό Θεσσαλονίκης (ΟΡΘΕ) και τον Δήμο Θέρμης (ΟΤΑ α' βαθμού). Ορισμένα από τα βασικά συμπεράσματα της εν λόγω έρευνας συνοψίζονται ως εξής (Τασσπούλου και Κακδέρη, 2008; Θωίδου, 2007β):

- Συνολικά στη Χώρα διαπιστώθηκε ότι στο πεδίο του χωρικού σχεδιασμού η ατζέντα της ψηφιακής διακυβέρνησης βρισκόταν σε πολύ πρώιμο στάδιο, ενώ και οι φορείς της μητροπολιτικής περιοχής Θεσσαλονίκης που εμπλέκονταν στην πολιτική χωρικού σχεδιασμού υπολείπονταν των φορέων άλλων πεδίων πολιτικής.

¹ Ανάλογη έρευνα πραγματοποιήθηκε και για τα πεδία της επιχειρηματικότητας και των αστικών μεταφορών.

- Σε ότι αφορά στις ιστοσελίδες των φορέων, στην πλειονότητα των περιπτώσεων επρόκειτο για τόπους πληροφόρησης του κοινού, χωρίς καμία δυνατότητα αμφίδρομης διάδρασης ή ηλεκτρονικής διεκπεραίωσης της εργασίας.
- Τα σημαντικότερα προβλήματα για την επιτυχημένη υιοθέτηση / χρήση εφαρμογών ψηφιακής διακυβέρνησης αφορούσαν την έλλειψη συνεργασίας μεταξύ των φορέων ή μεταξύ διαφορετικών τμημάτων εντός του ίδιου φορέα, την έλλειψη εξειδικευμένου προσωπικού, το ύψος των δαπανών εγκατάστασης ή αναβάθμισης των εφαρμογών, και ακολούθως την ανεπαρκή πληροφόρηση όσον αφορά τις δυνατότητες και τα οφέλη που προκύπτουν από τη χρήση ΤΠΕ.

Την περίοδο ολοκλήρωσης της έρευνας, οι περισσότεροι από τους εμπλεκόμενους σε αυτήν φορείς επιδίωκαν την περαιτέρω ανάπτυξη μέσω των Επιχειρησιακών Σχεδίων που εκπονούνταν στο πλαίσιο ΕΠ (π.χ. Κοινωνία της Πληροφορίας), τα οποία αν και επί το πλείστον είχαν ολοκληρωθεί δεν είχαν ακόμη εφαρμοστεί. Στην επόμενη ενότητα εξετάζουμε αν εν τέλει η επιδίωξη αυτή οδηγήθηκε σε απτά αποτελέσματα.

Μητροπολιτική Ψηφιακή Διακυβέρνηση το 2018

Δέκα χρόνια μετά, η έρευνά μας επικεντρώθηκε στους οργανισμούς-φορείς που εξακολουθούν να υφίστανται σήμερα ή έχουν ιδρυθεί μετά την πρώτη έρευνα του 2008 και διαπραγματεύονται ζητήματα χωρικής ανάπτυξης. Η έρευνα έλαβε χώρα εκ νέου μέσα από τη διερεύνηση των παρεχόμενων ηλεκτρονικών υπηρεσιών, την ανάλυση μελετών και αναφορών από πρωτοβουλίες στις οποίες οι συγγραφείς έχουν εμπλακεί² και συνεντεύξεις με εκπροσώπους του Δήμου Θεσσαλονίκης και του Δήμου Πυλαίας-Χορτιάτη.

Ειδικότερα, εξετάστηκαν οι εξής φορείς, για τους οποίους διερευνήθηκε η κατάσταση των προσφερόμενων ψηφιακών εφαρμογών σχετικά με τον χωρικό σχεδιασμό:

- ΥΠΕΧΩΔΕ (σήμερα ΥΠΕΝ): Στη δεκαετία που πέρασε, υπήρξε σημαντική ενεργοποίηση του Εθνικού Κτηματολογίου, με την ολοκλήρωση της κτηματογράφησης πολλών περιοχών της Ελληνικής επικράτειας, συμπεριλαμβανόμενης της Ευρύτερης Περιφέρειας Θεσσαλονίκης. Παρόλα αυτά, η έρευνα που έγινε, έδειξε ότι οι σχετικοί χάρτες της δεν είναι διαθέσιμοι online και δεν είναι προσβάσιμοι στους πολίτες. Όσον αφορά στις αποφάσεις της Αποκεντρωμένης Διοίκησης Μακεδονίας-Θράκης (Διεύθυνση Περιβάλλοντος και Χωρικού Σχεδιασμού Κεντρικής Μακεδονίας -ΔΙ. ΠΕ.ΧΩΣ.), λαμβάνει χώρα ανάρτηση κειμένων για διαβούλευση, με δυνατότητα online ανατροφοδότησης από πολίτες. Η έρευνα έδειξε ότι η ανάρτηση των κειμένων πάσχει από χαμηλή αναγνωσιμότητα, καθώς η συμμετοχή των ενδιαφερόμενων μερών στη διαβούλευση είναι από χαμηλή έως ανύπαρκτη.
- Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας: Στην προηγούμενη δεκαετία έγινε σημαντική πρόοδος με την online ανάρτηση των σχετικών με τον χωρικό σχεδιασμό κειμένων για διαβούλευση. Η εμπειρική παρατήρηση έδειξε, παρόλα αυτά, ότι ο εντοπισμός των σχετικών κειμένων με τον χωρικό σχεδιασμό είναι δύσκολος, χωρίς δυνατότητα online ανατροφοδότησης από πολίτες. Σε άλλο, ξεχωριστό σημείο του ιστότοπου της Περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας αναρτώνται προς διαβούλευση κείμενα που αφορούν θέματα διαφορετικά από αυτά του χωρικού σχεδιασμού, αλλά η ενημέρωση των αρχείων σταματά στο έτος 2015. Η διεπαφή είναι δύσχρηστη και έχει χαμηλές επιδόσεις σε όρους εμπειρίας χρήστη.

2_ Για παράδειγμα ως μέλη της τοπικής ομάδας υποστήριξης της πρωτοβουλίας URBACT III – Resilient Thessaloniki.

- Μητροπολιτική Αναπτυξιακή Θεσσαλονίκης Α.Ε. (ΜΑΘ ΑΑΕ): Διαδημοτική Εταιρεία των ΟΤΑ α' βαθμού της ευρύτερης Αστικής Μητροπολιτικής Θεσσαλονίκης, η οποία ιδρύθηκε το 2010. Πρόκειται για τον κατεξοχήν υπεύθυνο φορέα για την προώθηση της βιώσιμης τοπικής ανάπτυξης και αειφορίας στη Μητροπολιτική Περιοχή της Θεσσαλονίκης, καθώς είναι ο φορέας που είναι υπεύθυνος για τη χάραξη της "Στρατηγικής Βιώσιμης Αστικής Ανάπτυξης και Μείζονος Ολοκληρωμένης Χωρικής Επένδυσης και Εδαφικών Επενδύσεων της Αστικής Μητροπολιτικής Θεσσαλονίκης". Δυστυχώς όμως -και παρά τον σημαντικότερο ρόλο της σε επίπεδο ολοκλήρωσης πολιτικών και στρατηγικών για τη βιώσιμη τοπική ανάπτυξη-η πλήρης ενεργοποίησή της ΜΑΘ ΑΑΕ μέχρι πρόσφατα (2018) είχε εμποδιστεί για πολιτικούς λόγους. Σήμερα η δραστηριότητα της εταιρίας έχει εισέλθει σε φάση ταχείας ενεργοποίησης, με την οργάνωση και στελέχωση της εταιρίας, την καθιέρωση συνεργασιών με ΟΤΑ α' βαθμού, τη διεύρυνση του μετοχικού της κεφαλαίου και τη συμμετοχή της σε εθνικά και διεθνή προγράμματα έρευνας, ανάπτυξης και καινοτομίας. Όσον αφορά τις ψηφιακές εφαρμογές για τον χωρικό σχεδιασμό, η αρχή έγινε με την Στρατηγική Αστικής Ανθεκτικότητας για την πόλη της Θεσσαλονίκης (Δήμος Θεσσαλονίκης και Μητροπολιτική Αναπτυξιακή Θεσσαλονίκης Α.Ε., 2016) στην οποία γίνεται ρητή αναφορά στην πρόθεση εκμετάλλευσης νέων και έξυπνων τεχνολογιών για κοινωνικούς και οικονομικούς σκοπούς για την προώθηση της τοπικής ανάπτυξης. Σήμερα ο ιστότοπος της ΜΑΘ ΑΑΕ είναι υπό ανάπτυξη, ενώ στα πλαίσια προγραμμάτων διασυνοριακής συνεργασίας και έρευνας και ανάπτυξης αναπτύσσονται τα πρώτα ψηφιακά εργαλεία στο πεδίο του χωρικού σχεδιασμού. Το ζητούμενο της εταιρίας όσον αφορά τα ψηφιακά εργαλεία είναι η κεφαλαιοποίηση των ψηφιακών εργαλείων/πλατφορμών που αναπτύσσονται στα πλαίσια αναπτυξιακών προγραμμάτων μέσω της καθιέρωσης της χρήσης τους από τους ΟΤΑ.
- Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης (α' βαθμού): Σε αρκετούς Δήμους του Πολεοδομικού Συγκροτήματος Θεσσαλονίκης προσφέρονται εφαρμογές έξυπνης πόλης, οι οποίες αναπτύχθηκαν μέσα από έργα έρευνας και ανάπτυξης που χρηματοδοτήθηκαν από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Η έρευνά μας επικεντρώθηκε στους Δήμους Θεσσαλονίκης και Πυλαίας-Χορτιάτη, με κριτήριο τη διαθεσιμότητα πληροφορίας, το μέγεθος (έκταση και πληθυσμός) του Δήμου, και την έως σήμερα συμμετοχή σε έργα έρευνας και ανάπτυξης. Η έρευνά μας έδειξε ότι και στους δύο ΟΤΑ προσφέρεται ένας ορισμένος αριθμός ψηφιακών εφαρμογών (10 το μέγιστο), από τις οποίες ένας μικρός αριθμός (2-3) εντοπίζονται στο πεδίο του χωρικού σχεδιασμού. Ο έλεγχος που έγινε από τους συγγραφείς ως προς τη λειτουργία τους, όμως, έδειξε ότι –παρόλο που στους ιστοτόπους των ΟΤΑ εμφανίζονται ως διαθέσιμες– περίπου το ήμισυ αυτών των ψηφιακών υπηρεσιών δε λειτουργούν, διαθέτουν απαραιτωμένα στοιχεία, δε χρησιμοποιούνται από τους πολίτες και δεν τις χρησιμοποιούν ούτε οι ίδιοι οι φορείς (Δ. Πυλαίας – Χορτιάτη).

Αξιοσημείωτο είναι ότι στο διάστημα που μεσολάβησε από το 2008 έως σήμερα καταργήθηκε ο Οργανισμός Ρυθμιστικού Σχεδίου Θεσσαλονίκης, ο οποίος, παρόλο που δε διέθετε τα αρχεία του online, υπήρξε σημαντικότερη και συγκεντρωτική πηγή πληροφόρησης για το σύνολο σχεδόν των ρυθμίσεων χωρικού σχεδιασμού που αφορούν το Πολεοδομικό Συγκρότημα και την Ευρύτερη Περιοχή Θεσσαλονίκης. Καταργήθηκε επίσης η Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Θεσσαλονίκης και το Υπουργείο Μακεδονίας-Θράκης εντάχθηκε στο Υπουργείο Εσωτερικών και υποβαθμίστηκαν οι αρμοδιότητές του, με τη συνακόλουθη κατάργηση των ρόλων τους αναφορικά με το χωρικό σχεδιασμό.

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΑΝΑΛΥΣΗΣ ΚΑΙ ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Από την παρούσα έρευνα / εμπειρική παρατήρηση για την κατάσταση στο τοπίο της ψηφιακής –μητροπολιτικής– διακυβέρνησης στη Θεσσαλονίκη και συγκρίνοντας με την κατάσταση 10 χρόνια νωρίτερα προκύπτει ότι τα «παλιά» ζητήματα παραμένουν ανοικτά.

Παρά την σχετική ωρίμανση των τεχνολογιών και τις ευκαιρίες από την αξιοποίηση ευρωπαϊκών πόρων προς την κατεύθυνση της μετάβασης σε ένα μοντέλο 'έξυπνης πόλης', η κατάσταση εξακολουθεί να είναι ελλειμματική: απουσία δυνατότητας αμφίδρομης διάδρασης μέσω ψηφιακών εφαρμογών μεταξύ διοίκησης και πολιτών, περιορισμένο ενδιαφέρον χρήσης των εφαρμογών τόσο από τους πολίτες όσο και από τους φορείς, πολυπλοκότητα στη χρήση, ασύγχρονη/απαρχαιωμένη ψηφιακή πληροφόρηση, αποτυχία στη διατήρηση της βιωσιμότητας εφαρμογών καθώς εγκαταλείπονται μετά από κάποιο χρονικό διάστημα, είναι ορισμένα από τα βασικά προβλήματα. Ακόμα και οι εν ισχύ εφαρμογές δεν εμπεριέχουν μια επιδίωξη δημιουργίας διαύλων επικοινωνίας με τρόπο που να είναι σε θέση να συμβάλλουν στην καλύτερη συνεργασία και στη χωρική ολοκλήρωση. Η περιορισμένη σχετικά συνειδητοποίηση των ευκαιριών σε επίπεδο διοίκησης/φορέων μεταφέρεται μεγεθυμένη στο επίπεδο των πολιτών, οι οποίοι συχνά αγνοούν την ύπαρξη χρήσιμων για αυτούς και την πόλη ψηφιακών υπηρεσιών. Οι απόψεις εκπροσώπων των φορέων της πόλης, αλλά και πολιτών, γύρω από αυτά τα ζητήματα θα βοηθούσε στην κατανόηση των αιτιών που οδηγούν στα συγκεκριμένα αποτελέσματα και αυτό αποτελεί ένα πεδίο για περαιτέρω έρευνα.

Βασικό ζητούμενο συνιστά η κατανόηση των ωφελειών που συνεπάγεται η ανάπτυξη ψηφιακών εφαρμογών και η δυνατότητα συμβολής τους σε μια ευέλικτη, συνεκτική και περιεκτική διακυβέρνηση. Τα ζητήματα αυτά, όπως είχε επισημάνει και η έρευνα του 2008, θα πρέπει αναπόφευκτα να συνδυαστούν με την παρουσία ενός φορέα με αυτοτέλεια, σαφείς ρόλους και αρμοδιότητες, στο επίπεδο της μητροπολιτικής περιοχής, που θα μπορεί να αναλάβει ρόλο ενορχηστρωτή των διαδικασιών ενημέρωσης των φορέων της πόλης και ουσιαστικής εισόδου τους στην ψηφιακή εποχή.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ανδρικοπούλου, Ε., Κακδέρη, Χ., Καυκαλάς, Γ. & Τασοπούλου, Α., (2015). Διαδρομές περιφερειακής ανθεκτικότητας: επιπτώσεις της κρίσης και προοπτικές χωρικής ανάπτυξης στην περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας, *Αειχώρος*, 20, 4-31.

Γετίμης, Π. και Καυκαλάς, Γ. (2003). Οι ευρωπαϊκές μητροπόλεις και το ζήτημα της πολύ-επίπεδης μητροπολιτικής διακυβέρνησης. Στο: Π. Γετίμης και Γ. Καυκαλάς, επιμ. *Μητροπολιτική Διακυβέρνηση: Διεθνής εμπειρία και ελληνική πραγματικότητα*. Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο, Ινστιτούτο Αστικού Περιβάλλοντος και Ανθρώπινου Δυναμικού.

Δήμος Θεσσαλονίκης και Μητροπολιτική Αναπτυξιακή Θεσσαλονίκης Α.Ε. (2016). *Resilient Thessaloniki – Ενισχύοντας την Αστική Ανθεκτικότητα της Πόλης*, Διαθέσιμο μέσω: <https://goo.gl/Cedmrm> [09/2018].

Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (ΕΕΚ), (2001). *Ευρωπαϊκή Διακυβέρνηση. Μια Λευκή Βίβλος*. Βρυξέλλες, 25.7.2001, COM(2001) 428 τελικό, Διαθέσιμο μέσω: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=LEGISSUM:10109> [09/2018].

Θωίδου, Ε., (2007α). Χωρική ολοκλήρωση των πολιτικών για τη βιώσιμη αστική ανάπτυξη και ψηφιακή διακυβέρνηση. Εμπειρία και Προοπτικές στη μητροπολιτική περιοχή της Θεσσαλονίκης. Πακέτο Εργασίας 1, Έκθεση 1.1: Διερεύνηση βασικών εννοιών, ΕΠΕΑΕΚ II – ΠΥΘΑΓΟΡΑΣ II, ΑΠΘ/ΕΜΧΑ.

Θωίδου, Ε., (2007β). Χωρική ολοκλήρωση των πολιτικών για τη βιώσιμη αστική ανάπτυξη και ψηφιακή διακυβέρνηση. Εμπειρία και Προοπτικές στη μητροπολιτική περιοχή της Θεσσαλονίκης. Πακέτο Εργασίας 4: Τελική Έκθεση, ΕΠΕΑΕΚ II – ΠΥΘΑΓΟΡΑΣ II, ΑΠΘ/ΕΜΧΑ.

Καυκαλάς, Γ. (1999). *Μείωση της μονοκεντρικότητας στο πολεοδομικό συγκρότημα και ο ρόλος του τριτογενούς τομέα*. Θεσσαλονίκη: ΖΗΤΗ.

Τασοπούλου, Α., (2011). *Αστική Διακυβέρνηση: Πολεοδομική πολιτική και διαχείριση του χώρου με εφαρμογή στα ΓΠΣ-ΣΧΟΟΑΠ στην Ελλάδα, Διδακτορική Διατριβή*. Θεσσαλονίκη: Τμήμα Αρχιτεκτόνων ΑΠΘ.

Τασοπούλου Α. και Κακδέρη Χ., (2008). Ψηφιακές εφαρμογές για τη μητροπολιτική διακυβέρνηση: πολιτικές χωρικού σχεδιασμού και επιχειρηματικότητας στην ευρύτερη περιοχή Θεσσαλονίκης. *Το αίθριον, Επιστημονική Επετηρίδα Πολυτεχνικής Σχολής Α.Π.Θ.*, Κ, 165-179.

Angelidou, M., (2014). Smart city policies: A spatial approach. *Cities*, 41(S1), S3-S11.

Angelidou, M., (2015). Smart Cities: a conjuncture of four forces. *Cities*, 47, 95-106.

Angelidou, M., Psaltoglou, A., Komninos, N., Kakderi, C., Tsarchopoulos, P. and Panori, A., (2018). Enhancing sustainable urban development through smart city applications, *Journal of Science and Technology Policy Management*, 9(2), 146-169.

Bibri, S. E. and Krogstie, J., (2017). On the social shaping dimensions of smart sustainable cities: A study in science, technology, and society, *Sustainable Cities and Society*, 29, 219-246.

Collier, M., Nedović-Budić, Z., Aerts, J., Connop, S., Foley, D., Foley, K., Newport, D., McQuaid, S., Slaev, A. and Verburg, P., (2013). Transitioning to resilience and sustainability in urban communities, *Cities*, 32, S21-S28.

Desouza, K. C. and Flanery, T. H., (2013). Designing, planning, and managing resilient cities: A conceptual framework, *Cities*, 35, 89-99.

Healey, P., (2002a). Planning Theory: Interaction with Institutional Contexts. *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, 11485-11491.

Healey, P., (2002b). On Creating the 'City' as a Collective Resource, *Urban Studies*, 39(10), 1777-1792.

Hilty, L. M. and Aebischer, B., (2015). ICT for sustainability: An emerging research field. In: L. M. Hilty and B. Aebischer, eds. *ICT Innovations for Sustainability*. Cham: Springer.

Komninos, N., (2011). Intelligent cities: Variable geometries of spatial intelligence. *Intelligent Buildings International*, 3(3), 172-188.

Labrianidis, L., (2011). Thessaloniki's Arrested Development: Missed Opportunities, *Antipode*, 43(5), 1801-1827.

Reimer, M., Getimis, P. and Blotevogel, H., (2014). Spatial planning systems and practices in Europe: A comparative perspective. In: M. Reimer, Π. Getimis. and H. Blotevogel, eds. *Spatial Planning Systems and Practices in Europe*. New York: Routledge. 21-40.

Rivolin, U. J., (2017). Global crisis and the systems of spatial governance and planning: a European comparison. *European Planning Studies*, 25(6), 994-1012.

Tomàs, M., (2015). Metropolitan Governance in Europe: Challenges & Models, European Metropolitan Authorities, Διαθέσιμο μέσω: http://www.academia.edu/11389007/Metropolitan_Governance_in_Europe_Challenges_and_Models [09/2018].

SPIMA, (2017). Spatial Dynamics and Strategic Planning in Metropolitan Areas, ESPON Targeted Analyses, Διαθέσιμο μέσω: <https://www.espon.eu/metropolitan-areas> [09/2018].

United Nations, (2016). Stocktaking report: Big Data and the 2030 Agenda for Sustainable Development. New York: Department of Economic and Social Affairs, Διαθέσιμο μέσω: <https://goo.gl/28CbMc> [09/2018].

United Nations Economic Commission for Europe, (2014). United Smart Cities. Multi-stakeholder project initiated by UNECE and OiER in cooperation with EAA, RICS, UN-Habitat and ISOCARP, Διαθέσιμο μέσω: <http://www.unitedsmartcities.org/> [09/2018].

+

+

+

— ΠΟΛΗ ΥΠΟΚΑΤΑΣΚΕΥΗ

σχέδια, διαδικασίες και πρακτικές
για τον χώρο της Θεσσαλονίκης

ΔΙΕΘΝΕΣ ΔΙΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ

12-13 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 2018 | ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

αμφιθέατρο Π.Παναγιωτόπουλος / ΠΟΛΥΤΕΧΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ Δ.Π.Θ.

ΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ

ΑΣΤΙΚΕΣ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΕΣ ΣΕ ΚΙΝΗΣΗ: ΑΝΘΡΩΠΟΙ,
ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΔΙΚΤΥΑ

ΕΠΙΣΗΜΟΙ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΙ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΖΗΤΗΣΕΙΣ
ΝΕΟΥ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΟΣ

ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΤΟ ΦΥΣΙΚΟ ΚΑΙ ΣΤΟ ΑΣΤΙΚΟ: «ΠΡΑΣΙΝΕΣ»
ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΚΑΙ ΒΙΩΜΕΝΕΣ ΦΥΣΕΙΣ

ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΤΟ ΙΔΙΩΤΙΚΟ ΚΑΙ ΣΤΟ ΔΗΜΟΣΙΟ ΚΑΙ ΠΕΡΑ ΑΠΟ
ΑΥΤΑ: ΔΡΩΝΤΕΣ ΚΑΙ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΤΟΥ ΑΣΤΙΚΟΥ
ΧΩΡΟΥ

προφορικές | εισηγήσεις
πρόγραμμα συνόλου
southeuropean-cities.arch.auth.gr/conference2018

ΔΙΟΡΓΑΝΩΣΗ

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ
ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ
ΥΠΗΡΕΣΙΑΣ ΤΟΥ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΝΟΤΟΥ
ΤΟΜΕΙΣ ΠΡΟΒΛΕΥΣΗΣ, ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ
ΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
ΤΗ-ΒΜΕ ΔΕΙΞΕΤΕ ΤΟΝ ΚΑΘΑΡΟ
ΥΠΟ ΤΗΝ ΑΓΡΑ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΙΑΣ
ΤΗΣ ΠΟΛΥΤΕΧΝΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ Δ.Π.Θ.

ΧΟΡΗΓΟΙ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ "Μετακίνηση"

ΠΟΛΥΤΕΧΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ Δ.Π.Θ.

UNIVERSITY STUDIO PRESS
Εditions Universitaires, 2010 & 2012

ΧΟΡΗΓΟΙ ΣΠΙΤΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

ΚΤΙΡΙΟ
IANOS

ΚΑΤΑΡΤΙΣΤΕΣ

+

+

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΤΡΙΤΗ

/

ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΤΟ ΦΥΣΙΚΟ ΚΑΙ ΣΤΟ ΑΣΤΙΚΟ: «ΠΡΑΣΙΝΕΣ» ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΚΑΙ ΒΙΩΜΕΝΕΣ ΦΥΣΕΙΣ

Το ζητούμενο του επανασχεδιασμού της σχέσης της Θεσσαλονίκης με το φυσικό της περιβάλλον τίθεται ως επείγον και σε πολλαπλές χωρικές κλίμακες. Αφορά τόσο στην πολλαπλή υποβάθμιση της βιωμένης αστικής συνθήκης στην κλίμακα του κτιρίου, του δρόμου και της γειτονιάς όσο και την συμβολή του αστικού μεταβολισμού στις αλλοιώσεις της αστικής περιφέρειας και της πλανητικής ενδοχώρας. Κρίσιμα παραμένουν τα ζητήματα διαχείρισης των αστικών οικοσυστημάτων, του αστικού εδάφους, των υδάτων, των ίδιων των ορίων της πόλης και των τοπίων της. Άρρηκτα δεμένη με κοινωνικές διαδικασίες και πολιτικές επιλογές η σχέση της πόλης με τη φύση είναι μια σχέση υπό συνεχή διαπραγμάτευση, ανοικτή και όχι προδιαγεγραμμένη, βιωμένη στην καθημερινότητα της πόλης και όχι καταγεγραμμένη σε αστικούς δείκτες, κοινωνιο-φυσική διαδικασία και όχι τεχνικό έργο. Η αστική βιωσιμότητα και η προσαρμογή στην αβεβαιότητα της κλιματικής αλλαγής εισάγονται στην ατζέντα της πόλης μέσα από τη συμμετοχή των Δήμων της σε διεθνή και ευρωπαϊκά χρηματοδοτούμενα δίκτυα συνεργασίας και ανταλλαγής «καλών πρακτικών».

Ποιες είναι οι περιβαλλοντικές προκλήσεις της πόλης στις διαφορετικές κλίμακες του χώρου που αυτές αναδύονται; Ποιο είναι το πλαίσιο θεώρησης της φύσης, των περιβαλλοντικών ζητημάτων και πολιτικών για τον αστικό χώρο και ποιοι οι εμπλεκόμενοι φορείς; Ποια είναι τα ζητήματα που κυριαρχούν στην συζήτηση και ποια παραμένουν αφανή; Με ποιους όρους νοηματοδοτείται το φυσικό στις επίσημες πολιτικές, τα προγράμματα, τα σχέδια προστασίας του περιβάλλοντος; Πώς επιχειρούν οι πολίτες να επαναπροσδιορίσουν τη σχέση τους με τη φύση; Πώς νοηματοδοτείται το φυσικό στις κινήσεις των πολιτών για τον δημόσιο χώρο και στην καθημερινή ζωή;

Η ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ ΤΩΝ ΣΤΡΑΤΟΠΕΔΩΝ ΣΤΟ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΟ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ. Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΟΥ ΚΟΔΡΑ ΣΤΗΝ ΚΑΛΑΜΑΡΙΑ ΩΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΙΚΟ ΠΑΡΚΟ

Χριστίνα Ματίκα

Αρχιτέκτων Μηχανικός, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Πολεοδόμος, DSA ENSA Paris La
Villette, Υποψήφια Διδάκτορας, Τμήμα Αρχιτεκτόνων ΑΠΘ _
matika_christina@hotmail.com

Λέξεις κλειδιά: Στρατόπεδα, Αρχιτεκτονική Κληρονομιά, Μητροπολιτικό Πάρκο, Πνεύμονας
Πρασίνου, Βιωσιμότητα

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Σκοπός της εισήγησης είναι να παρουσιάσει ένα ενιαίο πλαίσιο σχεδιασμού για τα στρατόπεδα εντός του ΠΣΘ, δίνοντας έμφαση στις δυνατότητες ένταξης των ανενεργών στρατοπέδων σε ένα ευρύτερο δίκτυο πράσινης υποδομής της πόλης, και ειδικότερα μια μελέτη για το στρατόπεδο Κόδρα, λαμβάνοντας υπόψη τα αποτελέσματα της έρευνας για το αστικό πράσινο και τις καθημερινές συνθήκες διαβίωσης στη Θεσσαλονίκη (Διπλωματική Εργασία, εκπόνηση τον Ιούνιο του 2010).

Συγκεκριμένα στη Θεσσαλονίκη εμφανίζεται το σημαντικό ζήτημα μη υπαρχόντων δημόσιων χώρων προσβάσιμων και ελκυστικών για τους κατοίκους, ενώ υπάρχει αρκετός διαθέσιμος χώρος (εγκαταλελειμμένοι χώροι) για επανασχεδιασμό, αξιοποίηση και αναζωογόνηση, ώστε να δημιουργηθεί ένα μητροπολιτικό πάρκο, βασισμένο στις αρχές της βιωσιμότητας και της αειφορίας. Τα στρατόπεδα αποτελούν μια ευκαιρία για την πόλη και τους πολίτες και μια πρόκληση για τους αρχιτέκτονες και τους πολεοδόμους. Εντός του ΠΣΘ βρίσκουμε 15, αλλά η παρέμβαση σε αυτά είναι αρκετά δύσκολη εξαιτίας του θεσμικού πλαισίου (ειδικοί κανονισμοί) και της σύγκρουσης συμφερόντων (αντιφατικές επιδιώξεις, ιδιοκτησιακό καθεστώς). Πολλές προσπάθειες έχουν ήδη γίνει χωρίς αποτέλεσμα. Η αλλαγή των επιλογών σχετικά με τις χρήσεις γης που έχουν προβλεφθεί για τα στρατόπεδα, λόγω των υπό όρους τροποποιήσεων και της ανάγκης της πόλης για αξιοποιήτους χώρους, κρίνεται απαραίτητη.

Το πλαίσιο σχεδιασμού που προτείνεται βασίζεται στα πρότυπα της οικολογίας και της καινοτομίας, με σεβασμό στις ιδιαίτερες ιστορικές αξίες κάθε περιοχής και στα τοπικά χαρακτηριστικά της. Προτείνεται ο χαρακτηρισμός των στρατοπέδων σε αστικές περιοχές ή πάρκα, διατηρώντας μόνο τα αξιόλογα κτίρια που θα μπορούσαν να φιλοξενήσουν κοινωνικές και πολιτιστικές δραστηριότητες.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το γενικευμένο πλαίσιο έχει στόχο τη βιωσιμότητα του ΠΣΘ συνολικά και βασίζεται στις αρχές της αειφόρου ανάπτυξης. Ουσιαστικά προτείνεται ο χαρακτηρισμός των στρατοπέδων του ΠΣΘ, που δεν έχουν δομηθεί, σε χώρους αστικού πρασίνου. Διατηρώντας μόνο τα αξιόλογα κτίσματα τα οποία θα μπορούν να παραλάβουν δραστηριότητες κοινής ωφέλειας. Ειδικότερα:

Για τα στρατόπεδα που βρίσκονται στο ΒΔ τμήμα του ΠΣΘ: Ζιάκα (Δήμος Μενεμένης), Παπακυριαζή (Δήμος Ευόσμου), Μεγάλου Αλεξάνδρου (Δήμος Αμπελοκήπων), Παύλου Μελά (Δήμος Σταυρούπολης) και Καρατάσσου (Δήμος Πολίχνης), προτείνεται να μελετηθούν πλήρως οι δυνατότητες, οι αναγκαίες πολεοδομικές και κυκλοφοριακές ρυθμίσεις και οι απαιτούμενες ανατροπές για τη δημιουργία τόξου ελεύθερων χώρων.

Για τα στρατόπεδα που βρίσκονται στο Κέντρο του ΠΣΘ και ειδικότερα Καπετάν Κώττα (πρώην 424 Στρατιωτικό Νοσοκομείο) και Πεδίο Άρεως του Δήμου Θεσσαλονίκης προτείνεται να ενταχθούν στο Πολιτιστικό Μητροπολιτικό Κέντρο (ΠΜΚ) και ειδικότερα στο εξαγγελθέν Μητροπολιτικό Πάρκο.

Για τα στρατόπεδα που βρίσκονται ΝΑ του ΠΣΘ και ειδικότερα Φαρμάκη (Δήμος Θεσσαλονίκης), Κόδρα και Νταλίπη (Δήμος Καλαμαριάς), προτείνεται να μελετηθούν ως αυτόνομοι πυρήνες.

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΣΤΡΑΤΟΠΕΔΩΝ ΚΑΙ Η ΤΡΕΧΟΥΣΑ ΠΡΑΚΤΙΚΗ

Σύμφωνα με το Θεσμικό Πλαίσιο Απομάκρυνσης των Στρατοπέδων, αναγνωρίζεται ότι τα υφιστάμενα εντός των αστικών κέντρων στρατόπεδα δεν είναι συμβατά με τις χρήσεις που τα περιβάλλουν και ότι η γη που θα προκύψει από την απομάκρυνσή τους είναι πολύτιμη για τη δημιουργία χώρων πρασίνου, αναψυχής και κοινωνικής υποδομής. Μέχρι σήμερα οι ρυθμίσεις του Ν. 2745/1999 για τη μετεγκατάσταση των στρατοπέδων δεν έτυχαν εφαρμογής στο ΠΣΘ, παρά την κοινωνική, πολιτιστική και ποιοτική ανάγκη για αξιοποίηση των επιφανειών αυτών προς όφελος της πόλης.

Το αίτημα απομάκρυνσης των στρατοπέδων από το ΠΣΘ αλλά και από τον αστικό ιστό έχει διαχρονικό χαρακτήρα. Μερικώς και μόνο σχετίζεται με την εναρμόνιση ή μη των συγκεκριμένων εγκαταστάσεων με τις επικρατούσες χρήσεις γης της περιοχής και την όποια όχληση δημιουργούν. Το αίτημα αποβλέπει στην απόκτηση γης για τη δημιουργία κοινωνικών υποδομών. Προφανώς η έλλειψή τους οφείλεται στον τρόπο ανάπτυξης της σύγχρονης ελληνικής πόλης που δεν επέτρεπε την κάλυψη κοινωνικών αναγκών, αντίστοιχων των πληθυσμιακών μεγεθών στα οποία οδηγούσε η υπερεκμετάλλευση της αστικής γης.

Στις αρχές της δεκαετίας του 1980 συντάσσεται πίνακας των στρατοπέδων που αποδεσμεύονται. Περιλαμβάνονται τα στρατόπεδα: Παύλου Μελά (Δήμος Σταυρούπολης)¹, Μεγάλου Αλεξάνδρου (Δήμος Αμπελοκήπων), Καπετάν Κώττα (Δήμος Θεσσαλονίκης)², Κόδρα (Δήμος Καλαμαριάς), Ζιάκα (Δήμος Μενεμένης) και Φαρμάκη (Δήμος Θεσσαλονίκης). Σύμφωνα με τον ίδιο πίνακα τα στρατόπεδα του ΠΣΘ στα οποία μεταφέρονται δραστηριότητες από αυτά που αποδεσμεύονται είναι: Παπακυριαζή

1_ Οι εγκαταστάσεις μεταφέρονται στο στρατόπεδο Παπακυριαζή του Δήμου Ευόσμου και σε στρατόπεδο εκτός ΠΣΘ.

2_ Οι εγκαταστάσεις του 424 στρατιωτικού νοσοκομείου μεταφέρονται στο Στρατόπεδο Καρατάσσου

(Δήμος Ευόσμου), και Καρατάσσου (Δήμος Πολίχνης). Πέραν αυτών δεν αποδεσμεύονται τα στρατόπεδα: Πεδίο Άρεως (Δήμος Θεσσαλονίκης) και Νταλίπη (Δήμος Καλαμαριάς).

Η πρακτική ένταξης του συνόλου των στρατοπέδων στο θεσμοθετημένο σχεδιασμό ακολουθείται για να διασφαλισθούν διαχρονικά οι συγκεκριμένες εκτάσεις από αποσπασματικές χωροθετήσεις, παραχωρήσεις και παρεμβάσεις. Αναλυτικά:

- Τα στρατόπεδα του Δήμου Θεσσαλονίκης Πεδίο Άρεως, και Καπετάν Κώττα εντάσσονται στο πολιτιστικό Μητροπολιτικό Κέντρο (ΡΣΘ και ΓΠΣ).

Εικόνα 1. Πολιτιστικό Μητροπολιτικό Κέντρο (στρατόπεδα: Πεδίο του Άρεως και Καπετάν Κώττα)

- Για το στρατόπεδο Παύλου Μελά του Δήμου Σταυρούπολης προβλέπεται χρήση κοινόχρηστου πρασίνου, δημιουργία αθλητικού κέντρου και πολιτιστικές λειτουργίες στα κελύφη των διατηρητέων κτιρίων (ΓΠΣ).
- Για το στρατόπεδο Μεγάλου Αλεξάνδρου του Δήμου Αμπελοκήπων προβλέπεται δημιουργία σχολικών συγκροτημάτων, πνευματικού κέντρου και λειτουργίες κοινωνικής υποδομής.
- Για το στρατόπεδο Κόδρα του Δήμου Καλαμαριάς προβλέπεται από το ΡΣΘ υπερτοπικός πόλος αναψυχής, αθλητισμού και πολιτιστικών λειτουργιών. Από το αντίστοιχο ΓΠΣ (1987) η δημιουργία υπερτοπικού πάρκου και πνευματικού κέντρου.
- Για το Νταλίπη προβλέπονται χώροι πρασίνου.
- Στο στρατόπεδο Φαρμάκη χωροθετείται το Κέντρο Δημόσιας Διοίκησης του Ανατολικού Τομέα της πόλης.

Εικόνα 2. Τα στρατόπεδα Κόδρα, Φαρμάκη και Νταλίπη ως πυρήνες – πόλοι πρασίνου

- Για το στρατόπεδο Ζιάκα του Δήμου Μενεμένης προβλέπεται να γίνει υπερτοπικό κέντρο κοινοχρήστων και κοινωφελών λειτουργιών (υπερτοπικό πράσινο – αθλητικός πυρήνας Β).
- Στο Δήμο Ευόσμου στο στρατόπεδο Παπακυριαζή προβλέπεται η δημιουργία διαδημοτικού διοικητικού κέντρου, αθλητισμός και πράσινο (ΓΠΣ)
- Τέλος στο στρατόπεδο Καρατάσσου του Δήμου Πολίχνης, αφ' ενός στο τμήμα εκτός Περιφερειακής (πεδίο βολής) χωροθετείται το Νοσοκομείο Δυτικών Συνοικιών (ΡΣΘ) και εντός Περιφερειακής από το ΡΣΘ προβλέπονται έμμεσα εγκαταστάσεις ανώτατης εκπαίδευσης. Από το ΓΠΣ προβλέπεται και για τα δύο τμήματα περιαστικό πράσινο.

Εικόνα 3. Τα στρατόπεδα του δυτικού τόξου: α) Ζιάκα και Παπακυριαζή, β) Μεγάλου Αλεξάνδρου, Παύλου Μελά και Καρατάσσου.

Παρά τη μεταφορά των δραστηριοτήτων από αρκετά στρατόπεδα η ουσιαστική απόδοσή τους στην πόλη δεν προωθείται. Δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις κατά τις οποίες προωθούνται απόπειρες αποσπασματικής χωροθέτησης – παραχώρησης τμημάτων των αποδεδειγμένων στρατοπέδων, άλλοτε επιτυχείς και άλλοτε όχι, με ορατό κίνδυνο τον κατακερματισμό τους³. Με το μέχρι σήμερα σχεδιασμό, θεσμοθετημένο ή μη, τα στρατόπεδα στο ΒΔ τμήμα του ΠΣΘ εντάσσονται στις ρυθμίσεις του Δυτικού Τόξου⁴, τα του Κέντρου στο Πολιτιστικό Μητροπολιτικό Κέντρο και τα στρατόπεδα ΝΑ αντιμετωπίζονται ως ανεξάρτητοι πυρήνες. Η μόνη ίσως διαφοροποίηση σχετίζεται με την άμεση ή έμμεση ένταξη του Κόδρα στην παραλιακή ζώνη της Καλαμαριάς⁵.

Το βασικό όμως θέμα που τίθεται αφορά τις χρήσεις γης. Το αίτημα και οι σχετικές προβλέψεις της δεκαετίας του 80 και του 90 για τη δημιουργία κοινωνικών υποδομών αμφισβητείται. Η αξιολόγηση των αναγκών προβάλλει ως προτεραιότητα την αναβάθμιση του φυσικού περιβάλλοντος που σχετίζεται άμεσα με τη δημιουργία ελεύθερων χώρων – πρασίνου. Οι περιφερειακοί Δήμοι εξακολουθούν να προωθούν λύσεις κάλυψης αναγκών κυρίως αθλητισμού και εκπαίδευσης⁶ στα αποδεδειγμένα στρατόπεδα.

Η απόδοση στρατοπέδων του ΒΔ τμήματος του ΠΣΘ στις «τοπικές κοινωνίες που ασφυκτιούν» επανέρχεται στο προσκήνιο σήμερα. Ανάχωμα στην «αξιοποίηση» των στρατοπέδων, είτε με έργα κοινωνικής υποδομής είτε με αντιπαροχή για τη χρηματοδότηση του προγράμματος αναδιάρθρωσης των στρατοπέδων, αποτελεί ο χαρακτηρισμός των κτισμάτων αλλά και του περιβάλλοντος χώρου τους ως διατηρητέων από την Εφορεία Νεοτέρων Μνημείων.

Λαμβάνοντας υπόψη το σύνολο των παραπάνω διαπιστώνεται η κρισιμότητα του ρόλου των στρατοπέδων στην προσπάθεια αύξησης του ποσοστού αστικού πρασίνου στην Θεσσαλονίκη, στη μείωση των ρύπων της ατμόσφαιρας και στην αναβάθμιση των συνθηκών διαβίωσης των κατοίκων της.

ΠΡΟΤΑΣΗ ΠΛΑΙΣΙΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΓΙΑ ΤΑ ΣΤΡΑΤΟΠΕΔΑ ΤΟΥ ΠΣΘ

Όσα από τα στρατόπεδα του ΠΣΘ δεν έχουν ήδη καλυφθεί από άλλες δραστηριότητες μέχρι σήμερα, απαιτείται να προφυλαχθούν από νέες κατασκευές και να χαρακτηρισθούν ως χώροι αστικού πρασίνου. Για τα στρατόπεδα που βρίσκονται στο ΒΔ τμήμα του ΠΣΘ και ειδικότερα: Ζιάκα (Δήμος Μενεμένης), Παπακυριαζή (Δήμος Ευόσμου), Μεγάλου Αλεξάνδρου (Δήμος Αμπελοκήπων), Παύλου Μελά (Δήμος Σταυρούπολης) και Καρατάσου (Δήμος Πολίχνης), απαιτείται να προσεγγισθούν μελετητικά πλήρως οι δυνατότητες, οι αναγκαίες πολεοδομικές και κυκλοφοριακές ρυθμίσεις και οι απαιτούμενες ανατροπές για τη δημιουργία του τόξου ελεύθερων χώρων και να χαρακτηρισθούν ως «μνημεία» από την Εφορεία Νεοτέρων Μνημείων.

3_ Κτίριο για τη στέγαση δασικών υπηρεσιών και δημιουργία χώρου συντήρησης αυτοκινήτων σε τμήμα του στρατοπέδου Μεγάλου Αλεξάνδρου. Εγκαταστάσεις της ΔΕΗ στο στρατόπεδο Παύλου Μελά.. Κτίριο της .Εθνικής Υπηρεσίας Πληροφοριών στο Φαρμάκη

4_ Διεθνής Αρχιτεκτονικός Διαγωνισμός «Το Δυτικό Τόξο της Θεσσαλονίκης: Νέοι κοινόχρηστοι χώροι για τη σύγχρονη πόλη» συνδιοργάνωση EUROPAN και Πολιτιστικής Πρωτεύουσας 97, στο Παπαδόπουλος, Λ. (επιμ.), 2001, σελ. 760-767

5_ Σύμφωνα με τις κατευθύνσεις του Αρχιτεκτονικού Διαγωνισμού Ιδεών του 1995 προβλέπεται άμεση σχέση.

6_ Τα αιτήματα για κάλυψη αναγκών πολιτιστικών υποδομών έχουν σημαντικά υποχωρήσει μετά τα έργα που ολοκληρώθηκαν στα πλαίσια της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας του 1997.

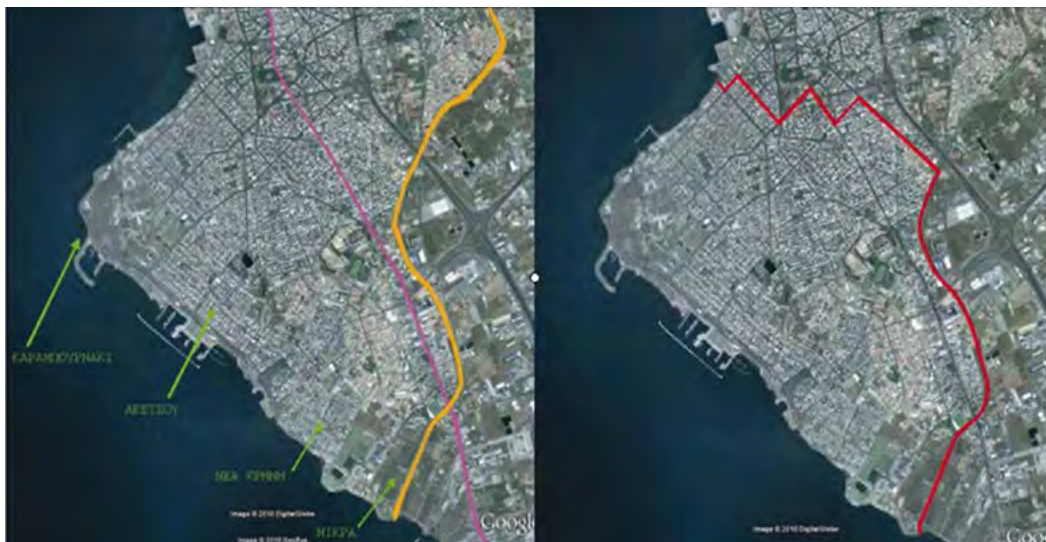

Για τα στρατόπεδα που βρίσκονται στο Κέντρο του ΠΣΘ και ειδικότερα Καπετάν Κώττα (πρώην 424 στρατιωτικό Νοσοκομείο) και Πεδίο Άρεως του Δήμου Θεσσαλονίκης απαιτείται να ενταχθούν στο Πολιτιστικό Μητροπολιτικό Κέντρο και να συνταχθεί μελέτη του Μητροπολιτικού Πάρκου.

Για τα στρατόπεδα που βρίσκονται ΝΑ του ΠΣΘ και ειδικότερα Φαρμάκη (Δήμος Θεσσαλονίκης) και Κόδρα, Νταλίπη (Δήμος Καλαμαριάς) απαιτείται: να συνταχθεί νέα μελέτη για το Φαρμάκη αποκλειστικά ως χώρος πρασίνου, για το Νταλίπη να προκηρυχθεί αρχιτεκτονικός διαγωνισμός για το σύνολο του πυρήνα (που περιλαμβάνει και τα παρακείμενα νεκροταφεία) και τέλος για το Κόδρα να συνταχθεί νέα μελέτη.

Η ΚΑΛΑΜΑΡΙΑ, ΤΑ ΣΤΡΑΤΟΠΕΔΑ ΚΑΙ ΤΟ ΚΟΔΡΑ

Ο Δήμος Καλαμαριάς αποτελεί το 2ο μεγαλύτερο σε πληθυσμό Δήμο του ΠΣΘ. Σύμφωνα με την απογραφή του 2001, ο πληθυσμός του ανέρχεται σε 87.225 άτομα. Καλύπτει έκταση 700 εκταρίων περίπου και η μέση μικτή πυκνότητα ανέρχεται σε 171 κατ/Ha.

Εικόνα 4. Η περιφερειακή τάφρος (κίτρινο), ο οδικός άξονας της Εθνικής Αντίστασης – Βασ. Όλγας (ροζ) και τα όρια του Δήμου Καλαμαριάς (κόκκινο).

Στην Καλαμαριά εντοπίζονται δύο στρατόπεδα το Κόδρα στο Καραμπουρνάκι και το Νταλίπη επί της οδού Εθνικής Αντίστασης⁷. Τα στρατόπεδα αυτά μαζί με την ακτή στο Καραμπουρνάκι, την παραλία της Αρετσούς, τμήματα της ακτής της Νέας Κρήνης, τη ζώνη πρασίνου στις αθλητικές εγκαταστάσεις της Μίκρας και τη ζώνη της Περιφερειακής Τάφρου στο Φοίνικα συνιστούν μια μοναδική ευκαιρία για να αναβαθμισθεί το αστικό περιβάλλον.

Ιστορικά, το Στρατόπεδο Κόδρα δημιουργείται επί Οθωμανικής Διοίκησης και είναι ο μεγαλύτερος στρατώνας της Βαλκανικής. Σειρά κτισμάτων του χρονολογούνται από τον 19ο αιώνα. Ακολουθεί μετά το 1912 ο στρατωνισμός ελληνικών σωμάτων, στρατευμάτων της Entente που μάχονται στο Μακεδονικό Μέτωπο και το 1919 η

7_ Τμήμα του άξονα Δυτική Είσοδος – Πολυτεχνείου – Τσιμισκή – Βασ. Γεωργίου – Βασ. Όλγας – Εθνικής Αντίστασης – ΝΑ Είσοδος που διασχίζει την Θεσσαλονίκη

επανεγκατάσταση του ελληνικού στρατού⁸. Ο χώρος του στρατοπέδου, εκτός του τμήματος που στεγάζεται το κλιμάκιο του ΝΑΤΟ, χρησιμοποιείται περιστασιακά από τον Δήμο Καλαμαριάς για διοργάνωση συναυλιών και πολιτιστικών εκδηλώσεων, όπως το «Ετήσιο Φεστιβάλ Εικαστικών Τεχνών» στα πλαίσια των εκδηλώσεων «Παρά θιν αλός» που φιλοξενείται στα εγκαταλελειμμένα κτίρια του Κόδρα κάθε φθινόπωρο. Σημαντικά είναι τα άλυτα έως σήμερα προβλήματα ιδιοκτησιακού χαρακτήρα εντός του στρατοπέδου που προφανώς χωρίς την επίλυση τους καμία ολοκληρωμένη πολεοδομική ρύθμιση δεν μπορεί να τύχει εφαρμογής επί του πεδίου.

Το Υπουργείο Πολιτισμού το 1995 χαρακτηρίζει τμήμα του στρατοπέδου Κόδρα ως «Αρχαιολογικό χώρο»⁹. Αναφέρεται ότι η κήρυξη κρίνεται «απαραίτητη αφ' ενός για την προστασία του αρχαίου οικισμού – πιθανότατα της Θέρμης και της νεκρόπολής της, αφ' ετέρου για να προχωρήσουν οι τεχνικές μελέτες και οι εργασίες κατασκευής ενός Μουσείου. Το 2005 το Υπουργείο Πολιτισμού χαρακτηρίζει το Κόδρα «ιστορικό τόπο»¹⁰, με αναφορές στο ότι α) στους αρχαϊκούς χρόνους αποτελεί περιοχή οικήσεως των πρώτων οπλισμάτων γύρω από τον Θερμαϊκό, β) από τον 19ο αιώνα μέχρι το τέλος του 20ου αποτελεί χώρο εγκατάστασης στρατιωτικών δυνάμεων και γ) διασώζονται κτίρια του στρατοπέδου, μαρτυρία του τρόπου οργάνωσης των στρατιωτικών εγκαταστάσεων στις παρυφές της πόλης. Η αιτιολόγηση ολοκληρώνεται με τη διαπίστωση ότι αποτελεί «μία έκταση στην οποία περιλαμβάνονται μνημεία μεταγενέστερα του 1830, τα οποία εντάσσονται σε ένα ιδιαίτερο φυσικό περιβάλλον συνιστώντας έναν ομοιογενή και χαρακτηριστικό χώρο του οποίου η προστασία επιβάλλεται λόγω της εθνολογικής, τεχνικής, αρχιτεκτονικής και εν γένει ιστορικής σημασίας του».

Το 2007 το Υπουργείο Πολιτισμού χαρακτηρίζει στο Κόδρα 16 στρατιωτικά κτίσματα ως «μνημεία»¹¹. Ειδικότερα, 1) κτίριο Στρατωνισμού Κ2, 2) κτίριο Διοίκησης Κ14, 3) κτίριο Κέντρου Ψυχαγωγίας Μονάδας Κ18, 4) κτίριο Παλαιών Κοιτώνων Αγγλικής Σχολής Ιππικού Κ22, 5) κέλυφος κτιρίου Αποθηκών Κ7, 6) κέλυφος κτιρίου Αποθηκών Κ8, 7) κέλυφος κτιρίου Αποθηκών Κ9, 8) κέλυφος κτιρίου Αποθηκών Κ10, 9) κτίριο Αναρρωτηρίου του Προσωπικού Κ15, 10) κτίριο Διαχείρισης και Αποθήκης Υλικού ΜΟΜΑ Κ16, 11) κτίριο Εργαστηρίων Κ19, 12) κτίριο Διοικητικών Υπηρεσιών Κ23, 13) Γραφείο Διοίκησης και Θαλάμου Οπλιτών Κ25, 14) Πεταλωτήριο και Σχολή Πεταλωτών Κ26, 15) κτίριο Στάβλων Κ28 και 16) κτίριο Στάβλων Κ29. Τα παραπάνω κτίσματα «είναι τυπικές και χαρακτηριστικές κατασκευές που είτε εξυπηρετούσαν τις βασικές λειτουργίες του στρατοπέδου, είτε αποτελούσαν κτίσματα ειδικού προορισμού και αφετέρου είναι αναπόσπαστα συνδεδεμένα με την ιστορία του χώρου με αποτέλεσμα να παρουσιάζουν ιδιαίτερη αρχιτεκτονική και ιστορική αξία».

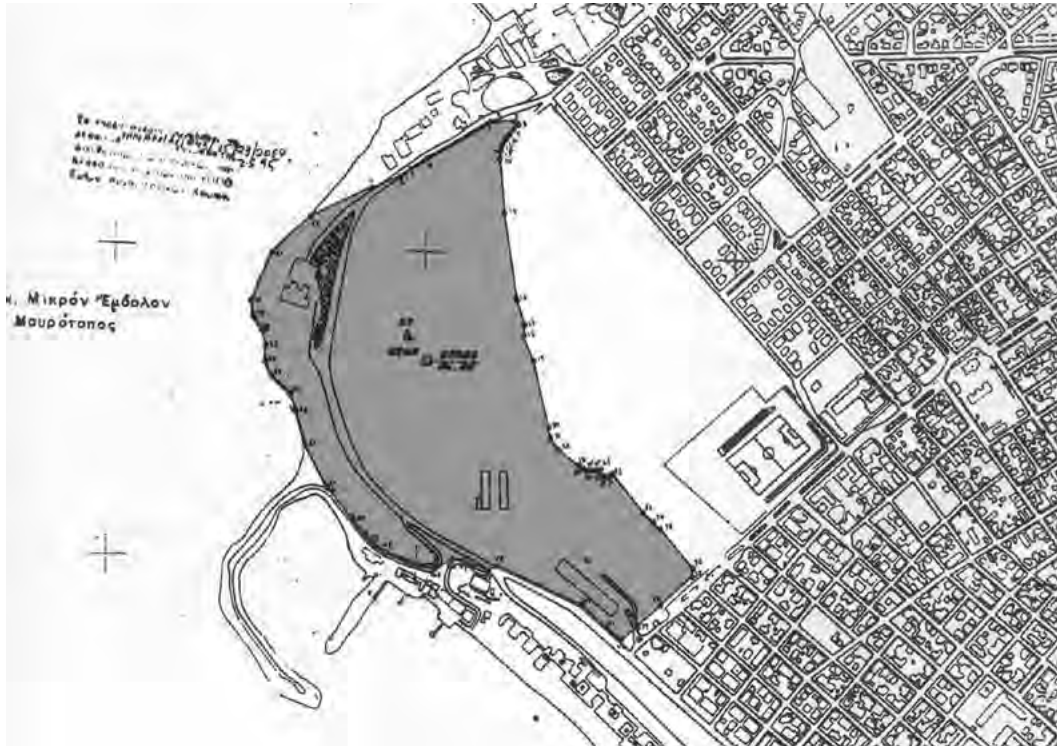
8_ Το στρατόπεδο παίρνει το όνομα του μακεδονομάχου Μιχάλη Μωραΐτη (καπετάν Κόδρου ή Κόδρα, 1856-1905).

9_ ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Α1/Φ43/35723/2084/2-8-1995 «Κήρυξη αρχαιολογικού χώρου στο πρώην στρατόπεδο Κόδρα στο Καραμπουρνάκι Καλαμαριάς Ν. Θεσσαλονίκης» ΦΕΚ 727 Β/24-8-95

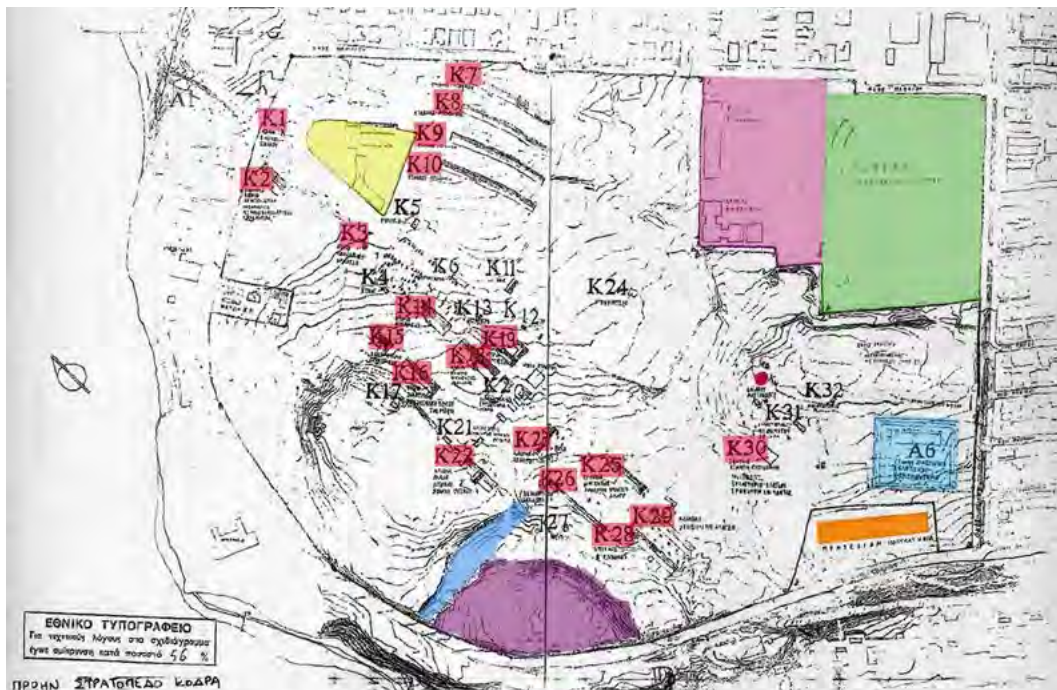
10_ Ένταξη στις ρυθμίσεις του άρθρου 6 παρ. 1β και 1γ του ν. 3028/2002

11_ Ένταξη στις ρυθμίσεις του άρθρου 6 παρ. 1β και 1γ του ν. 3028/2002

Εικόνα 5. Το τμήμα του στρατοπέδου Κόδρα που χαρακτηρίστηκε ως «αρχαιολογικός χώρος», 1995

Εικόνα 6. Τα στρατιωτικά κτίρια εντός του Κόδρα, που χαρακτηρίστηκαν ως μνημεία, 2007

Πέρα από τα παραπάνω υπάρχει πρόβλεψη και για τις χρήσεις των κτισμάτων, αναφέρεται ότι «τα κτίρια θα στεγάσουν πολιτιστικές δραστηριότητες και συνοδευτικές υποστηρικτικές λειτουργίες και θα αποτελέσουν έναν πυρήνα πολιτισμού και περιβαλλοντικής αναβάθμισης της περιοχής».

Εικόνα 7. Κάποια από τα στρατιωτικά κτίρια εντός του Κόδρα, ενδεικτικά

Στον αρχαιολογικό χώρο προϊστορικής περιόδου διενεργούνται περιστασιακά ανασκαφές μικρής κλίμακας¹², υπεύθυνος των οποίων είναι ο καθηγητής του ΑΠΘ Μ. Τιβέριος. Ιδιαίτερα σημαντική θεωρείται η αποκάλυψη ημιυπόγειας κυψελόμορφης κατασκευής (υπόσκαπτο) που χρονολογείται τον 7ο πΧ αιώνα.

ΠΡΟΤΑΣΗ ΑΝΑΠΛΑΣΗΣ – ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΟΥ ΚΟΔΡΑ ΣΤΗΝ ΚΑΛΑΜΑΡΙΑ

Το στρατόπεδο Κόδρα αποτελεί ελπίδα για την αναβάθμιση της ζωής των κατοίκων της Ανατολικής Θεσσαλονίκης, με τη μετατροπή του σε ένα χώρο που χρήζει σεβασμού για την ιστορική του αξία. Προτείνεται να αναδειχθεί σε πόλο πρασίνου, με χώρους περιπάτου, αναψυχής και λειτουργιών που δεν επιβαρύνουν το περιβάλλον. Επίσης μπορεί να εξελιχθεί σε αντίβαρο στην περιβαλλοντική υποβάθμιση της Θεσσαλονίκης, ως μια εναλλακτική πρόταση ποιοτικής καθημερινότητας για τους κατοίκους. Για όλους αυτούς τους λόγους η Πολιτεία, οφείλει να αποδώσει τα στρατόπεδα στις τοπικές κοινωνίες, μακριά από τη λογική της οικοπεδοποίησης και της δόμησης. Αν δεχθούμε τη δημιουργία οικισμών μέσα στα πρώην στρατόπεδα, αυτό θα σημάνει τη συσσώρευση και νέου πληθυσμού και επιπλέον αυτοκινήτων σε περιοχές που είναι ήδη κορεσμένες.

Η μοναδικότητα της γεωγραφικής του θέσης και η περιβαλλοντική του αξία, αποτελούν συγκρίσιμα στοιχεία για τη μετεξέλιξή του σε ένα σημείο αναφοράς, ένα τοπόσημο, τόσο της Ανατολικής Θεσσαλονίκης όσο και όλης της πόλης. Αξίζει να σημειώσουμε και τις ιδιαίτερα σημαντικές θετικές επιπτώσεις που θα έχει το πάρκο και στο μικροκλίμα της περιοχής. Η επαναφορά του φυσικού στοιχείου σε συνδυασμό με πολιτιστικές δράσεις θα την αναβαθμίσουν.

12_ Άρθρο στην ηλεκτρονική έκδοση της εφημερίδας «Ελευθεροτυπία» της 9-3-2010 (enet.gr) με τίτλο «Περιορισμένες ανασκαφές στο Καραμπουρνάκι λόγω έλλειψης χρηματοδότησης»

Η σχεδιαστική πρόταση (το project) διέπεται από τη βασική αρχή αξιοποίησης του Κόδρα, ως χώρο πρασίνου με παράλληλη άρνηση κάθε δόμησης εντός αυτού, με σκοπό να μετατραπεί σε πνεύμονα ζωής, κέντρο ιστορικής μνήμης, όαση αναψυχής και χώρο πολιτισμού. Ο χώρος οφείλει να παραμείνει αδόμητος και προσπελάσιμος. Αποκλείονται κατασκευές και διαμορφώσεις που δε συνάδουν με όλους τους παραπάνω χαρακτηρισμούς. Τα υπάρχοντα κτίρια που χαρακτηρίζονται ως διατηρητέα μπορούν να λάβουν πολιτιστικές λειτουργίες. Μεγιστοποιούνται οι επιφάνειες προς φύτευση, διατηρώντας το ανάγλυφο του εδάφους, με προοπτικές βιωσιμότητας και επαναπροσδιορίζεται η σχέση του ανθρώπου με τη φύση (επαφή με το πράσινο και το υδάτινο στοιχείο). Για τη μετακίνηση μέσα στις διαφορετικές ζώνες πρασίνου προτείνονται πεζόδρομοι και ποδηλατόδρομοι κατασκευασμένοι με φυσικά υλικά. Ο συνολικός σχεδιασμός βασίζεται στις αρχές της αειφορίας.

Εικόνα 8. Η πρόταση ανάπλασης του Κόδρα ως μητροπολιτικό πάρκο

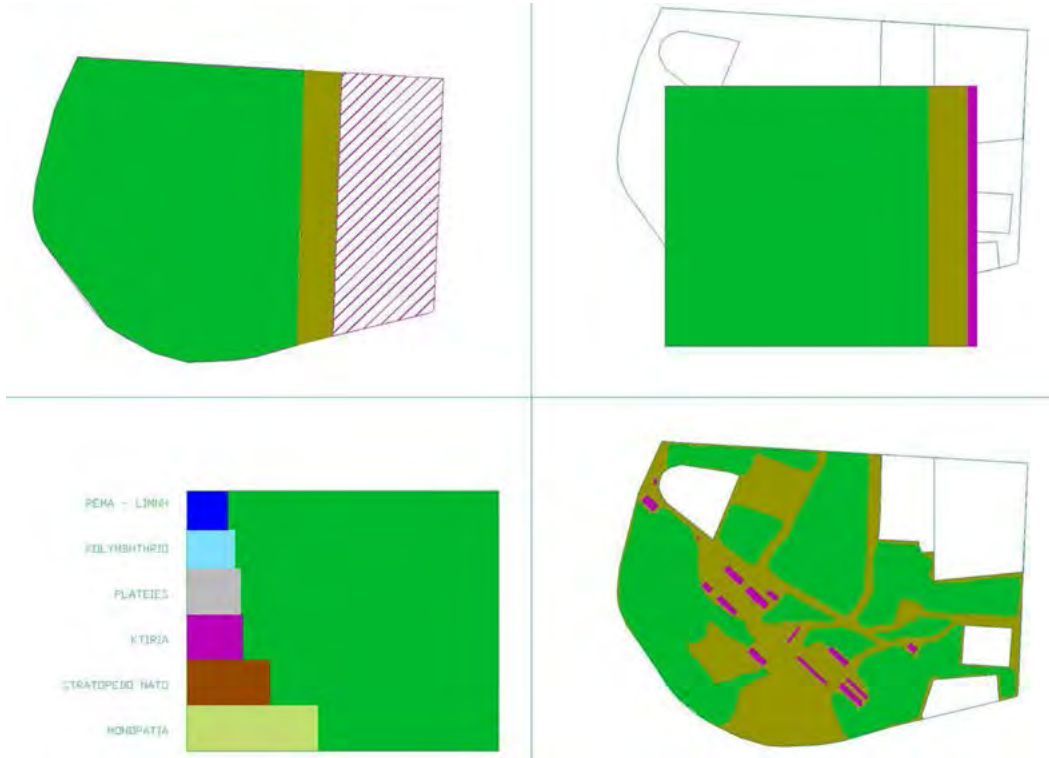
Ανακεφαλαιώνοντας σκοπός είναι το πρώην στρατόπεδο Κόδρα να αποτελέσει ένα ζωντανό αστικό δημόσιο χώρο, στον οποίο οι επισκέπτες θα έχουν τη δυνατότητα να ανακαλύψουν το φυσικό τοπίο μέσα στην πόλη. Ο χώρος αντιμετωπίζεται ως ενιαίος και συνεχής.

Η κλωρίδα που ήδη υπάρχει στο χώρο του στρατοπέδου περιορίζεται σε λίγα σημεία, διασκορπισμένη σε όλη την επιφάνειά του. Γι' αυτό γίνεται προσπάθεια να αναπτυχθεί ένα είδος φυσικού συστήματος στο οποίο: α) στο εσωτερικό του πάρκου διαμορφώνονται ξέφωτα με χαμηλότερα φυτά και μεμονωμένα δέντρα (χαμηλό πράσινο) και β) στην περίμετρό του σχηματίζονται δασώδεις περιοχές και αλύλλια, που δημιουργούν φυτοφράκτη, δηλαδή οπτικά φράγματα από τις γύρω πολυκατοικίες

και ηχητικά φράγματα από τις οδικές αρτηρίες Παπάγου, Χιλής και Πλαστήρα - Σοφούλη. Σε ότι αφορά τους υδάτινους πόρους, επανακαρσεται η πορεία του ρέματος και δημιουργείται τεχνητή λίμνη. Έτσι επιτυγχάνεται οικολογική αποκατάσταση και ανάδειξη του υφιστάμενου φυσικού χώρου (δάσος, ρέμα, λιβάδι, βλάστηση).

Εικόνα 9. Διάγραμμα διαχείρισης εντός του Κόδρα: επιφάνειες πρασίνου, υδάτινου στοιχείου, δόμησης, πλατειών, μονοπατιών, εγκαταστάσεων NATO.

Σε ότι αφορά τη διαμόρφωση των διαδρομών, πλατωμάτων, σκαλοπατιών-καθισμάτων και πλατειών, προτείνεται η χρήση φυσικών υλικών. Πέρα από τα υφιστάμενα διατηρητέα κτίρια δεν χτίζεται ούτε η παραμικρή μόνιμη κτιριακή μονάδα, παρά μόνον ελάχιστες εφήμερες κατασκευές μικρές σε μέγεθος. Συνεπώς, προκύπτει ένα αληθινό πάρκο, ένας χώρος ευέλικτος και φιλικός στους κατοίκους.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Συμπερασματικά, γίνεται εμφανές ότι θεμελιώδης αρχή του project είναι η δημιουργία ενός πάρκου πρασίνου μητροπολιτικής εμβέλειας, πνεύμονα ζωής, με διαδρομές περιπάτου και αναψυχής, ενός πυρήνα πολιτιστικής και περιβαλλοντικής ευαισθησίας. Στόχος είναι το Κόδρα να παραμείνει προσβάσιμο και αδιαίρετο, μεγιστοποιώντας την επιφάνεια φύτευσης, μακριά από τη λογική της οικοπεδοποίησης και της ανοικοδόμησης. Τα διατηρητέα κτίρια, ιστορικής και αρχιτεκτονικής αξίας, πρέπει να γίνουν παραγωγικά, ως σύγχρονα ιστορικά μνημεία της πόλης. Ο αρχαιολογικός χώρος αξίζει να γίνει προσβάσιμος στους επισκέπτες και το υπάρχον ρέμα να αναζωογονηθεί, καθώς αποτελεί ίχνος αγροτικού τοπίου μέσα στον αστικό ιστό. Έτσι, η

περιβαλλοντική και αρχιτεκτονική ποιότητα θα ενσωματωθεί ως φορέας αναγέννησης για την πόλη. Ανακεφαλαιώνοντας, το στρατόπεδο Κόδρα διαμορφώνεται σε πνεύμονα, εμπλουτισμένο με λειτουργίες πολιτισμού και ήπιες δραστηριότητες που δε θα επιβαρύνουν το περιβάλλον.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Allix, G., (2007). *L'armée salue Vauban en son musée mais ferme ses citadelles à l'Unesco*, Le Monde 18-3-2007.

Αμούργης, Σ., Γιάννας, Σ., Ευαγγελινός, Ε., Καλογεράς, Ν., Καλογήρου, Ν., Helmle, P., (2001). *Περιβαλλοντικός σχεδιασμός πόλεων και ανοικτών χώρων*, Τόμος Α, Πάτρα: Ε.Α.Π.

Αμούργης, Σ., Κοσμάκης, Π., Λουκόπουλος, Δ., Στρουσοπούλου, Ε., (2004). *Περιβαλλοντικός σχεδιασμός πόλεων και ανοικτών χώρων*, Τόμος Β, Πάτρα: Ε.Α.Π.

Ανανιάδου-Τζημπούλου, Μ., (1992). Σχεδιασμός τοπίου και αστικών υπαίθριων χώρων στη Θεσσαλονίκη, *Τεχνικά Χρονικά*, τόμος 12 τεύχος 4, σελ. 117-146.

Ανδρικοπούλου-Καυκαλά, Ε., Καυκαλάς, Γ., Λαγόπουλος, Α.-Φ., (1980). *Θεσσαλονίκη, πολεοδομική διερεύνηση – κριτική ρυθμιστικών προτάσεων και προοπτικές εξέλιξης της πόλης*, Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής.

Chombart de Louwe, P.-H., (1952). *L'espace social dans une grande cité*, Paris: Presses Universitaires de France.

Γερόλυμπου, Α., Χαστάογλου, Β., (1992). Καταστροφές και μεταπλάσεις. Η γένεση της σύγχρονης πόλης, στο Γερόλυμπου, Α. (επιμ.) *Σύγχρονη Θεσσαλονίκη. Μια αρχιτεκτονική περιήγηση, Θέματα χώρου+τεχνών*, 23, σελ. 17-26.

Γιαννίρης, Η., (2004.) Αθήνα: Πολεοδομία και φύση, *Αρχιτέκτονες*, 44-περίοδος Β, σελ. 60-62.

Γιαννίρης, Η., (2008). Η σύγχρονη Αθήνα, η γκρίζα πολεοδομία και η κοινωνική ανάγκη για πράσινο, *Αρχιτέκτονες*, 71-περίοδος Β, σελ. 70-73.

Hall, T., (2005). *Αστική γεωγραφία*, Αθήνα: Κριτική.

Hall, P., (1976). *Urban & Regional Planning*, Norwich: Penguin Books.

Θεοχάρη, Χ., (2003). Η επίδραση των χώρων πρασίνου στο μικροκλίμα και στον οργανισμό, *πρακτικά συνεδρίου Αστικός Σχεδιασμός και Περιβάλλον*, HELECO 2003, σελ. 119-126.

Κανταρτζής, Ν., Τσαλικίδης, Γ., (1981). *Αρχιτεκτονική τοπίου και περιβάλλον*, Θεσσαλονίκη: ΑΣΕ Α.Ε.

Κομίλης, Π., (1974). Ελεύθερος χρόνος και αναψυχή, *Αρχιτεκτονικά Θέματα*, 8, σελ. 30-45.

Κοσμόπουλος, Π., (1994). *Περιβαλλοντική αντίληψη του αστικού χώρου. Έρευνα για το κέντρο της Θεσσαλονίκης*, Θεσσαλονίκη: University studio press.

Lefebvre, H., (1972). *Le droit à la ville*, Paris: Anthropos.

Νικηφορίδης, Π., Cusoto, Β., Ταράνη, Π., (2003). Το νερό ως στοιχείο διαμόρφωσης του δημόσιου χώρου στην κοινωνία του θεάματος, στο Δραγώνας, Π. (επιμ.) Η αρχιτεκτονική του δημόσιου χώρου στην Ευρώπη, *Αρχιτεκτονικά Θέματα*, 37, σελ. 125.

Σημαιοφορίδης, Γ., (1996). Νέοι κοινωνικοί χώροι στη σύγχρονη πόλη, *Αρχιτέκτονες*, 5/6-περίοδος Α, σελ. 82-83.

Τζαναβάρα, Χ., (1998). Στρατόπεδα με αντιπαροχή, *Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία* 20-12-1998, σελ. 88-89.

Vidiella, Alex Sanchez, (2008). *The Sourcebook of Contemporary Landscape Design*, Barcelona: Collins Design and Loft Publications.

ΕΡΕΥΝΕΣ ΚΑΙ ΜΕΛΕΤΕΣ

ΑΝΕΘ, ΠΚΜ, ΟΡΘΕ, ΝΑΘ, (2001-2003). *Στρατηγικό Σχέδιο Διατήρησης και Αποκατάστασης του Φυσικού Περιβάλλοντος στο Νομό Θεσσαλονίκης*, Θεσσαλονίκη.

Ζυγομαλάς, Δ., Παπαϊωάννου, Κ., Χαλιάζη, Π., (2005). *Καταγραφή αξιόλογων κτηρίων και συνόλων σε στρατόπεδα του Πολεοδομικού Συγκροτήματος Θεσσαλονίκης*, ΤΕΕ Τμ. ΚΜ, Θεσσαλονίκη.

Λεφάκη-Ζωίδη, Σ., Ζωίδης, Γ., (1996). *Προκαταρκτική μελέτη χωροθέτησης των χρήσεων γης στο πρώην στρατόπεδο μακεδονομάχου Κόδρα Δήμου Καλαμαριάς*, Τεχνική Υπηρεσία Δήμου Καλαμαριάς.

ΟΡΘΕ-ΠΚΜ-ΑΠΘ, (2008). *Ποιοτικός και ποσοτικός προσδιορισμός πηγών, μεγέθους και σύστασης των αιωρούμενων σωματιδίων στη Θεσσαλονίκη*, Τελική έκθεση ερευνητικού προγράμματος, Θεσσαλονίκη.

Παπαμίχος, Ν. (συντ.), Ανανιάδου – Τζημοπούλου, Μ., Ζάγκας, Θ., Καρακινάρη, Ζ., Μπαλάσης, Ε., Χαστάογλου, Β., (2006). *Στρατηγικό και επιχειρησιακό σχέδιο για το πράσινο στη Θεσσαλονίκη*, Τελική έκθεση ερευνητικού προγράμματος, ΟΡΘΕ - ΑΠΘ.

ΑΠΟ ΤΟΝ ΔΗΜΟΣΙΟ ΣΤΟΝ «ΚΟΙΝΟ» ΧΩΡΟ. Η ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΚΗ ΤΗΣ ΕΝΕΡΓΟΠΟΙΗΣΗΣ «ΑΣΤΙΚΩΝ ΚΟΙΝΩΝ» ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΣΤΟ ΒΕΡΟΛΙΝΟ ΚΑΙ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΟ ΠΕΙΡΑΜΑ ΤΟΥ ΠΑΡΚΟΥ ΤΗΣ ΔΟΞΑΣ ΣΤΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Ελευθερία Γαβριηλίδου¹, Μαρία Τρατσέλα²

¹Υποψήφια Διδάκτωρ Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης _ elegvr@gmail.com

²Επικουρη Καθηγήτρια, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης _ mtrats@arch.auth.gr

Λέξεις Κλειδιά: πολιτιστικές συμμετοχικές πρακτικές & τοπίο, αστικά κοινά, κήποι γειτονιάς, πολυπολιτισμική συνύπαρξη

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η συλλογική και συμμετοχική ενεργοποίηση υπολειμματικών ανοιχτών χώρων μέσα στις πόλεις, μετατοπίζει το ενδιαφέρον στη σχέση και στην ισορροπία ανάμεσα στις σχεδιασμένες παρεμβάσεις και στις εφήμερες δράσεις, με πρωταγωνιστές και κύριους δρώντες τους ίδιους τους κατοίκους. Σχήματα «αστικών κοινών» με τη μορφή των βιωμένων φύσεων, ως «jardins partagés» ή *common scapes*, αποτελούν για τις πόλεις του κόσμου έναν νέο τύπο δημόσιου χώρου και εντάσσονται αποφασιστικά σε ευρύτερες, επίσημες πια, αστικές στρατηγικές «ανά-κατασκευής» του αστικού τοπίου. Εμπεριέχοντας αξίες όπως η έκφραση ενός εναλλακτικού τρόπου βίωσης της πόλης, η δημοκρατική συνύπαρξη, η υλοποίηση της ιδέας του ενεργού πολίτη, άλλοτε σχεδιασμένοι και άλλοτε αυθόρμητα οικειοποιημένοι, οι τόποι αυτοί συμπυκνώνουν τις εν εξελίξει ανάγκες και οράματα της κοινωνίας που τους δημιουργεί, λειτουργώντας παράλληλα ως γεννήτριες πολιτισμικής αλλαγής.

Η εισήγηση αναπτύσσει παραδείγματα από πρόσφατη έρευνα που υλοποιήθηκε στη πόλη του Βερολίνου, στους κήπους Prinzessingarten, Himmelbeet, Die Gärtnerei, στο παλιό αεροδρόμιο Tempelhof, αλλά και στις δράσεις του κοινωνικο-πολιτιστικού οργανισμού *bí'bak*, με σκοπό να αναδειχθεί ο τρόπος που οι πυρήνες αυτοί λειτουργούν σε πολύπλοκα μητροπολιτικά περιβάλλοντα, με όρους πολυπολιτισμικής συνύπαρξης. Στη συνέχεια, ακολουθώντας τη διαδρομή υλοποίησης ενός πρώτου τέτοιου πυρήνα, ενός κήπου γειτονιάς στο πάρκο της Δόξας στη Θεσσαλονίκη, με την ενεργή συμμετοχή των κατοίκων της περιοχής, η εισήγηση αυτή παρουσιάζει την ιδέα και τη μεθοδολογία της παρέμβασης, τις συνθήκες που ευνόησαν τη δημιουργία της, τα στάδια της υλοποίησής της, τα συμπεράσματα αυτής της εμπειρίας, για τους σχεδιαστές, τη διοίκηση, τους συμμετέχοντες.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ. ΜΕΤΑ-ΤΟΠΙΣΕΙΣ ΚΑΙ ΝΕΟΙ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΙ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΧΩΡΟΥ ΣΤΗ ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

Το τοπίο της πόλης έχει περιγραφεί ως «καθρέφτης» και «παλίμψηστο» των επιθυμιών, των αναγκών και των τάσεων της κοινωνίας που το κατασκευάζει, ως «σκηνή» που μετασχηματίζεται μέσα από τη δράση πολλών πρωταγωνιστών, πολιτικών, φορέων λήψης αποφάσεων, σχεδιαστών και κατοίκων, ως «κοινό αγαθό και κεκτημένο». Αποτελεί χωρική έκφραση της δημοκρατίας, προβολή κοινωνικών οραμάτων και απαιτήσεων, σύνθεση πολιτιστικών και πολιτισμικών πρακτικών (Μωραϊτης, 2016), εικόνα όχι στατική αλλά υπό συνεχή διαπραγμάτευση. Κυρίως συνιστά αντικείμενο διαρκούς προγραμματισμού και σχεδιασμού (Ανανιάδου, 2016, Corner, 1991), από πάνω προς τα κάτω αλλά και αντίστροφα. Η ραχοκοκκαλιά του τοπίου της πόλης, ο ελεύθερος, ανοιχτός, δημόσιος χώρος της, συμπυκνώνει με τον τρόπο που αρθρώνεται, στις μορφές, τις τυπολογίες, τις χρήσεις που παραλαμβάνει, την υλοποίηση της ιδέας της κοινωνικής συνύπαρξης. Διαμορφώνεται δυναμικά και ταυτόχρονα προσδιορίζει την ποιότητα της αστικής ζωής. Το «δικαίωμα στην πόλη» πρώτα από τον Lefebvre και στη συνέχεια από τον Harvey αποτυπώνει ίσως, το νόημα ενός συλλογικού παρά ατομικού δικαιώματος στον αυτοπροσδιορισμό μας μέσα από μια «διαδικασία συν-διαμόρφωσης του αστικού περιβάλλοντος», όπου ο καθένας και όλοι προσθέτουν συσσωρευτικά αξίες για τη μορφή και τη βίωση του αστικού τοπίου (Lefebvre, 1968, Harvey, 2008) (εικ.1).

Ειδικά στη συνθήκη της ύφεσης, τα παραπάνω ζητήματα αποκτούν ιδιαίτερη βαρύτητα, τόσο γιατί οι πόροι που επιτρέπουν γενναιόδωρες παρεμβάσεις είναι ελάχιστοι, όσο και γιατί οι ανάγκες «αστικής αναγέννησης» και μετασχηματισμού, γίνονται πιο επιτακτικές. Ταυτόχρονα, ο δημόσιος χώρος επεκτείνεται, μετατοπίζεται και αλλάζει παραμένοντας ζωτικό στοιχείο της πόλης και η ελπίδα για την αναμόρφωση της (Αθανασίου, 2016). Επεκτείνεται πέρα από τις πλατείες, τα πάρκα ή τους πεζοδρόμους, σε νησίδες, ενδιάμεσους χώρους, ρέματα ή συγκοινωνιακές υποδομές. Μετα-τοπίζεται από τον φυσικό στον ψηφιακό χώρο, αλλά και από τον δημόσιο στον συλλογικά οικειοποιημένο, «κοινό» πια χώρο, μεταξύ κτιρίων, σε ακάλυπτους, σε εγκαταλελειμμένες ή υπολειμματικές εκτάσεις που επανασυστήνονται ως αυλές στην κλίμακα της γειτονιάς. Αλλάζει όχι μόνο γιατί γίνεται πιο ανοιχτός σε εφήμερες επεμβάσεις αλλά και γιατί δοκιμάζεται σε νέες χρήσεις. Μάλιστα, αυτή η αλλαγή αναφέρεται ακόμα και στους πρωταγωνιστές που εμπλέκονται στη διαμόρφωσή του. Αν κάποτε κάθε επέμβαση ξεκινούσε προγραμματικά από έναν Δήμο, σχεδιαζόταν από έναν ειδικό και μπορούσε να υλοποιηθεί από έναν εργολάβο, σήμερα αυτή η σειρά συχνά αναιρείται, με τους κατοίκους ή χρήστες του χώρου να οραματίζονται, διεκδικούν και συχνά να παρεμβαίνουν στη μορφή του.

Πώς συν-διαμορφώνεται με βάση τα παραπάνω το αστικό τοπίο στη συνθήκη της κρίσης; Πώς αλλάζει ο ρόλος των σχεδιαστών; Και τελικά πόσο η στροφή από τον δημόσιο στον «κοινό» ή συλλογικά οικειοποιημένο χώρο μπορεί να υπονομεύει την ίδια την αξία του δημόσιου «ανήκειν», την ίδια την προσβασιμότητά του; Η παρακάτω εισήγηση θα επιχειρήσει να επεκτείνει παρά να απαντήσει τους παραπάνω προβληματισμούς εκθέτοντας παρατηρήσεις από πρόσφατες καταγραφές παραδειγμάτων συλλογικά οικειοποιημένων τόπων στο Βερολίνο και στη Θεσσαλονίκη. Μετά από μια ανασκόπηση στις αφορμές και εκκινήσεις των σύγχρονων «κοινών» θα εμβαθύνει σε υλοποιημένες δράσεις στις δύο πόλεις, που μελετήθηκαν πρόσφατα.

1. Ο ΚΟΣΜΟΣ ΤΩΝ «ΑΣΤΙΚΩΝ, ΚΟΙΝΩΝ, ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΩΝ, ΑΝΘΕΚΤΙΚΩΝ» ΤΟΠΙΩΝ ΑΦΕΤΗΡΙΕΣ, ΜΟΡΦΕΣ & ΑΠΟΤΥΠΩΜΑΤΑ ΣΤΟ ΧΩΡΟ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ

«Τα κοινά μπορούν να ειδωθούν ως τόποι πραγματικοί και ταυτόχρονα συμβολικοί, που επαναδιαπραγματεύονται κοινωνικές και πολιτικές αξίες και αποκτούν χωρική μορφή μέσα από μια διαδικασία επανερμηνείας του χώρου. Η απελευθέρωση της συλλογικής φαντασίας σε σχέση με τον αστικό χώρο και τις δυναμικές του, εμφανίζεται τότε ως μια ουτοπία σε πραγματική δοκιμή» (Ferguson, 2014)

Με τον σύντομο όρο «αστικά κοινά» εννοούνται θύλακες κοινωνικής συνύπαρξης στις πόλεις που συν-διαμορφώνονται μέσα από τη συμμετοχή των πολιτών, συχνά με όρους δημοκρατικής έκφρασης και συλλογικότητας και διεκδικήσεων για τον αστικό τρόπο ζωής, την έννοια του πολίτη, την ποιότητα του αστικού περιβάλλοντος (Γαβριηλίδου, 2015) Με την χαρακτηριστική μορφή των κήπων γειτονιάς (*jardins partagés*), εμφανίζονται ως ευέλικτοι, ανοικτοί στον αυτοσχεδιασμό κήποι, ετεροτοπικά ή σουρεαλιστικά κατά τον Mohsen Mostafavi τοπία (Mostafavi, 2003), *campagnes urbaines* κατά τον Pierre Donnadieu που αναιρούν το δίπολο πόλη – εξοχή και περιγράφουν την ιδέα της «επιστροφής της φύσης στην πόλη», και κυρίως την επιστροφή του «αστού στη φύση».

Εικόνα 1. Summer Park, Governors Island, Desvigne, 2009

Στις περιπτώσεις που ξεχωρίζουν ως παραγωγικά τοπία - *urban ruralscapes* όπως τα ονομάζει ο Gasparri (Gasparri, 2015) (αστικά αγροτοπία) εξαιρούν την καλλιέργεια ως δραστηριότητα. Άλλοτε, λειτουργούν ως πυρήνες πολιτιστικών πρακτικών, οικειοποίησης, εφεύρεσης κανόνων ικανών να «δέσουν» μια κοινότητα, όπου η τέχνη σε κάθε μορφή έχει θέση ως συνεκτικό στοιχείο, ενώ δεν λείπουν οι φορές που αποτελούν αντικείμενο σύνθεσης και σχεδιασμού, ως πεδία της αρχιτεκτονικής τοπίου (Summer Park, Governors Island, Desvigne, 2009) (εικ. 1). Συνδέονται στη βιβλιογραφία με την ιδέα της αστικής ανθεκτικότητας (*urban resilience*), ως κρίκοι που ενδυναμώνουν κοινότητες, που λειτουργούν εφήμερα βελτιώνοντας «εγκαταλελειμμένους τόπους» στον αστικό ιστό («*espaces delaissés*» κατά τον Gilles Clément) (Colding, J. & Barthel S., 2013, Γαβριηλίδου, 2015)

Ως προς τα αποτυπώματά τους στον αστικό χώρο, τα παραδείγματα διαφοροποιούνται ανά ήπειρο, χώρα, πόλη, ακόμα και συνοικία. Ως ένας νέος τύπος πάρκου, εμφανίζονται στην Αμερική αρκετά διαφορετικά από την Ευρώπη, παίρνοντας σπάνια τη μορφή της «κατάληψης του δημόσιου χώρου». Ως οργανωμένες πρωτοβουλίες απολαμβάνουν μια ανταπόδοση και ενθάρρυνση από το κράτος, ενώ συχνά συγκροτούνται σκόπιμα

σε περιοχές υποβαθμισμένες με την προοπτική να αναγεννηθούν (Friends of High Line, Lafayette Greens Detroit, PHX Renews, Keep Growing Detroit, Grounded in Philly, 596 acres NYC). Στον ευρωπαϊκό χώρο εμφανίζονται σε μικρότερη κλίμακα ως αυτοσχέδιοι κήποι, συχνά σχεδιασμένοι από αρχιτέκτονες και υλοποιημένοι στη λογική της εφήμερης πολεοδομίας (tactical urbanism) (56 St Blaise Paris, Jardin DeMain Montpellier, Actors of Urban Change, Aveiro). Άλλοτε πάλι, αναδύονται γύρω από κτίρια σε επανάκτηση για να συνοδεύσουν πολιτιστικές δράσεις (Kulturkatel Tallin, Hidden Gardens, Glaskow) ή ως μορφή αστικού ακτιβισμού (Gezi Park, Κωνσταντινούπολη).

2. ΤΑ «ΚΟΙΝΑ» ΣΤΟ ΤΟΠΙΟ ΤΗΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΗΣ. Η ΕΜΠΕΙΡΙΑ ΤΟΥ ΒΕΡΟΛΙΝΟΥ

Η πόλη του Βερολίνου είναι ένα από τα πιο ενδιαφέροντα παραδείγματα στον ευρωπαϊκό χώρο ως προς το «οικοσύστημα των κοινών» της. Εκεί η ιδέα του Appadurai για τα ethnoscapes (1990), αστικά τοπία που συνδυάζουν παραδοσιακά με παγκοσμιοποιημένα πολιτιστικά στοιχεία (Hou, 2013), βρίσκει έδαφος σε συνοικίες που αποτελούνται κατά 80% από μετανάστες, και μεταβάλλονται ανάλογα με τις δυνάμεις της αγοράς και ζήτησης εργασίας, τις δυνάμεις του gentrification που διαδέχονται συνήθως τον χαρακτήρα των πολυπολιτισμικών γειτονιών και των προσφιλών σε καλλιτέχνες δρόμων. Εκεί, οι διαφορετικές κουλτούρες φαίνονται να αλληλεπιδρούν και συχνά να δημιουργούν νέες πολιτισμικές μορφές σε ένα μωσαϊκό αστικών συνοικιών που αλλάζουν.

Εικόνα 2. Κήποι γειτονιάς στον χάρτη του Βερολίνου, 2016 (αρχείο Ε. Γαβριηλίδου)

Στους στόχους της Στρατηγικής για το 2030, το Βερολίνο περιγράφεται ως «μια πόλη που έλκει την καινοτομία, ανταγωνιστική, πολυπολιτισμική, ανθεκτική, προσαρμοστική, εξελικτική, συμμετοχική, δημοκρατική, δημιουργική και εύρωστη, μία πολύμορφη μητρόπολη, που δίνει αξία στην γειτονιά». «Μπορεί να αντιμετωπίσει όλα τα σημαντικά ζητήματα του μέλλοντος, από τις δημογραφικές μεταβολές μέχρι την κλιματική αλλαγή, μέσα από την κατάλληλη διαχείριση των δημόσιων χώρων της» (Berlin Strategy 2030, 2016): προσέγγιση που αποκτά σημασία στην πρόσφατη ιστορία της πόλης, από την πτώση του τοίχους και την ενοποίηση του 1989, τις εκτάσεις αδόμητης γης της

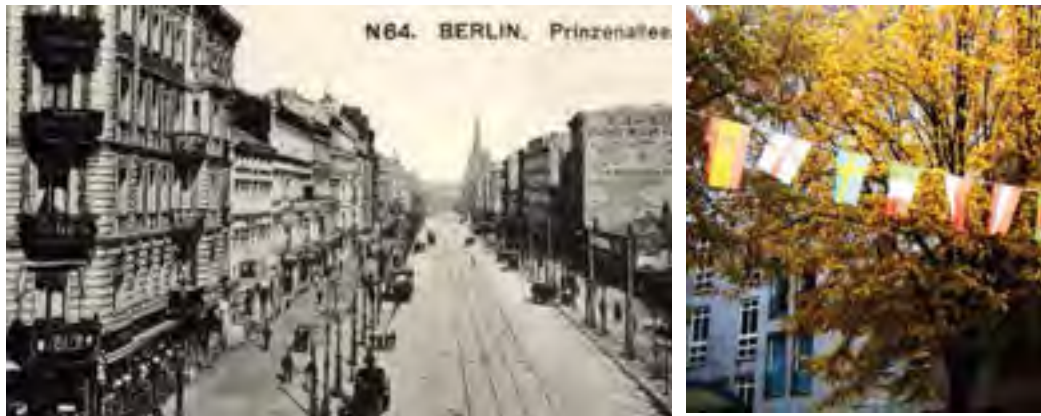

δεκαετίας του 1990, τις μεγάλης έκτασης αστικές επεμβάσεις το 2000 και 2010 που μεταμόρφωσαν τομείς της.

Υλοποίηση αυτού του οράματος είναι ήδη ο χάρτης της πόλης με τους 100 κήπους γειτονιάς που δημιουργήθηκαν μέσα σε μία δεκαετία (2003-2016). Πέντε διαφορετικά παραδείγματα αστικών κοινών στο Βερολίνο παρουσιάζονται παρακάτω ως ενδεικτικά της τάσης αυτής (Gavriilidou, 2016) (εικ.2).

2.1. *Bi'bak, Wedding*

Στο βορειοδυτικό τμήμα της πόλης, το Wedding αποτελεί μία από τις πιο πολυπολιτισμικές εργατικές συνοικίες του Βερολίνου. Στη γειτονιά Soldiner Kiez, 8/10 κατοίκους είναι μετανάστες με προέλευση από την Μ. Ανατολή. Παρά το μεγάλο ποσοστό ανεργίας των κατοίκων (26%), αποτελεί μια χαρακτηριστικά ζωντανή γειτονιά όπου παραδοσιακά μικρής κλίμακας, συχνά ξεχασμένα επαγγέλματα συντηρούνται σε ένα ενδιαφέρον μωσαϊκό εθνοτήτων που εγγράφονται εύληπτα στον χώρο (εικ.3,4).

Εικόνα 3 & 4. Soldiner Kiez. Wedding (<http://www.akpool.co.uk> & αρχείο Ε. Γαβριηλίδου)

Εικόνα 5 & 6. Αναπαραστάσεις του τοπίου από τις κοινότητες (αρχείο Ε. Γαβριηλίδου)

Εκεί, το *bi-bak* (μτφ. στα τουρκικά «κοίταξε») είναι μόνο ένα από τα δεκάδες *project spaces* ή «κοινωνικοπολιτιστικά κέντρα», μία ειδική κατηγορία ιδιωτικών οργανισμών που αντλούν χρηματοδοτήσεις από ιδιωτικούς φορείς και το κράτος, στοχεύοντας στην ενίσχυση της πολιτιστικής δυναμικής της τοπικής κοινότητας με εργαλείο την τέχνη και τις συμμετοχικές πρακτικές. Οι δραστηριότητες που φιλοξενούνται εκεί εναλλάσσονται διαρκώς ως θεματικά *projects*: ταινιοθήκη, θεματικά δείπνα, εκθέσεις καλλιτεχνών και από εργαστήρια εξοικείωσης με τον δημόσιο χώρο (<http://bi-bak.de/>) (εικ.5,6).

2.2. Himmelbeet, Wedding

Λίγους δρόμους παρακάτω, λειτουργεί από το 2011 ένας κήπος γειτονιάς με τη συμμετοχή κατοίκων (με συνδρομή), από διαφορετικές κοινωνικές ομάδες, σε χώρο που μισθώνει ο Δήμος σε ιδιωτικό οργανισμό. Στα 1700 τμ της αυλής υπάρχουν εστιατόριο, bar, φυτώριο, 150 ατομικά και 150 κοινά φυτοδοχεία, σπορείο, κυψέλες, ξυλόφουρνος και σκηνή για συζητήσεις, εκδηλώσεις και προβολές. Με ποιότητες σχεδιασμένου χώρου, περιφραγμένος και ελεγχόμενης πρόσβασης, δίπλα ακριβώς σε πάρκο, ο κήπος μοιάζει ως ζωτικό κομμάτι της συνοικίας (εικ.7).

Εικόνα 7. Himmelbeet, Wedding (αρχείο Ε. Γαβριηλίδου)

2.3. Prinzessingarten, Kreuzberg

«Ο κήπος Prinzessingarten ξεχώρισε γιατί ανάδειξε τόπους και ανάγκες που υπήρχαν στην πόλη και δεν είχαν πλήρως κατανοηθεί. Έδειξε έναν διαφορετικό τρόπο σκέψης για την πόλη» (Clausen, 2013)

Από τα γνωστότερα και παλιότερα παράδειγματα (2009) είναι ο κήπος Prinzessingarten που δημιουργήθηκε στον χώρο πρώην ενδιάμεσου χώρου στάθμευσης σε κεντρική περιοχή της Moritzplatz, και πάλι ως εφήμερη δράση σε τόπο που παραχώρησε ο Δήμος προσωρινά στους εμπνευστές. Αρχικά μάλιστα, φαινόταν να είναι τόσο εφήμερη η παρέμβαση, που οι φυτεύσεις στήθηκαν σε σάκους. Σήμερα, στον χώρο των 6000 τμ

δραστηριοποιούνται 1000 περίπου εθελοντές. Ανάμεσα στις φυτεύσεις, που «ανήκουν» σε όλους, υπάρχει σπορείο 500 ξεχασμένων ποικιλιών φυτών, βιβλιοθήκη και βιβλιοθήκη σπόρων, γαστρονομικό εστιατόριο, κομποστ, και η «Ακαδημία Γειτονιάς», κατασκευή που στεγάζει ομιλίες και προβολές. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι λειτουργεί ως μια κοινωνική επιχείριση, επικερδής, που απασχολεί 30 περίπου εργαζόμενους, και όχι πια ως μια αυθόρμητη πρωτοβουλία των περιοίκων (εικ.8,9).

Εικόνα 8,9. Prinzessingarten, Kreuzberg (αρχείο Ε. Γαβριηλίδου)

2.4. Die Gärtnerei, Neuköln

«Το κλειδί είναι η εμπλοκή της κοινότητας, η δημιουργία ενός χώρου που λειτουργεί ως πειραματική πλατφόρμα και ο καθένας μπορεί να μοιραστεί τις ιδέες του» (Latz S., όπως αναφέρεται σε Gavriilidou, 2016)

Εικόνα 10. Die Gärtnerei, Neuköln (αρχείο Ε. Γαβριηλίδου)

Νεότερο και διαφοροποιημένο παράδειγμα, είναι ο κήπος Die Gärtnerei που λειτουργεί στο Neukölln από το 2014 σε χώρο παλιού νεκροταφείου που παραχώρησε η τοπική εκκλησία στην ομάδα / οργανισμό. Η λειτουργία ξεκίνησε εξαρχής με τον στόχο να «προετοιμάσει» τον χώρο για να προστεθούν στη συνέχεια κτίρια κοινωνικής κατοικίας. Συλλογική κουζίνα, κατασκευή επίπλων, κήπος, εκθέσεις, μαθήματα γλώσσας λειτουργούν καθημερινά στον χώρο για περισσότερους από 300 συμμετέχοντες (εικ.10).

2.5. Allemdende – Kontor, Tempelhof

«Το Tempelhof είναι ελεύθερο πεδίο αυτοσχεδιασμού, ένα μωσαϊκό μικρών κήπων, ένα σημείο επαφής με τη γη. Μοιάζει με Παράδεισο. Κάθε μέρα μπορείς να δεις κάτι καινούριο εδώ» (Münnich G., όπως αναφέρεται σε Gavriilidou, 2016)

Το Allemdende – Kontor, στο παλιό αεροδρόμιο Tempelhof είναι η μοναδική από τις παραπάνω δράσεις που δεν λειτουργεί επιχειρηματικά από το 2007 όποτε ξεκίνησε. Ξεκίνησε ως τόπος συνάντησης 11 ενθουσιασμένων με την κηπουρική κατοίκων και έως το 2010 είχε γίνει μέρος ενός δικτύου 20 παρόμοιων πρωτοβουλιών ενώ σήμερα λειτουργεί με 300 περίπου οικογένειες (εικ.11).

Εικόνα 11. Allemdende – Kontor, Tempelhof. Οι σχηματισμοί των φυτεύσεων στον χώρο (αρχείο Ε. Γαβριηλίδου)

3. ΤΟ ΕΓΧΕΙΡΗΜΑ ΟΡΓΑΝΩΣΗΣ ΕΝΟΣ ΚΗΠΟΥ ΓΕΙΤΟΝΙΑΣ ΣΤΟ ΠΑΡΚΟ ΤΗΣ ΔΟΞΕΑΣ ΣΤΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Στην Ελλάδα είναι άγνωστη η επιχειρηματική λογική των «κοινών» που συναντάται στη Γερμανία. Αιτία για αυτό θα μπορούσε να είναι, η έλλειψη του θεσμικού πλαισίου παραχώρησης δημόσιων χώρων σε οργανισμούς που εξειδικεύονται σε προγράμματα

ενδυνάμωσης κοινοτήτων. Η κουλτούρα των συμμετοχικών δράσεων και των πολιτιστικών κέντρων πράγματι δεν έχει καλλιεργηθεί, και δεν λειτουργεί παρόμοια με τη Γερμανία ακόμα και όταν παρόμοιες δομές υπάρχουν (ρόλος δημοτικών κοινοτήτων). Ακόμα και σε περιπτώσεις όπως η κατάληψη του στρατοπέδου Καρατάσιου στη Θεσσαλονίκη από την Περ.Κα (Περιστατικοί Καλλιεργητές), η δράση των ομάδων βασίζεται σε εντελώς διαφορετικούς κανόνες συμμετοχικότητας από τις παραπάνω περιπτώσεις. Ένας ακόμη λόγος που δεν είναι συγκρίσιμα τα παραδείγματα ανάμεσα στις δύο πόλεις, είναι το διαφορετικό πλαίσιο αναγκών που προσδιορίζει την εμφάνιση αυτών των πρωτοβουλιών. Η εναντίωση στον βιομηχανοποιημένο τρόπο κατανάλωσης της τροφής από το σούπερ μάρκετ στο περιβάλλον της μητρόπολης, δεν μπορεί να συγκριθεί με την άμεση επαφή που έχει μια μέση ελληνική οικογένεια με την ύπαιθρο και τους τοπικούς παραγωγούς. Τέλος, η ανάγκη ενσωμάτωσης ευάλωτων, ετερόκλητων ομάδων, ανοχής και ανάδειξης της πολυπολιτισμικότητας σε πλεονέκτημα, δεν υπήρξε στα πρόσφατα χρόνια στο ελληνικό περιβάλλον.

Εικόνα 12. Κήπος γειτονιάς στο πάρκο της Δόξας (αρχείο Ε. Γαβριηλίδου)

Έτσι, η αναφορά στο παράδειγμα του πάρκου της Δόξας, δεν γίνεται στη βάση σύγκρισης, αλλά συζήτησης ως προς τις προοπτικές των «κοινών» εδώ. Ο κήπος γειτονιάς (Kiros3 – Κήπος εις στον Κύβο) ξεκίνησε ως εγχείρημα το 2014, από ομάδα φοιτητών αρχιτεκτονικής, με σκοπό τη «σφυγμομέτρηση» της αντίδρασης των κατοίκων στη συλλογική φροντίδα και μετασχηματισμό του πάρκου τους και την σύλληψη ενός σχεδίου συμμετοχικής λειτουργίας του κήπου μέσα από τη συνεργασία Δήμου και γειτονιάς. Ανάμεσα στους στόχους ήταν η δημιουργία ενός συν-διαχειριζόμενου κήπου με δράσεις πέρα από τα όρια της καλλιέργειας. Επιθυμία ήταν «ο κήπος» ως δοχείο που μπορεί να υποδεχθεί εκφάνσεις της αστικής ζωής, ως τόπος συνάντησης, κοινωνικός χώρος, τάξη για μάθημα, σκηνή για πολιτιστικές δράσεις, αφορμή για επαφή με τη φύση, ως τόπος γιορτής ή περισυλλογής, χώρος για ένα συλλογικό τραπέζι, ό,τι περιγράφει την ανάγκη για εκτόνωση στην πόλη και προσδίδει κοινωνική υπόσταση στον δημόσιο χώρο. Στόχος δεν ήταν η καλλιέργεια ως αυτοσκοπός αλλά η ενεργοποίηση ενός αδρανούς τόπου και η σύνδεση των κατοίκων με το πάρκο τους, μία συζήτηση ακόμα για την πόλη (Gavriilidou & Ritou, 2016, Gavriilidou κα., 2016) (εικ.12).

Μετά από μία διαδικασία χαρτογράφησης πιθανών χώρων παρέμβασης σε συνεργασία με τη Διεύθυνση αστικού περιβάλλοντος του Δήμου Θεσσαλονίκης, στη θέση μάλιστα του παλιού μηχανοστασίου του Δήμου, η παρέμβαση έγινε σε οριοθετημένο τμήμα του πάρκου της Δόξας. Ο χώρος παραχωρήθηκε στην ομάδα κατοίκων, σε συνέχεια με τον αστικό αμπελώνα και οπωρώνα που είχε προβλεφθεί σύμφωνα με τα σχέδια της ομάδας Δοξιάδη. Μάλιστα, υλοποιήθηκε «από πάνω προς τα κάτω», ακριβώς ως εφήμερη

δράση και πείραμα, με χρονοδιάγραμμα μόλις 1 χρόνο λειτουργίας, με φόβο αποτυχίας, σε μια γειτονιά που δεν είχε έως τότε ανταποκριθεί στις προσπάθειες της διοίκησης να εμπλακεί ενεργά στη φροντίδα ενός ξεχωριστού πάρκου με αμπέλι και οπωροφόρα δέντρα. Η ύπαρξη του Κήπου οφείλεται σε μια ευνοϊκή συγκυρία συνθηκών: την επιθυμία του Δήμου να στηρίξει το εγχείρημα, τα χαρακτηριστικά του συγκεκριμένου πάρκου, τη χρηματοδότηση από ιδιωτικό φορέα στην ομάδα που ανέλαβε την πρωτοβουλία.

Εικόνα 13. Κήπος γειτονιάς στο πάρκο της Δόξας (αρχείο Ε. Γαβριηλίδου)

Ύστερα από πρόσκληση και ενημέρωση «πόρτα-πόρτα», ο κήπος στήθηκε σε δύο φάσεις, προσελκύνοντας κατοίκους που είχαν εμπειρία, συνειδητό ενδιαφέρον για συμμετοχή και είδαν τους εαυτούς τους ως συν-δημιουργούς. Βασίστηκε στην απλή και ευανάγνωστη ακόμα και από τον δρόμο, ιδέα της υιοθέτησης τεμαχίων 4τμ από κάθε ενδιαφερόμενη οικογένεια στα όρια του κήπου και στη βάση των κανόνων του κοινού καταστατικού που συμφωνήθηκε: ο χώρος είναι δημόσιος και η φροντίδα δεν συνιστά πράξη ιδιοποίησης, απαγορεύεται η χρήση λιπασμάτων και ενθαρρύνεται η δοκιμή τοπικών ή «ξεχασμένων» ποικιλιών και η φύλαξη των σπόρων. Στην πρώτη φάση λειτούργησε σε 300 τμ με 11 συμμετέχοντες και στη δεύτερη φάση, επεκτάθηκε στα 600 τμ με 30 συνολικά σήμερα ενεργές οικογένειες. Ο σχεδιασμός έγινε σε έναν κάρναβο φυτεμένων πλαισίων, διαδρόμων και σημείων στάσης με τις βασικές παροχές μιας κοινής εργαλειοθήκης και ενός χώρου κομπόστ. Σε κάθε τεμάχιο κάθε οικογένεια φροντίζει από βότανα και αρωματικά, μέχρι λαχανικά και λουλούδια, ενώ προβλέφθηκαν χώροι συλλογικής φροντίδας αρωματικών και καλλωπιστικών κατά μήκος της περιφραξης (εικ.13).

Η μικρή του κλίμακα έκανε το εγχείρημα εξαρχής διαχειρίσιμο. Εκτός από επισκέψεις σχολείων, έχει μέχρι σήμερα φιλοξενήσει συλλογικά δείπνα, προβολές, σεμινάρια. Ωστόσο η φιλοξενία δημιουργικών δράσεων στον χώρο ήταν πάντα ζητούμενο. Στη δεύτερη φάση της επέκτασης, είχε σημειωθεί η ανάγκη της ενιαίας αντιμετώπισης του χώρου ως πάρκο: ένα έργο τέχνης στον τοίχο της οδού Αγ. Δημητρίου, ένα σημείο στάσης στο κέντρο, καθιστικά και φωτισμός, ανασχεδιασμός του οπωρώνα και συμπλήρωση με δέντρα. Οι παρεμβάσεις που απαιτούσαν κατασκευές δεν υπήρξε η δυνατότητα να εγκριθούν και να υλοποιηθούν στο χρονοδιάγραμμα της διαθέσιμης χρηματοδότησης.

Η αναφορά του κήπου ως καλή πρακτική συμμετοχικού χώρου στην πόλη στην έκθεση της Στρατηγικής Ανθεκτικότητας της Θεσσαλονίκης (Δήμος Θεσσαλονίκης, 2017) αλλά και οι προσπάθειες που ακολούθησαν για να απλοποιηθεί η διαδικασία υποστήριξης της συμμετοχικότητας από πλευράς του Δήμου, αναδεικνύουν τον τρόπο που το πείραμα αυτό έγινε πηγή έμπνευσης και τεχνογνωσίας τόσο για την αυτοδιοίκηση όσο και για τους πολίτες. Η διοίκηση δεν είχε έως τότε εμπειρία στην διαχείριση παρόμοιων πρωτοβουλιών, και η γειτονιά δεν είχε δει ή ακούσει για τη δυνατότητα συμμετοχής στη φροντίδα ενός πράσινου χώρου. Τέλος, είναι σημαντικό να αναφερθεί πως πολύ περισσότερο από την στοιχειώδη υποδομή του κήπου, η ζωντανή και συνεχής συμμετοχή των κατοίκων, το ενδιαφέρον και ο ενθουσιασμός τους για το εγχείρημα, είναι ο λόγος που υπάρχει μέχρι σήμερα. Οι δεσμοί κοινότητας που δημιουργήθηκαν είναι που μετέτρεψαν το πάρκο της Δόξας, από έναν «χώρο πρασίνου» σε ζωντανό πυρήνα, χαρακτηριστικό τοπόσημο και σημείο συνάντησης.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Από την περιήγηση στα διαφορετικά παραδείγματα, στα διαφορετικά αστικά περιβάλλοντα, από τους κήπους – κοινωνικές επιχειρήσεις και κοινωνικο-πολιτιστικές υποδομές του Βερολίνου, στο πείραμα της Θεσσαλονίκης, γίνεται αντιληπτό σε όλες τις περιπτώσεις, παρά τις σημαντικές διαφορές, το ενδιαφέρον για την επιστροφή στα κέντρα των πόλεων και την ενίσχυση της αίσθησης της γειτονιάς. Έτσι τα «κοινά» οφείλουν να ειδωθούν, ειδικά στη συνθήκη της κρίσης, περισσότερο ως πυκνωτές κοινότητων και λιγότερο ως «αστικά αγροτοπία» ή τόποι αυθαιρεσίας.

Οι τόποι αυτοί αποτελούν τροφοδότες για την αυτοδιοίκηση, τους κατοίκους και τους σχεδιαστές του χώρου της πόλης περιγράφοντας άγνωστα ως τώρα μονοπάτια συνεργασίας με τις κοινότητες και βελτίωσης ακόμα της ποιότητας του δημόσιου χώρου, ειδικά όταν πρόκειται για αδρανείς ή ενδιάμεσες αστικές περιοχές. Για το κάτοικο, ο κήπος μπορεί να είναι διέξοδος και να περιγράφει μια αίσθηση ή ψευδαίσθηση ότι μπορεί να αλλάξει το τοπίο της καθημερινότητάς του. Για τον ειδικό, ο «νέος τύπος πάρκου» δεν μπορεί να αντικαταστήσει την αξία της πλατείας ή του πάρκου, ή της μεγάλης κλίμακας μελετημένης παρέμβασης. Απεναντίας, αναδεικνύει την αξία του σχεδιασμού ακόμα και σε αυτή τη μικρή κλίμακα, ενώ μπορεί να ενσωματωθεί μεθοδολογικά στη διαδικασία ενός σχεδίου ευρύτερης επέμβασης ή ως ενδιάμεσο βήμα προεργασίας για την αναζωογόνηση μιας περιοχής. Για τον Δήμο, έχει σημασία τα «κοινά» να κατανοηθούν και ως πολιτιστικά projects, όπου δημιουργικές ομάδες μπορούν να συσπειρώσουν το ενδιαφέρον των κατοίκων για τον δημόσιο χώρο.

Στη σύγχρονη πόλη που «κατασκευάζεται» διαρκώς μέσα από την πρόκληση της βιωσιμότητας και ανθεκτικότητάς της, οι κοινοί αυτοί τόποι μπορούν να λειτουργήσουν ως πυρήνες ατομικού και συλλογικού αυτοπροσδιορισμού, επιβεβαιώνοντας ίσως κατά τους στοχαστές, την ανάγκη έκφρασης του «δικαιώματος» όλων «στην πόλη».

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η έρευνα εντάσσεται στα πλαίσια εκπόνησης διδακτορικής διατριβής που υποστηρίζεται από τη Γενική Γραμματεία Έρευνας και Τεχνολογίας (ΓΓΕΤ) και από το Ελληνικό Ίδρυμα Έρευνας και Καινοτομίας (ΕΛΙΔΕΚ). Η έρευνα στο Βερολίνο το φθινόπωρο του 2016 με το τίτλο «A Diverse Landscape: Where people live» υλοποιήθηκε σε συνεργασία με το b'bak και χάρη στην υποστήριξη του προγράμματος START – Create Cultural Change, ένα πρόγραμμα του Ιδρύματος Robert Bosch σε συνεργασία με το Ινστιτούτο Goethe

Θεσσαλονίκης και την Ομοσπονδιακή Ένωση κοινωνικο-πολιτισμικών οργανισμών της Γερμανίας. Η πρωτοβουλία Kiros³ υλοποιήθηκε το 2015 με την υποστήριξη του προγράμματος Angelopoulos GIU και διευρύνθηκε το 2017 με την υποστήριξη του προγράμματος START, σε συνεργασία με τον Δήμο Θεσσαλονίκης και τη Διεύθυνση Διαχείρισης Αστικού Περιβάλλοντος. Χωρίς την ενθουσιώδη συμμετοχή των κατοίκων, ο Kήπος δεν θα μπορούσε να υλοποιηθεί.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αθανασίου, Ε., (2016). Το αστικό τοπίο της Θεσσαλονίκης στη συνθήκη της κρίσης. Μετατοπίσεις του δημόσιου χώρου. Στο Πετροπούλου, Κ., Ραμαντιέ, Τ. (επιμ.) 2016. *Αστικές Γεωγραφίες. Τοπία και καθημερινές Διαδρομές*, Καπόν, Αθήνα.

Ανανιάδου-Τζημοπούλου, Μ., (2018). *Αρχιτεκτονική Τοπίου-Σχεδιασμός Αστικών Χώρων. Αρχιτεκτονική Αστικού Τοπίου. Κριτική και Θεωρία Σύγχρονες Τάσεις Σχεδιασμού Τοπίου*, Ζήτη, Θεσσαλονίκη.

Γαβριηλίδου, Ε., (2015). Urban Resilience: Η κρίση ως πρόκληση για την αρχιτεκτονική του, αστικού τοπίου. Μεταπτυχιακή Διατριβή Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, επιβ. Γ. Τσαλικίδης & Γ. Παπακώστας.

Δήμος Θεσσαλονίκης, (2017). *Στρατηγική Ανθεκτικότητας για τη Θεσσαλονίκη 2030, Μητροπολιτική Αναπτυξιακή Α.Ε.*, Πρόγραμμα 100 Ανθεκτικών Πόλεων, Rockefeller Foundation.

Μωραΐτης, Κ., (2016). *Το Τοπίο, Πολιτιστικός προσδιορισμός του Τόπου. Σημειώσεις για τη νεότερη, τοπιακή επεξεργασία του τόπου*, Σιδέρης, Αθήνα.

Arnstein, S., (1969). A Ladder of Citizen Participation, Journal of the American Institute of Planners. Στο LeGates, T.R. & Stout, F. (επιμ.), *The City Reader* (1^η εκδ. 1996), Routledge, Bristol.

Appadurai, (1991). Global Ethnoscapes: Notes and Queries for a Transnational Anthropology. Στο Richard Fox (ed), *Recapturing Anthropology: Working in the present*, CA: School of American Research.

Barthel, S., Folke, C., Colding, J., (2010). Social-ecological memory in urban gardens - Retaining the capacity for management of ecosystem services, *Global Environmental Change*, V.20 (2).

Berlin Strategy: Urban Development Concept Berlin 2030, (2016). berlinbuilds, SenateDepartment for Urban Development and the Environment.

Burgel, G., (2008). *Η Επιστροφή της πόλης (La revanche des villes)*, Παπαζήση, Αθήνα, Λαυρεντιάδου Μ. (μτφρ.).

Bianchetti, C., (2015). Crumbling Territories: Rules, Rights, and Values. Στο C. Bianchetti κ.ά. (επιμ.), 2015. *Territories in Crisis. Architecture and Urbanism Facing Changes in Europe*, Jovis Verlag GmbH, Berlin.

Clausen, M., (2013). Urban Gardens: Sowing the Cities of Tomorrow, SLUM Lab – Sustainable Living Urban Model, *The Social Design Public Action Reader* (8).

Colding, J. & Barthel S., (2013). The potential of Urban Green Commons in the resilience building of cities, *Ecological Economics* 86, Elsevier.

Corner, J., (1991). The Hermeneutic Landscape. Στο Swaffield, S. (ed), 2002. *Theory in Landscape architecture – A reader*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia.

Desvigne, M., (2009). *Intermediate Natures: The landscapes of Michel Desvigne*, Birkhäuser, Berlin.

Ferguson, F., (2014). *Make_Shift City : Renegotiating the Urban Commons*, Jovis Verlag GmbH.

Gasparini, C., (2015). *In the City On the Cities*, LISt Lab, Milan.

Gavriilidou E., (2016). *A Diverse Landscape: Where People Live*. Exhibition & Installation Bi'Bak Project space, Berlin, Germany (https://issuu.com/eleftheriagavriilidou/docs/a_diverse_landscape_eleftheria_gavr).

Gavriilidou, E., Kleinmann, H., Zafeiropoulos, G.Z., Oureilidou, E., (2016). Urban Agriculture in Thessaloniki: An Academic Project meets reality. *Ri-Vista Ricerche per la progettazione del paesaggio "Foodscape"* 2015 (2), p. 60-85. ISSN: 1724-6768. Available online at <URL: <http://www.fupress.net/index.php/ri-vista/article/view/17588> > (Accessed: 31/5/2016).

Gavriilidou E., Ritou M., (2016). A yard out of nothing: Building a common landscape experience and place-making in Kipos3 project, Thessaloniki. In Proceedings, "*Growing in Cities: Interdisciplinary Perspectives on Urban Gardening*" International Conference, COST-Action, University of Applied Sciences, Basel, Switzerland 10-11.9.2016, ISBN: 978-3-033-05757-9, pg. 455-470.

Harvey, D., (2008). *The Right to the City*. New Left Review, 53.

Hou, J., (2013). Your Place and / or my place?. Στο Hou, J. (επιμ.), *Transcultural Cities. Border – Crossing and Placemaking*, Routledge, New York.

Lefebvre, H., (1974) (1^η εκδ. 1968). *Le droit à la ville; suivi de Espace et politique*, Anthropos, Paris.

Mostafavi, M., (2003). Landscapes of Urbanism. Στο Mostafavi, M. & Najle, C. (επιμ.), *Landscape Urbanism: A Manual for the Machinic Landscape*, Architectural Association, London.

Rosol, M., (2016). Community volunteering and the neo-liberal production of urban greenspace. Στο Beebejaun, Y. (επιμ.), *Participatory City*, jovis Verlag GmbH.

ΣΥΝ-ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΣΕ ΑΝΟΙΧΤΟΥΣ ΠΡΑΣΙΝΟΥΣ ΧΩΡΟΥΣ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ: ΣΧΕΔΙΑΖΟΝΤΑΣ ΓΙΑ ΤΟ ΑΠΘ

**Αθηνά Χριστίνα Συράκου¹, Ελένη Καλαντζή², Τζένη Λίτσιου²
Αλεξάνδρα Μακρίδου², Ελένη Παπαδοπούλου³**

¹Μεταδιδακτορική ερευνήτρια, ΑΠΘ _ acsyarakoy@gmail.com

²Προπτυχιακή φοιτήτρια, ΤΜΧΑ, ΑΠΘ

³Καθηγήτρια, Πρόεδρος ΤΜΧΑ, ΤΜΧΑ, ΑΠΘ

Λέξεις κλειδιά: αστικός σχεδιασμός, στρατηγικός σχεδιασμός, ανοικτοί πράσινοι χώροι, συμμετοχικός σχεδιασμός, resilience

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η ανάγκη συν-δημιουργίας των ανοικτών δημόσιων χώρων στη Θεσσαλονίκη παρουσιάζεται ως αναγκαία και επιτακτική σύμφωνα με την στρατηγική για την ανθεκτικότητα της πόλης της Θεσσαλονίκης, 'Θεσσαλονίκη 2030', που δημοσιεύθηκε το 2017. Η συν-δημιουργία μιας πόλης χωρίς αποκλεισμούς ('co-create an inclusive city'), αποτελεί έναν από τους 4 βασικούς στόχους που θέτει η στρατηγική. Στο πλαίσιο αυτό της συν-δημιουργίας, σημειώνεται σε αυτή τη στρατηγική, ότι πιο ειδικοί στόχοι αποτελούν η ενθάρρυνση και ενίσχυση των πολιτών ('empower citizens') και των κοινοτικών έργων ('community-led projects'), καθώς και η ενεργοποίηση 'συν-δημιουργίας ανοικτών και δημόσιων χώρων'.

Τι συμβαίνει όμως όταν υπάρχουν ανοικτοί χώροι, και μάλιστα στο κέντρο της πόλης, ουσιαστικά δημόσιοι από τη στιγμή κατά την οποία οποιοσδήποτε μπορεί να έχει πρόσβαση σε αυτούς, οι οποίοι έχουν άμεση σχέση και επηρεάζουν την υπόλοιπη πόλη, αλλά στους οποίους ο Δήμος Θεσσαλονίκης δεν έχει δικαιοδοσία; Ένα τέτοιο χώρο αποτελεί η κεντρική πανεπιστημιούπολη του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (ΑΠΘ). Πώς μπορούμε να διαχειριστούμε, λοιπόν, τέτοιους χώρους και πώς μπορούμε να επεμβούμε σε αυτούς; Σε αυτόν τον προβληματισμό, ιδιαίτερα όσον αφορά στους ανοικτούς πράσινους 'δημόσιους' χώρους του ΑΠΘ έρχεται να κάνει προτάσεις μια ομάδα, το Ευ Ζην. Το Ευ Ζην ξεκίνησε ως πρωτοβουλία μιας ομάδας προ-πτυχιακών φοιτητών του Τμήματος Μηχανικών Χωροταξίας και Ανάπτυξης του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, οι οποίοι είχαν ως κοινό ενδιαφέρον τις αστικές σχεδιαστικές επεμβάσεις και παρεμβάσεις με στόχο την αναβάθμιση τόσο του φυσικού όσο και του δομημένου περιβάλλοντος, με bottom-up χειρισμούς και διαδικασίες. Το Ευ Ζην αποφάσισε να ξεκινήσει τις δράσεις του από έναν συγκεκριμένο ανοικτό πράσινο χώρο, σε κομβικό σημείο στην κεντρική πανεπιστημιούπολη του ΑΠΘ.

Η παρούσα εργασία θα μελετήσει την πορεία διαμόρφωσης της ομάδας Ευ Ζην και την ανάπτυξή της και κυρίως τις στρατηγικές και σχεδιαστικές της προσπάθειες για την αναβάθμιση των ανοικτών πράσινων χώρων της κεντρικής πανεπιστημιούπολης

του ΑΠΘ, με αρχικό βήμα το σχεδιασμό ενός μικρού αλυσλλίου, το οποίο βρίσκεται σε κεντρικό σημείο επαπτόμενο σε κτήρια της Πολυτεχνικής Σχολής. Οι προσπάθειες αυτές έχουν οδηγήσει στην κινητοποίηση όχι μόνο και άλλων φοιτητών, αλλά και των αρχών του ΑΠΘ καθώς και των αρμοδίων της εταιρείας Αττικό Μετρό. Πρόκειται, λοιπόν, για μια bottom-up προσέγγιση, η οποία έχει οδηγήσει στην δημιουργία ενός σχεδίου για τον συγκεκριμένο χώρο, που βρίσκεται κοντά στην διαδικασία υλοποίησης και η οποία μπορεί να λειτουργήσει ως ένα πρότυπο ενός bottom-up συμμετοχικού σχεδιασμού για την αναβάθμιση του αστικού χώρου της πόλης.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στο Δήμο Θεσσαλονίκης κατά καιρούς έχουν υπάρξει έργα με στόχο την αναβάθμιση του δημόσιου χώρου. Ο Δήμος σχεδιάζει, δημιουργεί στρατηγικές, όπως η στρατηγική για την 'ανθεκτικότητα' της πόλης της Θεσσαλονίκης, 'Θεσσαλονίκη 2030', των οποίων η επιτυχία βασίζεται εν μέρει και στην εφαρμογή τους σε ολόκληρη την πόλη. Άλλοτε αυτές οι προσπάθειες στέφονται με επιτυχία, άλλοτε ίσως όχι τόσο, δεν παύουν όμως να δείχνουν τη δυνατότητα που έχει εν δυνάμει ο Δήμος να παρεμβαίνει στο δημόσιο χώρο εντός των ορίων του. Ποιά είναι όμως ακριβώς τα όριά του; Ο Δήμος Θεσσαλονίκης φαίνεται να έχει συγκεκριμένα τα εξωτερικά όρια τα οποία ορίζουν την επικράτειά του. Τί συμβαίνει όμως εντός των ορίων του Δήμου, και μάλιστα στο κέντρο του, όπου υπάρχουν ανοιχτές και εκτεταμένες περιοχές που επηρεάζουν την υπόλοιπη πόλη, περιοχές ουσιαστικά δημόσιες, αλλά στις οποίες ο Δήμος δεν έχει δικαιοδοσία; Τί συμβαίνει με αυτές τις περιοχές, και ποιος έχει τη δικαιοδοσία να παρέμβει και με ποιο τρόπο; Μια τέτοια περιοχή, εντός του δήμου, αποτελεί η κεντρική πανεπιστημιούπολη του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.

Η κεντρική πανεπιστημιούπολη καλύπτει μια έκταση με σημαντικές σε μέγεθος καλύψεις πρασίνου, ενώ βρίσκεται στο κέντρο της πόλης και ουσιαστικά χωρίζει την πόλη στα δύο, σε συνδυασμό και με τη Διεθνή Έκθεση Θεσσαλονίκης. Μια ομάδα φοιτητών του ΑΠΘ, το Ευ Ζην, που αποτελείται από τους ίδιους τους καθημερινούς χρήστες του δεδομένου χώρου, αποφάσισε να δράσει με σκοπό την αναβάθμιση και διαμόρφωση του χώρου. Παρόλο το γεγονός ότι προσπάθειες αναβάθμισης των ανοιχτών χώρων πανεπιστημιούπολεων έχουν υπάρξει, όπου οι φοιτητές ουσιαστικά καλούνται να συμμετάσχουν στις όποιες συμμετοχικές διαδικασίες (Ching-Fen, 2005-Georgi et al., 2010), δε φαίνεται να υπάρχουν ισάριθμα παραδείγματα όπου οι ίδιοι φοιτητές ξεκινούν με δική τους πρωτοβουλία τέτοιες διαδικασίες σχεδιασμού, όπως έκανε η ομάδα Ευ Ζην, και όπως θα δούμε παρακάτω.

ΟΜΑΔΑ ΕΥ ΖΗΝ: ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ, ΔΡΑΣΕΙΣ, ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

Η ομάδα Ευ Ζην: συγκρότηση και στόχοι

Η ομάδα Ευ Ζην ξεκίνησε ως μια πρωτοβουλία φοιτητών του Τμήματος Μηχανικών Χωροταξίας και Ανάπτυξης (ΤΜΧΑ), Πολυτεχνική Σχολή, ΑΠΘ. Αρχικός στόχος της ομάδας ήταν η ανάληψη σχεδιαστικών πρωτοβουλιών με σκοπό την υλοποίησή τους για την αναβάθμιση τόσο του φυσικού όσο και του δομημένου περιβάλλοντος της πόλης αρχικά στο χώρο του ΑΠΘ. Παράλληλα, η ομάδα ήθελε να δημιουργήσει ένα συνεργατικό και διεπιστημονικό πλαίσιο, τόσο σε επίπεδο φοιτητών όσο και διδασκόντων, ερευνητών και εργαζομένων στο ΑΠΘ, χρησιμοποιώντας μια προσέγγιση από τη βάση προς τα πάνω (bottom-up approach) στο σχεδιασμό. Κατά αυτό τον τρόπο όχι μόνο θα μπορούσε να ανταπεξέλθει στις σύνθετες και σύγχρονες απαιτήσεις των επιμέρους σχεδιαστικών

έργων, αλλά επιπρόσθετα θα μπορούσε να αξιοποιήσει δυναμικά και τη συμμετοχή κυρίως άλλων φοιτητών άλλων σχολών και άλλων ειδικοτήτων, δημιουργώντας και στηρίζοντας συνεργατικές και συμμετοχικές διαδικασίες.

Μια από τις αρχικές προκλήσεις της ομάδας εμφανίστηκε στα αρχικά βήματα σύστασής της. Η ομάδα Ευ Ζην σχηματίστηκε από το μηδέν και ως εκ τούτου δόθηκε σε πρώτη φάση σημαντική βαρύτητα στην οργάνωσή της ως ομάδα προκειμένου να εργαστεί αποτελεσματικά προς την υλοποίηση πρωτοβουλιών και δράσεων σχεδιασμού. Αυτό αποτέλεσε μια διαχρονική δυναμική διαδικασία, η οποία όμως είχε ως αποτέλεσμα όχι μόνο την επιτυχή σύστασή της, αλλά και τη δημιουργία δυνατών δεσμών μεταξύ των μελών της και των συνεργατών της.

Η ενασχόληση της διεπιστημονικής ομάδας με κύριο κορμό τους φοιτητές του ΤΜΧΑ, οδήγησε στην αντιμετώπιση σχεδιαστικών και άλλων προκλήσεων με μια εναλλακτική και πολλές φορές φρέσκια ματιά, που ξεφεύγει από τους περιορισμούς που μερικές φορές μπορούν να δημιουργούν κάποιες προτιμήσεις όσον αφορά στην αρχιτεκτονική σύλληψη και απεικόνιση.

Η ομάδα Ευ Ζην: δράσεις και σχεδιασμός

Ως αρχικό πεδίο γενικής δράσης η ομάδα Ευ Ζην επέλεξε την κεντρική πανεπιστημιούπολη του ΑΠΘ. Η επιλογή αυτή βασίστηκε κυρίως σε τρεις λόγους. Ο πρώτος αφορά στην θέση της πανεπιστημιούπολης μέσα στην πόλη καθώς επίσης και στη σχέση που έχει με αυτήν. Όπως έχει σημειωθεί στην εισαγωγή, η κεντρική πανεπιστημιούπολη του ΑΠΘ καλύπτει μια σημαντική σε μέγεθος και θέση έκταση, περίπου 334.000 m² (http://auth.gr/uni_sites), χωρίζοντας την πόλη της Θεσσαλονίκης στα δύο. Το ιδιαίτερο νομικό καθεστώς που επικρατεί, οι προκλήσεις στην προστασία και αξιοποίηση του χώρου, σε συνδυασμό με την νευραλγική θέση του στον αστικό ιστό, παρουσιάζουν ένα ενδιαφέρον πεδίο προς έρευνα και σχεδιασμό, που θα μπορούσε να αποτελέσει σταθμό στην ανάπτυξη της πόλης. Ο δεύτερος λόγος αφορά στην σταδιακή ανάπτυξη της περιοχής, και συγκεκριμένα αυτή που εν δυνάμει μπορεί να επέλθει με τη λειτουργία των σταθμών του μετρό στην πανεπιστημιούπολη. Η λειτουργία αυτών των σταθμών θα μπορούσε να δράσει ως καταλύτης για τη βιώσιμη ανάπτυξη της περιοχής, μια ανάπτυξη στην οποία οι ίδιοι οι καθημερινοί χρήστες της πανεπιστημιούπολης μπορούν να συμβάλλουν, ενισχύοντας την 'ανθεκτικότητα' της περιοχής, γεγονός που μας οδηγεί στον τρίτο λόγο. Ο τρίτος λόγος, λοιπόν, αφορά άμεσα τους ίδιους τους χρήστες του χώρου της πανεπιστημιούπολης. Τα μέλη της ομάδας του Ευ Ζην αποτελούν τους καθημερινούς χρήστες αυτού του χώρου. Αποτελεί κατ'αυτό τον τρόπο και μια πρόκληση για τους ίδιους στους άξονες:

- πώς σχεδιάζω τον καθημερινό δημόσιο χώρο στον οποίο κινούμαι;
- πώς εντάσσω στην σχεδιαστική διαδικασία τους υπόλοιπους χρήστες του χώρου;
- πώς μπορώ να σχεδιάσω έναν φιλικότερο, ασφαλέστερο, κλπ χώρο;
- πώς συνδέω αυτό το χώρο με την υπόλοιπη πόλη;

Αυτά αποτελούν ορισμένα από τα ερωτήματα που έθεσε η ομάδα.

Εξαιτίας της μεγάλης έκτασης της πανεπιστημιούπολης, η ομάδα Ευ Ζην αποφάσισε να ξεκινήσει τις δράσεις της επικεντρώνοντας σε μια συγκεκριμένη περιοχή, η οποία καταλαμβάνει μια κεντρική θέση στην κεντρική πανεπιστημιούπολη του ΑΠΘ (Εικόνα 1).

Εικόνα 1. Η κεντρική πανεπιστημιούπολη του Α.Π.Θ. Με χρώμα κόκκινο και το γράμμα Α σημειώνεται η περιοχή την οποία η ομάδα Ευ Ζην αποφάσισε να ανα-σχεδιάσει.

Η περιοχή αυτή αποτελεί έναν ανοιχτό χώρο πρασίνου με δασική βλάστηση δίπλα στην Πολυτεχνική Σχολή, νοτιοδυτικά του νοσοκομείου ΑΧΕΠΑ εντός της πανεπιστημιούπολης. Παράλληλα, βρίσκεται σε έναν κόμβο που τον διαπερνούν διαδρομές που οδηγούν σε διαφορετικά σημεία ενδιαφέροντος εντός και εκτός της πανεπιστημιούπολης, όπως είναι, για παράδειγμα, η Κεντρική Βιβλιοθήκη ΑΠΘ, το νοσοκομείο ΑΧΕΠΑ, το Εθνικό Κολυμβητήριο, η Διεθνής Έκθεση Θεσσαλονίκης, το Αλεξάνδρειο Μέλαθρο(Παλέ ντε Σπορ) κ.ά., γεγονός που ενισχύει την κεντρικότητα της περιοχής, παρουσιάζοντας σημαντικές προοπτικές όσον αφορά στον χωροταξικό σχεδιασμό και στην ανάπτυξή της.

Παρά την κεντρική θέση αυτής της περιοχής μελέτης και δράσης, εμφανίζει μια εικόνα εγκατάλειψης. Παρουσιάζει έναν ιδιαίτερο φυσικό χαρακτήρα λόγω του μεγάλου αριθμού δέντρων και της δασικής βλάστησης γενικότερα, που θα μπορούσε να αξιοποιηθεί ως πλεονέκτημα για τον σχεδιασμό της περιοχής, ιδιαίτερα όσον αφορά στις περιβαλλοντικές προκλήσεις (Εικόνα 2). Εξαιτίας της πυκνής και άναρχης βλάστησης που εμποδίζει τις διάφορες θεάσεις από και προς την περιοχή, καθώς και του περιορισμένου φωτισμού της, έχουν διαπιστωθεί παραβατικές δραστηριότητες ανά τακτικά χρονικά διαστήματα, όπως και γενικότερα γύρω από την Πολυτεχνική Σχολή (Στ. Τ., 2017).

Εικόνα 2. Άποψη της υφιστάμενης κατάστασης της περιοχής μελέτης. Φωτογραφία: Θεόδωρος Δεληγιάννης, 2018

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω δεδομένα και τις σχετικές προκλήσεις, η ομάδα ξεκίνησε τη διαδικασία σχεδιασμού το 2016. Σε αυτήν προστίθενται συγκεκριμένες στοχευμένες προσπάθειες και δράσεις για την ένταξη στη διαδικασία όσο το δυνατόν περισσότερων ενδιαφερόμενων μελών, από φοιτητές και γενικότερα καθημερινούς χρήστες της περιοχής, μέχρι εν δυνάμει χρήστες όπως απλοί πολίτες, καθώς και τις πρυτανικές αρχές αλλά και την εταιρεία ΑΤΤΙΚΟ ΜΕΤΡΟ.

Ένα παράδειγμα δράσης για την προσέγγιση και ένταξη φοιτητών στη διαδικασία σχεδιασμού αποτελεί η συμμετοχή της ομάδας Ευ Ζην στην ‘Φοιτητική Εβδομάδα’ του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Η ομάδα οργάνωσε εκδήλωση με τίτλο ‘Συμμετοχικός Σχεδιασμός στο ΑΠΘ’ για τους φοιτητές. Χαρακτηριστικά στη σχετική αναφορά στο πρόγραμμα σημειώνονται τα εξής: *‘Ευ Ζην, η φοιτητική ομάδα του ΑΠΘ που ξεκίνησε να αλλάζει το χώρο του Πανεπιστημίου. Πρωταρχικός στόχος μας η ανάπλαση ενός αλσού στην Πανεπιστημιούπολη και η εύρεση νέων σημείων προς ανάπτυξη. Ελάτε να σας ξεναγήσουμε στο αλσύλλιο, να μας προτείνετε ιδέες και λύσεις, και να μάθουμε να σχεδιάζουμε μαζί’* (Φοιτητική Εβδομάδα, 2018:10). Βλέπουμε λοιπόν μια ξεκάθαρη πρόσκληση για κάθε ενδιαφερόμενο για ενεργή και ουσιαστική συμμετοχή στην ομάδα και στον σχεδιασμό της περιοχής μελέτης, αλλά και συζήτησης για ενδεχόμενη παρέμβαση και σε άλλες περιοχές της πανεπιστημιούπολης.

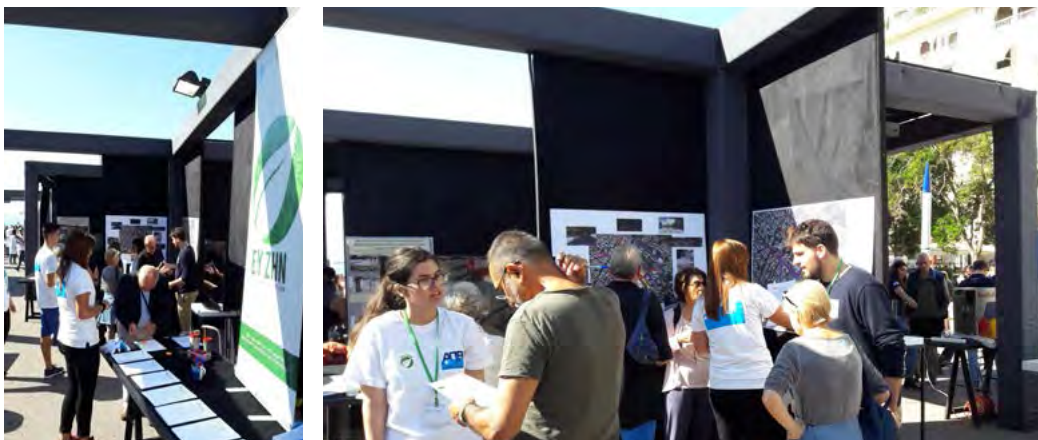
Ένα άλλο παράδειγμα δράσης, αλλά αυτή τη φορά με σκοπό κυρίως την προσέλκυση ατόμων εκτός του ΑΠΘ, αποτελεί η συμμετοχή της ομάδας στη διοργάνωση ‘ΑΠΘ την Κυριακή’, που αποτελεί μια σημαντική διοργάνωση του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Πρόκειται για μια ανοικτή πρόσκληση σε όλους όσους θέλουν να συμμετάσχουν σε συγκεκριμένες εκδηλώσεις που οργανώνονται από τις διάφορες σχολές του πανεπιστημίου και συγκεκριμένους καθηγητές. Η καθηγήτρια Ελένη Παπαδοπούλου και η υπόλοιπη ομάδα Ευ Ζην διοργάνωσαν μια τέτοια εκδήλωση

(Πρόγραμμα «ΑΠΘ την Κυριακή», 2018:23) ως μέρος των συμμετοχικών διαδικασιών για το σχεδιασμό που αφορούν κυρίως στους ανοιχτούς χώρους πρασίνου γύρω από την Πολυτεχνική Σχολή. Η εκδήλωση αυτή είχε ως απώτερο σκοπό να δοθεί η ευκαιρία σε ανθρώπους εκτός του ακαδημαϊκού περιβάλλοντος να αρχίσουν να εξοικειώνονται με την πανεπιστημιούπολη και να συμμετέχουν ενεργά στις σχετικές συμμετοχικές διαδικασίες. Η ομάδα στόχος επιλέχθηκε να είναι κυρίως οικογένειες και η περιοχή δράσης σχεδιάστηκε ώστε να είναι περισσότερο φιλική για παιδιά. Για το λόγο αυτό επιλέχθηκε ένας άλλος ανοιχτός πράσινος χώρος γύρω από την Πολυτεχνική Σχολή, διαφορετικός από την αρχική περιοχή μελέτης αν και σε σχετική εγγύτητα.

Στην πιο πρόσφατη εκδήλωση του ΑΠΘ στις 7 Οκτωβρίου 2018, που έλαβε χώρα στην Πλατεία Αριστοτέλους, η ομάδα Ευ Ζην αξιοποίησε την ευκαιρία για σύνδεση με πολίτες στο κέντρο της πόλης, και συμμετείχε με ένα παιχνίδι συμμετοχικού σχεδιασμού με κεντρικό τίτλο 'Έλα στη θέση του άλλου' (https://www.auth.gr/sites/default/files/city_auth_schedule_2018.pdf). Το παιχνίδι συμπεριελάμβανε τη δημιουργία ρόλων, οι οποίοι αφορούσαν διαφορετικές κοινωνικές ομάδες. Ένας ρόλος, για παράδειγμα, αφορούσε μια μητέρα με δυο μικρά παιδιά, το ένα σε παιδικό καρότσι, που κινούνται πεζή, ένας άλλος έναν εργαζόμενο με βασικό μέσο μετακίνησης μια μοτοσικλέτα, ένας άλλος ρόλος φοιτητή σε αμαξίδιο, κλπ. Όλοι οι ρόλοι κινούνταν γύρω και μέσα στο ΑΠΘ, διερευνώντας την σχετική περιοχή μελέτης και δράσης και τους χώρους γύρω από αυτήν. Οι πολίτες έπρεπε να επιλέξουν έναν ρόλο, να 'έρθουν' στη θέση του ρόλου, του 'άλλου', και να ακολουθήσουν νοητά τη συγκεκριμένη διαδρομή του κάθε ρόλου όπως σημειωνόταν σε σχετικούς χάρτες και σε φωτογραφίες. Έπειτα καλούνταν να σημειώσουν σε σχετικά ερωτηματολόγια τα προβλήματα που πιστεύουν ότι θα αντιμετώπιζαν στην διαδρομή και τί ενδεχομένως προτάσεις βελτίωσης είχαν να προτείνουν (Εικόνες 3).

Εικόνα 3. Φωτογραφίες της δράσης συμμετοχικού σχεδιασμού 'Έλα στη θέση του άλλου' της ομάδας Ευ Ζην στην εκδήλωση του ΑΠΘ 'ΑΠΘ στην πόλη', 7 Οκτωβρίου 2018. Φωτογραφίες: Αθηνά Χριστίνα Συράκου, 2018

Παρατηρούμε, επομένως, ότι η ομάδα Ευ Ζην χρησιμοποιεί τις δομές, εκδηλώσεις, κλπ που παρέχει το ίδιο το πανεπιστήμιο για να προωθήσει και να ενισχύσει τις συμμετοχικές σχεδιαστικές διαδικασίες, μέσα από τις οποίες η ομάδα στοχεύει με σταθερά βήματα να επανεισάγει την πανεπιστημιούπολη στην πόλη.

Παράλληλα με δράσεις όπως οι παραπάνω, και λαμβάνοντας υπόψη την εμπειρία και όποια αποτελέσματα προήλθαν από αυτές, η ομάδα Ευ Ζην προχώρησε στην περαιτέρω ανάπτυξη του αρχικού σχεδιασμού. Αρχικά η ομάδα Ευ Ζην ασχολήθηκε με την ανάλυση του χώρου και οι φοιτητές και φοιτήτριες χωρίστηκαν σε τέσσερις υποομάδες, οι

οποίες εργάστηκαν σε διάφορες πτυχές του έργου: τη βλάστηση, τις χρήσεις γης, τη γενικότερη μορφή και τη διαμόρφωση του τοπίου και με ζητήματα κινητικότητας. Διαφορετικοί χάρτες και σχέδια δημιουργήθηκαν ως αποτέλεσμα αυτού του έργου, όπως διαγράμματα πρασίνου, διαδρομών, κλπ, καθώς και τρισδιάστατες απεικονίσεις της περιοχής μελέτης. Μέσα από αυτή την ανάλυση προέκυψαν διάφορα θέματα και σχετικές προκλήσεις. Προχωρώντας προς τον σχεδιασμό προτάσεων, η ομάδα Ευ Ζην έπρεπε να λάβει υπόψη και τον ανθρώπινο παράγοντα. Θέματα που αναδύθηκαν σχετίστηκαν με τα ερωτήματα: ποιοί είναι οι εν δυνάμει χρήστες της περιοχής και ποιές οι ανάγκες τους, σε σχέση και με τα σημεία ενδιαφέροντος εντός και εκτός της πανεπιστημιούπολης (Κεντρική Βιβλιοθήκη Α.Π.Θ., Διεθνής Έκθεση Θεσσαλονίκης, νοσοκομείο ΑΧΕΠΑ, Εθνικό Κολυμβητήριο, κλπ) με τα οποία η περιοχή μελέτης συνδέεται; Ως εκ τούτου, οι λειτουργίες του χώρου απαιτείται να ποικίλουν από την δημιουργία χώρων στάσης για χαλάρωση, έως χώρους που θα προσφέρονται για ανταλλαγή ιδεών, για μελέτη, καθώς και για διάφορες δραστηριότητες άθλησης και αναψυχής (όπως φεστιβάλ και βραδιές κινηματογράφου) κ.λπ. Η προσπάθεια δημιουργίας βιώσιμων συνδέσεων με την ένταξη στο σχεδιασμό βιώσιμων ευκαιριών χρήσης του χώρου αποτελεί έναν σημαντικό παράγοντα που θα μπορούσε να βοηθήσει την πανεπιστημιούπολη να δημιουργήσει μια νέα σχέση με την πόλη και να αποτελέσει αναπόσπαστο τμήμα της.

Επιπρόσθετα, ένα σημαντικό στοιχείο της περιοχής μελέτης, δράσης και σχεδιασμού, είναι η πυκνή βλάστηση, η οποία σε συνδυασμό με την περιορισμένη χρήση μέσων φωτισμού, φαίνεται να έχει προσφέρει πρόσφορο έδαφος για την ύπαρξη παραβατικών δραστηριοτήτων σε τακτική βάση. Συνεπώς για την ύπαρξη βιώσιμης χρήσης των χώρων της περιοχής θα πρέπει να υπάρξει μια προσεκτική διαχείριση του πρασίνου σε συνδυασμό με μια αποτελεσματική εγκατάσταση φωτισμού. Αυτό το γεγονός λήφθηκε υπόψη στο σχεδιασμό, καθώς επίσης και τα γενικότερα θέματα ασφάλειας και κίνησης για άτομα με περιορισμένη δυνατότητα κινητικότητας, με γενικότερο σκοπό τη μετατροπή της περιοχής σε ένα ζωντανό και ασφαλές χώρο, με προσβάσεις για όλους. Λαμβάνοντας υπόψη τα προηγούμενα έγιναν επίσης προσπάθειες διατήρησης του 'φυσικού' χαρακτήρα της περιοχής και των περιβαλλοντικών προτερημάτων που διαθέτει.

Παράλληλα με τις σχετικές δράσεις και το σχεδιασμό, αλλά και στο πλαίσιο των συμμετοχικών διαδικασιών που υιοθετήθηκαν για την ενίσχυση της 'ανθεκτικότητας' της περιοχής αλλά και της πόλης, και ως μια προσπάθεια εύρεσης τρόπων υλοποίησης της πρότασης, η ομάδα Ευ Ζην απευθύνθηκε και στις αρχές του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου και στην εταιρεία ΑΤΤΙΚΟ ΜΕΤΡΟ. Καθόλη τη διάρκεια της σχεδιαστικής διαδικασίας υπήρξε μια στενή και συνεχή συνεργασία με τις αρχές και τη Γενική Διεύθυνση Τεχνικών Υπηρεσιών του ΑΠΘ. Αυτή η συνεργασία υπήρξε μια σημαντική εκπαιδευτική εμπειρία για τους φοιτητές μέλη του Ευ Ζην. Μέσα από αυτήν την διαδικασία, για παράδειγμα, ενημερώθηκαν για το είδος των σχεδίων που απαιτούνται για την υλοποίηση μιας σχεδιαστικής πρότασης, για τις απαιτούμενες διαδικασίες κ.λπ. Αυτή η διαδικασία ήταν αρκετά χρονοβόρα, και οδήγησε στην παραγωγή πολλών σχεδίων (Εικόνα 3).

Εικόνα 4. Σχέδιο και τρισδιάστατη απεικόνιση πρότασης κατά τη διάρκεια της σχεδιαστικής διαδικασίας.

Προκαταρκτικό σχέδιο αυτών απετέλεσε η σχεδιαστική πρόταση, η οποία παρουσιάστηκε στην αναρτημένη ανακοίνωση του Εν Ζίν στο συνέδριο ACMASS 2017, στην Οσάκα της Ιαπωνίας. Παράλληλα, υπήρξε επικοινωνία και με το ΑΤΤΙΚΟ ΜΕΤΡΟ. Η εταιρεία ήταν πρόθυμη να υποδεχθεί και να συζητήσει την πιθανή χρηματοδότηση του έργου από την ίδια. Αυτή τη στιγμή έχει ολοκληρωθεί και κατατεθεί η πρόταση στο τεχνικό Συμβούλιο του ΑΠΘ, το οποίο έχει εισηγηθεί θετικά στη Σύγκλητο του ΑΠΘ, ώστε με την έγκρισή τους να υπάρξει μια πιο λεπτομερής και επί της ουσίας συζήτηση με την εταιρεία ΑΤΤΙΚΟ ΜΕΤΡΟ.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Συμπερασματικά μπορούμε να διαπιστώσουμε ότι σχεδιάζοντας για το ΑΠΘ, οι δράσεις, η πορεία και η δομή της ομάδας Ευ Ζην, είναι δυνατόν να αναγνωριστεί και να λειτουργήσει ως ένα πρότυπο bottom-up συμμετοχικού σχεδιασμού το οποίο συνεργαζόμενο με άλλες σχετικές συμμετοχικές δράσεις (Καλογήρου, Συράκου, 2012) μπορεί να συμβάλλει στην αναβάθμιση του αστικού χώρου της πόλης. Η αναβάθμιση αυτή, μέσα από τη συνδημιουργία σε ανοιχτούς πράσινους αστικούς χώρους, παρουσιάζεται να συμφωνεί και με την στρατηγική για την ανθεκτικότητα της πόλης της Θεσσαλονίκης, 'Θεσσαλονίκη 2030' και την ενθάρρυνση και ενίσχυση των πολιτών ('empower citizens') και κοινοτικών έργων ('community-led projects') και την ενεργοποίηση 'συν-δημιουργίας (co-creation) σε ανοιχτούς και δημόσιους χώρους' (Resilient Thessaloniki, 2017:9).

Η σημαντικότητα των προσπαθειών της ομάδας Ευ Ζην φαίνεται σταδιακά να αναγνωρίζεται, καθώς φαίνεται να έχουν προσελύσει το ενδιαφέρον. Το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης έχει προσκαλέσει και συμπεριέλαβε την ομάδα Ευ Ζην στις εκδηλώσεις του σχετικά με τις προσπάθειες ανοίγματος του πανεπιστημίου στην πόλη και όχι μόνο, όπως συνέβη για παράδειγμα στην εκδήλωση «ΑΠΘ στην πόλη» το 2017 (https://www.auth.gr/sites/default/files/programma_108.pdf), στην εκδήλωση TeamFair AUTH 2017 (TeamFair 5.0) (<http://teamfair-comvos.web.auth.gr/wordpress/teamfair/schedule/>), και στο WAVE World Academic Conference, 2017 (<http://wave.afixis.org/documents/2017.Expo.Program.pdf>). Επιπλέον, η ομάδα Ευ Ζην έχει προσελκύσει επίσης το ενδιαφέρον των τοπικών και εθνικών μέσων ενημέρωσης, όπως είναι η ΕΡΤ 3, σε εκπομπή της οποίας παρουσιάστηκε η ομάδα Ευ Ζην και οι πιλοτικές δράσεις της (ΕΡΤ 3 - ΕΡΤ webtv, 2017, ξεκινώντας από: 1:10:35) με πολύ θετικά και κολακευτικά σχόλια. Πρόσθετα, οι δράσεις της ομάδας Ευ Ζην συγκέντρωσαν και το ενδιαφέρον του διεθνούς επιστημονικού χώρου με την αποδοχή για παρουσίαση σε διεθνές συνέδριο του έργου της και του πλαισίου του (Syraoy et al, 2018). Τελικά η ομάδα Ευ Ζην θα μπορούσε να λειτουργήσει ως ένα πρότυπο ενός bottom-up συμμετοχικού σχεδιασμού για την αναβάθμιση του αστικού χώρου της πόλης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ching-Fen Yang, (2005). Campus Dreamland. A Case Study for a Campus Participatory Design Project. Στο: Hou, J., Francis, M., Brightbill, N., επίμ. *(Re)constructing Communities: Design Participation in the Face of Change*, Conference Proceedings: 5th Pacific Rim Conference on Participatory Community Design. Center for Design Research, University of California. 47-52.

ΕΡΤ 3 - ΕΡΤ webtv, (2017). *Καθημερινά και Απλά (27/10/2017)* [online], Διαθέσιμο μέσω: <http://webtv.ert.gr/ert3/kathimerina-ke-apla/27okt2017-kathimerina-ke-apla> (03/05/2018).

Georgi, J., Kyriakou, V., Polyzou, E., (2010). Participatory Design for Cultural Landscapes: the Campus of Democritus University, Greece. Στο: Yildizci, A.C., Seçkin, Y.Ç., Güler, G., επίμ. *Cultural Landscape*, Conference Proceedings: 27th ECLAS Conference in Istanbul 29 September-2 October, 2010 Istanbul, Turkey. ECLAS European Council of Landscape Architecture Schools, Landscape Architecture Department ITU. 865- 874.

Καλογήρου Ν., Συράκου Α.Χ., (2012). Ένα πείραμα συμμετοχικού σχεδιασμού στη Θεσσαλονίκη. Βιβλίο Πρακτικών 3ου Πανελληνίου Συνεδρίου Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Βόλος 27-30 Σεπτεμβρίου, Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Γράφημα. 437-441.

Πρόγραμμα «ΑΠΘ την Κυριακή», (2018). Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, [online] Διαθέσιμο μέσω: https://www.auth.gr/sites/default/files/programma_apth_tin_kyriaki_2.pdf (03/05/2018).

Resilient Thessaloniki. A Strategy for 2030 (2017). City of Thessaloniki, Metropolitan Development Agency of Thessaloniki SA, 100 Resilient cities (Pioneered by the Rockefeller Foundation).

Στ. Τ., (2017). Παρέμβαση εισαγγελέα μετά την επιστολή φοιτητών του ΑΠΘ για παραβατικότητα, *Αθηναϊκό-Μακεδονικό Πρακτορείο Ειδήσεων*, [online] Διαθέσιμο μέσω: <https://www.amna.gr/macedonia/article/165249/-Parembasi-eisaggelea-meta-tin-epistoli-foititon-tou-APTh-gia-parabatikotita-> (12/02/2018).

Syrakoy A.C., Kalantzi E., Litsiou T., Papadopoulou E, (2018). Reconsidering urban development: the role of local self-organized groups in urban upgrade. *RELAND International Conference 2018*, Myconos, Greece, September 4-8.

Φοιτητική Εβδομάδα. Πρόγραμμα 20 Απριλίου – 10 Ιουνίου 2018, (2018). Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, [online] Διαθέσιμο μέσω: https://www.auth.gr/sites/default/files/fe_progr2018.pdf (21/04/2018).

ΑΠΟ ΤΟΝ ΟΡΑΜΑΤΙΣΜΟ ΣΤΗΝ ΣΥΝΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ: ΤΟ ΝΕΟ ΜΟΝΤΕΛΟ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ ΤΟΥ ΜΕΛΛΟΝΤΟΣ

Καλλιγιάς Νικόλαος¹, Νάνος Δημήτριος²

¹Πολιτικός Μηχανικός, Πολεοδόμος _ nickkalligas@gmail.com

²MArch Αρχιτέκτων Μηχανικός _ mits.nanos@gmail.com

Λέξεις κλειδιά: Αστικός χώρος, Συμμετοχικός σχεδιασμός, Κλίμακα, Αναβάθμιση, Βιώσιμο μοντέλο

Τι θα ήταν η Θεσσαλονίκη αν το μοντέλο σχεδιασμού του δημόσιου χώρου περνούσε στα χέρια των πολιτών της; Πόσο χρηστικές είναι οι επεμβάσεις και ο σχεδιασμός «από τα πάνω» στην καθημερινή μας ζωή και στην αλληλεπίδραση μας με τον χώρο;

Μπορεί η Θεσσαλονίκη να υιοθετήσει πειραματικά το μοντέλο της συν-δημιουργίας και της συνέργειας μεταξύ πολιτών και θεσμοθετημένων οργάνων ώστε να επιτευχθεί η δημόσια διαβούλευση στην αστική διακυβέρνηση; Και αν ναι σε ποια κλίμακα αυτό είναι δυνατό;

Σήμερα περισσότερο από ποτέ, η ουσιώδης συμμετοχή του πολίτη –χρήστη του αστικού χώρου- στις διαδικασίες σχεδιασμού κρίνεται αναγκαία, άλλα πώς και με ποια μέσα θα γίνει αυτό εφικτό;

Καλούμαστε να απαντήσουμε σε κρίσιμα ζητήματα όπως, οι πολύπλευρες χωρικές επιπτώσεις της κρίσης, τα δομικά και λειτουργικά προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι σύγχρονες μητροπόλεις όπως η υποβάθμιση του ελεύθερου δημόσιου αστικού χώρου, οι υψηλοί όροι δόμησης, η ατμοσφαιρική ρύπανση, ή έλλειψη πρασίνου, οι χρονο-αποστάσεις, η κοινωνική αποδόμηση και συνολικά η αδήριτη ανάγκη των πολιτών για πιο “ανθρώπινες” πόλεις. Πόλεις που αντικατοπτρίζουν και εξυπηρετούν τις ανάγκες τους.

Στην ακόλουθη εισήγηση, παρουσιάζουμε μια καταγραφή του αστικού τοπίου της Θεσσαλονίκης και του τρόπου διαχείρισης του αλλά και την πρόταση μας για την βελτιστοποίηση του, αναλογιζόμενοι πάντα τους περιορισμούς και τις δυνατότητες που θέτουν ο αστικός χώρος και οι κοινωνικοοικονομικές συνθήκες.

Αναλύοντας τις σύγχρονες Μητροπόλεις και τις συνθήκες υπό τις οποίες δημιούργησαν τον αστικό τους ιστό καθώς και τον τρόπο με τον οποίο συνέπραξαν με τους πολίτες, εξετάζουμε το μοντέλο του συμμετοχικού σχεδιασμού σαν εργαλείο εκπόνησης της διαδικασίας και σαν παράδειγμα που ενδυναμώνει την σχέση του χρήστη με τον δημόσιο χώρο. Με ποιόν τρόπο επιτυγχάνεται αυτή η σχέση σήμερα και κατά πόσο μπορεί να θεσμοθετηθεί ένα τέτοιο μοντέλο σύμπραξης και αλληλεπίδρασης.

Υπάρχουν εγχειρήματα πολιτών και συλλογικά υποκείμενα που ενστερνίζονται αυτό το μοντέλο δημιουργίας? και αν ναι ποιες κλίμακες επεμβάσεων τελικά θα προσδώσουν στην Θεσσαλονίκη το «status quo» που της αναλογεί σαν μια αειφόρο, ανθεκτική και σύγχρονη πρωτεύουσα του νότου?

Καθώς οι πόλεις αντιπροσωπεύουν την πιο υλιστική μορφή αλληλεξάρτησης κοινωνίας και φυσικού περιβάλλοντος, κρίνεται αναγκαίο να προτείνουμε ένα απτό, ρεαλιστικό εργαλείο σχεδιασμού που θα επιτυγχάνει παράλληλα την πολεοδομική, κοινωνική και περιβαλλοντική συνοχή καθώς και την αναβάθμιση στην εκάστοτε περίπτωση. Ξεκινώντας από την κλίμακα της γειτονίας στο υπάρχον πολεοδομικό σχέδιο και εκμεταλλευόμενοι τα «αστικά κενά» για την δημιουργία χώρων έκφρασης, διάδρασης και εκτόνωσης του αστικού ιστού, εξετάζουμε ένα ευέλικτο μοντέλο συμμετοχικού σχεδιασμού. Στην προσπάθεια αναγνώρισης και περαιτέρω ανάλυσης των αναγκών της Θεσσαλονίκης θα εξεταστεί η δημιουργία δικτύου Πάρκων Τσέπης (δημόσιοι αστικοί χώροι πρασίνου μικρής κλίμακας που συνήθως δημιουργούνται ευκαιριακά) και θα παρουσιαστεί ως μια δομημένη και συνολική πρόταση, η οποία απαντά με ευθύ τρόπο στους προβληματισμούς που θέσαμε αρχικά. Ξεκινώντας από τα κάτω.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο δημόσιος χώρος θεωρείτε δεδομένος για πολλούς ενώ για κάποιους μια συνεχόμενη αναζήτηση για το καλύτερο μοντέλο λειτουργίας του. Το δικαίωμα και η ευθύνη απέναντι στον δημόσιο χώρο είναι συνήθως ταυτόσημες έννοιες που καλλιεργούνται μεταξύ του χώρου και των χρηστών (Kostof, 2005). Αλλά θέλει χρόνο, πλάνο και συνεχόμενες προσπάθειες. Αυτό το κείμενο θα εξετάσει τους δεσμούς μεταξύ ανθρώπου και δημόσιου χώρου αναδεικνύοντας την ανάγκη για συμμετοχικές διαδικασίες που αποσκοπούν στην ενσωμάτωση του ανθρώπου στην ίδια την διαδικασία λήψης αποφάσεων. Επίσης θα εξεταστούν οι ανάγκες και θα δοθούν προτάσεις εφαρμογής που στοχεύουν να δημιουργήσουν ένα αειφόρο δίκτυο δημόσιων χώρων που θα εξυπηρετήσει την πόλη της Θεσσαλονίκης άμεσα.

Παραδείγματα αστικής αναγέννησης

Ευρωπαϊκές πόλεις όπως η Κοπεγχάγη και η Βαρκελώνη θεωρούνται επιτυχεστάτα παραδείγματα βιώσιμων ευρωπαϊκών πόλεων καθώς οι κάτοικοι τους βρίσκονται πολύ ψηλά στο happiness index, δείκτης που καθορίζεται και από τις συνθήκες διαβίωσης. Αναλύοντας τα δεδομένα περαιτέρω μπορούμε να διακρίνουμε τον ενεργό ρόλο της τοπικής αυτοδιοίκησης στην απόφαση να εφαρμόσει νέες στρατηγικές προσπαθώντας να δημιουργήσει ένα ισχυρό δίκτυο δημόσιων χώρων καθώς και σχέση μεταξύ του χρήστη και του χώρου. Η Κοπεγχάγη κυρίως μετά την πεζοδρόμηση του κεντρικότερου εμπορικού δρόμου της, της stroget street (1962), εφάρμοσε ένα αστικό μοντέλο οικειοποίησης του δημοσίου χώρου από τον χρήστη. Κύριος σύμβουλος και εκφραστής αυτού του μοντέλου ήταν ο αρχιτέκτονας Jan Gehl, που μελέτησε τον τρόπο λειτουργίας των ιταλικών πόλεων και εφάρμοσε ένα μοντέλο που θεωρείτε παραδειγματικό (Gehl, 2003). Αντίστοιχα η Βαρκελώνη σε μια προσπάθεια να εκσυγχρονιστεί εφαρμόζει το νέο γενικό πολεοδομικό πλάνο της Βαρκελώνης 1976 “GMPB 1976” στοχεύοντας να φτιάξει ένα δίκτυο δημοσίων χώρων εκμεταλλευόμενη τα εγκαταλειμμένα εργοστάσια και τις νεκρές ζώνες ανάμεσα στις γειτονίες. Τεράστιο ρόλο έπαιξε και η ανάθεση των ολυμπιακών αγώνων του 1992 που έγινε στις αρχές της δεκαετίας του 80. Μια προσπάθεια που σηματοδοτήθηκε από την έλευση του Oriol Bohigas, αρχιτέκτονα και πολεοδόμου με την συμβολή του οποίου μέσα στην περίοδο από την πτώση του Φράνκο (1976) μέχρι τους Ολυμπιακούς αγώνες (1992), η Βαρκελώνης κατάφερε σχεδόν να

τριπλασιάζει το δίκτυο δημοσίου χώρου της. Και στις 2 περιπτώσεις αυτό που κρίνετε πετυχημένο σαν μοντέλο είναι το δημιούργημα μεταξύ της τοπικής αυτοδιοίκησης και της εκάστοτε ευρύτερης διεπιστημονικής ομάδας που κατάφερε να δημιουργήσει από ένα όραμα μια πραγματικότητα.

Ελληνική Πραγματικότητα

Το παράδειγμα των Ελληνικών πόλεων, συμπεριλαμβανομένης και της Θεσσαλονίκης, με την έντονη αστικοποίηση της δεκαετίας του 50, δεν επέτρεψε τέτοια μεγάλα πλάνα να εφαρμοστούν, καθιστώντας τις σύγχρονες πόλεις μας ένα συνεχόμενο αστικό ιστό με ελάχιστα σημεία εκτόνωσης και σχεδόν μηδενική εξοικείωση των πολιτών με τον δημόσιο χώρο. Κυρίως γιατί η σύγχρονη πραγματικότητα μας φέρνει αντιμέτωπους με νέα δεδομένα και με μια συνθήκη που χρήζει άμεσης αντιμετώπισης.

Ήδη από το 2014 το 50% του παγκόσμιου πληθυσμού κατοικεί πλέον σε αστικά τοπία, ποσοστό που αναμένεται να ανέβει καθώς υπολογίζεται ότι μέχρι το 2050 τα αστικά κέντρα θα φιλοξενούν πάνω από το 65% του παγκόσμιου πληθυσμού, γεγονός που δημιουργεί ερωτηματικά αν και εφόσον οι δομές των πόλεων είναι έτοιμες να υποστηρίξουν αυτή την πληθυσμιακή μετακίνηση (World Urbanization Prospects, 2014). Μέχρι τώρα έχουμε δει και αναλύσει μοντέλα πόλεων που αναπτύχθηκαν από μέσα προς τα έξω και από πάνω προς τα κάτω για να μπορέσουν να καλύψουν ανάγκες στέγασης. Το ερώτημα είναι αν μπορεί να υπάρξει ένα μοντέλο που θα μπορέσει να δημιουργήσει ένα αειφόρο και ανατροφοδοτούμενο δημόσιο δίκτυο στο ήδη υπάρχον μοντέλο καθώς και πως θα να επαναπροσδιοριστεί η σχέση μεταξύ χρήστη και χώρου.

Η σπουδαιότητα του Δημόσιου Χώρου

Όπως προαναφέραμε δεν είναι μόνο το όραμα σημαντικό στην προκειμένη περίπτωση αλλά και το έδαφος που καλλιεργείται μια ιδέα. Στα 40 χρόνια που διαμεσολάβησαν από την έναρξη των εφαρμογών μέχρι σήμερα, οι πολίτες της Βαρκελώνης και της Κοπεγχάγης εκπαιδεύτηκαν στο δικαίωμα και στην ανάγκη του δημοσίου χώρου. Καθώς σήμερα λοιπόν βρισκόμαστε αντιμέτωποι με μια σημαντική κοινωνικοοικονομική κρίση, που φέρνει αναταραχή στις ανθρώπινες αξίες και σχέσεις, βιώνουμε περισσότερο από ποτέ το πόσο επιτακτική είναι η ενσωμάτωση των πολιτών στις συμμετοχικές διαδικασίες για την αποφυγή του φαινομένου του κοινωνικού αποκλεισμού. Ο δημόσιος χώρος, λόγω αυτών των συνθηκών, αποκτά σήμερα, περισσότερο από ποτέ, ενεργό ρόλο στην καθημερινότητα του πολίτη καθώς για μεγάλο ποσοστό γίνεται μοναδικός χώρος εκτόνωσης, διάδρασης και αλληλεπίδρασης. Βέβαια η ενεργή συμμετοχή των πολιτών στην διαδικασία λήψης αποφάσεων μέχρι σήμερα δεν έχει ευδοκιμήσει με συνέπεια την εγκατάλειψη και σταδιακή παρακμή των δημόσιων χώρων. Αυτό το φαινόμενο δεν συντελεί μόνο σε περιστατικά βανδαλισμού και σκουπιδιών, που είναι τα εμφανή, αλλά έχει και κοινωνικές προεκτάσεις. Μια εκ των οποίων είναι και η μη οικειοποίηση του χώρου από τους χρήστες. Πρέπει λοιπόν να επαναπροσδιοριστεί η σχέση του χρήστη με τον δημόσιο χώρο αν θέλουμε ένα βιώσιμο και κοινωνικά αειφόρο μοντέλο.

Τα σημερινά δεδομένα της Θεσσαλονίκης

Με τα σημερινά δεδομένα εφαρμόζονται διαφορετικές προσεγγίσεις πάνω στο θέμα καθώς καινοτόμες ιδέες επαναπροσδιορίζουν τον όρο «δημόσιος χώρος». Λόγω του όγκου των σύγχρονων πόλεων πολλές προτάσεις βρίσκουν εφαρμογή σε μικρότερες κλίμακες προσπαθώντας να αντιγράψουν τα πετυχημένα παραδείγματα δημόσιου χώρου που ενσωματώνουν πολλές μικρές εστίες διάδρασης παρά ένα κεντρικό δημόσιο χώρο. Σε αυτήν την διαδικασία πραγματοποιούνται προσπάθειες για χρηστικό επαναπροσδιορισμό «νεκρών» σημείων όπως πυλωτές, ταράτσες, ακάλυπτοι καθώς και άλλων αστικών κενών της Θεσσαλονίκης. Φυσικά αυτό εναποτίθεται σε πρωτοβουλίες

ανθρώπων ή διαφόρων κοινωνικών ομάδων αντί να θεσμοθετείται και να δουλεύει προγραμματικά με στόχο την εκπαίδευση του κόσμου και την ενσωμάτωση του στις διαδικασίες.

Οι διαφορετικοί ρόλοι

Φυσικά ο ρόλος της αυτοδιοίκησης πρέπει να είναι διακριτός καθώς και να ακολουθεί ένα στρατηγικό πλάνο όπως και ο ρόλος του ειδικού να είναι διακριτός άλλα πάντα σε ένα πλαίσιο συναρμογής μεταξύ του οραματισμού, της υλοποίησης και της επόμενης μέρας. Μέχρι σήμερα, στην Θεσσαλονίκη, έχουμε παραδείγματα όπου η τοπική αυτοδιοίκηση δαπανεί ποσά για την εκπόνηση του εκάστοτε έργου αλλά δεν προβλέπει ποσά για την συντήρηση του. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα πολλοί δημόσιοι χώροι να μοιάζουν εγκαταλειμμένοι και κατ'επέκταση μη χρηστικοί από τους πολίτες. Σίγουρα δεν είναι εύκολη η ενεργοποίηση των πολιτών από την μια μέρα στην άλλη. Το μεγαλύτερο πρόβλημα που διακρίνουμε στην ελληνική πραγματικότητα είναι ότι οι χρήστες θεωρούν ότι δεν έχουν λόγο καθώς πιστεύουν ότι οι δημόσιοι χώροι δεν εξυπηρετούν τις ανάγκες τους. Με λίγα λόγια πρέπει να επαναπροσδιοριστεί ο ρόλος του πολίτη απέναντι στον δημόσιο χώρο και το υπάρχον κοινωνικό μοντέλο.

Το νέο μοντέλο

Σίγουρα ρόλο για επαναπροσδιορισμό του υπάρχοντος μοντέλου φέρνει η οικονομική κρίση που ξεσπάει και φέρνει τριγμούς στις υπάρχουσες δομές καθώς δημιουργούνται νέα εναλλακτικά μοντέλα μέσα από τα οποία αναπηδούν κοινωνικές ομάδες, πρωτοβουλίες κατοίκων και συλλογικά μορφώματα που προσπαθούν να έχουν λόγο σε θέματα καθημερινότητας. Αυτό δίνει νέα πνοή έναυσμα στις συμμετοχικές διαδικασίες καθώς καλλιεργείται ένα πιο ανθρωποκεντρικό κοινωνικό μοντέλο το οποίο για πολλά χρόνια βρισκόταν σε λανθάνουσα κατάσταση. Μέσα από αυτά τα γεγονότα ισχυροποιείτε και ο συμμετοχικός σχεδιασμός σαν λύση που ενσωματώνει ενεργά τον πολίτη στην λήψη αποφάσεων.

ΟΙ ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΕΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ

Η ιστορία αποδεικνύει ότι υπάρχουν συμμετοχικά εργαλεία τα οποία δημιουργούν σχέσεις μεταξύ ανθρώπου και χώρου. Ήδη από την αρχή του 19ου αιώνα και συγκεκριμένα το θεωρητικό δημιούργημα των ουτοπικών σοσιαλιστικών κοινωνιών εντάσσει τον ενεργό ρόλο των πολιτών στις αποφάσεις (De Carlo, 1972). Στην μεταπολεμική Ευρώπη, την δεκαετία του 50, αυτό γίνεται εμφανές με την κοινωνική κατοικία η οποία ενσωματώνει στοιχεία συμμετοχικού σχεδιασμού οραματιζόμενη την ανάπτυξη περιοχών και γειτονιών πολιτικές ενώ ήδη το 1970 οργανώνονται και τα πρώτα μαζικά προγράμματα συμμετοχικού σχεδιασμού (Στρατηγέα, 2015).

Συμμετοχικός Σχεδιασμός

Ο συμμετοχικός σχεδιασμός είναι μια από τις βασικότερες προσεγγίσεις της θεωρίας σχεδιασμού. Στηρίζεται πάνω σε κοινά συμφέροντα, αμοιβαία υποστήριξη και κοινούς στόχους των συμμετεχόντων ώστε να προσφέρει έμπρακτα αποτελέσματα ανάλογα με τους πόρους, την δυναμική και την εξειδίκευση που διαθέτει (Roberts, Sykes, 2000). Αναφερόμαστε λοιπόν σε ένα διαδραστικό μοντέλο σχεδιασμού όπου συμμετέχουν με καθοριστικό τρόπο οι άμεσα ενδιαφερόμενοι, μαζί με τους αρμόδιους επαγγελματίες ώστε να εξασφαλίζεται η εύρυθμη λειτουργία της συνολικής προσπάθειας σε ένα ευρύτερο πλαίσιο συνεργασίας και συνευθύνης. Αξίζει να τονιστεί πως η σημαντικότερη ίσως πτυχή του συμμετοχικού σχεδιασμού έγκειται στον τρόπο συμμετοχής των

ομάδων των ενδιαφερομένων, οι οποίοι συμμετέχουν ενεργά από τα πρώτα βήματα του σχεδιασμού και δεν καλούνται τυπικά την τελευταία στιγμή να συζητήσουν προκαθορισμένες διαδικασίες.

Από τη θεωρία στη πράξη

Όστόσο να θυμίσουμε ότι υπάρχει ένα τεράστιο υπόβαθρο πίσω από την έννοια του συμμετοχικού σχεδιασμού, το οποίο θα πρέπει να χρησιμοποιείτε σαν οδηγός, ενώ παράλληλα οι εφαρμογές του θα δουλεύουν σαν παραδείγματα. Χαρακτηριστικές, πρακτικές που μπορούν χρησιμοποιηθούν για εποικοδομητική συνεργασία μεταξύ αρμοδίων και απλών πολιτών είναι οι ανοιχτές συνελεύσεις στις γειτονίες, οι ομάδες ενημέρωσης πολιτών, οι ανοιχτές για το κοινό παρουσιάσεις των σχεδίων και των δράσεων, η χρήση των μέσων ενημέρωσης καθώς και η πρόσκληση των πολιτών στις επί το έργο διαδικασίες. Άλλωστε η εικόνα της πόλης δεν είναι μία και μόνο μία. Είναι μία σύνθεση εικόνων όλων υποκειμενικών λήψεων των χρηστών της, των κατοίκων της αλλά και των περαστικών με αποτέλεσμα να μεταβάλλεται συνεχώς (Τσάφου, 2011).

Η εφαρμογή στη Θεσσαλονίκη

Στην Θεσσαλονίκη λόγω της υφιστάμενης κοινωνικοοικονομικής κατάστασης καθώς και της γεωγραφικής ανάπτυξης η εφαρμογή του συμμετοχικού σχεδιασμού

θα καλύψει τις ανάγκες των κατοίκων της πόλης θα δημιουργήσει δεσμούς μεταξύ ανθρώπου και χώρου θα απαντήσει στο προβληματικό αστικό τοπίο της πόλης καθώς θα καλλιεργήσει συνειδήσεις και διαπροσωπικές σχέσεις. Για αυτούς τους λόγους κρίνεται αναγκαία η εφαρμογή του συμμετοχικού σχεδιασμού στην πραγματικότητα της Θεσσαλονίκης κυρίως γιατί απαντάει στις ανάγκες και τις προβληματικές που τόσα χρόνια έχει η πόλη.

ΤΟ ΠΛΑΝΟ

Η Θεσσαλονίκη μπορεί να αλλάξει σχετικά άμεσα χαρακτήρα αν καταφέρει να δημιουργήσει σχέσεις μεταξύ Αυτοδιοίκησης-Ειδικών-Πολιτών στην παραγωγή και συντήρηση του δημόσιου χώρου. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί αρχικά με την ενσωμάτωση «νεκρών» σημείων στο δίκτυο του δημόσιου χώρου. Φυσικά οι παρεμβάσεις θα είναι για αρχή μικρής κλίμακας, κυρίως σε κλίμακα γειτονιάς, ώστε να μπορεί να δοκιμαστεί το πλάνο εφαρμογής προγραμματικά. Έτσι θα επιτευχτεί μια πρώτη ζύμωση όσον αφορά την ενεργοποίηση των πολιτών και τον επαναπροσδιορισμό της σχέσης του πολίτη με τον δημόσιο χώρο. Όταν θα κριθεί επιτυχές το μοντέλο του συμμετοχικού σχεδιασμού θα μπορέσει να εφαρμοστεί και σε μεγαλύτερη κλίμακα. Ξεκινώντας με την μορφή πειραματικού προγράμματος, η τοπική αυτοδιοίκηση, θα είχε άμεσα δείγματα όσον αφορά την βιωσιμότητα του εγχειρήματος καθώς δεν θα δαπανούσε τεράστια ποσά στην δημιουργία ενός δημόσιου χώρου χωρίς να μπορεί να φανταστεί το αποτέλεσμα. Η πιο βιώσιμη λύση αναλύοντας τις συγκυρίες και την κατάσταση που βρίσκετε η Θεσσαλονίκη είναι η δημιουργία δικτύου Πάρκων Τσέπης.

Τα Πάρκα Τσέπης ως εργαλείο αναζωογόνησης του Αστικού Χώρου

Ο σχηματισμός, τα χαρακτηριστικά και ο τρόπος λειτουργίας των πάρκων τσέπης, τους προσδίδει την ικανότητα να βελτιώνουν τα αστικά κέντρα, καλυτερεύουν τις βιοτικές συνθήκες των κατοίκων και τον αστικό χώρο συνολικά. Έχουν πολύπλευρη δράση καθώς συνδράμουν στην κοινωνική, οικονομική και περιβαλλοντική αναβάθμιση ενός

αστικού κέντρου αντιμετωπίζοντας προβλήματα πολεοδομικής φύσεως σε περιοχές που το έχουν ανάγκη.

Κατά την ανάπτυξη των περισσότερων πόλεων παγκοσμίως στη διάρκεια του περασμένου αιώνα δόθηκε μικρή έμφαση στον σχεδιασμό και τη διαμόρφωση χώρων πρασίνου σε όλες τις κλίμακες του χώρου, γεγονός το οποίο οφείλεται κυρίως στην ταχύτατη οικιστική ανάπτυξη μεγάλων πόλεων ή τμημάτων αυτών που προηγείται του σχεδιασμού και δεν ακολουθεί σαφείς διαδικασίες και κανονισμούς. Όταν πρόκειται να δομηθεί μία νέα πόλη ή ένα τμήμα αυτής, ή έστω όταν θέλουμε να παρέμβουμε στον υφιστάμενο αστικό χώρο, η χωροταξική διάρθρωση, ο πολεοδομικός σχεδιασμός και οι αρχιτεκτονικοί ρυθμοί που θα εφαρμοστούν, θα πρέπει να συμφωνούν με το τοπίο και τη συγκεκριμένη βίο-ποικιλότητα που ευδοκίμει εκεί. Οι πόλεις αντιπροσωπεύουν την πιο υλιστική μορφή αλληλεξάρτησης κοινωνίας και φυσικού περιβάλλοντος. Προϋπόθεση για την βιώσιμη ανάπτυξη τους είναι, η εξισορρόπηση του φυσικού και του τεχνητού περιβάλλοντος δηλαδή η αρμονική σύνδεση του αστικού χώρου με τα φυσικά στοιχεία που τον περιβάλλουν, η ενίσχυση του αστικού πρασίνου και η ομαλή διάχυση της φύσης στον αστικό ιστό. Σε κάθε περίπτωση οι χώροι πρασίνου παρακινούν τους ανθρώπους να βγουν έξω από τα σπίτια τους ή τους κλειστούς χώρους, ενισχύοντας την μεταξύ τους αλληλεπίδραση. Ουσιαστικά παρουσιάζουν το φυσικό περιβάλλον στον αστικό χώρο και στους κατοίκους του αντιπαραθέτοντας εναλλακτικά χρώματα, σχήματα, ήχους και εμπειρίες στις κανονιστικές άκαμπτες μορφές του κτιριακού δυναμικού που συναντάμε στις περισσότερες πόλεις.

Βασική λειτουργία των Πάρκων Τσέπης που τα καθιστά μοναδικά εφαρμοστικά εργαλεία της αστικής αναγέννησης έγκειται στο γεγονός ότι, μετατρέπουν ασχεδίαστα τμήματα γης των πυκνοδομημένων πόλεων τα οποία δεν έχουν κάποια λειτουργική χρήση και αποτελούν προβληματικά σημεία, σε ζωτικούς χώρους. Με το μικρό μέγεθος και το χαμηλό κόστος τους ανταποκρίνονται με απόλυτη ευστοχία στις ανάγκες των κατοίκων-χρηστών αφού σχεδιάζονται από αυτούς και προσαρμόζονται στις ανάγκες τους χωρίς να επιβαρύνουν τον αστικό ιστό, καθώς χωροθετούνται σε αστικά κενά και δρουν "καταπραϋντικά" για το συνεχές σύστημα δόμησης.

Ένα τέτοιο σύστημα πάρκων θα μπορούσε να πετύχει, ως σχεδιαστική πρόταση, την συνολική αναζωογόνηση του αστικού χώρου λαμβάνοντας υπόψη δύο κρίσιμα στοιχεία, την εγγύτητα και την αφθονία, δηλαδή ένα rocket park σε κάθε οικοδομικό τετράγωνο ή σε κάθε "γειτονιά" ανάλογα την περίπτωση (Seymour, 1969).

Σχηματισμός και λειτουργία

Τα Πάρκα Τσέπης είναι δημόσιοι αστικοί χώροι πρασίνου μικρής κλίμακας που συνήθως δημιουργούνται ευκαιριακά, πάνω σε ακανόνιστα κομμάτια κενής ή «ξεχασμένης» αστικής γης, των οποίων η μορφή εξαρτάται από τη διάταξη των οικοδομικών τετραγώνων και του οδικού δικτύου μιας πόλης.

Δεν υπάρχει κάποια συγκεκριμένη μεθοδολογία ή ένα σύνολο προτύπων που να υπαγορεύουν με αυστηρό ανελαστικό τρόπο την δημιουργία Πάρκων Τσέπης. Αντιθέτως καθένα από αυτά αποτελεί μία μοναδική σχεδιαστική πρόταση η οποία προσαρμόζεται στις ανάγκες αλλά και στις δυνατότητες που παρουσιάζει ο περιβάλλον χώρος συμβαδίζοντας παράλληλα με τις επιδιώξεις του τοπικού πληθυσμού (National Recreation and Park Association, 2013).

Τα Πάρκα Τσέπης μπορούν να αποτελέσουν επιμέρους τμήματα μίας ευρύτερης στρατηγικής που στοχεύει στην αστική αναγέννηση μιας πόλης στα πλαίσια της βιώσιμης ανάπτυξης. Σε ιδανικές συνθήκες συνδέονται άμεσα με την γειτονιά που τα φιλοξενεί

καλύπτοντας τις ανάγκες της, ή εντάσσονται σε ένα ευρύτερο λειτουργικό δίκτυο, μέσω πεζοδρόμων, «πράσινων» διαδρομών, ποδηλατοδρόμων παρέχοντας εύκολη πρόσβαση και χρήση σε όλους τους ενδεχόμενους χρήστες. Ωστόσο, καθώς ο σχηματισμός τους είναι ευκαιριακός έχει μπορούν αποκτούν έχουν θεματικό χαρακτήρα εξυπηρετώντας καλύτερα συγκεκριμένες χρήσεις και τμήματα του κοινωνικού συνόλου. Επιπλέον, η φυσική σχέση ενός Πάρκου Τσέπης με το αστικό περιβάλλον στο οποίο φιλοξενείται, θα πρέπει να ιδανικά είναι τέτοια ώστε να εναρμονίζεται πλήρως στο συνεχές σύστημα δόμησης αποτελώντας μία «φυσική» πτυχή αυτού και όχι μία εξόφθαλμη σχεδιαστική παρέμβαση. Κατ' επέκταση, η οπτική του σχέση με τον περιβάλλοντα χώρο εξασφαλίζει την εύκολη και προφανή πρόσβαση σε αυτό και η θέση του την σύνδεση με τις τοπικές υποδομές ΜΜΜ. Σημαντικά χαρακτηριστικά που αποδίδουν στον αστικό χώρο είναι:

- το αίσθημα ασφάλειας
- η επιλογή του ως μέρος ξεκούρασης
- η δυνατότητα απομόνωσης
- η ανάδειξη του φυσικού περιβάλλοντος
- οι ικανοποιητικές φυσικές συνθήκες εντός του πάρκου
- η ανάδειξη του ως χώρο για ποικίλες δραστηριότητες

Όσον αφορά την κοινωνική υπόσταση των Πάρκων Τσέπης, πρωταρχικός τους στόχος είναι η ενίσχυση της κοινωνική συνοχής μέσω της συναναστροφής, της οικειότητας και της ασφάλειας που μπορούν να προσφέρουν στους χρήστες. Επίσης, η δυνατότητα ενός Πάρκου Τσέπης να υποστηρίξει πλήθος εναλλακτικών χρήσεων, αποπνέει στον χρήστη ευελιξία και ελευθερία δράσης δημιουργώντας ένα σημείο συνάντησης και αλληλεπίδρασης μεταξύ των κατοίκων και του χώρου (Πλουμίδα & Σερράος,2013).

Πολλά Πάρκα Τσέπης αποτελούν δημιουργήματα συλλογικών δράσεων των απλών πολιτών ή κάποιων κοινωνικών ομάδων. Αναξιοποίητοι χώροι, αποτυχημένες προσπάθειες παρέμβασης και η γενικότερη παρακμή του αστικού χώρου ενισχύουν την θέληση για την δημιουργική αναδιαμόρφωση του μέσω της ενεργής συμμετοχής των πολιτών και τον σχηματισμό Πάρκων Τσέπης. Αναλόγως την περίπτωση, η διαχείριση των Πάρκων Τσέπης μετατίθεται σε αρμόδιους θεσμικούς φορείς της πόλης ή άλλοτε παραμένει στα χέρια των κατοίκων-χρηστών. Τα εγχειρήματα αυτά μπορούν να βρουν ποικίλους υποστηρικτές ή εξ' ολοκλήρου υπεύθυνους, όπως αποδεικνύει η διεθνής εμπειρία. Συνήθως αυτοί μπορεί να είναι το κράτος, ιδιώτες, επιχειρήσεις, μη κυβερνητικές οργανώσεις, ομάδες κατοίκων και εθελοντές. Αξίζει να αναφέρουμε ότι ο σχηματισμός ενός Πάρκου Τσέπης είναι πολλές φορές ευκολότερη υπόθεση από την διατήρηση του σε βάθος χρόνου, γιατί χωρίς τον κατάλληλο σχεδιασμό, την υποστήριξη των κοινωνικών φορέων, την αδιάκοπη χρήση και συντήρηση και την ουσιαστική συμμετοχή όλων των εμπλεκόμενων σε όλα τα στάδια της προσπάθειας, ο κύκλος ζωής του θα είναι αναγκαστικά σύντομος.

Τα εύστοχα σχεδιασμένα Πάρκα Τσέπης παρουσιάζουν κατά κύριο λόγο τα εξής κοινά χαρακτηριστικά: είναι προσβάσιμα, παρέχουν άνεση και υψηλή αισθητική, στοχεύουν στην περιβαλλοντική αναβάθμιση της πόλης και τελικώς λειτουργούν ως κοινωνικοί χώροι συναναστροφής των ανθρώπων συνδυάζοντας πλήθος χρήσεων και δυνατοτήτων.

Τα βασικά χαρακτηριστικά όπως φαίνονται είναι τα εξής:

- Βρίσκονται στο εσωτερικό της πόλης
- Συνήθως σχηματίζονται στο εσωτερικό οικοδομικών τετραγώνων, ανάμεσα σε κτίρια, ή στο τέλος οδικών αξόνων
- Είναι άμεσα ορατά τουλάχιστον από μια πλευρά
- Το μέγεθος τους κυμαίνεται σε συγκεκριμένα όρια, σπάνια άνω των 600 τ.μ.
- Χαρακτηρίζονται κυρίως από πράσινο και δέντρα
- Περιλαμβάνουν στοιχεία αστικού εξοπλισμού (καθιστικά, κάδοι, φωτισμός κ.λπ)
- Είτε βρίσκονται σε δημόσιο ή ιδιωτικό χώρο απευθύνονται στο δημόσιο κοινό
- Παρέχουν την δυνατότητα της «απομόνωσης»
- Έχουν σχετικά μικρό κόστος υλοποίησης
- Συνήθως πρόκειται για απλές κατασκευές οι οποίες ολοκληρώνονται σε σύντομο χρονικό διάστημα

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η πρόταση των Πάρκων Τσέπης είναι ένα ρεαλιστικό σενάριο που μπορεί άμεσα να βρει εφαρμογή στην πόλη της Θεσσαλονίκης. Στοχεύει στην εξυγίανση και εξισορρόπηση του αστικού ιστού απαντώντας σε καίρια θέματα και δημιουργεί θεμέλια και δομές που στοχεύουν στην κοινωνική αειφορία. Μεταξύ άλλων επιτυγχάνει να απαντήσει στους προβληματισμούς του σήμερα και βασίζεται στις συνθήκες καθώς και στις τάσεις που επικρατούν. Με την εφαρμογή του Συμμετοχικού σχεδιασμού για την δημιουργία Πάρκων Τσέπης η Θεσσαλονίκη θα δημιουργήσει ένα λειτουργικό δίκτυο δημόσιων χώρων στο ήδη υπάρχον αστικό τοπίο.

Ένα δίκτυο που:

- εκμεταλλεύεται τα «νεκρά» σημεία
- εξυγιάνει το αστικό τοπίο
- αυξάνει τους δημόσιους χώρους
- καλυτερεύει τις συνθήκες διαβίωσης
- απαντάει στα προβλήματα των κατοίκων
- δημιουργεί σημεία διάδρασης
- καλλιεργεί το αίσθημα της ευθύνης

ακολουθώντας το στρατηγικό πλάνο, επαναπροσδιορίζοντας τον ρόλο του ειδικού, καθώς εφαρμόζονται συμμετοχικές τακτικές οι οποίες αποσκοπούν στην ενσωμάτωση πάρκων τσέπης για την δημιουργία ενός αειφόρου δικτύου δημόσιων χώρων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αραβαντινός, Α. (2007). *Πολεοδομικός Σχεδιασμός*. Αθηνά: Συμμετρία.
- Α. Στρατηγέα, (2015). Θεωρία και Μέθοδοι Συμμετοχικού Σχεδιασμού, p. 17-19.
- Πλουμίδα, Ε., Σεργάος, Κ. (2013). *Η ιδέα των Πάρκων Τσέπης*. Διαθέσιμο στο: http://www.citybranding.gr/2013/03/blog-post_7.html
- Τσάφου, Σ. (2011). *Δράσεις και Διεκδικήσεις των ελεύθερων χώρων στο κέντρο της Αθήνας*. Διαθέσιμο στο: [file:///C:/Users/user/Downloads/Stauroula%20Tsafou%20\(3\).pdf](file:///C:/Users/user/Downloads/Stauroula%20Tsafou%20(3).pdf)
- Giancarlo De Carlo, *An architecture of participation*, (1972), *aesthetics* p. 5-10
- Jan Gehl, (2003). *New City Spaces*. 3rd Edition, The Danish Architectural Press, p.18.
- National Recreation and Park Association. (2016). *Americans' Broad-Based Support for Local Recreation and Park Services: Results From a Nationwide Study*. [online]. Διαθέσιμο στο: http://www.nrpa.org/uploadedFiles/nrpa.org/Publications_and_Research/Research/Park-Perception-Study-NRPA-summary.pdf.
- Roberts, P., Sykes, H. (2000). *Urban Regeneration: A Handbook*. London: UK SAGE Publications.
- Seymour, J., Whitney, N. (1969). *Small Urban Spaces: The Philosophy, Design, Sociology and Politics of Vest-Pocket Parks and Other Small Urban Spaces*. New York: New York University Press.
- Spiro Kostof, (2005). *The City Assembled: The Elements of Urban Form Through History*. Reprint Edition. Thames & Hudson, p. 123 – 124.
- Tim Marshall, (2004). *Transforming Barcelona: The Renewal of a European Metropolis*. Edition. Routledge, p. 91.
- United Nations (2014). *World Urbanisation Prospects*, New York: UN.

ΣΧΕΔΙΟ ΔΡΑΣΗΣ ΑΕΙΦΟΡΟΥ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ: ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ ΚΑΙ ΒΗΜΑΤΑ ΠΡΟΣ ΤΟ 2030

Εύη Τζανακάκη¹, Ιωάννα Τσικώτη²

¹Αρχιτέκτονας Μηχανικός, MSc, Contact Person Συντονισμού Συμφώνου των Δημάρχων, ΚΑΠΕ-Κέντρο Ανανεώσιμων Πηγών και Εξοικονόμησης Ενέργειας _ etzanak@cres.gr

²Μηχανολόγος Μηχανικός, Contact Person Συμφώνου των Δημάρχων, Δήμος Θεσσαλονίκης, Διεύθυνση Αστικού Σχεδιασμού και Αρχιτεκτονικών Μελετών, Τμήμα Ενεργειακού και Βιοκλιματικού Σχεδιασμού _ i.tsikoti@thessaloniki.gr

Λέξεις κλειδιά: Ενεργειακός Σχεδιασμός, Κλιματική Αλλαγή, Σύμφωνο Δημάρχων, Συνέργειες, Βιοκλιματική Αναβάθμιση Αστικού Χώρου

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το 2011 ο Δήμος Θεσσαλονίκης αποφάσισε να μετάσχει στο Σύμφωνο των Δημάρχων, την πρωτοβουλία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στην οποία Δήμοι δεσμεύονται εθελοντικά για τον περιορισμό της Κλιματικής Αλλαγής μέχρι το 2020. Η δέσμευση αυτή προϋπέθετε την εκπόνηση και μετά την υλοποίηση Σχεδίου Δράσης για την Αειφόρο Ενέργεια (ΣΔΑΕ) με έργα και δραστηριότητες που θα οδηγήσουν σε τουλάχιστον 20% μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου σε όλη τους την επικράτεια. Το 2013, με την υποστήριξη του ΚΑΠΕ, ο Δήμος εκπόνησε το ΣΔΑΕ του, το οποίο υποβλήθηκε και εγκρίθηκε από την ΕΕ. Από τότε μέχρι σήμερα, έφτιαξε νέες οργανωτικές δομές, όπως το νέο Τμήμα Ενεργειακού και Βιοκλιματικού Σχεδιασμού, πραγματοποίησε σημαντικά έργα εξοικονόμησης ενέργειας και βελτίωσης του αστικού μικροκλίματος και οργάνωσε δράσεις συμμετοχής των πολιτών σε συνεργασία με φορείς της πόλης, αλλά και με Ελληνικά και παγκόσμια δίκτυα πόλεων και οργανισμούς. Καθώς το 2020 είναι προ των πυλών, ο Δήμος επικαιροποιεί και επεκτείνει τις δράσεις του για την ενέργεια και το κλίμα, υπογράφοντας, το Σεπτέμβριο του 2017 το νέο Σύμφωνο των Δημάρχων για το Κλίμα και την Ενέργεια, που προβλέπει πιο φιλόδοξους στόχους εξοικονόμησης ενέργειας ως το 2030, αλλά και δράσεις για την προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή.

Το ΚΑΠΕ, ως Εθνικός Συντονιστής του Συμφώνου των Δημάρχων, θέτει ερωτήματα προς τον Δήμο ώστε να κατανοήσει και να μεταδώσει αυτή την εμπειρία εντός και εκτός της Ελλάδος. Πόσο έχει συνεισφέρει το ΣΔΑΕ στην μετάβαση της Θεσσαλονίκης προς την αειφορία; Τι εμπόδια υπήρξαν κατά την εφαρμογή του ΣΔΑΕ και τι ανάγκες προκύπτουν για την υπέρβασή τους; Τι δράσεις και τι συνέργειες απαιτούνται ακόμα για να υλοποιηθεί το όραμα για το 2030; Πώς τα Σχέδια Δράσης για την Αειφόρο Ενέργεια και το Κλίμα συνεισφέρουν στις νέες προκλήσεις που υπάρχουν στο Δήμο και πώς οι φορείς, τα πρόσωπα, οι διαδικασίες, τα έργα «συνεργάζονται» για μια πιο οικολογική, φιλική προς τον άνθρωπο και οικονομικά αναπτυσσόμενη πόλη; Ποιοι μετέχουν ή θα

πρέπει να μετάσχουν στην «κοινή εξίσωση ευθύνης και δράσης» και ποιος ο ρόλος του Δήμου; Και, τέλος, μπορεί αυτή η διαδικασία σχεδιασμού να αποτελέσει παράδειγμα ή έναυσμα για παρόμοιους σχεδιασμούς και δράσεις εντός και εκτός του Δήμου;

Μια κατ' αρχήν απάντηση στα επί μέρους ερωτήματα δίνεται στην παρούσα ανακοίνωση, αλλά το θέμα είναι ανοικτό προς συζήτηση.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το 2008, με την υποστήριξη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής ξεκίνησε μια πανευρωπαϊκή πρωτοβουλία για τον περιορισμό της Κλιματικής Αλλαγής, η οποία πλέον θεωρείται η από τις σημαντικότερες και ίσως η πιο επιτυχημένη και για τη στροφή της κοινωνίας σε ένα πιο βιώσιμο μοντέλο αστικής ανάπτυξης, δεσμεύοντας, σε εθελοντική βάση, τις πόλεις να περιορίσουν τις εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου πέρα από τους Ευρωπαϊκούς στόχους του 2020 και να κινητοποιήσουν πόρους και πολίτες στην κατεύθυνση αυτή. Η πρωτοβουλία αυτή, το «Σύμφωνο των Δημάρχων», μετεξελιχθηκε το Νοέμβριο του 2015 στο νέο «Σύμφωνο των Δημάρχων για το Κλίμα και την Ενέργεια», το οποίο θέτει υψηλότερους στόχους (μείωση των αερίων του θερμοκηπίου κατά 40%) για το 2030 για τον μετριασμό της κλιματικής αλλαγής, αλλά και μέτρα προσαρμογής στην Κλιματική Αλλαγή. Η συμμετοχή των Δήμων στο Σύμφωνο των Δημάρχων απαιτεί την καταγραφή των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου στην επικράτεια τους καθώς και Σχέδιο Δράσης για την Αειφόρο Ενέργεια (ΣΔΑΕ) με συγκεκριμένα ποσοτικοποιημένα και κοστολογημένα μέτρα, η πρόοδος του οποίου παρακολουθείται κάθε 2 χρόνια.

Τον Σεπτέμβριο του 2018 υπάρχουν πάνω από 6000 εγκεκριμένα Σχέδια Δράσης Δήμων ανά την Ευρώπη, από τα οποία τα 121 υλοποιούνται από Ελληνικούς Δήμους, ενώ υπάρχουν Εκθέσεις Παρακολούθησης για πάνω από 1700 και μόνο 15 από την Ελλάδα.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει προχωρήσει σε αποτίμηση της αποτελεσματικότητας του Συμφώνου μέσω στατιστικής ανάλυσης των Σχεδίων Δράσης, ενώ παράλληλα έχει προχωρήσει σε ανάλυση των περαιτέρω αναγκών στήριξης των Δήμων καθώς η υλοποίηση των Σχεδίων παρουσιάζει σε όλη την Ευρώπη μια σειρά από προβλήματα τα οποία πρέπει να αντιμετωπισθούν. Σημαντικό ρόλο σε όλη τη διαδικασία παίζουν και οι Συντονιστές και Υποστηρικτές του Συμφώνου, οι οποίοι είναι υπερτοπικοί φορείς (Περιφέρειες, Εθνικά Κέντρα, Ενώσεις Δήμων κ.ά.) που ακολουθούν και στηρίζουν το σχεδιασμό και την εφαρμογή μέτρων και δράσεων παρέχοντας τεχνική, θεσμική, οικονομική, κλπ βοήθεια και ανταλλαγή εμπειρίας μεταξύ των Δήμων ανά την Ευρώπη.

Το παρόν κείμενο εξετάζει την μέχρι σήμερα αποτελεσματικότητα του Σχεδίου Δράσης για την Αειφόρο Ενέργεια του Δήμου Θεσσαλονίκης, τα προβλήματα που υπήρξαν στην υλοποίησή του, επιτυχημένες δράσεις και τις νέες κατευθύνσεις που έχουν προκύψει από αυτή την εμπειρία, αλλά και τις απαιτήσεις του νέου Συμφώνου, χρησιμοποιώντας ως βάση την επίσημη μεθοδολογία καταγραφής/αποτίμησης δράσεων (Covenant of Mayors Office and JRC, 2014-2016). Βασίζεται στην υποβληθείσα έκθεση του Δήμου (Δήμος Θεσσαλονίκης, 2017) και συμπληρώνεται από ορισμένα ποιοτικά χαρακτηριστικά και απόψεις των συγγραφέων.

ΣΥΝΟΨΗ ΤΟΥ ΣΔΑΕ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Το 2011 ο Δήμος Θεσσαλονίκης αποφάσισε να μετάσχει στο Σύμφωνο των Δημάρχων. Η δέσμευση αυτή προϋπέθετε την εκπόνηση και μετά την υλοποίηση Σχεδίου Δράσης για την Αειφόρο Ενέργεια (ΣΔΑΕ) με έργα και δραστηριότητες που θα οδηγήσουν σε

τουλάχιστον 20% μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου σε όλη τους την επικράτεια. Το 2013, με την υποστήριξη του ΚΑΠΕ, ο Δήμος εκπόνησε το ΣΔΑΕ του το οποίο υποβλήθηκε και εγκρίθηκε από την ΕΕ, σύμφωνα με τον Οδηγό «Πως να αναπτύξετε ένα Σχέδιο Δράσης Αειφόρου Ενέργειας (ΣΔΑΕ)» (Bertoldi, P. 2010).

Το ΣΔΑΕ περιλαμβάνει το σκεπτικό, τους γενικούς στόχους και το όραμα του Δήμου για το 2020 και μια απογραφή εκπομπών αναφοράς, με έτος βάσης το 2011, με τις καταγεγραμμένες αναλυτικές και συνολικές καταναλώσεις ενέργειας ανά καύσιμο και τις συνεπαγόμενες εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα στην επικράτεια του Δήμου στους τομείς των δημοτικών κτιρίων, δημοτικού φωτισμού, δημοτικού στόλου, στα κτίρια του τριτογενούς τομέα και της κατοικίας και στις δημόσιες και ιδιωτικές μεταφορές. Βάσει αυτής της απογραφής, οι εκπομπές ανέρχονταν συνολικά για την πόλη σε 2.494.215 tCO₂. Στη συνέχεια, προτείνονται συγκεκριμένα μέτρα περιορισμού των εκπομπών σε όλους τους τομείς, με εκτίμηση της εξοικονομούμενης ή παραγόμενης από ΑΠΕ ενέργειας, το κόστος και το χρόνο υλοποίησης για το καθένα καθώς και η προκύπτουσα συνολική μείωση εκπομπών CO₂ έτσι ώστε να μειωθούν οι εκπομπές κατά 20% ως το 2020.

ΠΡΟΟΔΟΣ ΚΑΙ ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ ΤΟΥ ΣΔΑΕ

Το ΣΔΑΕ του Δήμου Θεσσαλονίκης βρίσκεται στο στάδιο της υλοποίησης. Για την κατανόηση του πού βρισκόμαστε, πού πηγαίνουμε και τι χρειάζεται για να επιτύχουμε τους στόχους για το 2030, καταγράφουμε συνοπτικά τα βήματα που έχουν γίνει από το 2011 ως σήμερα, τα προβλήματα και τις απαιτούμενες περαιτέρω δράσεις.

Το ΚΑΠΕ, ως Εθνικός Συντονιστής του Συμφώνου των Δημάρχων, θέτει ερωτήματα προς τον Δήμο ώστε να κατανοήσει και να μεταδώσει αυτή την εμπειρία εντός και εκτός της Ελλάδος. Σε πρώτη φάση αντλούνται στοιχεία από την εμπειρία του Τμήματος Ενεργειακού και Βιοκλιματικού Σχεδιασμού του Δήμου, τα οποία και αναφέρονται στο παρόν κείμενο και, σε δεύτερο χρόνο, προγραμματίζεται μια αναλυτικότερη καταγραφή μέσω συνεντεύξεων από αντιδημάρχους και στελέχη διαφόρων υπηρεσιών του Δήμου. Αυτή η εμπειρία θα μεταφερθεί στη συνέχεια σε άλλους Δήμους εντός και εκτός Ελλάδας μέσω αντίστοιχης μεθοδολογίας στο πλαίσιο Ευρωπαϊκών έργων που μετέχει το ΚΑΠΕ και συναφών δράσεων που συντονίζει.

Ερωτήσεις και απαντήσεις

Ερώτηση: Πόσο έχει συνεισφέρει το ΣΔΑΕ στην μετάβαση της Θεσσαλονίκης προς την αειφορία;

Απάντηση:

Η κατεύθυνση της αειφορίας περιλαμβάνει πληθώρα κοινωνικών, περιβαλλοντικών και οικονομικών θεμάτων, σχεδίων και λύσεων που απαιτούν προσαρμογές σε μεταβαλλόμενες συνθήκες. Το ΣΔΑΕ έχει δώσει μια σημαντική κατεύθυνση προς την ενεργειακή αειφορία, αποτυπώνοντας και βελτιώνοντας τους περιβαλλοντικούς δείκτες, πρώτα στα εσωτερικά του Δήμου και στη συνέχεια προσεγγίζοντας το σύνολο της τοπικής κοινωνίας. Οι απόλυτοι αριθμοί δείχνουν ότι τα βήματα είναι αργά, αλλά ότι κάθε δράση γίνεται αποτελεσματικότερη όταν αποτελεί μέρος μιας ευρύτερης στρατηγικής.

Σημαντικά έργα εξοικονόμησης ενέργειας και βελτίωσης του αστικού μικροκλίματος (ενεργειακή αναβάθμιση δημοτικών κτιρίων, βιοκλιματική αναβάθμιση αστικών χώρων, παρεμβάσεις στις μεταφορές και στον δημοτικό φωτισμό), είναι δράσεις που

έχουν αποτιμηθεί ως προς το ενεργειακό και περιβαλλοντικό όφελος. Μέχρι σήμερα έχουν γίνει σημαντικά βήματα σε όλους τους τομείς που αναφέρονται στο ΣΔΑΕ, όπως περιγράφεται ακολούθως:

Δημοτικά Κτίρια/Εγκαταστάσεις

Το ποσοστό μείωσης εκπομπών από τα έργα που έχουν ήδη υλοποιηθεί ή έχει ξεκινήσει η υλοποίησή τους κατά το διάστημα από την ολοκλήρωσή τους μέχρι το 2020, σε σχέση με τις εκπομπές του έτους αναφοράς ανέρχεται σε 3%, το οποίο είναι χαμηλό σε σχέση με το στόχο που είχε τεθεί στο Σχέδιο Δράσης για τη μείωση των εκπομπών κατά 50%.

Δημοτικός Φωτισμός

Ο Δήμος Θεσσαλονίκης με έργα τα οποία έχει ξεκινήσει να υλοποιεί, αναμένεται να επιτύχει μείωση των εκπομπών της τάξης του 16%. Επομένως, κρίνεται ότι, ακολουθώντας τον ίδιο ρυθμό, θα επιτευχθεί ο στόχος που είχε τεθεί στο Σχέδιο Δράσης για τη μείωση των εκπομπών κατά 55%. Να σημειωθεί ότι είναι διαθέσιμο και ένα νέο χρηματοδοτικό εργαλείο για την ενεργειακή αναβάθμιση των δικτύων του δημοτικού οδοφωτισμού, που υλοποιείται από το Ταμείο Παρακαταθηκών και Δανείων σε συνεργασία με το Κέντρο Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας.

Μεταφορές

Στον τομέα του δημοτικού στόλου, με την αντικατάσταση μεγάλου αριθμού δημοτικών οχημάτων με ενεργειακά αποδοτικά, ο Δήμος Θεσσαλονίκης ήδη με τα έργα που υλοποιεί, έχει επιτύχει μείωση των εκπομπών της τάξης του 15%. Προκειμένου να επιτευχθεί ο στόχος που είχε τεθεί στο Σχέδιο Δράσης για τη μείωση των εκπομπών κατά 55% θα πρέπει να προωθηθούν εναλλακτικά καύσιμα.

Όσον αφορά την ηλεκτροκίνηση, η αγορά των ηλεκτρικών οχημάτων στην Ελλάδα είναι σε πολύ αρχικό στάδιο. Εκτιμάται ότι συνολικά στην Ελλάδα υπάρχουν 150 ηλεκτρικά οχήματα και περίπου 45 σταθμοί φόρτισης εκτός Θεσσαλονίκης (<http://emobilityworks.com/>).

Η εφαρμογή ενός ολοκληρωμένου σχεδίου αστικών μεταφορών μετά την ολοκλήρωση της Μελέτης Βιώσιμης Αστικής Κινητικότητας και του Σχεδίου Βιώσιμης Αστικής Κινητικότητας του Δήμου Θεσσαλονίκης με την παράλληλη λειτουργία του μετρό Θεσσαλονίκης εκτιμάται ότι θα οδηγήσουν στην επίτευξη του στόχου που είχε τεθεί στο ΣΔΑΕ γενικά για τις μεταφορές.

Τοπική παραγωγή ενέργειας από ΑΠΕ

Όσον αφορά την εγκατάσταση φωτοβολταϊκών στα κτίρια, μέχρι πρόσφατα ουσιαστικά γινόταν μόνο εγκατάσταση συστημάτων των 10 kW σε κατοικίες και δημόσια κτίρια. Σύμφωνα με τις πρόσφατες εξελίξεις, με τον νόμο 4414/2016 εισέρχεται και ο όρος του εικονικού ενεργειακού συμφηφισμού ενώ μόλις τον Μάιο του 2017 εκδόθηκε και σχετική Υπουργική Απόφαση που καθορίζει τους όρους και τις προϋποθέσεις ανάπτυξης φωτοβολταϊκών σταθμών από αυτοπαραγωγούς με εφαρμογή ενεργειακού συμφηφισμού ή εικονικού ενεργειακού συμφηφισμού (ΑΠΕΗΛ/Α/Φ1/οικ. 175067/05-05-2017).

Ο στόχος που είχε τεθεί στο ΣΔΑΕ για την παραγωγή ενέργειας από ΑΠΕ του Δήμου Θεσσαλονίκης έχει ικανοποιηθεί με την εγκατάσταση φωτοβολταϊκών συστημάτων ισχύος μέχρι 10kW σε 50 σχολεία, ενώ έχει ολοκληρωθεί και η πιλοτική εγκατάσταση ενός φωτοβολταϊκού ισχύος 10 kW σε σχολείο υπό το καθεστώς του εικονικού ενεργειακού συμφηφισμού (δωρεά του Ελληνικού Γραφείου της Greenpeace).

Νέες δομές και συνέργειες με άλλες δράσεις

Σημαντικές είναι οι νέες οργανωτικές δομές που έχουν δημιουργηθεί όπως το νέο Τμήμα Ενεργειακού και Βιοκλιματικού Σχεδιασμού, που υπάγεται στην Αντιδημαρχία Τεχνικών Έργων, Περιβάλλοντος και Καθαριότητας. Ειδικότερα, για τα θέματα της κλιματικής αλλαγής θα απαιτηθούν συνέργειες εντός και εκτός Δήμου όπως με τη νέα Αντιδημαρχία Αστικής Ανθεκτικότητας. Παράλληλα έχουν πραγματοποιηθεί σημαντικές δράσεις συμμετοχής των πολιτών σε συνεργασία με φορείς της πόλης, αλλά και με Ελληνικά και παγκόσμια δίκτυα πόλεων και οργανισμούς.

Ερώτηση: Τι εμπόδια υπήρξαν κατά την εφαρμογή του ΣΔΑΕ και τι ανάγκες προκύπτουν για την υπέρβασή τους;

Απάντηση:

A. Ειδικά εμπόδια και δυσκολίες μέχρι σήμερα

Τα σημαντικότερα εμπόδια για την εφαρμογή των μέτρων που είχαν προβλεφθεί στο Σχέδιο Δράσης, τα οποία εντοπίστηκαν από το δήμο είναι:

- Η αναθεώρηση του ΚΕΝΑΚ ήταν προϋπόθεση για την προκήρυξη προγραμμάτων ενεργειακής αναβάθμισης κτιρίων και η καθυστέρησή της δημιούργησε πρόβλημα υλοποίησης των κτιριακών έργων ενεργειακής αναβάθμισης
- Τα υψηλά κεφάλαια που απαιτούνται για την υλοποίηση έργων ενεργειακής αναβάθμισης στα δημοτικά κτίρια είναι πολύ δύσκολο να εξασφαλιστούν υπό τις επικρατούσες αντίξοες οικονομικές συνθήκες γεγονός που αναγκάζουν το Δήμο να στραφεί σε άλλες πηγές χρηματοδότησης εκτός από ίδιους πόρους.
- Όσον αφορά την σύναψη συμβάσεων με επιχειρήσεις ενεργειακών υπηρεσιών (ΕΕΥ) παρότι υπάρχει το σχετικό νομικό πλαίσιο για τη συνεργασία μεταξύ δημόσιου τομέα και ΕΕΥ δεν έχει ακόμα υλοποιηθεί με επιτυχία κάποια σύμβαση ενεργειακής απόδοσης κυρίως λόγω του ότι δεν έχει θεσμοθετηθεί κάποιο μοντέλο για τον υπολογισμό της εξοικονόμησης ενέργειας που επιτυγχάνεται.
- Η πρόσφατη αλλαγή στη νομοθεσία για τα δημόσια έργα (Αύγουστος 2017) προκάλεσε καθυστερήσεις σε όλη τη διαδικασία ανάθεσης μελετών και έργων.
- Υπάρχουν σημαντικά οικονομικά και θεσμικά εμπόδια για την ανάπτυξη της ηλεκτροκίνησης οχημάτων
- Η μείωση που θεσμοθετήθηκε στις εγγυημένες τιμές των φωτοβολταϊκών του Ειδικού Προγράμματος (μέχρι και σχεδόν 50% για τα νεοεισερχόμενα φωτοβολταϊκά) στο πλαίσιο των προσπαθειών εξορθολογισμού της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας οδήγησε ουσιαστικά στην αποθάρρυνση των καταναλωτών σε επενδύσεις σε φωτοβολταϊκά. Ενώ αναμένεται η πλειοψηφία των νέων εγκαταστάσεων να υπαχθούν στο καθεστώς net metering.

B. Γενικά εμπόδια και ανάγκες υπέρβασης

Όπως στη συντριπτική πλειοψηφία των Δήμων της Ευρώπης, έτσι και στη Θεσσαλονίκη υπήρξαν προβλήματα και δυσκολίες κατά την υλοποίησή του, ορισμένα εκ των οποίων παραμένουν:

- Σημαντικό εμπόδιο είναι οι περιορισμένοι οικονομικοί, αλλά και διαθέσιμοι ανθρώπινοι πόροι στο Δήμο.

- Τα κρίσιμα προβλήματα της καθημερινότητας και οι κοινωνικές πιέσεις συχνά οδηγούν τα θέματα της αντιμετώπισης της κλιματικής αλλαγής σε δεύτερη προτεραιότητα.
- Το θεσμικό πλαίσιο παρέχει περιορισμένο βαθμό ελευθερίας του Δήμου στη δυνατότητα παρεμβάσεων σε διάφορους τομείς όπως διαχείριση πόρων για έργα ενεργειακής αναβάθμισης και στον ιδιωτικό τομέα, παρεμβάσεις για την αντιμετώπιση της ενεργειακής φτώχειας, επέκταση συνεργασιών και χρηματοδότησης από τον ιδιωτικό τομέα κ.ο.κ.
- Οι παράγοντες της τοπικής κοινωνίας, όπως Ακαδημαϊκά Ιδρύματα, ΜΚΟ, πάροχοι ενέργειας, οι φορείς της αγοράς κλπ παρέχουν μερική στήριξη, η οποία πρέπει να ενισχυθεί μέσω συστηματικών προσεγγίσεων και δομών συνεργασίας. Το νέο θεσμικό πλαίσιο (Ν. 4513/2018 «Ενεργειακές κοινότητες και άλλες διατάξεις») μπορεί να λειτουργήσει προς την κατεύθυνση της προώθησης της κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας και στην αντιμετώπιση της ενεργειακής ένδειας.
- Απαιτείται στενότερη συνεργασία μεταξύ όλων των επιπέδων διοίκησης, εντός του Δήμου (π.χ. διαφορετικές Διευθύνσεις και Αντιδημαρχίες) και εκτός (Περιφέρεια, Αποκεντρωμένη Διοίκηση, Υπουργεία και άλλοι Δημόσιοι Φορείς).

Ερώτηση: Τι δράσεις και τι συνέργειες απαιτούνται ακόμα για να υλοποιηθεί το όραμα για το 2030;

Απάντηση:

Η συμμετοχή του Δήμου στο νέο Σύμφωνο των Δημάρχων για το Κλίμα και την Ενέργεια και η διαδικασία εκπόνησης του νέου Σχεδίου Δράσης για την Αειφόρο Ενέργεια και το Κλίμα (ΣΔΑΕΚ) το προσεχές έτος, σηματοδοτεί την κατεύθυνση του Δήμου στην ανάληψη ακόμα μεγαλύτερης ευθύνης τόσο ως προς τους πολίτες όσο και προς τη διεθνή κοινότητα και τον πλανήτη.

Ο Δήμος Θεσσαλονίκης επίσης συστηματικά προσεγγίζει το πρόβλημα και μέσω σχεδιασμού και δράσεων σε άλλους τομείς όπως στον τομέα της Αστικής Ανθεκτικότητας, της ολοένα συστηματικότερης συμμετοχής της κοινωνίας των πολιτών και της πολυεπίπεδης διακυβέρνησης. Μια πολύ χρήσιμη εφαρμοζόμενη μεθοδολογία περιγράφεται στο «Θεσσαλονίκη 2030: Στρατηγική για την αστική ανθεκτικότητα» (<https://drive.google.com/file/d/0B1EGaz8zlp3dV1IIV3hhWDNIQXc/view>).

Εκτός από τις προαναφερθείσες και προφανείς συνέργειες και συνεργασίες με όλους τους φορείς της τοπικής κοινωνίας, τις συνεργασίες με άλλους δήμους, συμμετοχή σε υπερτοπικά, ευρωπαϊκά και διεθνή δίκτυα, προκύπτουν ειδικά θέματα συνεργειών που έχουν να κάνουν ειδικά με το θέμα της Κλιματικής Αλλαγής.

Καλή πρακτική συνδυασμένου οφέλους

Υπάρχουν δράσεις συνδυασμένου οφέλους, που μπορούν να περιορίσουν την κλιματική αλλαγή, αλλά και να βοηθήσουν στην αντιμετώπιση των συνεπειών της, στην καλύτερη προσαρμογή. Ένα τέτοιο παράδειγμα είναι η βελτίωση του αστικού μικροκλίματος μέσω βιοκλιματικών παρεμβάσεων που συντελεί σε:

- θερμική αποφόρτιση του αστικού ιστού και, άρα περιορισμό της κατανάλωσης ενέργειας για κλιματισμό σε μεγάλες και όλο και αυξανόμενες θερμές περιόδους
- περισσότερη χρήση του υπαίθριου χώρου, ενίσχυση της βάδισης και έναντι συμβατικών μέσων μετακίνησης

- αναβάθμιση της ποιότητας ζωής στην πόλη, και, ειδικότερα, βελτίωση των συνθηκών σε ακραίες (λόγω κλιματικής αλλαγής) θερμικές συνθήκες

με αποτέλεσμα μια πόλη πιο προσαρμοσμένη και ανθεκτική.

Τα οφέλη μπορούν να επεκταθούν περαιτέρω με έναν συνολικό και συμμετοχικό σχεδιασμό και διαχείριση του αστικού χώρου ώστε να καλύπτονται ανάγκες αναπτυξιακές (π.χ. ενίσχυση εμπορικών και τουριστικών δραστηριοτήτων), πολιτιστικές (π.χ. τοπόσημα, χώροι εκδηλώσεων, αισθητική αναβάθμιση χώρων), κοινωνικές (προστασία ευάλωτου πληθυσμού, θερμικά καταφύγια), περιβαλλοντικές (αύξηση πρασίνου, περιορισμός CO₂, ποιότητα αέρα).

Ένα παράδειγμα, το οποίο ακολουθήθηκε και από άλλα ανάλογα προγραμματισμένα έργα είναι η Βιοκλιματική Αναβάθμιση της Ευρύτερης Περιοχής της Πλατείας Χρηματιστηρίου. Το έργο, το οποίο περιλαμβάνεται στο ΣΔΑΕ του Δήμου, χρηματοδοτήθηκε από το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα "ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΑΕΙΦΟΡΟΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗ" και αφορά ένα σημαντικό τμήμα του παλιού εμπορικού και επιχειρηματικού κέντρου της Θεσσαλονίκης, συνολικής επιφάνειας 105.790,00m², που οριοθετείται από τις οδούς: Εγνατία, Ι.Δραγούμη, Τιμισοκή και Δωδεκανήσου. Οι παρεμβάσεις που υλοποιήθηκαν αφορούν: κατασκευή σιντριβανιών/νεροκουρτινών, τοποθέτηση περγκολών, ενίσχυση φυτεύσεων, εγκατάσταση επιδαπέδιων ανεμιστήρων & ανεμιστήρων κάθετου άξονα, επίστρωση με φυσικές πέτρες, ψυχρούς κυβόλιθους & σταθεροποιημένο χώμα, δημιουργία ζωνών απρόσκοπτης πορείας τυφλών/ ΑΜΚ, δημιουργία «πολιτιστικής διαδρομής» από κόκκινο γρανίτη, τοποθέτηση αστικού εξοπλισμού. Το έργο, συνολικού αρχικού προϋπολογισμού περίπου 5,5 εκατ. Ευρώ, που ολοκληρώθηκε το 2015, οδηγεί σε μείωση της θερμοκρασίας κατά περίπου 2 °C τους θερμούς μήνες και σε μείωση των εκπομπών CO₂, που υπολογίζεται σε 156 tn ετησίως.

Εικόνα 1. Άποψη της Πλατείας Χρηματιστηρίου με τις βιοκλιματικές παρεμβάσεις

Εικόνα 2. Ανεμιστήρας στην Πλατεία Χρηματιστηρίου

Στην ίδια κατεύθυνση ολοκληρώνεται το έργο «Βελτίωση μικροκλιματικών συνθηκών στην πλατεία Σταμάτη Καραμανλή - Ηλεκτροφωτισμός οδού Παπαναστασίου και πλατείας Σταμάτη Καραμανλή» ενώ ήδη δημοπρατείται το έργο «Βιοκλιματική Αναβάθμιση Πλατείας Ελευθερίας» και αναμένεται η υπογραφή σύμβασης για το έργο «Ανάπλαση πλατείας Μαβίλη με στοιχεία βιοκλιματικού σχεδιασμού» (χρηματοδότηση ΕΣΠΑ).

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η εφαρμογή του ΣΔΑΕ στο Δήμο Θεσσαλονίκης περιλαμβάνει σημαντικά βήματα για την αντιμετώπιση των νέων προκλήσεων εν όψει των δεσμεύσεων για το 2030. Ο Δήμος παίζει σημαντικό ρόλο και μέσω του σχεδιασμού και των δράσεων που υλοποιεί. Η πρόκληση είναι να αποτελέσει το συνδυαστικό κρίκο μεταξύ όλων των κρατικών και ιδιωτικών φορέων και όλων των πολιτών, κατοίκων και επισκεπτών της πόλης, οι οποίοι μπορούν να μετέχουν στη λήψη αποφάσεων, αλλά, κυρίως, θα πρέπει να συνεργαστούν στην εφαρμογή των μέτρων μετέχοντας σε «κοινή εξίσωση ευθύνης και δράσης» για την υλοποίηση του συλλογικού δημοτικού και παγκόσμιου οράματος με ρεαλισμό. Αυτή η διαδικασία σχεδιασμού, που αντλεί και από ανάλογες εμπειρίες άλλων πρωτοβουλιών του Δήμου, να αποτελέσει παράδειγμα και έναυσμα για παρόμοιους σχεδιασμούς και δράσεις εντός και εκτός του Δήμου για μια πιο οικολογική, φιλική προς τον άνθρωπο και οικονομικά αναπτυσσόμενη πόλη.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Bertoldi, P, et.al (2010). *How To Develop a Sustainable Energy Action Plan (SEAP) – Guidebook*. JRC, Covenant of Mayors Office, E. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Διαθέσιμο μέσω: <https://www.eumayors.eu/IMG/pdf/seap_guidelines_en.pdf> [7/9/2018].

Bertoldi, P, et.al (2010). Οδηγός «Πως να αναπτύξετε ένα Σχέδιο Δράσης Αειφόρου Ενέργειας (ΣΔΑΕ)», *JRC Scientific and Technical Reports. Σύμφωνα των Δημάρχων. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Κοινό Κέντρο Ερευνών, Ινστιτούτο Ενέργειας JRC*. Λουξεμβούργο: Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Διαθέσιμο μέσω: <http://www.simfonodimarxon.eu/IMG/pdf/SEAP_guidelines_EL.pdf> [7/9/2018].

Δήμος Θεσσαλονίκης (2014). *Σχέδιο Δράσης Δήμου Θεσσαλονίκης, Σύμφωνα των Δημάρχων*. Θεσσαλονίκη.

Δήμος Θεσσαλονίκης (2017). *Σχέδιο Δράσης Δήμου Θεσσαλονίκης, Ενδιάμεση αναφορά δράσεων*. Θεσσαλονίκη.

Covenant of Mayors Office (2014). *SEAP Guidebook part 1*. Βρυξέλλες: European Commission, Διαθέσιμο μέσω: <https://www.covenantofmayors.eu/index.php?option=com_attachments&task=download&id=220> [7/9/2018].

Covenant of Mayors Office (2014). *Reporting Guidelines on Sustainable Energy Action Plan and Monitoring (en)*. European Commission. Διαθέσιμο μέσω: <https://www.covenantofmayors.eu/index.php?option=com_attachments&task=download&id=189> [7/9/2018].

Covenant of Mayors Office (2017). *Covenant community's needs for SE(C)AP design and implementation*. European Commission. Διαθέσιμο μέσω: <<https://www.covenantofmayors.eu/component/attachments/?task=download&id=336>> [7/9/2018].

Kona A., Melica G., Bertoldi P., Rivas Calvete S., Koffi B., Iancu A., Zancanella P., Janssens-Maenhout G. Dallemand J.F. (2017). *JRC Science for Policy Report, Covenant of Mayors in figures: 8-year assessment*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Διαθέσιμο μέσω: <https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/covenant-mayors-8-year-assessment_en.pdf> [7/9/2018].

Covenant of Mayors Office (2015). *In-depth Analysis of Sustainable Energy Action Plans (en)*. Joint Research Centre (European Commission). Διαθέσιμο μέσω: <https://www.covenantofmayors.eu/index.php?option=com_attachments&task=download&id=135> [7/9/2018].

Covenant of Mayors Office (2017). *Greenhouse Gas Emissions Achievements and Projections (en)*. Joint Research Centre (European Commission). Διαθέσιμο μέσω: <https://www.covenantofmayors.eu/index.php?option=com_attachments&task=download&id=136> [7/9/2018].

Saheb Y., Kona A., Maschio I., Szabo S. (2014). *Guidebook How to develop a Sustainable Energy Action Plan (SEAP) in South Mediterranean Cities, JRC Science and Policy Reports*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Διαθέσιμο μέσω: <https://www.covenantofmayors.eu/index.php?option=com_attachments&task=download&id=232> [7/9/2018].

ΒΕΛΤΙΩΣΗ ΜΙΚΡΟΚΛΙΜΑΤΙΚΩΝ ΣΥΝΘΗΚΩΝ ΣΤΗΝ ΠΛΑΤΕΙΑ ΣΤΑΜΑΤΗ ΚΑΡΑΜΑΝΛΗ

**Αριστοτέλης Βαρθολομαίος¹, Αντιγόνη Μάντσιου²,
Παναγιώτα Χαλιάζη³, Αθηνά Σίβη⁴, Νίκος Πρωτόγερος⁵**

¹Μεταδιδακτορικός ερευνητής Τμήματος Αρχιτεκτόνων Μηχανικών Α.Π.Θ. _
anarth@arch.auth.gr

^{2,3}Αρχιτέκτων μηχανικός & MLA αρχιτέκτων τοπίου, OpsisArchitects _
opsisarchitects@yahoo.gr

⁴Ηλεκτρολόγος μηχανικός & μηχανικός Υ _ asivi@yahoo.com

⁵Πολιτικός μηχανικός, Senior Energy Consultant at SRE _ niprotogeros@gmail.com

Λέξεις κλειδιά: περιβαλλοντικός σχεδιασμός, υπαίθριος χώρος, πλατεία, μικροκλίμα, θερμική άνεση

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η έρευνα παρουσιάζει την ανάπλαση της πλατείας Σταμάτη Καραμανλή στη Θεσσαλονίκη που ολοκληρώθηκε την άνοιξη του 2018. Το έργο ανήκει σε μια νέα «γενιά» βιώσιμων αναπλάσεων υπαίθριων χώρων των ελληνικών πόλεων οι οποίες θέτουν σε προτεραιότητα την ενίσχυση της κλιματικής ανθεκτικότητας, τη βελτίωση της θερμικής άνεσης και τον περιορισμό της κατανάλωσης ενέργειας. Η παρούσα έρευνα στοχεύει στην ανάδειξη των πλεονεκτημάτων μιας αρχιτεκτονικής μεθοδολογίας η οποία ενημερώνεται και τεκμηριώνεται με επιστημονικά δεδομένα. Εξετάζοντας την περίπτωση της ανάπλασης της Πλατείας Καραμανλή παρουσιάζονται οι δυνατότητες για μια συστηματική ένταξη των περιβαλλοντικών δεδομένων (π.χ.: κλίμα, ενέργεια, θερμική άνεση, υδρολογία, κύκλος ζωής υλικών, βιώσιμη κινητικότητα) στο σχεδιασμό των σύγχρονων ελληνικών πόλεων όπως η Θεσσαλονίκη.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η βελτίωση των περιβαλλοντικών συνθηκών στις πόλεις και η προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή αποτελούν βασικές προτεραιότητες του Στόχου 11 της «Ατζέντας 2030 για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη» του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ) (UNRIC, 2017). Στα πλαίσια της πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) οι αστικές αναπλάσεις αποτελούν βασικό στόχο της βιώσιμης ανάπτυξης ήδη από τα τέλη της δεκαετίας του 1990 με την «Πράσινη Βίβλο για το Αστικό Περιβάλλον» (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2006). Ειδικότερα, η ΕΕ από το 2007 και έπειτα προώθησε τις αναπλάσεις των υπαίθριων αστικών χώρων μέσα από το Σχέδιο Δράσης για την «Ενεργειακή Πολιτική για την Ευρώπη» (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2007). Με αυτό τον τρόπο, σηματοδοτείται μια νέα «γενιά» αναπλάσεων αστικών υπαίθριων χώρων στις ευρωπαϊκές πόλεις όπου δίνεται σαφής έμφαση στις ενεργειακές και κλιματικές συνιστώσες του σχεδιασμού.

Στην Ελλάδα, η πολιτική της ΕΕ για τους υπαίθριους χώρους υλοποιήθηκε μέσα από δύο χρηματοδοτούμενα προγράμματα: (i) Μέσω του προγράμματος «ΕΞΟΙΚΟΝΟΜΩ» (2009-2017) το οποίο έθεσε ως προτεραιότητα τη δημιουργία θερμικά άνετων «αστικών οάσεων» μέσα στις ελληνικές πόλεις (Υπουργείο Ανάπτυξης, 2007). (ii) Μέσω του προγράμματος «Βιοκλιματικές Αναβαθμίσεις Δημόσιων Ανοικτών Χώρων» (2007-2013). Ένα βασικό χαρακτηριστικό που διαχωρίζει τα έργα που εντάχθηκαν σε αυτά τα προγράμματα από τις συμβατικές αρχιτεκτονικές μελέτες ήταν η υποχρεωτική επιστημονική τεκμηρίωση του σχεδιασμού και η επίτευξη συγκεκριμένων μετρήσιμων περιβαλλοντικών στόχων. Συνεπώς, για πρώτη φορά στην Ελλάδα απαιτήθηκε μια στενή αλληλεπίδραση περιβαλλοντικής ανάλυσης και σχεδιασμού στην κλίμακα των υπαίθριων χώρων.

Η παρούσα έρευνα εστιάζει σε μια χαρακτηριστική περίπτωση βιοκλιματικής ανάπλασης αστικής πλατείας στο Δήμο Θεσσαλονίκης, της «Σταμάτη Καραμανλή» στην περιοχή Χαριλάου. Σκοπός της μελέτης είναι η ανάδειξη των πλεονεκτημάτων μιας αρχιτεκτονικής μεθοδολογίας η οποία ενημερώνεται και τεκμηριώνεται με επιστημονικά δεδομένα. Εξετάζοντας την περίπτωση της ανάπλασης της Πλατείας Καραμανλή αναδεικνύονται παράλληλα εμπόδια και ευκαιρίες για μια συστηματική ένταξη των περιβαλλοντικών δεδομένων στο σχεδιασμό των σύγχρονων ελληνικών πόλεων όπως η Θεσσαλονίκη.

Παρότι το έργο της ανάπλασης αρχικά εντάχθηκε στα πλαίσια του «ΕΞΟΙΚΟΝΟΜΩ» στη συνέχεια υλοποιήθηκε ανεξάρτητα από το Δήμο Θεσσαλονίκης και ολοκληρώθηκε την άνοιξη του 2018. Το έργο ανήκει σε μια σειρά από υλοποιημένες και μελλοντικές παρεμβάσεις σε σημαντικούς υπαίθριους χώρους της Θεσσαλονίκης (πχ: Νέα Παραλία, Πλατεία Χρηματιστηρίου, Πλατεία Ελευθερίας, Πλατεία Μαβίλη, Πλατεία Φαναριωτών) οι οποίες αναβαθμίζουν συνολικά τη βιωσιμότητα και ανθεκτικότητά της πόλης.

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ

Η αρχιτεκτονική σύνθεση στηρίχθηκε από τα πρώτα της βήματα στα δεδομένα περιβαλλοντικής ανάλυσης. Αρχικά πραγματοποιήθηκε μια ανάλυση τοπίου, στα πλαίσια της οποίας καταγράφηκαν οικολογικές, κοινωνικές, οικονομικές και αντιληπτικές παράμετροι του χώρου της πλατείας (Η αρχιτεκτονική σύνθεση στηρίχθηκε από τα πρώτα της βήματα στα δεδομένα περιβαλλοντικής ανάλυσης. Αρχικά πραγματοποιήθηκε μια ανάλυση τοπίου, στα πλαίσια της οποίας καταγράφηκαν οικολογικές, κοινωνικές, οικονομικές και αντιληπτικές παράμετροι του χώρου της πλατείας (Εικόνα 1, Εικόνα 2). Η καταγραφή της ροής των πεζών εντόπισε σημαντικά προβλήματα που αφορούσαν την παρεμπόδιση της τόσο κατά μήκος του άξονα της Αλ. Παπαναστασίου (κεντρικός δρόμος) όσο και στις περιβάλλουσες οδούς. Βασικές αιτίες ήταν ο κατακερματισμός του μετώπου της πλατείας από την πιάτσα ταξί, τα στενά πεζοδρόμια και τα πολυάριθμα φυσικά εμπόδια (πχ: κάδοι απορριμμάτων, σκαλοπάτια, τραπεζοκαθίσματα και σταθμευμένα οχήματα). Ο κατακερματισμός του χώρου κίνησης των πεζών και η κυριαρχία της ασφάλτου έδινε την εικόνα μιας πολύ μικρότερης πλατείας (Εικόνα 2).1, Εικόνα 1: Αριστερά: καταγραφή ροών πεζών στην περιοχή της πλατείας. Κέντρο: καταγραφή οπτικών φυγών. Δεξιά: καταγραφή βλάστησης και παρόδιων χρήσεων γης (μπλε: καταστήματα, κόκκινο: εστίαση).). Η καταγραφή της ροής των πεζών εντόπισε σημαντικά προβλήματα που αφορούσαν την παρεμπόδιση της τόσο κατά μήκος του άξονα της Αλ. Παπαναστασίου (κεντρικός δρόμος) όσο και στις περιβάλλουσες οδούς. Βασικές αιτίες ήταν ο κατακερματισμός του μετώπου της πλατείας από την πιάτσα ταξί, τα στενά πεζοδρόμια και τα πολυάριθμα φυσικά εμπόδια (πχ: κάδοι απορριμμάτων, σκαλοπάτια, τραπεζοκαθίσματα και σταθμευμένα οχήματα). Ο κατακερματισμός του

χώρου κίνησης των πεζών και η κυριαρχία της ασφάλτου έδινε την εικόνα μιας πολύ μικρότερης πλατείας (Εικόνα 1: Αριστερά: καταγραφή ροών πεζών στην περιοχή της πλατείας. Κέντρο: καταγραφή οπτικών φυγών. Δεξιά: καταγραφή βλάστησης και παρόδιων χρήσεων γης (μπλε: καταστήματα, κόκκινο: εστίαση)).

Εικόνα 1. Αριστερά: καταγραφή ροών πεζών στην περιοχή της πλατείας. Κέντρο: καταγραφή οπτικών φυγών. Δεξιά: καταγραφή βλάστησης και παρόδιων χρήσεων γης (μπλε: καταστήματα, κόκκινο: εστίαση).

Εικόνα 2. Απόψεις της πλατείας όπου εντοπίζονται κάποια από τα βασικά της προβλήματα: κατακερματισμός του αστικού χώρου, μειωμένη προσβασιμότητα, φυσικά εμπόδια, διάχυση τραπεζοκαθισμάτων, αντιμετώπιση του πράσινου ως «περίσσειμα», οπτικές οχλήσεις.

Η ανάλυση των κυκλοφοριακών ρυθμίσεων της περιοχής από την Ομάδα Μελέτης Συγκοινωνιακών Έργων, φανέρωσε πως ήταν δυνατή η λειτουργική και αισθητική ενοποίηση της πλατείας, αποκαθιστώντας την ενότητα του μετώπου της πλατείας, περιορίζοντας τις θέσεις στάθμευσης και επαναχαράσσοντας τα όρια της πιάτσας ταξί και των χώρων για τραπεζοκαθίσματα. Αυτό κατέστη δυνατό με την επέκταση των ορίων της μελέτης μέχρι τις ρυμοτομικές γραμμές των όμορων οικοδομικών τετραγώνων, έπειτα από αίτημα της ομάδας μελέτης. Η ενοποίηση του δημόσιου χώρου της πλατείας πραγματοποιήθηκε με την αποξήλωση της ασφάλτου και με τη χρήση ενός ενιαίου υδατοδιαπερατού δαπέδου από κυβόλιθους.

Η πρόταση (Η αισθητική όσο και λειτουργική αναβάθμιση των περιμετρικών οδών επιτεύχθηκε με την οριοθέτηση των θέσεων στάθμευσης, την αντικατάσταση των επιστρώσεων οδοστρώματος και πεζοδρομίων, τον περιορισμό των κάδων απορριμμάτων, τη μείωση του χώρου της στάσης των ταξί και τη δενδροφύτευση. Τα τραπεζοκαθίσματα των καταστημάτων, για τα οποία υπήρχε άδεια σε ισχύ, οργανώθηκαν

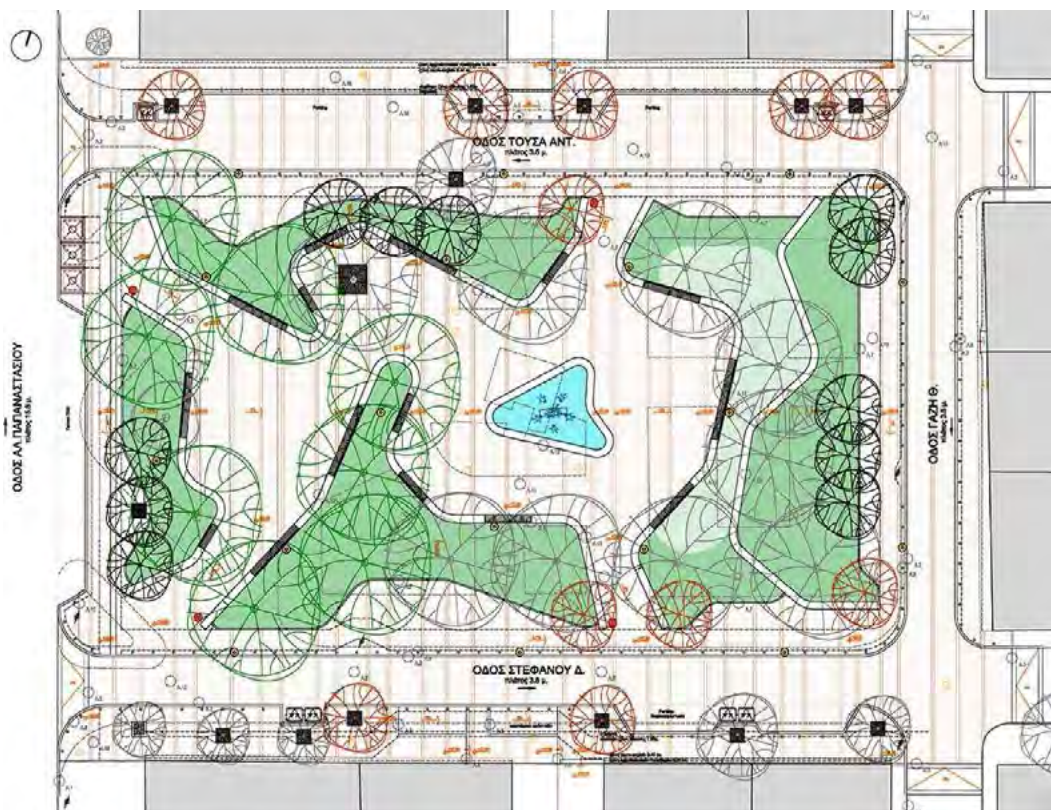

σε περιορισμένες ζώνες στην περίμετρο της πλατείας (Εικόνα 6). Τα περιμετρικά και απέναντι πεζοδρόμια καθώς και οι εισοδοί προς την πλατεία διαμορφώθηκαν σύμφωνα με τις Οδηγίες Σχεδιασμού για ΑΜΕΑ του προγράμματος «Σχεδιάζοντας για όλους» (ΥΠΕΧΩΔΕ, 1996).³ επιχείρησε επίσης να εξορθολογήσει τις λειτουργίες εντός και γύρω από την πλατεία. Η οργάνωση του χώρου έγινε με τρόπο τέτοιο που επιτρέπει την ανάπτυξη συγκεκριμένων δραστηριοτήτων που ανταποκρίνονται στις διαπιστωμένες ανάγκες των χρηστών (διέλευση, στάση, αναψυχή, παιχνίδι). Ομάδες από καθιστικά, προσαρμοσμένα σε συνεχείς αναβαθμούς, δημιουργήθηκαν με επίκεντρο ανοιχτές, ελεύθερες επιφάνειες. Οι ομάδες αυτές δημιουργούν «αγκαλιές», τις οποίες οικειοποιούνται οι διάφορες ηλικιακές ομάδες των χρηστών, ενώ το κέντρο της πλατείας παραμένει ανοιχτό και αδιάσπαστο.

Επιπλέον αποφασίστηκε η χωροθέτηση μιας υδάτινης δεξαμενής με πίδακες νερού στο κέντρο της πλατείας ως ένα χαρακτηριστικό τοπόσημο με αισθητικές και λειτουργικές προεκτάσεις. Το κεντρικό υδάτινο στοιχείο αφενός δροσίζει τον άμεσο αέρα και αφετέρου ενισχύει την περιβαλλοντική ταυτότητα του αναβαθμισμένου υπαίθριου χώρου ο οποίος πλέον λειτουργεί ως μια αστική οάση.

Η αισθητική όσο και λειτουργική αναβάθμιση των περιμετρικών οδών επιτεύχθηκε με την οριοθέτηση των θέσεων στάθμευσης, την αντικατάσταση των επιστρώσεων οδοστρώματος και πεζοδρομίων, τον περιορισμό των κάδων απορριμμάτων, τη μείωση του χώρου της στάσης των ταξί και τη δενδροφύτευση. Τα τραπεζοκαθίσματα των καταστημάτων, για τα οποία υπήρχε άδεια σε ισχύ, οργάνωθηκαν σε περιορισμένες ζώνες στην περίμετρο της πλατείας (Εικόνα 6). Τα περιμετρικά και απέναντι πεζοδρόμια καθώς και οι εισοδοί προς την πλατεία διαμορφώθηκαν σύμφωνα με τις Οδηγίες Σχεδιασμού για ΑΜΕΑ του προγράμματος «Σχεδιάζοντας για όλους» (ΥΠΕΧΩΔΕ, 1996).

Εικόνα 3. Κάτοψη της πλατείας όπου φαίνονται οι προτεινόμενες παρεμβάσεις.

Η επιλογή των υλικών επίστρωσης εδάφους και άλλων δομικών στοιχείων έγινε με τρία κριτήρια: i) τις θερμοφυσικές τους ιδιότητες, ii) την υδρολογική συμπεριφορά και iii) τον κύκλο ζωής τους. Οι κυβόλιθοι έχουν ανοικτές αποχρώσεις και σε ορισμένα σημεία που παραμένουν εκτεθειμένα στον ήλιο χρησιμοποιήθηκαν ειδικοί «ψυχροί» κυβόλιθοι. Οι «ψυχροί» κυβόλιθοι ανακλούν τη θερμική ακτινοβολία χωρίς να προκαλούν οπτική θάμβωση. Η μελέτη ακολούθησε τον «Οδηγό για την Ολοκληρωμένη Διαχείριση Ομβρίων Υδάτων» (Δήμος Θεσσαλονίκης, 2013). Η ενιαία δαπεδόστρωση με κυβόλιθους είναι στο σύνολο της πλατείας υδατοδιαπερατή. Παράλληλα χρησιμοποιήθηκαν κατάλληλες κλίσεις και μικρά φρεάτια για την τοπική κατακράτηση και διαχείριση των απορροών ώστε να αυξηθεί η ανθεκτικότητα της γειτονιάς απέναντι στις αστικές πλημμύρες. Τέλος, τα υλικά που επιλέχθηκαν χαρακτηρίζονται από μειωμένες ανάγκες για συντήρηση, μεγάλη διάρκεια ζωής και υψηλή ανακλυκλωσιμότητα.

Η στρατηγική βελτίωσης του μικροκλίματος της πλατείας αρχικά στηρίχθηκε στον οδηγό μελετών του «Προγράμματος Βιοκλιματικών Αναβαθμίσεων Δημόσιων Ανοικτών Χώρων» (ΚΑΠΕ, 2011) και στην υφιστάμενη προμελέτη της Σχολής Ηλεκτρονικών Μηχανικών & Μηχανικών Υπολογιστών του Πολυτεχνείου Κρήτης (Πολυτεχνείο Κρήτης, 2009) η οποία καθόρισε προδιαγραφές (μέση πτώση θερινής θερμοκρασίας αέρα κατά 1.5°C – 2.0°C) και τον προϋπολογισμό του έργου. Η προμελέτη κατέληξε σε αυτές τις προδιαγραφές χρησιμοποιώντας ένα πρόγραμμα υπολογιστικής ρευστοδυναμικής, χωρίς όμως να λάβει υπόψη την επίδραση της ηλιακής ακτινοβολίας στο μικροκλίμα και στη θερμική άνεση. Τα συμπεράσματα της προμελέτης λήφθηκαν υπόψη, ωστόσο εξειδικεύθηκαν σημαντικά μέσα από τη μεθοδολογία περιβαλλοντικής ανάλυσης που περιγράφεται παρακάτω.

Χρησιμοποιήθηκαν τρία προγράμματα προσομοίωσης, το ENVI-met 3.1 (Bruse, 2004), το Autodesk Ecotect Analysis 2011 (Roberts και Marsh, 2001) και το OpenFoam (OpenCFD Ltd, 2014). Το πλεονέκτημα του ENVI-met είναι η συνολική προσομοίωση του θερμικού ισοζυγίου ενός αστικού υπαίθριου χώρου στις τρεις διαστάσεις. Παρότι η αξιοπιστία του σε εφαρμογές στην περιοχή της Θεσσαλονίκης έχει επιβεβαιωθεί από συναφείς μελέτες (Chatzidimitriou και Yannas, 2004), υστερεί στη χωρική ακρίβεια με την οποία προσομοιώνει τις ροές ηλιακής ακτινοβολίας και ανέμου. Αυτό οφείλεται στην πολυπλοκότητα του μοντέλου και στις υψηλές απαιτήσεις σε όγκο υπολογισμών. Το κενό αυτό καλύπτεται με προσομοιώσεις της ηλιακής ακτινοβολίας και των σκιάσεων από το Ecotect και του πεδίου ροής ανέμων από το OpenFoam.

Η περιοχή μελέτης βρίσκεται εντός του πολεοδομικού συγκροτήματος της Θεσσαλονίκης ($\varphi = 40^{\circ} 67'$, $\lambda = 22^{\circ} 90'$) η οποία ανήκει στην κατηγορία υγρών μεσόθερμων μεσογειακών κλιμάτων (Csa) σύμφωνα με την ταξινόμηση Köppen-Geiger (Kottek κ.ά., 2006). Τα κλιματικά δεδομένα που χρησιμοποιήθηκαν στις προσομοιώσεις προήλθαν από την Τεχνική Οδηγία του Τεχνικού Επιμελητηρίου Ελλάδας (ΤΟΤΕΕ) 20701-3 (ΤΕΕ, 2012).

Για την περιοχή μελέτης σχεδιάστηκαν δύο μοντέλα, ένα για την υφιστάμενη και ένα για την προτεινόμενη κατάσταση. Για κάθε ένα από τα μοντέλα πραγματοποιήθηκαν τρεις προσομοιώσεις με το ENVI-met: (i) τυπική μέρα καλοκαιριού, (ii) τυπική μέρα χειμώνα και (iii) συνθήκες καύσωνα. Η προσομοίωση στα έξι σενάρια έγινε για ένα διάστημα 15 ωρών, από τις 05:00 το πρωί έως τις 20:00 το βράδυ. Ανάλογα πραγματοποιήθηκαν προσομοιώσεις της συνολικής προσπίπτουσας ακτινοβολίας κατά τη χειμερινή και τη θερινή περίοδο με το Ecotect (Η ανάλυση της υφιστάμενης κατάστασης έδειξε πως κατά τη θερινή περίοδο και ιδιαίτερα τις απογευματινές ώρες επικρατούσαν συνθήκες μεγάλης θερμικής δυσφορίας ($PET > 40$) σε μεγάλες περιοχές εντός και περιμετρικά της πλατείας με εξαίρεση εκείνες που βρίσκονται κάτω από τη σκιά μεγάλων δέντρων. Η Ομάδα Φυτοτεχνικής Μελέτης εκτίμησε ότι σχεδόν όλα τα μεγάλα δέντρα είναι σε καλή

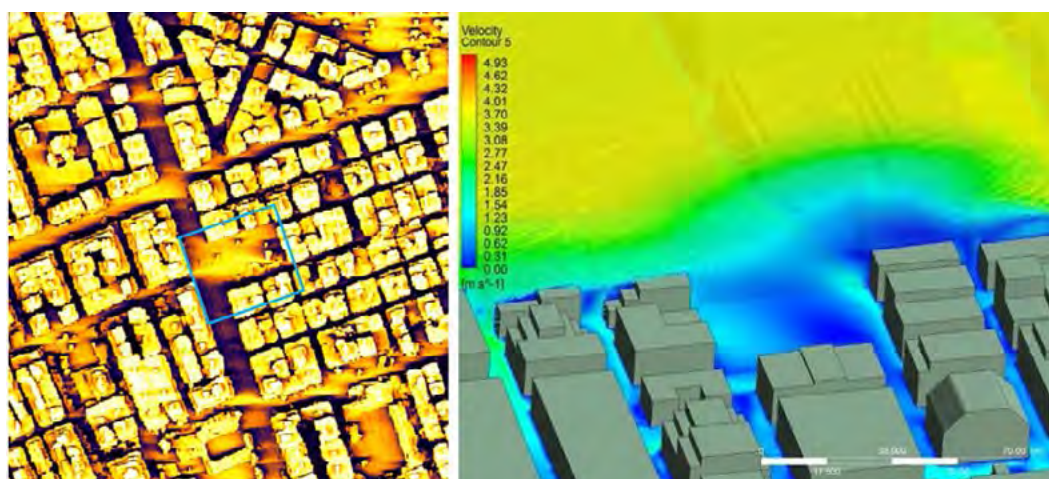

κατάσταση. Συνεπώς, η διατήρηση της υφιστάμενης βλάστησης ως στοιχείο εξαιρετικής περιβαλλοντικής και αισθητικής αξίας αποτέλεσε βασικό στόχο της μελέτης. Παράλληλα, αποφασίστηκε η στρατηγική φύτευση επιπλέον φυλλοβόλων δέντρων έτσι ώστε να μεγιστοποιείται η σκίαση βασικών αξόνων διαμπερούς ροής πεζών και χώρων παραμονής ή παιχνιδιού. Οι νέες φυτεύσεις επιλέχθηκαν με βασικό κριτήριο την προσαρμοσιμότητα στο αστικό κλίμα και υπέδαφος και τις μειωμένες ανάγκες για άρδευση και συντήρηση.4) και παράλληλα παράχθηκαν μάσκες σκίασμού για χαρακτηριστικά σημεία της πλατείας. Επιπλέον, το αιολικό πεδίο εντός της πλατείας προσομοιώθηκε για τους επικρατούντες ανέμους χειμερινής και θερινής περιόδου χρησιμοποιώντας το OpenFoam. Η ίδια διαδικασία επαναλήφθηκε για την προτεινόμενη κατάσταση (Η ανάλυση της υφιστάμενης κατάστασης έδειξε πως κατά τη θερινή περίοδο και ιδιαίτερα τις απογευματινές ώρες επικρατούσαν συνθήκες μεγάλης θερμικής δυσφορίας ($PET > 40$) σε μεγάλες περιοχές εντός και περιμετρικά της πλατείας με εξαίρεση εκείνες που βρίσκονται κάτω από τη σκιά μεγάλων δέντρων. Η Ομάδα Φυτοτεχνικής Μελέτης εκτίμησε ότι σχεδόν όλα τα μεγάλα δέντρα είναι σε καλή κατάσταση. Συνεπώς, η διατήρηση της υφιστάμενης βλάστησης ως στοιχείο εξαιρετικής περιβαλλοντικής και αισθητικής αξίας αποτέλεσε βασικό στόχο της μελέτης. Παράλληλα, αποφασίστηκε η στρατηγική φύτευση επιπλέον φυλλοβόλων δέντρων έτσι ώστε να μεγιστοποιείται η σκίαση βασικών αξόνων διαμπερούς ροής πεζών και χώρων παραμονής ή παιχνιδιού. Οι νέες φυτεύσεις επιλέχθηκαν με βασικό κριτήριο την προσαρμοσιμότητα στο αστικό κλίμα και υπέδαφος και τις μειωμένες ανάγκες για άρδευση και συντήρηση.4). Τα δέντρα μοντελοποιήθηκαν ως φωτοδιαπερατές και ανεμοπερατές γεωμετρίες, που μεταβάλλονται χειμώνα και καλοκαίρι ανάλογα με το είδος του δέντρου (αιιθαλές ή φυλλοβόλο).

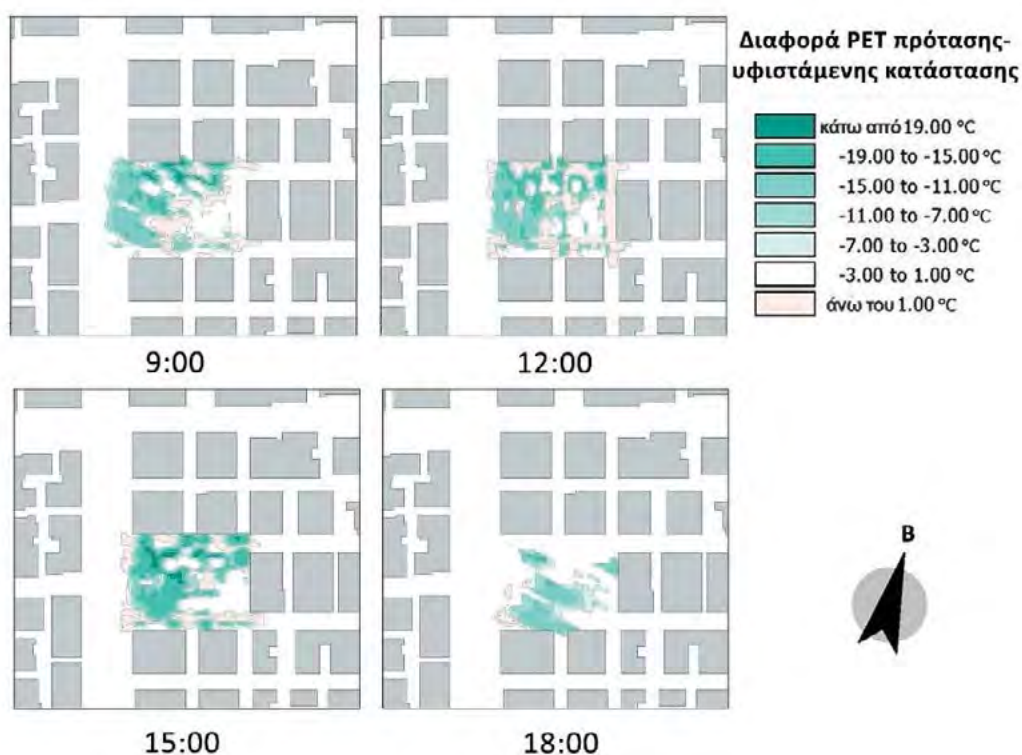
Με βάση τα αποτελέσματα των προσομοιώσεων υπολογίστηκε ο δείκτης θερμικής άνεσης PET (Physiologically Equivalent Temperature) (Hörpe, 1999). Τόσο ο PET όσο και ο UTCI (Błażejczyk κ.ά., 2013) θεωρούνται από τους πλέον καταλληλότερους δείκτες για υπαίθριους χώρους. Η βασική διαφορά είναι ότι ο UTCI είναι ένας περισσότερο γενικός δείκτης που υποθέτει μια σταθερή ταχύτητα αέρα σε ύψος 10m και συγκεκριμένα ανθρώπινα χαρακτηριστικά. Για αυτό το λόγο προτιμήθηκε ο PET, ο οποίος παράλληλα εκφράζεται σε βαθμούς Κελσίου και μπορεί να ερμηνευθεί από μη-ειδικούς.

Η ανάλυση της υφιστάμενης κατάστασης έδειξε πως κατά τη θερινή περίοδο και ιδιαίτερα τις απογευματινές ώρες επικρατούσαν συνθήκες μεγάλης θερμικής δυσφορίας ($PET > 40$) σε μεγάλες περιοχές εντός και περιμετρικά της πλατείας με εξαίρεση εκείνες που βρίσκονται κάτω από τη σκιά μεγάλων δέντρων. Η Ομάδα Φυτοτεχνικής Μελέτης εκτίμησε ότι σχεδόν όλα τα μεγάλα δέντρα είναι σε καλή κατάσταση. Συνεπώς, η διατήρηση της υφιστάμενης βλάστησης ως στοιχείο εξαιρετικής περιβαλλοντικής και αισθητικής αξίας αποτέλεσε βασικό στόχο της μελέτης. Παράλληλα, αποφασίστηκε η στρατηγική φύτευση επιπλέον φυλλοβόλων δέντρων έτσι ώστε να μεγιστοποιείται η σκίαση βασικών αξόνων διαμπερούς ροής πεζών και χώρων παραμονής ή παιχνιδιού. Οι νέες φυτεύσεις επιλέχθηκαν με βασικό κριτήριο την προσαρμοσιμότητα στο αστικό κλίμα και υπέδαφος και τις μειωμένες ανάγκες για άρδευση και συντήρηση.

Εικόνα 4. Αριστερά: χάρτης συνολικής θερινής προσπίπτουσας ακτινοβολίας με χρήση Ecotect (Υφιστάμενη κατάσταση). Δεξιά: χάρτης αιολικού πεδίου για τον επικρατούντα ΒΔ άνεμο με χρήση του OpenFoam (Υφιστάμενη κατάσταση).

Εικόνα 5. Απεικόνιση της διαφοράς του δείκτη θερμικής άνεσης PET ανάμεσα στην πρόταση και στην υφιστάμενη κατάσταση για χαρακτηριστικές ώρες μιας τυπικής θερινής ημέρας.

Η ανάλυση της σχεδιαστικής πρότασης έδειξε πως οι προτεινόμενες παρεμβάσεις (Η ανάλυση της σχεδιαστικής πρότασης έδειξε πως οι προτεινόμενες παρεμβάσεις (Εικόνα 6) βελτιώνουν σημαντικά τη θερμική άνεση κατά τη θερινή περίοδο κυρίως μέσω του σκιασμού και δευτερευόντως μέσω κατάλληλων δαπεδοστρώσεων. Ενδεικτικά στις

15:00, τη δυσμενέστερη θερμικά ώρα της ημέρας καλοκαιριού, παρατηρήθηκε πτώση του δείκτη PET για το μεγαλύτερο μέρος της πλατείας από 48oC – 53oC στους 28oC – 33oC (Εικόνα 5). Επιτεύχθηκαν δηλαδή συνθήκες ανεκτές για όλη τη διάρκεια μιας θερινής ημέρας. Παράλληλα, οι επιφανειακές θερμοκρασίες μειώθηκαν έως και 14oC και η θερμοκρασία αέρα έως και 0.7 oC. Το χειμώνα, λόγω της επιπλέον βλάστησης, παρατηρείται πτώση του δείκτη PET που τοπικά μπορεί να φτάσει τους 9 oC. Ωστόσο, στην πλατεία υπάρχουν αρκετές θέσεις για κάθισμα που παραμένουν ηλιόλουστοι και συνεπώς θερμικά άνετοι.) βελτιώνουν σημαντικά τη θερμική άνεση κατά τη θερινή περίοδο κυρίως μέσω του σκιασμού και δευτερευόντως μέσω κατάλληλων δαπεδοστρώσεων. Ενδεικτικά στις 15:00, τη δυσμενέστερη θερμικά ώρα της ημέρας καλοκαιριού, παρατηρήθηκε πτώση του δείκτη PET για το μεγαλύτερο μέρος της πλατείας από 48°C – 53°C στους 28°C – 33°C (Εικόνα 4: Αριστερά: χάρτης συνολικής θερινής προσπίπτουσας ακτινοβολίας με χρήση Ecotect (Υφιστάμενη κατάσταση). Δεξιά: χάρτης αιολικού πεδίου για τον επικρατούντα ΒΔ άνεμο με χρήση του OpenFoam (Υφιστάμενη κατάσταση).). Επιτεύχθηκαν δηλαδή συνθήκες ανεκτές για όλη τη διάρκεια μιας θερινής ημέρας. Παράλληλα, οι επιφανειακές θερμοκρασίες μειώθηκαν έως και 14°C και η θερμοκρασία αέρα έως και 0.7°C. Το χειμώνα, λόγω της επιπλέον βλάστησης, παρατηρείται πτώση του δείκτη PET που τοπικά μπορεί να φτάσει τους 9 °C. Ωστόσο, στην πλατεία υπάρχουν αρκετές θέσεις για κάθισμα που παραμένουν ηλιόλουστοι και συνεπώς θερμικά άνετοι.

Εικόνα 6. Αριστερά: το εσωτερικό της πλατείας όπου φαίνεται η σκίαση των καθισμάτων. Δεξιά: Άποψη της βορεινής πλευράς της πλατείας όπου φαίνεται η αποτελεσματικότητα του ενιαίου δαπέδου και της ορθολογικής χωροθέτησης των τραπεζοκαθισμάτων στη επίτευξη αισθητικής και λειτουργικής ενότητας.

ΗΛΕΚΤΡΟΦΩΤΙΣΜΟΣ

Ως αναπόσπαστο στοιχείο στην αρχιτεκτονική σύνθεση του αστικού χώρου, ο τεχνητός φωτισμός εξυπηρετεί-ενισχύει την ανθρώπινη δραστηριότητα τις νυχτερινές ώρες. Είτε πρόκειται για χώρους συνάθροισης, ανάδειξη κτηρίων-μνημείων, ή δρόμους, ο αστικός φωτισμός πρέπει να σχεδιάζεται σε αρμονία με το εγγύς περιβάλλον, εξασφαλίζοντας τα επίπεδα οπτικής άνεσης των χρηστών. Ο σύγχρονος σχεδιαστής φωτισμού καλείται επιπρόσθετα να ακολουθήσει «πράσινες» στρατηγικές που αφορούν:

- Στην καλή ενεργειακή συμπεριφορά των φωτιστικών σωμάτων.
- Στην ενεργειακή διαχείριση των συστημάτων φωτισμού.

Το νέο πρότυπο EN 13201:2015, εισάγει την έννοια του «Προσαρμοστικού φωτισμού» για τον οδοφωτισμό: τα απαιτούμενα επίπεδα φωτισμού υπολογίζονται για διακριτές χρονικές περιόδους του 24ώρου. Το σύστημα φωτισμού μπορεί να ρυθμίζεται μέσω ενός

συστήματος διαχείρισης στην ζητούμενη στάθμη ανά χρονική φάση, επιτυγχάνοντας σημαντικά ενεργειακά οφέλη.

Στην Πλατεία Σταμάτη Καραμανλή σχεδιάστηκε γενικός/λειτουργικός και διακοσμητικός φωτισμός.

Ο γενικός φωτισμός μελετήθηκε παράλληλα με τις παρακείμενες οδούς, ως τμήμα ευρύτερου μελετητικού έργου ηλεκτροφωτισμού της οδού Αλ.Παπαναστασίου. Επιλέχθηκαν φωτιστικά σώματα λαμπτήρων LED, IP66, θερμοκρασίας χρώματος 4000K και δέσμης Full Cut-Off και επιτεύχθηκε μία μέση ένταση φωτισμού 15lux, για ένα ελκυστικό και ασφαλές φωτεινό αποτέλεσμα. Σχετικά με την διαχείριση, ως καλύτερη εφαρμόσιμη λύση επιλέχθηκε το σύστημα διαχείρισης «automatic custom dimming» (DAC) με δυνατότητα εξατομικευμένης λειτουργίας κάθε φωτιστικού σε 4 στάθμες.

Οι ενεργειακοί στόχοι που τέθηκαν στη σχεδίαση σχετικά με τον λειτουργικό φωτισμό της πλατείας επιτεύχθηκαν:

- Χρησιμοποιήθηκαν φωτιστικά υψηλής φωτεινής απόδοσης 91.5W/lm, με σκοπό τον περιορισμό της εγκατεστημένης ηλεκτρικής ισχύος και κατανάλωσης: 10 νέα φωτιστικά εντός της πλατείας συνολικής ισχύος $46 \times 10 = 460W$, αντικατέστησαν 15 φωτιστικά λαμπτήρων αλογόνου συνολικής ισχύος $15 \times 150 = 2250W$. Επιτεύχθηκε μείωση εγκατεστημένης ισχύος ~ 80%.
- Η υιοθέτηση του συστήματος DAC επέτρεψε την υλοποίηση ενός «προσαρμοστικού φωτισμού» και κατά συνέπεια της καταναλισκόμενης ενέργειας. Αντίστοιχα εφαρμογή έγινε στις παρακείμενες οδούς οδηγώντας τις ώρες ήπιας κυκλοφορίας σε απαιτήσεις χαμηλότερης κλάσης δρόμων.

Ο διακοσμητικός φωτισμός επιλέχθηκε με στόχο την ανάδειξη των αρχιτεκτονικών δομών. Εύκαμπτες ταινίες LED, χαμηλής ισχύος 7.2W/m «τρέχουν» κάτω από τους ελικοειδείς σχηματισμούς των καθισμάτων και της δεξαμενής, τονίζοντας τα σημεία ανάπαυσης των επισκεπτών και το κεντρικό υδάτινο στοιχείο. Και σε αυτήν την περίπτωση επιτυγχάνονται χαμηλές ενεργειακές καταναλώσεις.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η παρούσα έρευνα εξέτασε την περίπτωση της βιοκλιματικής ανάπλασης της Πλατείας Καραμανλή στη Θεσσαλονίκη με σκοπό την ανάδειξη των θετικών χαρακτηριστικών μιας συνθετικής αρχιτεκτονικής μεθοδολογίας η οποία τεκμηριώνεται από περιβαλλοντικά επιστημονικά δεδομένα. Τα βασικότερα από αυτά είναι τα εξής: (i) Η σταδιακή βελτιστοποίηση του σχεδιασμού πραγματοποιήθηκε με μικρά και σταδιακά βήματα και μέσα από την ανάλυση, σύγκριση και επικοινωνία των περιβαλλοντικών επιδόσεων εναλλακτικών λύσεων. (ii) Κατέστη δυνατή η ιεράρχηση των βιοκλιματικών παρεμβάσεων και η επιτυχής υποστήριξή τους σε όλες τις συναντήσεις με τους εμπλεκόμενους φορείς. (iii) Επιλύθηκαν σύνθετα περιβαλλοντικά προβλήματα με παρεμβάσεις χαμηλού κόστους. (iv) Ποσοτικοποιήθηκε και άρα έγινε αντιληπτό το περιβαλλοντικό όφελος των παρεμβάσεων.

Παράλληλα, από την ανάλυση των παραπάνω προκύπτουν ορισμένοι προβληματισμοί. Μια βασική διαπίστωση είναι η ισχνή παρουσία της «στρατηγικής/υπερτοπικής» διάστασης του περιβαλλοντικού αστικού σχεδιασμού. Απουσιάζουν, δηλαδή εξειδικευμένες κατευθύνσεις και προδιαγραφές για την ευρύτερη περιοχή στην οποία εντάσσεται η πλατεία και οι οποίες θα μπορούσαν να καθορίσουν αποτελεσματικά τα πλαίσια στα οποία θα μπορούσε να κινηθεί η μελέτη. Αντίθετα, η ομάδα μελέτης

ακολούθησε εθελοντικά τις διαθέσιμες οδηγίες, όπως ο οδηγός βιοκλιματικών αναπλάσεων, χωρίς όμως να καθοδηγείται από κάποιο ευρύτερο όραμα για την ενίσχυση της βιωσιμότητας και της ανθεκτικότητας ολόκληρης της γειτονιάς. Ειδικότερα, ζητήματα όπως η συγκοινωνιακή ρύθμιση, ο ηλεκτροφωτισμός, η επιλογή υλικών και φυτεύσεων αντιμετωπίστηκαν τοπικά και άρα με αποσπασματικό τρόπο. Ένα πρόγραμμα ολοκληρωμένης βιώσιμης ανάπτυξης θα μπορούσε να αντιμετωπίσει συνολικά μια πληθώρα περιβαλλοντικών, οικονομικών και κοινωνικών ζητημάτων που απασχολούν τη γειτονιά.

Επιπλέον, μέσα από το παράδειγμα της πλατείας Καραμανλή, αναδεικνύεται μια τυπολογία προβλημάτων που αντιμετωπίζει ο δημόσιος χώρος των πόλεων στην Ελλάδα η οποία έχει ήδη αναλυθεί από υφιστάμενες μελέτες (Ανδρικοπούλου κ.ά., 2014). Τέτοια ζητήματα είναι η διάχυση των τραπεζοκαθισμάτων, ο κατακερματισμός του αστικού χώρου, η κυριαρχία της ασφάλτου, η χύδην στάθμευση οχημάτων, η πληθώρα φυσικών εμποδίων και η πενία της βλάστησης. Συνεπώς είναι αναγκαία η ανάπτυξη κατευθυντήριων οδηγιών σε εθνικό και σε τοπικό επίπεδο οι οποίες προτείνουν τρόπους επίλυσης αυτών των προβλημάτων αναδεικνύοντας καλές πρακτικές μέσα από παραδείγματα. Επιπλέον στα πλαίσια αυτών των οδηγιών θα ήταν παράλληλα δυνατή η συστηματοποίηση των τεχνικών ανάλυσης των περιβαλλοντικών, κοινωνικών και οικονομικών παραμέτρων του αστικού χώρου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Błazejczyk, K. κ.ά. (2013). An introduction to the Universal Thermal Climate Index (UTCI), *Geographia Polonica*, 86(1), σσ 5–10, doi: 10.7163/GPol.2013.1.

Bruse, M. (2004). Updated overview over ENVI-met 3.0. Διαθέσιμο στο www.envi-met.com (Ημερομηνία πρόσβασης: 15 Μάιος 2014).

Chatzidimitriou, A. και Yannas, S. (2004). Microclimatic Studies of Urban Open Spaces in Northern Greece, *Proceedings of the 21st Conference on Passive and Low Energy Architecture*. Eindhoven, σσ 19–22.

Höppe, P. (1999). The physiological equivalent temperature - a universal index for the biometeorological assessment of the thermal environment., *International journal of biometeorology*, 43(2), σσ 71–75, doi: 10.1007/s004840050118.

Kottek, M. κ.ά. (2006). World Map of the Köppen-Geiger climate classification updated, *Meteorologische Zeitschrift*, 15(3), σσ 259–263, doi: 10.1127/0941-2948/2006/0130.

OpenCFD Ltd (2014). OpenFoam. Διαθέσιμο μέσω: <<http://www.openfoam.com>> (Ημερομηνία πρόσβασης: 15 Μάιος 2015).

Roberts, A. και Marsh, A. (2001). ECOTECT : Environmental Prediction in Architectural Education, στο *19th eCAADe Conference Proceedings*, σσ 342–347.

UNRIC (2017). Στόχοι για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη. Διαθέσιμο στο https://www.unric.org/el/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=36&Itemid=71> (Ημερομηνία πρόσβασης: 15 Ιούλιος 2018).

Ανδρικοπούλου, Ε. κ.ά. (2014). *Πόλη και πολεοδομικές πρακτικές για τη βιώσιμη αστική ανάπτυξη*. 2η έκδοση. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.

Δήμος Θεσσαλονίκης (2013). *Οδηγος για την Ολοκληρωμένη Διαχείριση Ομβρίων Υδάτων στα Πλαίσια του Έργου 'Integrated Green Cities'*. Θεσσαλονίκη.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2006). *Πράσινο βιβλίο: Ευρωπαϊκή στρατηγική για αειφόρο, ανταγωνιστική και ασφαλή ενέργεια*. Βρυξέλες.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2007). Μια ενεργειακή πολιτική για την Ευρώπη. Διαθέσιμο μέσω: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=LEGISSUM:l27067>> (Ημερομηνία πρόσβασης: 15 Αύγουστος 2018).

ΚΑΠΕ (2011). Πρόγραμμα Βιοκλιματικών Αναβαθμίσεων Δημόσιων Ανοικτών Χώρων Οδηγός μελετών. Αθήνα. Διαθέσιμο στο http://www.cres.gr/kape/Scientific_Guide_19_7.pdf.

Πολυτεχνείο Κρήτης (2009). *Μελέτη Βιοκλιματικού Σχεδιασμού στην Πλατεία Σταμάτη Καραμανλή (Πρώην Χαρίλαου)*. Χανιά.

ΤΕΕ (2012). Τεχνική οδηγία Τεχνικού Επιμελητήριου Ελλάδας Τ.Ο.Τ.Ε.Ε. 20701-3/2010 Κλιματικά δεδομένα ελληνικών περιοχών, Αθήνα.

ΥΠΕΧΩΔΕ (1996). *Σχεδιάζοντας για όλους - οδηγίες σχεδιασμού*. Αθήνα.

Υπουργείο Ανάπτυξης (2007). *Οδηγός υποβολής προτάσεων στο πρόγραμμα «ΕΞΟΙΚΟΝΟΜΩ»*. Αθήνα.

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ. ΑΠΟ ΤΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑΣ ΣΤΗΝ RESILIENT CITY

Μαρία Ανανιάδου - Τζημοπούλου

Αρχιτέκτων Τοπίου DPLG, Δρ ΠΣ ΑΠΘ, Ομότ. Καθηγήτρια, Τμήμα Αρχιτεκτόνων, ΠΣ, ΑΠΘ _ anani@arch.auth.gr

Λέξεις κλειδιά: Βιωσιμότητα, Ανθεκτικότητα ή προσαρμοστικότητα, Αρχιτεκτονική Τοπίου

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στη σύγχρονη περιβαλλοντική πολιτική για την πόλη κυριαρχούν έννοιες και αξίες όπως αυτές της αειφορίας και βιωσιμότητας ή sustainability και της ανθεκτικότητας, προσαρμοστικότητας ή resilience.

Η σημασία τους είναι ιδιαίτερα βαρύνουσα για τις Ελληνικές πόλεις με τα γνωστά προβλήματα ανάπτυξης και πολεοδομικής εξέλιξης έξω από λογικές όπως της αρχιτεκτονικής αστικού τοπίου που επικεντρώνεται στις σχέσεις δομημένου με το φυσικό και πολιτισμικό περιβάλλον. Τη σχέση και ανάδειξη της προσέγγισης αυτής ως κατ' εξοχήν πρακτική εφαρμογή των ως άνω αξιών επιχειρεί να παρουσιάσει το προτεινόμενο άρθρο.

Υποστηρίζει θεωρητικά εννοιολογικές συγγένειες βιωσιμότητας, ανθεκτικότητας ή προσαρμοστικότητας και αρχιτεκτονικής τοπίου για να τις προβάλλει στο παράδειγμα της Θεσσαλονίκης. Πρόκειται για το στρατηγικό και επιχειρησιακό σχέδιο για το πράσινο και για το Σέιχ- Σου, μελέτες και οι δυο ΟΡΘΕ-ΑΠΘ 2006 και την παρουσίαση εξέλιξης τους από στρατηγική βιωσιμότητας το 2008 στην σημασία τους για μια σύγχρονη resilient πόλη.

Είναι πρόδρομα υποδειγματικής αξίας για τα ελληνικά δεδομένα, σε αναμονή εντούτοις δεκαετίας ως προς την εφαρμογή συνολικής πολιτικής τοπίου που θα στοχεύει ουσιαστικά και όχι κατ' όνομα μόνο στη βιωσιμότητα και ανθεκτικότητα για το ελληνικό αστικό περιβάλλον.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η ανακοίνωση ανταποκρίνεται σε δύο από τις βασικές προκλήσεις του συνεδρίου όπως ευκρινώς αυτές διατυπώνονται στο πλαίσιο της πρόσκλησης:

- Συζήτηση για τον χώρο της Θεσσαλονίκης όχι ως παγιωμένο αστικό τοπίο
- Ανάδειξη κριτικών προσεγγίσεων, αναλύσεων, κατανοήσεων και αναπαραστάσεων του χώρου της Θεσσαλονίκης στο πλαίσιο σύγχρονων θεωρήσεων και πρακτικών που διαπερνούν τις κλίμακες αλλά και τις διαφορετικές πειθαρχίες σχεδιασμού του χώρου.

Επικεντρωμένα σε μια εξ αυτών, την αρχιτεκτονική τοπίου, η εισήγηση αναφέρεται στη σύγχρονη καθιέρωση της μελέτης ή έργου (project) αστικού τοπίου, στην αξία της σύνθετης και σφαιρικής κοινωνικο-οικολογικής και αντιληπτικής προσέγγισης σχεδιασμού τοπίου, για να αναδείξει συγγένειες και προεκτάσεις ως προς τις έννοιες της βιωσιμότητας και ανθεκτικότητας ή προσαρμοστικότητας στον σχεδιασμό του χώρου της πόλης. Χρησιμοποιεί το παράδειγμα εφαρμογής Θεσσαλονίκη 2006, υποστηρίζοντας τη διαφορά μεταξύ σχεδιαστικής προσέγγισης αφ' ενός και αξιακών, ως στόχων σχεδιασμού του χώρου, εννοιών αφ' ετέρου.

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΑΣΤΙΚΟΥ ΤΟΠΙΟΥ

Αποκωδικοποιείται και ξαναμορφώνεται η ταυτότητα στις μελέτες ή έργα αρχιτεκτονικής τοπίου ως τίποτα περισσότερο αρχικά παρά ως ίχνος που παραπέμπει σε προηγούμενο τοπίο και γίνεται δύναμη υποστηρικτικό μελλοντικών σχεδιαστικών αποφάσεων σε νέα αναπτυξιακά σενάρια (Desvigne, 2009).

Έργα τέχνης και πολιτισμού, κοινωνικά και οικολογικά έργα, τα έργα της αρχιτεκτονικής τοπίου, πρόδρομα τροφοδοτούν τη συζήτηση για τη μορφή και ιδεολογία, την δημιουργική έκφραση και αειφόρο ενόραση στο σύγχρονο σχεδιασμό του χώρου. Αλλά και την ιδέα της αστικής ή κάθε είδους περιβαλλοντικής ανθεκτικότητας ή προσαρμοστικότητας, *resilience*, θεωρητικά επιζητούμενης έννοιας σύγχρονα, η οποία διαχρονικά υποστηρίζεται στις αρχιτεκτονοτοπιακές πρακτικές και τις μετεξελίξεις τους. (Ανανιάδου-Τζημοπούλου, 2018).

Η αρχιτεκτονική τοπίου μεταπολεμικά καθιερώθηκε ως επιστήμη, τέχνη και τεχνική που ασχολείται συστηματικά με το σχεδιασμό του χώρου, τον σχεδιασμό, τη διαχείριση και την αποκατάσταση του τοπίου, την αναβάθμιση και τον αειφόρο σχεδιασμό του περιβάλλοντος, αστικού, αγροτικού ή φυσικού. Προϋποθέτει ο σχεδιασμός τοπίου σύγχρονη αντιμετώπιση, ανάγκη για ευρύ γνωστικό πεδίο και συχνά συνεργασιακή προσπάθεια.

Τη δεκαετία του '70 υφίσταται ήδη η διάκριση της αρχιτεκτονικής τοπίου σε αρχιτεκτονική αστικού και αγροτικού τοπίου. Σύμφωνα με τις νέες τάσεις που στην Ecole Nationale Supérieure du Paysage στις Βερσαλλίες αναδύονται τότε, το τοπίο δεν είναι ο ελεύθερος, άδειος χώρος της πόλης, το κενό ανάμεσα στο χτισμένο. Είναι χώρος δυναμικός καθρέφτης της κοινωνίας. Η ανάγνωσή του συνιστά *document vivant*, αποκωδικοποίηση του χρόνου, της μόρφωσης ή παραγωγής του, της εξέλιξης ή παραμέλησής του, των προθέσεων ως προς τις χρήσεις του χώρου, την άνεση και τα βιώματα συνολικά. Διακεκριμένοι αρχιτέκτονες τοπίου, Jacques Simon, Michel Corajoud, Pierre Dauvergne, Michel Sguard, Alain Provost, Jacques Samel, δουλεύουν πάνω σε αυτή τη κατεύθυνση κατανόησης του τοπίου για το σχεδιασμό του. Όχι για την απλή καταγραφή του, αλλά για την αναδημιουργία του, για την συνειδητή μεταβολή, εξέλιξη ή μεταμόρφωσή του, προβάλλοντας μια νέα εικόνα στο χώρο συνολικά που ταυτόχρονα αποκαλύπτει και στηρίζεται στις ιδιαιτερότητες, τη δυναμική του. Στις βάσεις της γαλλικής σχολής εξελίσσεται η λεγόμενη σύνθετη και σφαιρική προσέγγιση, ταυτόχρονα κοινωνικο-οικολογική και αντιληπτική (Ανανιάδου-Τζημοπούλου, 1982). Χαρακτηρίζει έκτοτε την ελληνική σχολή που στο Τμήμα Αρχιτεκτόνων ΑΠΘ αναπτύσσεται και την καθιέρωσή της στο σχεδιασμό του αστικού τοπίου, στην ανασύνταξη, αναβάθμιση και προοπτική του ως δυναμική εικόνα της πόλης, φυσική και πολιτισμική. Για να πάρεις υπόψη το τοπίο πρέπει να σκεφτείς τη μετατροπή του ως εξέλιξη και όχι ως κάτι που διατηρούμε και προστατεύουμε, να κατανοήσουμε τα φαινόμενα που θα κάνουν τα τοπία να εξελιχθούν και σε αυτή τη γνώση να θεμελιώσουμε, να σχεδιάσουμε, *projeter*, το σύνολο των φαινομένων που οδηγούν στην κατασκευή της ταυτότητας μιας περιοχής (Chemettof, 1996).

Η αρχιτεκτονική αστικού τοπίου συμβάλει με τα έργα της στην περιβαλλοντική αναβάθμιση, την αειφορική προοπτική, την ανάπτυξη της πόλης, τη θωράκιση και προσαρμοστικότητα της. Αστικότητα και βιωσιμότητα συνομιλούν στα έργα αυτά με στόχο να διασφαλίζουν υψηλές προδιαγραφές συνθηκών ζωής που δεν υπονομεύουν την ποιότητα ζωής επερχόμενων γενεών (Ananiadou-Tzimopoulou, Bourlidou, 2017). Ο σχεδιασμός τοπίου της πόλης αναδεικνύεται ίσως ρυθμιστής της ανθεκτικότητας της στο μέλλον και η μελέτη τοπίου όπως κατά M. Desvignes αναφέρεται (Masbounji, 2011) προϋπόθεση, δεδομένο για τη πολεοδομία. Συνδέεται η αρχιτεκτονική τοπίου με τη ζωή των πόλεων και τις εκτεταμένες περιοχές που τα έργα της επηρεάζουν καθώς διασχίζουν τη μεγάλη και μικρή κλίμακα σχεδιασμού. Στο Landscape Process (Morabito, 2013), δηλώνουν ότι δεν πρόκειται μόνο για απόδοση εικόνας ευχάριστων τόπων, πρόκειται για τη διαδικασία να αναλύεις, ερευνάς, σκέφτεσαι και σχεδιάζεις νέες προοπτικές για τους τόπους. Μέσω του τοπίου ως διαδικασία αναδύονται σύγχρονα οι ανανεωτικές τάσεις για την προσέγγιση της πόλης και της περιφέρειας. Ισχυροί δεσμοί, επιρροές και επεκτάσεις της αρχιτεκτονικής του αστικού τοπίου τροφοδοτούν τον αστικό σχεδιασμό και άλλες εκφάνσεις, όπως την λεγόμενη πολεοδομία τοπίου, σε πολλά επίπεδα έρευνας και σχεδιασμού στο αστικό πεδίο (Anderson, 2010).

Επανεπίνοηση της πόλης, αναγέννηση και ανάκτηση τοπίου και τοποθεσιών της αποτελούν μέρος σφαιρικής κλίμακας μεταμορφώσεων. Οι διαδικασίες μεταμόρφωσης είναι σύνθετες και αποτελούν μέρος μιας μακρο χρονο-χωρικής συνέχειας: μιας ανοικτής χρονικότητας ή temporality (Τρατσέλα, 2011) που υπερβαίνει τους χρόνους των αποφάσεων. Framework in progress ονόμαζε την πρόταση του το πρώτο βραβείο του διεθνούς διαγωνισμού ΔΠΜΣ Αρχιτεκτονική Τοπίου ΑΠΘ, για τη Θεσσαλονίκη 2014 (Verdeau, Lamontagne, Jaffre, 2015).

Μια σύγχρονα επιζητούμενη στρατηγική δημιουργίας και αναγέννησης των πόλεων μπορεί να έχει την ταυτότητα της αρχιτεκτονικής αστικού τοπίου. Σε αυτήν εμπεριέχεται κοινωνία, ιστορία, φύση και πολιτισμός, οικολογία και τέχνη, πρόσληψη και κατανόηση, βιώματα και προοπτικές. Σε εξελικτικές διαδικασίες. Σε χρονικότητες και διαστρωματώσεις υποβάθρων ζωής, με ατελείς, αν και ευανάγνωστα δημιουργικές γραφές. Δεν είναι μόνο οικολογία τοπίου η αρχιτεκτονική τοπίου. Εάν όπως λέγεται (Drake, 2010) η οικολογία τοπίου και η αρχιτεκτονική τοπίου γέννησαν την πολεοδομία τοπίου, τότε είναι σίγουρα σωστότερη η κρατούσα θεωρία της αρχιτεκτονικής αστικού τοπίου έναντι της θυγατρικής της θεώρησης ως πολεοδομία τοπίου.

ΑΕΙΦΟΡΙΑ, ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑ & ΑΝΘΕΚΤΙΚΟΤΗΤΑ, ΠΡΟΣΑΡΜΟΣΤΙΚΟΤΗΤΑ

Οι σύγχρονες έννοιες και προβληματισμοί για την βιώσιμη, ανθεκτική πόλη συσχετίζονται άμεσα με τη προσέγγιση κοινωνικο-οικολογική και αντιληπτική της αρχιτεκτονικής τοπίου όπως αυτή διευρύνεται πέραν του οικολογικού σχεδιασμού από τον οποίο οι έννοιες αυτές άλλωστε έλκουν την καταγωγή.

Ο οικολογικός σχεδιασμός που ο αρχιτέκτων τοπίου Ian Louis Mc Harg (Falgue, 1980) εισήγαγε το 1969, αποτελεί οικολογία του σχεδιασμού, της διαμόρφωσης και όχι της απαγόρευσης. Εμφανίζεται ως βασική πειθαρχία που επιτρέπει πρωτογενώς να προβούμε στην χαρτογράφηση του περιβάλλοντος και κατά συνέπεια να πραγματοποιήσουμε έξυπνες μελέτες που οι επιπτώσεις τους δεν θα είναι στείρα επιβεβαίωση προειλημμένων αποφάσεων. Η οικολογική προσέγγιση στην Αρχιτεκτονική Τοπίου υπήρξε πρόδρομος της περιβαλλοντικής μας εγρήγορης και μέχρι σήμερα αξιόπιστη επιστημονικά δυνατότητα σχεδιασμού για το περιβάλλον με τις σύγχρονα επιζητούμενες έννοιες όπως αειφορία, βιωσιμότητα και ανθεκτικότητα, προσαρμοστικότητα ή resilience.

Εξέλιξη από το πεδίο της οικολογίας αποτελεί η έννοια της αειφορίας και βιωσιμότητας ή sustainability. Ετυμολογικά, *aei* – φέρω ή *sub* – tenere, σημαίνει να υποστηρίξω, να προεκτείνω τη ζωή. Από το 1972, συνέδριο Η.Ε. για το Ανθρώπινο Περιβάλλον στη Στοκχόλμη, το 1976, Habitat I, η έννοια ταυτίζεται με την ποιότητα ζωής, το 1987 κατά τη Bruntland Commission, βιώσιμη ανάπτυξη σημαίνει ανάπτυξη όπου οι ανάγκες του παρόντος αντιμετωπίζονται χωρίς να καταργούν την δυνατότητα μελλοντικών γενεών να ικανοποιήσουν τις δικές τους ανάγκες. Από το 1990 καθιερώνεται ως κινητοποίηση προς ταύτιση με την περιβαλλοντική οικονομία, την εκμετάλλευση φυσικού πλούτου, την ρύπανση και τις υγιείς συνθήκες οίκησης, μεταφοράς και ενέργειας. Στην Ευρωπαϊκή Συνθήκη για το Τοπίο του 2000 (Μαριά, 2009) το τοπίο συνδέεται με την έννοια της αειφορίας, θεωρείται ότι μορφώνει τοπικούς πολιτισμούς, παράγοντες και ταυτότητες, γίνεται συντελεστής φυσικής και πολιτισμικής κληρονομιάς, ενεργοποιεί την ανθρώπινη ευ-ζωία.

Η προσαρμοστικότητα ή ανθεκτικότητα είναι μια ακόμη σύγχρονη έννοια, απότοκος της οικολογικής κατεύθυνσης που επηρεάζει το σχεδιασμό του αστικού τοπίου (Γαβριηλίδου, 2015). Η φέρουσα ικανότητα μια πόλης να οραματιστεί το μέλλον ή έστω την επόμενη φάση της και να σχεδιάσει μέσω του τοπίου την αειφόρο της προοπτική, ανθεκτικότητα και προσαρμοστικότητα, βρίσκονται στο επίκεντρο της αρχιτεκτονοτοπιακής θεωρητικής και των εφαρμογών της διεθνώς και στο ελληνικό περιβάλλον (Αναπιάδου-Τζιμοπούλου, Γανθιλιδίου, 2015). Το τοπίο, πολιτιστικός προσδιορισμός του τόπου (Μωραϊτίης, 2012) βρίσκει κατ' εξοχήν πεδίο εφαρμογής στη πόλη.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ ΤΟΠΙΟΥ ΓΙΑ ΤΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Παρουσιάζονται οι προτάσεις αρχιτεκτονικής τοπίου από τις δύο μελέτες έργων για τη Θεσσαλονίκη του ΟΡΘΕ, ΑΠΘ, 2006: το Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Σχέδιο για το Πράσινο και το Περιαστικό Δάσος Σείχ-Σου που περιλαμβάνονται ήδη στο πρώτο Συνέδριο του Συμβουλίου Περιβάλλοντος ΑΠΘ για τη Θεσσαλονίκη (Αναπιάδου-Τζιμοπούλου, Παπαμίχος, Διαμαντόπουλος, Ζάγκας, 2006).

Από το στρατηγικό και επιχειρησιακό σχέδιο για το πράσινο

Το πράσινο εννοείται κατά τον χαρακτηρισμό που νομικά στην Ελλάδα προστατεύει τον ελεύθερο χώρο από τη δόμηση. Ειδικότερα για το σχεδιασμό τοπίου το Στρατηγικό Σχέδιο αναφέρεται στην οργάνωση, δομή, φυσιογνωμία και τις ιδιαιτερότητες του αστικού τοπίου, το χαρακτήρα των ελεύθερων και χώρων πρασίνου, την ποιότητα και ποσότητα σε σχέση με την κατανομή στον αστικό ιστό και την εφικτή προοπτική εξέλιξης, σε πρόταση που διαγραμματικά εκφράζεται ως δυνάμει φυσική και πολιτισμική εικόνα, ιδέα του αστικού τοπίου, κλ. 1:50.000 (σχ1).

Σχ.1. Θεσσαλονίκη, Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Σχέδιο ΟΡΘΕ ΑΠΘ. Εικόνα, ιδέα του αστικού τοπίου

Σχ. 2. Θεσσαλονίκη, Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Σχέδιο ΟΡΘΕ ΑΠΘ. Συνθετική πρόταση σχεδιασμού τοπίου

Η οριστική Συνθετική πρόταση, κλ. 1:10000 (σχ2), αποβλέπει στην απόδοση της μεγάλης αξίας κοινωνικής, οικολογικής, περιβαλλοντικής, αντιληπτικής και πολιτισμικής του χώρου της πόλης. Στο πλαίσιο μιας πολιτικής (policy) τοπίου που θα αξιοποιήσει, θα δώσει οικονομικά προτεραιότητες και θα παρακολουθήσει μακροχρόνια την βιώσιμη και αειφορική μεταμόρφωση της πόλης.

Προτείνεται πλεγματική δομή με δίκτυα ελεύθερων και χώρων πρασίνου για: Την συνέχεια του χώρου της πόλης. Την διείσδυση και τις προοπτικές του φυσικού περιβάλλοντος. Την ανάδειξη φυσιογνωμίας του χώρου, των φυσικών και πολιτισμικών χωρικών ομοιοτύπων. Επάνω της αρθρώνονται: Τμήματα της φύσης, στην περίμετρο, αποκαταστημένες τοποθεσίες του περιφερειακού, των κόμβων, ανισόπεδων, τεχνικών έργων, ρεμάτων κ.α. Διαμορφωμένες νέες τοποθεσίες όπως όλα τα στρατόπεδα και τμήματα ρεμάτων. Αποκαταστημένα τμήματα πρασίνου και εγκαταλειμμένων τοποθεσιών, όπως παλιών βιομηχανικών εγκαταστάσεων, προφανώς με αξιοποίηση του αξιόλογου κτιριακού δυναμικού για νέες κτιριακές υποδομές. Μεταξύ τους συνδέσεις με πεζοδιαδρομές ή πεζοδρόμια. Συνενώσεις σε αυτό το δίκτυο των ήδη διαμορφωμένων χώρων πρασίνου αλλά και των ελεύθερων εκείνων μικτών ή ειδικών χρήσεων, όπως αθλοπαιδιές, campuses, παλιά νεκροταφεία. Ο σκελετός αυτός πρασίνου εκτείνεται σε μία πρόοδο, από την περιφέρεια και το δάσος προς την παραλία και τη θάλασσα, με χαρακτηριστική, μέσα από τις ιδιαιτερότητες του αστικού τοπίου, εγγραφή.

Το προτεινόμενο Δίκτυο για τη Θεσσαλονίκη και η ανασύνταξη μέσω αυτού του χώρου της πόλης στοχεύουν στην δημιουργία ΙΣΤΟΥ ΠΡΑΣΙΝΟΥ και την ανάδειξη του ΤΟΠΙΟΥ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ, υποδομή, υπόβαθρο της ζωής και δυνάμει προοπτικής της. Ακολουθεί τις εξής προτεινόμενες βασικές σχεδιαστικές αρχές:

Ορθογωνική πλεγματική δομή για το ιστορικό κέντρο, Ροϊκά κατά τις εγκάρσιες συνδέσεις βουνό - θάλασσα για την ανάδειξη ρεμάτων σε πράσινους δακτυλίους και κατά τις ισοΰψεις για πεζοδιαδρομές, Άρθρωση σε αυτά των μεγάλων ανοιγμάτων: Στρατόπεδα. Υποβαθμισμένοι οικότοποι

Το χρονοδιάγραμμα υλοποίησης εμφανίζεται επίσης στο ως άνω σχέδιο. Το έργο προτείνεται ως έργο τέχνης και πολιτισμού, κοινωνικό εν τέλει έργο που θα αλλάξει την εικόνα της πόλης και τη ζωή των κατοίκων της. Με δεσμά στην ιστορία, τη φύση και τον πολιτισμό.

Για το Περιαστικό δάσος Θεσσαλονίκης Σειχ-Σου

Ο Σχεδιασμός τοπίου, με τη δεδομένη προσέγγιση, προτείνει έργα προστασίας, διαχείρισης και ανάδειξης, μελλοντικής προοπτικής:

Αποκαταστάσεις φυσικών κακοποιημένων περιοχών. Θεσμοθέτηση τεκμηριωμένης επέκτασης του περιαστικού δάσους. Προσδιορισμό τοποθεσιών, διακεκριμένων ως προς τη φυσιογνωμία και τον δυνάμει χαρακτήρα του δασικού τοπίου: Α. Πυρήνες ειδικού ενδιαφέροντος εσωτερικά (Α1 και Α2), Β. Περιαστικές δασικές εκτάσεις πρασίνου (Β1 και Β2), Γ. Πυρήνα αυξημένης δασικής προστασίας. Βασικό δίκτυο άρθρωσης. Δίκτυο κινήσεων. Ιεράρχηση προσβάσεων και στάσεων πεζού, ποδηλάτου, αυτοκινήτου. Ειδικές διαμορφώσεις και έργα.

Στρατηγική βιωσιμότητας και ανθεκτικότητα

Αναγνωρίστηκε το Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Σχέδιο ΟΡΘΕ, ΑΠΘ 2006 ως στρατηγική βιωσιμότητας ή Χάρτα για το περιβάλλον κατά την Ημερίδα του Συμβουλίου Περιβάλλοντος ΑΠΘ για την παγκόσμια ημέρα περιβάλλοντος 2008. Στη πολιτική εφαρμογής του συμφώνησαν οι συμμετέχοντες φορείς ΣΠ ΑΠΘ, ΤΕΕ ΤΚΜ, ΟΡΘΕ, ΕΚΠΑΑ,

ΥΠΕΧΩΔΕ, ΣΟΤΑΜΘ, ΠΚΜ, ΥΜΑΘ, Δήμος, Νομαρχία Θεσσαλονίκης: Επικεντρωνόμαστε στο περιβάλλον της Θεσσαλονίκης για ό,τι η ευθύνη μας βαρύνει άμεσα.

“Η καινοτομία που από την δεκαετία του ’70, πανεπιστημιακοί και επιστήμονες διεκδικούμε για το σχεδιασμό της πόλης, σήμερα παρά ποτέ, θεμελιώνει την υποχρέωση συναίνεσης, τη δέσμευση και εφαρμογή περιβαλλοντικής στρατηγικής για την οικολογική αποκατάσταση, την ποιοτική αναβάθμιση του χώρου της πόλης και συνακόλουθα την συνάρθρωση έργων και λόγου για την βιώσιμη και αειφόρο ανάπτυξη ή προοπτική της. Ο σχεδιασμός του τοπίου και του ελεύθερου χώρου της πόλης, οικολογικός ή καινοτομικός, αρχιτεκτονικής τοπίου, αρχιτεκτονικός ή αστικός, πολεοδομικός και χωροταξικός, σφραγίζει καθημερινά το μέλλον μας. Απαιτούνται προγραμματικές δεσμεύσεις, συμφωνίες, ρυθμίσεις, θεσμική κατοχύρωση, συγκεκριμένα και σταθερή πολιτική περιβάλλοντος (Συμβούλιο Περιβάλλοντος, 2008).”

Ο στόχος της ανθεκτικότητας, urban resilience αντικατοπτρίζεται στο παράδειγμα της Θεσσαλονίκης με τον τρόπο που κυριαρχεί σε σύγχρονες αστικές πολιτικές “σχεδιάζοντας, δηλαδή, τη νέα βιωσιμότητα” (Lister, 2015) όπου η αλλαγή, η εξέλιξη, η ανθεκτικότητα γίνονται θεμελιώδη συστατικά για την αειφορία ή τη βίωση του αστικού χώρου και νοείται ως το σημείο εκκίνησης δημιουργικών μετασχηματισμών του αστικού τοπίου (Γαβριηλίδου, 2015).

Πολιτική τοπίου

Τα νέα αστικά τοπία δημιουργούνται σύγχρονα και διεθνώς ως μεγάλα έργα αναβάθμισης και σχεδιασμού του περιβάλλοντος, στο πλαίσιο διακηρύξεων για βιώσιμες και τελευταία ανθεκτικές πόλεις. Κυριαρχούν σε όλα τα επίπεδα σχεδιασμού του χώρου, αρχιτεκτονικού ή αρχιτεκτονικής τοπίου, αστικού, πολεοδομικού και χωροταξικού. Πολυάριθμα παραδείγματα παρουσιάζονται από μεγαλουπόλεις που δεν αρκούνται στην υψηλή τους παράδοση για τη διαμόρφωση πάρκων, δικτύων πρασίνου και πράσινων υποδομών, ούτε στο μεγάλο ποσοστό ελεύθερων χώρων που διαθέτουν αντίστοιχα. Στη Θεσσαλονίκη η έλλειψη αυτών των χώρων και έργων είναι μεγάλη. Το στρατηγικό και επιχειρησιακό σχέδιο για το πράσινο, αλλά και αυτό για την περιβαλλοντική αναβάθμιση του Σέιχ-Σου, και τα δύο του ΟΡΘΕ-ΑΠΘ, παρέχουν επικαιροποιημένα στοιχεία και πρόταση που αποτελεί την ύστατη λύση στο αδιέξοδο της πόλης από την υπερβολική και καταχρηστική σε βάρος του φυσικού της περιβάλλοντος δόμηση. Επιτυγχάνεται η ανόρθωση του ποσοστού από 2,73 στα 7τμ ανά κάτοικο, σοβαρά υπολειπόμενο ακόμη των ελάχιστων προδιαγραφών 10τμ. Επιτυγχάνεται ρεαλιστική αποκατάσταση του τοπίου της πόλης, για την βελτίωση των περιβαλλοντικών συνθηκών, την μείωση των επιπτώσεων κλιματικών αλλαγών, την μείωση της ρύπανσης, την εξυγίανση της ατμόσφαιρας, την ενίσχυση της ασφάλειας, της αντισεισμικής και αντιπλημμυρικής προστασίας, την βελτίωση των συνθηκών κίνησης και καθημερινής διαβίωσης, την αναβάθμιση της εικόνας και προοπτικής της πόλης οικονομικά και αναπτυξιακά.

Η Θεσσαλονίκη του σήμερα (Καραδήμου-Γερόλυμπου, 2013) μπορεί να αναδυέται από την ιστορία της, φυσική και πολιτισμική, με την εφαρμογή σύγχρονα σχεδιασμένης πολιτικής τοπίου, στις νέες βάσεις των αναζητήσεων προσαρμοστικότητας και εξέλιξης της πόλης, όπως πχ για τη Thessaloniki resilient city (Λιάκου, 2015).

Είναι η ιστορία που τροφοδοτεί το projet du paysage κατά τον M. Corajoud (Allodi, 2002). Το σχέδιο αυτό διαθέτουμε εδώ και μια δεκαετία για τη Θεσσαλονίκη, συμφωνημένο και δυστυχώς μη θεσμοθετημένο.

Η νέα προσέγγιση, κοινωνικο-οικολογική και αντιληπτική της αρχιτεκτονικής τοπίου, εφαρμόστηκε στο αστικό περιβάλλον. Συγκρούστηκε με κατεστημένα ιδεολογήματα της εποχής της, οραματίστηκε το σχεδιασμό του αστικού χώρου για τη μετατροπή

του σε: χώρο πολυδύναμο, υπόβαθρο και δίκτυο αστικής ζωής και αναβαθμισμένου περιβάλλοντος, σε μια πρόταση δυναμικά συνολικής αναμόρφωσης του χώρου της πόλης, με λιγότερο κατά το δυνατό καταναγκασμούς, με διάθεση δημιουργικής εξύφανσης πεδίων υποδομής, κοινωνικής δραστηριότητας και αστικής ευημερίας, φυσικά αναβαθμισμένης ποιότητας ζωής και φυσικής προσαρμοστικότητας/ασφάλειας κατά την ιστορία του τόπου, την φυσική και πολιτισμική.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Το συγκεκριμένο παράδειγμα εφαρμογής για τη Θεσσαλονίκη, προσέγγισης, σύνθετης και σφαιρικής, κοινωνικο-οικολογικής και αντιληπτικής, στο σχεδιασμό του τοπίου της πόλης, ως χώρου δυναμικά εξελισσόμενου, χώρου βιούμενου, κοινωνικής πρακτικής, ιστορικής, φυσικά και πολιτισμικά συνέχειας, εντάσσεται στο πλαίσιο σύγχρονων αναζητήσεων για το σχεδιασμό του χώρου της πόλης.

Υποστηρίζει τις θεωρητικά επιζητούμενες έννοιες της βιωσιμότητας και ανθεκτικότητας ή προσαρμοστικότητας, χωρίς εντούτοις να περιορίζεται σε αυτές. Εμπεριέχει πέραν του βιωμένου και βιώσιμου, πέραν της προσαρμοστικότητας και χρονικής μετεξέλιξης, την αντίληψη ως δυναμική εξέλιξη της εικόνας της πόλης και προοπτική ως εκ της φυσικής και πολιτισμικής της ταυτότητας.

Γενικότερα παρουσιάζει την αξία εφαρμόσιμης προσέγγισης και πρότασης σε σχέση με τις θεωρητικά επιζητούμενες αναθεωρητικές ως προς τα λάθη, αβλεψίες και παραλήψεις του παρελθόντος απόψεις, συχνά απότοκες στεγανά απομονωμένων πεδίων χειρισμού και σχεδιασμού του χώρου της πόλης.

Είναι πρόδρομα υποδειγματικής αξίας για τα ελληνικά δεδομένα, σε αναμονή εντούτοις δεκαετίας ως προς την εφαρμογή συνολικής πολιτικής τοπίου που θα στοχεύει ουσιαστικά και όχι κατ' όνομα μόνο στη βιωσιμότητα και ανθεκτικότητα για το ελληνικό αστικό περιβάλλον.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Allodi, M., Corajoud, M., Francia, (2002). Progetti per nuovi paesaggi in Europa, *Architettura del paesaggio, Quaderno 4*, Firenze, 9.

Ananiadou-Tzimopoulou, M., Bourlidou, A., (2017). Urban landscape architecture in the reshaping of the contemporary cityscape, WM CAUS, Multidisciplinary Civil Engineering – Architecture – Urban Planning Symposium, *Journal IOP Material Science and Engineering*, Prague.

Ananiadou-Tzimopoulou, M., Gavriilidou, E., (2015). Urban Landscape Architecture. Towards a sustainable city perspective, *Proceedings of the 14th International Conference on Environmental Science and Technology*, CEST, Rhodes.

Anderson, T., (2010). Landscape urbanism versus landscape design, Τόμος 71: *Landscape Urbanism*.

Chemetoff, A., Les plans de paysage, A. Roger, Paysage et environnement: pour une theorie de la dissociation, (1996) J.P. Le Dantec, *Jardins et Paysages*, Larousse, Paris.

Desvigne, M., Tiberghien, G.A., (2009). *Intermediate natures: The landscapes of Michel Desvigne*.

Drake, S., (2010). Term. Definition. Identity. Regenerating landscape architecture in the era of landscape urbanism, R. Schafer (ed.), *Landscape Urbanism*, Edition Topos, Munich, 71.

Falgue, M., (1980). I.L Mc Harg, *Composer avec la Nature*, IAURIF Institut d'Aménagement et d'Urbanisme de la Région d' Ile-de-France, Direction de l'Urbanisme et des Paysages.

Masbounji, A., (2011). *Le paysage en préalable*. Michel Desvigne. Grand Prix de l'Urbanisme, Joan Busquets, Prix spécial 2011, Editions Parenthèses et Direction, Paris.

Morabito, V. (2013). *Landscape Process*, Aracne, Roma.

Verdeau, T., Lamontagne, G., Jaffre, C., (2015). Framework in progress, M. Ananiadou-Tzimopoulou, (ed.), *Landscape Architecture, International Student Competition, Thessaloniki 2014 award*, Aristotle University of Thessaloniki, Ziti publications, Thessaloniki.

Ανανιάδου –Τζημοπούλου, Μ., (1982). Η ανάλυση του τοπίου στο σχεδιασμό, Συμβολή στην έρευνα αρχιτεκτονικής τοπίου, Διδακτορική Διατριβή, *Επιστημονική Επετηρίδα, Πολυτεχνικής Σχολής, Η/18 Τόμος Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη*.

Ανανιάδου –Τζημοπούλου, Μ., (2018). *Αρχιτεκτονική Τοπίου Σχεδιασμός Αστικών Χώρων. Αρχιτεκτονική Αστικού Τοπίου*, Εκδόσεις Ζήτη, Θεσσαλονίκη.

Ανανιάδου Τζημοπούλου Μ., Παπαμίχος Ν., Διαμαντόπουλος Σ., Ζάγκας Θ., (2006). *Στρατηγικό και Επιχειρησιακό σχέδιο για τη Θεσσαλονίκη*, Α. Νάσσης - Σ. Τσιούρης (επιμ.), Τα περιβαλλοντικά προβλήματα της Θεσσαλονίκης και της ευρύτερης περιοχής. Οι απόψεις του ΑΠΘ, Πρακτικά 2ου Συνεδρίου Συμβουλίου Περιβάλλοντος ΑΠΘ, Εκδόσεις Ζήτη, Θεσσαλονίκη.

Γαβριηλίδου Ε., (2015). *Urban Resilience. Η κρίση ως πρόκληση για την Αρχιτεκτονική του Αστικού τοπίου*, Μεταπτυχιακή Διατριβή, ΔΠΜΣ Αρχιτεκτονική Τοπίου ΑΠΘ.

Καραδήμου-Γερόλυμπου, Α. (2013). *Η ανάδυση της σύγχρονης Θεσσαλονίκης*. Ιστορίες, πρόσωπα, τοπία, University Studio Press, Θεσσαλονίκη.

Λιάκου, Λ., (2015). Ανακοίνωση της Θεσσαλονίκης στις 100 Resilient Cities, Θεσσαλονίκη.

Μαριά, Ε-Α., (2009). *Η νομική προστασία του τοπίου στο διεθνές κοινοτικό και εθνικό δίκαιο*, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα.

Μωραΐτης, Κ., (2012). *Το τοπίο πολιτιστικός προσδιορισμός του τόπου*, Διδακτορική Διατριβή, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Αθήνα.

Συμβούλιο Περιβάλλοντος, ΑΠΘ, ΤΕΕ, ΤΚΜ, ΟΡΘΕ, ΕΚΠΑΑ, ΥΠΕΧΩΔΕ, ΣΟΤΑΜΘ, Δήμος-Νομαρχία Θεσσαλονίκης, ΠΚΜ, ΥΜΑΘ, (2008). *Στρατηγική βιωσιμότητας, Χάρτα για το περιβάλλον*, Θεσσαλονίκη.

Τρατσέλα, Μ., (2011). *Αρχιτεκτονική του τοπίου της Θεσσαλονίκης. Ο ρόλος της χρονικότητας στο σχεδιασμό του τοπίου*, Διδακτορική διατριβή, Τμήμα Αρχιτεκτόνων, Πολυτεχνική Σχολή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΕΙΣ ΑΣΤΙΚΗΣ ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑΣ, ΔΙΚΤΥΟ ΕΝΕΡΓΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΖΩΗΣ ΣΤΑ ΟΡΙΑ ΤΗΣ ΑΝΩ ΠΟΛΗΣ

Ζάρμπου Μήνα¹, Κεχαγιά Αλεξάνδρα², Πινακά Αφροδίτη³

¹Αρχιτέκτων Μηχανικός_ mina.zarmprou@gmail.com

²Αρχιτέκτων Μηχανικός _ alex.kechagia@gmail.com

³Αρχιτέκτων Μηχανικός _ afroditipi.pinaka@gmail.com

Λέξεις κλειδιά: αστικές, επεμβάσεις, βιωσιμότητα, ισόγεια, δημόσιος

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το παρόν κείμενο αποτελεί περίληψη της διπλωματικής εργασίας που εκπονήθηκε τον Ιούνιο του 2015 στο Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών του Πολυτεχνείου Θράκης. Κύριο αντικείμενο της εργασίας αποτέλεσε η σύνθεση ενός δικτύου ενεργοποίησης της γειτονιάς μέσα από τη χρήση των αδρανών χώρων του αστικού ιστού. Αφορμή για την εργασία αυτή ήταν η εικόνα εγκατάλειψης της ισόγειας στάθμης λόγω του πλήθους των κλειστών καταστημάτων που παρατηρήθηκε σε μία περιοχή της Θεσσαλονίκης, η οποία βρίσκεται στο άνω όριο του ιστορικού κέντρου. Πρόκειται για μία περιοχή γενικής κατοικίας με χρήσεις εμπορίου γειτονιάς, η οποία αποτελεί πέρασμα από το κέντρο πόλης σε μία περιοχή αμιγούς κατοικίας, την Άνω Πόλη. Όπως εξετάστηκε, οι λόγοι που οδήγησαν στην εγκατάλειψη αυτή είναι πολυδιάστατοι. Το φαινόμενο δεν απορρέει μόνο από την οικονομική κρίση αλλά και από τη φθίνουσα πορεία συγκεκριμένων εμπορικών δραστηριοτήτων, τη μετατόπιση του καταναλωτικού ενδιαφέροντος και της εμπορικής δραστηριότητας σε συγκεκριμένα σημεία της πόλης ή και έξω απ' αυτή και τη γενικότερη μεταβολή του τρόπου κατοίκησης της πόλης.

Ο προβληματισμός που προκύπτει έχει να κάνει με τις επιπτώσεις που έχουν οι ανενεργοί χώροι και η έλλειψη βιώσιμου δημόσιου χώρου, στον τρόπο που οι κάτοικοι αλληλεπιδρούν και δραστηριοποιούνται μέσα στην πόλη. Διερευνήθηκαν, λοιπόν, μετασχηματισμοί, που αξιοποιώντας τους προαναφερθέντες χώρους θα μπορούσαν να βελτιώσουν τη βιωσιμότητα της περιοχής.

Σε πρώτο στάδιο, αναγνωρίζεται ως κύρια ανάγκη η αξιοποίηση των υπαίθριων χώρων, που αυτή τη στιγμή παραμένουν ανεκμετάλλευτοι. Ως τέτοιοι λαμβάνονται υπ' όψιν τα μικρά αδόμητα οικόπεδα και οι ακάλυπτοι χώροι πολυκατοικιών. Στόχος είναι οι χώροι αυτοί, συνδυασμένοι με τους υπάρχοντες δημόσιους χώρους της περιοχής, να συνδεθούν σε ένα ενιαίο δίκτυο ελεύθερων χώρων, αξιοποιώντας ταυτόχρονα το οδικό δίκτυο και δημιουργώντας νέους πεζοδρόμους.

Σε δεύτερο επίπεδο, επιδιώκεται ο συνδυασμός των υπαίθριων χώρων με την αξιοποίηση των ανενεργών ισόγειων καταστημάτων. Προτείνονται, λοιπόν, κάποιες λειτουργίες οι οποίες συγκεντρώνονται είτε σε άξονες είτε γύρω από αξιοποιήσιμους ελεύθερους χώρους. Οι λειτουργίες αφορούν κυρίως δημόσιες και κοινωνικές παροχές, χώρους ανταλλαγής προϊόντων και γνώσεων αλλά και ημιυπαίθριους χώρους.

Με γνώμονα τα παραπάνω προκύπτει ένα εντοπισμένο δίκτυο που συνδυάζει υπαίθριους και κλειστούς χώρους, καθώς και άξονες σύνδεσης αυτών και των επιμέρους γειτονικών περιοχών. Οι μετασχηματισμοί που προτείνονται δεν έχουν στόχο την ανάκτηση της εμπορικής δραστηριότητας στην παλιά της μορφή, αλλά την επανοικειοποίηση της ισόγειας στάθμης και της δημόσιας ζωής. Καταυτόν τον τρόπο θεωρείται πως θα επιτευχθεί η επαναφορά της ζωτικότητας της περιοχής και η σχέση της με την υπόλοιπη πόλη.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρακάτω εισήγηση αποτελεί εξέλιξη ενός τμήματος της διπλωματικής εργασίας που εκπονήθηκε τον Ιούνιο του 2015 στο Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών του ΔΠΘ με επιβλέποντες καθηγητές τους Γιώργο Πατρίκιο, Πάνο Κόκκορη, Κωστή Κεβεντσίδη. Αφορμή της παρούσας εργασίας έδωσε η εικόνα εγκατάλειψης της ισόγειας στάθμης που παρατηρήθηκε σε μία περιοχή πολύ κοντά στο κέντρο της Θεσσαλονίκης. Η εικόνα αυτή, προκύπτει τόσο από το πλήθος των ανενεργών καταστημάτων, όσο και από την εμφανή έλλειψη δημόσιου χώρου στην περιοχή. Τα ερωτήματα που έθεσε η παρατήρηση σχετίζονται με τον τρόπο που αλληλοεπιδρούν οι κάτοικοι μεταξύ τους σε μεγάλα αστικά κέντρα και, παράλληλα, με τη μορφή της κοινωνικής ζωής σε μία γειτονιά. Η γειτονιά, θεωρείται το πεδίο στο οποίο οι κάτοικοι δραστηριοποιούνται όχι μόνο για να καλύψουν τις ανάγκες τους αλλά και για να δημιουργήσουν κοινωνικές σχέσεις μεταξύ τους και να οικειοποιηθούν το δημόσιο χώρο, συνθήκες οι οποίες στην εν λόγω περιοχή φαίνεται να παρακμάζουν.

Σε αντίθεση με την εν λόγω εικόνα εγκατάλειψης, στο κέντρο της πόλης φαίνεται να γίνονται κινήσεις βελτίωσης προς όφελος των πεζών. (πεζοδρομήσεις, ελεγχόμενη στάθμευση, ενδείξεις κατεύθυνσης για πεζούς προς σημαντικά σημεία της πόλης κτλ.). Οι κινήσεις αυτές στοχεύουν κυρίως στην τουριστική αναβάθμιση της περιοχής. Παράλληλα, σε σχέση με την κατοίκηση στο κέντρο της πόλης παρατηρείται ραγδαία αύξηση του ενοικίου. Η προβληματική που απορρέει από τα παραπάνω έγκειται στην οικειοποίηση του δημόσιου χώρου. Παρότι, δηλαδή, ο δημόσιος χώρος χρησιμοποιείται, η χρήση του γίνεται περιστασιακά από τους επισκέπτες με αποτέλεσμα να μην υφίσταται οικειοποίηση. Δημιουργούνται έτσι χώροι – εκθέματα , απόλυτοι, όπως αναφέρεται από τον David Harvey, οι οποίοι δεν επηρεάζονται από τις διαδικασίες που παράγονται στο εσωτερικό τους και αποτελούν στοιχεία μέτρησης και κατανομής. (David Harvey 2005:23)

Έχοντας ως αφετηρία τους παραπάνω προβληματισμούς, ξεκίνησε μια διερεύνηση μετασχηματισμών που θα μπορούσαν, αξιοποιώντας ανενεργούς χώρους της περιοχής, να παράγουν νέα νοήματα από και για τους κατοίκους της, δημιουργώντας κοινούς τόπους.

ΓΕΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΠΕΡΙΟΧΗΣ

Η περιοχή μελέτης αποτελεί κομμάτι του ιστορικού κέντρου της Θεσσαλονίκης. Πρόκειται για το τόξο που σχηματίζουν οι οδοί Αγίου Δημητρίου και Ολυμπιάδος με έκταση από την Παλιά Λαχαναγορά στα δυτικά ως το Τούρκικο Προξενείο στα ανατολικά. (Εικόνα 1). Βρίσκεται μεταξύ του εμπορικού κέντρου και της οικιστικής περιοχής, της Άνω Πόλης, και ταυτόχρονα γειτνιάζει με άλλες περιοχές κεντρικής σημασίας, όπως το Πανεπιστήμιο και τα Δικαστήρια. Έτσι φαίνεται να δανείζεται χαρακτηριστικά, καθώς θεωρείται περιοχή γενικής κατοικίας και ταυτόχρονα συναντάται εμπόριο γειτονιάς, πολιτιστικές, θρησκευτικές και εκπαιδευτικές λειτουργίες- χρήσεις. (Εικόνα 2)

Εικόνα 1. Χάρτης περιοχής μελέτης

Εικόνα 2. Χάρτης υφιστάμενων χρήσεων

Η θέση της λοιπόν ευνοεί την κατοίκηση ενώ παράλληλα οι τιμές του ενοικίου διατηρούνται σε χαμηλά επίπεδα σε σχέση με το κέντρο της πόλης. Για το λόγο αυτό συναντάται ποικιλία χρηστών εντός της περιοχής. Η παρουσία οικογενειών μεσαίων και κατώτερων στρωμάτων είναι φανερό τόσο σε ορόφους όσο και στην ισόγεια στάθμη. Επίσης, έντονη είναι και η παραμονή φοιτητών και νέων προς αναζήτηση εργασίας. Τέλος, δεν απουσιάζουν και οι μεγαλύτερες ηλικίες, κάτοικοι που έχουν παρακολουθήσει και βιώσει την πορεία της περιοχής ανά τα χρόνια και δεν διστάζουν να φανερώσουν τη δυσαρέσκειά τους για τις πρόσφατες συνθήκες.

Η κυκλοφορία των αυτοκινήτων, χαρακτηρίζεται έντονη στους οριζόντιους κεντρικούς άξονες, Αγίου Δημητρίου, Κασσάνδρου και Ολυμπιάδος. Αντιθέτως, ασθενής στις κάθετες συνδέσεις, που αφορούν μικρότερους δρόμους και αποτελούν σύνδεση μεταξύ κέντρου και Άνω πόλης. (Εικόνα 3). Στους κατακόρυφους άξονες, αν και η κυκλοφορία οχημάτων είναι σχετικά μειωμένη, η ελλιπής συντήρηση των πεζοδρομίων και η παράνομη στάθμευση, τους καθιστούν δύσκολα προσπελάσιμους από πεζούς. Παράλληλα, η έντονη κλίση του εδάφους δυσχεραίνει την διέλευση πεζών. (Εικόνα 4)

Εικόνα 3. Χάρτης οδικού δικτύου

Εικόνα 4. Άποψη του δρόμου

Την ίδια ώρα οι ελεύθεροι χώροι απουσιάζουν. Οι μικρές «ανάσες» πρασίνου που μπορεί κανείς να συναντήσει βρίσκονται στους περιβόλους των εκκλησιών ή άλλων δημόσιων κτιρίων, που συχνά παρατηρούνται περιφραγμένοι, όπως και εκτάσεις που φιλοξενούν αρχαιολογικά ευρήματα. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχουν οι μη διαμορφωμένοι υπαίθριοι χώροι που συναντάμε οι οποίοι είναι συνήθως μικρής κλίμακας και συχνά χρησιμοποιούνται ως χώροι άτυπης στάθμευσης. (Εικόνα 5)

Εικόνα 5. Χάρης υπαίθριων χώρων

Έτσι λοιπόν κυριαρχεί το πυκνοδομημένο περιβάλλον της περιοχής που η ηλικία των πολυκατοικιών που το απαρτίζουν τοποθετούνται στην πλειοψηφία τους στην δεκαετία του '50 και του '60. Τα κτίρια παρουσιάζουν τυπική διάταξη, στην οποία το ισόγειο είναι διαιρεμένο σε μικροϊδιοκτησίες, ενώ ο δομικός κάναβος είναι εξαιρετικά πυκνός. Στα περισσότερα κτίρια της περιοχής το άνοιγμα μεταξύ υποστυλωμάτων κυμαίνεται μεταξύ 3-3.5 μέτρων. Μικρή είναι η παρουσία νεόδμητων πολυκατοικιών, με την ύπαρξη pilotis, όπου η χρήση του ισόγειου παίρνει τη μορφή χώρου στάθμευσης.

Το έντονο φαινόμενο της πολυκατοικίας ήρθε για να καλύψει στεγαστικές ανάγκες και συχνότατα προκάλεσε συρρίκνωση του δημόσιου χώρου. Η ποικιλία χρήσεων και η εμπορική δραστηριότητα ή οι υπηρεσίες που πραγματοποιούνταν στην ισόγεια στάθμη παλιότερα, σε συνδυασμό με την ύπαρξη κατοικίας, έδινε το έναυσμα στους κατοίκους της ίδιας, αλλά και των γειτονικών περιοχών, να αλληλοεπιδράσουν και να συνδιαλλαγούν. Τα τελευταία χρόνια όμως παρατηρείται εξάλειψη της εμπορικής δραστηριότητας. Το φαινόμενο αυτό οφείλεται κατά κύριο λόγο σε οικονομικούς παράγοντες αλλά και στη μετατόπιση του καταναλωτικού ενδιαφέροντος σε συγκεκριμένα σημεία της πόλης ή και έξω απ' αυτή, μεταλλάσσοντας έτσι την ποιότητα ζωής στην ισόγεια στάθμη.

Πιο συγκεκριμένα, το ποσοστό των κλειστών ισόγειων και ημιυπόγειων καταστημάτων συνολικά φτάνει το 47,3%. Μεγαλύτερη συγκέντρωση κλειστών καταστημάτων υπάρχει προχωρώντας προς το εσωτερικό της περιοχής. Παρατηρείται ο σχηματισμός περιοχών ή αξόνων μεγάλης συγκέντρωσης κλειστών, κυρίως κατά μήκος των κάθετων οδών. Σε γενικές γραμμές, η παρουσία ισόγειας κατοικίας είναι ισχυρή στους μικρότερους δόμους και σε μικρά στενά. Το ανατολικότερο τμήμα της περιοχής φαίνεται να διατηρεί μεγαλύτερο ποσοστό της εμπορικότητάς του, καθώς εμφανίζει μικρότερο αριθμό ανενεργών ισόγειων χώρων. (Εικόνα 6)

Εικόνα 6. Χάρτης καταγραφής ενεργών- ανενεργών ισόγειων

Σύμφωνα με όλα τα παραπάνω οι προβληματικές στις οποίες επικεντρώνεται η παρούσα εργασία είναι το μεγάλο ποσοστό ανενεργών ισόγειων χώρων και η υποβάθμιση του δημόσιου χώρου που προκαλούν προβληματισμούς σε σχέση με την κατοίκηση στην πόλη.

ΠΡΟΘΕΣΕΙΣ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗΣ, ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝ ΚΑΙ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΙ.

Ο ιδιαίτερος χαρακτήρας της περιοχής, όπως και οι προβληματικές που δημιουργήθηκαν, καθώς αυτή άρχισε να παρακμάζει ή να ακολουθεί καθοδική πορεία σε σχέση με τα ανατολικότερα ή κεντρικότερα τμήματα της πόλης, έχει προκαλέσει συχνά το ενδιαφέρον. Επιμέρους υποπεριοχές αποτέλεσαν τα προηγούμενα χρόνια αντικείμενο συζήτησης του δήμου και των κατοίκων, ενώ κατά καιρούς άρχισε να διαφαίνεται η πρόθεση αξιοποίησης τους. Έντονη συζήτηση σε σχέση με το μέλλον της έχει παρουσιάσει η Πλατεία Διοικητηρίου, η οποία μετά την κατεδάφιση της και την αποκάλυψη σημαντικών αρχαιολογικών ευρημάτων στο εσωτερικό της, παρέμεινε περιφραγμένη και μη επισκέψιμη, παρά την προκήρυξη διαγωνισμού για την ανάπλαση της το 2010. Παρόμοια πορεία είχε και η Παλιά Λαχαναγορά μετά την εγκατάλειψή της το 1975, η οποία αφέθηκε στο μαρμαρό. (Εικόνα 7). Παρά τα διάφορα σχέδια αξιοποίησης της από το δήμο ή διάφορους επιχειρηματίες, το πλήθος των ιδιοκτητών και το μεγάλο ποσό που απαιτείται για την απαλλοτρίωση της, αποτέλεσε σταθερά εμπόδιο για την πραγματοποίησή τους. Η σημασία της, ωστόσο για τη μνήμη της πόλης, είναι φανερή, με αποτέλεσμα το 2016 το κτίριο να κριθεί διατηρητέο, ως ένας χώρος “που φανερώνει την οικονομική και κοινωνική δομή της εποχής του” (Εφημερίδα της Κυβερνήσεως). Λίγο μετά τη διεξαγωγή αρχιτεκτονικού διαγωνισμού για την πολυσυζητημένη ανάπλαση του άξονα Αχειροποίητου – Αγ. Σοφίας, το ενδιαφέρον του δήμου άρχισε να στρέφεται σε μικρότερης κλίμακας επεμβάσεις και όχι μόνο σε συγκεκριμένα σημεία υψηλού ή οικονομικού ενδιαφέροντος. Το 2012, λοιπόν, ο δήμος Θεσσαλονίκης, σε συνεργασία με το ΤΕΕ, προκηρύσσει το διαγωνισμό “Δημιουργία και ανάκτηση κοινόχρηστων και κοινωφελών χώρων και ανάδειξη χώρων τοποσήμου”, με στόχο την ενδυνάμωση του διάσπαρτου αδρανούς αποθέματος χώρων μικρής κλίμακας, καθώς επίσης και χώρων που θα μπορούσαν να λειτουργήσουν ως τοπόσημο για την πόλη. Πολλά από τα μικρά αδόμητα οικοπέδα, που προτείνονται από το διαγωνισμό προς ανάκτηση-αξιοποίηση εμπίπτουν στα όρια της περιοχής μελέτης. (<https://centre-architecture.thessaloniki.gr/>)

Εικόνα 7. Άποψη παλιάς Λαχαναγοράς

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΩΝ

Απέναντι σε μία στρατηγική που διαφαίνεται στο κέντρο της πόλης, η οποία επικεντρώνεται στην τουριστική της ανάπτυξη, ερχόμαστε να προτείνουμε τη διαμόρφωση μιας συνθήκης, η οποία κατά κύριο λόγο απευθύνεται στους άμεσους χρήστες. Αναφερόμενοι στην ανάλυση του Harvey, στόχος είναι να δημιουργήσουμε χώρους σχεσιακούς, οι οποίοι δεν μπορούν να γίνουν κατανοητοί διαχωρισμένοι από τα νοήματα που παράγονται εντός τους, αλλά το νόημά τους «εξαρτάται από τα πάντα που συμβαίνουν γύρω τους» και από τη διαπλοκή των υποκειμένων τους. (David Harvey, 2005:23)

Με στόχο την ενεργοποίηση της δημόσιας ζωής και την οικειοποίηση της περιοχής από τους κατοίκους της, θεωρείται βασικό να καλυφθούν οι κοινωνικές ανάγκες των κατοίκων αλλά και να ενεργοποιηθεί η συμμετοχή των ίδιων. Παίρνοντας παράδειγμα από δράσεις και πρακτικές που ενσωματώνουν ενεργά τον χρήστη στο σχεδιασμό, όπως το πάρκο Γεωργιάδη στην Κρήτη και άλλα παραδείγματα δημοσίου χώρου σε Ελλάδα και εξωτερικό, επιχειρούμε μια προσέγγιση επέμβασης που χωρίζεται σε τρεις βασικούς άξονες: τη δημιουργία κοινωνικών υποδομών, την ένταξη νέων δραστηριοτήτων και τη δημιουργία δικτύου ελευθέρων χώρων.

Η προσπάθεια επανακατάκτησης της κοινωνικής ζωής στο φυσικό χώρο, απαιτεί «να δοθεί ταυτότητα στις αστικές περιοχές μέσα από την κατάλληλη διαχείριση των υποδομών, τη λειτουργική ανάμειξη των χρήσεων και τον εμπνευσμένο συνδυασμό διαφορετικών κλιμάκων και τυπολογιών». (Φραντζή, 2013).

Οι τρεις βασικοί άξονες της παρέμβασης, αποτελούν κατά κύριο λόγο δομές αλληλεπίδρασης, που θα επαναπροσδιορίσουν τη σχέση του κατοίκου με το δημόσιο και ημι-δημόσιο χώρο και θα ενεργοποιήσουν τη γειτονιά. Για τη δημιουργία των συνθηκών που θα επιτρέψουν τη σύνθεση του παραπάνω πλαισίου, θεωρείται απαραίτητη η συνεργασία και η συντονισμένη δραστηριοποίηση δήμου, ομάδων πολιτών και μεμονωμένων κατοίκων-ιδιοκτητών. (Εικόνα 8)

Εικόνα 8. Χάρτης προτεινόμενων χρήσεων

Κοινωνικές Υποδομές

Με στόχο τη δημιουργία κοινωνικών υποδομών προτείνεται η μακροχρόνια μίσθωση κάποιων ανενεργών καταστημάτων και η αναδιαμόρφωση τους με πρωτοβουλία της τοπικής αυτοδιοίκησης.

Αρχικά, προτείνεται η ενίσχυση της ισόγειας κατοικίας σε περιοχές όπου η παρουσία της είναι ήδη έντονη. Τα ανεκμετάλλευτα κελύφη που ενδείκνυνται μπορούν να μετατραπούν σε χώρους στέγασης ευπαθών κοινωνικών ομάδων ή σε κατοικίες χαμηλού ενοικίου. Η δημιουργία κοινωνικής κατοικίας στο ισόγειο μπορεί να βοηθήσει στο έντονο στεγαστικό πρόβλημα και να λειτουργήσει ως κινητήριος δύναμη για την οικειοποίηση της ισόγειας στάθμης.

Επιπλέον, λόγω της έντονης υψομετρικής διαφοράς που συναντάμε στην περιοχή, σε πολλά σημεία η όψη των ισογείων γίνεται ημιυπόγεια. Για το λόγο αυτό, κρίνεται αναγκαία η πεζοδρόμηση κάποιων δρόμων και η διαμόρφωση τους σε επίπεδα, που θα αποκαλύψουν μέρος της όψης, τόσο στις υπάρχουσες κατοικίες, όσο και στις νέες. (Εικόνα 9)

Εικόνα 9. Πρόθεση παρέμβασης σε μέτωπο κατοικιών

Παράλληλα, η δημιουργία κοινωνικών παροχών κρίνεται σημαντική. Κοινόχρηστοι χώροι και χώροι συνελεύσεων, ανταλλακτική βιβλιοθήκη, κοινωνική κουζίνα, λέσχη νέων και αντίστοιχες λειτουργίες θα καλύψουν ανάγκες των κατοίκων και θα συμβάλλουν στην επικοινωνία και την οργάνωσή τους.

Νέες δραστηριότητες

Στο πλαίσιο της σύστασης δομών που θα ενισχύσουν την αλληλεπίδραση μεταξύ κατοίκων, παίζει σημαντικό ρόλο η ενσωμάτωση νέων δραστηριοτήτων, που αφορούν στην εκπαίδευση, στον πολιτισμό και στην παραγωγή. Μια νέα δομή ανταλλαγής γνώσης, υπηρεσιών και προϊόντων, σε ένα πλαίσιο αντίστοιχο της τράπεζας χρόνου (δίκτυο αλληλέγγυας οικονομίας με μονάδα συναλλαγής το χρόνο), μπορεί να αντισταθμίσει την κοινωνική συναλλαγή, που συνεπαγόταν η εμπορική δραστηριότητα. Κατάλληλα ανενεργά κελύφη μπορούν να καλυφθούν έναντι χαμηλού ενοικίου και υπό ευνοϊκούς όρους από μικρές ομάδες, συνεταιρισμούς και πρωτοβουλίες κατοίκων. Οι ομάδες αυτές, υποστηριζόμενες από προγράμματα χρηματοδότησης (ΕΣΠΑ), θα συνθέσουν ένα δίκτυο εργαστηρίων, που μέσα από την ανταλλαγή γνώσης, θα οδηγήσει σε μία άλλη μορφή παραγωγικής δραστηριότητας. Για την επίτευξη των παραπάνω, είναι απαραίτητη η ενημέρωση των κατοίκων, η επικοινωνία πιθανά μέσω ηλεκτρονικής πλατφόρμας και η οργάνωση δράσεων ευαισθητοποίησης, που θα δώσουν το έναυσμα για τη δραστηριοποίησή τους. (Εικόνα 10)

Εικόνα 10. Τμήμα μετώπου Αγ. Σοφίας με εργαστήρια

Δημιουργία δικτύου ελευθέρων χώρων

Παρατηρείται πως κάποιοι από τους υπάρχοντες δημόσιους χώρους οικειοποιούνται από τους κατοίκους, αλλά συχνά η προσβασιμότητα σε αυτούς κρίνεται δύσκολη λόγω της κακής συντήρησης των πεζοδρομίων και του πλήθους των σταθμευμένων οχημάτων. Η καλύτερη εκμετάλλευση των υφιστάμενων δημόσιων χώρων και η ενημέρωση των κατοίκων με στόχο την ενεργή συμμετοχή τους μπορεί να ενισχυθεί μέσω προγραμμάτων βιώσιμης κινητικότητας. (<https://thessaloniki.gr>)

Βασική πρόθεση είναι οι διάσπαρτοι υφιστάμενοι ελεύθεροι χώροι να ενισχυθούν μέσω της εκμετάλλευσης μικρών αδόμητων οικοπέδων και του λοιπού αδρανούς αποθέματος ελευθέρων χώρων. Η διαμόρφωση των νέων υπαίθριων χώρων και η σύνθεση ενός συνολικού δικτύου με τους υφιστάμενους πραγματοποιείται μέσω της διεξαγωγής συμμετοχικού εργαστηρίου με επαγγελματίες της περιοχής, ενδιαφερόμενους φορείς ΜΚΟ και κατοίκους. Βασιζόμαστε στην πρωτοβουλία των κατοίκων ώστε να αποτελέσουν οι νέοι χώροι ένα πεδίο έκφρασης διαφόρων συμπεριφορών και πολιτισμικών αξιών κάθε ομάδας που θα τους κατοικήσει. (Εικόνα 11)

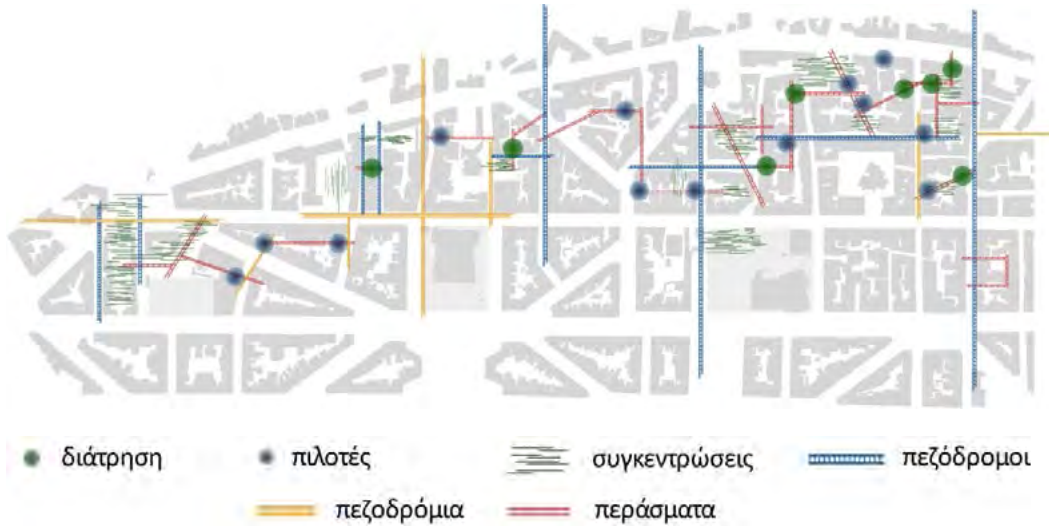
Εικόνα 11. Δημιουργία συνολικού δικτύου

Στόχος είναι στο σύνολο της περιοχής να δημιουργούνται σημεία συγκέντρωσης, στάσης και κίνησης, διαδρομές, υποπεριοχές και μαλακά όρια μέσω μιας σειράς ήπιων παρεμβάσεων. (Εικόνα 12). Ημιυπαίθριοι χώροι στάσης και ξεκούρασης δημιουργούν νέα σημεία συγκέντρωσης στα πρώην αδρανή αδόμητα οικόπεδα. Η διαμόρφωση και συνένωση ακαλύπτων των πολυκατοικιών προσφέρει έναν βιώσιμο κοινόχρηστο

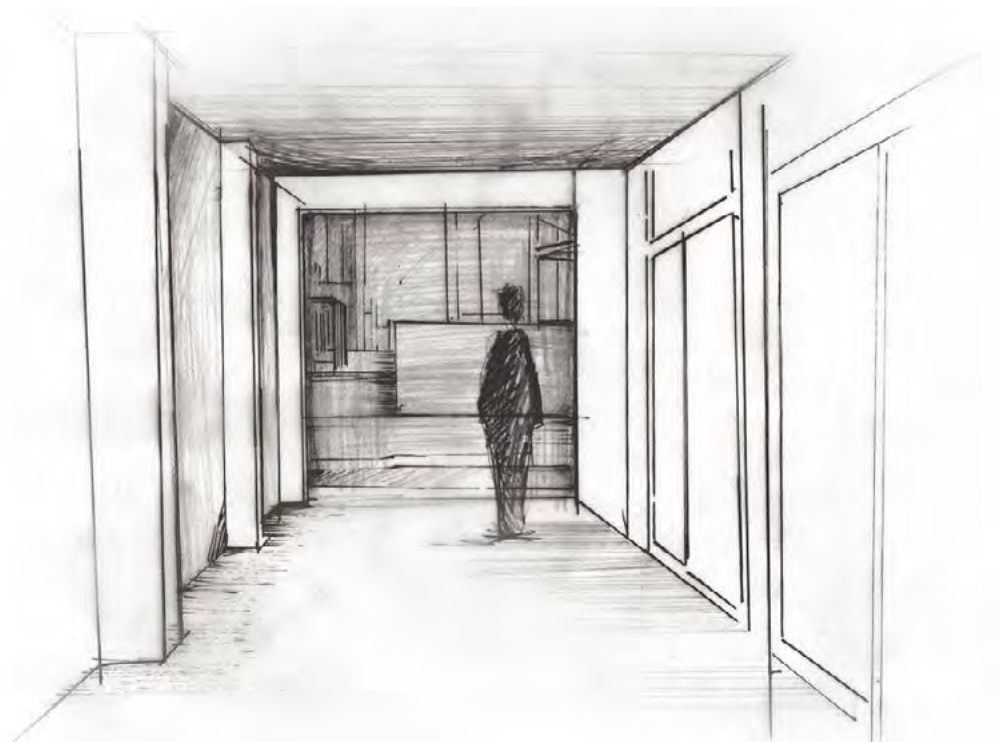

χώρο. Η διάτρηση των υφιστάμενων κελυφών και η χρήση της πιλοτής δημιουργεί νέα περάσματα προς τον ακάλυπτο, αποκαλύπτει την πίσω όψη των κτιρίων και γεννά εναλλακτικές διαδρομές μέσα στην πόλη. (Εικόνα 13, 14). Υπερυψωμένες διαδρομές γεφυρώνουν την υψομετρική διαφορά και η αναδιαμόρφωση του έντονα κεκλιμένου εδάφους σε επίπεδα σπάει το οπτικό και φυσικό όριο και δημιουργεί νέες προσβάσεις. (Εικόνα 15, 16)

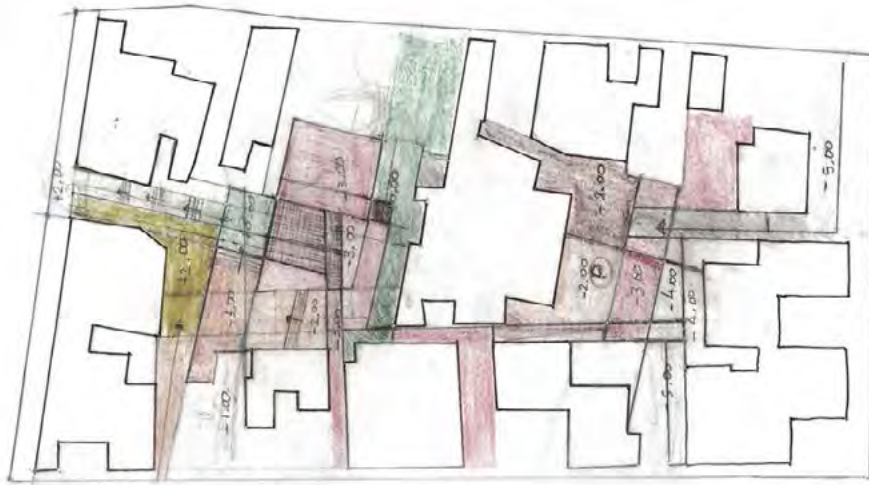

Εικόνα 12. Προθέσεις- Χειρισμοί δικτύου

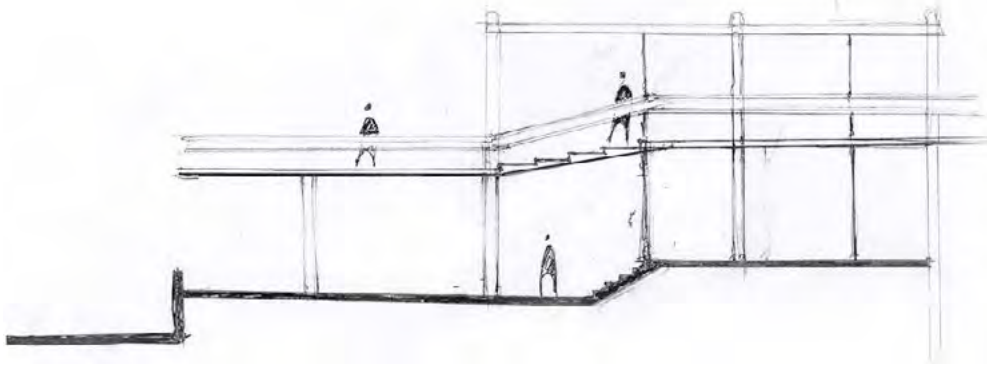

Εικόνα 13. Διάτρηση κελυφών

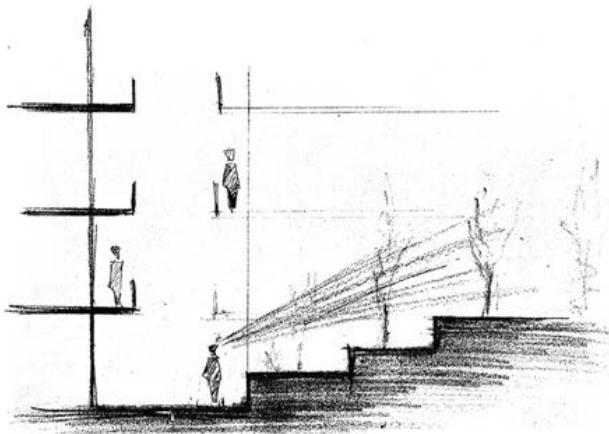

Εικόνα 14. Αποκάλυψη ακαλύπτου- νέες διαδρομές

Εικόνα 15. Υπερυψωμένη διαδρομή

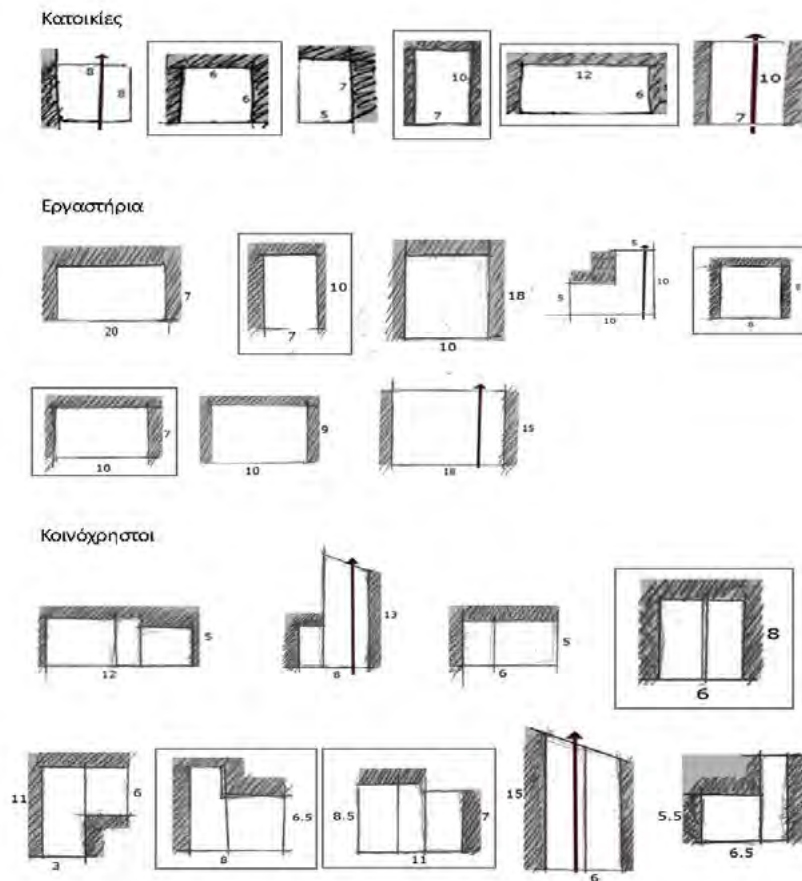
Εικόνα 16. Διαμόρφωση οικοπέδων σε επίπεδα- οπτική φυγή

Παραδείγματα τυπολογίας

Στο σημείο αυτό επιχειρήθηκε η οργάνωση και κατηγοριοποίηση των υφιστάμενων διαστάσεων που συναντάμε στην περιοχή με στόχο την υποβολή παραδείγματος ανάλογα με τις προτεινόμενες χρήσεις. Το μεγαλύτερο ποσοστό των ανενεργών καταστημάτων είναι μικρότερα από 50 m², διατηρούν παρόμοιο κάναβο, ενώ η ελεύθερη όψη που συναντάται συχνότερα είναι περίπου έξι μέτρα. (Εικόνα 17). Λόγω της κοινής τυπολογίας που υπάρχει στα κτίρια της περιοχής συναντάμε είτε διώροφο ύψος στο ισόγειο είτε ημιυπόγειους χώρους. Με στόχο την φιλοξενία των λειτουργιών που αναφέρονται παραπάνω, προτείνονται κάποιες βασικές διατάξεις και οργανώνονται δύο βασικοί χειρισμοί. (Εικόνα 18). Ο πρώτος είναι η συνένωση δύο ή περισσότερων κελυφών σε περιπτώσεις που απαιτείται μεγαλύτερη έκταση και ο δεύτερος αναφέρεται στη δημιουργία ενδιάμεσου χώρου μεταξύ ιδιωτικού και δημοσίου. Επιχειρούμε, δηλαδή, την υποχώρηση του μετώπου σε σημεία δημιουργώντας ημιυπαίθριους χώρους τόσο σε σχέση με τον δρόμο αλλά και σε σχέση με τον ακάλυπτο της πολυκατοικίας. (Εικόνα 19)

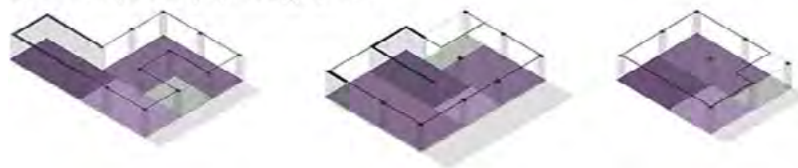

Εικόνα 17. Καταγραφή υφιστάμενων ανενεργών κελυφών

ενδεικτικές διατάξεις κοινοχρήστων

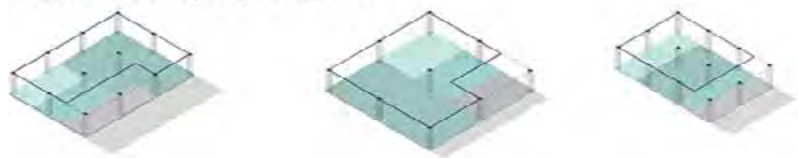
- κοινόχρηστος
- χώρος εισόδου
- πυρήνας
- ημυπαίθριος

ενδεικτικές διατάξεις κατοικιών

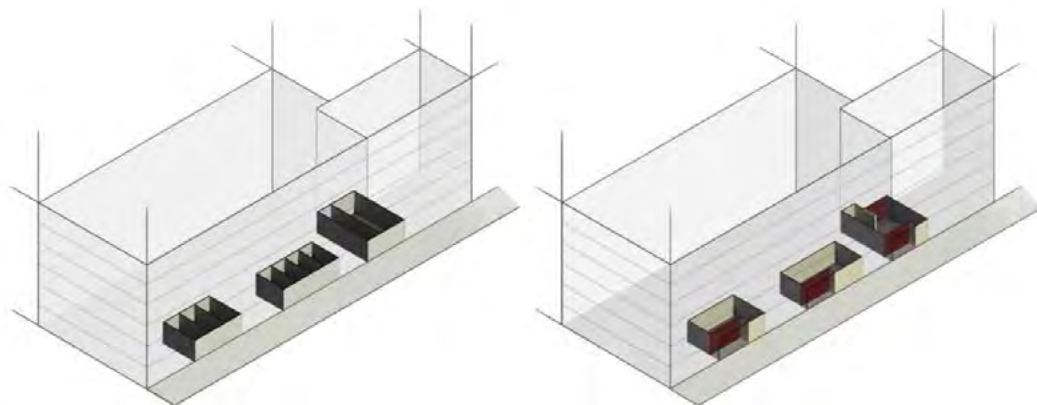
- δημέρευση
- διανυκτέρευση
- μπάνιο
- ημυπαίθριος

ενδεικτικές διατάξεις εργαστηρίων

- εργασία
- διάθεση
- αποθήκευση
- ημυπαίθριος

Εικόνα 18. Ενδεικτικές διατάξεις ισογείων

Εικόνα 19. Χειρισμός μετώπου

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Οι ραγδαία μεταλλασσόμενες κοινωνικοοικονομικές συνθήκες μεταμορφώνουν συνεχώς την εικόνα του αστικού τοπίου, ασκώντας βαθιά επιρροή στη σχέση χρήστη-περιβάλλοντος.

Η πόλη της Θεσσαλονίκης αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα μετατόπισης του ενδιαφέροντος στην ανάπτυξη περιοχών με στόχο την τουριστική εκμετάλλευση τους, όσο άλλες αφήνονται στην υποβάθμιση, επηρεάζοντας την καθημερινότητα των κατοίκων τους.

Η παρούσα εργασία μέσω ποιοτικών και ποσοτικών ερευνητικών εργαλείων αναδεικνύει μία μεγάλη έκταση του αδρανούς αστικού ιστού που παραμένει για χρόνια ανεκμετάλλευτος. Η εγκατάλειψη της ισόγειας στάθμης, η έλλειψη δημόσιου χώρου και χώρου κοινωνικής συνδιαλλαγής των πολιτών αποτέλεσαν τα βασικά ζητήματα προς διευθέτηση. Έτσι επιχειρήθηκαν κάποιες προτάσεις με βασικό γνώμονα πάντα την βελτίωση της κοινωνικής ζωής, μέσω της ενεργής συμμετοχής των κατοίκων και τη δημιουργία ομάδων και κοινοτήτων που θα κατοικήσουν την πόλη.

Η αναζήτηση έγκειται στις νέες δομές που θα ενσωματώνουν ενεργά τους κατοίκους στον μετασχηματισμό του αστικού τοπίου, ώστε να μπορούν να εννοιολογούν «το χώρο ως δομημένο από σύνολα σχέσεων, ως την ταυτόχρονη συνύπαρξη κοινωνικών σχέσεων και αλληλεπιδράσεων σε όλες τις χωρικές κλίμακες» (Doreen Massey 1992: 80).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Harvey, D., (2008). *Το Δικαίωμα στην πόλη*. Κομπρεσέρ, Τεύχος 1: για την πόλη και το χώρο.

Κνοx, P. και Pinch S., (2009). *Κοινωνική γεωγραφία των πόλεων*. Αθήνα: Σαββάλας.

Ανδρικόπουλος, Δ., Δαλκαβούκη, Α., Ραλλάτου, Ν. και Τσιγδινός, Σ. *Οικειοποίηση του δημόσιου χώρου: η περίπτωση του Παγκρατίου*, Εθνικό Μετσόβειο Πολυτεχνείο, 2017.

Γκράντζιου, Ν. *Η ανάπτυξη της πλατείας Διοικητηρίου ως παράγοντα αστικής αναβίωσης*. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, 2017.

Δέση-Λουκά, Χ. και Χαραλαμπίδη, Μ. *Η έννοια της γειτονιάς σήμερα: Η περίπτωση της Κυψέλης*, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών Πολυτεχνείου Κρήτης, 2016.

Κεχαγιά Α. και Σπύρου Μ., *Οικειοποιημένοι Χώροι, Κοινωνικές Σχέσεις και Πρακτικές στην Μετα- νεωτερικότητα*, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, 2015.

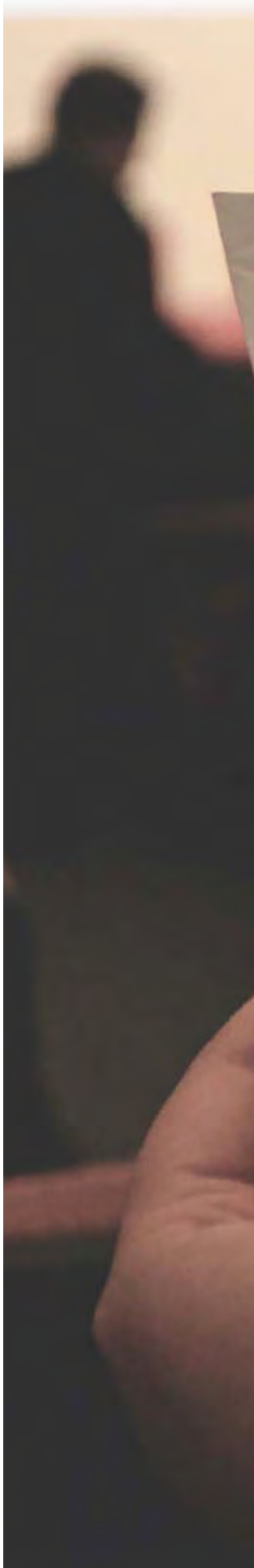
Κολώνας, Β. (2013). *Θεσσαλονίκη 1912-2012: Η αρχιτεκτονική μιας εκατονταετίας*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press.

Πολύβιος, Χ. *Ανάπτυξη σε προβληματικές περιοχές: Η περίπτωση Παλιάς Λαχαναγοράς Θεσσαλονίκης*. Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, 2016.

Σταυρίδης, Σ. (2015). *Οι αναδυόμενοι κοινοί χώροι ως πρόκληση στην πόλη της κρίσης στο Urban Conflicts*. Θεσσαλονίκη: Εργαστήριο συναντήσεις και συγκρούσεις στην πόλη.

Φραντζή, Μ., (2013). Το τοπίο του δημόσιου χώρου, *Περιοδικό Αρχιτέκτονες*, Τεύχος 6.

ΠΟΛΥΠΟΚΑΤΑΣΚΕΥΗ

σχέδια, διαδικασίες και πρακτικές για τον χώρο της Θεσσαλονίκης

ΔΙΕΘΝΕΣ ΔΙΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ | ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ, 12-13 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 2018

Π Ρ Ο Γ Ρ Α Μ Μ Α

ΑΜΦΙΘΕΑΤΡΟ 'Π. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ' ΠΟΛΥΤΕΧΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΑΠΘ

12/10
Παρασκευή

09:00 - 09:30
09:30 - 10:00
10:00 - 10:45

Προσέλευση | Εγγραφή συνέδρων
Καλωσορίσματα | Χαιρετισμοί | Έναρξη συνεδρίου
ΚΟΣΤΗΣ ΧΑΤΖΗΜΙΧΑΛΗΣ
Ομότιμος Καθηγητής, Τμήμα Γεωγραφίας, Χαροκόπειο
Πανεπιστήμιο
Νεοφιλελευθερισμός και η παράλειψη της χωροκοινωνικής
δικαιοσύνης

1 **Αστικές πραγματικότητες σε
κίνηση: Άνθρωποι,
καθημερινότητες και δίκτυα**

Θεματική
Α' Μέρος

Επίσημο: ΙΡΙΣ ΛΥΚΟΥΡΙΩΤΗ | ΙΩΑΝΝΗΣ ΘΡΑ

+

+

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΤΕΤΑΡΤΗ

lookmax

—

ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΤΟ ΙΔΙΩΤΙΚΟ ΚΑΙ ΣΤΟ ΔΗΜΟΣΙΟ ΚΑΙ ΠΕΡΑ ΑΠΟ ΑΥΤΑ: ΔΡΩΝΤΕΣ ΚΑΙ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΤΟΥ ΑΣΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ

Ο δημόσιος χώρος της πόλης, αλλού προβεβλημένος και φροντισμένος αλλού ξεχασμένος και ανενεργός, αντανακλά στρατηγικές επιλογές των δημοτικών αρχών αλλά και τις επιπτώσεις της συρρίκνωσης των δημοτικών πόρων στη συνθήκη της κρίσης. Οι Δήμοι, μέχρι πρόσφατα παραδοσιακοί ιδιοκτήτες και αποκλειστικοί διαχειριστές των πλατειών, των δρόμων και των πάρκων της πόλης εμφανίζονται αδύναμοι να εξασφαλίσουν την ελκυστική τους εικόνα, την ασφαλή τους χρήση και την ζωτικότητα τους. Ταυτόχρονα, η κατοίκηση στον αστικό χώρο μετεξελίσσεται, ενώ ζητήματα που αφορούν στο δικαίωμα, την πολιτική και τις συνθήκες κατοικίας παραμένουν εκτός δημόσιου διαλόγου: προδιαγραφές και ποιότητες, παλαιωμένο απόθεμα και παραγωγή πλεονάσματος νεόδμητης κατοικίας, ασεγία και κατοικία έκτακτης ανάγκης, συγκατοικήσεις, περιβάλλον κατοικίας και γειτονιά. Νέοι δρώντες αναδύονται ως διαχειριστές του δημόσιου χώρου και νέων εκδοχών κατοικήσεων παράγοντας υβριδικά τοπία, ανάμεσα στο ιδιωτικό και το δημόσιο. Ιδιωτικές επιχειρήσεις, πρωτοβουλίες πολιτών σε συνεργασία με τις αρχές, μη κυβερνητικές οργανώσεις και δίκτυα εθελοντών, με τη συναίνεση των αρχών ή ενάντια τους εμπλέκονται με διαφορετικούς τρόπους στον σχεδιασμό, την κατασκευή, τη συντήρηση, τις δράσεις στο δημόσιο χώρο και για την κατοικία.

Ποιοι είναι οι νέοι δρώντες που δρουν στον δημόσιο χώρο της Θεσσαλονίκης; Πώς τον οικειοποιούνται, τον διαμορφώνουν, τον αλλάζουν καθημερινά; Πώς επηρεάζεται ο δημόσιος χαρακτήρας των πλατειών, των πάρκων και των δρόμων; Ποιες είναι οι συγκρούσεις που παράγονται; Πώς προωθείται / υλοποιείται η συμμετοχή; Πώς επιτελείται η δημοκρατική διαχείριση του δημόσιου χώρου; Πώς αντανακλάται η κρίση κατοικίας στο δημόσιο χώρο; Πώς υποστηρίζει η αρχιτεκτονική διεξόδους στην κατοίκηση στο κέντρο και την περιφέρεια της πόλης; Διατυπώνεται μια εναλλακτική πρόταση στην κυρίαρχη αστική πολιτική και την πολιτική κατοικίας;

Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ Η ΜΝΗΜΗ ΩΣ ΚΑΘΟΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΤΟΥ ΑΣΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ: ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Στυλιανή Λεφάκη¹, Λέανδρος Ζωίδης²

¹Αρχιτέκτων Μηχανικός, Επίκουρη καθηγήτρια, Α.Π.Θ. _ styl.lefaki@gmail.com

²Αρχιτέκτων Μηχανικός, MSc. Προστασία και Αποκατάσταση Μνημείων Πολιτισμού _ lzoidis2014@gmail.com

Λέξεις κλειδιά: ιστορία, μνήμη και αστικός χώρος

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Πρόκειται για την παρουσίαση προτάσεων συμμετοχής σε αρχιτεκτονικούς διαγωνισμούς αναδιαμόρφωσης του αστικού χώρου της Θεσσαλονίκης: ενός χώρου που ασφυκτιά σήμερα λόγω της αφύσικης προσαρμογής του περισσότερο στις ανάγκες των αυτοκινήτων και των τραπεζο- καθισμάτων, παρά των πεζών. Ακόμα και γύρω από τα πιο σημαντικά μνημεία της πόλης ο χώρος αυτός είναι κατακερματισμένος και έχει υποστεί βίαιες διακοπές, γεγονός που δεν επιτρέπει να εξελιχθεί αβίαστα η ιστορική αφήγηση της πόλης.

Κεντρικός στόχος, και συνδεδετικό στοιχείο των προτάσεων είναι η συμβολή τους στην ανάδειξη της ιστορίας και της μνήμης της Θεσσαλονίκης και στην αποκάλυψη και ανάδυσση του ιδιαίτερου δυναμικού που έχει αυτή η πόλη να ενσωματώνει πολύπολιτισμικά στοιχεία. Οι προτάσεις δεν αφορούν αρχιτεκτονικές επινοήσεις και φιλόδοξους ανασχεδιασμούς, αλλά μια «τακτοποίηση», μια αναγνώριση και ιεράρχηση σημαντικών και δευτερευόντων λειτουργικών και αντιληπτικών στοιχείων. Ασχολούνται με την ανάδειξη των ιστορικών αλλά και φυσικών χαρακτηριστικών του αστικού χώρου, όπως τη θέα και το φυσικό ανάγλυφο. Στοχεύουν σε μια βαθύτερη ανάγνωση της ζωής που αναζητά πολιτιστικά ερείσματα για να αποκτήσει νόημα.

Προφανώς πρόκειται για μελέτες που ξεκινούν από την αναγνώριση και ερμηνεία της υφιστάμενης κατάστασης. Προσπαθούν να αναδείξουν την κρυμμένη ιστορική στρωματογραφία της πόλης, και σε ορισμένες περιπτώσεις, ακόμα και τα μέτωπα των κατασκευών που εκτείνονται κατά μήκος των διαδρομών της, που παρά τις αλλοιώσεις της ισόγειας ζώνης, εξακολουθούν να παραμένουν ενδιαφέροντα. Δεν αναιρούν τις προ- υπάρχουσες χαράξεις αλλά σέβονται τον σχεδιασμό τους, τη διαχρονικότητά τους και τον αυθεντικό χαρακτήρα τους: οι χαράξεις ερμηνεύονται, σχολιάζονται και οι δυνατότητές τους αξιοποιούνται.

Οι προτάσεις είχαν σταθερή επίγνωση ότι τα ιστορικά τεκμήρια είναι για τον δημόσιο ελεύθερο χώρο μιας πόλης πόροι εν ανεπαρκεία, ανεξάντλητοι και ανεκτίμητοι και ότι η ιστορία, άλλοτε κρυμμένη και άλλοτε εμφανής, αλλά σίγουρα με πολλαπλές εκδοχές, διεκδικεί τον αστικό χώρο.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Μια πόλη υπό κατασκευή δηλώνει μια δυναμική διαδικασία διαμόρφωσης του αστικού χώρου, αναθεωρήσεις και προγράμματα, κατασκευές υπό εξέλιξη, αναδιαμορφώσεις και «οράματα». Αυτά τα οράματα, είτε προερχόμενα από εξονυχιστικές αναλύσεις και τεκμηριώσεις για τους οπαδούς της επιστημονικής σκέψης, είτε από μνήμες, εικόνες, συναισθήματα, βιώματα και επιθυμίες, που θέλουν να προβληθούν στο μέλλον, εκφράζονται και καταγράφονται με διάφορους τρόπους. Όμως άπαξ και εκφραστούν αρχίζουν να συμβάλουν έστω και απειροελάχιστα στη διαμόρφωση της πόλης ως χώρου και τόπου: της πόλης υπό κατασκευή.

Στις δημόσιες διαδικασίες έκφρασης και καταγραφής τους συγκαταλέγονται και οι αρχιτεκτονικοί διαγωνισμοί που προκηρύσσονται για τη διαμόρφωση του αστικού χώρου. Τα αποτελέσματά τους θεωρούνται σημαντικά για τη μελλοντική εικόνα μιας πόλης ως οι επιστημονικές, κοινωνικές και πολιτιστικές απόψεις του σύγχρονου πολίτη μέσα από το βλέμμα και την επεξεργασία των ειδικών, οι οποίοι αναλαμβάνουν να δώσουν έκφραση στα συλλογικά οράματα και να τα κάνουν πραγματικότητα.

Η προκειμένη εισήγηση αφορά προτάσεις -συμμετοχές σε παρόμοιους αρχιτεκτονικούς διαγωνισμούς που ασχολήθηκαν με την αναδιαμόρφωση του αστικού χώρου της Θεσσαλονίκης, ενός χώρου όπου έχουν αποτυπωθεί διαφορετικές ιστορίες, που συχνά διασταυρώνονται αδιάφορα και συνυπάρχουν ως παράδοξες συνενώσεις αποκαλύπτοντας κομμάτια από ένα πολυποίκιλο παρελθόν, που χάνεται με τη λειτουργική υποβάθμιση της πόλης, το συνωστισμό και την ακαταστασία. Όμως αυτό το παρελθόν, ακόμα και κρυμμένο, βοηθά τη Θεσσαλονίκη να παραμένει ωραία και ενδιαφέρουσα και παρά τα προβλήματά της να υπόσχεται ακόμη πολλά στους κατοίκους και επισκέπτες της.

Οι προτάσεις που παρουσιάζονται, ήταν προτάσεις ατόμων που αγαπούν αυτή την πόλη, την βρίσκουν ωραία και που ήθελαν να συμβάλουν στην αποκάλυψη και ανάδυση της πολύ-ερμηνευμένης ιστορίας της και των ποικιλόμορφων αισθητικών της εκφράσεων.

Ήταν προτάσεις με σταθερή επίγνωση ότι τα ιστορικά τεκμήρια είναι για τον δημόσιο ελεύθερο χώρο μιας πόλης πόροι εν ανεπαρκεία, αλλά εν τούτοις ανεξάντλητοι και ανεκτίμητοι και ότι η ιστορία, άλλοτε κρυμμένη και άλλοτε εμφανής, αλλά σίγουρα με πολλαπλές εκδοχές, διεκδικεί τον αστικό χώρο

ΑΞΟΝΑΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ-ΑΧΕΙΡΟΠΟΙΗΤΟΥ¹

Μια από τις μελέτες αφορούσε τον άξονα της Αγίας Σοφίας- Αχειροποίητου που σύμφωνα με τη χάραξη του Εμπράρ λάμβανε υπόψη του το μνημείο της Αγίας Σοφίας, τον περίφημο ναό της Αχειροποίητου, τον ιστορικό ναό του πολιούχου Αγίου Δημητρίου και την Μητρόπολη και ενώνοντας αυτά τα μνημεία κατέληγε κάθετα στη θάλασσα. Λάμβανε όμως υπόψη και τον χώρο ακτινοβολίας των μνημείων, τον περίγυρό τους. Σήμερα ο άξονας πέρα από τους ιερούς χώρους συναντά ενδιαφέροντα κτίρια καθώς και οριζόντιες χαράξεις, που εκπροσωπούν διαφορετικές αφηγήσεις της πόλης.

¹ Αρχιτεκτονικός διαγωνισμός: Ανάπλαση του Άξονα Αχειροποίητου- Αγίας Σοφίας του Δήμου Θεσσαλονίκης, 2012- Γ΄ Βραβείο. Μελετητές: Στ. Λεφάκη, 60%, Γ. Αρίμη 10%, Α. Κατσιαδάκη 10%, Α. Μπουρδίδου 10%, Ι. Παυλίδου 10%. Φυτοτεχνική Μελέτη: Β. Καρυπίδου, Κυκλοφοριακή Μελέτη: Γ. Μίντσης. Μελέτη Η/Μ: Κ. Σαρρόπουλος, Κ. Ντάνης. Επιστημονικοί Σύμβουλοι: Α. Γερόλυμπου, Γ. Ζωίδης, Συνεργάτες Φοιτητές Αρχιτεκτονικής: Λ. Μαργαρίτη, Π. Μιχαηλίδου, Μ. Παπανικολάου, Κ. Στεφανίδης. Αγωνοθέτης: Υπουργείο Περιβάλλοντος, Ενέργειας & Κλιματικής Αλλαγής.

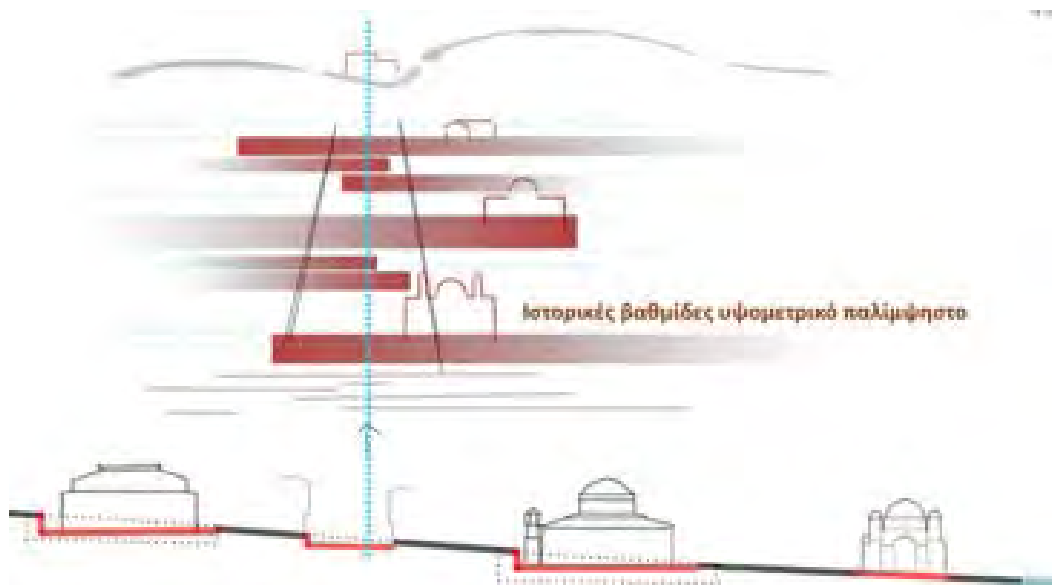

Εικόνα 1. Άξονας Αχειροποίητου-Αγίας Σοφίας. Υφιστάμενη κατάσταση. Κενά και πλήρη . Κατακερματισμός κενών

Η αρχική κεντρική ιδέα, που άφηγε χώρο αναγνώρισης στα σύμβολα της Θεσσαλονίκης, καταστρατηγήθηκε σε μεγάλο βαθμό από την απερίσκεπτη ανοικοδόμηση. Αυτό είναι εμφανές από το διάγραμμα κενού-πλήρους (Εικόνα 1), του οποίου η αρχική πρόθεση αναιρέθηκε με την αλλοίωση της σχέσης ύψους προς πλάτος, καθώς το ύψος των μετέπειτα κτιρίων αυξήθηκε ανεξέλεγκτα (Εικόνα 1). Οι κενοί χώροι περιήλθαν στην πλήρη σκιά των αστικών μετώπων και επιπλέον διαμελίστηκαν: Τα υπολείμματα της πυρκαγιάς αλλοίωσαν το φυσικό ανάγλυφο, υποβαθμίζοντας τη στάθμη των μνημείων, ενώ οι ελεύθερες επιφάνειες προσαρμόστηκαν στην κίνηση των αυτοκινήτων παρά των πεζών. Ο ελεύθερος χώρος γύρω από τα μνημεία κατακερματίστηκε με βίαιες διακοπές και ανεβοκατεβάσματα, γεγονός που δεν επιτρέπει να εξελιχθεί η ιστορική διήγηση. Ο σημερινός άξονας, ανηφορίζει από τη θάλασσα αφήνοντας στα πλάγια του μνημεία σε αστική απομόνωση.

Η πρόταση προσπάθησε σε αυτή τη γραμμική άνοδο να αναδείξει την κρυμμένη ιστορική στρωματογραφία της πόλης ακόμα και τα αστικά μέτωπα των κατασκευών του μεσοπολέμου, που έχουν διασωθεί κατά μήκος της. **Δεν αναίρεσε προϋφιστάμενες χαράξεις, αλλά σεβάστηκε τη διαχρονικότητα και τον αυθεντικό χαρακτήρα τους: τις ερμήνευσε, τις σχολίασε, ανακάλυψε και αξιοποίησε τις δυνατότητές τους.** Χρησιμοποίησε απλά εργαλεία όπως την εκμετάλλευση των υψομετρικών διαφορών και την προσαρμογή τους στο φυσικό ανάγλυφο βοηθώντας μνημεία και ιστορικούς τόπους να συναντήσουν τον άξονα και να δηλώσουν την ύπαρξή τους ως ένα είδος προοπτικών εναποθέσεων: ένα είδος ανάμνησης από τα ρωμαϊκά άνδρα που διαμόρφωναν κάποτε το επικλινές ανάγλυφο της πόλης. Οι εναποθέσεις αυτές παρουσιάζονται προοπτικά στον άξονα καθώς αυτός ανηφορίζει από τη θάλασσα, ως ιστορικές βαθμίδες (Εικόνα 2) που διηγούνται τις φάσεις της ιστορίας, εισβάλλοντας στη σύγχρονη ζωή και συνοδεύοντας τον περιπατητή. Στις υψομετρικές αυτές διαφορές αποτυπώνονται τα χαρακτηριστικά της κάθε εποχής δημιουργώντας έτσι ένα υψομετρικό παλίμψηστο.

Εικόνα 2. Χειρισμός των υψομετρικών διαφορών

Εικόνα 3. Αξίονας Αχειροποίητου-Αγίας Σοφίας-Πρόταση

Οι υψομετρικοί χειρισμοί, εκτός από την ιστορική αφήγηση, ενοποιούν και οργανώνουν τους ελεύθερους χώρους αναιρώντας ανώφελους κατακερματισμούς και ανοίγοντας την αγκαλιά τους στη δημόσια ζωή (Εικόνα 3). Με τον τρόπο αυτό ανακτώνται ωφέλιμες αστικές επιφάνειες, απελευθερώνονται από αυθαίρετες καταλήψεις και αποδίδονται στους πεζούς. Προκύπτουν έτσι υπαίθριοι χώροι - πλατείες με βυθίσεις, συχνά της τάξης του ενός μέτρου, που στρέφονται προς τη θάλασσα, αναβαθμίζουν το περιβάλλον των μνημείων και τα αναδεικνύουν (Εικόνα 4-5).

Εικόνα 4. Πρόταση διαμόρφωσης πλατείας Αχειροποίητου

Εικόνα 5. Πλατεία Αχειροποίητου: αριστερά υφιστάμενη κατάσταση. Δεξιά πρόταση

Με «αγκαλιές» υποδοχής των πλάγιων δρόμων η διαδρομή «πλέκεται» οργανικά με τον πολεοδομικό ιστό διατηρώντας τη γραμμικότητά της. Μια άνοδος λοιπόν ως μια διήγηση, με νοηματικές στάσεις-πλατύσκαλα, σε ήπιους τόνους, φιλική και ανθρώπινη, χωρίς τους καταναγκασμούς ενός υπέρ-σχεδιασμού (Εικόνα 6). Ευέλικτοι χώροι που υποδέχονται τους πεζούς (Εικόνα 4-5-6-7-8) και λαμβάνουν υπόψη τους τον αρχαιολογικό πλούτο που προβλέπεται να αποκαλυφθεί με τις σχετικές αναδιαμορφώσεις και τον εμπλουτισμό του χωρικού βιώματος με την ανάδειξή του (Εικόνα 9).

Εικόνα 6. Πρόταση. Άξονας Αχειροποίητου-Αγίας Σοφίας

Εικόνα 7. Πρόταση-Πλατεία Αγίας Σοφίας

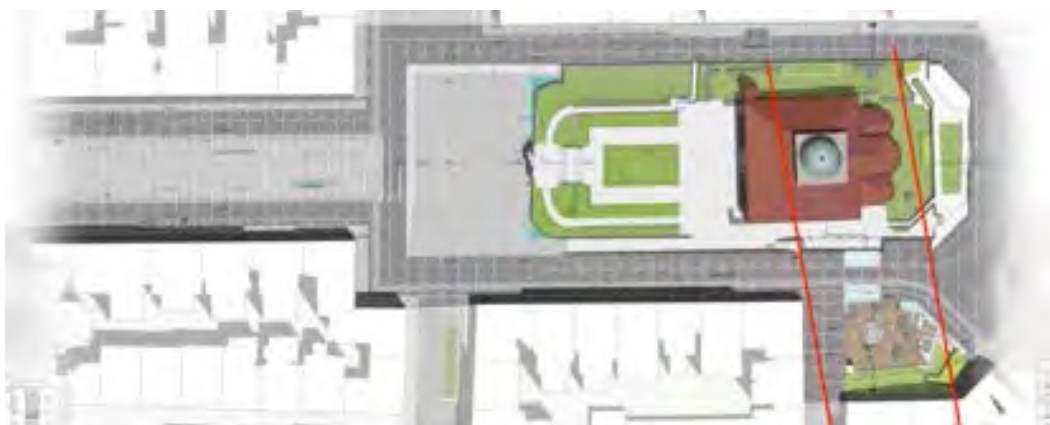
Εικόνα 8. Οδός Ερμού. Επάνω προϋφιστάμενη και υφιστάμενη κατάσταση.. Κάτω Πρόταση

Η πρόταση βασίστηκε στην επισταμένη κυκλοφοριακή μελέτη που λάμβανε υπόψη της όλα τα δεδομένα της σύγχρονης πόλης, στη μελλοντική λειτουργία του μετρό, καθώς και στα περιβαλλοντικά δεδομένα, κλίμα, μικροκλίμα, πράσινο κ.λ.π.

+

+

Εικόνα 9. Πρόταση. Χειρισμός γειτνιαζόντων ιστορικών χώρων . Αύλειος χώρος Αγίας Σοφίας και Αγίου Ιωάννη Προδρόμου

+

ΣΤΑΘΜΟΙ ΜΕΤΡΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ²

Το πνεύμα της απλότητας και η αναζήτηση της ιστορίας διαμόρφωσαν και την κεντρική ιδέα μιας άλλης σημαντικής πρότασης για τη Θεσσαλονίκη: του σχεδιασμού των σταθμών του μετρό και μάλιστα αυτών του ιστορικού της κέντρου (Εικόνα 10). Η διαμόρφωση του άξονα της Αγίας Σοφίας μπορεί να θεωρηθεί ως συνέχεια της πρότασης του μετρό, που προηγήθηκε, η οποία πρόταση, παρόλο που διακρίθηκε με το πρώτο βραβείο, δεν υλοποιήθηκε. Ίσως αν υλοποιούνταν να είχαν λυθεί πολλά από τα προβλήματα που συνάντησαν οι μετέπειτα εργασίες του άλλου μετρό που επιβλήθηκε στην πόλη.

Εικόνα 10. Η διαδρομή του Μετρό. Σταθμός Συντριβανίου-Τομή

Η πρότασή μας διαμορφώθηκε με συνείδηση του ότι η κατασκευή του μετρό ήταν μοναδική ευκαιρία ανάδειξης του πολιτιστικού πλούτου της Θεσσαλονίκης. Οι σταθμοί θεωρήθηκαν ανατρεπτικές επεμβάσεις στο αστικό και ιστορικό περιβάλλον της Θεσσαλονίκης που έπρεπε να λειτουργήσουν προς όφελος της πόλης. Οι συγκλονιστικές αρχαιολογικές ανακαλύψεις μας δικαίωσαν. Το μετρό θα μπορούσε να γίνει αφορμή να ενοποιηθεί η Θεσσαλονίκη των δύο προσώπων, που η σημερινή Εγνατία φαίνεται να διαχωρίζει ως όριο ακόμη και κοινωνικών διαφοροποιήσεων (Εικόνα 11). Τα αρχαιολογικά ευρήματα θα μπορούσαν να συνοδέψουν την ενωτική αυτή κίνηση και να νοηματοδοτήσουν τον χώρο.

2_ Διεθνής Διαγωνισμός μελέτη-κατασκευή: ΜΕΤΡΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, Θεσσαλονίκη 1993
Μελετητές: Κ. Αντωνίου, Γ. Ζωίδης, Ε. Κάστρο, Στ. Λεφάκη. Εργοδότης: Κοινοπραξία «Μακεδονικό Μετρό». Αγωνοθέτης: ΥΠΕΧΩΔΕ, Α΄ Θέση με Αριστα στη Βαθμολογία της Αρχιτεκτονικής Μελέτης των Σταθμών και Depot. Έργο Χρηματοδοτούμενο από την Ε.Ε. με 40 Δισ. Δρχ. από το 2ο πακέτο Delor.

Εικόνα 11. Μετρό και “ενοποίηση” των περιοχών εκατέρωθεν της Εγνατίας οδού.

Τα αναμενόμενα ευρήματα, αντιμετωπίστηκαν από τους μελετητές ως ενδιαφέρουσες προκλήσεις και ο σχεδιασμός έγινε με τη συνεργασία των αρχαιολογικών υπηρεσιών προκειμένου να είναι ευέλικτος σε μελλοντικές εκπλήξεις.

Αφορμή για την ανάπτυξη της βασικής σχεδιαστικής ιδέας αποτέλεσε το σύστημα καθόδου προς την αποβάθρα, (Εικόνα 12), η οποία μαζί με τις σήραγγες κίνησης των συρμών προβλεπόταν σε βάθος τουλάχιστον 11 μέτρων ώστε να μην επηρεάζει τον αρχαιολογικό ορίζοντα. Για την κάθοδο αυτή ήταν απαραίτητο ένα ενδιάμεσο επίπεδο-μεσοπάτωμα, που σε πολλά σημεία ταυτιζόταν με τις αναμενόμενες στάθμες της ιστορικής Θεσσαλονίκης (Εικόνα 13).

Εικόνα 12. Σταθμός Συντριβανίου –Τομές

Εικόνα 13. Σταθμός Συντριβανίου. Κάτοψη Μεσοπατώματος

Η πρόταση στο στάδιο προμελέτης, δεν μπορούσε φυσικά να προχωρήσει σε ακριβείς προβλέψεις αρχαιολογικών ευρημάτων, μπορούσε όμως να προδιαγράψει το πλαίσιο ανάδειξης τους δίνοντας έμφαση στο μεσοπάτωμα. **Το ενδιάμεσο αυτό επίπεδο θα μπορούσε να λειτουργήσει ως τόπος συνάντησης της κρυμμένης ιστορίας με τη σύγχρονη πόλη.** Δεν θα ήταν ένας κλειστός εσωτερικός χώρος, που θα ανήκε μόνο στο μετρό, αλλά ένας δημόσιος χώρος που θα συμπλήρωνε τους ανοικτούς χώρους της Θεσσαλονίκης δανειζόμενος μάλιστα χαρακτηριστικά από τα ρωμαϊκά άνδρα εφόσον εκμεταλλευόταν τις υψομετρικές διαφορές μεταξύ των δύο πλευρών της Εγνατίας,

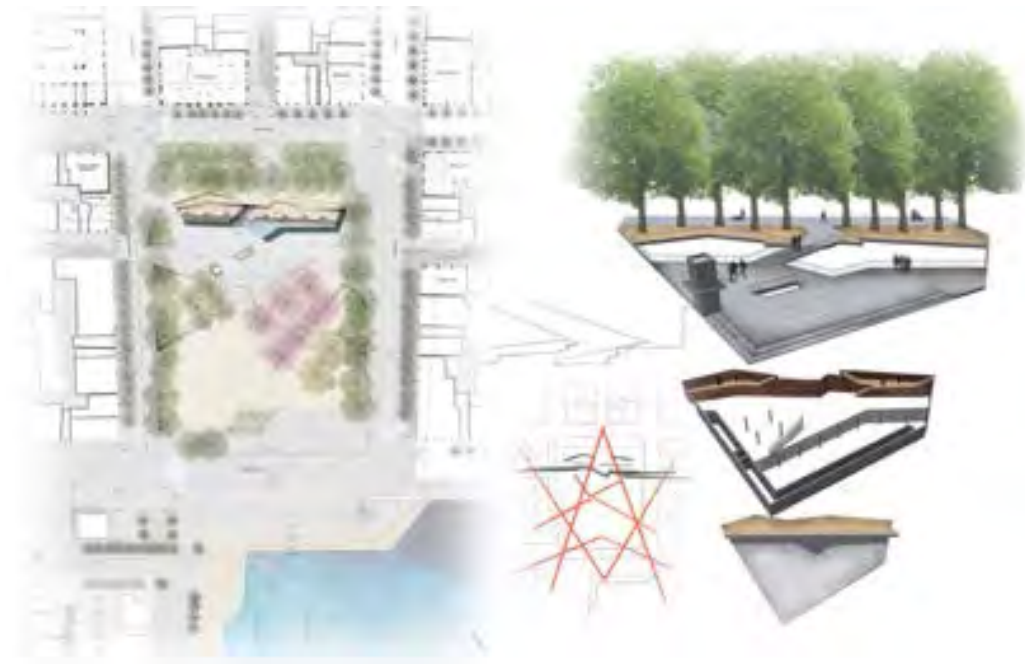
Την ανάδειξη και ένταξη των αρχαιοτήτων ευνοούσε και η προτεινόμενη τυπολογία των σταθμών και το μήκος της αποβάθρας που ανερχόταν στα 90 μέτρα: επέτρεπε την ευελιξία μετατόπισης των βασικών καθόδων, των θέσεων δηλαδή διάτρησης του αρχαιολογικού ορίζοντα, εναλλακτικά στο κέντρο ή στα άκρα του σταθμού, αναλόγως των εκτιμήσεων της αρχαιολογικής υπηρεσίας και της φύσης των ευρημάτων. Οι σταδιακές καταβάσεις προς το μετρό προβλέπονταν να αναδείξουν και τη στρωματογραφία της πόλης.

Με αφορμή τις μικρές αποστάσεις μεταξύ των σταθμών του ιστορικού κέντρου, η πρόταση οραματίστηκε επιπλέον την ενοποίηση των αρχαιολογικών χώρων με ημιπαίθριο αρχαιολογικό περίπατο κατά μήκος της Εγνατίας.

ΠΛΑΤΕΙΑ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ³

Η γεωγραφία και η ιστορία έδωσαν λύσεις και στην πρότασή μας που διαπραγματεύταν τη διαμόρφωση της ιστορικής πλατείας Ελευθερίας, η οποία δημιουργήθηκε μετά την καθαίρεση του παραθαλάσσιου τείχους το 1870. Σχεδόν πάνω στη θάλασσα, με θέα τον Όλυμπο, ήταν ο τόπος όπου κηρύχθηκε το κίνημα των Νεοτούρκων, το πρώτο κοσμικό σημείο της Θεσσαλονίκης, το εμπορικό κέντρο με τις σημαντικότερες τράπεζες αλλά και η μαύρη πλατεία των Εβραίων.

Εικόνα 14. Διαμόρφωση Πλατείας Ελευθερίας-Πρόταση

Η πρότασή μας θέλησε να ανατρέψει τα δεδομένα της σημερινής πλατείας που έχει χάσει κάθε νόημα λειτουργώντας απλά ως χώρος στάθμευσης αυτοκινήτων. Θέλησε να δημιουργήσει πάλι μια ριζοσπαστική συνεύρεση ιστορίας και γεωγραφίας, ένα ρήγμα, έτσι όπως δημιουργείται από τη φύση, βαθύ και ακανόνιστο, που να φέρνει στο φως την κρυμμένη ιστορία (Εικόνα 14). Το πολυγωνικό του σχήμα θα ερχόταν σε αντίθεση με το τείχος, που, σύμφωνα με τις αρχαιολογικές μαρτυρίες, σώζεται κάτω από την σημερινή επιφάνεια της πλατείας. Οι τεθλασμένες γραμμές του θα επιστούσαν την προσοχή στην οχυρωματική κατασκευή, ενώ η γραμμική του ανάπτυξη θα υπενθύμιζε τη στιβαρή της παρουσία και τον ιστορικό της ρόλο. Ο υπόσκαφος χώρος του ρήγματος, (Εικόνα 15), κρυμμένος και μισοφωτισμένος θα γινόταν συγχρόνως και εκθεσιακός χώρος αφήγησης της ιστορίας της πλατείας και των γεγονότων που διαδραματίστηκαν σε αυτή. Η ιστορική αυτή τομή συντάσσονταν με τον πολεοδομικό ιστό της πόλης καθιστώντας την πλατεία όχι μόνο χώρο ανάπαυσης και αναψυχής αλλά και πολιτιστικό προορισμό, (Εικόνα 16).

³Αρχιτεκτονικός Διαγωνισμός: Ανάπλαση Πλατείας Ελευθερίας Δήμου Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 2013. Μελετητές: Στ. Λεφάκη, 60%, Γ. Αρίμη 10%, Λ. Ζωίδης 10%, Α. Κατσιαδάκη 10%, Ι. Παυλίδου 10%. Φυτοτεχνική Μελέτη: Β. Καρυπίδου, Κυκλοφοριακή Μελέτη: Γ. Μίντσης. Μελέτη Η/Μ: Κ.Σαρρόπουλος,. Επιστημονικοί Σύμβουλοι: Α. Γερόλυμπου, Γ. Ζωίδης, Συνεργάτες Φοιτητές Αρχιτεκτονικής Μ. Κοντοπαντελή Μαρία Λ. Μαλιώκας, Τ. Μπαλασάς, Γ. Σάγγος, Α. Χαλκιά, Αγνοθέτης: Υπουργείο Περιβάλλοντος, Ενέργειας & Κλιματικής Αλλαγής.

Η διαμόρφωση πρότεινε ένα ιστορικό ρήγμα ενώ ανέτρεπε ένα άλλο τεχνητό, αυτό της Λ. Νίκης, που εμποδίζει την πλατεία να εξαπλωθεί προς τη θάλασσα (Εικόνα 16-17). Αποκαθιστούσε τη σύνδεση με το λιμάνι, στο οποίο η πλατεία αναφερόταν από τη στιγμή της δημιουργίας της (πλατεία αποβάθρας).

Εικόνα 15. Ο προτεινόμενος υπόσκαφος χώρος

Εικόνα 16. Πρόταση διαμόρφωσης πλατείας Ελευθερίας

Εικόνα 17. Πρόταση. Άποψη από τη Λ.Νίκης

ΠΛΑΤΕΙΑ ΧΡΗΜΑΤΙΣΤΗΡΙΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ⁴

Η έλλειψη και ο κατακερματισμός του αστικού υπαίθριου χώρου και η ανάδειξη της ιστορικής μνήμης σε άλλες μελέτες μας αντιμετωπίστηκε με πιο ριζοσπαστικές προτάσεις απ' ότι ένα ιστορικό ρήγμα: με την καθαίρεση δομημένων χώρων, που δημιούργησε η βουλιμική εργολαβική εκμετάλλευση.

Στην περίπτωση αυτή, η πρόταση της διαμόρφωσης της πλατείας Χρηματιστηρίου, δεν περιορίστηκε μόνο σε επιδερμικές επεμβάσεις της κατ' όνομα μόνο ιστορικής πλατείας, αλλά προσπάθησε να συνδέσει τα υφιστάμενα μνημεία με τον αστικό ιστό, (Εικόνα 18), καθιστώντας αυτά σημεία αναφοράς του, να αποκαταστήσει τη χαμένη ιστορική κλίμακα, προτείνοντας όχι μόνο υπαίθριες διαμορφώσεις αλλά και επεμβάσεις στα περιβάλλοντα αστικά μέτωπα, την τρίτη διάσταση των χώρων αυτών (Εικόνα 19).

Η μνήμη και η ιστορικότητα ως βασικές παράμετροι σχεδιασμού, δεν ήταν στην περίπτωση αυτή κρυμμένες στο έδαφος, αλλά πίσω από άμορφους κτιριακούς όγκους. Η απομάκρυνση αυτών, μπορεί να φαίνονταν ουτοπία για τα τότε δεδομένα, όμως η σημερινή κατάσταση δικαίωσε την τολμηρή αυτή πρόταση: σήμερα οι χώροι στέκουν κενοί και χωρίς χρήση στο μεγαλύτερο μέρος τους, ως οικονομικό άχθος για τους φορολογούμενους ιδιοκτήτες και δημιουργώντας επιπρόσθετα προβλήματα με την εγκατάλειψή τους.

⁴ Ανάπλαση της Ευρύτερης Περιοχής της Πλατείας Χρηματιστηρίου στη Θεσσαλονίκη. 1996
Γ' Βραβείο Μελετητές: Γ. Ζωίδης 33%, Στ. Λεφάκη 33%, Κ. Ουδατζή 10%, Γ. Χατζηγώγας 24%.
Αγωνοθέτης: Οργανισμός Θεσσαλονίκης

Εικόνα 18. Πλατεία Χρηματιστηρίου. Πρόταση. Ισόγεια ζώνη

Εικόνα 19. Πλατεία Χρηματιστηρίου. Πρόταση. Αναπτύγματα

ΕΠΤΑΠΥΡΓΙΟ⁵

Υπάρχουν και περιπτώσεις , όπου οι ιστορικές μαρτυρίες δεν είναι κρυμμένες, αλλά αγωνίζονται με τη φθαρμένη ύλη τους να διεκδικήσουν τον χώρο που τους ανήκει, διαγράφοντας στον ορίζοντα της πόλης την ταυτότητά της. Πρόκειται για τα υπολείμματα των τειχών της ακρόπολης της Θεσσαλονίκης που κατόρθωσαν να αντισταθούν στο εργολαβικό μένος. Το “Επταπύργιο” αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα-συνέχεια και κορύφωση της οχύρωσης της πόλης. Μέχρι σήμερα διαφύλαξε την περικλειστη οργάνωσή του, δεσπόζοντας στο χώρο της Ακρόπολης. Τμήματα των τειχών της Ακρόπολης κατεδαφίστηκαν μετά το 20. Η περιτείχιση εμφανίζει σήμερα κενά, η συνέχειά της διασπάται, ενώ αντιστέκεται στην πολιορκία των εργολαβικών οικοδομών και στην οχληρή κυκλοφορία κατά μήκος της.

Εικόνα 20. Μνημειακό Σύνολο Επταπυργίου. Πρόταση. Είσοδος

Η πρόσφατη μνήμη έχει συνδυάσει το Γεντί-Κουλέ (Επταπύργιο) με λειτουργία φυλακών για ποινικούς και πολιτικούς κρατούμενους. Τόπος άμυνας, ισχύος και ανασυγκρότησης, φυλακής, αλλά και εγγύησης της ελευθερίας, ένας διττός χαρακτήρας που διατηρήθηκε έως σήμερα. Αναδεικνύοντάς τον και διαφυλάσσοντάς τον, η πρόταση επιχειρούσε να υπογραμμίσει την ενότητα, τη στιβαρότητα και τη συνέχεια της οχύρωσης, να προτείνει τρόπους για την υλική και νοηματική συνέχεια των τειχών και τη σημασία της παρουσίας τους, προστατεύοντας την απόσταση θέασης και προβολής τους. Εξασφάλιζε τη σχέση του μνημείου με τον αστικό ιστό (Εικόνα 21) αποκαθιστώντας κατά το δυνατό τις ιστορικές του προσπελάσεις- εισόδους,(Εικόνα 20), λαμβάνοντας παράλληλα υπόψη τα νεότερα δεδομένα του ευρύτερου αστικού περιβάλλοντος. Στο εσωτερικό της

⁵ Διαμόρφωση Περιβάλλοντος Χώρου Μνημειακού Συνόλου Επταπυργίου του Δήμου Θεσσαλονίκης. Θεσσαλονίκη 2012, Μελετητές: Σ. Λεφάκη, 60%, Γ.Αρίμη 10%, Α.Κατσιαδάκη 10%, Α.Μπουρδίδου 10%, Ι.Παυλίδου 10%. Φυτοτεχνική Μελέτη: Β. Καρυπίδου, Κυκλοφοριακή Μελέτη: Γ. Μίντσης. Μελέτη Η/Μ: Κ.Σαρρόπουλος, Θάνος Ιωαννίδης. Επιστημονικοί Σύμβουλοι: Γ. Βελήνης, Α. Γερόλυμπος, Γ. Ζωίδης, Συνεργάτες Φοιτητές Αρχιτεκτονικής: Α. Βασιλείου, Λ. Ζωίδης, Μ. Κοντοπαντελή, Δ. Κορδωμένου, Λ. Μαλιώκας, Τ. Μπαλασάς, Ι. Σάγγος, Α. Χαλκιά. Αγνοθέτης: Υπουργείο Περιβάλλοντος, Ενέργειας & Κλιματικής Αλλαγής

Ακρόπολης επιδιώκονταν η δημιουργία ενός χώρου αφιερωμένου στην περισυλλογή, τη φυσική αναψυχή και τον πολιτισμό, ένα εν δυνάμει αρχαιολογικό πάρκο, που θα εκφράζονταν ανάλογα και με κλιμακούμενη ένταση στις διάφορες περιοχές του, σε ένα διαρκή διάλογο με το μνημείο, τον αρχαιολογικό χώρο και τον αστικό ιστό (Εικόνα 22).

Εικόνα 21. Μνημειακό Σύνολο Επταπυργίου. Πρόταση . Γενική Διαμόρφωση

Στόχοι ήταν η βέλτιστη δυνατή ανάδειξη και θέαση του μνημειακού συνόλου, οι ήπιες επεμβάσεις που σέβονται το φυσικό ανάγλυφο και εντάσσονται σε αυτό, η απρόσκοπτη κίνηση πεζών, ΑΜΕΑ και ποδηλατών, η δημιουργία στάσεων καθώς και προσβάσεων σε σημεία ειδικού ενδιαφέροντος.(Εικόνα 23). Η προσαρμογή σε μικροκλιματικά δεδομένα, σε εποχιακές και περιβαλλοντικές παραμέτρους, και η αξιοποίηση και ο εμπλουτισμός της υπάρχουσας φύτευσης, η αντιστρεψιμότητα, η λιτότητα αλλά και το χαμηλό κατασκευαστικό και λειτουργικό κόστος.

+

+

Εικόνα 22. Μνημειακό Σύνολο Επταπυργίου. Πρόταση

Εικόνα 23. Μνημειακό Σύνολο Επταπυργίου. Πρόταση

+

ΠΡΩΗΝ ΣΤΡΑΤΟΠΕΔΟ ΚΟΔΡΑ⁶

Είναι γεγονός ότι η Θεσσαλονίκη πυκνοδομημένη και πυκνοκατοικημένη συνωστίζεται στο κέντρο της, χάνοντας ευκαιρίες δημιουργίας χώρων ανάσας της δημόσιας ζωής. Ελπίδα της παραμένουν οι περιαστικοί ελεύθεροι χώροι, που ως υπερτοπικά πάρκα καλούνται να καλύψουν βασικές ανάγκες των κατοίκων για φυσική αναψυχή. Ένας από αυτούς είναι και ο χώρος του πρώην στρατοπέδου μακεδονομάχου Κόδρα: Ένας από τους σπουδαιότερους ελεύθερους χώρους του Πολεοδομικού Συγκροτήματος Θεσσαλονίκης από πλευράς μεγέθους, θέσης και φυσικής ομορφιάς με έκταση 450 στρέμματα.

Και πάλι η ιστορική φόρτιση έρχεται να εμπλουτίσει τη σημασία του χώρου αυτού και να δώσει ιδιαίτερο νόημα στο φυσικό τοπίο, αλλά και να κάνει επιτακτική την ανάδειξη των εγγενών χαρακτηριστικών του, όπως ήταν η σχέση και η άμεση επαφή του τόπου με τη θάλασσα: λόγω αυτής δημιουργήθηκε ο προϊστορικός οικισμός και εγκαταστάθηκε το στρατόπεδο. Σήμερα τα χαρακτηριστικά του χώρου διαταράσσονται από την ύπαρξη μιας πολυσύχναστης οδικής αρτηρίας που τον περιορίζει και του στερεί τις φυσικές του ποιότητες.

Εικόνα 24. Πρώην Στρατόπεδο Κόδρα. Πρόταση. Γενική Διαμόρφωση

Στο σχετικό διαγωνισμό η λύση μας (Εικόνα 24) βασίστηκε στην κατάργηση της οδικής αρτηρίας-που ήταν όρος του αγωνοθέτη- και στην εκμετάλλευση των δυνατοτήτων που πρόσφερε στην πόλη η εγκατάσταση του μέσου μαζικής μεταφοράς, του μετρό. Απαλλαγή λοιπόν από τα αυτοκίνητα και συνέχεια με τη θάλασσα, το φόντο ενατένησης των ιστορικών κατασκευών που βρίσκονται εκεί.. Η ορθολογική οργάνωση, που

6_ Πανελλήνιος Αρχιτεκτονικός Διαγωνισμός: Αξιοποίηση Του Χώρου του πρώην Στρατοπέδου Μακεδονομάχου Κόδρα, Θεσσαλονίκη 1995 - Α' Βραβείο, Μελετητές: Γ. Ζωίδης 40%- Στ. Λεφάκης 40%- Κ. Ουδατζή 20%. Συνεργάτες: Δ. Παπανίκος,- Ρ. Τσουμπανά, Αγωνοθέτης: Δήμος Καλαμαριάς

προτείναμε αναιρούσε κάθε σπάταλο κατακερματισμό: το όραμα ήταν ένας χώρος πρασίνου, που θα φιλοξενούσε τον προϊστορικό οικισμό και τις ενδιαφέρουσες ιστορικές κατασκευές του στρατοπέδου και θα συντάσσονταν σε ένα βασικό άξονα οργάνωσης. Το στρατόπεδο θα γινόταν ο χώρος όπου φυσικά και ιστορικά στοιχεία μπορούσαν να συνομιλούν, και να αναδεικνύουν το ένα το άλλο.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Οι προτάσεις μας ήταν κάποιες απαντήσεις στη στενότητα των χώρων της Θεσσαλονίκης, που δεν μπορούν να αναπτυχθούν επαρκώς σε ελεύθερη επιφάνεια, αλλά μπορούν να πολλαπλασιάσουν την έκτασή τους καθ' ύψος με την εκμετάλλευση των υψομετρικών διαφορών και τις ιστορικές διαστρωματώσεις.

Οι διαμορφώσεις που προτείναμε θελήσαμε να μιλούν τη γλώσσα της ιστορίας, και να αναδεικνύουν τη φόρτιση των ελεύθερων χώρων της πόλης με ποικίλα αφηγήματα.

Οι προτάσεις δεν αφορούσαν αρχιτεκτονικές επινοήσεις και φιλόδοξους ανασχεδιασμούς αλλά μια «τακτοποίηση», μια αναγνώριση και ιεράρχηση σημαντικών και δευτερευόντων στοιχείων. Ασχολούνταν με την ανάδειξη των ιστορικών αλλά και φυσικών χαρακτηριστικών του αστικού χώρου, όπως τη θέα και το φυσικό ανάγλυφο. Στόχευαν σε μια βαθύτερη ανάγνωση της ζωής που αναζητά πολιτιστικά ερείσματα για να αποκτήσει νόημα.

Οι προτάσεις μας δεν υλοποιήθηκαν στο μεγαλύτερο μέρος τους, όμως η αναζήτηση της ιστορίας, που τόσο πιστά υποστήριζαν, άρχισε με καθυστέρηση να γίνεται συνειδητή ανάγκη της πόλης. Η αναζήτηση αυτή γίνεται ίσως πιο επιτακτική από την ανάγκη της πόλης για ελεύθερους χώρους.

Ίσως στην περίπτωση της Θεσσαλονίκης, η θάλασσα να θεραπεύει την αστική ασφυξία, όμως ακόμη το φάρμακο της πολιτιστικής ασφυξίας δεν βρέθηκε: βρίσκεται κρυμμένο και θαμμένο μέσα στους χώρους αυτούς, κάτω από άστοχες επεμβάσεις και αναζητείται επιτακτικά.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αντωνίου, Κ., Ζωίδης, Γ., Κάστρο, Ε., Λεφάκη Στ., (1995) ΜΕΤΡΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ- Αρχιτεκτονική Προμελέτη Σταθμών. Θεσσαλονίκη: ΜΗΧΑΝΙΚΗ ΑΕ.

Αντωνίου, Κ., Ζωίδης, Γ., Κάστρο, Ε., Λεφάκη Στ.,(1996) «Μετρό Θεσσαλονίκης».

Τα κύρια ζητήματα και οι προτάσεις σχεδιασμού των σταθμών. Πρακτικά διημερίδας: «Το κυκλοφοριακό στη Θεσσαλονίκη», 6-7 Νοεμβρίου 1996 Σ.Α.Θ., Τ.Ε.Ε. Τ.Κ.Μ. , Δήμος Θεσσαλονίκης, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Α.Π.Θ, Τμήμα Πολιτικών Μηχανικών Α.Π.Θ., Αιγίδα: Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Θεσσαλονίκης. σελ. 136-184.

Αγγελίδης, Γ., Ζωίδης, Γ., Λεφάκη, Στ., (2001). Πρώην Στρατόπεδο Μακεδονομάχου Κόδρα- Όραμα και Πραγματικότητα- Χωροθέτηση Χρήσεων Γης στο Χώρο του πρώην Στρατοπέδου Μακεδονομάχου Κόδρα, Θεσσαλονίκη: Δήμος Καλαμαριάς.

Ζωίδης, Γ., Λεφάκη, Στ., (2005) Η Ανάδειξη και η Αξιοποίηση της Περιοχής του Πρώην Στρατοπέδου Κόδρα στη Θεσσαλονίκη / Πρακτικά Συνεδρίου – Αρχιτεκτονική Τοπίου 11-14 Μαΐου, Τόμος IV, σελ. 167-179.

Λεφάκη, Σ., (2015), Χαμένοι στη Μετάβαση, Εκβιαστικές δράσεις και βεβιασμένες αποφάσεις μετά από 20 χρόνια αδιαφορίας. Τριμηνιαία Περιοδική Έκδοση Θεσσαλονικέων Πόλις, της Π.Ε.Ε.Β.Ε, Τόμος IV. Τεύχος 21/2013, σελ.16-25.

Μπουρλίδου, Α., Κατσαδάκη, Α., Αρίμη, Γ., Παυλίδου Ι., Λεφάκη Στ., (2014) Διαμόρφωση περιβάλλοντος χώρου μνημειακού συνόλου Επταπυργίου, Θεσσαλονίκη. Συμμετοχή στον αρχιτεκτονικό διαγωνισμό. ΔΟΜΕΣ Διεθνής Επιθεώρηση Αρχιτεκτονικής Επετηρίδα Ελληνικής Αρχιτεκτονικής, Τεύχος 125 Α, σελ. 158-159.

Ζωίδης, Γ., Λεφάκη, Στ., (2017) Θέα στην Ιστορία και στη Μνήμη: Το μνημειακό σύνολο του Επταπυργίου και η ανάδειξή του. Πρακτικά διεθνούς συμποσίου προς τιμήν του ομότιμου καθηγητή Γεωργίου Βελένη, Θεσσαλονίκη, Αμφιθέατρο Αρχαίας Αγοράς, 4-7 Οκτωβρίου, acadimia.org/nea-anakoineseis/deltia-tyrou/487-diethnes-epistimoniko-symposio-pros-timin-tou-kathigiti-georgiou-veleni, 01.09.2018.

ΣΧΕΔΙΑΖΟΝΤΑΣ (Σ)ΤΟ ΠΑΛΙΜΨΗΣΤΟ ΤΟΥ ΑΞΟΝΑ ΑΓΙΟ Υ ΜΗΝΑ-ΕΔΕΣΣΗΣ

Στέλλα Καραγιάννη

Φοιτήτρια, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών Πολυτεχνικής Σχολής Α.Π.Θ. _
stellakrgn@gmail.com

Λέξεις κλειδιά: άξονας, στοές, κλίμακα, ποικιλία, διαχρονική

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα διπλωματική εργασία σχεδιασμού, έχει θέμα την αστική ανάπλαση του άξονα Αγίου Μηνά-Εδέσσης στο ιστορικό κέντρο της Θεσσαλονίκης, στο μεταίχμιο Φραγκομαχαλά και Λαδάδικων. Έναυσμα υπήρξε η ερευνητική μου εργασία «Στοές της Θεσσαλονίκης // είδος προς εξαφάνιση. Επιρροές, μεταβάσεις, ίχνη στο αστικό τοπίο», με την ύπαρξη ενός μεγάλου αριθμού εμπορικών στοών κατά μήκος του άξονα να κεντρίζει το ενδιαφέρον μου.

Κεντρική ιδέα της πρότασης είναι το παλίμψηστο του άξονα Αγίου Μηνά – Εδέσσης. Στοχεύει, έτσι, να αναδείξει τη διαχρονική παρουσία του στο αστικό τοπίο μέσω αναζήτησης και επαναφοράς χαρακτηριστικών όπως η κλίμακα, η ποικιλία και οι ιστορικές διαστρωματώσεις.

Σημαντικά τεκμήρια της μακροχρόνιας παρουσίας είναι τα διατηρητέα κτίρια που επέζησαν της πυρκαγιάς του '17 (η περιοχή βρίσκεται στα όρια της ΠΖΘ) και αυτά που ανοικοδομήθηκαν στο Μεσοπόλεμο με την εφαρμογή του Σχεδίου Hébrard. Η πλειοψηφία αυτών είναι χάνια, εμπορικές στοές και μέγαρα. Αυτά διαμορφώνουν τον αστικό ιστό, την κλίμακα των μετώπων του άξονα καθώς και της διεξαγωγής των εμπορικών δραστηριοτήτων. Πρόκειται για ένα είδος μικρεμπορίου που διεξάγεται σε μικρά μαγαζιά διατεταγμένα γύρω από έναν κεντρικό χώρο, μια εμπορική στοά ή ένα αίθριο. Παράλληλα, εκφράζουν τις συζεύξεις επιρροών από την Ανατολή και τη Δύση καθώς οι απαρχές τους εντοπίζονται στα οθωμανικά παζάρια και χάνια, κάνοντας έτσι φανερό τον πολύ-πολιτισμικό χαρακτήρα της πόλης.

Ο διαχρονικός χαρακτήρας γίνεται αντιληπτός μέσω αναδρομών σε υπόβαθρα της περιοχής. Κατά τη βυζαντινή περίοδο πλησίον του άξονα αναπτύσσεται τμήμα του παραθαλάσσιου τείχους κατά μήκος του τεχνητού λιμανιού του Μ. Κωνσταντίνου. Στο μεταίχμιο 19ου – 20ου αιώνα, με το τείχος κατεδαφισμένο, ο άξονας αναδεικνύεται σε έναν από τους σημαντικότερους εμπορικούς δρόμους όπου εμφανίζονται τα πρώτα χάνια – εμπορικές στοές. Μετά την πυρκαγιά του 1917, παρόλη τη διάνοιξη της οδού Τσιμισκή, διατηρεί την εμπορική του κίνηση και εκεί ανεγείρονται πολυώροφα κτίρια με εμπορικές στοές, τα λεγόμενα εμπορικά μέγαρα. Τις δεκαετίες '60 και '70 χτίζονται οι πρώτες πολυκατοικίες ενώ μέχρι και τη δεκαετία του 2000 η περιοχή αποτελεί κέντρο χονδρεμπορίου. Τα σύγχρονα αυτά κτίρια αλλοίωσαν την αναλογία ύψους-πλάτους και κατά συνέπεια την κλίμακα του δρόμου.

Συνεπώς διατηρώντας την ενότητα του άξονα δημιουργούνται εγκάρσια προς αυτόν συζεύξεις των στοών και περασμάτων που λειτουργούν ως ένα δεύτερο επίπεδο-layer κίνησης πεζών και βοηθούν στην ανάδυση του ιστορικού παρελθόντος και των διαστρωματώσεων. Επιπλέον, διατηρείται η ποικιλία χρήσεων και η μικροκλίμακα του εμπορίου ενώ στις σύγχρονες πολυκατοικίες πραγματοποιούνται παρεμβάσεις με όρους δόμησης που τις εντάσσουν στην προϋπάρχουσα κλίμακα του δρόμου.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

«Αν θέλεις να γνωρίσεις την ψυχή της πόλης πρέπει να την ψάξεις και μάλιστα επίμονα. Να μην αφήνεις ούτε στιγμή τον εαυτό σου χωρίς το ερώτημα, τι ήταν εδώ παλαιότερα, ποιοι έζησαν πριν από εμάς. Ν' αμφισβητείς αυτό που βλέπεις για χάρη του αόρατου.» (Χεκίμογλου, 2001:5)

Η παρούσα εισήγηση αποτελεί μια διπλωματική εργασία σχεδιασμού. Το θέμα της είναι η ανάδειξη του παλιόμψηστου του άξονα Αγίου Μηνά – Εδέσσης, ενός άξονα με διαχρονική παρουσία στον ιστό της πόλης ήδη από τα ρωμαϊκά χρόνια. Στην επιλογή αυτής της κεντρικής ιδέας οδήγησε η μελέτη των εμπορικών στοών της ευρύτερης περιοχής του Φραγκομαχαλά, τμήμα του οποίου αποτελεί ο άξονας. Η παρουσία ενός πλήθους στοών κατά μήκος του ήδη από το 19^ο αιώνα διαμορφώνει τον εμπορικό του χαρακτήρα, την εξέλιξή του και ενισχύει τη διαχρονική του θέση στον αστικό ιστό.

Η παρούσα εισήγηση εντάσσεται στην 4^η θεματική ενότητα «*Ανάμεσα στο ιδιωτικό και στο δημόσιο και πέρα από αυτά: δρώντες και διαδικασίες παραγωγής του αστικού χώρου*». Οι εμπορικές στοές διαμόρφωσαν τον δημόσιο χώρο του άξονα σε διάφορες ιστορικές φάσεις, λειτουργώντας ως ένας ενδιάμεσος χώρος μεταξύ του δημόσιου και του ιδιωτικού. Ωστόσο, σήμερα αρχίζουν να κινδυνεύουν από εξαφάνιση και να «εκλείπουν», λόγω της καταπάτησής τους που επιφέρει δραματικές συνέπειες για τον αστικό χώρο.

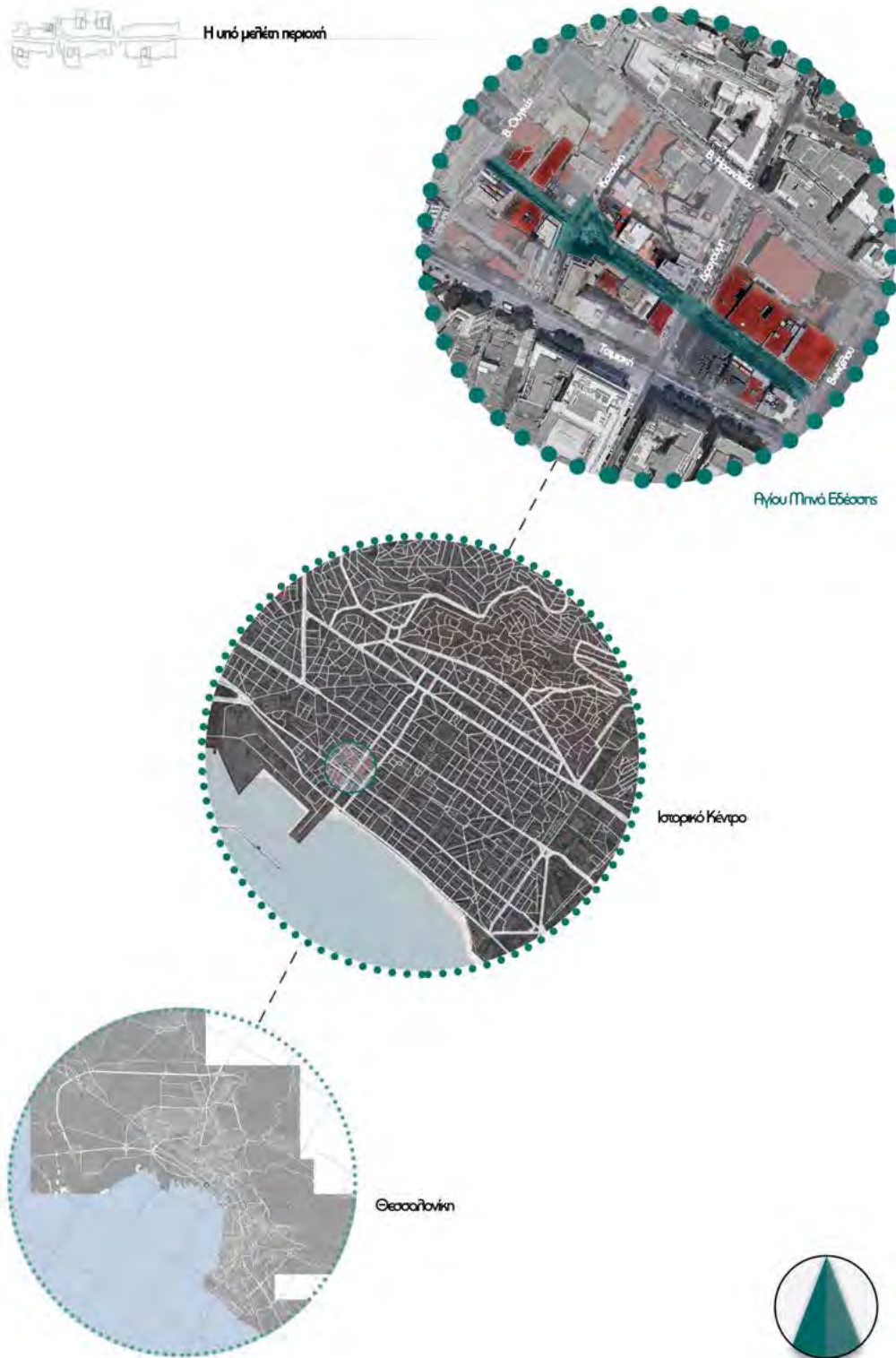
Βασικό τεκμήριο του παλιόμψηστου του άξονα αποτελούν και τα διατηρητέα κτίρια της περιόδου πριν την πυρκαγιά του 1917 και αυτής του Μεσοπολέμου, στα οποία «ανήκουν» αρκετές στοές. Η κλίμακα και η ποικιλία των μετώπων αυτών διαταράσσονται από τα σύγχρονα πολυώροφα κτίσματα. Συνεπώς η μελέτη προτείνει μία σειρά επεμβάσεων προγραμματιστικού χαρακτήρα, με άλλα λόγια ένα είδος θεσμικού πλαισίου, με στόχο την ανάδειξη της Αγίου Μηνά – Εδέσσης επαναφέροντας χαρακτηριστικά τα οποία είχε απωλέσει – κλίμακα και ποικιλία, να αναδείξει τις ιστορικές διαστρωματώσεις του δημόσιου χώρου και κατ' επέκταση την ενεργοποίηση των εμπορικών στοών.

ΚΥΡΙΩΣ ΣΩΜΑ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

Η υπό μελέτη περιοχή

Η υπό μελέτη περιοχή είναι ο άξονας Αγίου Μηνά -Εδέσσης στο κέντρο της Θεσσαλονίκης, συγκεκριμένα στον 3^ο τομέα αυτού, στο μεταίχιμιο των Λαδάδικων και του Φραγκομαχαλά. Είναι παράλληλος στην οδό Τσιμισκή και οριοθετείται από τις εγκάρσιες οδούς Β. Ουγκώ, Κατούνη, Ι. Δραγούμη και Βενιζέλου (Εικόνα 1).

Εικόνα 1. Η υπό μελέτη περιοχή

Παρόλο που ουσιαστικά αποτελείται από δύο οδούς (Αγίου Μηνά, Εδέσσης) αντιμετωπίζεται ως ενιαίο σύνολο (Τρακοσοπούλου-Τζήμου, 1985:20). Σήμερα, είθισται να προσδιορίζεται ως Άνω Λαδάδικα ή (περιοχή) Βαλαωρίτου - ο Φραγκομαχαλάς αποκαλείται στην καθομιλουμένη πολύ συχνά με τον όρο αυτό (Εικόνα 2). Όπως θα δούμε στη συνέχεια η στρατηγική αυτή θέση καθόρισε τη σημασία του άξονα και την εμπορική του ανάπτυξη. Ωστόσο, λίγοι είναι αυτοί που γνωρίζουν την ιστορία του καθώς χάνεται μέσα στην πυκνή αστική δόμηση του ιστορικού κέντρου.

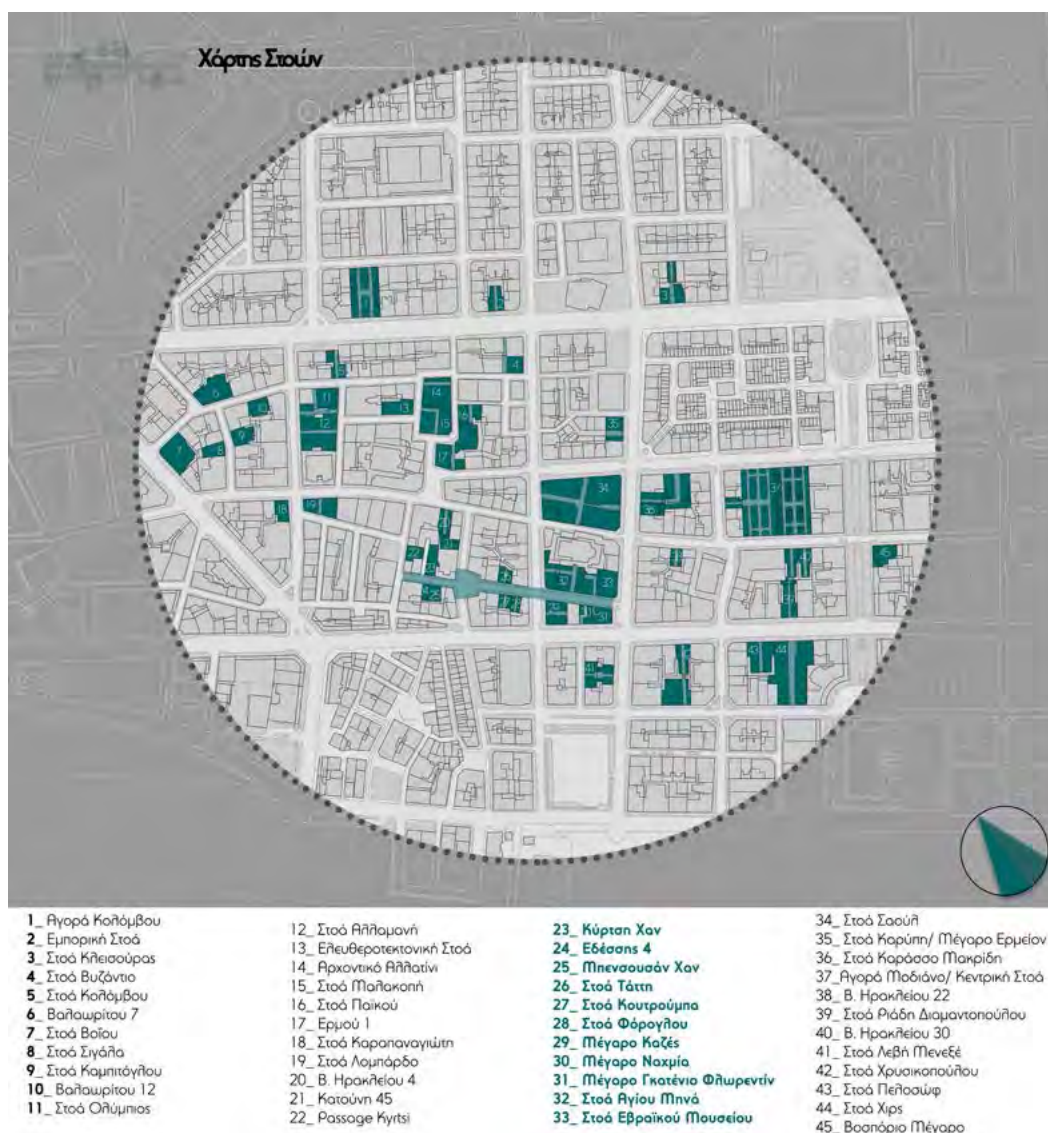
Εικόνα 2. Μεταίχμιο Φραγκομαχαλά - Λαδάδικων

Η ιστορία των εμπορικών στοών της Θεσσαλονίκης

Έναυσμα για τη συγκεκριμένη πρόταση αποτέλεσε η ερευνητική διπλωματική εργασία με τίτλο «Στοές της Θεσσαλονίκης//είδος προς εξαφάνιση, Επιρροές, μεταβάσεις, ίχνη στο αστικό τοπίο». Σε αυτή μελετώνται οι εμπορικές στοές της Θεσσαλονίκης, οι αρχές τους, οι ιστορικές φάσεις, ο ρόλο τους στην αστική ανάπτυξη ενώ σχολιάζεται η «εξαφάνισή» τους από τον ιστό (Καραγιάννη και Πασσιά, 2016).

Ειδικότερα οι στοές της Θεσσαλονίκης εντοπίζονται στην περιοχή του Φραγκομαχαλά και γενικά σε μία ακτίνα γύρω από αυτή (Εικόνα 3).

Εικόνα 3. Χάρτης Στοών της Θεσσαλονίκης

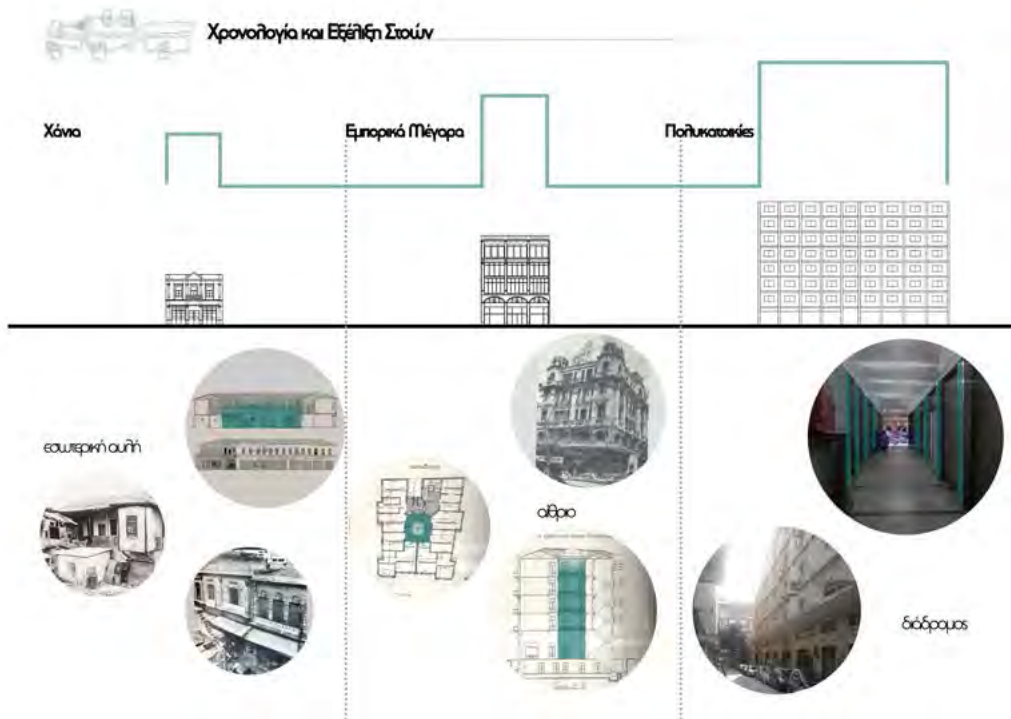
Η συμβολή τους στην ανάπτυξη του εμπορικού χαρακτήρα της πόλης εντοπίζεται ήδη από τον 19^ο αιώνα. Χρονολογικά καλύπτουν τρεις περιόδους: α) τέλη 19^{ου} με αρχές 20^{ου} αιώνα -μέχρι την πυρκαγιά του 1917 β) Μεσοπόλεμος με την εφαρμογή του σχεδίου Hébrard και γ) σύγχρονη περίοδος - μεταξύ των δεκαετιών 1950-1970 (Εικόνα 4).

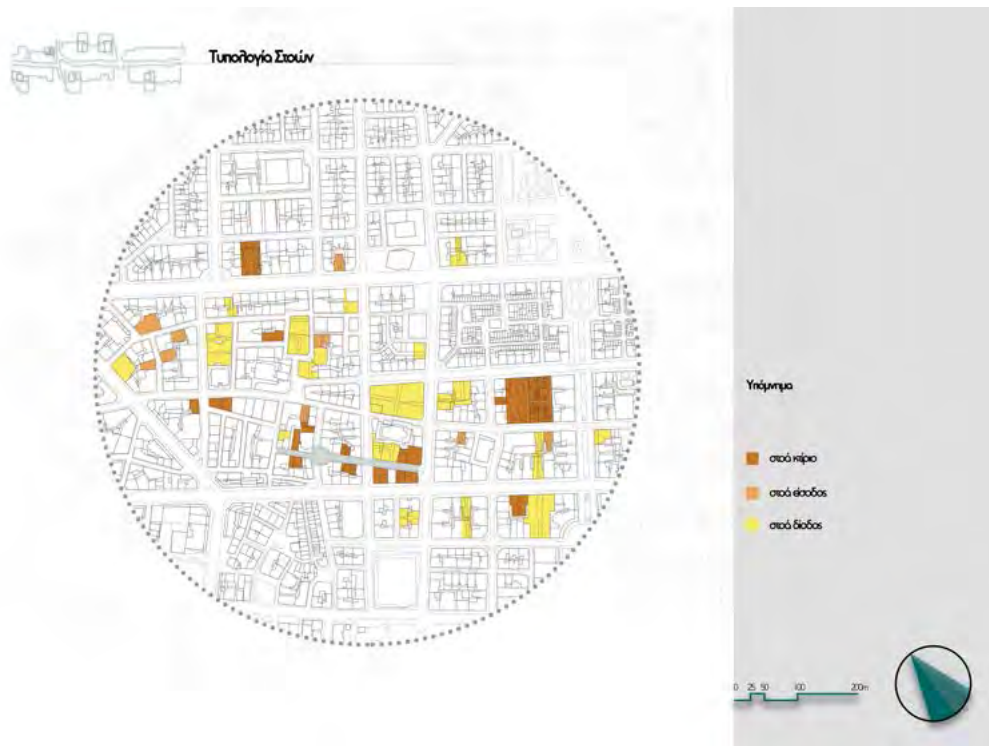
Εικόνα 4. Χρονολογία των Στοιών της Θεσσαλονίκης

Στην πρώτη περίοδο είναι γνωστές ως χάνια, passages ή εμπορικές στοές. Πρόκειται για κτίσματα που διαθέτουν κεντρική εσωτερική αυλή περιμετρικά της οποίας διατάσσονται καταστήματα ενώ στους επάνω ορόφους στεγάζονται γραφεία (Στεφανίδου, 2001). Η περίοδος του Μεσοπολέμου με το νέο σχέδιο Hébrard χαρακτηρίζεται από έντονη ανοικοδόμηση. Στα πλαίσια αυτής δημιουργούνται πολυώροφα κτίσματα τα εμπορικά μέγαρα που στεγάζουν καταστήματα και γραφεία. Βασικό χαρακτηριστικό είναι η οργάνωση τους γύρω από ένα κεντρικό καθ' ύψος ανοιχτό χώρο/ αίθριο. Από τις δεκαετίες '50 και '60 ο θεσμός της αντιπαροχής οικοπέδων με διαμερίσματα αλλάζει την εικόνα του ιστορικού κέντρου. Οι νέες εμπορικές στοές είναι πλέον πολυώροφα κτίρια τα οποία δεν ακολουθούν την τυπολογία των προγενέστερων: το κεντρικό αίθριο εκλείπει και ο φωτισμός του εσωτερικού διαδρόμου είναι τεχνητός (Εικόνα 5).

Εικόνα 5. Χρονολογία και Εξέλιξη των Στοιών της Θεσσαλονίκης

Παράλληλα με την χρονολογική κατηγοριοποίηση των στοιών υπάρχει και η τυπολογική. Συνεπώς οι εμπορικές στοές διακρίνονται σε τρεις κατηγορίες: α) τις στοές κτίρια, β) τις διόδους και γ) τις εισόδους (Εικόνα 6).

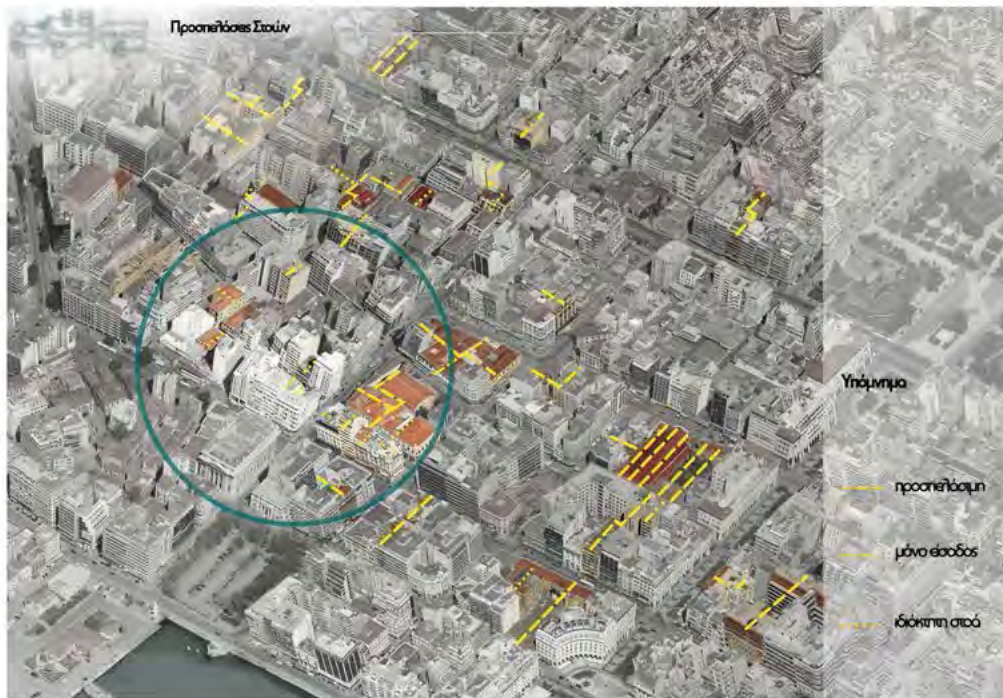
Εικόνα 6. Τυπολογία των Στοιών της Θεσσαλονίκης

Σήμερα, ωστόσο, πολλές από τις εμπορικές στοές της πόλης τείνουν να αποτελέσουν «παρελθόν». Στην πλειοψηφία των περιπτώσεων ο εσωτερικός διάδρομος οικειοποιείται από τους εκάστοτε ιδιοκτήτες ή ενοικιαστές με αποτέλεσμα να καταστρατηγείται η προαναφερθείσα τυπολογία τους και να χάνεται ο ημιδημόσιος χαρακτήρα τους.

Στον χάρτη που ακολουθεί (Εικόνα 7) παρουσιάζονται οι στοές στον σύγχρονο αστικό ιστό και η δυνατότητα η μη προσπέλασής τους.

Εικόνα 7. Προσπελασιμότητα Στοών

Πώς σχετίζονται όμως οι εμπορικές στοές με το παλίμψηστο του άξονα Αγίου Μηνά – Εδέσσης;

Παλίμψηστο- Ιστορικές Διαστρωματώσεις του Άξονα Αγίου Μηνά - Εδέσσης

Με μία ματιά στο χάρτη των στοών της Θεσσαλονίκης (Εικόνα 3) παρατηρείται ότι κατά μήκος του άξονα Αγίου Μηνά – Εδέσσης υπάρχουν 12 κτίρια εμπορικών στοών (σχεδόν ¼ του συνόλου). Μάλιστα είναι ο μοναδικός άξονας στον οποίο αναπτύσσεται τόσο μεγάλος αριθμός στοών.

Επιπλέον, συγκρίνοντας το παραπάνω υπόβαθρο με αυτό της χρονολογικής κατάταξης (Εικόνα 4) διαπιστώνεται ότι οι προσκείμενες στον άξονα εμπορικές στοές ανήκουν τόσο στην πρώτη περίοδο – πριν την πυρκαγιά του '17 – όσο και στην δεύτερη, αυτή του Μεσοπολέμου. Κατά αυτό τον τρόπο προκύπτει το πρώτο τεκμήριο για τη διαχρονική παρουσία των δύο οδών. Το επόμενο είναι ο Ι.Ν. Αγίου Μηνά, ενός από τους πρώτους βυζαντινούς ναούς της πόλης που χρονολογείται από τον 5^ο αι. μ.Χ. (<http://agiosminas.gr/istoria/>). Ουσιαστικά αποτελεί την αρχή του νήματος στο πλαίσιο των ιστορικών

διαστρωματώσεων καθώς είναι αν μη τι άλλο το παλαιότερο σωζόμενο κτίριο της πάνω στον άξονα. Αυτός τοποθετείται εντός του Ο.Τ Βενιζέλου, Αγίου Μηνά, Ι. Δραγούμη και Β. Ηρακλείου, πίσω από την ομώνυμη στοά και το Εβραϊκό Μουσείο Θεσσαλονίκης.

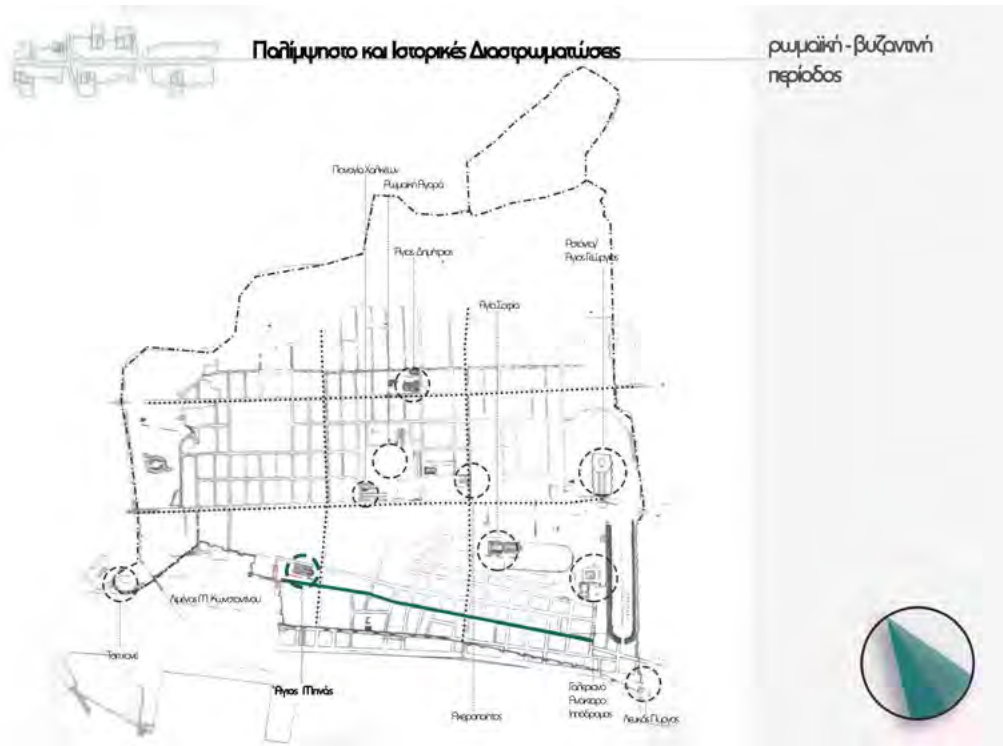
Με βάση τα παραπάνω στοιχεία γίνεται μια προσπάθεια διερεύνησης του παλιμψηστο των Αγίου Μηνά. Ξεκινά, λοιπόν, μία αναδρομή στο παρελθόν μέσα από τα υπόβαθρα των εκάστοτε ιστορικών περιόδων της Θεσσαλονίκης (Εικόνα 8).

- Ρωμαϊκή – Βυζαντινή περίοδος (Εικόνα 9)

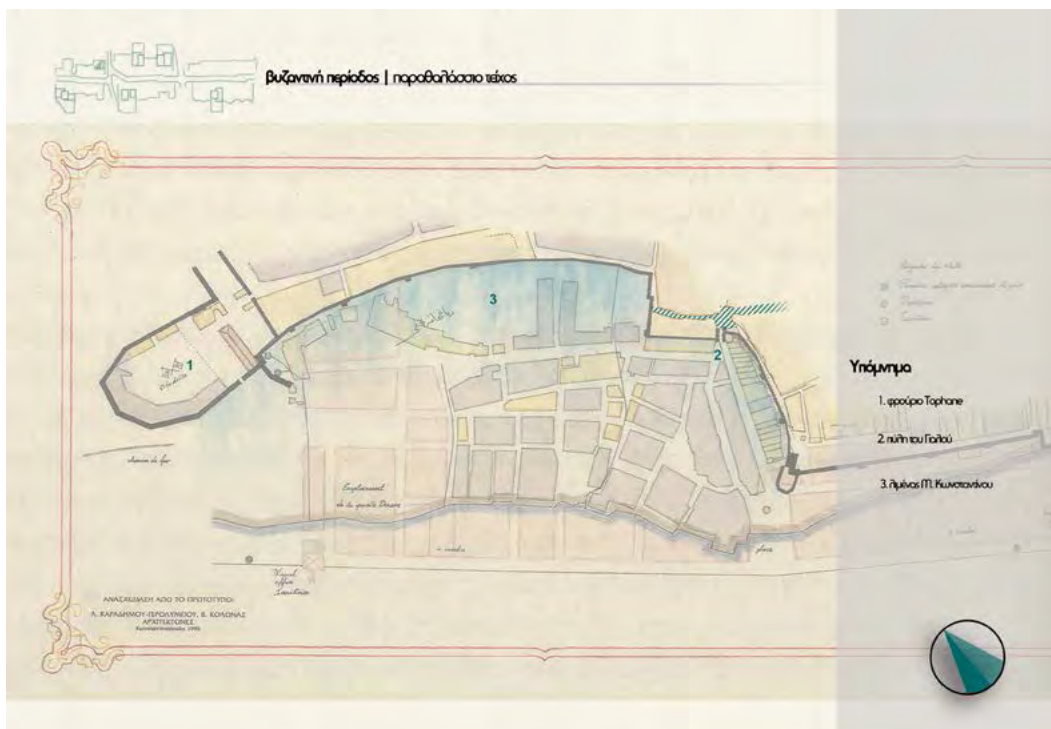
Οι δύο περίοδοι εξετάζονται μαζί καθώς ο χάρτης που εντοπίστηκε παρουσιάζει ρωμαϊκά και βυζαντινά μνημεία πάνω σε ρωμαϊκό κάναβο (Ελλάδα. Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας και Μαυρομάτης, 1996). Από την περιοχή του άξονα διέρχεται το παραθαλάσσιο βυζαντινό τείχος και διαμορφώνεται η Πύλη του Γιαλού (Επαμεινώνδας, 2014). Συγχρόνως σημαντική είναι η παρουσία του Ι.Ν. Αγίου Μηνά ενός εκ των παλαιότερων εκκλησιών της πόλης και του τεχνητού λιμένα του Μ. Κωνσταντίνου.

Εικόνα 8. Παλιμψηστο και Ιστορικές Διαστρωματώσεις του ιστορικού κέντρου της Θεσσαλονίκης

Εικόνα 9. Παλίμψηστο και Ιστορικές Διαστρωματώσεις | Βυζαντινή -Ρωμαϊκή Περίοδος

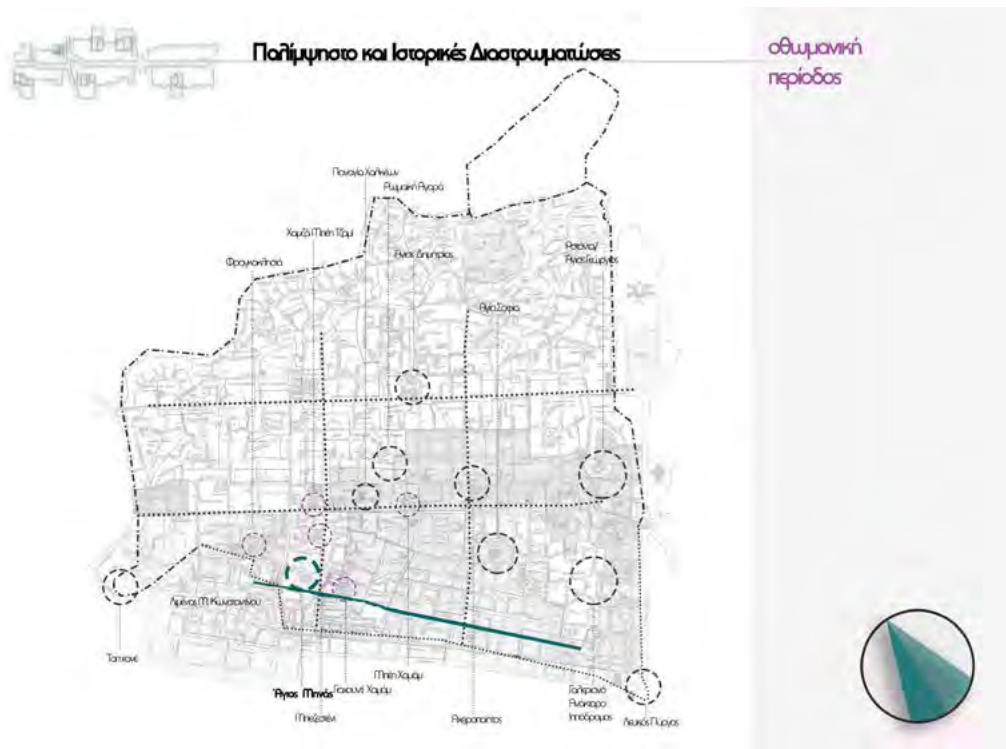
Εικόνα 10. Παραθαλάσσιο τείχος |Ο χάρτης του Ρόκκου Βιτάλη (Πρωθυπουργικό Αρχείο Κωνσταντινούπολης. Ανασχεδίαση: Αλέκα Γερόλυμπου, Βασίλης Κολώνας. Επιχρωματισμός: Αθηνά Βιτοπούλου)

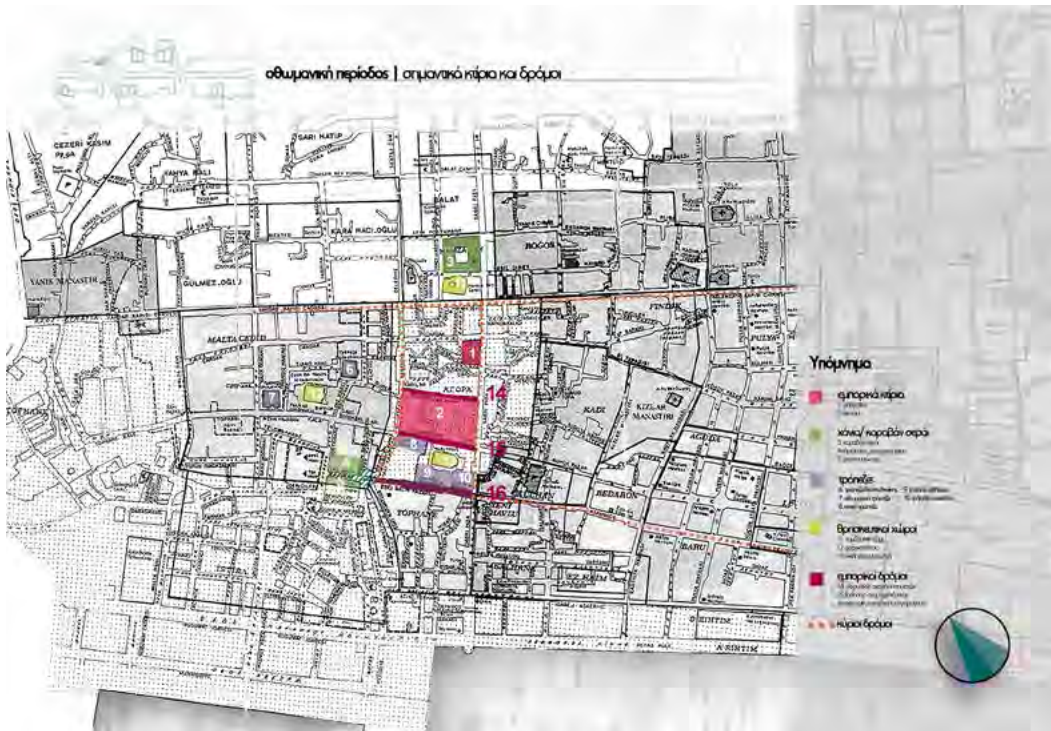
• Οθωμανική περίοδος (Εικόνα 11)

Οι Οθωμανοί καταλαμβάνουν τη Θεσσαλονίκη στις 29 Μαρτίου 1430. Η πόλη συνεχίζει να αποτελεί ένα σημαντικό εμπορικό κέντρο στο οποίο οργανώνονται περιοχές με παζάρια, χάνια, караβάν сераί, μουσουλμανικά τεμένη (τζαμιά) και λουτρά (χαμάμ). Με την έλευση καταδιωγμένων Εβραίων στα τέλη του 15^{ου} αιώνα αρχίζει να διαμορφώνεται ο πολυπολιτισμικός χαρακτήρας της Θεσσαλονίκης και σχηματίζονται διακριτές συνοικίες βάσει των εθνικότητων. Στα πλαίσια των εξωραϊστικών επεμβάσεων στα μέσα του 19^{ου} αιώνα, με κίνητρο την επίσκεψη του σουλτάνου Αβδουλ Χαμίτ, κατεδαφίζεται το παραθαλάσσιο τείχος το 1869 και δημιουργείται προβλήτα στο παλιό λιμάνι του Κωνσταντίνου (Καραδήμου Γερόλυμπου, 1985:23-26). Ο άξονας Αγίου Μηνά (τότε Ι. Τσιμισκή) – Εδέσσης (τότε Tas Hani και προέκτασή του) διαθέτει ένα σημαντικό ρόλο στη διάρθρωση της αγοράς αποτελώντας το νότιο όριο της Αγοράς όπου «φιλοξενείται» η παλαιά ψαραγορά – Eski balik Pazari καθώς και άλλα χάνια, εμπορικά καταστήματα και τράπεζες (Εικόνα 12). Ο άξονας Αγίου Μηνά (Τσιμισκή) – Εδέσσης (Tas -Hani) είναι μια περιοκή διεξαγωγής ενός εμπορίου μικρής κλίμακας – μικρεμπορίου – κατέχοντας μία καίρια θέση στο μεταίχμιο της περιοχής του Φραγκομαχαλά, όπου συγκεντρώνονται τα ξενοδοχεία, οι τράπεζες και οι εμπορικές στοές, της Αγοράς, η οποία διαρθρώνεται σε δρόμους-συντεχνίες, των Λαδάδικων και των Ιστιρών, όπου διεξάγεται το χονδρεμπόριο(Εικόνα 13).

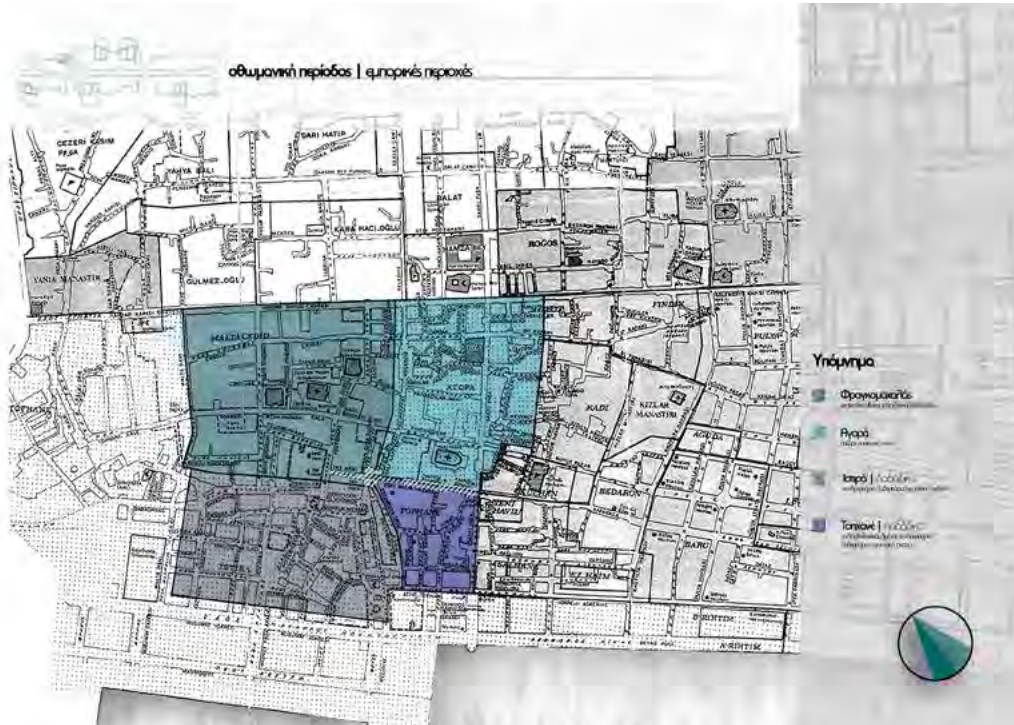

Εικόνα 11. Παλιόμνηστο και Ιστορικές Διαστρωματώσεις | Οθωμανική περίοδος (Δημητριάδης, 1983)

Εικόνα 12. Αγορές και Σημαντικά κτίρια της Οθωμανικής περιόδου στην περιοχή του Φραγκομαχαλά και της Αγοράς (Δημητριάδης, 1983)

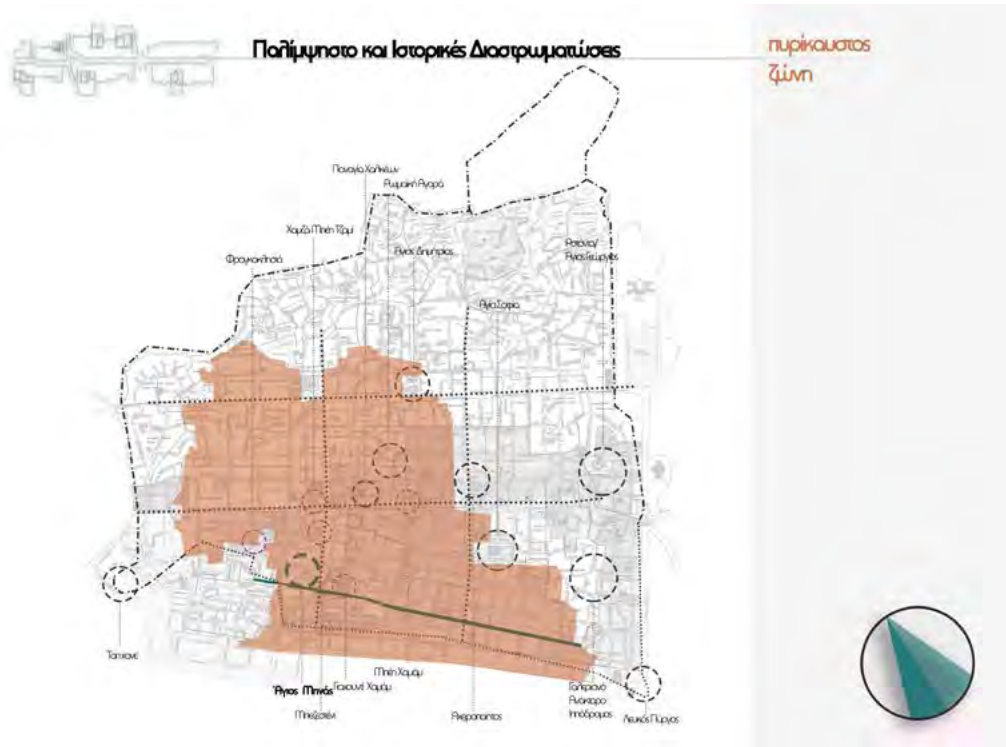
Εικόνα 13. Εμπορικές περιοχές κατά την Οθωμανική περίοδο (Δημητριάδης 1983)

- Αρχές 20^{ου} αιώνα

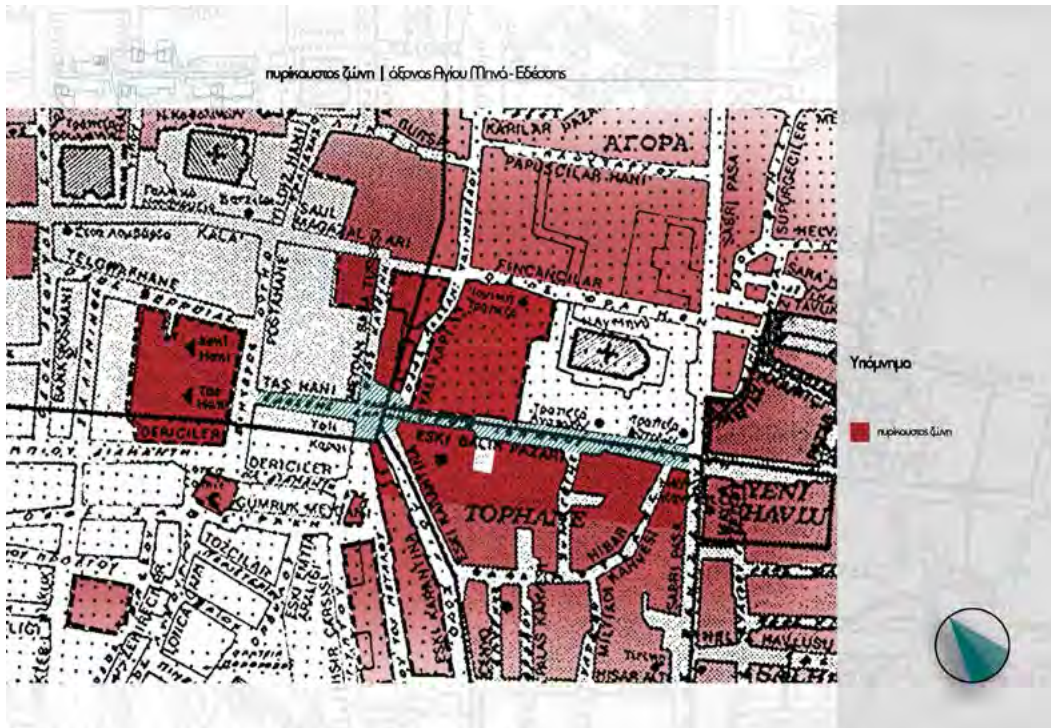
Στις αρχές του 20^{ου} αιώνα συμβαίνουν δύο γεγονότα κρίσιμα για την ιστορία της πόλης. Αρχικά στις 26 Οκτωβρίου 1912 απελευθερώνεται από τους Τούρκους. Μάλιστα, η δοξολογία για την απελευθέρωση πραγματοποιείται στο ναό του Αγίου Μηνά (<http://agiosminas.gr/istoria/>). Στη συνέχεια τον Αύγουστο του 1917 ξεσπά πυρκαγιά που καταστρέφει τα 2/3 της εντός των τειχών πόλης (Εικόνα 14).

Εικόνα 14. Πυρκαϊστος Ζώνη Θεσσαλονίκης (Δημητριάδης 1983)

Μέσω αυτής δίνεται αφορμή για ένα νέο εκσυγχρονιστικό πολεοδομικό σχέδιο. Δημιουργείται έτσι μια ομάδα σχεδιασμού με επικεφαλής τον πολεοδόμο E. Hébrard βρίσκεται στη Θεσσαλονίκη με τη Στρατιά της Ανατολής. Ο άξονας βρίσκεται στο μεταίχμιο της πυρκαϊστος ζώνης με τα κτίρια της οδού Εδέσσης να παραμένουν άθικτα (Εικόνα 15).

Εικόνα 15. ΠΖΘ | Άξονας Αγίου Μηνά - Εδέσσης (Δημητριάδης 1983)

- Νέο Σχέδιο Hébrard

Το σχέδιο Hébrard είναι μία από τις πιο σημαντικές πολεοδομικές παρεμβάσεις στη χώρα και αποτελεί μια ολοκληρωμένη πολεοδομική πρόταση (Εικόνα 16).

Εικόνα 16. Παλιμψηστο και Ιστορικές Διαστρωματώσεις | Πρώτο σχέδιο Hebrard για το ιστορικό κέντρο (Καραδήμου Γερόλυμπος, 1985: 124)

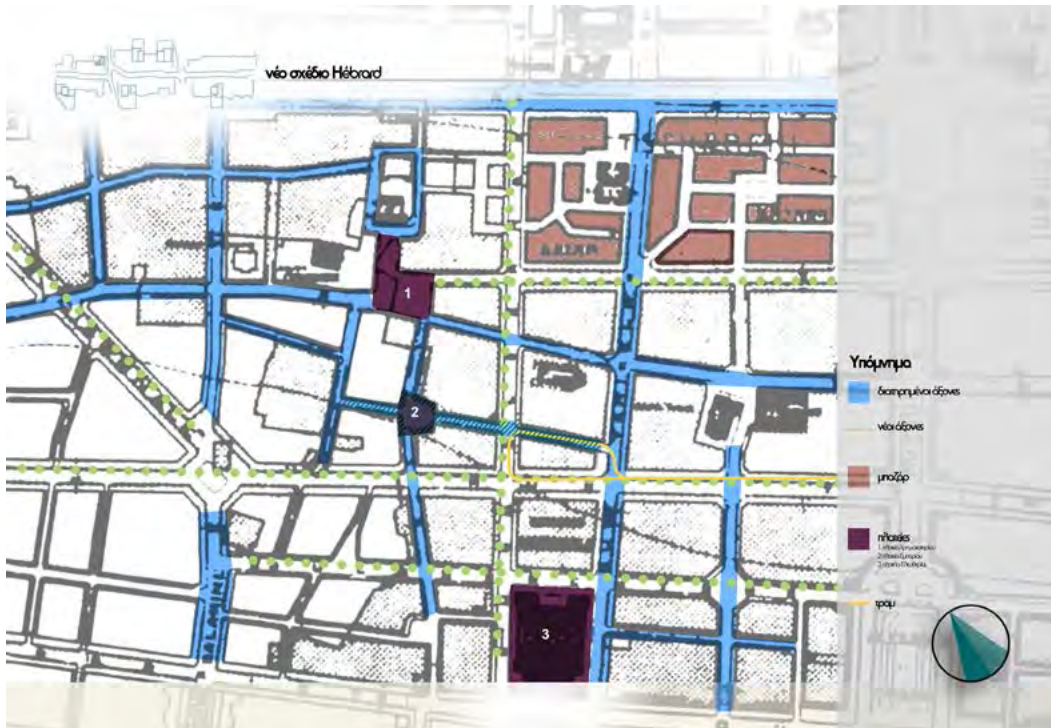
Αναδιαρθρώνει τον ιστορικό πυρήνα, εντάσσει και αναδιαρθρώνει τις άθικτες περιοχές στην πυρίκαυστο ζώνη. Μέσα στους δρόμους που «διατηρούνται» είναι και ο άξονας Αγίου Μηνά – Εδέσσης και γενικότερα ολόκληρη η περιοχή του Φραγκομαχαλά. Αποκτά, έτσι, τη σημερινή του μορφή (Εικόνα 17).

Εικόνα 17. Δρόμοι που «διατηρεί» το Νέο Σχέδιο

Παρόλο που ο εμπορικός του ρόλος υποβαθμίζεται εξαιτίας της διάνοιξης της νέας οδού Τιμισκή συνεχίζει να έχει εμπορική κίνηση. Ανεγείρονται πλέον εκεί εμπορικά μέγαρα, πολυώροφα τα οποία συνυπάρχουν αρμονικά με τα παλαιότερα κτίρια και στοές και συνεχίζεται να διεξάγεται το μικρεμπόριο. Τα νέα κτίρια «σέβονται» την κλίμακα των προγενέστερων και προσαρμόζονται σε αυτή, ενώ συγχρόνως υπάρχει ποικιλία όσον αφορά τα μορφολογικά στοιχεία. Στο μεταίχμιο των δύο οδών Εδέσσης και Αγίου Μηνά σχεδιάζεται η πλατεία Εμπορίου στη θέση της πλατείας των επτά δρόμων. Παράλληλα το τμήμα μεταξύ των οδών Βενιζέλου και Δραγούμη (η οποία διανοίγεται στα πλαίσια του νέου σχεδίου) είναι κομβικό σημείο για την κυκλοφορία του τραμ καθώς από εκεί κάνει την αναστροφή του (Εικόνα 18).

Εικόνα 18. Νέο Σχέδιο | Περιοχή Φραγκομαχαλά

- Σύγχρονη περίοδος (Εικόνα 19)

Εικόνα 19. Παλιμψηστο και Ιστορικές Διαστρωματώσεις | Σημερινή Κατάσταση

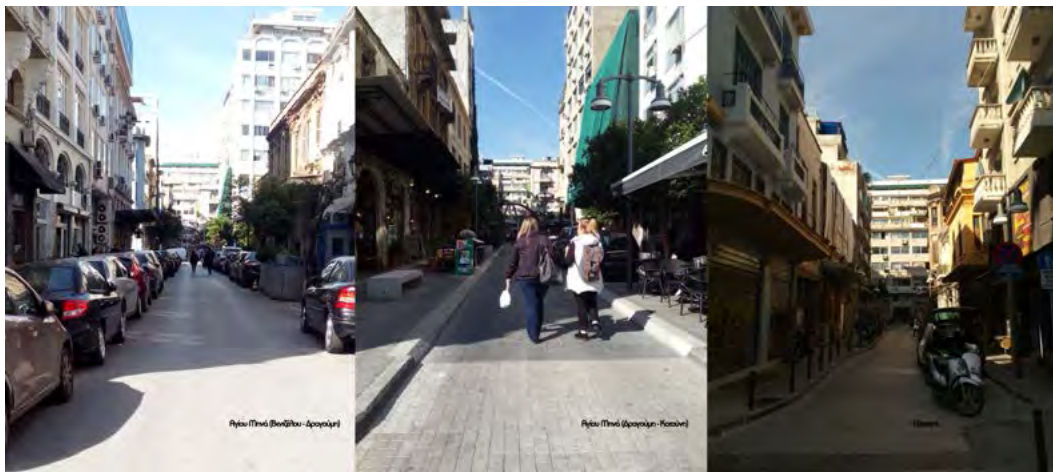
Στο δεύτερο μισό του 20^{ου} αιώνα τα μέτωπα της Αγίου Μηνά – Εδέσσης μεταβάλλονται. Οι νέες πολυκατοικίες αλλάζουν την σχέση ύψους και πλάτους του δρόμου αλλοιώνοντας την υφιστάμενη κλίμακα και μορφολογία. Συγχρόνως οι νέες όψεις είναι τυποποιημένες και μορφολογικά δεν εντάσσονται στο υπόβαθρο τους.

Εικόνα 20. Όψεις και Κλίμακα

Υφιστάμενη Κατάσταση της Αγίου Μηνά – Εδέσσης

Η ανάλυση της υπό μελέτη περιοχής παρέχει σημαντικές πληροφορίες για την βαθύτερη «κατανόηση» αυτής. Γίνεται αντιληπτό ότι οι διάφορες διαστρωματώσεις κοινωνικές, ιστορικές, πολιτισμικές, οικονομικές διαμορφώνουν τη συνολική εικόνα της περιοχής και του δημόσιου χώρου της. Η διάνοιξη της νέας οδού Τσιμισκή με το σχέδιο Hébrard διακόπτει τη συνέχεια της περιοχής των Λαδάδικων και υποβαθμίζει ως ένα βαθμό την κίνηση της περιοχής καθώς η νέα (σημερινή) Τσιμισκή αναδεικνύεται σέ έναν από τους σημαντικότερους εμπορικούς άξονες της Θεσσαλονίκης. Θα έλεγε κανείς πως ο άξονας Αγίου Μηνά – Εδέσσης έχει σχεδόν «χαθεί» μέσα στον πυκνοδομημένο σύγχρονο αστικό ιστό με τις πολυκατοικίες και τις σύγχρονες επεμβάσεις να έχουν «εξαφανίσει» τα μικρότερης κλίμακας κτίρια (Εικόνα 21).

Εικόνα 21. Υφιστάμενη Μορφή Άξονα Αγίου Μηνά – Εδέσσης

Παρατηρώντας το χρονολογικό διάγραμμα των όψεων της Αγίου Μηνά – Εδέσσης γίνεται αντιληπτό ότι τα περισσότερα κτίρια ανήκουν στις περιόδους πριν την πυρκαγιά του '17 και του Μεσοπολέμου. (Εικόνα 22)

Εικόνα 22. Όψεις και Χρονολογία

Τα κτίρια των δύο προγενέστερων περιόδων έχουν κηρυχθεί όλα διατηρητέα αποτελώντας ένα ποσοστό 64% στο σύνολο των κτιρίων. (Εικόνα 23)

Εικόνα 23. Όψεις και Διατηρητέα

Ωστόσο τα μισά από αυτά έχουν αποκατασταθεί και τα υπόλοιπα παραμένουν είτε σε χρήση αλλά σε ιδιαίτερα κακή κατάσταση (Εικόνα 24) είτε είναι πλήρως εγκαταλελειμμένα (Εικόνα 25).

Εικόνα 24. Εμμιέτ Χαν

Εικόνα 25. Στοά Κουτρούμπα

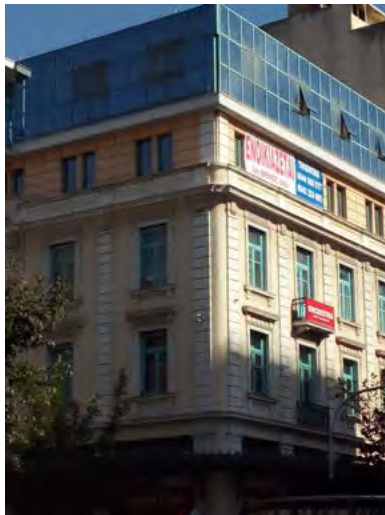

Ορισμένες αστικές αναπλάσεις (Εικόνα 26) ή επεμβάσεις αποκατάστασης (Εικόνα 27) απέβησαν άκαρπες καθώς δεν κατάφεραν να προσαρμοστούν στην υπάρχουσα κλίμακα και μορφολογία, αλλοιώνοντας τελείως τον ιστορικό χαρακτήρα της περιοχής, των κτιρίων και την ενότητα του άξονα.

Εικόνα 26. Βιοκλιματική Ανάπλαση πλατείας Εμπορίου

Τα σύγχρονα κτίρια χρήζουν ως επί το πλείστον βιοκλιματικής αναβάθμισης (Εικόνα 28) ενώ ιδιαίτερη είναι η περίπτωση του κτιρίου στη νοτιοδυτική γωνία της πλατείας Εμπορίου που διατηρεί μόνο τον φέροντα οργανισμό του (Εικόνα 29).

Εικόνα 27. Μέγαρο Καζές

Εικόνα 28. Πολυκατοικίες που χρήζουν βιοκλιματικής αναβάθμισης

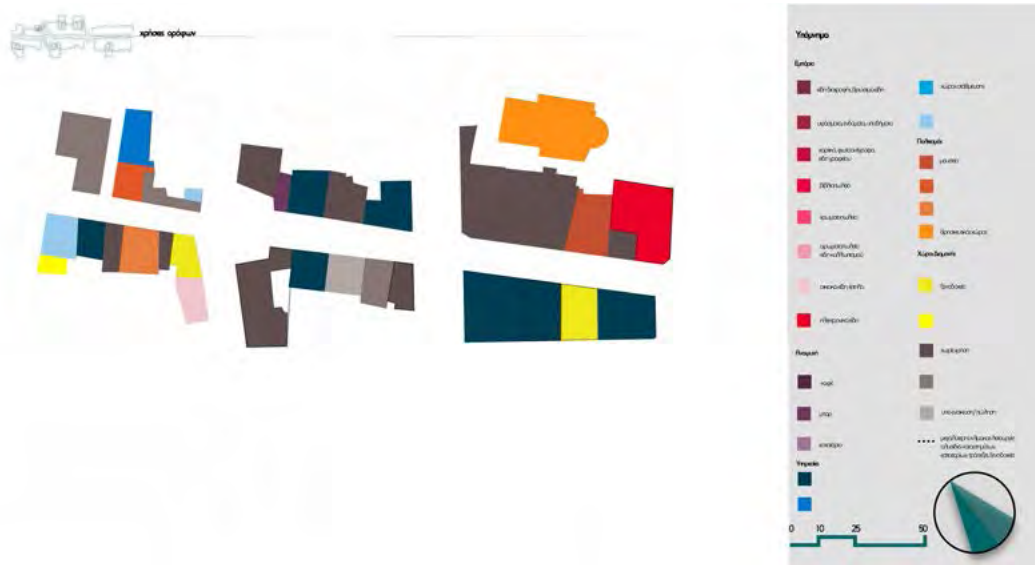
Εικόνα 29. Κτίριο φέρων οργανισμός

Εξετάζοντας την περιοχή σε επίπεδο χρήσεων γης παρατηρούμε ότι η μικροκλίμακα του εμπορίου παρέμεινε αλώβητη με τα χρόνια. Συνεπώς, κατά μήκος των οδών Αγίου Μηνά Εδέσσης συναντώνται μικρά καταστήματα σχετικά με το χονδρεμπόριο, βιβλιοπωλεία, καφεενεία, αρωματοπωλεία, καφεκοπτεία, καταστήματα οικιακών ειδών, ξενοδοχεία. Όλες, οι χρήσεις, ακόμη και αυτές της αναψυχής «ακολουθούν» την μικροκλίμακα που «επιβάλλει» ο συγκεκριμένος δρόμος. Ίσως, οι μόνες διαφοροποιήσεις παρατηρούνται στις γωνίες με τους μεγάλους άξονες (Βενιζέλου, Τσιμισκή) όπου παρατηρούνται μεγαλύτερα εμπορικά καταστήματα και χώροι εστίασης. Οι πιο ιδιαίτερες χρήσεις, που μπορούν να διασφαλίσουν μια διαχρονική παρουσία είναι οι πολιτιστικοί χώροι, τα ξενοδοχεία και τα coworking spaces, που αναπτύχθηκαν πρόσφατα (Εικόνα 30 και 31).

Εικόνα 30. Χρήσεις Ισογείων

Εικόνα 31. Χρήσεις Ορόφων

Ένα άλλο σημαντικό χαρακτηριστικό είναι οι στοές που αναπτύσσονται. Όπως προαναφέρθηκε πολλά από τα κτίρια στοών εγκαταλείπονται είτε γίνονται αντικείμενο εκμετάλλευσης από ιδιώτες. Στην περίπτωση αυτή η εγκατάλειψη ορισμένων κτιρίων οδηγεί στη «φραγή» αυτών των διελεύσεων καταργώντας έτσι έναν σημαντικό ημιδημόσιο χώρο. Σημαντικό είναι δε ότι κτίρια που δεν είναι στοές παρέχουν είτε μπορούν εν δυνάμει να παράσχουν διελεύσεις (Εικόνα 32).

Εικόνα 32. Προσπελασιμότητα

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω στοιχεία δίνονται ορισμένες κατευθύνσεις και συνθετικές αρχές για την υλοποίηση της τελικής πρότασης και της δημιουργίας ενός θεσμικού πλαισίου επεμβάσεων. Η πρώτη από αυτές είναι η διασφάλιση της ενότητας του άξονα, η ανάδειξη των ιστορικών διαστρωματώσεων τόσο στο επίπεδο του δρόμου όσο και σε επίπεδο όψεων. Η επαναφορά της χαμένης κλίμακας και της ποικιλίας του δρόμου, η «ενεργοποίηση» των ημιδημόσιων περασμάτων – στοών και η βιοκλιματική αναβάθμιση της περιοχής. Με βάση αυτές τις αρχές διατυπώνονται ορισμένες συνθετικές επεμβάσεις με προγραμματιστικό χαρακτήρα που στοχεύουν στο να δημιουργήσουν μία κατευθυντήρια γραμμή πάνω στην οποία μπορεί να βασιστεί μία μελλοντική ανάπτυξη της περιοχής Αγίου Μηνά – Εδέσσης είτε μεμονωμένων τμημάτων / κτιρίων αυτής (Εικόνα 33).

Εικόνα 33. Πλαίσιο επέμβασης όψεων

Συγκεκριμένα ο δρόμος πεζοδρομείται εξασφαλίζοντας την ενότητά του. Οι ιστορικές διαστρωματώσεις γίνονται εμφανείς στο κατάστρωμα του πεζοδρομίου με τη χρήση διαφορετικών υλικών αλλά και με την υπογράμμιση της ιστορικότητας των προ της πυρκαγιάς κτιρίων με την επαναφορά των κουρανγκλεζ αυτών. Ενεργοποιούνται οι στοές και τα περάσματα δημιουργώντας κάθετες συνδέσεις και εκτονώσεις. Επανεμφανίζεται το ίχνος του σχεδίου πριν τον Hébrard μέσω λεπτών led ταινιών, συμβάλλοντας στη διαμόρφωση του πεζοδρόμου. Αναδεικνύεται το ίχνος του βυζαντινού τείχους και επαναφέρεται το στοιχείο του νερού (Εικόνα 34). Παράλληλα οι όψεις των σύγχρονων κτιρίων αναβαθμίζονται ενεργειακά και προσαρμόζονται στην υπάρχουσα κλίμακα και μορφολογική ποικιλία (Εικόνα 35).

Εικόνα 34.Τοπογραφικό

Εικόνα 35. Προτεινόμενες Όψεις

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Δημητριάδης, Β., (1983). *Τοπογραφία της Θεσσαλονίκης κατά την εποχή της Τουρκοκρατίας, 1430-1912*. Θεσσαλονίκη: Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών.

Ελλάδα. Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας και Μαυρομάτης, Μ. (1996). *Λαδάδικα, από την εγκατάλειψη στην διάσωση: το εγχείρημα μιας άλλης πολιτικής της διατήρησης = «Ladadika», from dereliction to rescue : the venture into another preservation policy*. Θεσσαλονίκη: Υ.ΠΕ.ΧΩ.ΔΕ.

Επαμεινώνδας, Γ., (2014). *ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1863-1873, οι παλαιότερες φωτογραφίες, οι πρώτοι χάρτες της περιοχής σταθμού και λιμανιού*. Θεσσαλονίκη: ΜΙΕΤ.

Ζαρκάδα-Πιστιόλη, Χ., Καμπούρη, Ε., Χαριτίδου-Μαυρουδή, Ε., Παπάζογλου, Α., Πετρίδης, Ν., Τρακοσοπούλου-Τζήμου, Κ., (1985). *Νεώτερα μνημεία της Θεσσαλονίκης*. Θεσσαλονίκη: Υπουργείο Πολιτισμού, Υπουργείο Βορείου Ελλάδας.

Καραγιάννη, Σ. και Πασσιά, Σ., (2016). *Στοές της Θεσσαλονίκης// είδος προς εξαφάνιση, Επιρροές, μεταβάσεις, ίχνη στο αστικό τοπίο*. Θεσσαλονίκη: Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

Καραδήμου Γερόλυμπου, Α., (1985). *Η ανοικοδόμηση της Θεσσαλονίκης μετά την πυρκαγιά του 1917: ένα ορόσημο στην ιστορία της πόλης και στην ανάπτυξη της ελληνικής πολεοδομίας*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press

Στεφανίδου, Α., (2001). Τα χάνια της Θεσσαλονίκης. *Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ Επτά Ημέρες: Παλαιά Ξενοδοχεία της Θεσσαλονίκης*, Τεύχος 21^{ης} Οκτωβρίου 2001.

Χεκίμογλου, Ε., (2001). *Τα μυστήρια της Θεσσαλονίκης*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press.

TRANSITIO LINEALIS Η ΕΝΤΑΞΗ ΤΩΝ ΣΤΟΩΝ ΣΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΑΣΤΙΚΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ / ΜΙΑ ΓΡΑΜΜΙΚΗ ΑΦΗΓΗΣΗ

Σοφία Πασσιά

Αρχιτέκτων Μηχανικός, Coréar architecture _ sofiaPASSIA@gmail.com

Λέξεις κλειδιά: χώρος, χρόνος, μετάβαση, στοά, αφήγηση

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ο δημόσιος χώρος είναι το θέατρο της κοινωνικής ζωής και αναδεικνύει την ταυτότητα μιας πόλης. Την προσωπικότητα μιας σύγχρονης πόλης, ωστόσο, τη χαρακτηρίζουν και χώροι που δεν θεωρούνται κατά τον ορισμό τους δημόσιοι. Ο αρχιτεκτονικός τύπος της στοάς παρουσιάζει μια δυναμική που μπορεί να αποτελέσει τη βάση ενός αστικού σχεδιασμού που τις περιλαμβάνει και τις αναδεικνύει.

Σκοπός της εισήγησης αυτής είναι ο επαναπροσδιορισμός του δημόσιου χώρου και η ανάδειξη της κρυμμένης αρχιτεκτονικής κληρονομιάς της Θεσσαλονίκης, μιας πολυπολιτισμικής και πολυεθνικής μητρόπολης σε κρίση ταυτότητας, που επιχειρεί να ισορροπήσει ανάμεσα στην Ανατολή και τη Δύση, ανάμεσα στο παρελθόν και το παρόν.

Η πρόταση αφορά σε ένα πρακτικό μοντέλο, ένα αρχιτεκτονικό προσχέδιο με δυνατότητα εφαρμογής σε μεγαλύτερη κλίμακα. Εξετάζει τη γραμμική αφήγηση, το πέρασμα ανάμεσα στην ιστορία και τις στοές, και επιχειρεί να εντοπίσει συνδέσεις και ταυτοχρονίες με μουσειολογική προσέγγιση.

Κυρίαρχο αντικείμενο της πρότασης είναι η ένωση των θραυσμάτων της ιστορίας και η ερμηνεία τους σε μια διαδρομή, πιο οργανωμένη, αισθητικά και συναισθηματικά, μακριά από οχλήσεις, δίνοντας στον πεζό τη δυνατότητα να αντιληφθεί εσωτερικά την έννοια του χώρου και του χρόνου, μέσα από το αποτέλεσμα σχέσεων που αλληλεπιδρούν / ιστορία και μετάβαση.

Πρόκειται για μια γραμμική μετάβαση με όρια τις οδούς ιστορικής σημασίας, Ίωνος Δραγούμη και Βενιζέλου, μια πρόταση με αφετηρία την επερχόμενη έξοδο του μετρό και τελική εκτόνωση το θαλάσσιο μέτωπο της Θεσσαλονίκης.

Αξίζει, λοιπόν, να προστατεύσουμε τις στοές; Μήπως μπορούνε αυτές να ανατρέψουν το status quo; Η έννοια του ενδιάμεσου χώρου και το στοιχείο της έκπληξης είναι μόνο ορισμένα χαρακτηριστικά που θέτουν τις στοές στη σφαίρα του ενδιαφέροντος, προσφέροντας ένα δεύτερο αστικό layer κίνησης πεζών στην καρδιά των οικοδομικών τετραγώνων.

Η πρόταση ανάπλασης *Transitio Linealis* (εικόνα 1), είναι προσαρμοσμένη στην πραγματικότητα της πόλης, ενός πεδίου υπό κατασκευή που δεν ολοκληρώνεται ποτέ, δίνοντας λύσεις στα ερωτήματα περί δημόσιου χώρου και αστικού βίου, και εκφράζεται ως μια γραμμική αστική μετάβαση στην οποία κάθε βήμα αποτελεί πνευματική ωρίμανση.

Κάθε βήμα συμβολίζει στην πράξη τη συνέχεια της ιστορίας και την αποδοχή της πολυπολιτισμικότητας ως το πιο χρήσιμο εργαλείο εξέλιξης.

Ένα συνεχές δημόσιο, στην ουσία και στο βίωμα, χώρο με μουσειολογική προσέγγιση που ξεφεύγει από την απλή απάντηση στο ζήτημα των αστικών αναγκών και προσφέρει τα πιο καίρια ερωτήματα, στρέφοντας το βλέμμα στα ξεχασμένα κομμάτια του παρελθόντος.

Διατρέχοντας την ιστορία της πόλης και την μνήμη των ανθρώπων, νοηματοδοτεί την στοά ως δημόσιο χώρο.

Εικόνα 1. Η πρόταση ανάπλασης

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο δημόσιος χώρος είναι το θέατρο της κοινωνικής ζωής, της συλλογικής καθημερινότητας και των ιστορικών γεγονότων. Είναι ο χώρος που αναδεικνύει την ταυτότητα της πόλης και καθορίζει την εύρυθμη λειτουργία της, τόσο στην καθημερινότητα όσο και σε ακραίες καταστάσεις. Την ταυτότητα και την καλή λειτουργία της πόλης, ωστόσο, τη χαρακτηρίζουν και χώροι που δεν θεωρούνται κατά τον ορισμό τους δημόσιοι, ακόμα και στην περίπτωση που βιώνονται ως δημόσιοι.

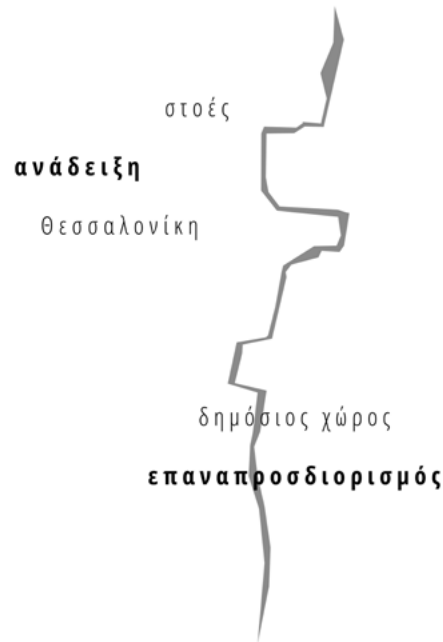

Οι στοές ενός αστικού κέντρου, οι ημιυπαίθριοι αυτοί χώροι, λησμονημένοι πολλές φορές από τους ανθρώπους έχουν την δυνατότητα να συνδράμουν δραματικά στη βελτίωση της αστικής ζωής και να αποτελέσουν πρωταγωνιστικό στοιχείο στην προσωπικότητα μιας πόλης.

Σκοπός της εισήγησης αυτής είναι ο επαναπροσδιορισμός του δημόσιου χώρου της Θεσσαλονίκης και η ανάδειξη της κρυμμένης αρχιτεκτονικής της κληρονομιάς (εικόνα 2).

Η πρόταση αφορά σε ένα πρακτικό μοντέλο, ένα αρχιτεκτονικό προσχέδιο με δυνατότητα εφαρμογής σε μεγαλύτερη κλίμακα.

Κυρίαρχο αντικείμενο της πρότασης είναι η ένωση των θραυσμάτων της ιστορίας, που σήμερα συναντώνται σπασμωδικά, και η σύνθεση τους σε μια διαδρομή, πιο οργανωμένη, αισθητικά και συναισθηματικά, μακριά από οχλήσεις δίνοντας στον πεζό τη δυνατότητα να αντιληφθεί εσωτερικά την έννοια του χώρου και του χρόνου, μέσα από το αποτέλεσμα σχέσεων που αλληλεπιδρούν / ιστορία και μετάβαση.

Εικόνα 2. Ο σκοπός της εισήγησης

Η ιδιαιτερότητα της πρότασης *Transitio Linealis* έγκειται στον ατελή προσδιορισμό των ορίων δομημένου και αδόμητου, ιδιωτικού και δημόσιου. Δημιουργούνται ενδιάμεσες καταστάσεις 'in between', που αναγκάζουν τον αρχιτέκτονα να αποσαφηνίσει την μετάβαση από το προσωπικό στο συλλογικό και να εντοπίσει τα κοινά σημεία. Οι στοές της Θεσσαλονίκης, ως εκφραστής της ατελούς οριοθέτησης, συνθέτουν ένα δίκτυο, μια διαδρομή και μια αφήγηση, με τον χρήστη του δημόσιου χώρου να εισέρχεται πλέον σε αυτές προστατευμένος από τις εξωτερικές συνθήκες αλλά όχι απομονωμένος από εξωτερικά ερεθίσματα.

ΑΝΑΛΥΣΗ

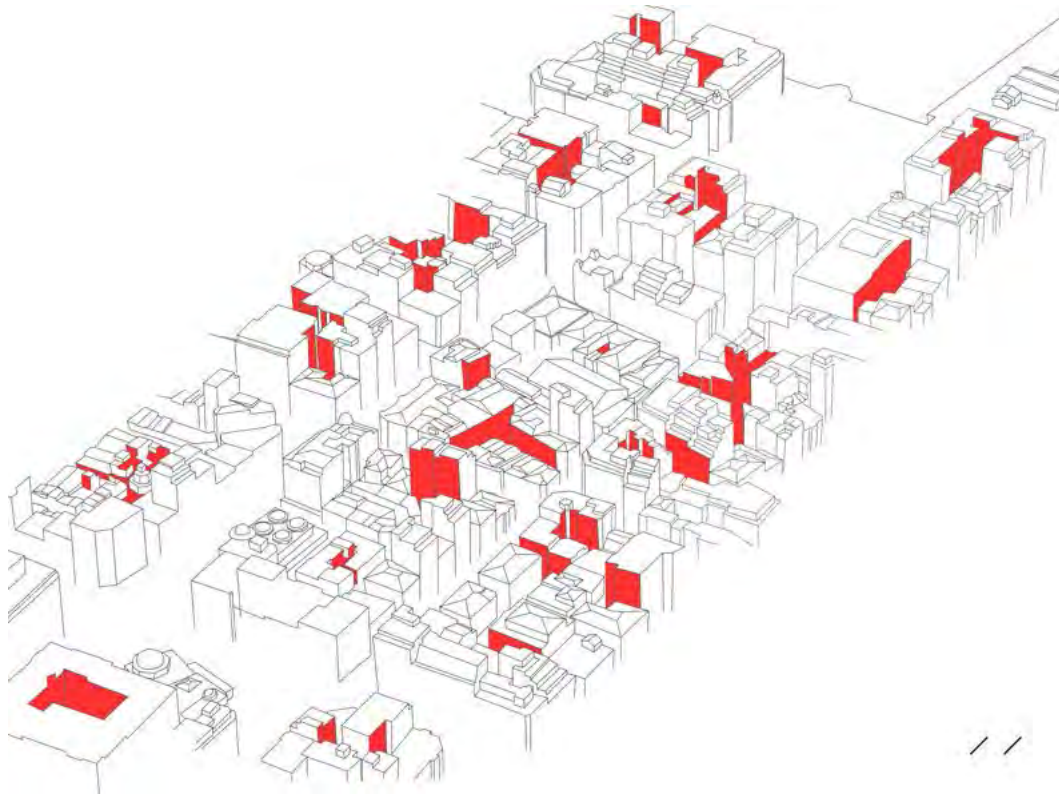
Τι σημαίνει τελικά να είσαι από τη Θεσσαλονίκη;

Τι σημαίνει η Θεσσαλονίκη;

Και σε ποιον ανήκει ο δημόσιος χώρος;

Το ζήτημα εστιάζει στην περίπτωση της Θεσσαλονίκης, μιας πολυπολιτισμικής και πολυεθνικής μητρόπολης σε κρίση ταυτότητας, που επιχειρεί να ισορροπήσει ανάμεσα στην Ανατολή και τη Δύση, ανάμεσα στο παρελθόν και το παρόν.

Εξετάζεται μακροσκοπικά ο ανενεργός δημόσιος χώρος, η πολυπλοκότητα του αστικού της ιστού και τα αστικά κενά, με επίκεντρο την προβληματική της επιβίωσης των στοών στην πόλη (εικόνα 3).

Εικόνα 3. Ο δημόσιος χώρος της Θεσσαλονίκης

Το θέμα άπτεται πολλών παραγόντων, όπως η έλλειψη μέριμνας ή οι αμφισβητούμενες δράσεις της πολιτείας, η ατομική ευθύνη και νοοτροπία, το θεσμικό πλαίσιο με τις γραφειοκρατικές επιβαρύνσεις, και η σημερινή μορφή και πρακτική του εμπορίου.

Σημαντικός παράγοντας, άξιος αναφοράς, είναι η άφιξη του μετρό. Αυτό συνεπάγεται διοχέτευση περισσότερου κόσμου, που σε συνδυασμό με τα περιορισμένα πεζοδρόμια, την κακή κατάσταση του οδοστρώματος και την έλλειψη πληροφόρησης φέρνουν τον πεζό αντιμέτωπο με μια προβληματική αστική κατάσταση.

Εθελοντικές δράσεις και εκάστοτε διαγωνισμοί, υλοποιημένοι ή μη, τείνουν να αναβαθμίσουν την αστική πραγματικότητα, να ευαισθητοποιήσουν το ευρύ κοινό και να θέσουν έναυσμα για συζήτηση, συχνά χωρίς μελλοντικό αντίκρισμα.

Οι στοές, ως αρχιτεκτονικά στοιχεία, από τη δημιουργία τους, εξυπηρετούν σε χρήσεις εμπορικές ή διάρθρωσης του χώρου. Η πρωτόλεια μορφή της στοάς συναντάται στην κλασική και ελληνοισλαμική εποχή. Το αρχαιοελληνικό πέρασμα στη δεύτερη φάση του ενσωματώνεται σε κτίριο, ενώ η στοά passage εμφανίζεται στη Δύση στις αρχές του 18ου αιώνα και αποτελεί πρόδρομο της εμπορικής στοάς. Στην Ανατολή τα παζάρια εξελίχθηκαν παράλληλα με τις πολιτισμικές ανάγκες και συνήθειες της εποχής στο λεγόμενο χάνι. Η σύγχρονη εξελικτική μορφή της στοάς είναι το μέγαρο. Η ποικιλία των χρήσεων και των μορφών τους στην πάροδο του χρόνου αποδεικνύουν την πολυπολιτισμικότητα της Θεσσαλονίκης.

Τα βασικά χαρακτηριστικά της εμπορικής στοάς είναι η είσοδος σε οικοδομικό τετράγωνο, ο δημόσιος χαρακτήρας συνυπάρχει μέσα στον ιδιωτικό, η συμμετρία, η πρόσβαση και μετάβαση, ο φυσικός φωτισμός από την οροφή και η διενέργεια λιανικού εμπορίου.

Σήμερα, η μορφή της στοάς έχει καταλυθεί σε μεγάλο βαθμό εξαιτίας του καπιταλισμού και της εμπορευματοποίησης. Παραφράζοντας τον Henri Lefebvre, χρειάζεται ένα κάλεσμα για την ανάκτηση της πόλης, ενός χώρου για τη ζωή αποσπασμένου από τις αυξανόμενες επιδράσεις που είχε η εμπορευματοποίηση και ο καπιταλισμός πάνω στην κοινωνική αλληλεπίδραση, πρέπει να συμβάλλει ο κόσμος στη διάσωση του ανθρώπου ως κύριο στοιχείο και πρωταγωνιστής της πόλης που ο ίδιος έχει χτίσει.

Η παρούσα πρόταση επικεντρώνεται στις στοές της περιοχής, η οποία ορίζεται από τα όρια του φραγκομαχαλά, τον άξονα Σαμπρή Πασα, προηγούμενη ονομασία της οδού Βενιζέλου και περιλαμβάνει σημαντικά ιστορικά κτίρια. Συγκεκριμένα, οι οδοί Ίωνος Δραγούμη και Βενιζέλου οριοθετούν την ανάπτυξη στον άξονα Ανατολής-Δύσης, ενώ η έξοδος του μετρό και η πρόταση ανάπτυξης της Πλατείας Ελευθερίας οριοθετούν στο βορρά και στο νότο αντίστοιχα (εικόνα 4).

Η υπογράμμιση της διαδρομής συμβαίνει αρχικά με τον εντοπισμό των ιστορικών μνημείων στην περιοχή ενδιαφέροντος, την ένωση των σημείων σε τμήματα ευθειών, το σχεδιασμό της χάραξης και τέλος την προσαρμογή της διαδρομής αυτής σε δημόσιο χώρο με ποικιλία χρήσεων και ποιοτήτων (εικόνα 5).

Εικόνα 4. Τα ιστορικά κτίρια της περιοχής ενδιαφέροντος

Εικόνα 5. Η χάραξη αποκτά υπόσταση

ΣΥΝΘΕΣΗ

Οι αρχές σχεδιασμού περιλαμβάνουν τον καθορισμό της νοητής διαδρομής σε διακεκριμένη και συνεκτική με εμφανώς ορισμένα τα σημεία στάσης-παρατήρησης και κίνησης.

Η έξοδος του μετρό ορίζεται ως η αφητηρία της διαδρομής. Πρακτικά, η αφήγηση ξεκινάει από τα έγκατα του μετρό, σαν μια υπόγεια στοά που κρύβει τα ερείπια της βυζαντινής αγοράς. Μια στοά, υπέργεια πια, αναδύεται και φανερώνεται μπροστά στο Μπεζεστένι και το Μέγαρο Ερμείον, ως μια ενθύμιση της διττής ταυτότητας της πόλης, της σύγκλισης Ανατολής και Δύσης, ένα οθωμανικό παζάρι πλάι στο πρώτο εμπορικό κατάστημα της πόλης. Το μετρό αποκτά στερεή δομή και πρισματική μορφή και κατευθύνει τον πρωταγωνιστή προς το επόμενο βήμα του (εικόνα 6).

Η δευτερεύουσα, δίδυμη έξοδος του μετρό, τοποθετείται στο απέναντι πεζοδρόμιο της Εγνατίας, στρέφοντας το ενδιαφέρον προς το Χαμζά Μπέη τζαμί, γνωστότερο ως Αλκαζάρ, ένα οθωμανικό τέμενος, του 15ου αιώνα με επιβλητική γεωμετρία, επιθετικές γωνίες που ανοίγονται στην Εγνατία λόγω του ιδιαίτερου προσανατολισμού του προς τη Μέκκα, κτίριο το οποίο ωστόσο εγκλωβίζεται ανάμεσα στα πολυώροφα σύγχρονα κτίσματα. Η περιμετρική αναγκαστικά διαδρομή του πεζού προς την κύρια είσοδο του μνημείου προκαλεί τη συστροφή και τη διαμόρφωση μιας προστατευμένης εσωτερικής πλατείας. Τα υλικά εναλλάσσονται από χυτό βοτσαλωτό δάπεδο μέχρι κόκκινο χώμα και φυτεύσεις. Χαρακτηριστικό είναι το στοιχείο του νερού, που τοποθετείται στις παρυφές των τοίχων αντιστήριξης κάνοντας αναφορά στις κρήνες της εσωτερικής αυλής του τεμένους (εικόνα 7).

η διττή ταυτότητα της πόλης / \

Εικόνα 6. Η διττή ταυτότητα της πόλη

αλκαζάρ / \

Εικόνα 7.1 Το οθωμανικό τέμενος Χαμζά Μπέη Τζαμί

αλκαζάρ / \

Εικόνα 7.2 Η πρόταση για την πλατεία Αλκαζάρ

Η Εγνατία, σήμερα δύσκολα προσπελάσιμο όριο, ο άξονας decumanus της ρωμαϊκής εποχής, επιχειρεί, ακολουθώντας την αρχή των shared space, να ενθαρρύνει την αφήγηση και επεκτείνει τη διαδρομή μέσα από τη διασταύρωση με τον άξονα cardo, τη σημερινή οδό Βενιζέλου, προς το Μπεζεστένι.

Το Μπεζεστένι αποτελούσε την καρδιά του οθωμανικού παζαριού. Χαρακτηρίζεται από την αυστηρή γεωμετρία και μορφολογία του, το αναγνωρίσιμο τούβλο της όψης του και τη διαχρονικότητα της χρήσης του, την αγορά. Ήπιες ορθοκανονικές χαράξεις περιμετρικά ενισχύουν το κτίριο τονίζοντας παράλληλα τις τέσσερις εισόδους του, σε ένα παιχνίδι γεωμετρίας διαφορετικό από τη φλυαρία του ιστού που φαίνεται να μη συνάδει με το κτίριο και τον περιβάλλοντα χώρο (εικόνα 8).

Με παρόμοιο τρόπο, η νοηματική σύνδεση με το Καπάνι και την Αγορά Βλάλη αποκτά υπόσταση. Σε άμεση γειτνίαση με το Μπεζεστένι, αναπτύσσονται μονώροφα κτίρια νεοβυζαντινού στυλ με τα χαρακτηριστικά δίλοβα ή τρίλοβα παράθυρα. Τα εμπορικού χαρακτήρα κτίρια διαρθρώνονται σε οδούς με χαρακτηριστικά και αναλογίες στοάς και αποτελούν ένα υπαίθριο παζάρι σαν θεατρικό σκηνικό.

Με αυτόν τον τρόπο, ολοκληρώνεται το τρίπτυχο της οθωμανικής ζωής, αγορά, θρησκεία και καθημερινότητα. Η διαδρομή στρέφει τον πρωταγωνιστή προς το δυτικότροπο κομμάτι της πόλης και προτρέπει σε μια συνάντηση με την πρώτη εμπορική στοά της πόλης.

Με την περαιτέρω περιπλάνηση, τα όρια δημοσίου και ιδιωτικού συγχέονται. Η στοά Καρύπη, που στεγάζει το Μέγαρο Ερμείον, το πρώτο εμπορικό κατάστημα του 1920, ξεχωρίζει για τα μορφολογικά χαρακτηριστικά της αρ νουβώ και τα γεωμετρικά μοτίβα της οροφής. Η οροφή καθρεφτίζεται σε μια προσπάθεια μεθερμηνείας της στο δάπεδο και η τοποθέτηση ένθετων πλακιδίων σε σκληρό υλικό εκφράζει τη συνύπαρξη εσωτερικού και εξωτερικού χώρου (εικόνα 9).

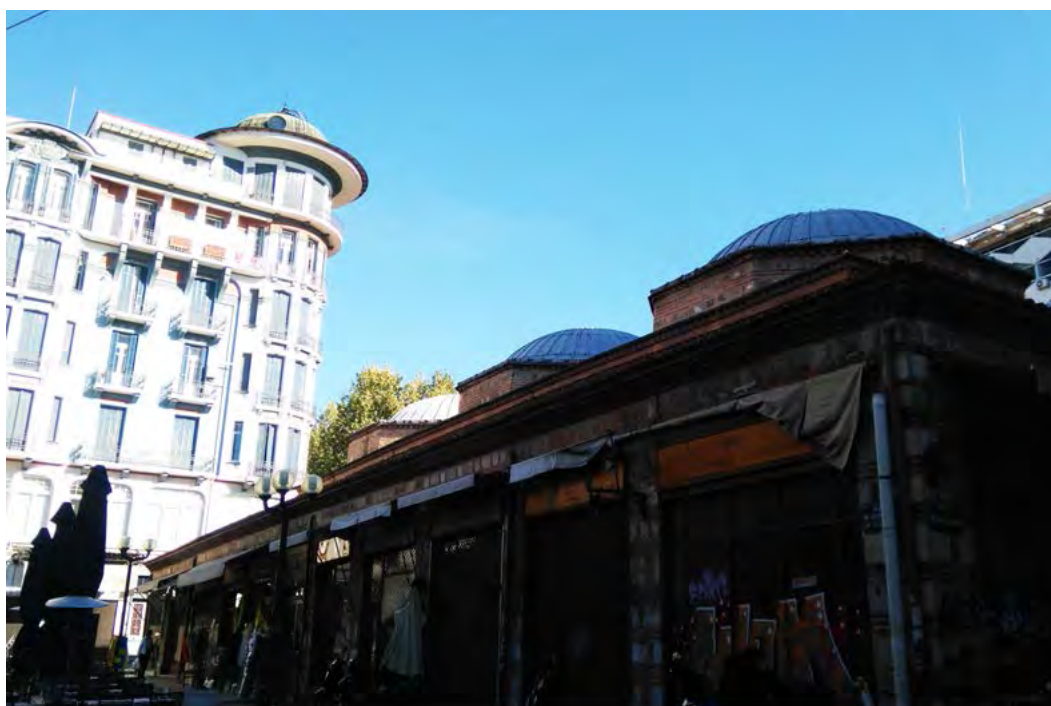
Η διάσχιση της στοάς οδηγεί σε διάλογο με το μνημείο Λαμπράκη, εκεί όπου ο άξονας της Ερμού τέμνει την μουσειολογική περιπλάνηση.

Στην επέκταση της οδού Ερμού, διακρίνεται η εκκλησία της Αγίας Σοφίας, ανατολικά, ενώ δυτικά ορθώνεται ο τρούλος της φραγκοκκλησίας.

Ο πρωταγωνιστής έχει φτάσει στη μέση της διαδρομής.

Οδηγείται σε ένα οικοδομικό τετραγωνο με άλλοτε έντονη εβραϊκή παρουσία. Στη στοά Σαούλ, η κρίσιμη συνύπαρξη κτιρίων διαφορετικών χρονικών περιόδων με ετερόκλητα αρχιτεκτονικά στοιχεία εξαιτίας της πυρκαγιάς και η ένδειξη ύπαρξης θόλου στα αρχικά σχέδια του αρχιτέκτονα, σύμφωνα με αρχεία της πολεοδομίας, προκαλούν ορισμένες σχεδιαστικές αποφάσεις. Η δημιουργία ενός στεγάστρου, ο σχεδιασμός του οποίου βασίζεται σε σύγχρονα υλικά και μεθόδους κατασκευής, και η τοποθέτηση του στο κέντρο της στοάς, φωτίζοντας την διατηρημένη είσοδο με τα αρχικά του ιδιοκτήτη Σαούλ Μοδιάνο, εβραίου εμπόρου, θέτει τη στοά στο δημόσιο ενδιαφέρον και αποδεικνύεται ως σαφές δείγμα υπόμνησης ευρωπαϊκής στοάς (εικόνα 10).

μπεζεστένι / \

Εικόνα 8.1 Το Μπεζεστένι

μπεζεστένι / \

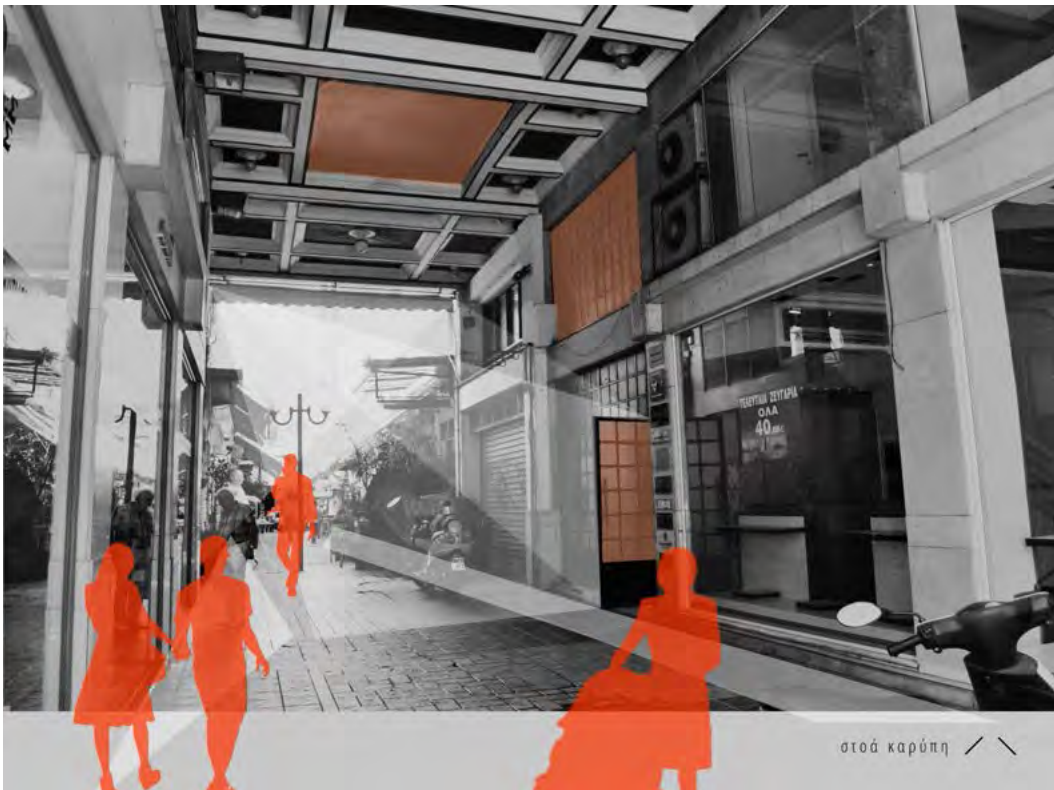
Εικόνα 8.2 Οι χαράξεις περιμετρικά του μνημείου

στοά καρύπη / \

Εικόνα 9.1 Η στοά Καρύπη

στοά καρύπη / \

Εικόνα 9.2 Η πρόταση για τη στοά Καρύπη

σαούλ / \

Εικόνα 10.1 Η στοά Σαούλ

σαούλ / \

Εικόνα 10.2 Το στέγαστρο στη στοά Σαούλ

Από τη μνημειώδη έξοδο-πύλη της στοάς προς την οδό Βασιλέως Ηρακλείου, η διαδρομή εισέρχεται, μέσα από μια ακόμα πύλη, στον αύλιο χώρο του Ιερού Ναού Αγίου Μηνά. Το στοιχείο της έκπληξης φανερώνεται έντονα με την εσωτερική σύνδεση του Ναού και της ομώνυμης στοάς που στεγάζεται στο ίδιο οικοδομικό τετράγωνο.

Η σπουδαία ιδιαιτερότητα του παρόντος οικοδομικού τετραγώνου έγκειται στη συνύπαρξη του εβραϊκού και χριστιανικού στοιχείου από την αρχή της δημιουργίας του. Το Εβραϊκό Μουσείο, που αποτελούσε κάποτε εμπορική στοά, είναι ιδιοκτησία της Ισραηλιτικής Κοινότητας Θεσσαλονίκης. Η εικόνα της στοάς Αγίου Μηνά, σε γειτνίαση, είναι λιγότερο ελκυστική. Τα καταστήματα που υπολειπόμενα και οι κενοί χώροι δίνουν τη δυνατότητα σημαντικής βάσης σχεδιασμού, πέρα από την αστική ανάπλαση, όπως μια πρόταση ανάπτυξης coworking space.

Η πορεία συνεχίζεται στην, πρόσφατα πεζοδρομημένη, οδό Αγίου Μηνά. Πρόκειται για έναν σημαντικό άξονα σύνδεσης με τις πολυάριθμες στοές της οδού Εδέσσης. Τρία σημαντικά κτίρια που πλαισιώνουν την περιοχή, το Μέγαρο Καζές, το Μέγαρο Ναχμία και το Μέγαρο Γκατένιο Φλωρεντίν, αποτελούν εξέλιξη της εμπορικής στοάς και αποδεικνύουν την ιστορική συνέχεια της αφήγησης (εικόνα 11).

Το βλέμμα στρέφεται στο ισόγειο σε ένα ανεπαίσθητο άνοιγμα προς τη θάλασσα. Το βιβλιοπωλείο MIET της οδού Αγίου Μηνά προσφέρει ένα πέρασμα ως την εμπορική οδό Τσιμισκή. Η διαδρομή οδηγεί σε μια ακόμα οδό με χαρακτηριστικά στοάς.

Η στοά Λεβή Μενεξέ ή Ρογκότη, της επωνομαζόμενης οδού, προσφέρει ένα μοναδικό αίθριο, δείγμα σύγχρονης δυτικής στοάς (εικόνα 12).

Καθώς πλησιάζει το τέλος της διαδρομής, ο πρωταγωνιστής αντιλαμβάνεται την ετερογένεια του ιστού και δύναται να αφομοιώσει μέσα από την τομή χώρου και χρόνου τις πολλαπλές ταυτότητες της πόλης.

αγίου μηνά / \

Εικόνα 11.1 Η στοά Αγίου Μηνά

αγίου μηνά / \

Εικόνα 11.2 Η πρόταση για τη στοά Αγίου Μηνά

λεβή μενεξέ / \

Εικόνα 12.1 Η στοά Λεβή Μενεξέ

λεβή μενεξέ / \

Εικόνα 12.2 Η ανάπλαση της οδού Ρογκότη

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η ανήσυχη σύγχρονη πραγματικότητα έχει μετατοπίσει το ενδιαφέρον της κοινωνίας από την πνευματική και πολιτιστική ανάπτυξη που τόσο ανάγκη έχει ο σύγχρονος άνθρωπος. Ένας άνθρωπος σε συνεχή κίνηση που υπάρχει και συνυπάρχει διερωτώμενος αν μένει στάσιμος.

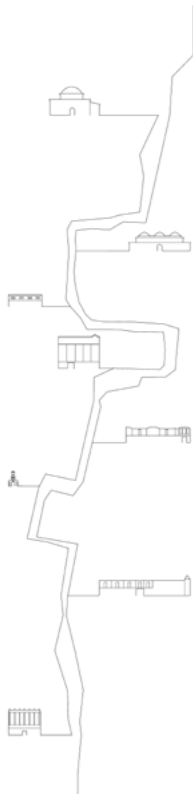
Η πρόταση ανάπλασης *Transitio Linealis*, επιχειρεί να δώσει λύσεις στα ερωτήματα περί δημόσιου χώρου και αστικού βίου, και εκφράζεται ως μια γραμμική αστική μετάβαση στην οποία κάθε βήμα αποτελεί πνευματική ωρίμανση.

Κάθε βήμα συμβολίζει στην πράξη τη συνέχεια της ιστορίας και την αποδοχή της πολυπολιτισμικότητας ως το πιο χρήσιμο εργαλείο εξέλιξης.

Ένα συνεχές δημόσιο, στην ουσία και στο βίωμα, χώρο με μουσειολογική προσέγγιση που ξεφεύγει από την απλή απάντηση στο ζήτημα των αστικών αναγκών και προσφέρει τα πιο καίρια ερωτήματα, στρέφοντας το βλέμμα στα ξεχασμένα κομμάτια του παρελθόντος.

Μια πρόταση προσαρμοσμένη στην πραγματικότητα της πόλης, της πόλης ως πεδίου υπό κατασκευή, μιας διαδικασίας σε εξέλιξη που αναπτύσσεται αέναα και δυναμικά με το χρόνο.

Εμείς θα μείνουμε στάσιμοι;

Εικόνα 13. Η γραμμική αφήγηση

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ανδρικοπούλου, Ε., Γιαννακού, Α., Καυκαλάς, Γ., Πιτσιάβα-Λατινοπούλου, Μ., (2007) *Πόλη & πολεοδομικές πρακτικές για τη βιώσιμη αστική ανάπτυξη*. Αθήνα: Κριτική.

Αστρεϊνίδου-Κωτσάκη, Π., (1996) *Ο Αρχιτέκτονας στην Οθωμανική περίοδο*. Θεσσαλονίκη: ΙΜΧΑ, τεύχος 8.

Αστρεϊνίδου-Κωτσάκη, Π., (1996) *Οικονομική λειτουργία των Μπεζεστένιων στην αγορά της Οθωμανικής περιόδου*. Θεσσαλονίκη: Δημοσιεύματα της Εταιρίας Μακεδονικών Σπουδών.

Δημητριάδης, Β., (1983) *Τοπογραφία της Θεσσαλονίκης κατά την εποχή της Τουρκοκρατίας, 1430-1912*. Θεσσαλονίκη: Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών.

Έκο, Ο., (2001) *Πώς γίνεται μια διπλωματική εργασία*. Αθήνα: ΝΗΣΟΣ.

Επαμεινώνδας, Γ., (2014) *Θεσσαλονίκη 1863-1873, οι παλαιότερες φωτογραφίες, οι πρώτοι χάρτες της περιοχής σταθμού και λιμανιού*. Θεσσαλονίκη: ΜΙΕΤ

Ζαρκάδα-Πιστιόλη, Χ., Καμπούρη, Ε., Χαριτίδου-Μαυρουδή, Ε., Παπάζογλου, Α., Πετρίδης, Ν., Τρακοσοπούλου Τζήμου, Κ., (1985) *Νεώτερα μνημεία της Θεσσαλονίκης*. Θεσσαλονίκη: Υπουργείο Πολιτισμού, Υπουργείο Βορείου Ελλάδας.

Θέμελης, Ν., (2000) *Η ανατροπή*. Αθήνα: ΚΕΔΡΟΣ.

Ιονέσκο, Ε., (2009) *Ρινόκερος*. Αθήνα: ΚΕΔΡΟΣ.

Καραδήμου-Γερόλυμπου, Α., (1995) (Β' έκδοση) *Η ανοικοδόμηση της Θεσσαλονίκης μετά την πυρκαγιά του 1917, Ένα ορόσημο στην ιστορία της πόλης και στην ανάπτυξη της ελληνικής πολεοδομίας*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press.

Κολώνας, Β., Παπαμαθθαϊάκη, Λ., (1980) *Ο αρχιτέκτονας Vitaliano Poselli: το έργο του στη Θεσσαλονίκη του 19ου αιώνα*. Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής.

Κολώνας, Β., (2012) *Θεσσαλονίκη 1912-2012: Η Αρχιτεκτονική μιας Εκατονταετίας*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press.

Μπαμπινιώτης, Γ., (2006) (Β' έκδοση, Γ' ανατύπωση 2006, εμπλουτισμένη) *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*. Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας.

Μπούρας, Χ., (1999) *Μαθήματα Ιστορίας της Αρχιτεκτονικής (Πρώτος Τόμος)*. Αθήνα: ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΣΥΜΜΕΤΡΙΑ.

Σκαρπιά-Χόιπελ, Ξ., (1995) (Ανατύπωση) *Η αρχιτεκτονική της στοάς: Εξέλιξη και συμβολή στην ποιότητα του εσωτερικού δημόσιου χώρου*. Θεσσαλονίκη: Α.Π.Θ. Υπηρεσία Δημοσιευμάτων.

Σταθακόπουλος, Π., (1982) *Νέες πόλεις, οργανωμένη δόμηση στη Γαλλία*. Αθήνα: Εκδόσεις Καραγκούνη.

Σταθακόπουλος, Π., (1988) *Βασικές έννοιες του πολεοδομικού προγραμματισμού, Μορφές και μοντέλα*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Δεδούση.

Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδος: Τμήμα Κεντρικής Μακεδονίας, (2011) *Δημόσιος χώρος ... αναζητείται = Public space*, Θεσσαλονίκη: Cannot Not Design Publications.

Τράπεζα της Ελλάδος, Διεύθυνση Οικονομικών Μελετών, (1978) Τα Πρώτα Πενήντα Χρόνια της τράπεζας της Ελλάδος. Αθήνα.

Χαστάογλου, Β., (1999) Η στοά των προσφύγων παλαιοπώλων - "Μπιτ Παζάρ", μια ιδιαίτερη αστική και κτιριακή τυπολογία της μεσοπολεμικής Θεσσαλονίκης. Στο Σ. Ζαφειρόπουλος. *ΟΡΙΟΝ: Τιμητικός τόμος στον καθηγητή Δ.Α. Φατούρο*. Θεσσαλονίκη: Art of Text.

Αρχείο Open House Thessaloniki

Benjamin, W., (1999) *The arcades project*. Cambridge, Mass.: Belknap Press.

Borden, I., Rüedi Ray, K., (2006) (second edition) *The dissertation, a Guide for Architecture Students*. Great Britain: Architectural Press.

Cezar, M., (1983) *Typical commercial buildings of the ottoman classical period and the ottoman construction system*. Ankara: Türkiye İş Bankası Cultural Publications.

Engels, F., (1923) (8th edition) *Die Lage Der Arbeitenden Klasse in England*. Dietz

Fourier, C., (1998)(réédition) *Théorie des quatres mouvements*. Dijon: Les presses du réel.

Geist, J. F., (1985) *Arcades: The History of a Building Type*. Cambridge, Mass.: MIT Press.

Healey, P., (2005) *Collaborative Planning Shaping Places in Fragmented Societies*, Palgrave Macmillan.

Le Corbusier, (1971) *The city of to-morrow and its planning*. London; Architectural Press.

Massey, D.B., (1971) *The basic: service categorisation in planning*, London: Centre for Environmental Studies

Mazower, M., (2004) *Salonica, city of ghosts: Christians, Muslims and Jews, 1430-1950*. London: Harper Collins.

Williams, R., (1963) *Culture and Society*, New York: Columbia University Press

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ ΣΕ ΔΥΟ ΑΞΟΝΕΣ “Η ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΙΚΗ ΟΡΑΣΗ ΩΣ ΜΕΘΟΔΟΣ ΣΥΝΤΑΞΗΣ ΜΙΑΣ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗΣ ΣΧΗΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΠΟΛΗ-ΚΑΤΟΙΚΗΣΗΣ”

Αλίκη Ιοβίτα¹, Μαρία Βλαχοστεργίου²

¹Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια, ΔΠΜΣ 1Α: Έρευνα στην Αρχιτεκτονική: Σχεδιασμός - Χώρος - Πολιτισμός, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών ΕΜΠ _ aliki.iovita@gmail.com

²Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια, ΔΠΜΣ 1Α: Έρευνα στην Αρχιτεκτονική: Σχεδιασμός - Χώρος - Πολιτισμός, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών ΕΜΠ _ mar-vl@windowlive.com

Λέξεις κλειδιά: γραμματική σχημάτων, κατοίκηση, επιθυμία, δίκτυο, μεθοδολογία σχεδιασμού

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η σύγχρονη αστική πραγματικότητα της Θεσσαλονίκης συντάσσει ένα πολυσύνθετο και ιδιόζων κοινωνικό και πολιτιστικό πεδίο. Το πεδίο αυτό αναδύεται ως ένα συμβαντολογικό φαινόμενο, το οποίο συνεχώς μετασχηματίζεται μέσα από τις εκάστοτε δυνάμεις επιρροής που του ασκούνται. Με ποιόν τρόπο όμως το δυνητικό αυτό πεδίο επαυξάνει τις ιδιότητες και τις προγραμματικές διατάξεις της αστικής οντότητας της πόλεως της Θεσσαλονίκης; Η έρευνα αυτή μελετά το αστικό αυτό φαινόμενο, εξετάζοντας το μέσα από το πρίσμα της εμπειρίας του κατοικείν, ως μια νέα εκδοχή πραγματικότητας, διαφορετικών χρονικοτήτων, ρών και επιθυμιών.

Το εννοιολογικό δίπολο πάνω στο οποίο θα βασιστούμε για την σχηματοποίηση της προβληματοθεσίας μας είναι η μετάβαση από ένα μοντέλο «habitus» των αναγκών σένα σύγχρονο μοντέλο «habitus» των επιθυμιών. Η επιθυμία ορίζεται κατά Deleuze-Guattari θετικά και όχι ως έλλειψη, αποκτώντας μονάχα παραγωγική χροιά. Η εννοιολογική και εμπειρική κατηγοροποίηση του «κατοικείν» αφορά στις βασικές ανάγκες του Υποκειμένου και θέτει τις εξής λειτουργικές ενότητες: κοινωνικοποίηση, τροφή, υγρές δραστηριότητες και ανάπαυση. Οι θεματικές αυτές μέσω της επιθυμητικής δυναμικής επαυξάνονται προγραμματικά με τις παρακάτω δράσεις: το «λουδικό παίζειν», την αναστοχαστική πρακτική και τη λιβιδική απελευθέρωση.

Μεθοδολογικά η έρευνα μας για να μεταφράσει σε δομικές σχέσεις το πλαίσιο αυτό, συντάσσει μια σειρά από γραμματικές κανόνων που παράγουν πολυσενάρια κατοίκησης και χωρικές εκφράσεις αυτών μέσα από μια ανοιχτή διαδικασία πειραματισμού δοκιμής και λάθους, η οποία βρίσκεται σε συνεχή εξέλιξη. Με πεπερασμένες, λοιπόν, συνθετικές μονάδες, αλλά μέσα από ένα σύνολο κανόνων που επαναπροσδιορίζονται και τροποποιούνται, καταλήγουμε σε πλήθος υβριδικών μεταλλάξεων του κατοικείν, τόσο σε προγραμματικό όσο και εμπειρικό επίπεδο. Συγκροτούνται κανόνες σύνθεσης χωρικών μονάδων αλλά και άρθρωσης αναγκών και επιθυμιών, τα οποία δυνητικοποιούν σενάρια ζωής και χώρων, λειτουργιών και χωρικών εκφάνσεων, εμπειριών και κινήσεων σώματος. Μέσα από την πλέξη τους κατασκευάζονται κυτταρικές τοπολογίες χωρικών

σχέσεων. Ως εκ τούτου, αλλάζοντας τις αρχικές μονάδες χώρου και επιθυμίας, παράγονται ποικίλες συνθετικές εκδοχές. Έχοντας ολοκληρώσει την ερευνητική μας μεθοδολογία, ως παράδειγμα μελέτης και εφαρμογής αυτής επιλέγεται ένα υφιστάμενο κτίριο στην συνοικία των ιστορικών Λαδάδικων. Η περιοχή τροφοδοτεί με τα απαραίτητα δεδομένα την μέθοδο που έχει συνταχθεί, ώστε να δομηθεί το σενάριο πολυκατοίκησης.

Επιλογικά, ερευνώντας την κατοίκηση σαν ένα δικτυακό συμπλέγμα το οποίο μέσα από της καθημερινές επιτελεστικές πρακτικές αναδομεί και επαναπροσδιορίζει σχέσεις μεταξύ Υποκειμένων, καταλήγουμε σε μια συνθετική πρόταση, η οποία θέτει υπο αμφισβήτηση τις σχέσεις των διπόλων δημόσιο - ιδιωτικό, ανοιχτό - κλειστό, ανάγκη-επιθυμία, εσωστρέφεια και εξωστρέφεια. Τα εννοιολογικά και "φυσικά" όρια διεκδικούνται και ένα νέο μοντέλο εμπειρίας του συλλογικού κατοικείν αναδύεται.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στόχος της έρευνας μας αποτελεί η συγκρότηση μιας πειραματικής σχεδιαστικής μεθοδολογίας η οποία θα δύναται να παράξει στιγμιότυπα χωρικών προτάσεων ως πλήθος πιθανών λύσεων. Δεν επιδιώκεται η παραγωγή ενός μεμονωμένου αντικειμένου αλλά γίνεται ένας εστιασμός στη διαδικασία. Έχοντας ως παράδειγμα μελέτης το πεδίο της Θεσσαλονίκης, μέσω της σχεδιαστικής μεθοδολογίας η οποία συντάσσεται, διερευνάται η κατακόρυφη ανάπτυξη της πόλης σε υπάρχον οικόπεδο υφιστάμενης πολυκατοικίας στη συνοικία των ιστορικών Λαδάδικων.

Συνεπώς, δημιουργούμε μια σειρά από συστήματα σχεδιασμού βασισμένα σε κανόνες (rule – based) προκειμένου μέσα από μια αυτοσχεδιαστική και ανοιχτή (open-ended) διαδικασία πειραματισμού να αρθρώσουμε σχέσεις χώρων με πιθανές ανάγκες και επιθυμίες του Υποκειμένου. Αυτές οι σχέσεις επιδιώκεται να δυναμικοποιούν σενάρια ζωής, λειτουργιών, εμπειριών, σωματικών κινήσεων και χωρικών εκφάνσεων αυτών. Επεξεργαζόμαστε τη λογική υπάρχοντων υπολογιστικών μοντέλων σχεδιασμού, όπως είναι οι γραμματικές σχημάτων (shape grammars) και συνόλων (Froebel Kindergarden grammar – set grammars) (Stiny,1980) για την ογκοπλαστική κατασκευή χώρου, αλλά και πολυπρακτορικών συστημάτων όπως εκείνο των κυτταρικών αυτομάτων (cellular automata) προκειμένου να μελετήσουμε νέες μορφές και δομές κατοίκησης σε προγραμματικό επίπεδο.

Ακριβώς επειδή πρόκειται για πείραμα, ξεκινάμε με απλουστευμένες υποθέσεις εργασίας, που αφορούν στις ελάχιστες συνθετικές μονάδες που αξιοποιούμε για την παραγωγή χωρικών σχηματισμών και τη μελέτη των βασικών λειτουργιών κατοίκησης του Υποκειμένου μέσα από το εννοιολογικό δίπολο ανάγκη – επιθυμία. Με πεπερασμένες μονάδες και μέσα από ένα σύνολο κανόνων, που δύναται να τροποποιηθούν και να επαναπροσδιοριστούν, καταλήγουμε σε πλήθος υβριδικών μεταλλάξεων του «κατοικείν», τόσο σε προγραμματικό και εμπειρικό επίπεδο όσο και χωρικό. Κάθε ένα από τα συνθετικά αποτελέσματα που προκύπτουν δύναται να θέσουν υπό αμφισβήτηση διπολικές σχέσεις που αφορούν στο ιδιωτικό – δημόσιο, κλειστό – ανοιχτό, κενό – πλήρες. Τέλος, έχοντας μελετήσει τη μεθοδολογία και τους κανόνες μέσα από απλουστευμένες παραδοχές, μπορεί κανείς μελλοντικά, αλλάζοντας τις αρχικές μονάδες, να καταλήξει σε πιο σύνθετες παραδοχές που εσωκλείουν περισσότερους συντελεστές. Στόχος του πειράματος είναι να διευρυνθούν νέα εννοιολογικά και σχεδιαστικά εργαλεία μέσα από την ενσωμάτωση υπολογιστικών μεθόδων κατά τη διαδικασία του σχεδιασμού. Ταυτόχρονα επιδιώκεται να αναδυθεί ένα νέο μοντέλο εμπειρίας του συλλογικού κατοικείν.

ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ – ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Γραμματικές Σχημάτων

Ο λόγος που επιλέξαμε να εντάξουμε στην έρευνά μας τις γραμματικές σχημάτων είναι επειδή αποτελούν μια οπτική, υπολογιστική θεωρία σχεδιασμού, η οποία θυμίζει αρκετά την πρακτική του αρχιτέκτονα. Καθένας αρχιτέκτονας κατά τη διάρκεια της συνθετικής διαδικασίας, προβαίνει σε μια σειρά από ποιοτικούς και ποσοτικούς υπολογισμούς στοιχείων, που εν τέλει τον οδηγούν να αποφασίζει χωρικές σχέσεις και ποιότητες. Κατά τους δημιουργούς των γραμματικών σχημάτων (shape grammars), George Stiny και James Gips, «Το να συνθέτει κανείς, δεν είναι κάτι άλλο από το να βλέπει και αναλόγως να πράττει. Γι' αυτό και οι γραμματικές σχημάτων βοηθούν στην υπέρβαση των αρχικών προθέσεων, δρώντας ανάλογα με αυτό που αναδεικνύεται κάθε φορά». (Stiny, 2017) Συμπερασματικά, τις αξιοποιούμε, επειδή εστιάζουν στους κανόνες που διέπουν τη διαδικασία σχεδιασμού κι όχι μόνο στο αποτέλεσμα.

Οι γραμματικές χρησιμοποιούνται κυρίως για τη διερεύνηση και μελέτη τυπολογιών, διεξάγοντας ένα σύνολο κανόνων αναπαραγωγής αυτών. Αυτό είναι κάτι που μας αφορά άμεσα, καθώς συγκεντρώσαμε συγκεκριμένες τυπολογίες λειτουργιών της Θεσσαλονίκης που μας ενδιέφεραν, ώστε να αναζητήσουμε κανόνες αναπαραγωγής αυτών μέσα από τις ελάχιστες μονάδες χώρου και με την απλούστερη γεωμετρία. Στη συνέχεια, καθώς επιχειρούμε να αναπαραστήσουμε λειτουργίες και δομές της ίδιας της πόλης κατακόρυφα, χρειαζόμαστε, επιπλέον, κι ένα σύνολο κανόνων από νέες χωρικές σχέσεις, ώστε **να μεταφέρουμε καθ' ύψος κι υπό νέους όρους τα υπάρχοντα δομικά χαρακτηριστικά μιας πόλης** – πυρήνες, βασικές λειτουργίες, κινήσεις, δίπολα δημόσιο/ιδιωτικό, κλειστό/ανοικτό, πυκνότητες.

Οι κανόνες επιβάλλουν χωρικές σχέσεις (spatial relations) σε δισδιάστατα ή τρισδιάστατα σχήματα. Ουσιαστικά αποτελούν το σύνολο των αλλαγών που θέλει κανείς να επιφέρει αντιγράφοντας τα με διαφορετικό τρόπο. Η αντιγραφή αποτελεί το κλειδί για τη διερεύνηση ενός νέου σχεδιασμού. «Το να εφευρίσκεις, σημαίνει να μπορείς να δεις, να παρατηρήσεις εξονυχιστικά κάτι και να το μελετήσεις. Μόνο τότε μπορείς να προσθέσεις, να αφαιρέσεις, να συμπληρώσεις αυτό που λείπει». (Stiny, 2017) Αυτό σημαίνει οπτικός υπολογισμός. **Να υπολογίζεις βλέποντας**. Στην παρούσα περίπτωση, λοιπόν, θεωρούμε τους κανόνες ευρετικούς, καθώς μέσα από δοκιμές αναδύονται απρόβλεπτες χωρικές εκφάνσεις, που πλέον υπάγονται στον αισθητηριακό υπολογισμό κι γνωσιακό απολογισμό του σχεδιαστή.

Habitus ανάγκης και επιθυμίας

Η συνθήκη της σύγχρονης πολυ-κατοίκησης ερμηνεύεται στην έρευνα αυτήν ως ένα συμβαντολογικό φαινόμενο. Η βιωμένη εμπειρία του «κατοικείν» συλλαμβάνεται σαν ένα σύμπλεγμα εμπρόθετων δυναμικών, οι οποίες εξελίσσονται στον χρόνο και στον χώρο και απορρέουν από το εκάστοτε Υποκείμενο. Αναφερόμενοι στο «**habitus**» (Bourdieu, 1990) πρόκειται για ένα σύστημα ενσωματωμένων διατάξεων και τάσεων που οργανώνουν τους τρόπους με τους οποίους το μετανεωτερικό Υποκείμενο αντιλαμβάνεται τον κοινωνικό κόσμο γύρω του και αντιδρά σε αυτόν. Το «habitus» αποκτάται μέσω της υποσυνείδητης και επαναλαμβανόμενης βιωμένης εμπειρίας και αντανακλά τη ζωντανή πραγματικότητα, στην οποία τα Υποκείμενα κοινωνικοποιούνται. Πραγματεύομαστε, δηλαδή, τον μετασχηματισμό της ανθρωπομετρικής και φονξιοναλιστικής προσέγγισης της οικιστικής πρακτικής του παρελθόντος σε μια κοινωνιομετρία συνεχών, αναδυόμενων, προγραμματικών σχέσεων.

Πώς μετασχηματίζεται, επομένως, η σύγχρονη έννοια και εμπειρία του «κατοικείν» και ποιές αλλαγές επιφέρει στα οντολογικά της θεμέλια; Με ποιούς τρόπους αναδιοργανώνονται τα δομικά της χαρακτηριστικά και πόσο επεκτείνονται τα ποιοτικά και ποσοτικά της όρια; Τι είδους μορφή θα μπορούσαν να επιφέρουν οι αλλαγές αυτές στην προγραμματική της υπόσταση;

Το εννοιολογικό δίπολο, πάνω στο οποίο θα βασιστούμε για τη σχηματοποίηση της προβληματοθεσίας μας, είναι η **μετάβαση από ένα μοντέλο «habitus» της ικανοποίησης των αναγκών σε ένα σύγχρονο μοντέλο «habitus» ικανοποίησης των επιθυμιών**. Το μετα-νεωτερικό Υποκείμενο κινείται πλέον στο χώρο και το χρόνο μέσα από τις δυνάμεις επιρροής που του ασκούν οι επιθυμίες και τα ενστικτά του. Η επιθυμία ορίζεται (Deleuze-Guattari, 1983) θετικά και όχι ως έλλειψη. Αποκτά μονάχα παραγωγική και δημιουργική χροιά. Αφορά στους ποικίλους τρόπους με τους οποίους η καθημερινή πρακτική του «κατοικείν» εξελίσσεται και παράγει διασυνδέσεις. Δεν πρόκειται για σώματα που εκ των υστέρων διέπονται από δεσμούς εξουσίας, ούτε υπάρχει γενικό πλαίσιο συσχετισμών. Όλα παραδίδονται στην συνεχή επιθυμητική ροή, η οποία θέτει και την εξελικτική διαδικασία.

Μέθοδος αναπαράστασης εννοιολογικού πλαισίου μέσω του μηχανισμού των κυτταρικών αυτομάτων

Με στόχο να αναπαρασταθούν διαγραμματικά οι συσχετισμοί και οι δομές που ορίζουν τα παραπάνω εννοιολογικά σχήματα, **επιλέγεται το πολύπλοκο σύστημα των κυτταρικών αυτομάτων**. Τα κυτταρικά αυτόματα είναι υπολογιστικά μοντέλα τα οποία χρησιμοποιούνται για την προσομοίωση εξελικτικών δυναμικών οργανισμών στον χρόνο. Αποτελούν, ακόμα, μία από τις τεχνικές που χρησιμοποιούνται για την προσομοίωση της διαδικασίας της αστικοποίησης, καθώς ως μοντέλα χρησιμοποιούν μεταβατικούς κανόνες βάση σχέσεων γειτνίασης (Shiffman, 2012). Οι τελευταίοι ορίζουν την κατάσταση των κυττάρων, καθώς αυτά εξελίσσονται σε γενιές. Θέλοντας να προσομοιώσουμε αφαιρετικά την οντότητα του habitus των αναγκών και της επιθυμίας μαζί με τις βασικές προγραμματικές ενότητές τους, επιλέγεται ως ελάχιστο μονάδας ένα κύτταρο και η τετραμερής γειτονιά του. Τεκμηριώνεται, άρα, ως ένα έγκυρο εργαλείο διατύπωσης των γενεσιουργών κανόνων σχηματοποίησης του διπόλου ανάγκη - επιθυμία στο πεδίο του «κατοικείν». Ως εκ τούτου, χρησιμοποιούμε τη λογική του κυτταρικού αυτομάτου και τις τοπολογικές σχέσεις του, ώστε να δημιουργήσουμε ένα μοντέλο που εξάγει διαφορετικά, προγραμματικά διαγράμματα κατοίκησης, που εξελίσσονται αέναα στον χρόνο, δημιουργώντας νέες εννοιολογικές δομές και σχέσεις.

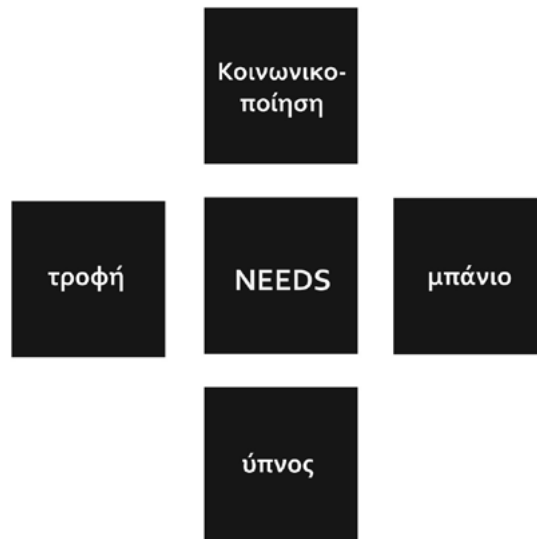
Αναπαράσταση ανάγκης

Στο σημείο αυτό θα παρουσιάσουμε τη μεθοδολογική μας προσέγγιση εστιάζοντας στον τρόπο που μετασχημάτισε τις δομικές σχέσεις των αρχικών μας εννοιών και δεδομένων. Αρχικά, σε μια προσπάθεια απλουστευμένης σχηματοποίησης και ποσοτικοποίησης των ποιοτικών χαρακτηριστικών, επιχειρείται μια εννοιολογική ανάλυση του «κατοικείν» ως βιωμένη, καθημερινή εμπειρία του Υποκειμένου. Σε πρώτο επίπεδο, μέσα από την επιτελεστική πράξη της κατοίκησης, τοποθετείται η ικανοποίηση των βασικών αναγκών. Βάσει αυτών προκύπτουν και οι αντίστοιχες λειτουργικές ενότητες. Βασικές ανάγκες ορίζονται οι εξής:

- Τροφή
- Υγρές δραστηριότητες - Μπάνιο
- Ανάπαυση –Ύπνος
- Κοινωνικοποίηση - Εργασία

HABITUS ΤΩΝ ΑΝΑΓΚΩΝ

Εικόνα1.Κυτταρική μονάδα του «κατοικείν»

Αναπαράσταση επιθυμίας

Οι παραπάνω προγραμματικές ενότητες, μέσω της επιθυμητικής δυναμικής, η οποία ορίστηκε ως αδιάκοπη ροή ωθήσεων επιρροής, επαυξάνονται και μετασχηματίζονται λειτουργικά και χωρικά.

Οι νέες επιθυμητικές προγραμματικές ενότητες είναι:

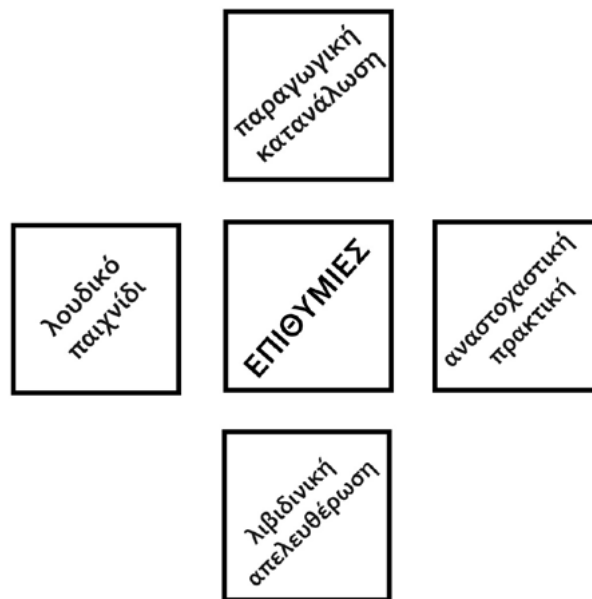
- Το «**λουδικό παιχνίδι**» και η δημιουργία, μέσα στο συγκείμενο της διατροφής. Στο έργο του ο θεωρητικός, Johan Huizinga, μέσω του όρου humo ludens, συζητά την καίρια σημασία του παιγνιώδους στοιχείου στη γέννηση του πολιτισμού και τη συγκρότηση των κοινωνικών δομών(Huizinga,1949). Με την επαύξηση της εμπειρίας της τροφής, μέσω του παιγνιώδους στοιχείου και την ενεργή συμμετοχή του Υποκειμένου, τόσο στην κατανάλωση όσο και στην παραγωγή της τροφής, τονίζεται η πολιτιστική αξία των διατροφικών συνηθειών αποκτώντας μια δημιουργική και εκπαιδευτική υπόσταση.
- Την «**αναστοχαστική πρακτική**», η οποία αποβλέπει στην πνευματική ανύψωση του Υποκειμένου. Οι υγροί χώροι, πέραν της σωματικής, αποβλέπουν και στην πνευματική κάθαρση επιτρέποντας την ανάδυση μικρών, προσωπικών ιεροτελεστιών.
- Τη «**λιβιδινική απελευθέρωση**», η οποία μετατρέπει την εμπειρία της ανάπαυσης

και του ύπνου σε μια διαδικασία εξωτερίκευσης υποσυνείδητων επιθυμιών και ενστίκτων. Η λήμπιντο είναι όρος που πρωτοχρησιμοποιήθηκε από το Sigmund Freud το 1894, για να περιγράψει τη σεξουαλική επιθυμία και ό,τι συνεπάγεται αυτή σε ατομικό, ψυχολογικό και κοινωνικό επίπεδο για τον άνθρωπο(Freud,1953).

- Την «**παραγωγική κατανάλωση**». Μέσα απο αυτό το οξύμωρο σχήμα επαυξάνεται η εμπειρία της εργασίας εντάσσοντας στο πλαίσιο της ολόκληρη τη γραμμή παραγωγής και όλα τα στάδια, από την παραγωγή μέχρι την κατανάλωση, ολοκληρώνοντας, έτσι, την εσωτερική διαδικασία που πυροδοτεί η επιθυμητική μηχανή, ειδωμένη ως ολοκλήρωση κάποιας έλλειψης(Freud,1963).

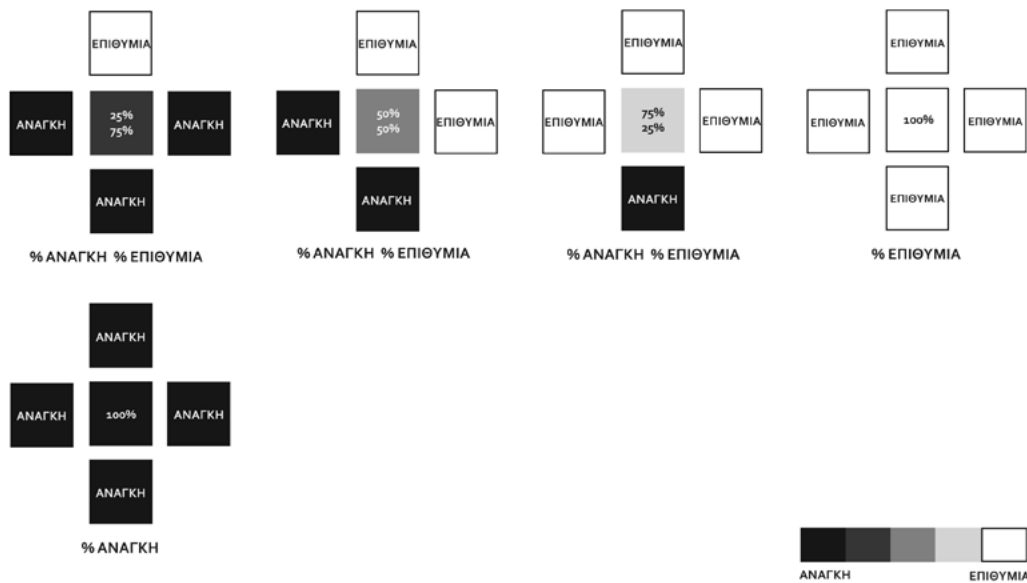

HABITUS ΤΩΝ ΕΠΙΘΥΜΙΩΝ

Εικόνα2.Κυτταρική μονάδα του «κατοικείν»

Εν συνεχεία, ακολουθεί αναπαράσταση όλων των πιθανών ποσοτικών εκδοχών του διπόλου ανάγκη – επιθυμία. Επιχειρούνται, μέσα από μια **διαδικασία δοκιμής και λάθους(trial and error)**, διαφορετικοί, προγραμματικοί συνδυασμοί και γειτνιάσεις βάσει των ποσοστών ύπαρξης ανάγκης και επιθυμίας. Μέσω των παραπάνω δοκιμών προκύπτουν μοντέλα, όπου είτε επικρατεί η κατοίκηση που ικανοποιεί τις βασικές ανάγκες του Υποκειμένου, είτε μονάδες κατοίκησης επαυξημένων λειτουργιών μέσω της επιθυμίας. Ακόμα, εξετάζονται και όλες οι ενδιάμεσες διαβαθμίσεις με διαφορετικά ποσοστά συνύπαρξης των δύο εννοιολογικών διπόλων και προκύπτουν έτσι υβρίδια με ποσοστά είτε **25% ανάγκη και 75% επιθυμία**, είτε **25% επιθυμία και 75% ανάγκη**, είτε **50% ανάγκη και 50% επιθυμία**. Από αυτές τις διαφορετικές ποσοτικές σχέσεις θα προκύψουν στη συνέχεια οι νέες δομικές σχέσεις μεταξύ επαυξημένων και μη λειτουργιών κατοίκησης.

Εικόνα 3.Κυτταρικές μονάδες του «κατοικείν».Πιθανά ποσοστά ανάγκης-επιθυμίας

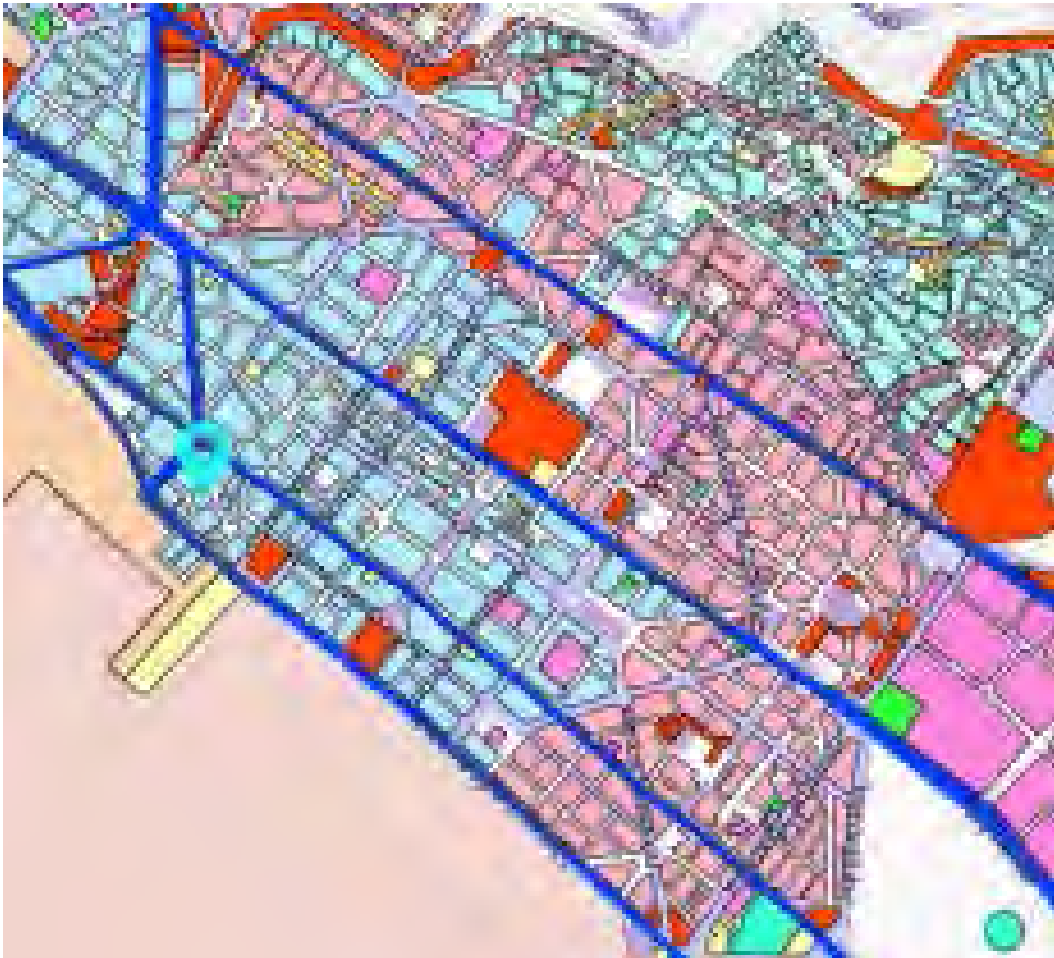
ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΜΕΛΕΤΗΣ : Η ΠΟΛΗ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Οι σύγχρονες πόλεις, ως εκφάνσεις υλοποιημένων συμβαντολογικών φαινομένων του νέου αναδυόμενου μοντέλου του «κατοικείν», συνθέτουν ένα ιδιαίζων και πυκνό πεδίο μελέτης της σύγχρονης πραγματικότητας και των κυρίαρχων παραδειγμάτων της. Παρατηρείται πως το νέο κυρίαρχο αστικό μοντέλο ενέχει δικτυακή μορφή, με πολλαπλά κέντρα και αυξημένα πεδία κινητικότητας συνεχών ροών. Συνθέτει ένα μωσαϊκό πολλαπλών αφηγήσεων και πραγματικοτήτων μέσα από τα μετα-νεωτερικά Υποκείμενα, τα οποία το κατοικούν, ενώ οι προαναφερθείσες συνυπάρχουν αρμονικά και άλλοτε συγκρουσιακά. Ο τρόπος και η ελευθερία με την οποία τα μετα-νεωτερικά Υποκείμενα συνθέτουν πλέον την πραγματικότητά τους έχει μεταλλαχθεί και αυτό έχει ως αποτέλεσμα τον μετασχηματισμό και όλων των ευρύτερων κοινωνικών, πολιτισμικών και οικονομικών δομών.

Στη συγκεκριμένη έρευνα εστιάζουμε συγκεκριμένα στο φαινόμενο της κατοίκησης και στον τρόπο με τον οποίο δύναται να μετασχηματιστούν οι εγγενείς δομές της, αποκτώντας μια σχέση συνέχειας με τη συγκρότηση της μετα-νεωτερικής πραγματικότητας.

Μια πόλη που συνδυάζει έντονα το αμφιθυμικό δίπολο ανάγκης - επιθυμίας στις εσωτερικές της δομές και στην οποία εντοπίζονται όλες οι παραπάνω συμβαντολογικές ποιότητες είναι η πόλη της Θεσσαλονίκης. Το αστικό μοντέλο που αναπτύσσεται στη Θεσσαλονίκη παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον κι αυτό, γιατί ακροβατεί μεταξύ δύο κυρίαρχων παραδειγμάτων, της Ανατολής και της Δύσης, αλλά και διαμορφώνει το χαρακτήρα της από τη μοναδική της θέση στο σταυροδρόμι θαλάσσιων και χερσαίων δικτύων, ιστορικών πολιτισμών και εθνοτήτων.

Εικόνα 4.Χάρτης των συνοικιών ,Αριστοτέλους, Λευκός Πύργος, Καμάρα, Διοικητήριο

Συνθέτει έναν πυκνό κόμβο, στον οποίο συνδιαμορφώνονται και συνυπάρχουν το στοιχείο της Ανατολής, ως χώρος απτικής, χώρος των επιθυμιών, των ρών και των αισθήσεων και το στοιχείο της Δύσης, μέσω του οποίου αναδύεται ο ρασιοναλιστικός χώρος των αναγκών. Συντάσσει ένα είδος παλίμψηστου, όπου οι νέες εγγραφές δεν διαγράφουν τα λανθάνοντα δεδομένα του πλούσιου ιστορικού παρελθόντος. Τέτοια στοιχεία αποτελούν, πρώτον, τα μνημεία ως διαχρονικοί αστικοί συντελεστές, στη συνέχεια οι κυρίαρχες αστικές δομές που διατηρούνται λίγο - πολύ και τέλος, τα τοπογραφικά όρια της θάλασσας και των απολήξεων του Χορτιάτη, που καθοδηγούν τη μορφή ανάπτυξης της Θεσσαλονίκης.

Επιδιώκοντας, επομένως, να διερευνήσουμε τον πολυμορφικό χαρακτήρα και την δικτυακή μορφή της πόλης, εστιάζουμε στις ιδιότητες που της αποδίδονται μέσα από το χαρακτηριστικό της Λιμάνι. Η ύπαρξη του Λιμανιού αποτέλεσε ένα από τα στοιχεία, τα οποία προσέδωσαν στη Θεσσαλονίκη την έντονη, πολύ- πληθυσμιακή της ιδιότητα και την καθόρισαν ως σταυροδρόμι ρών και πέρασμα, συντάσσοντας ένα μωσαϊκό διαφόρων εθνικοτήτων. Για τον λόγο αυτό, η συγκέντρωση πολλαπλών ετερόκλητων στοιχείων σε ποικίλα πεδία, υλικά αλλά και άυλα, συνθέτουν την πολυσχιδή της ταυτότητα.

Σε μια προσπάθεια ποσοτικοποίησης των προγραμματικών και λειτουργικών διατάξεων της ευρύτερης περιοχής μπροστά στο Λιμάνι, συμπεριλαμβάνοντας τις συνοικίες Αριστοτέλους, Λευκός Πύργος, Καμάρα και Διοικητήριο προέκυψαν τα εξής ποσοστιαία αποτελέσματα.

Ποσοστιαίες, προγραμματικές διατάξεις τεσσάρων, κεντρικών συνοικιών.

(1. Αριστοτέλους, 2. Λευκός Πύργος, 3. Καμάρα, 4. Διοικητήριο)

- Γενική κατοικία : **41.83%**
- Κεντρικές λειτουργίες της πόλης (χονδρική πώληση, λιανικό εμπόριο, γραφεία, υπηρεσίες, βιοτεχνίες – εργαστήρια, ειδικές χρήσεις προσωπικής εξυπηρέτησης) : **22.9%**
- Πολιτισμός – Εκπαίδευση : **7.7%**
- Ελεύθεροι, Κοινόχρηστοι χώροι : **4.2%**

Εικόνα 5. Ποσοστά λειτουργιών συνοικιών

Επομένως, παρατηρείται μεγάλη έλλειψη δημοσίων, κοινόχρηστων χώρων. Κυρίαρχη χρήση προκύπτει να είναι η εμπορική σε όλες τις τις εκφάνσεις, καθώς κι η ιδιωτική κατοικία. Αυτό δημιουργεί μια ανισορροπία μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού φορέα, με αποτέλεσμα η περιοχή, παρά τον εγγενή πολυταυτοτικό της χαρακτήρα, να μην επιτρέπει τη συνεχή ροή και ανάπτυξη αυτών των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών και ιδιοτήτων.

Η αγορά του λιμανιού της Θεσσαλονίκης, τμήμα της οποίας είναι η περιοχή των Λαδάδικων, αποτελούσε στο παρελθόν ένα από τα πιο ενεργά και πολύβουα σημεία της πόλης. Η περιοχή υπήρξε το μοναδικό τμήμα της πόλης εκτός των τειχών της έως τα μέσα του 19ου αιώνα και επιπλέον, σημαντικό κομμάτι του ιστορικού - εμπορικού κέντρου της. Τμήμα της αγοράς αποτελούν τα Λαδάδικα, μια ξεχωριστή ενότητα μέσα στον αστικό ιστό της πόλης, τόσο λειτουργικά όσο και μορφολογικά. Σε επίπεδο αρχιτεκτονικής και πολεοδομικής συγκρότησης διατηρήθηκαν τα αρχικά της χαρακτηριστικά, μη ακολουθώντας τους ρυθμούς εκσυγχρονισμού των τριγύρω περιοχών, γεγονός το οποίο προκάλεσε μια υποβάθμιση και απομόνωση της περιοχής, ενώ σε προγραμματικό επίπεδο διατήρησε τη χρήση χονδρεμπορίου και αναψυχής. (Γερολύμπου Α., Καλογήρου Ν., Τρακοσοπούλου Κ., Χαστάογλου Β. ,1992)

Σε μια προσπάθειά μας να εντάξουμε τόσο στα εννοιολογικά όσο και στα συνθετικά εργαλεία μας υπάρχουσες τυπολογίες κτιρίων, διατάξεις χώρων και χρήσεων, επικεντρωθήκαμε στα παρακάτω στοιχεία:

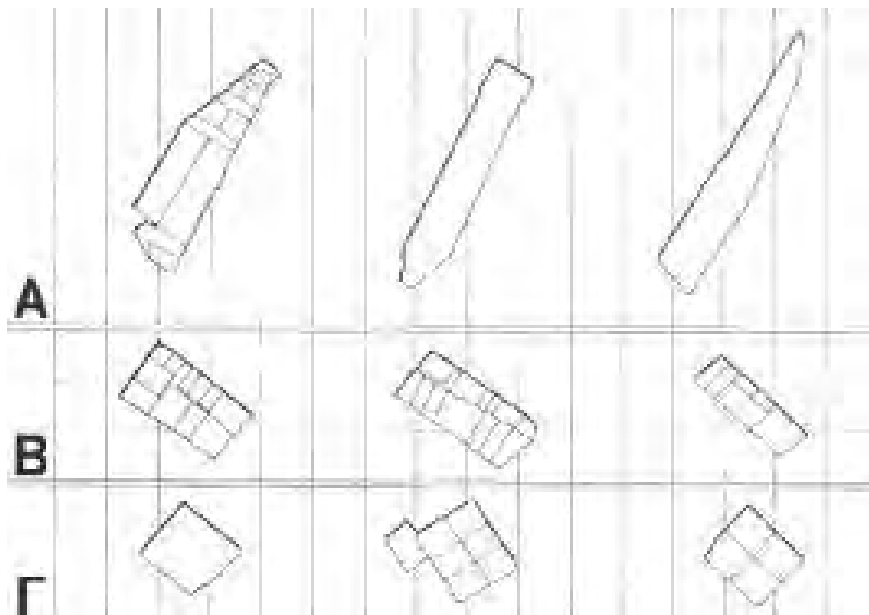
1) Αντιμετωπίσαμε το αστικό πεδίο της Θεσσαλονίκης ως **δίπολο μεταξύ Δύσης και Ανατολής, ως εκ τούτου συνεργασία ανορθολογικού και ορθολογικού, επιθυμίας και ανάγκης.**

2) Συγκεντρώσαμε αντίστοιχες **τυπολογίες κτιρίων** βάσει εξελικτικών φάσεων – αποκαλύπτοντας κρυμμένα υβριδικά τοπία.

Τυπολογία Α | Εν σειρά, αμφίπλευρη διάταξη στενομέτρωπων, πλατυμέτρωπων ή κυβόσχημων κτισμάτων χωρίς ακάλυπτους χώρους, Αποτελούν μονόχωρα, διώροφα κτίσματα αγοράς (ισόγειο, πατάρι/όροφος) που σχηματίζουν επιμήκη, ενιαία κτιριακή μάζα.

Τυπολογία Β | Εν σειρά διάταξη ορθογώνιων κτισμάτων αγοράς με δύο ορόφους που σχηματίζουν κι αυτά επιμήκη, ενιαία κτιριακή μάζα.

Τυπολογία Γ | Αστικές πολυκατοικίες ορθογώνιου σχήματος μέσα σε κανονικά οικοδομικά τετράγωνα. Διαθέτουν ελάχιστο ακάλυπτο χώρο, τριών-τεσσάρων ορόφων, με δύο πλευρές εφραπτόμενες και δύο ελεύθερες. (Γερόλυμπου,Α.,Καλογήρου,Ν.,Τρακοσουπούλου,Κ.,Χαστάογλου,Β.,1995).

Εικόνα 6.Τυπολογίες κτιρίων στην περιοχή των Λαδάδικων (Γερόλυμπου,Α.,Καλογήρου,Ν.,Τρακοσουπούλου,Κ.,Χαστάογλου,Β.,1995)

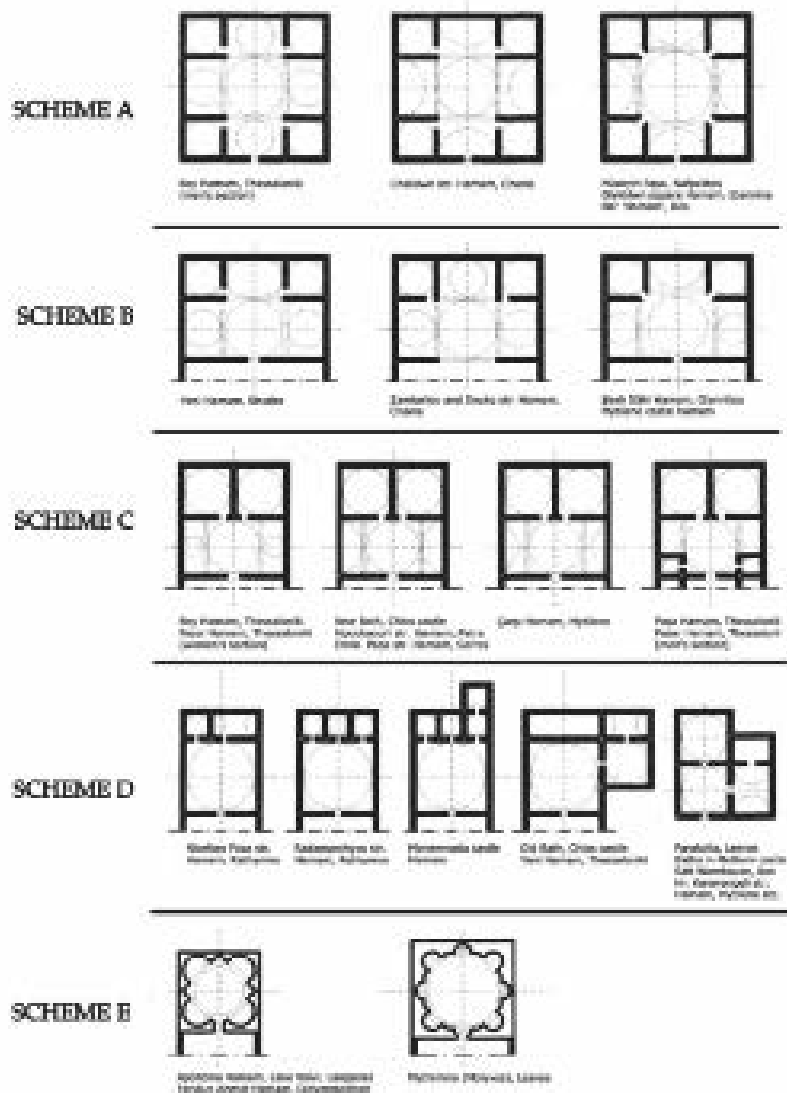
Λουτρά | Δείγμα οθωμανικής αρχιτεκτονικής που συμβολίζει τη σωματική και ψυχική κάθαρση, με ελαφρώς λαβυρινθώδη δομή, τριμερή διάρθρωση χώρων (ψυχρός, χλιαρός, θερμός) και πολυαισθητηριακή εμπειρία σώματος (Κανετάκη,2004).

Ανακεφαλαιώνοντας, το βασικό ερευνητικό μας ερώτημα αποτελεί **με ποιόν τρόπο δύναται στην πόλη της Θεσσαλονίκης να συνταχθεί ένα υβριδικό μοντέλο κατοίκησης, το οποίο να βρίσκει τις ισορροπίες του μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού χαρακτήρα, αλλά και μεταξύ της ικανοποίησης τόσο των αναγκών όσο και των επιθυμιών των**

διαφόρων Υποκειμένων; Επομένως, διαμέσου του ερευνητικού μας πρότζεκτ, ουσιαστικά στήνουμε μια υπολογιστική ροή εργασίας (**computational workflow**), που αφορά στη διερεύνηση της κατοίκησης μέσα απο το παράδειγμα μελέτης της Θεσσαλονίκης. Για να γίνει αυτό, ποιες συντακτικές δομές πρέπει να αναθεωρήσουμε, προκειμένου να βρεθούν νέες προγραμματικές και χωρικές συνθέσεις, ικανές να προσφέρουν μια διαφορετική βιωμένη εμπειρία του habitus;

Εικόνα 7.Τυπολογίες ελληνικών Οθωμανικών Λουτρών(Κανετάκη,2004)

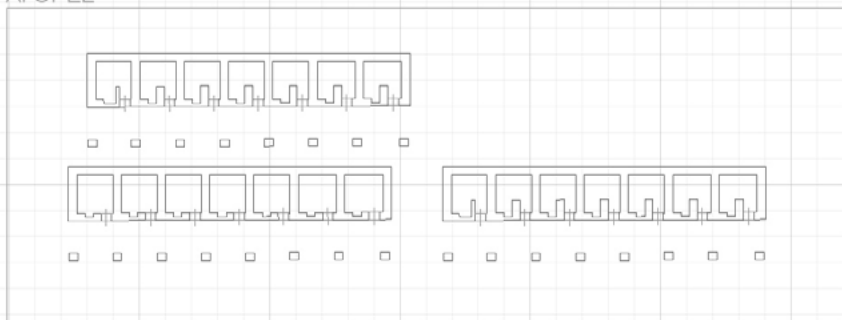
Χωρικές εκφράσεις : Τυπολογίες και γραμματικές σχημάτων

Προχωρώντας στο σχεδιαστικό τμήμα της έρευνας, φτιάχνουμε μια στοιχειώδη γραμματική δισδιάστατων και τρισδιάστατων σχημάτων μελετώντας τις αναλογίες και χωρικές διατάξεις επιλεγμένων τυπολογιών κατοίκησης. Αυτές αναφέρονται τόσο σε χώρους λειτουργιών της Θεσσαλονίκης (αγορές, οθωμανικά λουτρά) όσο σε χώρους ικανοποίησης βασικών και επαυξημένων αναγκών. Ως εκ τούτου, ορίζουμε απλουστευμένες συνθετικές μονάδες (units) και τους βασικούς κανόνες αναπαραγωγής των τυπολογιών.

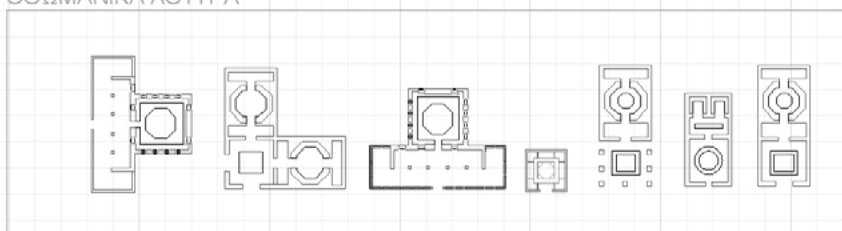

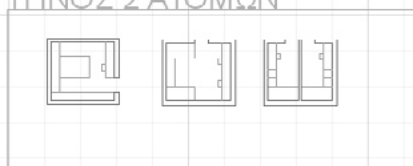
ΑΓΟΡΕΣ

ΟΘΩΜΑΝΙΚΑ ΛΟΥΤΡΑ

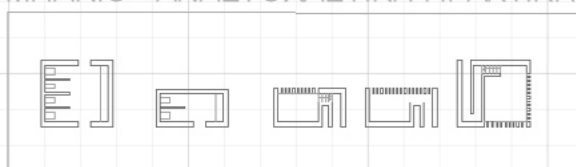
ΥΠΝΟΣ 2 ΑΤΟΜΩΝ

ΛΙΒΙΔΙΝΙΚΗ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ

ΜΠΑΝΙΟ - ΑΝΑΣΤΟΧΑΣΤΙΚΗ ΠΡΑΚΤΙΚΗ

Εικόνα 8. Τυπολογίες αγοράς, οθωμανικών χαμάμ, χώρων ύπνου, λιβιδικής απελευθέρωσης και υγρών χώρων.

Έστω το παραμετρικό τετράγωνο $a \times a$, η βασική μονάδα (**unit**) δισδιάστατου σχεδιασμού (όπου a εν), που ικανοποιεί μέσα από τον πολλαπλασιασμό του την εν σειρά διάταξη αγορών, τη Γ μορφής τυπολογία λουτρών ή οποιαδήποτε άλλη συν επίπεδη τυπολογία αναδύει ο κανόνας ένα με την εν σειρά διάταξη μονάδων.

Έστω η **3a : 5a** ορθογώνια υποδιαίρεση του τετραγώνου ως η δευτερεύουσα μονάδα σχεδιασμού, η οποία υπαινίσσεται τη δισδιάστατη προβολή ενός τρισδιάστατου πρίσματος στο χώρο ($a \times a \times 3$) με **παραμετρικές διαστάσεις $a \times a$** και **σταθερή τρίτη διάσταση** ίση με τρία μέτρα ύψος. Συνεπώς, ξεκινάει η αναπαράσταση της διασύνδεσης μεταξύ δεύτερης και τρίτης διάστασης κι αυτό που ξεκινά ως γραμματική σχημάτων (**shape grammars**) μετατρέπεται συνειδητά σε γραμματική συνόλων (**set grammar**). Το υπολογιστικό workflow που προτείνουμε επικεντρώνεται στο πώς περνάμε από ένα σύστημα αναπαραγωγής (**generative system**) 2D σχηματισμών σε ένα σύστημα παραγωγής (**productive system**) όγκων καθ' ύψος.

Οι κανόνες εφαρμόζονται αυτοσχεδιαστικά και κατ' επανάληψη πάνω στα αναδυόμενα σχήματα. Στη συγκεκριμένη περίπτωση πρόκειται για κανόνες που δεν υπάγονται σε περιορισμούς τοποθέτησης (non labeled rules). Ως εκ τούτου, διαφαίνεται στην κάτοψη ποιά σχήματα βρίσκονται στο ίδιο επίπεδο και συγχωνεύονται (**embed + fuse**) σε μια ενιαία κτιριακή μάζα και τότε αυτά αναπτύσσονται και διακλαδίζονται κατακόρυφα.

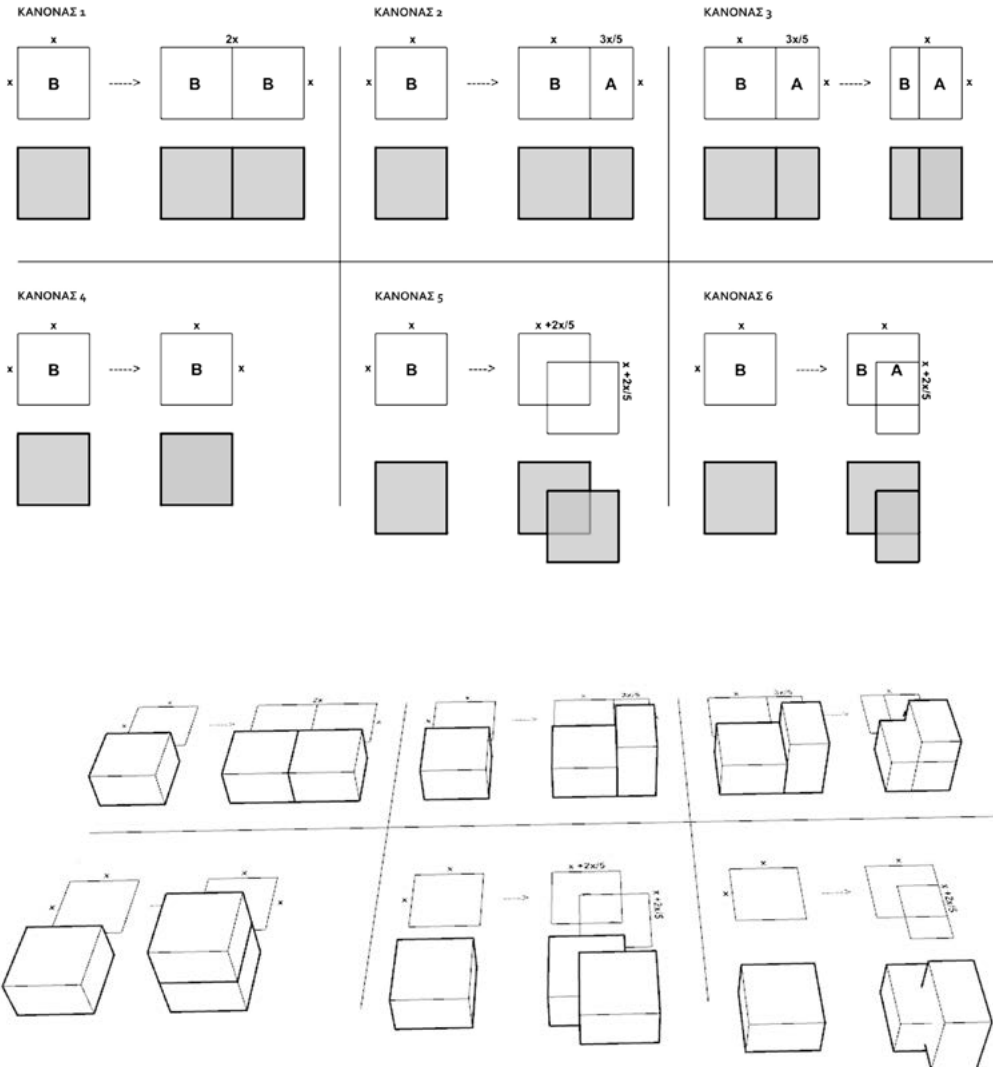
Με το πρίσμα $a \times a \times 3$ συγκροτήσαμε έξι χωρικές σχέσεις (**Spatial Relations**) μέσω προσθετικών κανόνων μετασχηματισμού, όπου ουσιαστικά εντοπίζεται το σχήμα της αριστερής πλευράς του κανόνα, αφαιρείται και αντικαθίσταται από εκείνο της δεξιάς πλευράς του. Οι κανόνες **αναπαραγάγουν ή παράγουν**: 1) υπάρχουσες τυπολογίες λειτουργιών, 2) νέες τυπολογίες λειτουργίας – χώρου (πχ. λουδικό παίξιμο, επάλληλα επίπεδα), 3) πυκνωτές δημόσιων δράσεων, 4) ζώνες ιδιωτικής κατοίκησης, 5) κατακόρυφα αναπτύγματα. Τέλος, άξιο αναφοράς είναι το γεγονός ότι οι κανόνες, πέρα από πολυμορφικά πλήρη, αναδύουν και πολυμορφικά κενά. Το κενό αυτό επιφορτίζεται από την πολυμορφική ύλη που το εσωκλείει επιτρέποντας στις κινήσεις να αναδυθούν σαν λαβυρινθώδη συμπλέγματα πολλαπλών δυνατοτήτων και μεταβατικών επιλογών του εκάστοτε Υποκειμένου.

Στο δυτικό μοντέλο αστικού σχεδιασμού η σχέση κενού-πλήρους, η εγγενής οργανωτική δομή, καθώς και οι μεταβατικές διαδρομές από το ένα στοιχείο στο άλλο είναι επιβεβλημένη, απόλυτη και ασκεί εξουσιαστικές δυνάμεις στα Υποκείμενα που το κατοικούν. Αντίθετα, μέσα από τη μεθοδολογία που συντάσσουμε στην έρευνά μας, αναδύεται ένα πιο ελευθεριακό χωρικό μοντέλο, το οποίο αναπαράγεται στις επιθυμίες των Υποκειμένων. Προτείνεται, επομένως, μια δικτυακή, αναδυόμενη δομή πολλαπλών συνάψεων, οι οποίες αναπτύσσονται καθ' ύψος, τόσο μέσα από το κενό όσο και μέσα από το πλήρες. Στην περίπτωση μας ως χωρική σύναψη δεν νοείται μονάχα αυτή, η οποία επιτρέπει τη φυσική μετατόπιση του σώματος μέσα στον χώρο, αλλά αναφερόμαστε σε μια πολυαισθητηριακή, χωρική εμπειρία, η οποία μέσα από διαφορετικές, ποιοτικές μεταβάσεις πυροδοτεί αισθητηριακές και διανοητικές διαντιδράσεις.

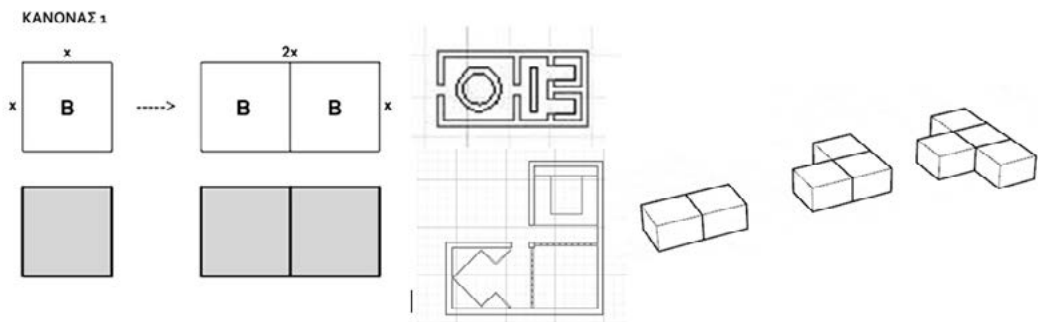

ΠΡΟΣΘΕΤΙΚΟΙ ΚΑΝΟΝΕΣ

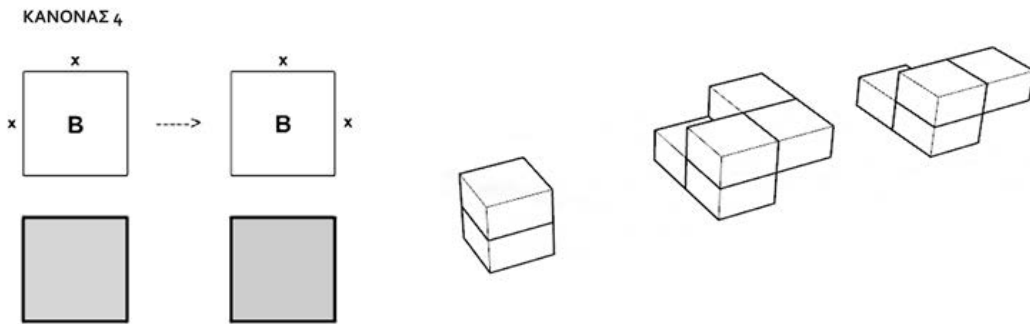

Εικόνα 9.2D & 3D Αναπαράσταση Σχηματικών Κανόνων

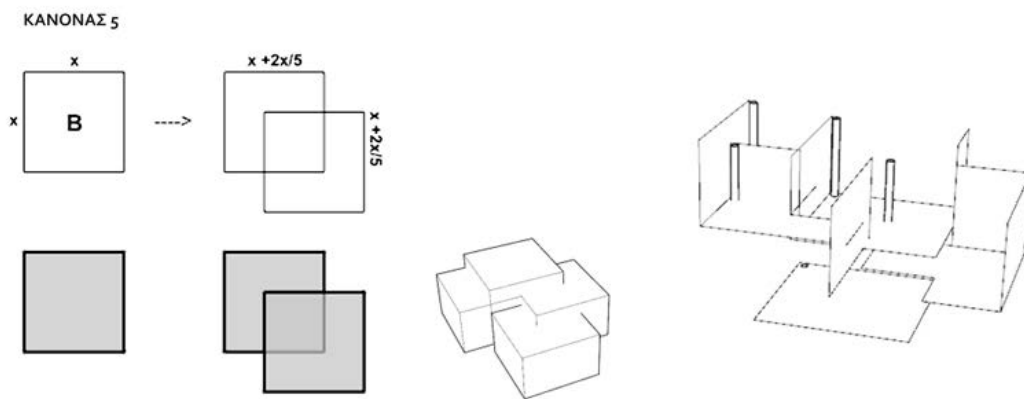

Εικόνα 10.Κανόνας |Τυπολογία λουτρό επαυξημένο με υπνοδωμάτιο λιβιδικής απελευθέρωσης

Εικόνα 11.Κανόνας | Τυπολογία υπνοδωμάτιο λιβιδικής απελευθέρωσης

Εικόνα 12.Κανόνας | Τυπολογία χώρος για «λουδικό παίζειν»

Προγραμματικά τοπολογικά διαγράμματα ποσοστών ανάγκης - επιθυμίας

Η επαύξηση αυτή προκαλείται μέσα από τον μετασχηματισμό που τους επιβάλλει η επιρροή των αστικών συμβάντων της πόλης της Θεσσαλονίκης. Με τον τρόπο αυτό προκύπτει ένα υβριδικό μοντέλο πολυ-κατοίκησης της επιθυμίας, το οποίο συντίθεται από διαφορετικές, ποσοστιαίες σχέσεις ανάγκης - επιθυμίας. Η επαύξηση που προκαλείται μέσα από τα αστικά συμβάντα και προγραμματικά δεδομένα της περιοχής μελέτης, μας παρέχει την εξής αντιστοιχία μεταξύ αναγκών, επιθυμιών και επαυξητικών στοιχείων:

- **Ανάγκη** [λειτουργία χώρων τροφής] + **Αστικό συμβάν** [αιγυπτιακής αγοράς] → **Επιθυμία** [Οι χώροι τροφής πυροδοτούν μια λουδική εμπειρία δημιουργικού παιχνιδιού και κατανάλωσης μέσω τοπικών προϊόντων της πόλης της Θεσσαλονίκης]
- **Ανάγκη** [λειτουργία χώρων ύπνου] + **Αστικό συμβάν** [εξυπηρέτηση προσωπικών αναγκών] → **Επιθυμία** [Οι χώροι ύπνου προσφέρουν μια εμπειρία λιβιδικής απελευθέρωσης, σύμφωνα με την παράδοση των οίκων ανοχής στην περιοχή]

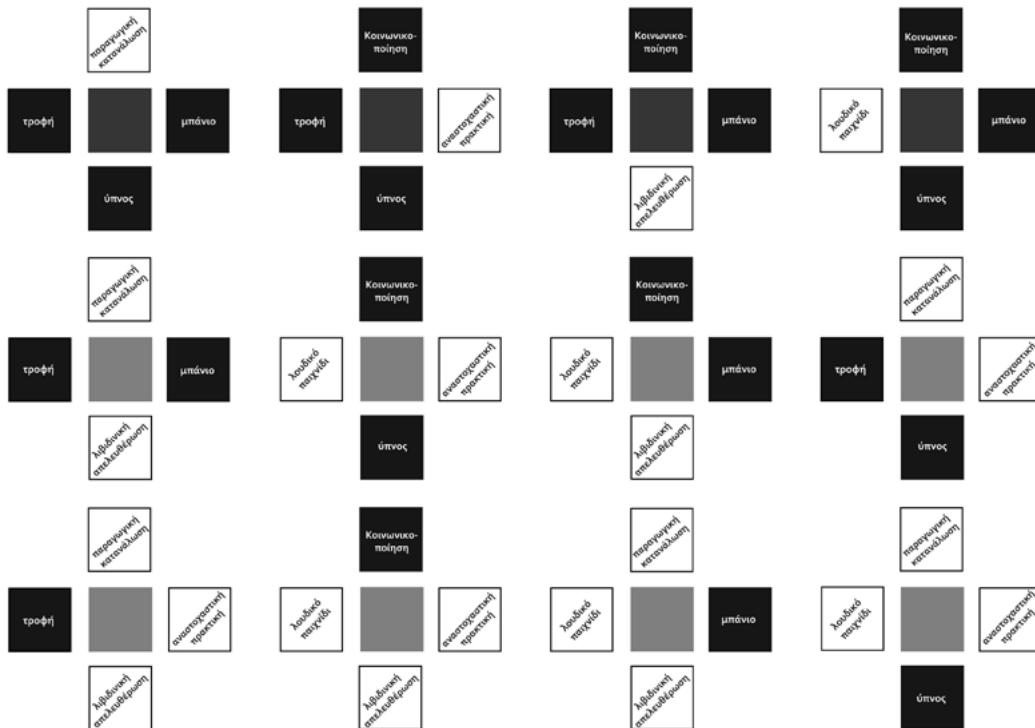

- **Ανάγκη** [λειτουργία χώρων μπάνιου] + **Αστικό συμβάν** [δημόσια λουτρά, καθώς η Θεσσαλονίκη διαθέτει πλούσια παράδοση με τα ιστορικά οθωμανικά της λουτρά] → **Επιθυμία** [οι υγροί χώροι αποκτούν έναν χαρακτήρα κοινωνικοποίησης και πνευματικής ανάτασης]
- **Ανάγκη** [λειτουργία χώρων εργασίας] + **Αστικό συμβάν** [βιοτεχνίες-βυρσοδεψία ως κυρίαρχη λειτουργία στην περιοχή των Λαδάδικων] → **Επιθυμία** [οι χώροι εργασίας προσφέρουν μια συλλογική, εργασιακή εμπειρία με δυνατότητα συμμετοχής σε όλη τη διαδικασία παραγωγής.

Εικόνα 13. Διαγράμματα προγραμματικού μετασχηματισμού της ανάγκης σε επιθυμία μέσω των αστικών συμβάντων της πόλης της Θεσσαλονίκης.

Αυτά τα σύνολα ενέχουν στη δομή τους διαφορετικές διαβαθμίσεις του διπόλου ανάγκη - επιθυμία και εκφράζονται, επομένως, ως **πολλαπλότητες**.

Εικόνα 14. Διαγράμματα προγραμματικών εναλλακτικών γειτνιάσεων μεταξύ ενότητων ανάγκης και επιθυμίας

Μέσα από τις παραπάνω προγραμματικές δοκιμές και τα πιθανά σύνολα γειτνιάσεων, με την εμπρόθετη επιλογή των βέλτιστων συνδυασμών, προκύπτουν οι εξής κανόνες. Κριτήριο επιλογής υπήρξε η δημιουργία νέων λειτουργικών συνδυασμών που συνυπάρχουν είτε αρμονικά είτε μέσα από αντιθετικές δυναμικές συνδημιουργώντας νέες εμπειρίες κατοίκησης, που ακροβατούν μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού.

Κανόνες γειτνίασης λειτουργιών

Κανόνας 1: Πυρήνες συνάθροισης και κοινωνικοποίησης. Μέσω επαύξησης δημιουργούνται αγορές προϊόντων, ενώ χωρίς επαύξηση παράγονται συσσωματώματα κοινόχρηστων χώρων, κλειστών ή ανοιχτών (δημόσιοι, ημι - υπαίθριοι, σαλόνια συγκέντρωσης, καφέ).

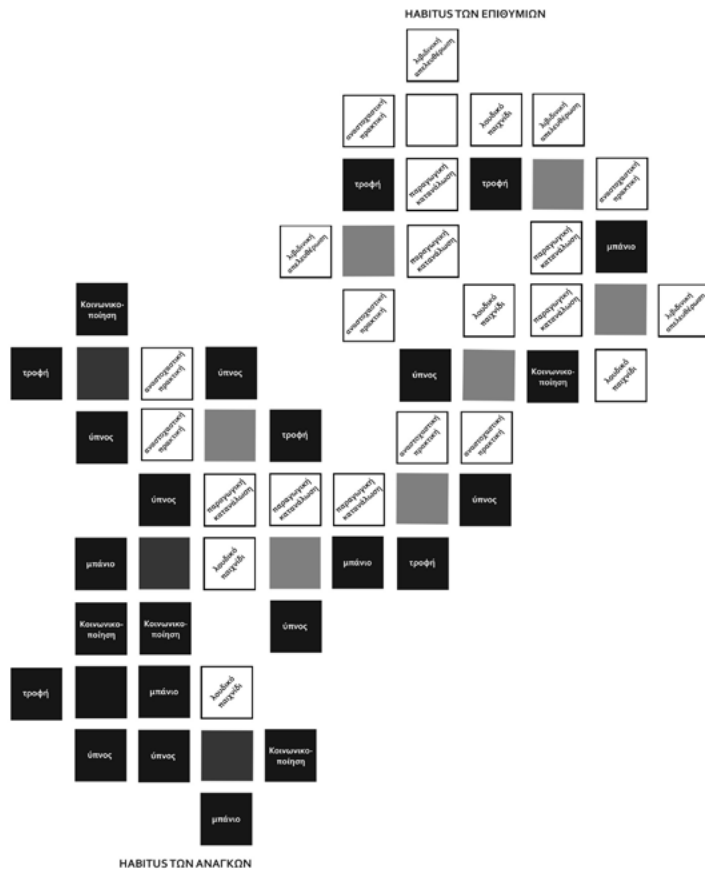
Κανόνας 2: Πυρήνες επαυξημένων υγρών χώρων περισυλλογής και κάθαρσης (λουτρά).

Κανόνας 3: Κατανάλωση και λουδικό παιχνίδι γαστρονομίας.

Κανόνας 4: Λιβιδική απελευθέρωση και υγροί χώροι (ιδιωτικά μπάνια ή λουτρά).

Περιορισμός: Οι λειτουργίες χαλάρωσης (ύπνος, λουτρά, περισυλλογή, λιβιδική απελευθέρωση) δε γειτνιάζουν με κοινωνικές λειτουργίες (αγορές, κοινόχρηστα, λουδικό παιχνίδι).

Εξέλιξη κελίων σε γενιές βάση των παραπάνω κανόνων

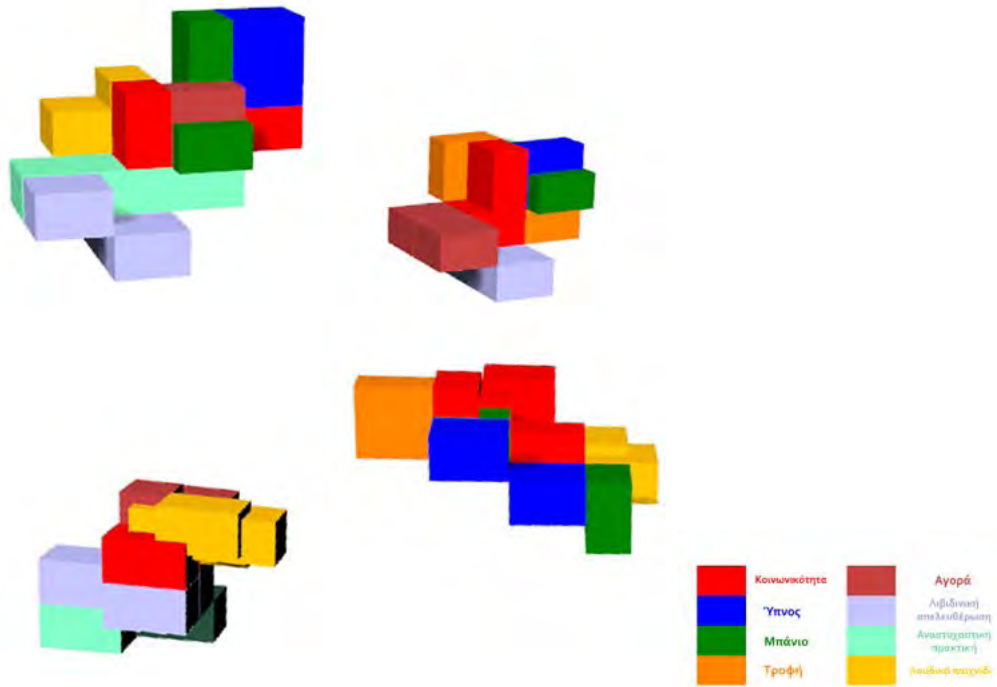

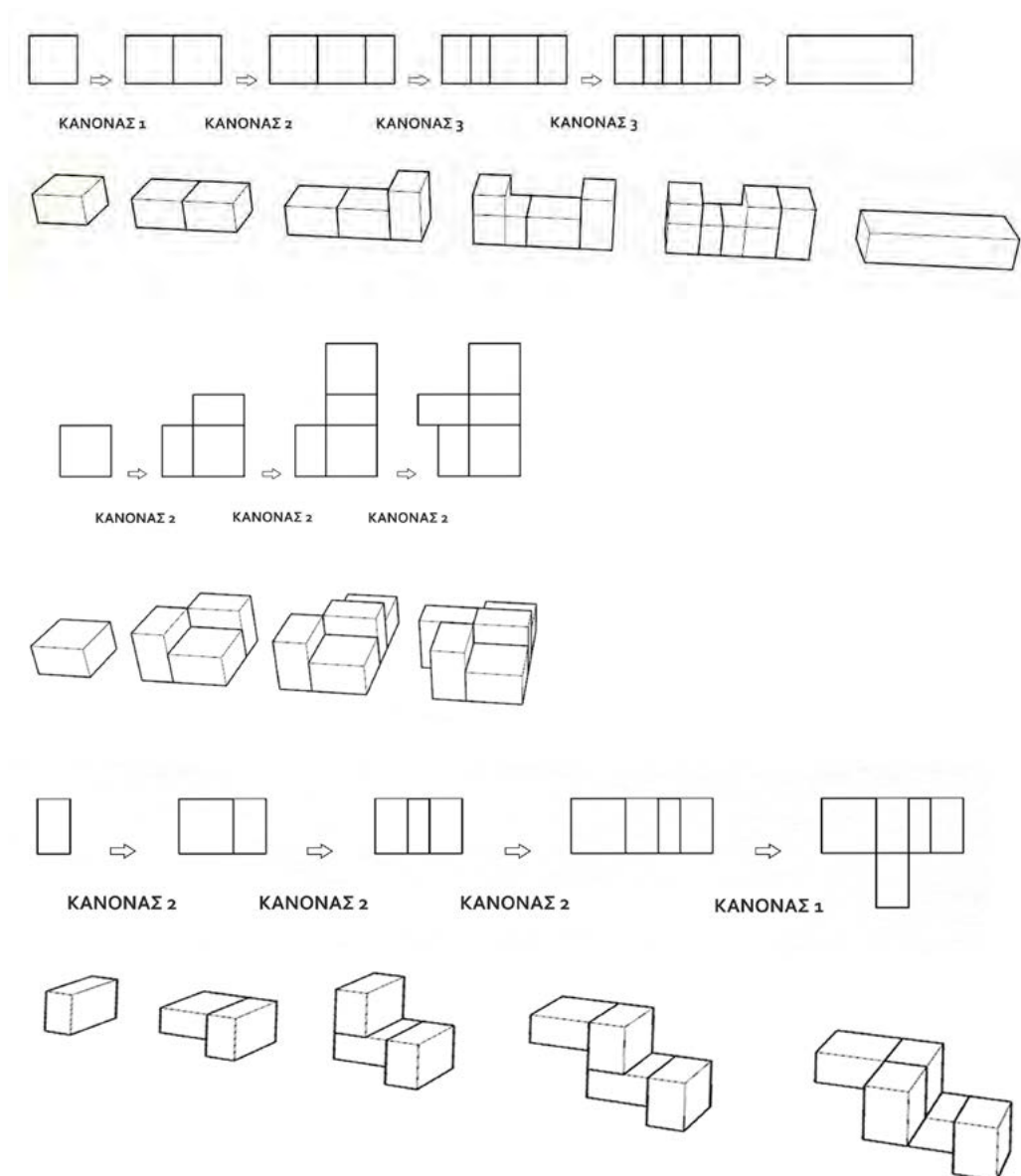
Εικόνα 15. Προγραμματικό διάγραμμα Α

Εικόνα 16. Προγραμματικό διάγραμμα 2

Εικόνα 17. Μεμονωμένες δοκιμές προγραμματικών και σχηματικών συσσωματωμάτων

Στιγμιότυπο πρότασης

Στόχος της συγκεκριμένης λύσης αποτελεί η αύξηση του ποσοστού του δημόσιου, κοινόχρηστου χώρου της περιοχής, όπου σύμφωνα με τα ποσοστά της αστικής ανάλυσης καλύπτει μονάχα το 4.2% των λειτουργιών της. Το υφιστάμενο κέλυφος, στο οποίο θα εφαρμοστεί η σχεδιαστική μεθοδολογία, αντιστοιχεί σε μια χαρακτηριστική της εποχής της ύστερης φάσης των Λαδάδικων οικοδομής, η οποία χρονολογείται μετά το 1964.

Σχεδιάστηκε για να φιλοξενήσει 46 γραφειακούς χώρους στους ορόφους, αλλά σταδιακά φιλοξένησε βιοτεχνίες, καθώς και ιδιωτικές κατοικίες στα υψηλότερα επίπεδα.

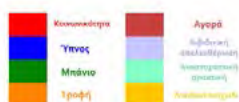
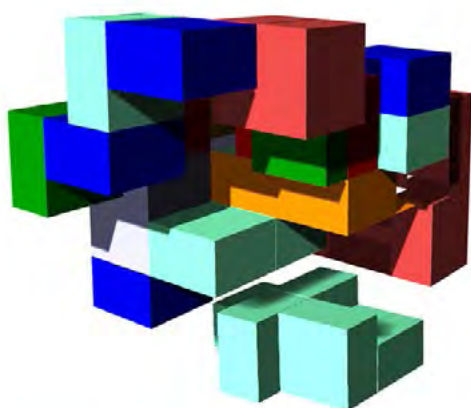
Το στιγμιότυπο της πρότασής μας αποβλέπει στον μετασχηματισμό του κτηριακού συνόλου από 100% ιδιωτική ιδιοκτησία σε 67.8% δημόσια και 32.2% ιδιωτική.

Με βάση αυτά τα ποσοστά προκύπτει και η αλληλουχία ανοιχτών και κλειστών χώρων, τα λειτουργικά σύνολα που συνθέτουν οι χωρικές μονάδες, καθώς και η πύκνωση και αραιώση αυτών σε σχέση με τον υφιστάμενο σκελετό αποδίδοντας και τα αντίστοιχα ποιοτικά, χωρικά χαρακτηριστικά.

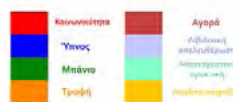
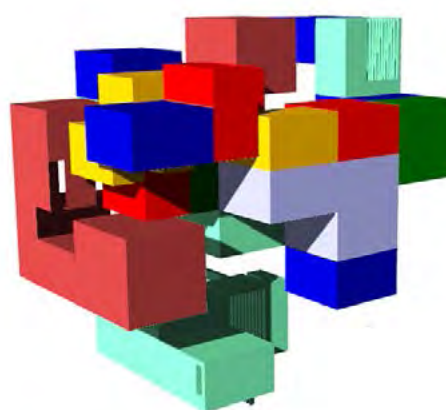
Συγκεκριμένα, η γενεαλογία της συγκεκριμένης πρότασης συντίθεται από την παρακάτω αλληλουχία κανόνων σε σχηματικό και προγραμματικό επίπεδο.

Εικόνα 18. η οικοδομή των Δ. Σγουρίδη – Ν. Αγαθού & ΣΙΑ. Συμβολή των οδών Ναυμαχίας Έλλης και Δόξης. Υφιστάμενο κέλυφος επέμβασης.

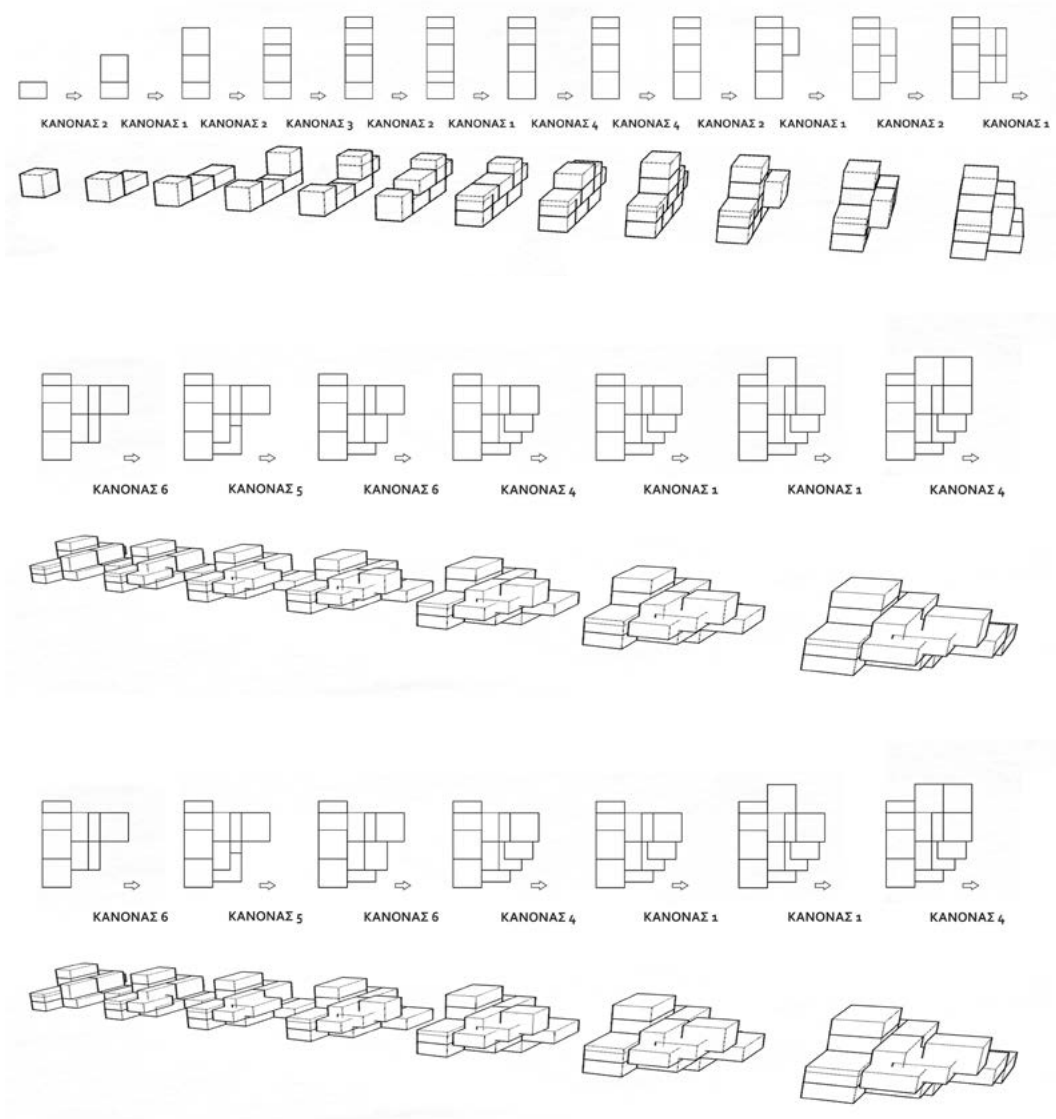

Εικόνα 18. Προγραμματικά συσσωματώματα στιγμιότυπου. Εξωτερική ογκομετρία.

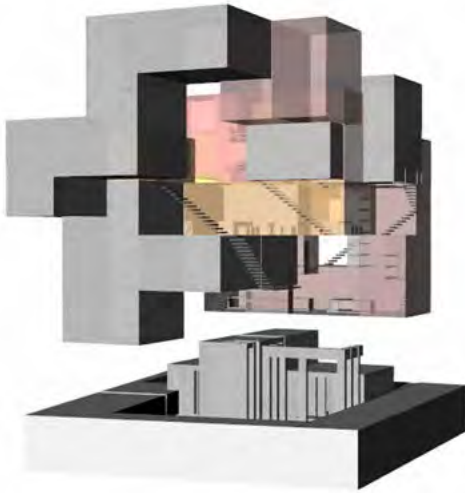
Εικόνα 19. Προγραμματικά συσσωματώματα στιγμιότυπου. Εσωτερική ογκομετρία.

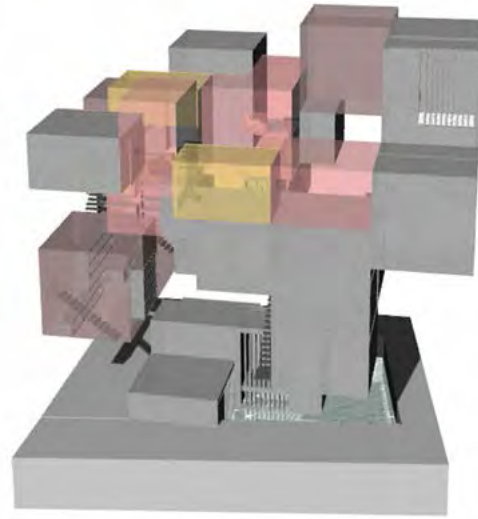

Εικόνα 20. Παράγωγο (derivation) σχηματικών κανόνων στιγμιότυπου

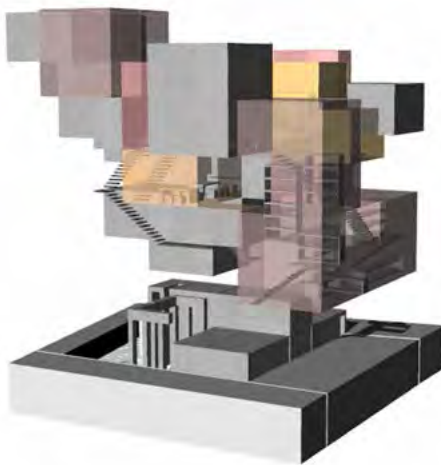

Εικόνα 21. Τελικό μόνρφωμα στιγμιότυπου με προσθήκη κατακόρυφων κινήσεων και υλικών

Εικόνα 22. Τελικό μόνρφωμα στιγμιότυπου με προσθήκη κατακόρυφων κινήσεων και υλικών

Εικόνα 23. Τελικό μόνρφωμα στιγμιότυπου με προσθήκη κατακόρυφων κινήσεων και υλικών

Εικόνα 24. Τελικό μόνρφωμα στιγμιότυπου με προσθήκη κατακόρυφων κινήσεων και υλικών. Εγκιβωτισμός των μονάδων μέσα στον υπάρχοντα φέροντα οργανισμό.

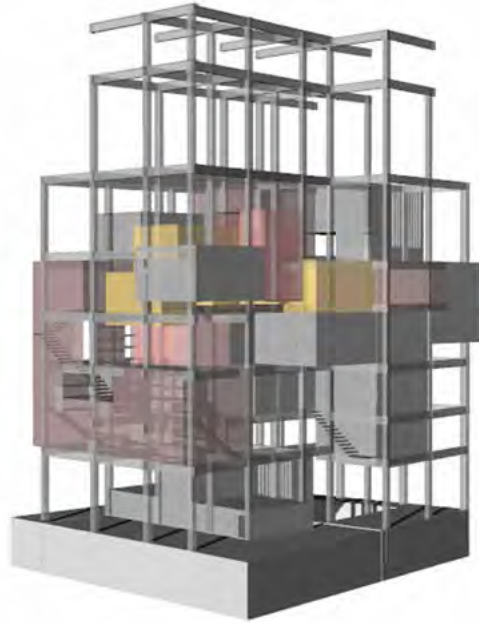

+

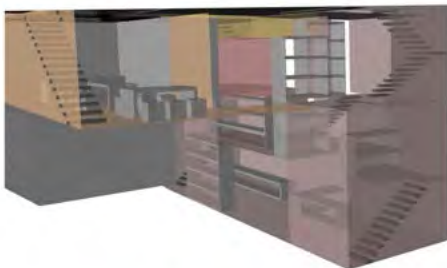
+

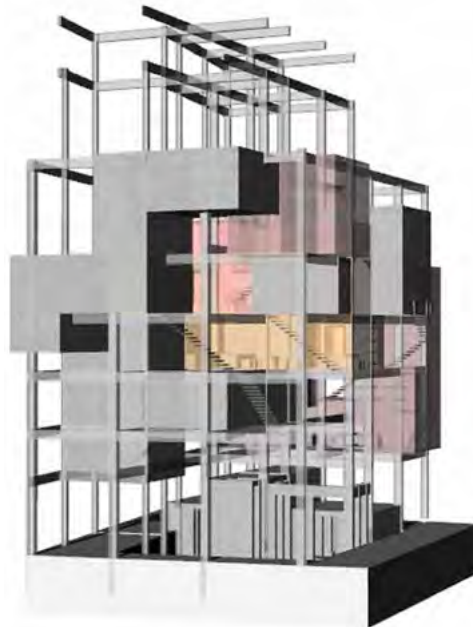
Εικόνα 25.Εσωτερική άποψη χώρου μονάδων

Εικόνα 26.Τελικό μόνρφωμα στιγμιότυπου με προσθήκη κατακόρυφων κινήσεων και υλικών. Εγκιβωτισμός των μονάδων μέσα στον υπάρχοντα φέροντα οργανισμό.

Εικόνα 27.Εσωτερικοί χώροι μονάδων

Εικόνα 28. Τελικό μόνρφωμα στιγμιότυπου με προσθήκη κατακόρυφων κινήσεων και υλικών.

+

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Καταληκτικά, διαπιστώνουμε πως μέσα από τον συγκερασμό των υπολογιστικών εργαλείων της γραμματικής σχημάτων και των κυτταρικών αυτομάτων σε συνδυασμό με τις αντίστοιχες εννοιολογικές μετατοπίσεις (στο πλαίσιο που ορίζει το φαινόμενο της πολυκατοίκησης) συντάσσεται η παραπάνω σχεδιαστική μεθοδολογία.

Ξεκινώντας με τη διερεύνηση σε μορφολογικό επίπεδο, μέσα από την γραμματική σχημάτων αναδύονται στιγμιότυπα πιθανών χωρικών εκδοχών, τα οποία έχουν συνταχθεί μέσα από αλληλουχία εμπρόθετων κανόνων. Η επιλογή και εφαρμογή αυτών γίνεται μέσα από την ευφυΐα της όρασης, καθώς σύμφωνα με τον Stiny «το να βλέπεις είναι νοημοσύνη» (Stiny,2017). Εμφανίζονται, επομένως, νέες προεκτάσεις και ενισχύονται τα αντιληπτικά ερεθίσματα, που προσλαμβάνονται σε πρώτο επίπεδο μέσω της όρασης, ενισχύοντας με αυτόν τον τρόπο τη φαντασία, την ευφυΐα και τη διορατικότητα. Η σχεδιαστική και συνθετική διαδικασία αποκτά με τον τρόπο αυτό διαλεκτική μορφή.

Προχωρώντας στο προγραμματικό επίπεδο μέσω της προσομοίωσης της εξελικτικής κυτταρικής ανάπτυξης (όπου η κάθε κυτταρική μονάδα αποκτά μια νοηματική και πιο συγκεκριμένα προγραμματική διάσταση) δρα κατασταλτικά ως προς την ανατροπή των παγιωμένων δομικών σχέσεων μιας οντότητας. Τα κυτταρικά αυτά διαγράμματα μετατρέπονται σε εργαλεία, τα οποία μας φανερώνουν αναδυόμενες τοπολογικές σχέσεις γειτνίασης μέσα από την εξέλιξή τους στον χρόνο. Αυτές φανερώνουν νέους συσχετισμούς ακόμα και μεταξύ ετερόκλητων στοιχείων, τα οποία όμως σε κατάλληλους συνδυασμούς δημιουργούν νέα προγραμματικά συμπλέγματα.

Με τον τρόπο αυτό καθορίζεται και νοηματικά η εξελικτική μορφολογική διαδικασία, ικανοποιώντας κάποιους κανόνες συνέπειας και συνέχειας του μορφικού αποτελέσματος. Τα στοιχεία αυτά προσδίδουν μια δυνατότητα ελέγχου πάνω στο σχεδιαστικό αντικείμενο, καθώς και τη δυνατότητα αναπαραγωγής του αλλάζοντας κάθε φορά τις παραμέτρους και τις σχεδιαστικές επιδιώξεις. Σημαντικό στοιχείο, ακόμα, αποτελούν οι εννοιολογικές μετατοπίσεις, οι οποίες σε συνδυασμό με τα παραπάνω εργαλεία επαυξάνουν νοηματικά τα επιμέρους μοναδιαία στοιχεία. Πραγματοποιούνται, επομένως, αλλαγές τόσο στην ίδια την οντότητα των στοιχείων όσο και στη μεταξύ τους σχέση.

Ορίζοντας ως πλαίσιο επιρροής το πεδίο της Θεσσαλονίκης, συγκροτήθηκε μια εκδοχή κατοίκησης σαν ένα δικτυακό αστικό σύμπλεγμα, το οποίο μέσα από τις καθημερινές επιτελεστικές πρακτικές αναδομεί και επαναπροσδιορίζει σχέσεις μεταξύ Υποκειμένων. Καταλήξαμε σε μια συνθετική πρόταση, η οποία θέτει υπό αμφισβήτηση τις σχέσεις των διπόλων δημόσιο - διωτικό, ανοιχτό - κλειστό, ανάγκη-επιθυμία, εσωστρέφεια και εξωστρέφεια. Μέσω του υβριδικού μετασχηματισμού των τυπολογιών ορισμένων δημόσιων κτηρίων της πόλης προκύπτουν τα μοναδιαία στοιχεία, μέσα από τα οποία συντάσσεται το σύστημα ανάπτυξης της κατακόρυφης πολυκατοίκησης. Οι αστικές δομές της πόλης της Θεσσαλονίκης αναδύονται σε μια μικρογραφία μέσα σε ένα υβριδικό, οικιστικό σύμπλεγμα.

Τα εννοιολογικά και “φυσικά” όρια διευρύνονται και ένα νέο μοντέλο εμπειρίας του συλλογικού «κατοικείν» αναδύεται. Ανακύπτει, άρα, ένα πρόσφορο έδαφος προς μελλοντική διερεύνηση και εξέλιξη. Πληθώρα προεκτάσεων θα μπορούσαν να ακολουθήσουν μέσα από αλλαγές, στα είδη των κανόνων, τις σχεδιαστικές επιδιώξεις, τα εννοιολογικά πλαίσια και το σχεδιαστικό συγκεκριμένο.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Βιβλία ή κεφάλαια βιβλίων:

Bourdieu, P. (1990,1980). *The Logic of Practice*, (trans. Nice R.). Stanford, CA: Stanford University Press.

Deleuze, G. and Guattari, F. (1987,1980). *A thousand plateaus: Capitalism and Schizophrenia*,(trans .Massumi B.). Minneapolis: University of Minnesota Press.

Deleuze, G. and Guattari, F. (1983,1977). *Anti-Oedipus: Capitalism and Schizophrenia*,(trans. Hurley R., Seem M., and Lane H.R.) Minneapolis: University of Minnesota Press.

Freud, S. (1905, 1953). *Three essays on the theory of sexuality*. In J. Strachey (Ed. & Trans.).London: Hogarth Press.

Freud, S. (1917, 1963). *Introductory lectures on psychoanalysis(Part III)*.In J. Strachey (Ed. & Trans.).London: Hogarth Press.

Huizinga, J.(1944,1949). *Homo Ludens, A study of the play-element in culture*.London,Boston and Henley:Routledge & Kegan Paul Ltd.

Shiffman, D., (2012). *The nature of code: simulating natural systems with processing*. GNU Lesser General Public License: Free Software Foundation Publishing.

Άρθρο σε επιστημονικό περιοδικό

Stiny, G.,(2017). *Shape Grammars - Seven Questions and Answers*..Massachusetts Institute of Technology.

Stiny, G., (1980). *Kindergarten grammars: designing with Froebel's building gifts*.Environment and planning B, 7.p.409-462.

Stiny, G., (1981). *Design Machines*. Environment and planning B,volume 8,p.245-255.

Knight, T., Stiny, G., (2001). *Classical and non-classical computation*. Information Technology (arq, vol 5, no 4).p.356-372.

Kotsopoulos, S.D., (2000). *Point, Line, Plane: Basic Elements of Formal Composition in Bauhaus and Shape Computation Theories*. Submitted to the department of architecture in partial fulfillment of the requirements for the degree of master of science in architecture studies at the Massachusetts Institute of Technology.

Kotsopoulos, S.D., (2008). *From Design Concepts to Design Descriptions*. International journal of architectural computing. issue 03, volume 06.p.337-360.

Κωτσόπουλος, Σ.(2007).Προς μια νέα παραγωγική και ερμηνευτική θεώρηση του σχεδιασμού.ΤΕΕ (2449).σελ 16-17.

Γερόλυμπου, Α., Καλογήρου, Ν., Τρακοσουπούλου, Κ., Χαστάογλου, Β., (1995). Λαδάδικα Θεσσαλονίκης, Προτάσεις για μια ολοκληρωμένη διατήρηση. *Αρχιτεκτονικά Θέματα* (29), 30-33.

Γερολύμπου Α., Καλογήρου Ν., Τρακοσοπούλου Κ., Χαστάογλου Β. (1992), «Λαδάδικα Θεσσαλονίκης: Αναγνώριση της φυσιογνωμίας και προοπτικές διατήρησης ενός ιστορικού τόπου», στη Θεσσαλονίκη. *Επιστημονική Επετηρίς Κέντρου Ιστορίας Θεσσαλονίκης*, Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ιστορίας Θεσσαλονίκης, σελ. 267-310.

Έκθεση Θεσσαλονίκη 100+(2012). Οργάνωση από Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας, Τμήμα Κεντρικής Μακεδονίας, Τμήμα Αρχιτεκτόνων ΠΣ ΑΠΘ _ΔΠΜΣ Μουσειολογίας με την συνεργασία του Οργανισμού Μεγάρου Μουσικής Θεσσαλονίκης.

Kanetaki, E.,(2004).*The still existing Ottoman Hamas in the Greek territory*. Metu JFA.

Ιστοσελίδες

https://gis.thessaloniki.gr/CityGuideThes/gis2014/index_el.html

Ο ΠΕΡΙΠΑΤΟΣ ΩΣ ΜΕΣΟ ΕΜΠΕΙΡΙΑΣ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ

Μπούκη Μπαμπάλου-Νουκάκη¹, Αντώνης Νουκάκης²

¹Αρχιτέκτων Μηχανικός, ομότιμη καθηγήτρια ΕΜΠ _ boukibabalou@gmail.com

²Αρχιτέκτων Μηχανικός _ anouk@tee.gr

Λέξεις κλειδιά: περίπατος, πόλη, τοπίο, βιωματική εμπειρία.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η εισήγηση θα επιχειρήσει να απαντήσει στο ερώτημα κατά πόσο ο αστικός σχεδιασμός μπορεί να συμβάλει στην ευαισθητοποίηση των κατοίκων μιας μεγαλούπολης, ώστε να μεταβούν από την απάθεια (Simmel) στην βιωματική αντίληψη και εμπειρία του χώρου. Θα αναφερθούμε σε δύο μελέτες για την πόλη της Θεσσαλονίκης ως παραδείγματα έρευνας μέσω σχεδιασμού (research by design). Αποτελούν προτάσεις σε αρχιτεκτονικούς διαγωνισμούς που διακρίθηκαν με πρώτα βραβεία. Πρόκειται για την Ανάπλαση της Περιοχής Κοιμητηρίων Ευαγγελίστριας και την Ανάπλαση του Άξονα Αχειροποίητου – Αγίας Σοφίας. Αφορούν δύο τόπους με διαφορετικά προβλήματα και χαρακτηριστικά ως προς την κλίμακα, την ατμόσφαιρα και το ρόλο τους στην αστική ιεραρχία. Η μεθοδολογία που επιλέξαμε διατρέχει τρεις τομείς: έρευνα, σχεδιασμό, αναπαράσταση. Τρεις στρατηγικές συνδεδεμένες και ταυτόχρονα αυτόνομες, καθώς θεωρούμε τον σχεδιασμό ως «εργαλείο ταυτόχρονα έρευνας και δομής της ερμηνείας» (Secchi)

Οι διαγωνισμοί προέκυψαν από την ανάγκη επίλυσης προβλημάτων που αφορούσαν σε θέματα υποδομών της πόλης: η περιοχή της Ευαγγελίστριας λόγω της ανάγκης σύνδεσης του κέντρου της πόλης με τον περιφερειακό και της αντιπλημμυρικής προστασίας του χειμάρρου, ο άξονας Αχειροποίητου-Αγίας Σοφίας λόγω της δημιουργίας του σταθμού του μετρό επί της Εγνατίας και την αναβάθμιση του στο δομικό πλέγμα της πόλης. Οι υποδομές στην Ελλάδα αυτονομούνται ως τεχνικά έργα. Ως προτεραιότητα προβάλλει το μέγιστο λειτουργικό αποτέλεσμα ενώ υποτιμώνται οι παράμετροι που έχουν να κάνουν με περιβαλλοντικές επιπτώσεις, και την καθημερινότητα της πόλης στη μικροκλίμακα του ανθρώπου.

Θεωρούμε την πόλη όχι μόνο ως φυσικό χώρο ή ως κοινωνική δομή, αλλά ως τον τόπο σωματικής εμπειρίας. Επιχειρούμε μια «στρατηγική ήπιων επεμβάσεων, που να είναι όμως ικανές να επιφέρουν ευρείες αλλαγές του νοήματος» (Gregotti) και να δημιουργήσουν διαφορετικές ποιότητες, εντάσεις και πυκνότητες κατά μήκος διαδρομών. Θεωρώντας πως ο περίπατος αποτελεί το κατεξοχήν εργαλείο της αισθητηριακής ανάγνωσης και πράξης στην πόλη, οργανώνουμε περιπάτους - αστικές αφηγήσεις, μέσω των οποίων αναδεικνύονται η φυσιογνωμία και οι ιδιαιτερότητες της ατμόσφαιρας του κάθε τόπου.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Εκκινώντας από τη θέση του Georg Simmel ότι ο χώρος της μεγαλούπολης διαμορφώνει τους κατοίκους της απαθείς προκειμένου να ανταπεξέλθουν στον καταϊγισμό ερεθισμάτων που τους κατακλύζει, θα επιχειρήσουμε να απαντήσουμε στο ερώτημα κατά πόσο ο αστικός σχεδιασμός μπορεί να συμβάλει στην ευαισθητοποίηση των κατοίκων της πόλης, ώστε να μεταβούν από την απάθεια στην βιωματική αντίληψη και εμπειρία του χώρου.

Αναζητήσαμε το εργαλείο εκείνο που μας επιτρέπει την παρατήρηση, την επιστροφή στα πράγματα και στη διάκριση των διαφορών τους, εν τέλει στη σωματική εμπειρία του χώρου και επιλέξαμε τον περίπατο ως το κατεξοχήν εργαλείο αισθητηριακής ανάγνωσης και πράξης στην πόλη. Γιατί «Το αισθάνεσθαι είναι αυτή η ζωτική επικοινωνία με τον κόσμο, η οποία μας τον καθιστά παρόντα ως οικείο τόπο της ζωής μας» μας επισημαίνει ο Μωρίς Μερλώ-Ποντύ.

Θα αναλύσουμε τις έννοιες απάθεια και περίπατος, και θα παρουσιάσουμε τη μεθοδολογία που ακολουθούμε στον αστικό σχεδιασμό χρησιμοποιώντας ως παράδειγμα την πόλη της Θεσσαλονίκης, επικεντρωνόμενοι στην ερμηνεία και στη συγκρότηση του νοήματος.

απάθεια

Ο Georg Simmel στο δοκίμιο του «Οι μητροπόλεις και η διαμόρφωση της συνείδησης» ερμηνεύει τη μητρόπολη ως το κωνευτήρι μιας μετάλλαξης των αισθητηριακών εμπειριών και νοοτροπιών. Θεωρεί πως ο κάτοικος της πόλης για να ανταπεξέλθει στη ραγδαία και ασταμάτητη εναλλαγή εξωτερικών και εσωτερικών ερεθισμάτων αποστασιοποιείται, γίνεται απαθής και επιφυλακτικός. Ως απάθεια περιγράφει την «άμβλυνση του ενδιαφέροντος για τις διαφορές των πραγμάτων, όχι με την έννοια ότι δεν γίνονται αντιληπτές [...] αλλά με την έννοια ότι η σημασία και η αξία των διαφορών των πραγμάτων και άρα και των ίδιων των πραγμάτων εκλαμβάνονται ως ασήμαντες». Σημαίνει «να μην αντιδρά κανείς σε νέα ερεθίσματα με την ενέργεια που τους αναλογεί». Θεωρεί πως αυτή η ψυχική διάθεση είναι το πιστό υποκειμενικό αντανάκλαστικό της οικονομίας του χρήματος[...] το χρήμα, ζυγίζοντας με το ίδιο ζύγι όλη την ποικιλομορφία των πραγμάτων, εκφράζοντας όλες τις ποιοτικές διαφορές τους μόνο με τη διαφορά στο «πόσο», το χρήμα, άχρωμο και αδιάφορο, καθιστάμενο κοινός παρονομαστής όλων των αξιών, γίνεται ο πιο τρομακτικός ισοπεδωτής, κατατρώνει δίχως σωτηρία τον πυρήνα των πραγμάτων, την ιδιαιτερότητα τους, την ειδική αξία τους, την μοναδικότητά τους. Γι' αυτό θεωρεί «τη μεγαλούπολη, την έδρα της κυκλοφορίας του χρήματος[...] τόπο της απάθειας». (Simmel 2018: 40-41)

περίπατος

«Η πράξη διάσχισης (traversal) αποτελεί ένα εργαλείο φαινομενολογικής γνώσης και συμβολικής ερμηνείας του εδάφους, είναι μια μορφή ψυχογεωγραφικής ανάγνωσης» Francesco Carreri (Carreri 2002)

Θεωρώντας τον περίπατο ως εργαλείο, οργανώσαμε περιπάτους - αστικές αφηγήσεις, μέσω των οποίων αναδεικνύονται η φυσιογνωμία και οι ιδιαιτερότητες της ατμόσφαιρας του κάθε τόπου. Η σύγχρονη έννοια του περιπάτου, παρατηρεί ο Marcel

(Smets 2002) συνδυάζει δύο ειδών σημασίες, καθώς προέρχεται από δύο ανόμοια είδη συμπεριφοράς: την παρέλαση και το μονοπάτι (ίχνος-ατραπός) που έχουν τελείως διαφορετικές ρίζες. Η παρέλαση προέρχεται από τις θριαμβικές γιορτές της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας. Πρόκειται για μια τελετουργία με μαζική συμμετοχή και συγκεκριμένο τελετουργικό. Έχει συγκεκριμένο τόπο διεξαγωγής, συμμετέχει όλη η πόλη, και οι συμμετέχοντες είναι ταυτόχρονα θεατές και θέαμα. Αντίθετα το μονοπάτι αποτελεί μια μοναχική ενέργεια-πράξη διάνοιξης και ανακάλυψης. Έτσι η παρέλαση μπορούμε να θεωρήσουμε πως αντιστοιχεί στο πλήθος και στο κέντρο της πόλης, ενώ το μονοπάτι στη μοναχική περιήγηση και στην περιφέρεια.

Προτού ο άνθρωπος εγκαταστήσει ένα στοιχείο στο χώρο κατείχε ήδη μια συμβολική μορφή με την οποία μεταμόρφωσε το τοπίο: το περπάτημα. Το περπάτημα έχει δημιουργήσει την αρχιτεκτονική και το τοπίο, και αυτή η πρακτική έχει επαναενεργοποιηθεί από τους ποιητές, τους φιλοσόφους και τους καλλιτέχνες. Στο δεύτερο μισό του 20^{ου} αιώνα οι καλλιτέχνες χρησιμοποίησαν το περπάτημα ως μια μορφή για να επέμβουν στη φύση. Ερευνούν το θέμα μονοπάτι, αρχικά ως αντικείμενο και κατόπιν ως εμπειρία. Η Land art επανεξετάζει μέσω του περπατήματος τις αρχαϊκές ρίζες του τοπίου και τη σχέση ανάμεσα σε τέχνη και αρχιτεκτονική δημιουργώντας γλυπτά που ανακτούν τους τόπους και τα νοήματα της αρχιτεκτονικής. (Carreri 2002)

Ο περίπατος, η περιπλάνηση μας επιτρέπει να συστήσουμε μια αισθητηριακή ανάγνωση μέσω της σωματικής εμπειρίας, καθώς «η αστική εμπειρία διαμορφώνεται μέσω των αισθήσεων, οι οποίες σκιαγραφούν τα αισθητά τοπία που πλαισιώνουν τη μητροπολιτική ζωή». Ο περίπατος μας επαναφέρει από τη γενίκευση στο συγκεκριμένο, στα πράγματα.

μεθοδολογία

Επιλέξαμε ως μεθοδολογία την έρευνα μέσω του σχεδιασμού, (research by design), που διατρέχει τρεις τομείς: έρευνα, σχεδιασμό, αναπαράσταση. Τρεις στρατηγικές συνδεδεμένες αλλά και αυτόνομες, καθώς θεωρούμε τον σχεδιασμό ως «*εργαλείο ταυτόχρονα έρευνας και δομής της ερμηνείας*» (Secchi 2011). Θεωρούμε την ερμηνεία κεντρική ως έννοια στο σχεδιασμό που μας επιτρέπει τη συγκρότηση του νοήματος του κάθε τόπου. Θέση και πρόθεση αποτελεί η ερμηνεία του τόπου, η αναζήτηση δηλαδή ενός «πεδίου» σχέσεων ανάμεσα στα στοιχεία του. Φυσικά χαρακτηριστικά και πολιτισμικές εμπλοκές αποτελούν τις αφετηρίες κατανόησης του, ώστε να αποδοθεί το νόημα του μέσω της επέμβασης και να αποτελέσει πεδίο δραστηριοτήτων, συμβάντων και προπάντων κατοίκησης. Γιατί η χωρική απόδοση μιας πρότασης, προκύπτει από την ιδιαίτερη φυσιογνωμία του τόπου: την εκτίμηση της σπουδαιότητας της υπάρχουσας κατάστασης ως υλικού διάρθρωσης και όχι ως φόντο στη διαδικασία του σχεδιασμού, την επίγνωση του παλίμψηστου της πόλης με τα «Πολιτιστικά Κοιτάσματα», όπως αποκαλεί ο Umberto Eco τα αρχαιολογικά ευρήματα, την καταγραφή του φυσικού και ανθρωπογενούς τοπίου.

Η ανάλυση αυτή καθορίζει τον ρόλο του συγκεκριμένου τόπου στην αστική ιεραρχία, που σημαίνει την δομική αξία που αναλαμβάνει το τμήμα αυτό του αστικού ιστού σε σχέση με το σύνολο του πολεοδομικού οργανισμού. Η παρατήρηση αυτή έχει ιδιαίτερη σημασία σήμερα καθώς ο αστικός σχεδιασμός αφορά κυρίως μετασχηματισμούς τμημάτων των πόλεων. Καλείται να επιλύσει μια σειρά προβλημάτων που επισωρεύτηκαν στην πόλη, κυρίως από την στρατηγική της αποκέντρωσης παλαιότερων προγραμματισμών και την κατάχρηση του αυτοκινήτου.

παραδείγματα

Θα χρησιμοποιήσουμε ως παραδείγματα δύο μελέτες για την πόλη της Θεσσαλονίκης. Η ενασχόληση μας με τη πόλη προήλθε από τη συμμετοχή μας στους διαγωνισμούς: την Ανάπλαση της περιοχής Κοιμητηρίων Ευαγγελίστριας το 2008, κλειστός διαγωνισμός κατόπιν επιλογής, και την Ανάπλαση του Άξονα Αχειροποίητου-Αγίας Σοφίας το 2012, διεθνής αρχιτεκτονικός διαγωνισμός, (οι μελέτες διακριθήκαν με Α επιλογή η πρώτη και Α Βραβείο η δεύτερη). Αφορούν δύο τόπους με διαφορετικά δεδομένα και χαρακτηριστικά ως προς την κλίμακα, την ατμόσφαιρα και το ρόλο τους στην αστική ιεραρχία. Οι διαγωνισμοί προέκυψαν από την ανάγκη επίλυσης προβλημάτων που εκκινούσαν από θέματα υποδομών της πόλης και όχι μόνο. Η περιοχή της Ευαγγελίστριας λόγω της ανάγκης σύνδεσης του κέντρου της πόλης με τον περιφερειακό και της αντιπλημμυρικής προστασίας του χειμάρρου του Αγίου Παύλου, ο Άξονας Αχειροποίητου-Αγίας Σοφίας λόγω της δημιουργίας του σταθμού του μετρό επί της Εγνατίας και την αναβάθμιση του στο δομικό πλέγμα της πόλης.

Η ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΚΑΙ Η ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ ΤΟΥ ΝΟΗΜΑΤΟΣ

Επιλέξαμε δύο τρόπους θεώρησης των θεμάτων, πέρα από την τεκμηρίωση μέσα από την βιβλιογραφία: τη θεώρηση από Απόσταση που παρουσιάζει την εικόνα του συνόλου αφαιρετικά, και την παρατήρηση *in situ*, στον τόπο, που αναδεικνύει την πολλαπλότητα του πραγματικού μέσα από την σωματική βίωση του χώρου. Η θεώρηση από απόσταση επιτρέπει την αντίληψη της πόλης ως πανόραμα, τη «θέαση του συνόλου», την κατανόηση και αποτίμηση των βασικών χαρακτηριστικών της. «Όταν βλέπεις από ψηλά ολοποιείς το πλέον άμετρο από τα ανθρώπινα κείμενα» μας επισημαίνει ο Certeau (Σερτώ 2010: 244). Επιτρέπει μια ερμηνεία από την άποψη της δομής, των σχέσεων και όχι μια απλή ανάλυση της μορφής.

Παρατηρώντας από ψηλά εύκολα μπορεί κανείς να συγκρίνει τις δύο περιοχές και να αναγνωρίσει τις διαφορές τους. Οι δύο τόποι εμφανίζουν τελείως διαφορετικά χαρακτηριστικά, διαφορετική ταυτότητα. Αν και βρίσκονται σε σχετικά κοντινή απόσταση αναγνωρίζουμε σε αυτές χαρακτηριστικά κέντρου πόλης, στον Άξονα Αχειροποίητου-Αγίας Σοφίας και περιφέρειας στην Περιοχή Κοιμητηρίων Ευαγγελίστριας. Αν κατέβουμε τώρα στο επίπεδο της πόλης και θεωρήσουμε *in situ* τα αντικείμενα μελέτης, θα αντιληφθούμε την πολυπλοκότητα τους καθώς περιπλανιόμαστε στο σώμα τους. Θα βιώσουμε διαφορετικά συναισθήματα, θα ανακαλύψουμε τις ποιότητες και τις διαφορές τους.

Υπάρχει διαφορετική προσέγγιση στον σχεδιασμό, που εξαρτάται από το αν πρόκειται για επεμβάσεις στο κέντρο ή στην περιφέρεια μιας πόλης.

Ο αστικός χωροχρόνος, παρατηρεί ο Carefi, έχει διαφορετικές ταχύτητες: από τη στάση του κέντρου στους συνεχείς μετασχηματισμούς των περιθωρίων. [... Στα περιθώρια βρίσκεις ένα δυναμισμό [...] αυτές οι αστικές αμνησίες δεν περιμένουν μόνο να γεμίσουν από πράγματα, είναι χώροι ζωής για να γεμίσουν με νοήματα. (Carefi 2002: 84-85)

Στα περιθώρια, στην περιφέρεια βρίσκουμε αυτό που αποκαλεί ο εικαστικός Robert Smithson εντροπία (*entropie*), δανειζόμενος τον νόμο της θερμοδυναμικής. Ο όρος «εντροπία» («εν-» + «τροπή», αλλαγή εντός, εσωτερική αλλαγή) είναι η έννοια μέσω της οποίας μετράται η αταξία, της οποίας η μέγιστη τιμή αντικατοπτρίζει την πλήρη αποδιοργάνωση (ομογενοποίηση των πάντων) και ισοδυναμεί με την παύση της ζωής» (Wikipedia). Ο Smithson αναγνωρίζει στην περιφέρεια και τις δύο ιδιότητες: την

ομογενοποίηση και την εσωτερική αλλαγή. Στην περιφέρεια έχεις την ελευθερία να καινοτομείς. Στο κέντρο να εμβαθύνεις. Αλλά και στις δύο περιπτώσεις, αναζητούμε την ταυτότητα του χώρου διαμέσου της σταθερής αναφοράς στα στοιχεία του περιβάλλοντος.

Υπάρχει διαφορά στη διαδικασία ερμηνείας κέντρου και περιφέρειας και στη συγκρότηση του νόηματος. Στο κέντρο της πόλης ανασύρουμε το κρυμμένο νόημα των τόπων λειτουργώντας αφαιρετικά. «Η επιβίωση του νοήματος των τόπων δια μέσου του χρόνου αποτελεί την πολιτισμική εμπειρία της μεγάλης πόλης», επισημαίνει ο Manuel de Sola Morales (Sola Morales 1999). «Ανασκάφεις» και επιλέγεις το (προϋπάρχον) νόημα μέσα από τη συσσωρευμένη πολλαπλότητα.

Στην περιφέρεια εγκαθιδρύουμε το νόημα προσθετικά. Δουλεύουμε με την κρυμμένη διάσταση των τόπων μέσα από τα θραύσματα ώστε να εγκαθιδρύσουμε το νόημα.

ΟΙ ΠΕΡΙΠΑΤΟΙ

Ως προϋπόθεση για να αποδοθεί ο χώρος στους περιπατητές θέσαμε τις κυκλοφοριακές ρυθμίσεις: προτείναμε την πεζοδρόμηση του Άξονα Αχειροποίητου-Αγίας Σοφίας και επιλέξαμε η νέα χάραξη του συνδετήριου δρόμου περιφερειακού - πόλης στην περιοχή της Ευαγγελίστριας να μη διασπά τους περιπάτους και να μην κυριαρχεί στο τοπίο.

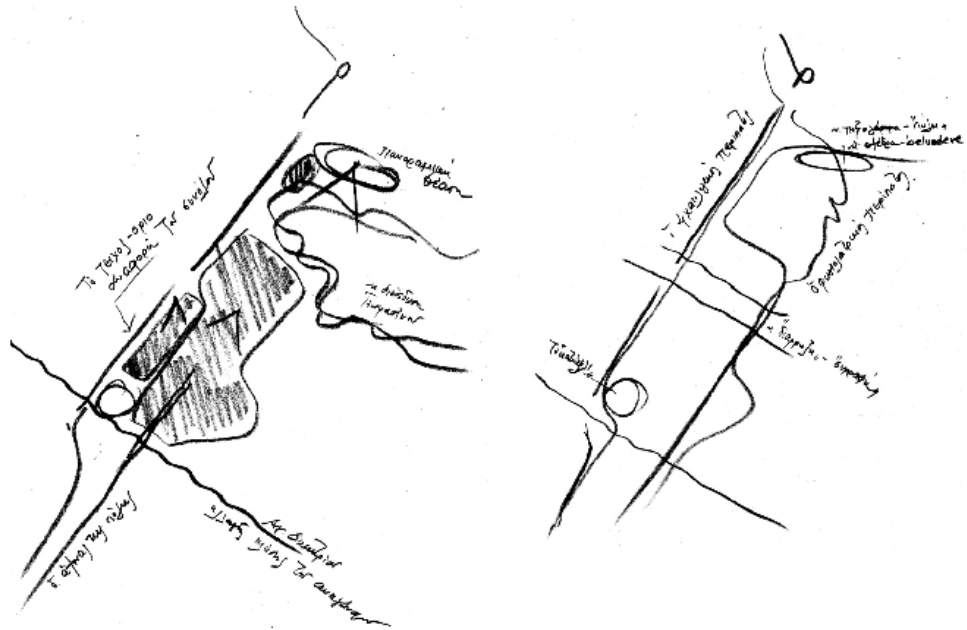
Η περιοχή των Κοιμητηρίων Ευαγγελίστριας βρίσκεται, εκτός των τειχών της πόλης, σε επαφή με αυτά και παρουσιάζει χαρακτηριστικά περιφέρειας, περιθωρίου, γενικής αταξίας. Σύνολα κλειστά, αυτοαναφερόμενα, ένα «αρχιπέλαγος» από όπου λείπει ο συνδετήριος ιστός, τα νήματα και οι διαδρομές που καταστούν ένα τέτοιο σύστημα δίκτυο. Είναι περιχαρακωμένη ανάμεσα σε δύο ισχυρά γραμμικά όρια, ένα ανθρωπογενές το επιβλητικό τείχος της πόλης που κατηφορίζει ακολουθώντας το έντονο ανάγλυφο προς τη θάλασσα και τον Λευκό Πύργο, και ένα φυσικό, το ρέμα του Αγίου Παύλου, που το μικρό εμφανές τμήμα του υπογειοποιείται ακριβώς στο σημείο όπου έχει ανεγερθεί ένα δημοτικό σχολείο!! Παρά τη μικρή του παρουσία δημιουργεί μια ιδιαίτερη ατμόσφαιρα, καθώς το φυσικό στοιχείο εισχωρεί στην πόλη. (Εικόνα 1)

Εικόνα 1

Αντιλαμβανόμαστε τον χώρο ως έναν ενδιάμεσο τόπο ανάμεσα στην Άνω Πόλη, την τειχισμένη και τις νέες συνοικίες, ως μια συνέχεια του φυσικού τοπίου και ως ένα belvedere με μακρινές θεάσεις της πόλης και της θάλασσας. Ο τόπος ως εκ τούτου εμφανίζεται προνομιακός. Τα ιστορικά μνημεία και το φυσικό τοπίο αποτελούν ένα σημαντικό πλούτο για την πόλη, ενώ τα λειτουργικά στοιχεία, όπως νοσοκομείο και σχολεία, έναν αναγκαίο και χρήσιμο εξοπλισμό. Ο χώρος χαρακτηρίζεται από τρία έντονα στοιχεία: την ιστορικότητα, το φυσικό τοπίο, τους τόπους που λειτουργούν ως κλειστά, εσωστρεφή, με αδιαπέραστα όρια συστήματα. Για την ενεργοποίηση και απόδοση της περιοχής στη λειτουργία της πόλης οργανώνουμε δύο περιπάτους, που διασυνδέονται και εντάσσονται στο πλέγμα ελεύθερων χώρων της πόλης: τον αρχαιολογικό και το φυσιολατρικό (Εικόνα 2).

Εικόνα 2

Η χάραξη του δρόμου αφήνει να αναδειχτούν οι περίπατοι. Ένα κατώφλι στη θέση της «Χρυσής Πύλης» της οθωμανικής περιόδου αποτελεί την είσοδο στον αρχαιολογικό περίπατο που κινείται κατά μήκος του τείχους και αποτελεί συνέχεια του διαμορφωμένου αρχαιολογικού περιπάτου της πόλης. Καταλήγει στο ψηλότερο σημείο της διαμόρφωσης όπου δημιουργείται μια εξέδρα – belvedere για να απολαύσεις το πανόραμα της πόλης. Από εδώ όπου ξεκινά ο φυσιολατρικός περίπατος που κινείται κατά μήκος του ρέματος και δια μέσου του Βουλγάρικου νεκροταφείου, που μετατρέπεται σε κήπο, διαχέεται στην πόλη. Σημαντική επέμβαση αποτελεί η ριζική ανάπλαση στην περιοχή μεταξύ του Νοσοκομείου και της ανασκαφής των νεκροταφείων των πρώιμων ιστορικών χρόνων. Το κλειστό σύστημα διαρρηγνύεται ώστε να αποκατασταθεί η συρραφή των εκατέρωθεν περιοχών (Εικόνα 3).

Εικόνα 3

Ο Άξονας Αχειροποίητου-Αγίας Σοφίας ήταν ο παλαιότερος εγκάρσιος άξονας της Θεσσαλονίκης που συνέδεε την παλιά πόλη με τον Θερμαϊκό. Βρίσκεται στο εντός των τειχών κέντρο της πόλης, στον ευρωπαϊκών προδιαγραφών σχεδιασμένο από τον Hebrard ιστό της και αποτελεί έναν από τους τρεις σημαντικούς άξονες οργάνωσης της σύγχρονης πόλης. Γούναρη, Αγίας Σοφίας, και Αριστοτέλους εκφράζουν διαφορετικές ιστορικές φάσεις, τη ρωμαϊκή, τη βυζαντινή και την σύγχρονη και αρθρώνονται στον βασικό άξονα της Ρωμαϊκής περιόδου την Εγνατία. Στην Αγίας Σοφίας εμπεριέχονται δύο από τα σημαντικότερα βυζαντινά μνημεία της πόλης, η Αχειροποίητος, μέσα του 5ου και η Αγία Σοφίας τέλος του 7^{ου} αιώνα, αλλά και τη Μητρόπολη του Ερνέστου Τσίλλερ του 1915.

Ο Άξονας χαρακτηρίζεται από την δυναμικότητα του και τους τόπους-«αστικά δωμάτια» που αρθρώνονται ή περιέχονται σε αυτόν. Η Εγνατία, τέμνοντάς τον, ορίζει δύο διαφορετικού χαρακτήρα επικράτειες, τη βόρεια με τις ήρεμες και εσωστρεφείς περιοχές γειτονιάς και τη νότια με τις εντάσεις και την πυκνότητα περιοχής κέντρου.

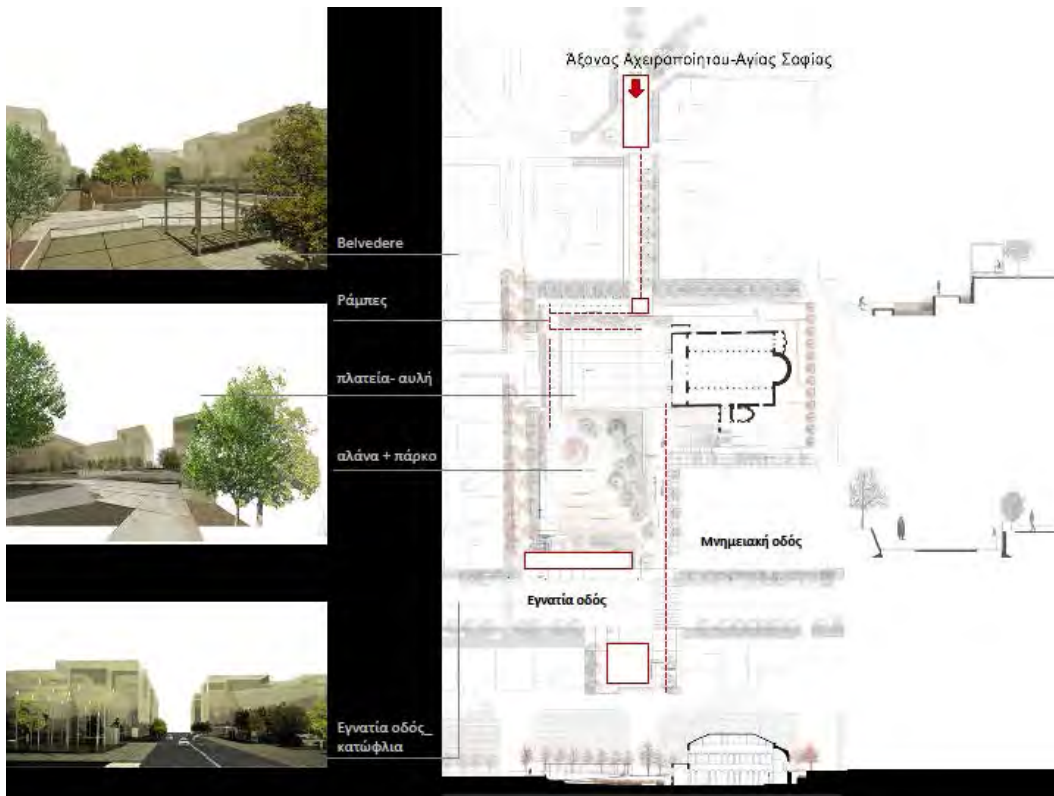
Το λεξιλόγιο μας από τόπους στάσης: κατώφλια, belvedere και πλατείες και διαδρομές: περιπάτους και περιπλανήσεις, συστήνουν ένα δίκτυο όπου εναλλάσσονται οι σκιεροί και πυκνοί χώροι με φωτεινούς και κενούς. Η απόλαυση αφορά στην ελευθερία των επιλογών των κινήσεων και των δράσεων, στην πολλαπλότητα των εμπειριών (Εικόνα 4).

Εικόνα 4

Οργανώσαμε τρεις πλατείες και τρεις «πράσινους» χώρους. Οι πλατείες με τα σκληρά δάπεδα και τα διαφορετικά χαρακτηριστικά αποτελούν χώρους τελετουργιών αλλά και καθημερινής δράσης (Εικόνες 5+6).

Εικόνα 5

Εικόνα 6

Πρόκειται για:

- την εσωστρεφή και οριοθετημένη αυλή της Αχειροποιήτου,
- την ανοικτή κεντρική αστική πλατεία της Αγίας Σοφίας,
- την γραμμική πλατεία της περιοχής Μητροπόλεως, ως διευρυμένη «εκβολή» του άξονα.

Στους πράσινους χώρους κυριαρχούν χωμάτινες επιφάνειες και φυτεύσεις. Πρόκειται για:

- το Πάρκο, χώρο αναψυχής και παιχνιδιού, στην περιοχή της Αχειροποιήτου,
- τον Περίπατο, χώρο ανάπαυλας και περιπλάνησης, νότια της Εγνατίας, τον «Κήπο της Μνήμης», στην οδό Ερμού, χώρο απομόνωσης και περισυλλογής.

Αποτελούν μια σταδιακή μετάβαση από τόπο σε τόπο, που ξεδιπλώνονται καθώς κατηφορίζουμε από το Πειραματικό Σχολείο του Δ. Πικιώνη προς το κέντρο της πόλης και τη θάλασσα. Πρόκειται για μια διαδικασία ανακάλυψης σε μια διαδρομή που αφηγείται (Εικόνα 7).

Εικόνα 7

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Επιχειρήσαμε να επισημάνουμε τη σημασία:

- του σχεδιασμού ως μέσου ταυτόχρονα έρευνας, ερμηνείας και αλληλοσυσχετισμών. Επιχειρεί να αναδείξει τις διαφορές και να συμβάλει στη δυνατότητα πολλαπλών λειτουργιών και συμβάντων, ώστε κάθε υποκείμενο να μπορεί να βρει έναν τόπο που του αρμόζει μέσα στον κοινό κόσμο.
- του αστικού χώρου ως πολλαπλότητα και διαφορά, κατανοώντας τη διαφορά ως την ενδεχόμενη όψη της πολλαπλότητας, ως ταυτόχρονη ύπαρξη μιας πολλαπλότητας πραγμάτων (Massey), τη σφαίρα όπου συνυπάρχουν ξεχωριστές τροχιές.
- του περιπάτου ως εργαλείου ενεργοποίησης των αισθήσεων. Ο περίπατος επιμηκύνοντας τον χρόνο, επιτρέπει μια ουσιαστικότερη παρατήρηση στα πράγματα, στο εδώ και τώρα, στη βιωματική εν τέλει εμπειρία του χώρου, που μας κάνει περισσότερο ευαίσθητους και ίσως λιγότερο απαθείς ως προς την αισθητηριακή πρόσληψη του περιβάλλοντος.

Στο παραπάνω πλαίσιο ο περίπατος αποτελεί το νοητικό και συνθετικό εργαλείο του σχεδιασμού με το οποίο αποδίδεται εκ νέου στον αστικό χώρο η δυνατότητα να υπάρχει πολλαπλότητα, αλληλεπίδραση και καινοτομία. Δεν αποτελεί μια νέα προκαθορισμένη μονοσήμαντη εμπειρία του χώρου, αλλά αποτελεί το υπόβαθρο αλληλεπίδρασης νέων τροχιών, ανάπτυξης νέων απρόβλεπτων σχέσεων, νέων νοηματοδοτήσεων του χώρου... υπό κατασκευή.

Υποσημείωση

Ολοκληρώνοντας την εισήγηση θα ήθελα να επισημάνω πως τα νέα δεδομένα, που προέκυψαν με τις εργασίες του metro στην περιοχή, αποτελούν μια μοναδική ευκαιρία, καθώς η μελέτη πραγματοποιείται σταδιακά, για την επικαιροποίηση της ώστε να ενσωματωθούν τα εξαιρετικά αρχαιολογικά ευρήματα στη διαδικασία καθόδου προς το metro. Άλλωστε ήδη η πρόταση μας επανέφερε την πλατεία της Αχειροποίητου στη στάση της ρωμαϊκής πόλης. Είναι μια συγκυρία που θα επέτρεπε την συμπερίληψη του παλίμψηστου στο σχεδιασμό ώστε να αποδοθεί στην πόλη αυτός ο μοναδικός τόπος.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ανάπλαση του Άξονα Αχειροποίητου Αγίας Σοφίας του Δήμου Θεσσαλονίκης. (2013). *Κατάλογος αποτελεσμάτων Αρχιτεκτονικού Διαγωνισμού ΥΠΕΚΑ- ΔΕΕΑΠ* Νουκάκης, Α., Μυροφορίδου, Β., Τζιντζέλη, Μ., Χαζάπης, Α., Χρανιώτη, Α. Σύμβουλος: Μπαμπάλου-Νουκάκη, Μ., Α' Βραβείο.

Augé, M. (1999). *Για μια ανθρωπολογία των σύγχρονων κόσμων*. Μτφ Δ. Σαραφείδου. Αθήνα: Εκδόσεις Αλεξάνδρεια.

Βάλζερ, Ρ. (2011). *Ο περίπατος*. Εισαγ.-μτφ Τ. Βούτσος, Αγ. Μπακοδήμου. Αθήνα: Εκδόσεις Γαβριηλίδης.

Βελένης, Γ. (1998) *Τα τείχη της Θεσσαλονίκης*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press.

Breton A. (1969) *Les pas perdus*. Γαλλία: Editions Gallimard.

Cacciari, M. (1999) *Αρχιπέλαγος*. Αθήνα: Εκδοτικός Οίκος Π. Τραυλός.

Carreri, F. (2002) *Walkscapes: walking as an aesthetic practice*. Βαρκελώνη: Gustavo Gili.

Gregotti, V. (1997). Περί της έννοιας της μετατροπής στον αρχιτεκτονικό σχεδιασμό, στο Π. Αστρεϊνίδου, Γ. Σημαιοφορίδης (επιμ.) *Η «άγνωστη» πόλη. Διαμορφώσεις 10 αρχαιολογικών χώρων στη Θεσσαλονίκη*. Αθήνα: 9^η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων, UNTIMELY BOOKS.

Gros, F. (2015) *Περπατώντας*. Μτφ. Τσίτουρη Ρούλα. Αθήνα: Ποταμός.

Καραδήμου- Γερολύμπου, Α. (2018) *Το όνομα της πολεοδομίας, στο Τόπος-τοπίο. Τιμητικός τόμος για τον Δημήτρη Φιλιππίδη*. Αθήνα : Μέλισσα.

Καραδήμου- Γερολύμπου, Α. (1985) *Η ανοικοδόμηση της Θεσσαλονίκης μετά την πυρκαγιά του 1917*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press.

Καραδήμου-Γερολύμπου, Α. (1997) *Μεταξύ Ανατολής και Δύσης . Θεσσαλονίκη & Βορειοανατολικές πόλεις στο τέλος του 19^{ου} αιώνα*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press.

Kastner, J., Wallis, B. (2005) *Land and Environmental Art*. Phaidon.

Κολώνας, Β. (2012) *Θεσσαλονίκη 1912-2012. Η αρχιτεκτονική μιας εκατονταετίας*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press.

Κουρκουτίδου-Νικολαΐδου, Ε., Μαυροπούλου-Τσιούμη Χ., Μπακιρτζής, Χ. (2012). *Ψηφιδωτά Θεσσαλονίκης. 4^{ος}-14^{ος} αιώνας*. Αθήνα: Εκδόσεις ΚΑΠΟΝ.

Lebesque, S. (ed.) (1996) *Between sea and city. Eight piers for Thessaloniki*. Ρόττερνταμ : NAI Publishers.

Lefebvre, H. (1977). *Το δικαίωμα στην πόλη*. Μτφ. Π. Τουρνικιώτης, Κ. Λωράν. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

Long, R. (2003) *Mirage*. NY: Phaidon.

Massey, D. (2001) *Φιλοσοφία και πολιτικές της χωρικότητας*. Τμήμα Αρχιτεκτόνων ΕΜΠ, Παπασωτηρίου Εκδόσεις.

Massey, D. (2009) *Για το χώρο*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Mazower, M. (2004) *Θεσσαλονίκη, πόλη των φαντασμάτων*. Μτφ. Κώστας Κουρεμένος. Αθήνα: Εκδόσεις Αλεξάνδρεια.

Μερλώ-Ποντύ, Μ. (2016) *Η φαινομενολογία της αντίληψης*. Μτφ. Κική Καφαμπέλη. Αθήνα: Νήσος.

Μπαμπάλου-Νουκάκη Μ. (2017) *Επινοώντας παιγνιώδη στοιχεία στην πόλη. Εισήγηση στο Συνέδριο «Χώροι για το παιδί ή χώροι του παιδιού»*. Πρακτικά υπό δημοσίευση.

Μπαμπάλου-Νουκάκη Μ. (2003) *Για το δημόσιο υπαίθριο χώρο της πόλης: το παράδειγμα της Βαρκελώνης*. Αθήνα.

Pagano, L. "The street unifying element in the construction of cities. The example of Barcelona" στο *Lotus International No 64 /1989*.

Pallasmaa, J. (1996). *The Eyes of the Skin. Architecture and the Senses*. Λονδίνο: Academy Editions.

Purini, F. (1997) *Πρόγραμμα ΗΡΑΚΛΗΣ. Δέκα σχέδια για την ελληνική πόλη*. Επιστημονική Διεύθυνση & Συντονισμός: C. Macchi Cassia, Δ. Καρύδης. Αθήνα: Α.Γ.Ε.Τ. «ΗΡΑΚΛΗΣ»

Secchi, B. (1997) *Ιστορία, αρχιτεκτονική, πόλη: αποσπάσματα, στο Π. Αστροειδίου, Γ. Σημαιοφορίδης (επιμ.) Η «άγνωστη» πόλη. Διαμορφώσεις 10 αρχαιολογικών χώρων στη Θεσσαλονίκη*. Αθήνα: 9^η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων, UNTIMELY BOOKS σ 173

Secchi, B., Vigano, P. (2011) *La ville poreuse: un projet pour le grand Paris et la métropole de l'après-Kyoto*. Βιτσέντσα: MetisPresses.

Σέννετ, Ρ. (1999) *Η τυραννία της οικειότητας. Ο δημόσιος και ο ιδιωτικός χώρος στον δυτικό πολιτισμό*. Αθήνα: Νεφέλη.

Serres, M. (2001) *Το φυσικό συμβόλαιο*. Μτφ. Γιώργος Φαράκλας, επιμ. : Αριστείδης Μπαλτάς. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.

Σερτώ, Μ. ντε (2010) *Επινοώντας την καθημερινή πρακτική. Η πολύτροπη τέχνη του πράττειν*. Προλ. Λυς Ζιάρ. Μτφ. Κική Καφαμπέλη. Αθήνα: Σμίλη.

Simmel, G. (2018) *Μητροπολιτική αίσθηση*. Μτφ. Ιωάννα Μειτάνη, επιμ. Σταύρος Πετσόπουλος. Αθήνα: Άγρα.

Solà-Morales, M. de (ed. M. Zardini) (1999): *Designing Cities. Lotus Quaderni Documents* Μιλάνο: Electa.

Τερζάκης, Φ. (2003). *Αποσπάσματα μιας φιλοσοφίας της φύσης*. Αθήνα: futura.

Τεύχος 11/ 1993: *Euorpan*. *Χτίζοντας την πόλη δίπλα στο νερό*.

Τεύχος 12-13 / 1993: Θεσσαλονίκη «ανοίκεια» πόλη.

Thoreau, H., D. (2013) *Περιπλανήσεις. Φιλοσοφικοί στοχασμοί*. Μτφ. Βασίλης Αθανασιάδης. Αθήνα: Κέδρος.

Tiberghien G. A. (2002): *Nomad city*. Στο *Walkscapes: walking as an aesthetic practice*. Βαρκελώνη: Gustavo Gili.

Topos. *European Landscape Magazine* 41/2002: Promenades.

Wallis, B., Kastner, J. (1998). *Land and Environmental Art*. Νέα Υόρκη: Phaidon Press Limited.

ΕΞΑΣΦΑΛΙΖΟΝΤΑΣ ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΤΩΝ ΑΤΟΜΩΝ ΜΕ ΑΜΑΞΙΔΙΟ ΓΙΑ ΜΙΑ ΑΣΦΑΛΗ ΚΑΙ ΑΝΕΤΗ ΜΕΤΑΚΙΝΗΣΗ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ

Κωνσταντίνος Λαλιώτης

Ιδρυτής, Ομάδα εργασίας AccessLab IT Services _ info@accesslab.gr

Λέξεις κλειδιά: κοινωνική καινοτομία, προσβασιμότητα, ψηφιακές εφαρμογές

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στις μέρες μας, οι Τεχνολογίες Πληροφοριών και Επικοινωνίας καταγράφουν ένα σημαντικό αριθμό πρακτικών εφαρμογών στην αντιμετώπιση καθημερινών προβλημάτων των πολιτών. Όλο και περισσότερες πόλεις υιοθετούν καινοτόμες λύσεις για να διαχειριστούν αποτελεσματικά τα ζητήματά τους και να προσφέρουν νέες υπηρεσίες στους πολίτες και τους επισκέπτες. Όμως, παρά το γεγονός ότι η ανάπτυξη της τεχνολογίας συμβάλλει εμφανώς στην αστική μεταμόρφωση, υπάρχει λιγότερη κατανόηση του πώς αυτή αφομοιώνεται από ομάδες πληθυσμού που αποκλείονται από το αστικό γίγνεσθαι. Η κοινωνική καινοτομία μπορεί να αναδείξει έναν νέο τρόπο προσέγγισης των σύγχρονων προβλημάτων της κοινωνίας, καθώς καλείται να εντοπίσει βιώσιμες, αποτελεσματικές και αποδοτικές λύσεις.

Το παρόν άρθρο προτάσσει την εξασφάλιση του δικαιώματος των ατόμων με αμαξίδιο για μια ασφαλή και άνετη μετακίνηση στην πόλη. Με όχημα το συγκεκριμένο κοινωνικής, τεχνολογικής και επιχειρηματικής καινοτομίας, αποπειράται η καταγραφή καλών και καινοτόμων πρακτικών που βρίσκονται στην υπηρεσία τους. Παράλληλα, αναζητούνται οι δυνατότητες που μπορεί να παρέχει ένα ψηφιακό εργαλείο έξυπνης κινητικότητας, ως εκτέλεση της αρχικής ιδέας της πιλοτικής διαδικτυακής εφαρμογής Thess-rάμπα (<http://thessrampa.netai.net/>).

Στο πλαίσιο αυτό, η ομάδα εργασίας AccessLab IT Services (<http://accesslab.gr/>) υλοποιεί το WheelRoute project. Πρόκειται για την ανάπτυξη ενός Ηλεκτρονικού Χαρτογραφικού Πόρταλ Προσβασιμότητας και Πλοήγησης για άτομα με αμαξίδιο στις ελληνικές πόλεις. Πραγματοποιείται με τη χρήση ανοικτών λογισμικών χαρτογράφησης και στηρίζεται σε μια διαρκή έρευνα μέσω ερωτηματολογίου που πραγματοποιεί η ομάδα για τις ανάγκες και τις δυνατότητες μετακίνησης των ατόμων με αμαξίδιο στον αστικό ιστό. Με αφετηρία το Γκάζι στον δήμο Αθηναίων, στόχος είναι η δημιουργία μιας κοινής για όλους τους δήμους πλατφόρμας για την ενημέρωση και την πλοήγηση των ατόμων με αμαξίδιο, αλλά και την ενδυνάμωση της συμμετοχής τους στη διαμόρφωση του αστικού περιβάλλοντος, στην οικειοποίηση του δημόσιου αστικού χώρου και στη βελτίωση της ποιότητας ζωής.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το δικαίωμα στην πόλη αποτελεί όραμα για μια πόλη - τόπο επιθυμίας, η οποία οφείλει να πληροί τις ανάγκες και να ικανοποιεί τις επιθυμίες των κατοίκων της (Marcuse, 2010: 88). Αυτοί που έχουν νόμιμο δικαίωμα στην πόλη, είναι αυτοί που ζουν την καθημερινότητά τους σε αυτή (Lefebvre, 1947), διότι το δικαίωμα στην πόλη καταδεικνύει ότι όλοι οι πολίτες έχουν το δικαίωμα συμμετοχής στις αποφάσεις που επηρεάζουν το πού και το πώς ζουν. Επίσης, όλοι έχουν δικαίωμα στην πρόσβαση, στην οικειοποίηση και στη χρήση των υφιστάμενων χώρων της πόλης, καθώς επίσης και στη δημιουργία νέων χώρων που ανταποκρίνονται στις ανάγκες τους (Lefebvre, 1996a).

Παρόλα αυτά, τα περισσότερα κείμενα για τις πόλεις λαμβάνουν ως δεδομένο ότι οι πολίτες είναι αρτιμελείς (Imrie, 1996) και ενώ οι συζητήσεις για το δικαίωμα στην πόλη συνεχώς επεκτείνονται, τα άτομα με αναπηρία εμφανίζονται μόνο στις παρυφές αυτών (Bezmez, 2013). Είναι γεγονός ότι ο κοινωνικός αποκλεισμός στην πόλη εξακολουθεί να υπάρχει, σε αντίθεση με τις όποιες προσπάθειες βελτίωσης της προσβασιμότητας και της προσπελασιμότητας. Οι Imrie και Hall (2001) παρατηρούν ότι οι εργολάβοι έχουν περιορισμένη γνώση για τα άτομα με αναπηρία, με αποτέλεσμα κατά την κατασκευή ενός τεχνικού έργου να μη δίνεται η δέουσα σημασία για τα άτομα αυτά.

Η έννοια του δικαιώματος στην πόλη και ο ισχυρισμός ότι ο αστικός χώρος αποτελεί τόπο συλλογικής ζωής (Lefebvre, 1968), μοιάζει να ταιριάζει όσο τίποτα άλλο στο θέμα της αναπηρίας. Είναι βέβαιο ότι ο επαναπροσδιορισμός της ζωής στην πόλη και των διαδικασιών αστικοποίησης θα οδηγήσει στην οικειοποίηση εκ νέου του δημόσιου αστικού χώρου για όλους και χωρίς αποκλεισμούς (Harvey, 2008). Ποιος είναι άραγε ο ρόλος της τεχνολογίας και πώς μπορούν οι ψηφιακές εφαρμογές να υποστηρίξουν το δικαίωμα των ατόμων με αναπηρία στην πόλη;

ΚΥΡΙΩΣ ΣΩΜΑ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

Είναι κοινώς αποδεκτό ότι τα άτομα με αναπηρία αντιμετωπίζουν σημαντικές δυσκολίες στην καθημερινή τους μετακίνηση στην πόλη. Δεδομένου ότι οι σημειακές παρεμβάσεις καθίστανται δύσκολες ορισμένες φορές, η εύρεση λύσεων στα σύγχρονα ζητήματα του σχεδιασμού μπορεί να στηριχθεί στην ανάπτυξη και διαχείριση της καινοτομίας και των ΤΠΕ (Silva, 2010). Οι φορείς χάραξης πολιτικής οφείλουν να έχουν ως στόχο την ανάπτυξη της καινοτομίας και των επενδύσεων στην πόλη, αλλά παράλληλα να προστατεύουν τις βασικές κοινωνικές και ατομικές αξίες (West, 2011).

Καλές πρακτικές κοινωνικής και τεχνολογικής καινοτομίας για άτομα με αναπηρία

Στην τομή της χρήσης των ΤΠΕ για τα ΑμεΑ με την αστική κοινωνική καινοτομία, συναντάμε το σύστημα Moby+ στη Γαλλία. Πληροφορεί τους οδηγούς των αστικών λεωφορείων για τον αριθμό των ατόμων με αμαξίδιο που περιμένουν σε κάθε στάση έτσι ώστε να κερδηθεί χρόνος στην προετοιμασία της πρόσβασης και να τοποθετηθούν οι κατάλληλες παλέτες υπερύψωσης του πεζοδρομίου (Zhou, Hou, Zuo & Li, 2012).

Στο πεδίο των ψηφιακών εφαρμογών, το wheelmap.org αποτελεί μια γερμανική πρωτοβουλία για την εύρεση προσβάσιμων σημείων ενδιαφέροντος για ΑμεΑ. Περιλαμβάνει πληροφορίες για όλες τις πόλεις του κόσμου, καθώς στηρίζεται στον εθελοντισμό και στη συμμετοχή των πολιτών (<https://link.springer.com/article/10.1186/s40965-017-0040-5>). Στην ίδια λογική κινείται και η prosvasis.co, μια ελληνική πρωτοβουλία με παρόμοιες λειτουργίες και σχεδιασμό.

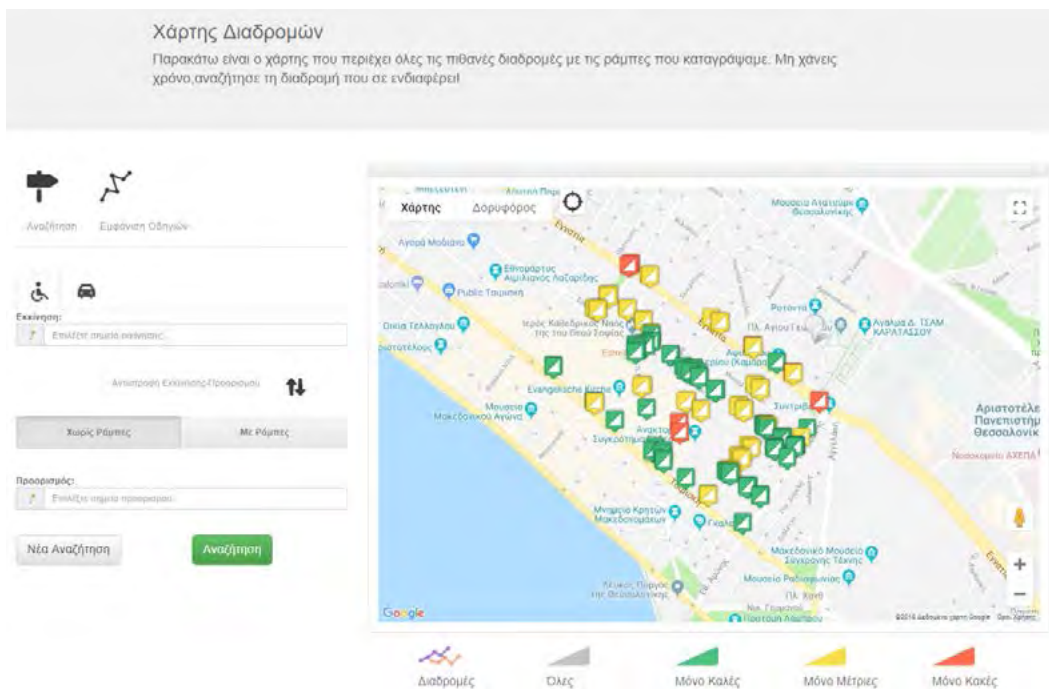

Από την εφαρμογή Thess-ράμπα στον σχεδιασμό της Access Pal

Στην πόλη της Θεσσαλονίκης, η διαδικτυακή εφαρμογή Thess-ράμπα αποτελεί την πρώτη απόπειρα το 2014 για τη δημιουργία ενός έξυπνου εργαλείου πληροφόρησης για τις δημόσιες αστικές υποδομές προσβασιμότητας. Περιλαμβάνει ένα σύνολο από ανοικτά δεδομένα σχετικά με την τοποθεσία και την κατάσταση των ραμπών στο κέντρο της πόλης (Εικόνα 1).

Οι ράμπες ομαδοποιούνται σε τρεις κατηγορίες ανάλογα με την καταλληλότητά τους. Η καθεμία συνοδεύεται από μία καρτέλα που περιλαμβάνει φωτογραφία, αναλυτική περιγραφή τεχνικών χαρακτηριστικών και τρόπου κατασκευής και πιθανό εμπόδιο σταθμευμένου οχήματος. Η εφαρμογή, αξιοποιώντας τον αλγόριθμο πλοήγησης της google, επιχειρεί να προτείνει κατάλληλες διαδρομές για άτομα με αμαξίδιο. Ο χρήστης μπορεί με εύκολο τρόπο να επιλέξει σημεία εκκίνησης και προορισμού στον χάρτη και ύστερα τις ράμπες που επιθυμεί να διασχίσει.

Εικόνα 1. Χάρτης διαδικτυακής εφαρμογής Thess-ράμπα. (Σύλληψη-Σχεδιασμός: Ομάδα Thess-ράμπα, Apps4Thessaloniki, 2014)

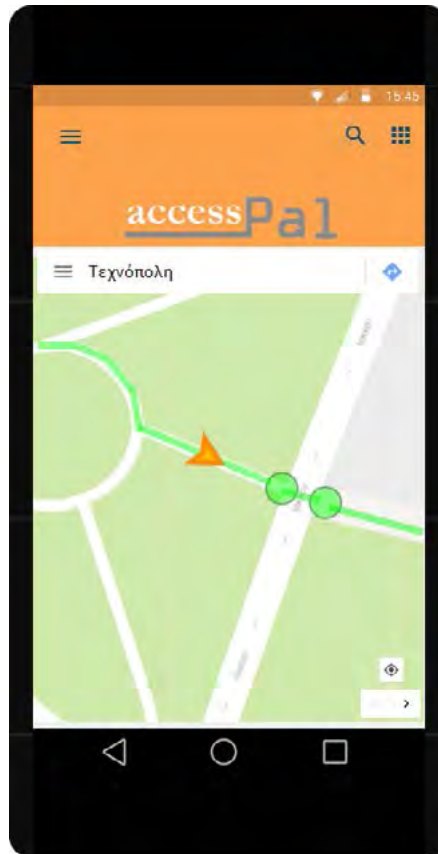
Τα πρώτα συμπεράσματα από την πιλοτική λειτουργία της διαδικτυακής εφαρμογής Thess-ράμπα κατά το διάστημα 2014-2015 ήταν αρκετά ενθαρρυντικά και άνοιξαν συζητήσεις για την προώθηση και την τεχνολογική βελτίωσή της. Παράλληλα, εξετάστηκε το ενδεχόμενο υλοποίησης εφαρμογών που θα είχαν υποστηρικτικές λειτουργίες προς την Thess-ράμπα και θα στηρίζονταν στη λογική τους πληθοπορισμού, δηλαδή στη συλλογή δεδομένων από τους ίδιους τους χρήστες, ενισχύοντας τη συμμετοχή τους στη βελτίωση του αστικού περιβάλλοντος και της ποιότητας ζωής.

Το καλοκαίρι του 2016 σχεδιάστηκε η εφαρμογή AccessPal για κινητές συσκευές. Αφορούσε στη δήλωση περιστατικών που δυσκολεύουν την καθημερινή μετακίνηση των ατόμων με αμαξίδιο, όπως η παραβατική στάθμευση, η άλογη ανάπτυξη τραπεζοκαθισμάτων και οι φθορές στις ράμπες ή/και στα πεζοδρόμια. Στόχος ήταν η αποκατάσταση της πρόσβασης και της κίνησης στον δημόσιο χώρο και η διεύρυνση των δυνατοτήτων συμμετοχής των πολιτών στα κοινά.

Περιοχή μελέτης για τον σχεδιασμό της AccessPal ορίστηκε το Γκάζι στο δήμο Αθηναίων. Τον Ιούλιο του 2016 πραγματοποιήθηκε από τον γράφοντα επιτόπια έρευνα για την καταγραφή και αξιολόγηση των αστικών υποδομών προσβασιμότητας στη συγκεκριμένη περιοχή στο πλαίσιο της διπλωματικής του εργασίας στο τμήμα Χωροταξίας ΑΠΘ. Σύμφωνα με την καταγραφή, για να εισέλθει ο χρήστης στην Τεχνόπολη από την είσοδό της επί της οδού Ιάκκου, έπρεπε να διασχίσει μια ράμπα που είχε το ενδεχόμενο παραβατικής στάθμευσης. Η συγκεκριμένη ράμπα συμβολίζεται με κίτρινο χρώμα (Εικόνα 2).

Εικόνα 2. Mock-up πλοήγησης για τον σχεδιασμό της εφαρμογής AccessPal για κινητά.
(Σύλληψη-Σχεδιασμός: Κων/νος Λαλιώτης, 4th Innovation & Design Thinking in Mobile Applications & Services, 2016)

Σύμφωνα με τον σχεδιασμό της AccessPal, αν ο χρήστης κατά τη διάρκεια της μετακίνησής του συναντούσε παραβατική στάθμευση στη συγκεκριμένη ράμπα, θα μπορούσε να το επισημάνει επιλέγοντας την αντίστοιχη εντολή της εφαρμογής (Εικόνα 3). Επίσης, θα μπορούσε να επισημάνει και άλλες δυσκολίες, όπως κάποιο τεχνικό έργο, φθορά ράμπας ή/και πεζοδρομίου ή/και άλογη ανάπτυξη τραπεζοκαθισμάτων.

Εικόνα 3. Mock-up δήλωσης συμβάντος για τον σχεδιασμό της εφαρμογής AccessPal για κινητά. (Σύλληψη-Σχεδιασμός: Κων/νος Λαλιώτης, 4th Innovation & Design Thinking in Mobile Applications & Services, 2016)

Η εκλέπτυνση της αρχικής ιδέας και η συμμετοχή των πολιτών

Οι ψηφιακές εφαρμογές αποτελούν εργαλεία που πρέπει να απαντούν στις πραγματικές ανάγκες των εν δυνάμει χρηστών τους. Μια καλή ιδέα υλοποίησης στηρίζεται σε ένα ισχυρό τεχνικό υπόβαθρο, ικανό να καλύπτει όλες τις λειτουργίες μιας εφαρμογής (Λουνής, 2016). Σε μια εποχή ραγδαίας ανάπτυξης της τεχνολογίας και των πληροφοριακών συστημάτων, δεν μπορεί παρά να αναζητηθεί ο κατάλληλος τρόπος υιοθέτησης των ψηφιακών εφαρμογών από τον χωρικό σχεδιασμό.

Η ομάδα εργασίας AccessLab IT Services ξεκίνησε στις αρχές του 2017 να αναζητά τρόπους βελτίωσης των Thess-ράμπα και AccessPal με στόχο την ανάπτυξη ενός ολοκληρωμένου ψηφιακού εργαλείου για τη διευκόλυνση της μετακίνησης των ατόμων με αμαξίδιο στην πόλη. Με δεδομένο ότι ο αλγόριθμος πλοήγησης της google για πεζούς οδηγεί από τους δρόμους και όχι από τα πεζοδρόμια, παρατηρήθηκαν τεχνικές δυσκολίες και ασυνέχεια στις προτεινόμενες διαδρομές της Thess-ράμπα. Συνεπώς, η δήλωση περιστατικών μέσω της AccessPal δε θα ήταν εφικτή καθώς δεν υπήρχε ακρίβεια.

Η εμπειρία από τις Thess-ράμπα και AccessPal οδήγησε στην ανάγκη για την κατασκευή μιας άρτιας βάσης χωρικών δεδομένων προσβασιμότητας. Εκτός από την ύπαρξη και την κατάσταση των ραμπών, θα συγκεντρώνει πληροφορίες για τα τεχνικά χαρακτηριστικά των πεζοδρομίων (μήκος, πλάτος, κλίση), τα πιθανά εμπόδια (πχ φυτεύσεις, φωτισμός,

παραβατική στάθμευση κ.α.), την ύπαρξη διαβάσεων, αλλά και την ύπαρξη προσβάσιμων σημείων ενδιαφέροντος σε κοντινή απόσταση. Επίσης, θα χρησιμεύει στην παραγωγή ασφαλών διαδρομών σύμφωνα με έναν πρωτότυπο αλγόριθμο πλοήγησης που θα υπολογίζει όλους τους παραπάνω παράγοντες. Ακολουθώντας κάποια διαδρομή, ο χρήστης θα μπορεί να δηλώνει περιστατικά που δυσκολεύουν την μετακίνησή του ή/και να καταγράφει κατάλληλες υποδομές ή/και άλλες διαδρομές

Παράλληλα, η ομάδα πραγματοποιεί έρευνα μέσω ερωτηματολογίου με στόχο την ανελλιπή συλλογή πληροφοριών σχετικά με τις ανάγκες και τις δυνατότητες μετακίνησης των ατόμων με αμαξίδιο (άτομα με κινητική αναπηρία και γονείς με βρεφικά καροτσάκια) στις ελληνικές πόλεις. Βασικό στόχο της πρωτοβουλίας αποτελεί ο εντοπισμός όσο το δυνατό περισσότερων παραγόντων που καθορίζουν μια κατάλληλη διαδρομή για αμαξίδιο. Το ερωτηματολόγιο βρίσκεται και διαδικτυακά (<https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSd0E6l678HLyvznjJmJky2suQcde-097S29DJqR3i7eDu-SFA/viewform>), ενώ για την πρώτη περίοδο απαντήσεων (1/17 – 1/18) έχουν συμμετάσχει 42 άτομα, από τα οποία 34 ζουν ή/και εργάζονται στην Αθήνα, τα 5 στη Θεσσαλονίκη και 3 στο Αίγιο.

Από τις μέχρι τώρα απαντήσεις εξάγουμε κυρίως το συμπέρασμα ότι τα άτομα με αμαξίδιο προγραμματίζουν εκ των προτέρων τη διαδρομή που θα ακολουθήσουν στην πόλη, προκειμένου να γνωρίζουν τις δυνατότητες μετακίνησής τους, αλλά και τις ενδεχόμενες δυσκολίες που θα συναντήσουν. Συνεπώς, έχουν ανάγκη για συγκεκριμένη ενημέρωση, όπως για παράδειγμα για τους δυνατούς τρόπους σύνδεσης προσβάσιμων σημείων ενδιαφέροντος μέσα από κατάλληλες ράμπες και πεζοδρόμια. Στη συνέχεια, επιθυμούν να συμμετέχουν ενεργά στη διαμόρφωση του αστικού περιβάλλοντος, καταγράφοντας και αξιολογώντας τις αστικές υποδομές (τεχνοτροπία κατασκευής ραμπών κ.α.). Παράλληλα, οι σημαντικότερες δυσκολίες που συναντούν κατά την καθημερινή μετακίνησή τους στην πόλη αφορούν στην παραβατική στάθμευση σε ράμπες και πεζοδρόμια και στην άλογη ανάπτυξη τραπεζοκαθισμάτων.

WheelRoute project: Αναπτύσσοντας ένα Ηλεκτρονικό Χαρτογραφικό Πόρταλ Προσβασιμότητας και Πλοήγησης

Το WheelRoute project ξεκίνησε στις αρχές του παρόντος έτους και συγκεντρώνει την αποκτημένη εμπειρία από τις Thess-ράμπα και AccessPal. Οραματίζεται την εξασφάλιση του δικαιώματος των ατόμων με αμαξίδιο για μια ασφαλή και άνετη μετακίνηση στην πόλη και την ενδυνάμωση της συμμετοχής τους στη διαμόρφωση του αστικού περιβάλλοντος. Αξιοποιώντας εργαλεία της γεωπληροφορικής, στόχος είναι η δημιουργία ενός ολοκληρωμένου Ηλεκτρονικού Χαρτογραφικού Πόρταλ Προσβασιμότητας και Πλοήγησης που θα παρέχει υπηρεσίες τόσο στα άτομα με αμαξίδιο, όσο και στην τοπική αυτοδιοίκηση.

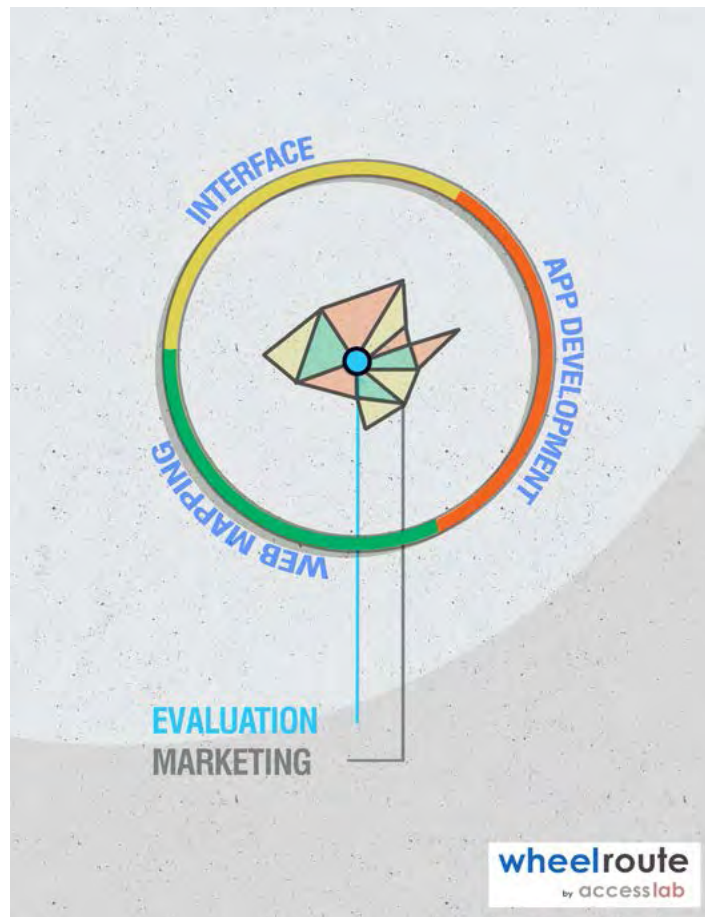
Το Πόρταλ θα προτείνει κατάλληλες διαδρομές σε περιβάλλον web GIS για την μετακίνηση των ατόμων με αμαξίδιο, συνυπολογίζοντας όσο το δυνατό περισσότερες παραμέτρους, όπως αναφέρθηκε σε προηγούμενη ενότητα. Παράλληλα, θα αποτελεί ένα χρήσιμο εργαλείο και για την τοπική αυτοδιοίκηση. Θα παρέχει επικαιροποιημένες πληροφορίες για την κατάσταση και την καταλληλότητα των αστικών υποδομών προσβασιμότητας, δίνοντάς της τη δυνατότητα να προγραμματίζει μελλοντικές παρεμβάσεις για τη βελτίωση του αστικού περιβάλλοντος.

Για την υλοποίηση του Πόρταλ προσδιορίστηκε η κατάλληλη μεθοδολογία, η οποία στηρίχθηκε σε πέντε βήματα (Σχήμα 1):

1. Αρχικά αξιολογούνται οι αστικές υποδομές προσβασιμότητας (evaluation) με βάση συνάρτηση της μορφής $f(x)=ax+bx+z$ και παράγεται ένας δείκτης καταλληλότητας για τη χρήση της καθεμίας.
2. Η αξιολόγηση οδηγεί στην ανάπτυξη ενός διαδικτυακού χάρτη (web mapping) για την απεικόνισή των υποδομών.
3. Παράλληλα, αναπτύσσεται η βασική εφαρμογή του Πόρταλ (app development) που αφορά στην πλοήγηση των ατόμων με αμαξίδιο και βασίζεται στην αξιολόγηση που έχει προηγηθεί.
4. Επίσης, εξετάζεται ο σχεδιασμός του περιβάλλοντος του Πόρταλ (interface), ο οποίος πρέπει να είναι φιλικός προς τα άτομα με αναπηρία.
5. Τέλος, η κατάλληλη προώθηση (marketing) συνδέει τα παραπάνω με σκοπό τη γνωστοποίηση του Πόρταλ και των λειτουργιών του στο ενδιαφερόμενο κοινό.

Σχήμα 1. Η μεθοδολογία ανάπτυξης του Ηλεκτρονικού Χαρτογραφικού Πόρταλ Προσβασιμότητας και Πλοήγησης. (Σύλληψη: Κων/νος Λαλιώτης, Γραφιστική απόδοση: Πάνος Κιούσης, 2018)

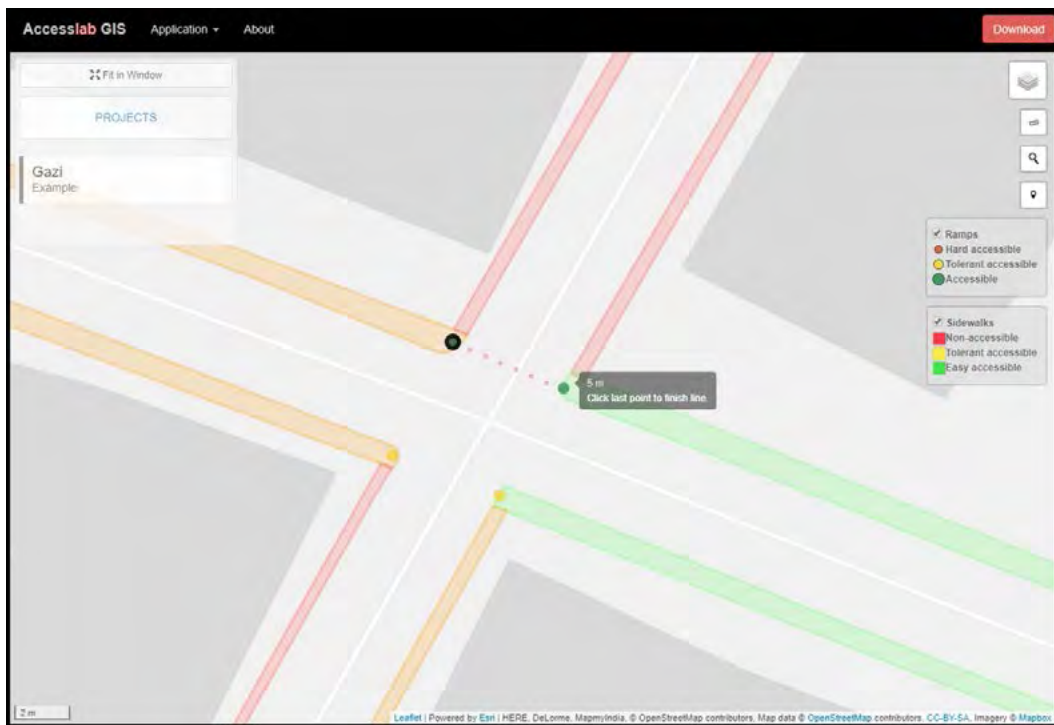

Από τον Ιούνιο του 18, η διεύθυνση <https://webgis.accesslab.gr/> φιλοξενεί μία πιλοτική (beta) έκδοση του Πόρταλ (Εικόνα 4) με τις πρώτες λειτουργίες του (Εικόνα 5).

Εικόνα 4. Ηλεκτρονικό Χαρτογραφικό Πόρταλ Προσβασιμότητας και Πλοήγησης. (Σύλληψη: Κων/νος Λαλιώτης, Υλοποίηση: Ομάδα εργασίας AccessLab IT Services, 2018)

Εικόνα 5. Μέτρηση της απόστασης δύο ραμπών στο Ηλεκτρονικό Χαρτογραφικό Πόρταλ Προσβασιμότητας και Πλοήγησης. (Σύλληψη: Κων/νος Λαλιώτης, Υλοποίηση: Ομάδα εργασίας AccessLab IT Services, 2018)

Πρόκειται για έναν διαδικτυακό χάρτη που περιλαμβάνει ένα σύνολο από ράμπες και πεζοδρόμια στην πλατεία Γκαζιού, στη γύρωθεν περιοχή και στην Τεχνόπολη. Οι ράμπες και τα πεζοδρόμια ομαδοποιούνται ανάλογα με την καταλληλότητά τους σε τρεις κατηγορίες (προσβάσιμα, ανεκτή κατάσταση και μη προσβάσιμα). Στο περιβάλλον του χάρτη, αποτελούν ένα δίκτυο σημείων και ακμών. Για την ταξινόμηση των ραμπών ακολουθείται η διαδικασία της συσταδοποίησης, ενώ το πάχος των ακμών του δικτύου αποτυπώνει το εκτιμώμενο πλάτος των πεζοδρομίων.

Ο χρήστης αποκτά αρκετές δυνατότητες που στηρίζονται στις βασικές λειτουργίες ενός Πόρταλ. Μπορεί να μετρήσει μια απόσταση στον χάρτη και να εντοπίσει τη θέση του ή/και μια οδό έτσι ώστε να ενημερωθεί για τις υποδομές προσβασιμότητας. Επίσης, μπορεί να επιλέξει μεταξύ διαφορετικών υποβάθρων και να προμηθευτεί τα δεδομένα (ράμπες και πεζοδρόμια) καθώς είναι ανοικτά.

Μελλοντικά βήματα

Το Ηλεκτρονικό Χαρτογραφικό Πόρταλ Προσβασιμότητας και Πλοήγησης WheelRoute επιδιώκει να αποτελέσει μια ολοκληρωμένη ηλεκτρονική πλατφόρμα που θα υποστηρίζει την κινητικότητα των ατόμων με αμαξίδιο και θα είναι κοινή για όλες τις πόλεις και τους δήμους. Θα αποτελείται από μια διαδικτυακή υποδομή γεωχωρικών δεδομένων με πληροφορίες για τις αστικές υποδομές προσβασιμότητας και με δυνατότητες συμμετοχής των ατόμων με αμαξίδιο στη βελτίωση του αστικού περιβάλλοντος.

Τη δεδομένη στιγμή (Αύγουστος 18), έχουν ολοκληρωθεί τα δύο πρώτα βήματα της μεθοδολογίας, ενώ η beta έκδοση ανανεώνεται συνεχώς. Βασικός στόχος έως το τέλος του παρόντος έτους είναι η ολοκλήρωση των επόμενων δύο βημάτων. Πρόκειται για την ανάπτυξη της εφαρμογής πλοήγησης με πρωτότυπο αλγόριθμο που θα στηρίζεται στα δεδομένα ίδιας καταγραφής και αξιολόγησης και για τον σχεδιασμό ενός ολοκληρωμένου και προσβάσιμου περιβάλλοντος για το Πόρταλ. Με την έναρξη του επόμενου έτους προγραμματίζεται η κατάστρωση του κατάλληλου επιχειρηματικού πλάνου που θα προσδιορίσει τις μεθόδους γνωστοποίησης και προώθησης του Πόρταλ.

Τέλος, σχεδιάζονται λειτουργίες και εξετάζονται πιθανές μέθοδοι για τη συμμετοχή του κοινού στη διαμόρφωση του Πόρταλ έτσι ώστε να ανταποκρίνεται όσο το δυνατό περισσότερο στις ανάγκες του. Οι χρήστες θα αποκτήσουν τη δυνατότητα να αξιολογούν τις αστικές υποδομές προσβασιμότητας, δίνοντας μια εκτίμηση για την καταλληλότητα προσπέλασής τους, η οποία θα συνυπολογίζεται στην παραγωγή του δείκτη καταλληλότητας για τη χρήση της καθεμίας. Επίσης, θα δηλώνουν με εύκολο τρόπο περιστατικά που δυσκολεύουν την καθημερινή μετακίνησή τους στην πόλη και θα καταγράφουν μια κατάλληλη και προσβάσιμη διαδρομή που ακολουθούν, έτσι ώστε να ενημερώνουν άλλους χρήστες.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Στις μέρες μας, οι τεχνολογίες της πληροφορικής μπορούν να διευκολύνουν τους σχεδιαστές του χώρου παρέχοντάς τους τη δυνατότητα να έρχονται σε διάδραση με τους πολίτες και τους τοπικούς φορείς. Τα διαδικτυακά Γεωγραφικά Συστήματα Πληροφοριών (όπως το Public Participation GIS - PPGIS) αποτελούν χρήσιμα εργαλεία για τη συμμετοχή του κοινού στη λήψη αποφάσεων, καθώς επιταχύνουν την πληροφόρησή του μέσα από διαδραστικούς διαδικτυακούς χάρτες. Με αυτό τον τρόπο μπορούμε να μιλάμε για έναν συμμετοχικό e-σχεδιασμό (participatory e-planning) (Silva, 2010).

Μέσα από μία κατάλληλη διαδικασία σχεδιασμού, το Ηλεκτρονικό Χαρτογραφικό Πόρταλ Προσβασιμότητας και Πλοήγησης WheelRoute, δύναται να παρέχει ολοκληρωμένες λειτουργίες και εφαρμογές στα άτομα με αμαξίδιο. Αυτές θα αφορούν τόσο στην πλοήγησή τους στην πόλη, αμβλύνοντας τις δυσκολίες κίνησης στο δημόσιο χώρο και αποκαθιστώντας την πρόσβασή σε αυτόν, όσο και στη δήλωση κάποιου συμβάντος που δυσκολεύει την ασφαλή και άνετη κίνησή τους, ενδυναμώνοντας και διευρύνοντας τις δυνατότητες συμμετοχής τους στην παραγωγή ενός προσβάσιμου αστικού δημόσιου χώρου. Παράλληλα, η τοπική αυτοδιοίκηση αποκτά μία ολοκληρωμένη πλατφόρμα που θα συμβάλει αποτελεσματικά στη διαχείριση της προσβασιμότητας και της κινητικότητας των ατόμων με αμαξίδιο στην πόλη.

Η αναπηρία αποτελεί κοινωνικό κατασκεύασμα και όχι εγγενή κατωτερότητα ή κάτι που χρήζει θεραπείας. Αν δεχθούμε ότι η πραγματικότητα αποτελεί κοινωνική κατασκευή, τότε μπορούμε να φανταστούμε μια κοινωνία όπου η αναπηρία δε θα αντιμετωπίζεται ως κάτι μη φυσιολογικό και ασυνήθιστο.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Bezmez, D. (2013). Urban Citizenship, the Right to the City and Politics of Disability in Istanbul. *International Journal of Urban and Regional Research* 37 (1), 93-114.

Harvey, D. (2008). *The Right to the City*. *New Left Review* 53, σ. 23-40.

Imrie, R. (1996). *Disability and the City: International Perspectives*. London: Paul Chapman Publishing Ltd.

Imrie, R. & Hall, P. (2001). *Inclusive design. Designing and Developing Accessible Environments*. London and New York: Spon Press.

Lefebvre, H. [1947] 1991. *Critique of everyday life*, London: Verso.

Lefebvre, H. [1968] 1977. *Δικαίωμα στην πόλη: Χώρος και Πολιτική*, (μτφρ. Τουρνικιώτης Π., Λωράν Κ.). Αθήνα: Παπαζήση.

Lefebvre, H. (1996a). *The right to the city*. In *Writings on cities* (Trans. Elizabeth Lebas). Wiley-Blackwell.

Marcuse, P. (2010). Rights in Cities and the Right to the City. In: Ana Sugranyes and Charlotte, Mathivet (ed.), *Cities for All: Proposals and Experiences towards the Right to the City*, Habitat International Coalition, HIC Santiago, Chile, pages 87-98.

Silva, C. N. (2010). *E-Planning - ICTs for Urban Development and Monitoring*. New York: Information Science Reference.

West, D. (2011). *The next wave. Using digital technology to further social and political innovation*. The Brookings Institution.

Zhou, H., Hou, K.-M., Zuo, D. & Li, J. (2012). *Intelligent Urban Public Transportation for Accessibility Dedicated to People with Disabilities*. www.mdpi.com/journal/sensors

Λαλιώτης, Κ. (2016). Νεοφυείς επιχειρήσεις, ψηφιακές εφαρμογές και αστική κοινωνική καινοτομία. Εξασφαλίζοντας το δικαίωμα των ατόμων με αμαξίδιο για ασφαλή και άνετη κίνηση στην πόλη. *Διπλωματική εργασία*. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Πολυτεχνική Σχολή, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας & Ανάπτυξης, Link: <https://ikee.lib.auth.gr/record/285206/?ln=el>

Λουνης, Σ. (2016). 4ο Εκπαιδευτικό Πρόγραμμα Innovation & Design Thinking in Mobile Applications and Services. Innovathens, Τεχνόπολη Δ. Αθηνών.

Η ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΤΙΚΗ ΤΗΣ ΑΣΤΙΚΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ: ΤΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Ιωάννης Κατσίκης

Υποψήφιος διδάκτωρ, Τμήμα Διοικητικής Επιστήμης και Τεχνολογίας, Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών _ ioannis@aueb.gr

Λέξεις κλειδιά: Βιομηχανική κληρονομιά, αστικό πολιτισμικό τοπίο, Θεσσαλονίκη

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η εργασία αυτή επιχειρεί μια νέα κριτική και μεθοδολογική προσέγγιση στη διαδικασία επανα-νοηματοδότησης και χρησιμοποίησης των βιομηχανικών χώρων στα όρια του αστικού τοπίου. Βιομηχανικά συγκροτήματα, βιομηχανικές συνοικίες, κτίρια και άλλοι χώροι που αναπτύχθηκαν στην τομή της πόλης και της βιομηχανίας κατά το παρελθόν σημασιοδότησαν χρήσεις και περιοχές. Σήμερα, αποτελούν στοιχεία μνήμης και αναπόσπαστα (;) μέρη του αστικού πολιτισμικού τοπίου. Με την αποβιομηχάνιση ή την έξοδο των οχλουσών δραστηριοτήτων από το πολεοδομικό συνεχές οι χώροι αυτοί επανα-σημασιοδοτούνται ενώ συχνά αποτελούν επίδικα αντικείμενα για την λειτουργική τοποθέτησή τους στον σύγχρονο αστικό ιστό. Στη διαδικασία μετάβασης από την ιδιωτική βιομηχανική ιδιοκτησία προς στη δημόσια πολιτισμική κληρονομιά οι χώροι αποκτούν νέες χρήσεις, μορφές και λειτουργίες. Στο θεωρητικό της μέρος, η εργασία συζητά το θέμα της μετάβασης της βιομηχανικής ιδιοκτησίας στη δημόσια σφαίρα, προσεγγίζοντάς την ως πολιτιστικό πόρο και κληρονομιά. Το εμπειρικό μέρος παρέχει μια ιστορική προσέγγιση ενώ καταγράφει τις νέες χρήσεις βιομηχανικών χώρων στην πόλη της Θεσσαλονίκης, μια πόλη με σημαντική βιομηχανική παράδοση και σχετικές υποδομές. Σκοπός είναι η εξελικτική (διαχρονική) μελέτη της εξέλιξης των χρήσεων των χώρων αυτών που οδηγεί στη συγκρότηση μιας νέας αστικής γεωγραφίας της βιομηχανικής κληρονομιάς.

Πιο συγκεκριμένα, στο εμπειρικό μέρος καταγράφηκαν οι νέες χρήσεις βιομηχανικών χώρων στη πόλη της Θεσσαλονίκης, ενώ τα στοιχεία συγκρίθηκαν με δεδομένα από τρεις ακόμη μεγάλες ελληνικές πόλεις με σημαντική βιομηχανική παράδοση (Βόλος, Αθήνα και Ηράκλειο). Ανάμεσα στο ιδιωτικό και το δημόσιο οι υποκείμενοι χώροι μένουν ίδιοι τη στιγμή που τα κλαδικά αντικείμενα αλλάζουν. Οι χώροι αυτοί αποκτούν νέες χρήσεις, μορφές και λειτουργίες που μέσα από τις ασυνέχειες του χώρου και του χρόνου συμβάλλουν στη συγκρότηση της σύγχρονης αστικής εμπειρίας. Όπως προκύπτει από την έρευνα, στη συντριπτική τους πλειοψηφία οι χρήσεις των κτηρίων έχουν μεταβληθεί πλήρως. Παράλληλα, είναι έντονα εμφανής η στροφή από τη δευτερογενή και την έντονα εξαρτώμενη από τον πρωτογενή τομέα μεταποιητική δραστηριότητα (καπνοβιομηχανίες, βυρσοδευεία, κα) στον τριτογενή τομέα των υπηρεσιών και ειδικά για την πόλη της Θεσσαλονίκης στον τομέα της διασκέδασης και δευτερευόντως στον τομέα του πολιτισμού, κάτι που αποτελεί πρώτη επιλογή για τις υπόλοιπες πόλεις της έρευνας.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η εργασία αυτή εισηγείται μια νέα κριτική προσέγγιση στη διαδικασία επανανοηματοδότησης και χρησιμοποίησης των βιομηχανικών χώρων στα όρια του αστικού τοπίου. Βιομηχανικά συγκροτήματα, βιομηχανικές συνοικίες, κτίρια και άλλοι χώροι που αναπτύχθηκαν στην τομή της πόλης και της βιομηχανίας κατά το παρελθόν σηματοδότησαν χρήσεις και περιοχές. Σήμερα, αποτελούν στοιχεία μνήμης, τεκμήρια της ιστορίας και αναπόσπαστα (;) μέρη του αστικού πολιτισμικού τοπίου. Παράλληλα, με την αποβιομηχάνιση των τελευταίων δεκαετιών, τις νέες επεκτάσεις των αστικών κέντρων ή την έξοδο των οχλουσών δραστηριοτήτων από το πολεοδομικό συνεχές, οι χώροι αυτοί επανα-σηματοδοτούνται ενώ συχνά αποτελούν επίδικα αντικείμενα για την λειτουργική τοποθέτησή τους στον σύγχρονο αστικό ιστό. Ανάμεσα στην ιδιωτική βιομηχανική ιδιοκτησία και τη δημόσια πολιτισμική κληρονομιά οι χώροι αυτοί αποκτούν νέες χρήσεις, μορφές και λειτουργίες που μέσα από τις ασυνέχειες του χώρου και του χρόνου συμβάλλουν στη συγκρότηση της σύγχρονης αστικής εμπειρίας.

Στο θεωρητικό μέρος αυτής της εργασίας συζητείται το θέμα της μετάβασης και διαδοχής της βιομηχανικής ιδιοκτησίας από την ιδιωτική στη, κατά παράδοση, δημόσια σφαίρα, προσεγγίζοντας την ως πόρο πολιτιστικό και κληρονομιά. Στο εμπειρικό μέρος αναπτύσσεται μια ιστορική προσέγγιση ενώ παράλληλα καταγράφτηκαν οι νέες χρήσεις βιομηχανικών χώρων σε μια πόλη με σημαντική βιομηχανική παράδοση, την πόλη της Θεσσαλονίκης. Χρησιμοποιώντας μεικτή μεθοδολογική προσέγγιση, αποκαλύπτουμε σχέσεις και συσχετίσεις. Η ιστορική αλλά και ποσοτική αργότερα, μελέτη της εξέλιξης των χώρων αυτών προσφέρει μια χρήσιμη συνολική οπτική για τη έρευνα της αλλαγής των χρήσεων που οδηγεί στη συγκρότηση μιας νέας αστικής γεωγραφίας.

ΑΣΤΙΚΟ ΤΟΠΙΟ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ

Η Βιομηχανική Κληρονομιά ως Πολιτισμική Κληρονομιά

Η “πολιτιστική κληρονομιά” ενσωματώνει κάθε έκφανση του πολιτισμού από το παρελθόν η οποία έχει ενσωματωθεί στο σημερινό κοινωνικό γίγνεσθαι (Boehler et al., 2001.:2). Μπορεί να έχει υλική υπόσταση όπως π.χ. ένα κτήριο, ένα συγκρότημα κτηρίων, μια περιοχή ή μια κατασκευή εν γένει, ή να είναι άυλη όπως π.χ.: τεχνογνωσίες, τρόποι ζωής, μύθοι, αφηγήσεις, έθιμα κ.α. Σύμφωνα με τη Χάρτα του Nizhny Tagil, (TICCIH, 2003:2) ως βιομηχανική κληρονομιά ορίζονται “τα κατάλοιπα του βιομηχανικού πολιτισμού που έχουν ιστορική, τεχνολογική, κοινωνική, αρχιτεκτονική ή επιστημονική αξία. Αυτά τα κατάλοιπα αποτελούνται από κτίρια και μηχανήματα, εργαστήρια, μύλους και εργοστάσια, μεταλλεία, χώρους μεταποίησης και διύλισης, χώρους φύλαξης και αποθήκευσης, τόπους όπου παράγεται, μεταφέρεται και χρησιμοποιείται ενέργεια, μεταφορές με όλη την υποδομή τους, καθώς και χώρους που χρησιμοποιούνταν για κοινωνικές δραστηριότητες σχετικές με τη βιομηχανία, όπως η στέγαση, η θρησκευτική λατρεία και η εκπαίδευση” (TICCIH, 2003:2).

Ένας εξαιρετικά σημαντικός λόγος για τον οποίο η βιομηχανική κληρονομιά είναι και πρέπει να θεωρείται ως μέρος της πολιτιστικής κληρονομιάς είναι διότι είχε σημαντικό αντίκτυπο στη διαμόρφωση του σύγχρονου ανθρώπινου πολιτισμού. Πιο συγκεκριμένα, η βιομηχανία ως παραγωγική διαδικασία και τρόπος οργάνωσης της παραγωγής συνέβαλε θετικά στη δημιουργία νέων τομέων οικονομικής δραστηριότητας. Με την επικράτηση της βιομηχανίας ενισχύθηκε αμετάκλητα και βαθμηδόν ο τομέας της μεταποίησης ο οποίος αποτελούνταν μέχρι πρότινος από μικρές βιοτεχνίες και απασχολούσε κατά συνθήκη μικρό αριθμό εργαζομένων. Παράλληλα συνέβαλε στην καθοριστική και ραγδαία επαγγελματική κινητικότητα η οποία είχε ως συνέπεια τη

καθιέρωση της μισθωτής εργασίας με τη σημερινή της μορφή και νέων εργασιακών σχέσεων, την απαρχή του εργατικού κινήματος, και τέλος, στη δημιουργία ενός νέου “λαϊκού” πολιτισμού.

Η ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ ΣΤΗ ΠΟΛΗ: Η ΑΣΤΙΚΗ ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ: ΣΥΝΘΕΣΗ ΚΑΙ ΔΥΝΑΜΙΚΗ

Η Βιομηχανία στη Θεσσαλονίκη

Η εκβιομηχάνιση της Θεσσαλονίκης άρχισε την περίοδο 1870-1912 και συμβάδισε με την ανάπτυξη του σιδηροδρόμου στη Βαλκανική χερσόνησο. Κατά την περίοδο αυτή κατασκευάστηκαν νέες λιμενικές εγκαταστάσεις, καθώς και υποδομές φωταερίου, ύδρευσης, ηλεκτρισμού κ.α. Οι τομείς παραγωγής που πρώτοι βιομηχανοποιήθηκαν ήταν η νηματουργεία, η υφαντουργεία, η παρασκευή ειδών διατροφής και οικοδομικών υλών. Ύστερα από την απελευθέρωση της πόλης (1912), η βιομηχανοποίηση της παραγωγής συνεχίστηκε χάρη της ίδρυσης βιομηχανικού επιμελητηρίου (1918), και ενισχύθηκε από την θεσμοθέτηση της Διεθνούς Έκθεσης Θεσσαλονίκης (1926), (Μοσκόφ, 1974). Το 1930 στη Θεσσαλονίκη εγκαταστάθηκαν τα πρώτα εργοστάσια με χρήση ηλεκτρισμού. Κάποιες από τις σημαντικότερες βιομηχανικές εγκαταστάσεις της πόλης αποτελούν το εργοστάσιο φωταερίου, ο παλιός εμπορικός σιδηροδρομικός σταθμός, το βιομηχανικό συγκρότημα “Φιξ”, τα “Λαδάδικα”, το βιομηχανικό συγκρότημα “ΥΦΑΝΕΤ”, οι μύλοι “Αλλατινή” σύμβολο της βιομηχανικής ταυτότητας της πόλης και το Κεντρικό Αντλιοστάσιο του Οργανισμού Ύδρευσης Θεσσαλονίκης. Ενώ πολλά κτήρια χρησιμοποιούνται ακόμη και σήμερα βρίσκοντας διάφορες χρήσεις αρκετά είναι εκείνοι που παραμένουν κενοί ή υποβαθμισμένοι. Τα κτίρια αυτά είναι το συγκρότημα του ζυθοποιείου “Κάρολος Φιξ”, το βιομηχανικό συγκρότημα των “Μύλων Αλλατινή”, το Κεραμοποιείο “Αλλατινή”, ο “Αλευρόμυλος Χατζηγιαννάκη – Αλιναλμάζη” (ο σημερινός “Μύλος”), το “Βυρσοδεφείο Υιών Νούσια και Σία”, η Κλωστούφαντουργεία “ΥΦΑΝΕΤ” και τα πρώην Δημοτικά Σφαγεία.

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΈΡΕΥΝΑΣ

Σχεδιασμός και Υλοποίηση της Έρευνας Πεδίου

Στα πλαίσια αυτής της εργασίας υιοθετήθηκε μια μεικτή μεθοδολογική προσέγγιση (mixed methodology) που βασίζεται στον συνδυασμό ποιοτικής και ποσοτικής έρευνας (Tashakkori and Teddlie, 1998). Η έρευνα διεξήχθη στη Θεσσαλονίκη, μια πόλη με σημαντική βιομηχανική παράδοση, αλλά και σε τρεις ακόμα κατεχοχόν βιομηχανικές πόλεις της Ελλάδας (Αθήνα, Βόλος και Ηράκλειο Κρήτης), στις οποίες παρατηρήθηκαν φαινόμενα εκβιομηχάνισης αλλά και αποβιομηχανοποίησης. Η καταλογογράφηση που διεξήχθη στα πλαίσια αυτής της έρευνας δεν είχε ως σκοπό το να προσφέρει μια εξαντλητική παρουσίαση των βιομηχανικών χώρων ή κτισμάτων που είναι ή μπορούν να θεωρηθούν ως μνημεία πολιτιστικής κληρονομιάς. Αντίθετα, παρουσίασε 18 περιπτώσεις βιομηχανικών κτηρίων, συγκροτημάτων ή βιομηχανικών συνοικιών που έχουν χαρακτηριστεί ως Μνημεία Βιομηχανικής Κληρονομιάς από το Υπουργείο Πολιτισμού που εντοπίζονται εντός του σύγχρονου αστικού ιστού της Θεσσαλονίκης. Οι ποσοτικές πληροφορίες που παρέχει αυτή η έρευνα συγκρίνονται με τα αντίστοιχα κτήρια των τριών άλλων πόλεων που με τον τρόπο αυτό διαμορφώνουν ένα συνολικό δείγμα 46 βιομηχανικών χώρων. Πηγές άντλησης στοιχείων υπήρξαν το Εθνικό Αρχείο Μνημείων και οι Εφορείες Νεωτέρων Μνημείων Θεσσαλονίκης και Ηρακλείου Κρήτης του Υπουργείου Πολιτισμού και το Κέντρο Ιστορίας του Δήμου Βόλου. Κατά κανόνα η συλλογή του υλικού βασίστηκε στον προσωπικό ρόλο των ανθρώπων των παραπάνω οργανισμών παρά στις οργανωσιακές υποδομές τις κάθε υπηρεσίας.

Αναφορικά με τη μελέτη των νέων χρήσεων διεξήχθη επιτόπια έρευνα πεδίου. Για την τεκμηρίωση των χώρων αυτών χρησιμοποιήθηκε ως πρότυπο η καρτέλα που σχεδιάστηκε από το Ελληνικό τμήμα του TICCIH και η οποία είναι συμβατή με αυτές του ΥΠΠΟ. Επιπλέον, πληροφορίες αντλήθηκαν και από έντυπο και ηλεκτρονικό υλικό ενώ πραγματοποιήθηκαν συνεντεύξεις με αρμόδιους υπαλλήλους δημόσιων ή δημοτικών αρχών καθώς και με εργαζόμενους στους χώρους αυτούς, όπου κατέστη δυνατόν. Ακόμα, μελετήθηκαν γραπτές πηγές, βιομηχανικά αρχεία, ιδιωτικά έγγραφα, προφορικές μαρτυρίες εργατών και άλλα στοιχεία. Η έρευνα αυτή καλύπτει όλα τα βιομηχανικά κτήρια της πόλης που έχουν χαρακτηριστεί ως διατηρητέα από το Υπουργείο Πολιτισμού και βρίσκονται ενταγμένα στον αστικό ιστό της πόλης. Είναι προφανές ότι ο αριθμός τους αποτελεί ένα υποσύνολο των βιομηχανικών κτηρίων που συγκροτούν τον πληθυσμό της βιομηχανικής κληρονομιάς της πόλης.

Η ΑΝΑΛΥΤΙΚΗ ΤΗΣ ΕΞΕΛΙΞΗΣ

Ποιοτικά Χαρακτηριστικά

Παρακάτω επιχειρείται η ανάλυση με βάση τη χρονική ίδρυση, τον κλαδικό προσανατολισμό, την παύση της λειτουργίας, καθώς την επαναχρησιμοποίηση των χώρων με κριτήρια τον χρόνο και το περιεχόμενο της. Η ανάλυση των στοιχείων που συνέλεξε η έρευνα πεδίου διεξήχθη με βάση τη χρονική ίδρυση, τον κλαδικό προσανατολισμό, την παύση, την επαναχρησιμοποίηση, τον χρόνο της και το περιεχόμενο της. Τα ποιοτικά αυτά χαρακτηριστικά αποτέλεσαν τις μεταβλητές που αργότερα κατηγοριοποιήθηκαν σε κατηγορικές και χρησιμοποιήθηκαν στην ποσοτική ανάλυση.

Στον πίνακα 1 παρακάτω παρουσιάζονται τα κτήρια, ή οι βιομηχανικές εγκαταστάσεις της Θεσσαλονίκης που μελετήθηκαν στα πλαίσια αυτής της έρευνας και τα στοιχεία που συγκεντρώθηκαν για αυτά.

Επωνυμία Βιομηχανίας	Αντικείμενο Απασχόλησης
Εργοστάσιο Φωταερίου	Παραγωγή φωταερίου
Παλιός Σιδηροδρομικός Σταθμός	Σιδηροδρομικός Σταθμός
Βυρσοδεψείο Γ. Μαμαδά	Βυρσοδεψείο
Βυρσοδεψείο Αφών Μπενή	Βυρσοδεψείο
Βυρσοδεψείο Χαραλαμπίδη - Αφών Ν. & Μ. Νούσια	Βυρσοδεψείο
Μακεδονική Μεταξοϋφαντουργία ΗΛΙΟΣ Κ.Σ. Κωνσταντινίδης	Παραγωγή Μεταξωτών, Βελούδων, Πλουσών
Μύλοι "Χατζηγιαννάκης και Αλτιναλμάζης"	Αλευροποιία
Βιομηχανικό Κτίριο "Ψυγεία Χαριλάου ΑΕ"	Ψυγεία
Δημοτικά Σφαγεία Θεσσαλονίκης	Σφαγεία
Εγκαταστάσεις Εταιρείας Τροχιοδρόμων και Ηλεκτροφωτισμού	Μεταφορές
Βιομηχανικό Συγκρότημα Ζυθοποιίας "Φιξ"	Ζυθοποιεία

Περιοχή “Λαδάδικα”	Παλαιά Αγορά
Λιμάνι Α΄ Προβλήτα εντός του Ιστορικού Κέντρου Θεσσαλονίκης	Αποθηκευτικοί Χώροι
Βιομηχανικό Συγκρότημα Αλευρόμυλοι Αλλατίνη	Αλευροποιία
Βιομηχανικό συγκρότημα “ΥΦΑΝΕΤ”	Υφαντουργεία
Κεντρικό Αντλιοστάσιο του Οργανισμού Ύδρευσης Θεσσαλονίκης	Ύδρευση-Άρδευση Θεσσαλονίκης
Καπναποθήκη	Αποθήκη
Τέσσερα (4) Κτίρια Στάβλων	Χώροι Σταβλισμού Ζώων

Πίνακας 1: Βιομηχανία & πόλη: Εγκαταστάσεις στη πόλη της Θεσσαλονίκης

Ποσοτικά Χαρακτηριστικά

Σε αυτή την ενότητα παρουσιάζονται τα ποσοτικά χαρακτηριστικά του δείγματος των κτηρίων που μελετήθηκαν. Εδώ οι καταχωρήσεις χρησιμοποιούνται προκειμένου να διαμορφώσουν ένα ενιαίο σύνολο που θα αποτελέσει το δείγμα για τις ανάγκες της ποσοτικής έρευνας. Η ποιοτική πληροφορία που συγκεντρώθηκε στην προηγούμενη ενότητα κατ’ αρχήν κατηγοριοποιείται σε κατηγορικές μεταβλητές για τη ποσοτική επεξεργασία της (Tashakkori and Teddlie, 1998). Στον Πίνακα 2 απεικονίζονται οι κατηγορίες στις οποίες εντάχθηκε το σύνολο των βιομηχανικών μνημείων από πλευράς αρχικού αντικειμένου δραστηριότητας. Η πλειονότητα των κτηρίων που μελετήθηκαν στη Θεσσαλονίκη ήταν χώροι Αποθηκών (22%). Ακολουθούν με 17% τα Βυρσοδεψεία, και από 11% οι Αλευροποιίες, Κλωστοϋφαντουργίες, Υπηρεσίες Κοινής Ωφέλειας και Μεταφορές. Συνολικά, για τις τέσσερις πόλεις της έρευνας, το 20% των κτισμάτων που μελετήθηκαν ήταν αποθήκες, η πλειονότητα των οποίων καπναποθήκες. Ακολουθούν χώροι κλωστοϋφαντουργίας (15%) και έπονται αλευροποιίες και κτίρια που παρείχαν υπηρεσίες κοινής ωφέλειας (%) όπως (γκάζι, ηλεκτρικό ή αντλιοστάσια) (από 11%).

Αντικείμενο	Θεσσαλονίκη	%	Θεσσαλονίκη/ Σύνολο 4 πόλεων	Σύνολο 4 πόλεων	%
Αποθήκες	4	22%	44%	9	20%
Βυρσοδεψείο	3	17%	100%	3	7%
Κλωστοϋφαντουργία	2	11%	29%	7	15%
Υπ. Κοινής Ωφέλειας	2	11%	40%	5	11%
Μεταφορές	2	11%	67%	3	7%
Αλευροποιία	2	11%	40%	5	11%
Ζυθοποιεία	1	6%	33%	3	7%
Σφαγεία	1	6%	100%	1	2%
Αγορά	1	6%	100%	1	2%
Άλλα αντικείμενα		0%	0%	9	14%
Σύνολο	18	100%	39%	46	100%

Πίνακας 2: Αρχικό Αντικείμενο δραστηριότητας ανά πόλη

Ο περιορισμένος αριθμός των κτηρίων για την Θεσσαλονίκη (n=18) δεν επέτρεψε την ποσοτική ανάλυση των δεδομένων που συγκεντρώθηκαν και τη δημιουργία στατιστικών συσχετίσεων. Αντίθετα η ανάλυση αυτή έλαβε χώρα στα πλαίσια του συνολικού δείγματος (Κατσίκης και Τσαγκαράκης, 2007). Το ποσοτικό σκέλος αυτής της εργασίας περιορίζεται στην περιγραφική στατιστική και άρα στη απεικόνιση κάποιων βασικών χαρακτηριστικών του δείγματος της έρευνας για τη Θεσσαλονίκη. Στοιχεία που αποκαλύπτουν την ιστορία (παλιές χρήσεις) και τις τάσεις της νέας οικονομικής γεωγραφίας (νέες χρήσεις).

Ο πίνακας 3 που ακολουθεί αποκαλύπτει τις τρέχουσες – νέες χρήσεις των χώρων βιομηχανικής κληρονομιάς. Κάτι που υπήρξε και ο πρωταρχικός στόχος αυτής της εργασίας. Οι νέες αυτές χρήσεις των διατηρητέων βιομηχανικών χώρων παρουσιάζονται στη Θεσσαλονίκη και συνολικά για τις τέσσερις πόλη (Θεσσαλονίκη, Αθήνα, Βόλος και Ηράκλειο). Στη περίπτωση της Θεσσαλονίκης, το 28% των περιπτώσεων οι νέες χρήσεις των κτηρίων αναφέρονται στη δημιουργία χώρων διασκέδασης, ενώ ακολουθούν με 17% οι χώροι με πολιτιστική χρήση, ενώ από 11% εμφανίζουν οι ιδιωτικές και δημόσιες χρήσεις καθώς και τα κτήρια με συνεχή χρήση.

Νέα Χρήση	Θεσσαλονίκη	%	Θεσσαλονίκη/ Σύνολο 4 πόλεων	Σύνολο 4 πόλεων	%
Χώροι Διασκέδασης	5	28%	83%	6	13%
Χώροι σε Πολιτιστική Χρήση	3	17%	30%	10	22%
Ιδιωτικές Χρήσεις	2	11%	40%	5	11%
Χώροι σε χρήση από το Δημόσιο	2	11%	29%	7	15%
Συνεχή χρήση	2	11%	50%	4	9%
Χώροι μη χρησιμοποιούμενοι	1	6%	17%	6	13%
Χώροι σε αναμονή χρήσης	1	6%	100%	1	2%
Χώροι σε Επιστημονική χρήση	1	6%	20%	5	11%
Χώροι υπό Κατάληψη	1	6%	50%	2	4%
Σύνολο	18	100%	39%	46	100%
Επίδικοι Χώροι	2	11%	50%	4	9%

Πίνακας 3: Νέες Χρήσεις των βιομηχανικών χώρων ανά πόλη

Στο σύνολο των πόλεων, το 22% των περιπτώσεων οι νέες χρήσεις τους αναφέρονται στη δημιουργία χώρων πολιτισμού, το 15% είναι χώροι που χρησιμοποιούνται από Δημόσιους οργανισμούς ή δημοτικές αρχές. Αντίστοιχα, σημαντικά ποσοστά όπως το 13% αναλογούν σε χώρους με εγκαταστάσεις διασκέδασης ή μη χρησιμοποιούμενους, ενώ από 11% έχουν χώροι που βρίσκονται σε επιστημονική χρήση (ανήκουν σε ερευνητικά κέντρα ή πανεπιστήμια) είτε σε ιδιωτική, (γραφεία και εγκαταστάσεις ιδιωτικών επιχειρήσεων). Σε κάθε περίπτωση μόνο το 9% των χώρων του δείγματός μας είχε συνεχή χρήση (αρχική ή μεταγενέστερη) από την αρχή της δημιουργίας τους μέχρι σήμερα χωρίς να υποστεί την τομή της διακοπής της αρχικής χρήσης και την αμηχανία της επαναχρησιμοποίησης.

Επιπλέον, στους μη χρησιμοποιούμενους χώρους μπορούν να προστεθούν οι χώροι που βρίσκονται σε αναμονή χρήσης, για τους οποίους έχουν ληφθεί σχετικές αποφάσεις αλλά δεν έχουν ακόμη υλοποιηθεί (περίπτωση Αλλατίνη στη Θεσσαλονίκη). Πρόσθετα, και συμπληρώνοντας τον παρακάτω πίνακα μπορούμε να θεωρήσουμε τουλάχιστον τέσσερις χώρους που αποτελούν επίδικα αντικείμενα. Δυο από αυτούς είναι στη Θεσσαλονίκη, το κτήριο της ΥΦΑΝΕΤ, και το συγκρότημα Αλλατίνη η μελλοντική χρήση του οποίου έχει προκαλέσει αντιδράσεις.

Από τη συγκριτική μελέτη των δυο πινάκων είναι προφανές ότι οι χρήσεις των κτηρίων έχουν μεταβληθεί πλήρως ενώ είναι έντονα εμφανής η στροφή από τη δευτερογενή και την έντονα εξαρτώμενη από τον πρωτογενή τομέα μεταποιητική δραστηριότητα (καπνοβιομηχανίες, βυρσοδεφεία, αλευροποιία) στον τριτογενή τομέα των υπηρεσιών. Εμφανής είναι επίσης και η τάση για τη δημιουργία χώρων διασκέδασης και δευτερευόντως στον τομέα του πολιτισμού, κάτι που αποτελεί πρώτη επιλογή για τις υπόλοιπες πόλεις της έρευνας.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η εργασία αυτή εισηγείται μια νέα κριτική και μεθοδολογική προσέγγιση στη διαδικασία μελέτης των βιομηχανικών χώρων στα όρια του αστικού τοπίου. Βιομηχανικά συγκροτήματα, βιομηχανικές συνοικίες, κτίρια και άλλοι χώροι που αναπτύχθηκαν στην τομή της πόλης και της βιομηχανίας κατά το παρελθόν σηματοδότησαν χρήσεις και περιοχές. Σήμερα, αποτελούν στοιχεία μνήμης, τεκμήρια της ιστορίας και αναπόσπαστα (;) μέρη του αστικού πολιτισμικού τοπίου. Εδώ, συζητήθηκε το θέμα της μετάβασης και διαδοχής της βιομηχανικής ιδιοκτησίας από την ιδιωτική, κατά παράδοση, στη δημόσια σφαίρα, προσεγγίζοντάς την ως πολιτιστικό πόρο και αστική κληρονομιά.

Στο εμπειρικό μέρος μελετήθηκαν οι νέες χρήσεις βιομηχανικών χώρων στη πόλη της Θεσσαλονίκης, ενώ τα στοιχεία συγκρίθηκαν με δεδομένα από τρεις ακόμη μεγάλες ελληνικές πόλεις με σημαντική βιομηχανική παράδοση (Βόλος, Αθήνα και Ηράκλειο Κρήτης). Ανάμεσα στην ιδιωτική βιομηχανική ιδιοκτησία και τη δημόσια πολιτιστική κληρονομιά οι υποκείμενοι χώροι μένουν ίδιοι τη στιγμή που τα κλαδικά αντικείμενα αλλάζουν. Οι χώροι αυτοί αποκτούν νέες χρήσεις, μορφές και λειτουργίες που μέσα από τις ασυνέχειες του χώρου και του χρόνου συμβάλλουν στη συγκρότηση της σύγχρονης αστικής εμπειρίας.

Η Θεσσαλονίκη είναι μια πόλη με σημαντική βιομηχανική κληρονομιά, αντιπροσωπεύει το 39% των χαρακτηρισμένων χώρων, σε αναφορά με τις τέσσερις πόλεις που εξετάστηκαν. Το 28% του δείγματος των κτηρίων της Θεσσαλονίκης που μελετήθηκαν, οι νέες χρήσεις που προέκυψαν αναφέρονται στη δημιουργία χώρων διασκέδασης, ενώ ακολουθούν με 17% οι χώροι με πολιτιστική χρήση, το 11% είναι χώροι που χρησιμοποιούνται από Δημόσιους οργανισμούς ή δημοτικές αρχές. Αντίστοιχα, το 11% των χώρων του δείγματός μας είχε συνεχή χρήση από την αρχή της δημιουργίας τους μέχρι σήμερα χωρίς να υποστεί την τομή της διακοπής της αρχικής χρήσης και την αμηχανία της επανά-χρησιμοποίησης.

Περαιτέρω έρευνα θα μπορούσε να βασιστεί στη χρήση μεγαλύτερου δείγματος κτηρίων ώστε να αναπαρίσταται καλύτερα ο πληθυσμός των βιομηχανικών κτηρίων ή συγκροτημάτων της πόλης πέρα από τα ήδη ενταγμένα σε καθεστώς προστασίας ή αυτά εντός του αστικού ιστού καθώς και στη μελέτη μεγαλύτερου αριθμού και πιο σύνθετων μεταβλητών. Επιπλέον, ένας άλλος σχεδιασμός έρευνας θα έπρεπε τη διατύπωση αρχικών υποθέσεων βασισμένων σε ένα θεωρητικό πλαίσιο (conceptual model) το οποίο θα επέτρεπε την άνετη χρήση ποσοτικών μεθόδων στη διαδικασία

μελέτης θεμάτων που ενδιαφέρουν, είτε πρόκειται για τη μελέτη της βιομηχανικής ιστορίας, μάρτυρας της οποίας αποτελεί ο υλικός πολιτισμός και έτσι τα ίδια τα κτήρια, είτε για τη διαχειριστική της βιομηχανικής κληρονομιάς. Η διαχρονική μελέτη της εξέλιξης των χρήσεων τους και της δυναμικής των χώρων αυτών θα προσέφερε μια εξαιρετικά χρήσιμη ένδειξη του τρόπου συγκρότησης και παραγωγής της σύγχρονης αστικής εμπειρίας.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Boehler, W. Heinz, G. Scherer, Y. and Siebold, M. (2001). *Topographic Information in Cultural and Natural Visualisation and Animation*, Institute for Spatial Information and Surveying Technology, University of Applied Sciences, FH Mainz, Germany.

Tashakkori, A. and Teddlie C., (1998). *Mixed Methodology. Combining Qualitative and Quantitative Approaches*, Applied Social Research Methods Series, Sage Publ., USA.

TICCIH, (2003). *Χάρτα του Nizhny Tagil για τη Βιομηχανική Κληρονομιά*, Αγριαντώνη, Χ. και Μπελαβίλα, Ν., επιμ. Ελληνικό Τμήμα TICCIH.

Κατσίκης, Ι. και Τσαγκαράκης, Κ., (2007). Η Βιομηχανία ως Αστική Πολιτιστική Κληρονομιά: Σε Αναζήτηση της Νέας Χρήσης. *5ο Πανελλήνιο Συνέδριο του International Committee for the Conservation of the Industrial Heritage – TICCIH*, Ελληνικό Τμήμα, 22-25 Νοεμβρίου 2007, Βόλος.

Μοσκόφ, Κ., (1974). *Τομή της Μεταπρατικής Πόλεως*, Εκδ. Στοχαστής, Αθήνα

ΑΝΑΖΗΤΩΝΤΑΣ ΜΙΑ ΝΕΑ ΑΣΤΙΚΗ ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΙΑ: ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΤΗΣ ΔΥΝΑΜΙΚΗΣ ΣΧΕΣΗΣ ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΣΥΝΙΣΤΩΣΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ ΠΟΥ ΔΙΑΜΟΡΦΩΝΟΥΝ ΤΗΝ ΕΙΚΟΝΑ ΤΟΥ ΕΥΡΥΤΕΡΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Γεώργιος Δημόπουλος

Δρ Αρχιτέκτων Μηχανικός _ dimopoulos_g@yahoo.gr

Λέξεις κλειδιά: Ευδόκιμοι χώροι, Συνιστώσες δυνάμεις, Σφαίρες δραστηριοτήτων

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Οι κάτοικοι των Ελληνικών πόλεων βιώνουν καθημερινά αστικές συνθήκες που ακυρώνουν σε μεγάλο βαθμό τον κύριο σκοπό της πόλης, ο οποίος κατά τον Αριστοτέλη δεν είναι απλά το ζην αλλά το ευ ζην (Αριστοτέλης: Πολιτικά Α, 2). Βρίσκονται αντιμέτωποι με τις συσσωρευμένες «ανωμαλίες» που προκάλεσαν οι διαδικασίες και πρακτικές ανάπτυξης των ελληνικών πόλεων ως αποτέλεσμα του γεγονότος ότι αγνοήθηκαν οι αναγκαίες προϋποθέσεις ώστε να παραχθούν ευδόκιμοι αστικοί χώροι με δομή, λειτουργία και μορφή.

Οι συζητήσεις για τα προβλήματα της σύγχρονης ελληνικής πόλης, καθώς και οι διακηρύξεις αρχιτεκτονικών διαγωνισμών με θέμα κυρίως την ανάπλαση σημείων του αστικού ιστού, δηλώνουν ότι βρισκόμαστε σε φάση αναζήτησης ενός νέου αστικού Παραδείγματος ως απάντηση στο υποβαθμισμένο τόσο στη δημόσια όσο και στην ιδιωτική διάστασή του αστικό περιβάλλον.

Παίρνοντας ως βάση τη θέση του Gilles Deleuze ότι «το γίνεσθαι, η αλλαγή και η μεταλλαγή αφορούν στις συνιστώσες δυνάμεις, και όχι στις σύνθετες μορφές» (Deleuze, G. 2005. Φουκώ. Αθήνα: Πλέθρον, σ. 149), θα επιχειρηθεί να διερευνηθούν οι συνιστώσες δυνάμεις, οι πολλαπλοί δηλαδή δρώντες παράγοντες που υπεισέρχονται στις διαδικασίες χωρικής παραγωγής και συνδιαμορφώνουν με την αλληλεπίδραση και με τις σχέσεις αντιπαλότητάς τους το αστικό τοπίο με εστίαση σε πέντε από αυτές: την πολιτική, την οικονομία, την τεχνολογία, το πολιτισμικό περιβάλλον και την οικολογία. Η σχέση που διαμορφώνεται ανάμεσα σ' αυτές τις «σφαίρες δραστηριοτήτων» φανερώνει τόσο τις επικρατούσες κάθε φορά αντιλήψεις για την «κατοίκηση» του αστικού χώρου, όσο και τη φιλοσοφία που υπαγορεύει τις κατευθύνσεις μεταβολής του.

Η μεθοδολογική αυτή προσέγγιση θα εφαρμοστεί στη διερεύνηση των ιδιαιτεροτήτων του ευρύτερου ιστορικού κέντρου της Θεσσαλονίκης – της περιοχής δηλαδή που συνδέεται περισσότερο με τις προβεβλημένες εικόνες της πόλης και φαίνεται να δίνει την ταυτότητα στο σύνολο του πολεοδομικού συγκροτήματος της Θεσσαλονίκης – με

στόχο την επισήμανση των «ανωμαλιών» και την αναζήτηση μιας νέας σχέσης μεταξύ των συνιστωσών δυνάμεων, που θα οδηγήσει στην παραγωγή μιας νέας αστικής εικονογραφίας.

Η σημαντική διαφορά σε σχέση με το παρελθόν είναι ότι το νέο αυτό Παράδειγμα θα πρέπει να αναζητηθεί πάνω σε ένα διαμορφωμένο και δύσκολα αναστρέψιμο αστικό τοπίο. Την νέα δηλαδή αστική πραγματικότητα θα πρέπει να την οραματιστούμε και να την σχεδιάσουμε όχι πάνω στα ερείπια της σημερινής πόλης, όπως συνέβη στην περίπτωση της Θεσσαλονίκης μετά την πυρκαγιά του 1917 με το νέο πολεοδομικό σχέδιο που εκπόνησε η Διεθνής Επιτροπή Σχεδιασμού υπό την καθοδήγηση του Ερνέστ Εμπράρ, αλλά σε μια ήδη χωρικά διαμορφωμένη πραγματικότητα.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το εντεινόμενο ενδιαφέρον για τα προβλήματα της σύγχρονης ελληνικής πόλης, στην ανάπτυξη της οποίας αγνοήθηκαν ή παρακάμφθηκαν οι αναγκαίες προϋποθέσεις, ώστε να παραχθούν «ευδόκιμοι» (Lefebvre, 2007:142), κατά την έκφραση του H. Lefebvre, αστικοί χώροι με δομή, λειτουργία και μορφή, δηλώνει ότι βρισκόμαστε σε φάση αναζήτησης ενός νέου αστικού Παραδείγματος ως απάντηση στο υποβαθμισμένο, τόσο στη δημόσια όσο και στην ιδιωτική διάστασή του, αστικό περιβάλλον.

Η παρούσα εισήγηση εστιάζεται στη διερεύνηση των ιδιαιτεροτήτων του ευρύτερου ιστορικού κέντρου της Θεσσαλονίκης με στόχο την παραγωγή μιας νέας αστικής εικονογραφίας λαμβάνοντας υπόψη ότι η αρχιτεκτονική παραγωγή δεν είναι απλά προϊόν κάποιων γεωμετρικών χαράξεων, αλλά αντανάκλαση πολιτισμικών αξιών που επικρατούν σε κάθε ιστορική περίοδο, έκφραση ιδεολογικών, πολιτικών, και οικονομικών αντιλήψεων και αλλαγών καθώς και περιβαλλοντικών ευαισθησιών. Οι μετασχηματισμοί δηλαδή του αστικού τοπίου μέσα στο χρόνο δεν είναι αποτέλεσμα μόνο των εσωτερικών μεταβολών της αρχιτεκτονικής, πολεοδομικής και χωροταξικής θεωρίας, αλλά και κοινωνικών επιρροών, της επιστήμης, της πολιτικής και της οικονομίας.

Εκκινώντας από τη θέση του Gilles Deleuze ότι «το γίνεσθαι, η αλλαγή και η μεταλλαγή αφορούν στις συνιστώσες δυνάμεις, και όχι στις σύνθετες μορφές» (Deleuze, 2005:149), θα επιχειρηθεί να διερευνηθούν οι συνιστώσες δυνάμεις, που υπεισέρχονται στις διαδικασίες χωρικής παραγωγής και συνδιαμορφώνουν με την αλληλεπίδραση και με τις σχέσεις αντιπαλότητάς τους το αστικό τοπίο με εστίαση σε πέντε από αυτές: την πολιτική, την οικονομία, την τεχνολογία, το πολιτισμικό περιβάλλον και την οικολογία. Η σχέση που διαμορφώνεται ανάμεσα σ' αυτές τις «σφαίρες δραστηριοτήτων» (Harvey, 2011) φανερώνει τόσο τις επικρατούσες κάθε φορά αντιλήψεις για την «κατοίκηση» του αστικού χώρου, όσο και τη φιλοσοφία που υπαγορεύει τις κατευθύνσεις μεταβολής του.

Η ΠΑΡΟΥΣΙΑ ΤΩΝ ΣΦΑΙΡΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ ΣΤΙΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΚΑΙ ΧΩΡΙΚΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ

Καθεμιά από τις σφαίρες δραστηριοτήτων, στο περιβάλλον του Δυτικού κόσμου όπου αναδύθηκαν και διαμόρφωσαν το περιεχόμενό τους, επηρεάζει με διαφορετικό τρόπο τον σχεδιασμό του χώρου, καθώς υπακούει σε διαφορετική αξονική αρχή, πράγμα που σημαίνει ότι η σχέση τους δεν είναι απαραίτητα αρμονική. Έτσι, η σφαίρα

- της οικονομίας διέπεται από την αξονική αρχή της αποτελεσματικότητας, της

απόδοσης και της λειτουργικής ορθολογικότητας,

- της κουλτούρας από την αξονική αρχή του σεβασμού των ιδιαίτερων στοιχείων της πολιτισμικής ταυτότητας ενός τόπου,
- της πολιτικής από την αξονική αρχή της δημοκρατίας με τις θεσμικές δομές που την ορίζουν,
- του αστικού και φυσικού περιβάλλοντος από την αξονική αρχή της ποιότητας της ζωής του πολίτη στην καθημερινότητά της,
- της τεχνολογίας από την αξονική αρχή της καινοτομίας ως απάντηση στην επίλυση παλιών και νεοεμφανιζόμενων προβλημάτων.

Ποια λοιπόν σχέση μεταξύ των παραπάνω σφαιρών αποτυπώνεται στη σημερινή εικονογραφία της Θεσσαλονίκης;

Ποιες συνιστώσες δυνάμεις υποβαθμίστηκαν και ποιες κυριάρχησαν στην ανάπτυξή της;

Ποιο νέο σημείο ισορροπίας τους μπορεί να αποτελέσει ισχυρή βάση ενός νέου ρεαλιστικού οράματος για την πόλη;

Η ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΙΑ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΣΤΙΣ ΠΡΩΤΕΣ ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΕΣ ΔΕΚΑΕΤΙΕΣ: Η ΑΠΟΥΣΙΑ ΔΙΑΛΟΓΟΥ ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΣΦΑΙΡΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ

Μια απλή θεώρηση της ανάπτυξης της Θεσσαλονίκης στις πρώτες δεκαετίες μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο οδηγεί στη διαπίστωση – κοινή για την ανάπτυξη των ελληνικών πόλεων – ότι γενικά έλειπε στην πράξη η πολιτική μιας συνεπούς στρατηγικής παρέμβασης στο αστικό περιβάλλον που να λαμβάνει υπόψη όλες τις σφαίρες αξιών τόσο στην εσωτερική δυναμική και μετάλλαξή τους, όσο και στη διαλεκτική αλληλοδιαπλοκή τους.

Την περίοδο αυτή το κύριο ενδιαφέρον του ελληνικού κράτους επικεντρώνεται στην άμβλυνση του έντονου στεγαστικού προβλήματος και στη βελτίωση των στεγαστικών συνθηκών της Θεσσαλονίκης. Ενδεικτική είναι σχετικά η μελέτη που παρουσίασε το 1959 ο καθηγητής του Τμήματος Αρχιτεκτόνων του ΑΠΘ Ι. Δ. Τριανταφυλλίδης, σύμφωνα με την οποία «το 1/3 των κατοικιών είναι χωρίς νερό, το 1/4 δεν έχει ηλεκτρικό, τα 4/5 είναι χωρίς λουτρό» (παρατίθεται στο: Καραδήμου-Γερόλυμπου Α., 1997).

Το αποτέλεσμα από την εφαρμογή μιας πολιτικής με στόχο την ταχεία και μαζική ανοικοδόμηση, με κινητοποίηση κυρίως του ιδιωτικού κεφαλαίου, αποτυπώνεται στη δομή, τη μορφή και τη λειτουργία της πόλης. Το φυσικό περιβάλλον συρρικνώνεται σε ελάχιστες αστικές νησίδες, η οργάνωση του δικτύου κυκλοφορίας (οδικό δίκτυο, χώροι στάθμευσης, πεζοδρόμια κλπ) είναι ανεπαρκής και προβληματική και τα μνημεία της πόλης, τα σύμβολα της ταυτότητάς της, ασφυκτιούν περιτριγυρισμένα από πολυώροφες πολυκατοικίες, για τις περισσότερες από τις οποίες δεν καταβλήθηκε καμία προσπάθεια ένταξής τους στο ιστορικό περιβάλλον.

Τα κυρίαρχα λοιπόν χαρακτηριστικά της αστικής εικονογραφίας που παράγεται την εποχή αυτή μαρτυρούν με τον πιο εύγλωττο και αδιάψευστο τρόπο ότι δεν υπήρξε σχεδόν καμιά αποτελεσματική προσπάθεια αναζήτησης σημείων ισορροπίας μεταξύ των βασικών σφαιρών δραστηριοτήτων που εμπλέκονται ως βασικές μεταβλητές στην παραγωγή του αστικού τοπίου. Έλειψε η γόνιμη συνάντηση ανάμεσα στις σφαίρες της οικονομίας, του πολιτισμού στη χωροχρονική του διάσταση, της κοινωνίας της πόλης

στην καθημερινότητά της, της φύσης μέσα στο αστικοποιημένο περιβάλλον και της τεχνολογίας με τις συνεχώς διευρυνόμενες δυνατότητες που προσφέρει στον άνθρωπο. Έλειψαν δηλαδή οι αναγκαίες προϋποθέσεις, ώστε να παραχθούν αστικοί χώροι με δομή, λειτουργία και μορφή, δημιουργήματα αλλά και δημιουργοί των ανθρώπων που ζουν, κινούνται, αισθάνονται και δημιουργούν μέσα σ' αυτούς.

Η ΑΝΑΖΗΤΗΣΗ ΙΣΟΡΡΟΠΙΑΣ ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΣΦΑΙΡΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ

Ήδη από τη δεκαετία του 1960 υπήρχαν μεμονωμένες φωνές που επισήμαιναν την ανάγκη θεσμικών αλλαγών στον τρόπο προσέγγισης και σχεδιασμού της πόλης. «Είναι λυπηρό», γράφει το 1965 ο καθηγητής Ν. Μουτσόπουλος, «ότι στις μέρες μας χάνονται και τα τελευταία λαμπρά παραδείγματα της λαϊκής μας παράδοσης. Σε πολλά μέρη της πατρίδας μας έχουν σβήσει και οι αναμνήσεις τους» (Μουτσόπουλος, 2000: 21). Μόνο όταν οι επιπτώσεις από την απρογραμματιστή αστική ανάπτυξη γιγαντώθηκαν άρχισε να συνειδητοποιείται όλο και περισσότερο και σε πολιτικό και σε κοινωνικό επίπεδο το κόστος από την έλλειψη ισορροπίας και δημιουργικής αλληλεπίδρασης μεταξύ των σφαιρών δραστηριοτήτων που αναφέρθηκαν. Οι θεσμικές αλλαγές στον τρόπο προσέγγισης και σχεδιασμού του αστικού περιβάλλοντος έρχονται ως καθυστερημένος απόηχος των νέων αντιλήψεων σχετικά με την αντιμετώπιση των προβλημάτων της σύγχρονης πόλης στον Δυτικό κόσμο. Ήδη από το 1958, για παράδειγμα, στη Γαλλία δημιουργείται με την συμβολή του Αντρέ Μαλρώ το πρώτο Υπουργείο Πολιτισμού στον κόσμο, το οποίο ξεκίνησε ένα εκτενές πρόγραμμα τόσο συντήρησης και αναστήλωσης κτιρίων και μνημείων από κάθε εποχή, όσο και πολιτισμικών και καλλιτεχνικών επεμβάσεων, ενώ ο «Χάρτης της Βενετίας» (Β' Διεθνές Συνέδριο των Αρχιτεκτόνων και Τεχνικών των Ιστορικών Μνημείων, 1964) αποτελεί ένα ακόμα βήμα προς την κατεύθυνση της προστασίας της πολιτισμικής κληρονομιάς.

Έτσι, για πρώτη φορά, δέκα χρόνια μετά την ψήφιση του Συντάγματος του 1975, στο οποίο με το άρθρο 24 τέθηκαν από την ελληνική πολιτεία οι γενικές αρχές και κατευθύνσεις όσον αφορά τη Χωροταξία, την Πολεοδομία και το Περιβάλλον, θεσπίστηκε με το Ν. 1561/1985 το Ρυθμιστικό Σχέδιο της Θεσσαλονίκης, που περιλαμβάνει το σύνολο των στόχων, των κατευθύνσεων, των προγραμμάτων και των μέτρων που είναι αναγκαία για την χωροταξική και πολεοδομική οργάνωση της Θεσσαλονίκης. Στο σχέδιο αυτό οι σφαίρες αξιών που αναφέρονται στον πολιτισμικό, ιστορικό, φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον καταλαμβάνουν κεντρική θέση.

Εικόνα 1. Φυλλάδιο του Υπουργείου Χωροταξίας Οικισμού και Περιβάλλοντος - ΥΧΟΠ, 1984

Παρόλο όμως που αρχίζει να αναπτύσσεται και στην Ελλάδα δειλά ένας λόγος για την πόλη που λαμβάνει υπόψη περισσότερες συνιστώσες για τον αστικό σχεδιασμό, η Θεσσαλονίκη, όπως και οι περισσότερες Ελληνικές πόλεις, συνεχίζει να χάνει τόσο τους τελευταίους ελεύθερους χώρους της, όσο και στοιχεία της πολιτισμικής κληρονομιάς ή την ευκαιρία ανάδειξής τους. Την ίδια δηλαδή στιγμή που αρχίζει να δημιουργείται ένα θεσμικό πλαίσιο για την προστασία της πολιτισμικής κληρονομιάς – για παράδειγμα το 1979 δημοσιεύεται το Διάταγμα χαρακτηρισμού της περιοχής της Άνω Πόλης ως παραδοσιακού οικισμού - συνεχίζονται να χάνονται στο όνομα του ιδιωτικού κέρδους και της μικροπολιτικής αξιόλογα δείγματα της πολιτισμικής κληρονομιάς, όπως για παράδειγμα τα εναπομείναντα «σουλτανικά» της λεωφόρου Εθνικής Αμύνης, τα οποία αντικαθίστανται από πολυώροφες οικοδομές αυξάνοντας τις ήδη υψηλές πυκνότητες του κέντρου, με συνέπεια όχι μόνο την απώλεια στοιχείων της ταυτότητας και της ιστορίας της πόλης, αλλά και την αυξανόμενη πυκνότητα του πληθυσμού και γενικά την υποβάθμιση της ποιότητας της ζωής.

Έτσι φτάνουμε στην εποχή της εξαγγελίας μεγάλων, κυρίως συγκοινωνιακών, έργων, όπως το μετρό, το τραμ, η υποθαλάσσια αρτηρία, η θαλάσσια αστική συγκοινωνία, η κατασκευή μιας σειράς από υπόγειους χώρους στάθμευσης, η μετεγκατάσταση της Διεθνούς Έκθεσης για μετατροπή της σημερινής έκτασής της σε μητροπολιτικό πάρκο κλπ. Οι περισσότερες από αυτές τις εξαγγελίες, που ήταν στο επίκεντρο της επικαιρότητας για ολόκληρες δεκαετίες και που εξαγγέλθηκαν πολλές φορές από διαφορετικούς υπουργούς και πρωθυπουργούς, με συγκεκριμένα μάλιστα χρονοδιαγράμματα υλοποίησής τους, έμειναν στα χαρτιά ή ξεπεράστηκαν από τα πράγματα εγκλωβίζοντας έτσι την Θεσσαλονίκη σε μια ατέρμονη, και συχνά προσχηματική, συζήτηση γύρω από τα ίδια θέματα. Το αποτέλεσμα είναι η Θεσσαλονίκη σήμερα να βρίσκεται μπροστά σε μια πολυεπίπεδη κρίση, η έξοδος από την οποία προϋποθέτει ένα νέο συνολικό σχέδιο, που να λαμβάνει υπόψη τόσο τη διαμορφωμένη χωρική πραγματικότητα, όσο και τις νέες αντιλήψεις για την «κατοίκηση» του αστικού χώρου.

Η ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ ΤΟΝ 21^ο ΑΙΩΝΑ

Η μελέτη για την «Επικαιροποίηση του Ρυθμιστικού Σχεδίου Θεσσαλονίκης» του 1985 που ξεκίνησε το 2003 και «ολοκληρώθηκε» το 2011, αποτελεί μια τέτοια προσπάθεια στρατηγικού χαρακτήρα για υπέρβαση της κρίσης με μια κριτική προσέγγιση και επαναξιολόγηση του αξιακού και δομικού μοντέλου που εφάρμοσε η ελληνική πολιτεία και των αποτελεσμάτων που παρήγαγε. Το τελικό Σχέδιο Νόμου για το «Νέο Ρυθμιστικό Σχέδιο Θεσσαλονίκης» εισάγει την αρχή της αειφόρου χωρικής ανάπτυξης, η οποία εμπεριέχει ως βασικές συνιστώσες τη βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη, την κοινωνική σύγκλιση και συνοχή και την προστασία του φυσικού και πολιτισμικού τοπίου, καθώς γίνεται όλο και πιο ισχυρή και πιο καθολική η συνείδηση ότι ο πολιτισμός, η φύση και ο άνθρωπος αποτελούν αυτόνομες αξίες και ότι είναι αυτονόητη η παρουσία τους σε κάθε χωρικό σχεδιασμό. Αν για παράδειγμα η εποχή της νεωτερικότητας μιλούσε, με κάποια αλαζονεία, για την κατάκτηση της φύσης από τον άνθρωπο, σήμερα που η κλιματική αλλαγή αρχίζει να επηρεάζει όχι θεωρητικά, όχι ως ένα πιθανό σενάριο, αλλά πρακτικά την ζωή εκατομμυρίων ανθρώπων, δεν μπορούμε παρά να λάβουμε στο σχεδιασμό ενεργά την σφαίρα του περιβάλλοντος. Η διάσωση και ανάδειξη των αρχαίων ευρημάτων που εντοπίστηκαν στους σταθμούς Βενιζέλου και Αγίας Σοφίας του Μετρό είναι μια ένδειξη ότι σήμερα όλες οι σφαίρες αξιών διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στον σχεδιασμό και ανασχεδιασμό της πόλης. Το δίλημμα «ή αρχαία ή μετρό» δίνει τελικά την θέση του στη λύση «και αρχαία και μετρό» με τη διατήρηση των αρχαίων in situ, δημιουργώντας τις προϋποθέσεις η πόλη να αποκτήσει ένα νέο ισχυρό τοπόσημο πολιτισμού.

Η ΣΦΑΙΡΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

Ακόμα όμως και σε μια εποχή, όπως η σημερινή, που εμφανίζεται υπέρ-ευαίσθητη σε θέματα πολιτισμού, οικολογίας και ποιότητας ζωής, πολιτισμική κληρονομιά και φύση συνεχίζουν να υποβαθμίζονται, όταν δεν μπορούν να συνδεθούν άμεσα με την οικονομική απόδοση, ιδιαίτερα σε περιόδους οικονομικής κρίσης, με αποτέλεσμα η στρατηγική παρέμβασης στο αστικό περιβάλλον να συνεχίζει να λαμβάνει ως πρώτη και κύρια παράμετρο της την οικονομική διάσταση σε βάρος ενδεχομένως των άλλων σφαιρών. Η κυριαρχία όμως του κριτηρίου της οικονομικής απόδοσης, «ο θρίαμβος μιας οικονομίας [...] παραδομένης στην καθαρή κερδοσκοπία» (Baudrillard, 1996: 44), οδηγεί στην υποχώρηση ζωτικών αξιών, «που δεν μπορούν να ζυγιστούν και να μετρηθούν με όργανα ρυθμισμένα για να αξιολογούν την ποσότητα και όχι την ποιότητα». (Ordine, 2013: 18,13).

Αυτό σημαίνει ότι οι σφαίρες του πολιτισμού, της οικολογίας και της κοινωνικής σύγκλισης και άλλες, αν και είναι παρούσες στην δημόσια συζήτηση, φαίνεται να είναι ισχυρά εξαρτημένες από τη σφαίρα της οικονομίας. Το ενδιαφέρον για παράδειγμα για την ανάδειξη του βιομηχανικού συγκροτήματος Αλλατίνη επί της οδού Ανθέων και Σοφούλη επιβεβαιώνει αυτή την ισχυρή σύνδεση, καθώς η ανάδειξη των διατηρητέων κτιρίων (κεντρικός μύλος, κτίριο διοίκησης, βίλα του αρχικού ιδιοκτήτη του ακινήτου, φούρνοι) και του οικοπέδου συναρτάται από τους ενδιαφερόμενους επενδυτές, όπως δείχνει το σχετικό πρότζεκτ στις αρχές της δεκαετίας του 2000, με την οικονομική εκμετάλλευση ενός μεγάλου μέρους του ελεύθερου χώρου του με τη δημιουργία πολυώροφων κτιρίων.

Αυτό που δεν έγινε βαθύτερα κατανοητό από την Ελληνική Πολιτεία είναι ότι οι ιδιαιτερότητες είτε του φυσικού περιβάλλοντος είτε της πολιτισμικής της κληρονομιάς μπορεί να λειτουργήσουν ως πρωταρχικά στοιχεία της δυναμικής της, καθώς η ανάδειξη των ιδιαίτερων στοιχείων της ταυτότητας ενός τόπου μπορεί να λειτουργήσει στο πεδίο του πολιτισμού, όπως μια μονοπωλιακή κατάσταση στο χώρο της οικονομίας. Σε αυτό το πλαίσιο πολλές Ευρωπαϊκές πόλεις προβαίνουν στην υλοποίηση προγραμμάτων με στόχο να αναδεικνύουν τα ιδιαίτερα στοιχεία της ταυτότητάς τους.

Στη Γερμανία χαρακτηριστική περίπτωση αποτελεί το σχέδιο ανάπτυξης της Φρανκφούρτης τη δεκαετία του 1980 προκειμένου να αποκατασταθεί η αστική της ταυτότητα και η πολιτιστική ιδιαιτερότητα, που χάθηκε τόσο εξαιτίας των βομβαρδισμών της κατά τον Β΄ παγκόσμιο πόλεμο, όσο και εξαιτίας του εκτεταμένου προγράμματος ανοικοδόμησης σύγχρονων κτιρίων τις μεταπολεμικές δεκαετίες. Η πολιτική πρόθεση ήταν η πόλη να ενταχθεί στον πολιτισμικό χάρτη και να αναδειχτεί σε τουριστικό προορισμό μεγάλης εμβέλειας. Για την υλοποίηση της πρόθεσης τέθηκε σε εφαρμογή το σχέδιο για την «όχθη των μουσείων», Museumsufer, το οποίο στηρίζονταν σε δύο αξονικές αρχές: στην διατήρηση του ιστορικού ιστού και στην ανάπτυξη αλυσίδας μουσείων κατά μήκος του ποταμού Main. Η Θεσσαλονίκη κατά παρόμοιο τρόπο μπορεί να χρησιμοποιεί τον πολιτισμό της αλλά και την ιδιαιτερότητα της γεωγραφικής θέσης της τόσο ως μέσο ανάδειξης των ιδιαιτεροτήτων της, όσο και ως επενδυτικό κεφάλαιο.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Το ευρύτερο ιστορικό κέντρο της Θεσσαλονίκης θα μπορέσει να αποκτήσει μια νέα αστική εικονογραφία, αν οι κάθε είδους παρεμβάσεις είναι προσανατολισμένες σε μια στρατηγική αστικής ανάπτυξης βασισμένης στη διαλεκτική συνάντηση όλων εκείνων των συνιστωσών δυνάμεων που συνθέτουν και ανασυνθέτουν την εικόνα μιας πόλης. Ο βαθμός επίτευξης του επιθυμητού αποτελέσματος συναρτάται από το κατά πόσο

διαθέτουμε κάθε φορά επίγνωση των παρεμβάσεών μας και αυτός από το βαθμό κατάκτησης μιας κουλτούρας συνεργασίας μεταξύ των δυνάμεων που κυριαρχούν στις ποικίλες σφαίρες δραστηριοτήτων. «Αυτοί δηλαδή που διαθέτουν γνώσεις», σημειώνει ο D. Harvey, «για το πώς λειτουργεί η σχέση με τη φύση χρειάζεται να συμμαχήσουν με εκείνους που είναι εξοικειωμένοι με τη λειτουργία των θεσμικών και διοικητικών ρυθμίσεων, με όσους γνωρίζουν πώς μπορούν να κινητοποιηθούν η επιστήμη και η τεχνολογία» (Harvey, 2010: 141). Η εξέταση επομένως σε βάθος των σχέσεων μεταξύ των σφαιρών δραστηριοτήτων και των σημείων ισορροπίας τους φαίνεται να είναι η αναγκαία συνθήκη για την παραγωγή ευδόκιμων χώρων, μιας αστικής γεωγραφίας συμβατής με τις θεμελιώδεις ανθρώπινες αξίες.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αριστοτέλης, *Πολιτικά*, Βιβλίο Α΄, 1252b27-1253a24.

Bachelard, Gaston, *Η ποιητική του χώρου*, μτφρ. Ε. Βέλτσου και Ι. Χατζηνικολή. Αθήνα: Χατζηνικολή, 2010.

Baudrillard, J., (1996). *Η διαφάνεια του κακού*, μτφρ. Ζ. Σαρίκας. Αθήνα: Εξάντας-Νήματα.

Bell, Daniel: *Ο πολιτισμός της μεταβιομηχανικής Δύσης*, μτφρ. Γ. Λυκιαρδόπουλος. Αθήνα: Νεφέλη, 1999.

Δημόπουλος, Γ., (2016). *Το μουσείο ως πολιτιστικό επιφαινόμενο. Οι δυνάμεις μετασχηματισμού του και η γέννηση των σύγχρονων αρχιτεκτονικών παραδειγμάτων*. Διδακτορική διατριβή, Ε.Μ.Π.

Harvey, D., (2010). *Το αίνιγμα του κεφαλαίου και οι κρίσεις του καπιταλισμού*, μτφρ. Π. Χατζόπουλος. Αθήνα: Καστανιώτη.

Καραδήμου-Γερόλυμπου Α., (1997). Αρχιτεκτονική και πολεοδομική εξέλιξη της Θεσσαλονίκης (19^{ος}-20^{ος} αι.). Στο Ι.Κ. Χασιώτης, επιμ. *Θεσσαλονίκη Ιστορία και Πολιτισμός*, τομ. Β΄. Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής. 80-113.

Lefebvre, H., (2007). *Δικαίωμα στην πόλη Χώρος και πολιτική*, μτφρ. Π. Τουρνικιώτης-Κ. Λωράν. Αθήνα: Κουκίδα.

Liotard J., (2008). *Η μεταμοντέρνα κατάσταση*, μτφρ. Κ. Παπαγιώργης. Αθήνα: Γνώση.

Μουτσόπουλος, Ν., (2000). *Η λαϊκή αρχιτεκτονική της Βέροιας*. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Πολιτιστικών Πρωτοβουλιών & Επικοινωνίας Ο.Τ.Α. Δήμου Βέροιας.

Ordine, N., (2013). *Η χρησιμότητα του άχρηστου*, μτφρ. Α. Χρυσοστομίδης. Αθήνα: Άγρα.

ΠΡΟΣ ΕΝΑ ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΟ ΜΕΛΛΟΝ; ΤΑ ΑΝΑΔΥΟΜΕΝΑ ΟΙΚΟΣΥΣΤΗΜΑΤΑ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ ΣΤΟ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΟ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Θεοδώρα Ιστορίου¹, Γεωργία Ποζουκίδου²

¹Υποψήφια Διδάκτωρ, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας και Ανάπτυξης, ΑΠΘ _
istoriou.theodora@gmail.com

²Επίκουρη Καθηγήτρια, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας και Ανάπτυξης ΑΠΘ_
gpozoukid@plandevl.auth.gr

Λέξεις κλειδιά: placemaking, σχεδιασμός, πρωτοβουλίες πολιτών, πολυπλοκότητα

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Οι νέες αντιλήψεις για την ανάπτυξη των πόλεων εστιάζουν στην εξελικτική φύση και δυναμική συμπεριφορά των αστικών συστημάτων. Η σημαντική αυτή στροφή στην κατανόηση της λειτουργία των πόλεων οδηγεί, ανάμεσα σε άλλα, στον επαναπροσδιορισμό των πρακτικών χωρικού σχεδιασμού. Σε αυτή τη διαδικασία κεντρικό ζήτημα αποτελεί η ανάγκη «ελέγχου» του δημόσιου χώρου από τους πολίτες και η «εκ των κάτω» δυναμική που φαίνεται να έχει αναπτυχθεί ως συνιστώσα της συμμετοχής και των πρωτοβουλιών πολιτών πολλές φορές έξω από τις «επίσημες» διαδικασίες σχεδιασμού.

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να καταγράψει και να στοιχειοθετήσει την νέα αυτή στροφή στην πρακτική του χωρικού σχεδιασμού μέσα από την προσέγγιση της «δημιουργίας τόπων» όπως αυτή διαμορφώνεται από διαδικασίες συμμετοχικού σχεδιασμού. Η δημιουργία τόπου (place-making & place-shaping) ως φιλοσοφία αλλά και μια πρακτική προσέγγιση βελτίωσης μιας γειτονιάς, πόλης ή περιοχής έχει στο επίκεντρο της ανθρώπους που καλούνται να αναδημιουργήσουν τους δημόσιους χώρους ώστε να αποτελούν το κέντρο της εκάστοτε κοινότητας. Οι εφαρμογές βασίζονται στην προθυμία της τοπικής κοινότητας να συμμετάσχει στη διαμόρφωση του χώρου διαβίωσής της και στη διαχείριση των «κοινών». Αυτή η διαδικασία είναι συνεχής και χαρακτηρίζεται από συνεχώς μεταβαλλόμενες εισροές ώστε να παραμείνει δυναμική. Ως εκ τούτου, ο δημόσιος ή κοινός χώρος επαναπροσδιορίζεται ως φορέας κοινωνικών δεδομένων, ως χώρος κοινωνικής παραγωγής και αναπαραγωγής και ως έννοια υπό συνεχή μεταβολή. Και την ίδια στιγμή επιχειρείται μια στροφή από την θεώρηση αυτού του χώρου ως *res nullius* στη συνειδητή χρήση του ως *res communis*.

Οι συλλογικές πρωτοβουλίες πολιτών στο Πολεοδομικό Συγκρότημα Θεσσαλονίκης είναι πολυάριθμες· οι συνέργειες κατοίκων και τοπικής αυτοδιοίκησης υπάρχουν και σταδιακά ισχυροποιούν το ρόλο τους ενώ δράσεις, ομάδες και χώροι που προάγουν τη

συνεργασία, την εναλλακτική μάθηση και τη συμμετοχή εντοπίζονται διάσπαρτοι μέσα στην πόλη. Ξεκινώντας από τα πολυάριθμα φεστιβάλ με πολιτιστικό, περιβαλλοντικό και γαστρονομικό περιεχόμενο που λαμβάνουν χώρα στην πόλη, το πεδίο δράσεων περιλαμβάνει δράσεις συμμετοχικού σχεδιασμού, ανοιχτή διαβούλευση, νέες μορφές οικονομίας και επιχειρήσεων μέχρι και αστικό αμπελώνα.

Με τα παραπάνω ως αφορμή, καλούμαστε να εκτιμήσουμε και να προβούμε σε μια επαναπλαισίωση της σχεδιαστικής διαδικασίας και του ρόλου των σχεδιαστών τόσο στο παρόν όσο και στο μέλλον.

Η «ΝΕΑ ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΤΩΝ ΠΟΛΕΩΝ», Ο ΧΩΡΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΚΑΙ Η ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΤΟΠΟΥ

Την τελευταία δεκαετία υπάρχει ένας αξιοσημείωτος όγκος έρευνας και παραγόμενης βιβλιογραφίας που αφορούν στην επανεξέταση των προσεγγίσεων για την κατανόηση της ανάπτυξης των πόλεων. Επίκεντρο αυτών των προσεγγίσεων είναι η διερεύνηση της δυναμικής συμπεριφοράς της πόλης καθώς και της εξελικτικής της φύσης, θεωρώντας ότι οι πόλεις δεν αποτελούν συστήματα τα οποία επιδέχονται μηχανιστικές λύσεις και κανονισμούς εκ των άνω αλλά είναι το αποτέλεσμα πλήθους αλληλένδετων και ημιαυτόνομων δρώντων στοιχείων και διαδικασιών. Επί αυτού ο M. Mehaffy (Mehaffy, 2014) αναφέρει ότι η προσέγγιση της πόλης ως πολύπλοκο οργανικό σύνολο δεν είναι κάτι καινούργιο αφού η Jane Jacobs το 1961 χαρακτήρισε την αρχιτεκτονική και πολεοδομία ως «ψευδο-επιστήμες» λόγω της εμμονικής αντίληψης που τότε επικρατούσε στο να «μιμούμαστε την εμπειρική αποτυχία και να αγνοούμε την εμπειρική επιτυχία». Την ίδια εποχή συντελούνται σημαντικές αλλαγές και ως προς τις θεωρήσεις για την παραγωγή του χώρου στο πεδίο της αστικής γεωγραφίας (βλ. H. Lefebvre & D. Harvey) θέτοντας τις βάσεις για τις σύγχρονες θεωρήσεις για την πόλη στον 21ο αιώνα, ενώ αυτή την περίοδο αναδύθηκαν και τα πρώτα κοινωνικά κινήματα για την πόλη.

Πυρήνας της σύγχρονης αντίληψης για τη λειτουργία των πόλεων αποτελεί η αναγνώριση της εξελικτικής φύσης και της πολυπλοκότητας των αστικών συστημάτων. Στο πλαίσιο της εξελικτικής θεώρησης των πόλεων οι Colchester (2016) και Batty (2017) υποστηρίζουν ότι τα πολύπλοκα συστήματα όπως αυτά των πόλεων καθορίζονται σε μεγάλο βαθμό από τις συνδέσεις τους τόσο στο χρόνο, αφού εξελίσσονται δυναμικά -καθώς η σημερινή τους κατάσταση είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με το παρελθόν τους- όσο και στο χώρο, δεδομένου ότι είναι εξ' ορισμού προϊόν πολλαπλών αλληλεπιδρώντων στοιχείων.

Είναι προφανές ότι η κατανόηση τέτοιου είδους συστημάτων απαιτεί αλλαγή παραδείγματος στην επιστημονική σκέψη που αφορά στην στροφή της συζήτησης για την ανάπτυξη των πόλεων από τη μορφή και δομή στη συμπεριφορά και την διαδικασία (Καυκαλάς κ.α. 2017, Colchester 2016). Ως προς αυτό, οι Mehaffy και Salingaros (2015) αναφέρουν ότι ο σχεδιασμός των πόλεων θα μπορούσε να μάθει από τα βιολογικά συστήματα, αφού και οι ίδιες οι πόλεις αποτελούν πολύπλοκα βιολογικά συστήματα που μεταβάλλονται συνεχώς. Έννοιες όπως πολυπλοκότητα, αυτοοργάνωση, μετάλλαξη και προσαρμοστικότητα βρίσκονται στον πυρήνα των νέων θεωρητικών αναζητήσεων για την ανάπτυξη των πόλεων καθώς και των νέων πρακτικών και εργαλείων χωρικού σχεδιασμού. Ως εκ τούτου ο ρόλος του σχεδιασμού παύει να είναι ρυθμιστικός με στόχο την επίτευξη της ισορροπίας του αστικού συστήματος καθώς οι πόλεις δεν βρίσκονται ποτέ σε ισορροπία αλλά εξελίσσονται συνεχώς.

Δεδομένου της συζήτησης για αλλαγή παραδείγματος ο Mehaffy (2014) επισημαίνει ότι βασικά ζητήματα που θα απασχολήσουν τη «νέα επιστήμη των πόλεων» αφορούν στην

οικονομική ανάπτυξη μέσα από ανεπίσημα δίκτυα συνεργασιών, στην αποδοτική χρήση πόρων έτσι όπως αυτή επιτυγχάνεται μέσα από συνέργειες που δημιουργούνται στην κλίμακα της πόλης, στην κατανόηση της λειτουργίας των πόλεων και της αξία τους από τους κατοίκους της καθώς και τη σημασία ελέγχου της χωρικής οργάνωσης της πόλης από τους ίδιους τους κατοίκους της. Ειδικότερα ως προς το τελευταίο αναφέρει ότι η λειτουργία των πόλεων βελτιστοποιείται όταν οι κάτοικοι διατηρούν κάποιο βαθμό ελέγχου στη χωρική τους οργάνωση. Η ανάγκη ελέγχου πάνω στο δημόσιο και ιδιωτικό χώρο από τις μικρές βραχυπρόθεσμες λειτουργίες όπως ανοίγματα παράθυρων, χρήση δημόσιου χώρου κλπ. έως τις μακροχρόνιες επεμβάσεις όπως αναδιαμόρφωση δημόσιων χώρων, ανέγερση νέων κτιρίων κλπ., είναι αλλαγές που σταδιακά συνθέτουν την πολύπλοκη δυναμική ανάπτυξη των πόλεων.

Ως εκ τούτου οι πρακτικές του χωρικού σχεδιασμού φαίνεται να αποκτούν μια πιο ανθρωποκεντρική θεώρηση καθώς και μια «εκ των κάτω» δυναμική που στηρίζεται στη συμμετοχή και τις πρωτοβουλίες πολιτών πολλές φορές έξω από τις «επίσημες» διαδικασίες σχεδιασμού. Ταυτοχρόνως ο δημόσιος ή κοινός χώρος ως πεδίο εφαρμογής χωρικών πολιτικών βρίσκεται σε μια αέναη διαδικασία επαναπροσδιορισμού ως φορέας κοινωνικών δεδομένων, ως χώρος κοινωνικής παραγωγής και αναπαραγωγής, χάνοντας την ιδιότητα του *res nullius* και αποκτώντας την ποιότητα του *res communis*.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο η περίπτωση της δημιουργίας τόπου -place-making και place-shaping- αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα πρακτικής χωρικού σχεδιασμού που επιδιώκει την ουσιαστική ενσωμάτωση της συμμετοχής των πολιτών στην διαμόρφωση βασικών πλευρών της καθημερινής ζωής της πόλη και την μετατροπή του «χώρου» σε «τόπο».

Η ΠΡΑΚΤΙΚΗ ΤΟΥ PLACEMAKING

Η οικονομική κρίση που ξεκίνησε το 2008-2009 και συνεχίζεται μέχρι και σήμερα, η αλλαγή που επέφερε στη δημογραφική κατανομή στο χώρο της πόλης και η χρήση του διαδικτύου ως μέσου ανταλλαγής ιδεών, pop – up πρακτικών και κοινοτικής δράσης, συνέβαλλαν καθοριστικά στον περιορισμό των επεμβάσεων μεγάλης κλίμακας στον αστικό ιστό και στην καθιέρωση της τάσης του Do – It – Yourself Urbanism (DIY Urbanism) ή αλλιώς Tactical Urbanism όπου μια ‘προσωρινή’ λύση αποτελεί το βασικό βήμα για μακροπρόθεσμη αλλαγή. Η άποψη ενισχύεται από το γεγονός ότι τα τελευταία χρόνια ανεπίσημες μορφές οικονομικών και πολιτιστικών δραστηριοτήτων φαίνεται να κερδίζουν έδαφος κυρίως σε πόλεις της Αμερικής και της Ευρώπης. Στοχευμένες μικρές επεμβάσεις με προσωρινό χαρακτήρα, εκτός από τη βελτίωση της αισθητικής και του αστικού περιβάλλοντος, αποτελούν μέσω ‘ανοίγματος’ της διαδικασίας του σχεδιασμού ώστε να συμμετέχουν κυρίως οι πολίτες στη διαμόρφωση του αστικού περιβάλλοντος με διαδικασίες καθαρά βάσης (grassroots) (Glick, 2012).

Η δημιουργία τόπου (placemaking) ως φιλοσοφία αλλά και μια πρακτική προσέγγιση βελτίωσης μιας γειτονιάς, πόλης ή περιοχής έχει στο επίκεντρο τους ανθρώπους που καλούνται να αναδημιουργήσουν τους δημόσιους χώρους ώστε να αποτελούν το κέντρο της εκάστοτε κοινότητας. Η ορολογία placemaking άρχισε να χρησιμοποιείται ευρέως από τον οργανισμό Project for Public Spaces στα μέσα της δεκαετίας του 1990 μαζί με τον ορισμό και το περιεχόμενο της πρακτικής. Παρόλα αυτά συμβολή στη διαμόρφωση αυτής της προσέγγισης έχουν ιδέες που άρχισαν να αναπτύσσονται τη δεκαετία του 1960 από την Jane Jacobs και τον William H. Whyte σχετικά με τη σημασία της επικέντρωσης του σχεδιασμού στον άνθρωπο και τη δημιουργία ζωντανών τόπων.

Σήμερα, στον πυρήνα της πρακτικής του placemaking βρίσκεται η μετατροπή του

ουδέτερου δημόσιου χώρου σε ένα μεταβαλλόμενο πεδίο έκφρασης και φορέα ατομικών και συλλογικών δεδομένων. Με την ενδυνάμωση της σύνδεσης μεταξύ των ατόμων και του χώρου που μοιράζονται, το placemaking αποτελεί μια συλλογική συμμετοχική διαδικασία όπου παράλληλα με τη δημιουργία καλύτερου αστικού περιβάλλοντος προωθούνται επίσης δημιουργικοί τρόποι χρήσης του χώρου δίνοντας ιδιαίτερη σημασία στη φυσική, πολιτιστική και κοινωνική διάσταση του χώρου. (Project for Public Spaces, nd)

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΚΑΤΗΓΟΡΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΗΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΣΤΟ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟ

Η έννοια της συμμετοχής του κοινού στο σχεδιασμό ποικίλλει ανά κράτος, περιοχή, φορέα σχεδιασμού, και χρονική περίοδο. Θα μπορούσε να υποστηριχτεί ότι διαφέρει ανάλογα με την κουλτούρα κάθε εποχής και κάθε τόπου, με τον όρο «κουλτούρα» να ταυτίζεται με τον συνολικό τρόπο ζωής.

Στην παρούσα εργασία η μεθοδολογία ανίχνευσης των αναδυόμενων οικοσυστημάτων ομάδων πολιτών εστίασε αρχικά στη βιβλιογραφική επισκόπηση των τρόπων κατηγοριοποίησης της συμμετοχής του κοινού στη σχεδιαστική διαδικασία. Η έρευνα υπέδειξε ότι υπάρχουν ποικίλοι τρόποι κατηγοριοποίησης από τους οποίους παρατίθενται οι περισσότεροι, κατά την άποψη μας, σημαντικοί και ολοκληρωμένοι. Τα κριτήρια κατηγοριοποίησης σε κάθε μια από τις τρεις περιπτώσεις που παρουσιάζονται παρακάτω διαφέρουν, και αφορούν είτε ένα κριτήριο κατάταξης όπως η συμμετοχή του κοινού βάσει του βαθμού εμπειρίας ή συμμετοχής ή σύνθεση πολλών κριτηρίων που συνιστούν επιμέρους χαρακτηριστικά της συμμετοχικής διαδικασίας.

Κατηγοριοποίηση με βάση το βαθμό εμπειρίας των συμμετεχόντων

Σύμφωνα με τον Sanoff (1990), ο Burns (1979) κατηγοριοποιεί τη συμμετοχή σε τέσσερις κατηγορίες-βαθμούς εμπειρίας του κοινού και των συμμετεχόντων στην διαδικασία σχεδιασμού, από την απλή συνειδητοποίηση στην υιοθέτηση και την ανάληψη δράσης (Ιστορίου, 2016). Ως εκ τούτου διαμορφώνονται τέσσερις τύποι συμμετοχής:

1. Συνειδητοποίηση: αποτελείται από την ανακάλυψη ή τον καθορισμό της πραγματικότητας για ένα συγκεκριμένο περιβάλλον ή κατάσταση ώστε όλοι να μιλούν στην ίδια βάση όσον αφορά στις αλλαγές που προτείνονται.
2. Αντίληψη: Είναι το στάδιο της μετάβασης από τη συνειδητοποίηση στην πλήρη κατανόηση των φυσικών, κοινωνικών, πολιτισμικών και οικονομικών διαστάσεων της κατάστασης. Η εμπειρία κοινοποιείται ώστε η κατανόηση, οι στόχοι και οι προσδοκίες των συμμετεχόντων να αποτελέσουν πηγή ιδεών για το σχεδιασμό.
3. Λήψη Αποφάσεων: Αυτή η φάση επικεντρώνεται στη δημιουργία ενός προγράμματος για την κατάσταση κατά το οποίο οι συμμετέχοντες/ουσες δημιουργούν σχέδια βασισμένα στις προτεραιότητες που θέτουν τα οποία χρησιμοποιούνται στη σύνθεση εναλλακτικών και τελικών σχεδίων.
4. Υιοθέτηση: Το στάδιο αποτελείται από τη συμμετοχή των πολιτών στο πως, που, πότε και από ποιόν θα υλοποιηθεί το σχέδιο, λαμβάνοντας έτσι μέρος από την ευθύνη των αποτελεσμάτων του σχεδιασμού.

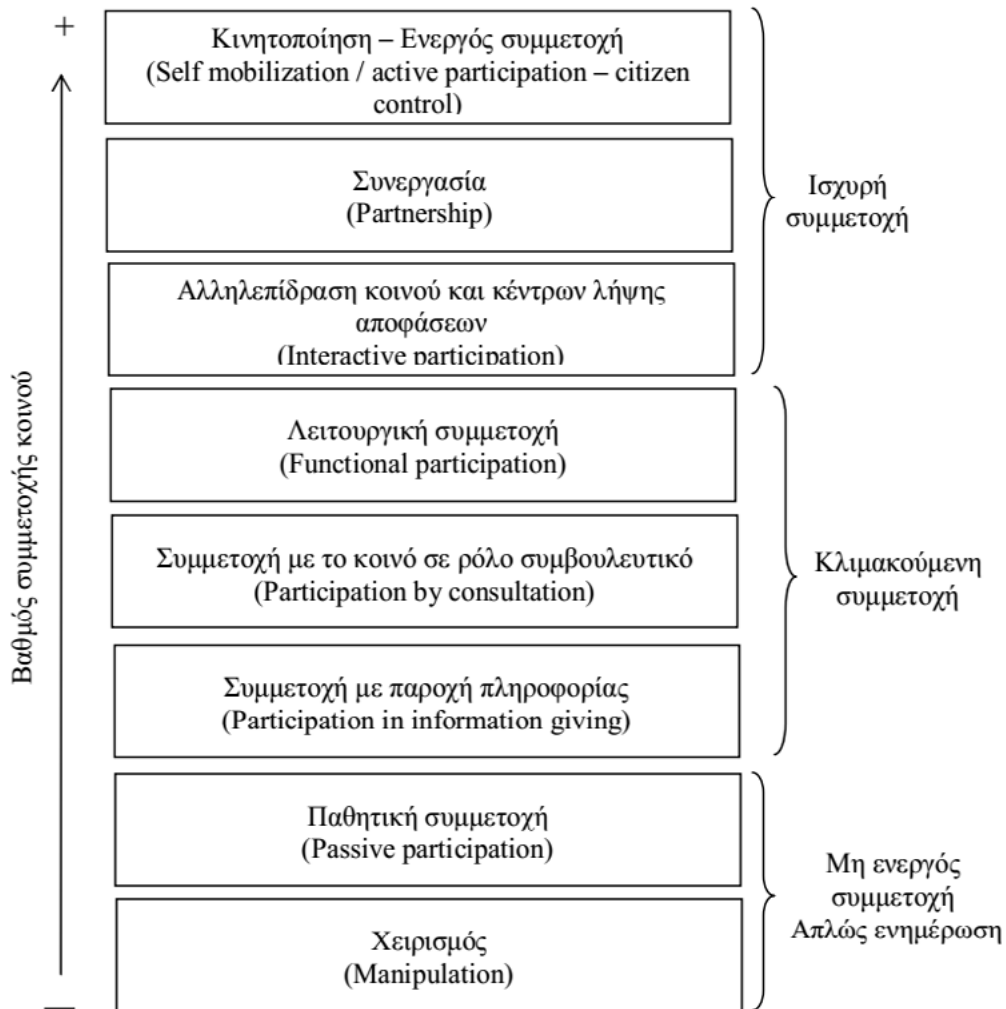
Κατηγοριοποίηση με βάση το βαθμό συμμετοχής του κοινού

Η Arnstein (1969) διέκρινε τον βαθμό συμμετοχής του κοινού σε οκτώ κατηγορίες οι οποίες αποτυπώνονται σε μια σκάλα συμμετοχής (Εικόνα 1), που κλιμακώνεται από τη

μη συμμετοχή έως τον απόλυτο έλεγχο των πολιτών στη διαδικασία λήψης απόφασης και την κατανομή των πόρων (citizens' power). Με αυτό τον τρόπο καταγράφεται μια κλιμακούμενη συμμετοχή του κοινού, η οποία παράλληλα αντιστοιχεί σε διαφορετικό βαθμό ενδυνάμωσής του στη διαδικασία λήψης αποφάσεων (Στρατηγέα, 2015).

Εικόνα 1: Η σκάλα συμμετοχής σύμφωνα με την Arnstein (1969), μ.φ. Στρατηγέα (2015)

Με αφετηρία την προσέγγιση της Arnstein (1969), αναπτύχθηκε βιβλιογραφία που επισημαίνει ότι ο βαθμός εμπλοκής των συμμετεχόντων στη διαδικασία του συμμετοχικού σχεδιασμού μπορεί να ποικίλλει, ανάλογα με τον στόχο της συμμετοχής, τις δυνατότητες που έχουν οι εμπλεκόμενοι να συνεισφέρουν στη διαδικασία και το περιβάλλον εντός του οποίου εξετάζεται το σχεδιαστικό πρόβλημα (Στρατηγέα, 2015). Ως εκ τούτου, διαμορφώνονται οκτώ τύποι συμμετοχής οι οποίοι ορίζουν οκτώ κατηγορίες, με ιεραρχικά αυξανόμενη ένταση του βαθμού συμμετοχής των εμπλεκόμενων σε αυτές:

1. Χειρισμός (Manipulation).
2. Παθητική συμμετοχή (Passive participation).

3. Συμμετοχή με παροχή πληροφορίας (Participation in information giving).
4. Συμμετοχή με το κοινό συμβουλευτικό σε ρόλο (Participation by consultation).
5. Λειτουργική συμμετοχή (Functional participation).
6. Αλληλεπίδραση κοινού και κέντρων λήψης αποφάσεων (Interactive participation).
7. Συνεργασία (Partnership).

Κατηγοριοποίηση με βάση τα χαρακτηριστικά της συμμετοχικής διαδικασίας

Στην ερευνητική κοινότητα που ασχολείται με το ζήτημα της συμμετοχής του κοινού στη διαδικασία λήψης αποφάσεων υπάρχει ποικιλία απόψεων, θεωρήσεων και διαφορετικών κατανοήσεων του όρου «συμμετοχή» (Στρατηγέα, 2015), το οποίο αντικατοπτρίζεται στα χαρακτηριστικά της συμμετοχικής διαδικασίας.

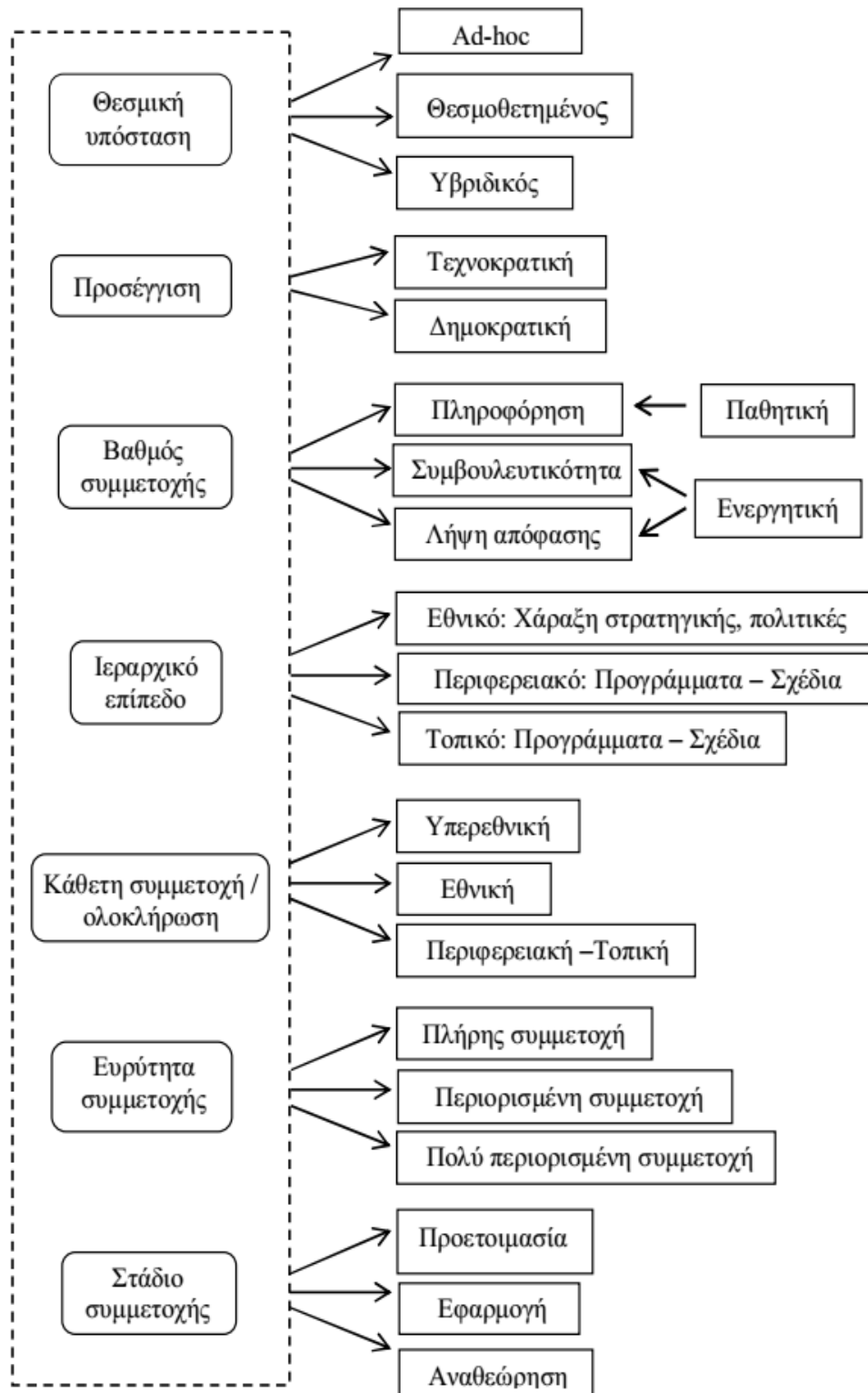
Για αυτό το λόγο η τρίτη κατηγοριοποίηση δεν αφορά στη διαβάθμιση ενός μόνο χαρακτηριστικού όπως συμβαίνει στις δύο παραπάνω περιπτώσεις αλλά μια πιο συνθετική προσέγγιση λαμβάνοντας υπόψη χαρακτηριστικά όπως τις διαφορετικές χωρικές κλίμακες, τους στόχους, τις συμμετοχικές προσεγγίσεις κ.α. Αναφορικά με αυτό η Στρατηγέα, (Στρατηγέα, 2015) θεωρεί ότι τα βασικά χαρακτηριστικά της συμμετοχικής διαδικασίας από τα οποία προκύπτει και η προτεινόμενη κατηγοριοποίηση είναι η θεσμική υπόσταση της συμμετοχής του κοινού σε μια συγκεκριμένη συμμετοχική διαδικασία, ο βαθμός εμπλοκής του στη διαδικασία λήψης αποφάσεων, η προσέγγιση και κατ' επέκταση ο στόχος της συμμετοχικής διαδικασίας, η κλίμακα λήψης της απόφασης, η ευρύτητα της συμμετοχής και τέλος το στάδιο της διαδικασίας του σχεδιασμού που εφαρμόζεται η συμμετοχική προσέγγιση. Η Εικόνα 2 παρουσιάζει την εν λόγω κατηγοριοποίηση λεπτομερώς.

Η περίπτωση της άτυπης σχεδιαστικής διαδικασίας

Οι παραπάνω κατηγοριοποιήσεις μοιράζονται μερικά κοινά χαρακτηριστικά, με την τελευταία να εμπεριέχει στοιχεία των δύο προηγούμενων ενισχύοντας έτσι την αντίληψη για την πολυπλοκότητα του φαινομένου της πόλης και της συμμετοχής των πολιτών στο σχεδιασμό. Κοινή συνιστώσα και των τριών αποτελεί το γεγονός ότι εξετάζουν συμμετοχικές διαδικασίες σε συνάρτηση με την επίσημη προσέγγιση του σχεδιασμού είτε συμπληρωματικά είτε επικουρικά.

Αξιοσημείωτο είναι ότι στην Ελλάδα, το θεσμικό πλαίσιο του σχεδιασμού είναι τέτοιο που τα χαρακτηριστικά της προβλεπόμενης συμμετοχής του κοινού απέχουν από τις πρακτικές ομάδων πολιτών, με τις τελευταίες να έχουν έναν ανεπίσημο και αυτόνομο χαρακτήρα σε σχέση με τον επίσημο σχεδιασμό, ανεξαρτήτου χωρικής κλίμακας. Επομένως δημιουργείται η ανάγκη καθορισμού διαφορετικής κλίμακας και κριτηρίων ταξινόμησης που θα είναι αντιπροσωπευτικά της φυσιογνωμίας των αναδυόμενων πρωτοβουλιών και κινημάτων πολιτών. Αυτό ακριβώς επιχειρείται στην επόμενη ενότητα μέσα από τη μελέτη της περίπτωσης της Θεσσαλονίκης.

Εικόνα 2: Κατηγοριοποίηση με βάση τα χαρακτηριστικά της συμμετοχικής διαδικασίας, Στρατηγέα (2015)

ΤΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Στα πλαίσια της παρούσας εισήγησης επιχειρείται μια κατάταξη μερικών μόνο από το σύνολο δράσεων με την υποστήριξη φορέων, προγραμμάτων, πρωτοβουλιών πολιτών, ομάδων, μη κυβερνητικών οργανώσεων (Μ.Κ.Ο.), αστικών μη κερδοσκοπικών εταιρειών (Α.Μ.Κ.Ε.), Κοινωνικών Συνεταιριστικών Επιχειρήσεων (Κοιν.Σ.Επ) που στοχεύουν, επιτυγχάνουν ή εμπλέκουν την ενεργό συμμετοχή πολιτών στις διαδικασίες και επιμέρους δράσεις τους (Ιστορίου, 2017).

Επιχειρώντας την κατανόηση του αναδυόμενου οικοσυστήματος πρωτοβουλιών πολιτών στη Θεσσαλονίκη, αρχικά έγινε μια απόπειρα χρήσης των κατηγοριοποιήσεων που παρουσιάστηκαν παραπάνω. Λόγω όμως του ιδιαίτερου χαρακτήρα των άτυπων συμμετοχικών διαδικασιών η κατηγοριοποίηση με βάση το βαθμό εμπειρίας κρίθηκε ότι δεν μπορεί να οδηγήσει σε ξεκάθαρα αποτελέσματα καθώς στις πρωτοβουλίες ανιχνεύονται στοιχεία από όλους τους βαθμούς εμπειρίας.

Αντίστοιχα, εφαρμόζοντας την κατηγοριοποίηση με βάση το βαθμό συμμετοχής προκύπτει ότι ως επί το πλείστον ο πυρήνας των πρωτοβουλιών λειτουργεί στο φάσμα της ισχυρής συμμετοχής. Ο προβληματισμός έγκειται στο γεγονός πως οι πολίτες είναι οι ίδιοι το κέντρο λήψης αποφάσεων επομένως και πάλι εντοπίζονται όλοι οι βαθμοί συμμετοχής σε αντιστοιχία με την εμπλοκή κάθε προσώπου. Συνεπώς, ως προς την κατηγοριοποίηση με βάση τα χαρακτηριστικά της συμμετοχής δεν μπορεί να εξαχθεί κάποιο συμπέρασμα πέρα από το ότι οι πρωτοβουλίες της Θεσσαλονίκης έχουν ad hoc θεσμική υπόσταση, ακολουθούν τη δημοκρατική προσέγγιση και χαρακτηρίζονται από ενεργητική συμμετοχή.

Επομένως, η κατηγοριοποίηση που προτείνεται παρακάτω βασίζεται σε μελέτη ενός συνόλου 30 πρωτοβουλιών και ομάδων που δραστηριοποιούνται τα τελευταία χρόνια στη Θεσσαλονίκη. Έμφαση δίνεται στο χαρακτήρα και το σκοπό αυτών των πρωτοβουλιών δημιουργώντας τις ακόλουθες επτά κατηγορίες σε κάθε μια από τις οποίες αναφέρονται χαρακτηριστικά παραδείγματα από την ευρύτερη περιοχή του Πολεοδομικού Συγκροτήματος της Θεσσαλονίκης.

1. Βελτίωση αστικής πραγματικότητας (Η Γειτονιά της Αλεξάνδρου Σβώλου/το Δείπνο της Άνοιξης, Φίλοι της Νέας Παραλίας).

Οι ομάδες που εμπίπτουν σε αυτή την κατηγορία έχουν ως σκοπό την επίτευξη μιας καλύτερης αστικής πραγματικότητας, την αναζήτηση τρόπων με τους οποίους θα γίνονταν πιο ζωντανή, δημιουργική και ευχάριστη, προτάσσοντας την ατομική ευθύνη αλλά και την συλλογική ευαισθησία απέναντι στα κοινά.

2. Ενδυνάμωση πολιτών (Τόριο, Kipos3, Eye Am Thessaloniki).

Κύριος στόχος είναι η ενδυνάμωση των κατοίκων ως ενεργών πολιτών, η προσπάθεια κατανόησης και βιώματος του δημόσιου χώρου ως χώρου κοινής πλατφόρμας δραστηριοτήτων μέσω δημιουργικών και πολιτιστικών δρωμένων.

3. Δημιουργικότητα και Καινοτομία (Creativity Platform, Handpeak, Αγορά Καπάνι και Karani Project).

Ομάδες που δίνουν έμφαση στα θέματα του «δημιουργικού κεφαλαίου» και της «δημιουργικής οικονομίας» αλλά και του δημιουργικού δυναμικού της πόλης.

4. Πόλη και Τέχνη (ΠΙΚ ΝΙΚ Urban Festival, Dot2Dot, Επί Σκοπόν).

Εδώ κατατάσσονται ομάδες που εστιάζουν στην ανάδειξη του πολυδιάστατου χαρακτήρα της πόλης της Θεσσαλονίκης, στην επικοινωνία με τους κατοίκους και τους επισκέπτες της.

5. Συνεργατική Οικονομία – Περιβάλλον (Λαϊκό Πανεπιστήμιο Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας, Ομάδα Αστικών & Περιαστικών Καλλιέργειών - ΠΕΡ.ΚΑ., Βίος Coop).

Την κατηγορία διαμορφώνουν πάσης φύσεως συλλογικότητες της κοινωνικής αλληλέγγυας οικονομίας ή πρωτοβουλίες που λειτουργούν με τις αξίες και τις αρχές της κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας, της άμεσης δημοκρατίας και του συνεργατισμού.

6. Καλλιτεχνικές παρεμβάσεις (Παιδιά Εν Δράση, WHYNOT, Σχεδιά στην πόλη).

Κύριος στόχος είναι η προώθηση της δημιουργικής σκέψης των πολιτών. Κοινός άξονας όλων των εγχειρημάτων είναι η συμμετοχή και η διαδραστικότητα στο δημόσιο χώρο.

7. Πόλη και πεζοί/Α.Μ.Ε.Α. (Ένωση για τα δικαιώματα των πεζών, StreetPanthers, Η Άλλη Όψη).

Ομάδες με σκοπό την προβολή και προάσπιση των δικαιωμάτων που έχουν οι πεζοί και τα άτομα με ειδικές ανάγκες, τη μελέτη και πρόταση συγκεκριμένων δράσεων για τα δικαιώματα αυτά.

Συνοψίζοντας, η παραπάνω κατηγοριοποίηση αναδεικνύει την ιδιαιτερότητα των αναδυομένων πρωτοβουλιών καθώς και την αδυναμία ένταξης τους σε υφιστάμενες δομές συμμετοχικών διαδικασιών. Κοινό σημείο των πρωτοβουλιών αποτελεί το γεγονός ότι είναι δράσεις από τα κάτω για τα κάτω που στοχεύουν στην άμεση βελτίωση της καθημερινότητας· ως επίπεδο λειτουργίας θεωρείται η κοινότητα και ο ρόλος του σχεδιαστή είναι περιορισμένος.

Δημόσιοι και ιδιωτικοί φορείς αναγνωρίζουν σταδιακά ότι σε αυτές τις προσεγγίσεις υπάρχει δυνατότητα μακροπρόθεσμης αλλαγής και βελτίωσης του αστικού περιβάλλοντος. Παρόλα αυτά ο ρόλος του πολεοδόμου και η θέση του στη διαδικασία του σχεδιασμού δεν είναι σαφής πόσο μάλλον η θεσμική ένταξη και νομιμοποίηση τέτοιων δράσεων.

ΠΡΟΣ ΕΝΑ ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΟ ΜΕΛΛΟΝ;

Συμπερασματικά, γίνεται σαφές από αυτή την πρώτη προσέγγιση έρευνας και καταγραφής του οικοσυστήματος πρωτοβουλιών στο Πολεοδομικό Συγκρότημα της Θεσσαλονίκης, ότι η διαδικασία ταξινόμησης άτυπων μορφών συμμετοχικών διαδικασιών είναι μια πολικριτιριακή διαδικασία. Η κατηγοριοποίηση στα πλαίσια του παρόντος δεν κρίνεται πλήρως ανεπτυγμένη καθώς μια ομάδα μπορεί να ανήκει σε περισσότερες από μία κατηγορίες. Ενδιαφέρον θα είχε να συμπληρωθεί αυτή η μεθοδολογία σε συνάρτηση και με τη χωρική υπόσταση (εμβέλεια και πεδίο δράσης) της κάθε πρωτοβουλίας.

Ήδη τα παραπάνω βήματα είναι σημαντικά για την ενίσχυση της κατανόησης της συμμετοχής σε σχέση με το σχεδιασμό όμως ερωτήματα όπως πως τελικά επηρεάζεται ο σχεδιασμός, πως εισάγεται η «άτυπη» συμμετοχή στις θεσμικές διαδικασίες σχεδιασμού, ποιος είναι ο ρόλος του σχεδιαστή, ποια είναι η κλίμακα σχεδιασμού αναφοράς, πως διαφοροποιείται και διαχωρίζεται ο βαθμός συμμετοχής έρχονται ακόμα πιο κοντά στο προσκήνιο.

Σε κάθε περίπτωση όμως, δεν είναι επισφαλές να συμπεράνουμε ότι οι πρακτικές του χωρικού σχεδιασμού φαίνεται να αποκτούν μια «εκ των κάτω» δυναμική που στηρίζεται στη συμμετοχή και τις πρωτοβουλίες πολιτών έξω από τις «επίσημες» διαδικασίες σχεδιασμού, όπου οι πολίτες διατηρούν έναν βαθμό ελέγχου στην λειτουργία της πόλης. Ταυτοχρόνως ο δημόσιος ή κοινός χώρος χάνει την ουδετερότητα του, μεταλλάσσεται σε πεδίο πειραματισμού, αυτοοργάνωσης και προσαρμογής συμβάλλοντας καθοριστικά στην διαμόρφωση της δυναμικής και εξελικτικής φύσης της πόλης.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Arnstein S. R. (1969). A Ladder of Citizen Participation, *Journal of the American Planning Association*, Vol. 35, No. 4, July 1969, pp. 216-224.

Batty, M. (2017). Producing Smart Cities, In Kitchin, R., Lauriault, T. Wilson, M. *Understanding Spatial Media*, Sage Publications, London, in press.

Burns, R. B. (1979). *The self-concept: Theory, measurement, development and behavior*. London and New York: Longman.

Colchester, J., (2016). *Systems + Complexity. An Overview: An accessible introduction to the new area of complex systems*. CreateSpace Independent Publishing Platform.

Dehaene, M., De Cauter, L. (2008). *Heterotopia and the City: Public Space in a postcivil society*. Routledge: Taylor and Francis Group, London.

Fainstein, S. (2005). Cities and Diversity Should We Want It? Can We Plan For It? *Urban Affairs Review* Publ. 41, 3–19.

Fyfe, N.R. (Ed.) (1998). *Images of the street: planning, identity, and control in public space*. Routledge, London ; New York.

Gleeson, B., Low, N. (2000). Is Planning History?, *Urban Planning in a Changing World*. Routledge: Taylor and Francis Group, pp. 267–284.

Glick, D. (2012). Bottom-Up Urbanism: A Survey of Temporary Use in Europe [WWW Document]. Issuu. URL http://issuu.com/david.t.glick/docs/bottom-up_urbanism_dglick (accessed 8.31.15).

Goodman, R. (1972). *After the planners*. Penguin Books.

Healey, P. (2004). The Treatment of Space and Place in the new Strategic Spatial Planning in Europe, in: *Steuerung Und Planung Im Wandel*. VS Verlag für Sozialwissenschaften, pp. 297–329. https://doi.org/10.1007/978-3-322-80583-6_17.

Jacobs, J. (1992). *The Death and Life of Great American Cities*, Reissue edition. ed. Vintage, New York.

Karssenbergh, H., Laven, J., Glaser, M., Van 't Hoff, M. (Eds.) (2016). *The City at Eye Level, Lessons for street plinths*, Second and extended edition. ed. Eburon Academic Publishers, Delft, Netherlands.

Massey, D. (2000). Understanding cities. *City* 4, 135–144. <https://doi.org/10.1080/713656998>.

Mehaffy, M. (2014). 5 key themes emerging from the “new science of cities”. Ανάκτηση 15 Σεπτεμβρίου 2018, Διαθέσιμο στο <https://www.citylab.com/design/2014/09/5-key-themes-emerging-from-the-new-science-of-cities/380233/>.

Mehaffy, M.W. & Salingaros, N.A. (2015). The biological basis of resilient cities. Ανάκτηση 20 August 2018, Διαθέσιμο στο http://www.theecologist.org/green_green_living/2234983/the_biological_basis_of_resilient_cities.html

Sanoff H. (1990). *Participatory Design: Theory and Techniques*, Cornell University.

Whyte, W.H. (1980). *The Social Life of Small Urban Spaces*, unknown edition. ed. Project for Public Spaces, New York, NY.

Ιστορίου, Θ. (2016). Ανάμεσα στα κτίρια - Από τη θεωρία στην πράξη: Μια πολεοδομική μελέτη περίπτωσης εφαρμογής συμμετοχικού σχεδιασμού στην περιοχή Αγίου Δημητρίου Θεσσαλονίκης. *Διπλωματική Εργασία*. Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας και Ανάπτυξης, Πολυτεχνική Σχολή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη.

Ιστορίου, Θ. (2017). Πολεοδομία 2.0: Οι νέες τάσεις του συμμετοχικού πολεοδομικού σχεδιασμού και η θεσμοθέτηση τους: το παράδειγμα της Θεσσαλονίκης, *Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία*. Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Πολυτεχνική Σχολή, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.

Καυκαλάς, Γ., Βιτοπούλου, Α., Γεμενετζή, Γ., Γιαννακού, Α., Τασοπούλου, Α. (2015). Η βιώσιμη πόλη ως εξελικτική διαδικασία. Στο Καυκαλάς, Γ., Βιτοπούλου, Α., Γεμενετζή, Γ., Γιαννακού, Α., Τασοπούλου, Α. 2015. *Βιώσιμες πόλεις*. [ηλεκτρ. βιβλ.] Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών.

Πεδίο_Αγορά (2014). Harvest Report: Τι έχει συμβεί με το συμμετοχικό σχεδιασμό στην Ελλάδα;

Στρατηγέα, Α. (2015). *Θεωρία και Μέθοδοι Συμμετοχικού Σχεδιασμού*. Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών.

+

+

+

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΜΟΝΑΔΑ ΓΙΑ ΤΙΣ ΠΟΛΕΙΣ ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΝΟΤΟΥ

Η αστικοποίηση στον γεωγραφικό χώρο του Ευρωπαϊκού Νότου έχει ακολουθήσει μία ιδιαίτερη πορεία καθ' όλη τη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα. Στη σύγχρονη «αστική εποχή», νέες κοινωνικο-περιβαλλοντικές προκλήσεις αναδύονται καθώς παγκόσμιες κοινωνικο-οικονομικές μεταβολές, πληθυσμιακές ροές, πλανητικά περιβαλλοντικά προβλήματα και τεχνολογικές εξελίξεις διαπλέκονται με την ιδιαιτερότητα συγκεκριμένων κοινωνικών, περιβαλλοντικών, πολιτισμικών, θεσμικών και πολιτικών μετασχηματισμών, πλαισίων και πολιτικών. Σε κάθε τόπο παράγονται συνεχώς νέες συνθήκες αστικοποίησης και σε κάθε πόλη νέοι χώροι της καθημερινής ζωής. Η τεκμηρίωση και ανάλυση του αστικού χώρου, η εμπειρική καταγραφή των κοινωνικών, πολιτικών, πολιτισμικών, περιβαλλοντικών τάσεων και φαινομένων όπως παράγονται και αναπαράγονται, στα διαφορετικά αστικά περιβάλλοντα της Νότιας Ευρώπης στη διαλεκτική τους συνάντηση με τάσεις σε άλλες πόλεις και εξελίξεις σε ευρύτερα γεωγραφικά πλαίσια και σημαντικά παγκόσμια κέντρα συνθέτουν ένα ευρύ και δυναμικό ερευνητικό πεδίο.

Στόχος της ερευνητικής μονάδας είναι αρχικά η συστηματική μελέτη και τεκμηρίωση της ιδιαιτερότητας των πόλεων του Ευρωπαϊκού Νότου στο ευρωπαϊκό και παγκόσμιο γίγνεσθαι. Με την μελέτη και τεκμηρίωση αυτή, επιδιώκεται επίσης η παραγωγή θεωρητικών προσεγγίσεων, εννοιών και ερμηνευτικών εργαλείων - όχι μέσα από την κριτική προσαρμογή των κυρίαρχων λόγων για την πόλη, αλλά μέσα από την διαλεκτική επικοινωνία των

τοπικών ιδιαιτεροτήτων των πόλεων του Ευρωπαϊκού Νότου με την παγκόσμια συζήτηση. Σ' αυτό το πλαίσιο, η ερευνητική μονάδα επιδιώκει την σταδιακή οικοδόμηση δικτύου με πανεπιστήμια, ερευνητικά κέντρα και τοπικούς φορείς.

Αντικείμενο της Ερευνητικής Μονάδας αποτελεί ο σχεδιασμός και οι κοινωνικο-περιβαλλοντικές προκλήσεις στις πόλεις της Νότιας Ευρώπης και της Νοτιο-ανατολικής Μεσογείου στο πλαίσιο των περιφερειακών και παγκόσμιων διαδικασιών αστικοποίησης. Η Ερευνητική Μονάδα εξυπηρετεί εκπαιδευτικές και ερευνητικές ανάγκες στα ευρύτερα γνωστικά αντικείμενα αφενός της μελέτης των σύγχρονων πόλεων (φαινόμενα και πραγματικότητες), αφετέρου του σχεδιασμού των πόλεων (αστικός και πολεοδομικός σχεδιασμός και πολιτικές αστικής ανάπτυξης) με τις απαραίτητες αμοιβαίες ωσμώσεις δεδομένων μεταξύ τους.

Το συνέδριο «Πόλη υπό κατασκευή: Σχέδια, διαδικασίες και πρακτικές» για τον χώρο της Θεσσαλονίκης είναι η πρώτη δημόσια εκδήλωση της Ερευνητικής Μονάδας, που δημιουργήθηκε στο πλαίσιο του Τομέα Πολεοδομίας Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης του Τμήματος Αρχιτεκτόνων Μηχανικών ΑΠΘ.

Ευαγγελία Αθανασίου & Χάρις Χριστοδούλου

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

- Bouzarovski, S. | σελ.19
Vinci, I. | σελ.17
Αγγελίδου, Μ. | σελ.220
Ανανιάδου - Τζημπούλου, Μ. | σελ.300
Αναστασιάδου, Κ. | σελ.199
Αποστόλου, Α. | σελ.85
Βαρθολομαίος, Α. | σελ.289
Βιτοπούλου, Α. | σελ.188
Βλαχοστεργίου, Μ. | σελ.390
Βούγιας, Σ. | σελ.199
Γαβριηλίδου, Ε. | σελ.248
Γιαννακού, Α. | σελ.29, 188
Δημόπουλος, Γ. | σελ.448
Εφραιμίδου, Ν. | σελ.77
Ζάρμπου, Μ. | σελ.309
Ζωίδης, Λ. | σελ.327
Θωίδου, Ε. | σελ.163
Ιοβίτα, Α. | σελ.390
Ιστορίου, Θ. | σελ.455
Κακδέρη, Χ. | σελ.212
Καλαντζή, Ε. | σελ.261
Καλλιγιάς, Ν. | σελ.271
Καραγιάννη, Σ. | σελ.348
Κατσαβουνίδου, Γ. | σελ.40
Κατσίκης, Ι. | σελ.440
Κερτεμελίδου, Π. | σελ.94
Κεχαγιά, Α. | σελ.309
Κομνηνός, Ν. | σελ.212
Κούρτη, Π. | σελ.40
Λαλιώτης, Κ. | σελ.430
Λατινόπουλου, Μ. | σελ.51
Λεοντίδου, Λ. | σελ.21
Λεφάκη, Σ. | σελ.327
Λίτσιου, Τ. | σελ.261
Μακρίδου, Α. | σελ.261
Μάντσιου, Α. | σελ.289
Μαρτζοπούλου, Α. | σελ.212
Ματίκα, Χ. | σελ.235
Μπαμπάλου - Νουκάκη, Μ. | σελ.416
Νάνος, Δ. | σελ.271
Νικολοβγένης, Α. | σελ.121
Νουκάκης, Α. | σελ.416
Πάκα, Α. | σελ.130
Πανώρη, Α. | σελ.212
Παπαγιαννάκης, Α. | σελ.188
Παπαδημητρίου, Μ. | σελ.64
Παπαδοπούλου, Ε. | σελ.261
Πάπαρη, Α.Μ. | σελ.101
Παρασκευόπουλος, Γ. | σελ.51
Πασσιά, Σ. | σελ.372
Πινακά, Α. | σελ.309
Πλεύρης, Κ. | σελ.171
Ποζουκίδου, Γ. | σελ.455
Πρωτόγερος, Ν. | σελ.289
Σάσσαλου, Μ. | σελ.64
Σεγκούνη, Μ. | σελ.143
Σίβη, Α. | σελ.289
Σκάγιαννης, Π. | σελ.152
Συράκου, Α.Χ. | σελ.261
Τασοπούλου, Α. | σελ.220
Τζανακάκη, Ε. | σελ.280
Τρατσέλα, Μ. | σελ.248
Τρίκολας, Ι. | σελ.130
Τσαρχόπουλος, Π. | σελ.212
Τσιγδινός, Σ. | σελ.51
Τοικώτη, Ι. | σελ.280
Χαλιάζη, Π. | σελ.289
Χατζημικάλης, Κ. | σελ.15
Χατζηπροκοπίου, Π. | σελ.29

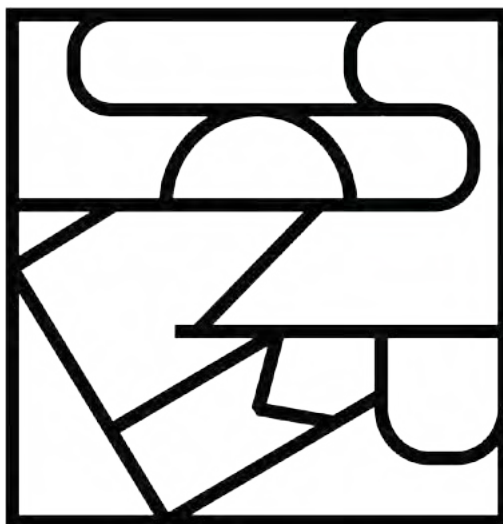
+

+

+

ΔΙΟΡΓΑΝΩΣΗ

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΜΟΝΑΔΑ ΓΙΑ ΤΙΣ ΠΟΛΕΙΣ ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΝΟΤΟΥ

ΤΟΜΕΑΣ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ,
ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ
ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

**ΤΜΗΜΑ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ
ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ Α.Π.Θ.**

**ΥΠΟ ΤΗΝ ΑΙΓΙΔΑ ΤΗΣ
ΚΟΣΜΗΤΕΙΑΣ
ΤΗΣ ΠΟΛΥΤΕΧΝΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ
Α.Π.Θ.**

ΧΟΡΗΓΟΙ

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΕΡΕΥΝΩΝ
ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΠΟΛΥΤΕΧΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ Α.Π.Θ.

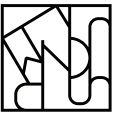

UNIVERSITY STUDIO PRESS

ΧΟΡΗΓΟΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

EDITIONS
ΚΤΙΡΙΟ
ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΙΑΝΟΣ
ΑΛΥΣΙΔΑ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Ερευνητική Μονάδα για τις Πόλεις του Ευρωπαϊκού Νότου

Τομέας Πολεοδομίας, Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης | Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών Α.Π.Θ.
south-european-cities@arch.auth.gr

